

**Oudheden en gestichten van het bisdom van Deventer, of
beknopte beschrijving van de steden, dorpen, en burgten,
onder dat bisdom gelegen; mitsgaders van de kerken, abdyen,
kloosters, en godshuizen, die daar van tyd tot tyd zyn
gesticht, met de naamen der pastooren, abten,
kloostervoogden en kloostervoogdessen, die het bewind over
die kerken en kloosters gevoerd hebben**

<https://hdl.handle.net/1874/179084>

Ged

VAK

Nd.

OULDHEDEN EN GESTICHTEN

VAN

H E T B I S D O M

VAN

D E V E N T E R,

O F

Beknopte Beschryving van de steden, dorpen, en burgten, onder dat Bisdom gelegen; mitsgaders van de Kerken, Abdyen, Kloosters, en Godshuizen, die daar van tyd tot tyd zyn gesticht, met de naamen der Pastooren, Abten, Kloostervoogden en Kloostervoogdessen, die het bewind over die Kerken en Kloosters gevoert hebben.

Uit het Latyn vertaalt,

En met AANTEKENINGEN opgeheldert,
Door H. V. R.

I. DEEL.

TE LEIDEN,

By S. LUCHTMANS, en D. HAAK. 1725.

*Kunsthistorisch
Instituut der
Universiteit
Leiden*

V O O R R E D E N

VAN DEN VERTAALDER.

Endelyk hebben wy onze groote reis afgedaan; en alle de steden, dorpen, kloosters, kerken, en gasthuizen, en wat 'er vorder bezienswaardig was, van ons vereenigt Nederland bezigtigt: en ik zegge den Liefhebberen dank, dien het wel gelust heeft, ons zoo lang gezelschap te houden. Of dat reizen hun vermakelyk genoeg gevallen zy, en of zy den tyd dien ze daaraan gehangen hebben wel besteedt achten, dat moet de tyd leeren. Dit doet my echter op eenen goeden uitslag hoopen; dat ik verscheide luiden van verstand en oordeel en ook van een hooger rang kenne, die zich vergenoegt en voldaan getoont hebben. Of iemand hier over klaagen mogt dat we zoo menige dorpen, ja eenige steden zelf, slechts ter loops doorreizen, zonder daer om zoo te spreken, eens te pleisteren; of iet merkwaardigs aan te toonen; dien zal 't believen te denken dat het met deze reis gelegen is gelyk met andere reizen, die uit nieuwsgierigheid ondernomen worden. Al is een landschap, dat men bezigtigt, noch zo vermaaklyk en schoon; al heet men schier hondert oogen van noode om de steden en paleizen en al wat 'er heerlyk is te beschouwen; 't is echter overal niet-even net en bekoorlyk. Men moet 'er somtyds over dorre heiden of bergen of langs poelen en moerassen ryden, die het oog niet zeer verlustigen of streelen. Zo is het op onze reis ook gegaan: ik wil zeggen; wy hebben ook verscheide plaatzen ontmoet, daar niet veel te bezien of aan te toonen was: en daar ik zoo weinig van te zeggen had

V O O R R E D E N .

had als de Schryver der Oudheden zelf. Maar wat zouw men daar tegen doen? die plaatzen waren er; en wy kosten ze niet voorbyftappen. Evenwel heb ik, om zulken Leezer die altyd wat nieuws en raars hebben wil, de maat toch vol te meeten, als 'er van de plaatzen zelf niet veel te zeggen viel, doorgaans op alle gelegendheden gepast om de schraalheit der stoffe door de vermakelykheit van andere Aantekeningen te vergoeden. Ja, vermakelyke Aantekeningen durve ik in 't algemeen zeggen; hoewel ik ook bekenne dat 'er veelerhande sijnmaaken zyn; en 't geen den eenen vermakelyk valt eenen ander dikwils niet eens aandoen zal. Doch op dat 'er de Leezer als met eenen opslag van oordeelen moge, en dewyl wy toch met deze *Oudheden van Deventer* ons afscheid van de Liefhebbers staan te neemen, zal het niet ondienstig zyn, hier een beknopte lyst van de merkwaardigste Aantekeningen op te geeven. Van *Batavia Sacra* zal ik nu niet spreken; hebbende reeds in de Voorreden op de *Zuithollandfche Oudheden* eenelyst opgegeeven van de voornaamste zaken, die ik in de Aantekeningen op die *Oudheden* te pas gebragt had. Zoo is 'er dan in de ^a Aantekeningen op trecht tegen *Men o Alting*, *Buchelius*, en meer anderen beweezen dat Utrecht ten tyde van *Karel Martel*, *Pipryn*, *Karel den Grooten*, enz al eene voornaame stad is geweest en dat de naam* *Castrum*, die aan de gemelde platze dikwils gegeeven wierd, verre van ons gevoelen te benadeelen, het zelve op 't krachtig te styft en bevestigt. Daar is ook het verschil, wie de Stichter van Oudmunster of *Salvators* kerk zy geweest, op een ^b nieuwe wyze vereffent: de slechte lof, dien *M. Duffeldorpius* aan eenigen der nieuwe Bisschoppen geeft, opgegeeven; de opkomsten van de tytels *Katolyke Koning*, *Alterchristelykste Koning*, aangeweezen. Men zal

* Kasteel

V O O R R E D E N.

'er d beweezen vinden, dat de geloofspreekers en eerste Kannonikken van Utrecht waarſchynelyk geen Monnikken maar Reguliere Kannonikken zyn geweest: en hoe yverig dat de kristenen waren om de lichaamen of Reliquiën van Heiligen te bekoomen: ja hoe die yver ſomwylen zo verre ging dat geheele gemeenten en ſteden over het bezit van zulke lichaamen over hoop en aan 't vechten raakten; en ſomtyds geene zwaarigheid wierd gemaakt van malkanders Reliquiën te ſteelen. Het leven van den H. *Georgius*, zoo als het in de gemeene Legendes beſchreeven ſtaat, word 'er zoo wel als zyne Reliquiën f afgekeurt; de reden van het overtollig vermenigvuldigen der Reliquiën van eenen en den zelfden Heilig aangetoont, en de overgrootte menigte van zo veele ſtukjes van 't H. Kruis ten beſte uytgelegd. Van O. L. Vrouws klederen, trouwring, en hair, die men op verſcheide plaatsen als Reliquien bewaart, kan het 152. en 153. zydte nagezien worden: doch op het 158. en de volgende zydtes word beweezen dat de levens van de HH. *Catharina* en *Margareta* van leugens en fabelen aan malkander aan hangen. Sommige Proteſtanten, om 'er dit tuſſchen beiden te voegen, zullen miſſchien zeggen, wat legt ons aan die gansche kraam van Reliquiën en Santen of Santinnen gelegen? Die reliquiën zyn toch onze gading niet; en de Santen en Santinnen hebben al lang by ons uyt gehad. Maar die zouden het zelfde van de kerken en kloosteren, en het gansche werk, kunnen zeggen; daar houden zy toch al zoo weinig van als van de Santen en Santinnen. Maar andere Proteſtanten, te weten die een zucht voor de outheden van hun vaderland hebben, zullen zulke eene taal wegens de kerken en kloosteren niet uitſlaan. En wat de Reliquiën en Santen of Santinnen belangt; verſchei-

d pag. 123. e pag. 133, enz. f pag. 138.

V O O R R E D E N .

scheide Protestanten zullen daar mede gedient zyn, dat ze de onaardige en platte fabels van sommige levens der Heiligen uyt den mond van een Roomskatolyken Schryver verstaan; en gaarne wecten hoe dat de Katholyken zich op dit stuk konnen redden. En in allen gevalle; die met dit gerecht niet gedient zyn, hoeven daar geen mond aan te zetten, zy zullen keur genoeg van andere gerechten vinden. Maar wy keeren weder tot onze lyst. S *Mauritius* Martelaar, die van zeker Schryver op de lyst der Heiligen en Martelaren uitgemonstert was, word daar weder s op gestelt, en de beschryving van zyn leven verdedigt. Maar 't geen van S. *Lazarus* vertelt word, dat hy met zyne zusters *Maria* en *Martha* na de dood van *Christus* in Vrankryk zoude gekomen zyn, en daar het Biscopdom van Marselje allereerst bekleedt hebben, word 'er h gansch afgekeurt: het getal der onnozele Kinderen, dat sommigen wonderlyk vergrooten, aan de i reden getoetst: de gemeene vertelling van S. *Ursula* en haar gezelschap tegen gesproken. Dan word 'er l onderzocht of de zegels in de twaalfde eeuw noch in geen gebruik waren by de geestelyke oversten; bewezen m dat de cyferletters in Europa zeer laat opgekomen zyn: en vorders getoont n hoe dat 'er tusschen kloosters en kloosters, kerken en kerken, ja tusschen kloosters en byzondere personen, zekere broederschappen of broederlyke vereenigingen aangegaan zyn, en waar in dat die broederschappen bestonden. Op de 233, 234, 235, bladzyden, word van de aangeplakte en hangende zegelen en van hunne outheit gesproken: mitsgaders van de afbeeldzelen die op die zegels gestempelt wierden; en van het gebruik van

g Ibid. pag. 161. 162. h Ibid. 165-166. i pag. 171. en 759:
 k 172, 173. enz. l pag. 196. m pag. 199.
 n pag. 203, 204.

V O O R R E D E N.

van goude, zilvere, en loode zegels. Dan ^o word 'er onderzocht in wat maand dat het nieuwe jaar by de Duytschers, Franssen, Italiaanen, plagt in te gaan; hoe lang dat de Pauzen en Bisschoppen het jaar der Keizerlyke regeeringe voor een ^p *datum* plagten te gebruiken; hoe en waarom dat het zelve gebruik te niet gegaan zy; dat men op het ontdekken van de hoofden, in de Latynsche kerk, zoo zeer niet plagt te letten als nu. Ik spreek ^q 'er wydloopig van de drie Hoornen, die de Domkerke van Utrecht toebehoorden, en daar als een groote schat bewaart wierden; en toone uyt *Th. Bartholinus* dat zulke Eenhorens zoo zeldzaam niet waren als men zich inbeeldde. Dan ^r spreek ik van het gebruik van rood, wit, geel, en groen wasch, om de brieven te bezegelen: van het Landkommandeurschap ^s van de Duitsche Order te Utrecht, en van de byzondere Kommandeurschappen, die onder dat Landkommandeurschap stonden: van de ^t zangnooten, en haar oud gebruik. Daar omtrent word getoont wanneer de gemeene zangnooten opgekomen zyn; dat men evenwel te voore al zangnooten had: en hoe dat *Karel de Groot*e en de Franssen door de Italiaanfche Zangmeesters lelyk uitgestreeken wierden. Dan zal de Leezer vinden hoe dat ^u *Alexius*, die zoo eene voornaame plaats onder de Heiligen bekleedde groot gevaar loopt van uitgemonstert te worden; hoe dat sommige geestelyke broederschappen het volk door valsche voorrechten verlokken, en voorgeeven dat men door het dagelyks leezen van eenige gebeden verzekert is van een zalige dood; en zoo veele zielen uyt het vagevuur kan verlossen als men wil: hoe dat het leven van de ^w *Barbara*, zoo als het gemeenlyk beschreeven word

^o pag. 237. ^p pag. 241. ^q pag. 245. ^r pag. 275-276.

^s pag. 341- enz. ^t pag. 389, 390. enz. ^u pag. 418.

^w pag. 490, 491.

V O O R R E D E N.

word, niet meer is dan een wel opgetoide *Roman*. Noch zal 'er de ^x Leezer vinden hoe dat *Adrianus VI*, om het afschaffen van eenige misbruiken, als van de *indulten*, en het verminderer van de *Referendarissen*, in den haat der Kardinalen en Hovelingen vervallen is: hoe dat zeker Kardinaal, door eenen Paus zonder de toestemminge der Kardinalen tot het Kardinaalschap benoemd, voor geen Kardinaal aangenomen wierd; hoe dat de voornoemde Paus *Adrianus VI*. naar allen schyn van vergift gestorven is. Men ^y toont 'er wat ongemeene achting dat men voor de Pellegrimmen, die naer 't H. Land reisden, plagt te hebben; men spreekt 'er van de Iersche Druiden, Waarzeggeren, Barden, en Poeëten: en in 't byzonder van 't zoo beroemde vagevuur van *S. Patritius*. Ik spreek 'er van de Advokaaten, Kasteleinen, en Burggraven van Utrecht; en toone dat hunne bediening metter tyd genoegzaam in een blooten tytel verandert is. Ik wys 'er aan op wat wyze dat de Benediktyner Monnikken zoo een kracht van rykdom gekreegen hebben, en dat verscheide dorpen en steden hunne opkomste aan die Order verschuldigt zyn. Ik breng 'er ^a wonderlyke voorbeelden by van het verdichten en vervalschen van Pausselyke brieven. Ik ^b verhaal 'er waarom dat de Utrechters *Maartensmannen* genoemd worden: hoe dat de Lovenaars aan den naam van *Petermannen* gekomen zyn, enz. En ^c ik haal 'er de knevelaryen en geweldplegingen aan, die de Officialen der Bisschoppen en de Aartsdiakenen in 't werk plagten te stellen om den menschen geld af te persen. Ik ^d spreek 'er van den onmatigen yver van sommige menschen; dewelken al hun geld aan 't stichten van kerken of Kapittelen verdedden,

en

x. pag. 529, 530. enz. y. pug. 557. z pag. 617.

a pag. 636. 637. b pag. 744, 745. enz.

c dag. 749, 750- enz.

d pag. 752, 753, 754. zie ook Rhynl. Outh. pag. 163.

V O O R R E D E N .

en de armen voorby gingen , of hunne naaste vrienden in ellende en armoede lieten zitten.

In de Aantekeningen op het tweede deel der Utrechtse Outheden word wydloopig van de voorrechten en voortreffelykheden der Amersforders e gesproken, het verschil of Amersfort eene stem op de lantdagen gehad hebbe met de wederzydsche redenen voorgestelt, het gebruik d t de Bisschop op zyne blyde inkomste uytgebanne, uytgeweekene, of gekerkerde burgers in vryheit stelde uitgelegt; getoont dat de boeten, ja de landeryen, doorgaans in koeyen en somtyds in paarden en muilezelen betaalt wierden: verhaalt hoe dat het den eestelyken somtyds verboden is geweest te zweeren; hoe dat men somwylen den zelfden eed voor verscheide outaaren moft vernieuwen: enz. enz. Daar worden verscheide aanmerkingen omtrent de kerkelyke vryheden f gemaakt: een misselyk gebruik omtrent dezelve vryheden, dat in Engeland onderhouden wierd, aangetoont: de klagten over de alre groote vrydommen der Geestelyken en hunne uitspoorige magt uit verscheide Schryveren opgegeeven; de klagten van heilige mannen, ja van Monnikken zelf, tegen de prachtige kloosters en kerken der Monniken g voorgestelt; eenige opmerkingen op het doopen der klokken h gemaakt. Daar word aangemerkt hoe ellendig dat de leenmannen en andere onderdaanen op sommige plaatzen met allerhande i rechedagen geplaagt wierden: hoe dat dezelve leenmannen, ja op veele plaatzen de slaven zelfs en onderdaanen, k gehouden waren het leger van hunne Heeren te volgen: hoe dat l alle de bloedverwanten gehouden waren, deel te nemen in de oorlogen der familien, wilden zy hun bloedverwant-

e Tweede deel van Utrecht pag. 61. 62. enz. f pag. 80, 81. enz. g pag. 86, 87. enz. 88. h pag. 97, i pag. 118, 119. k pag. 120. l pag. 141, 142.

V O O R R E D E N.

wantschap niet verzaaken; hoe dat ^m Eembrugge, Baarne, Bunschoten, van ouds stads rechten gehad hebben. Het leven van S. *Christophorus* word daar ⁿ onderzocht, en eenige bygeloovigheden, die omtrent dien Heilig gepleegt worden, afgekeurt: de verkeerde inzigten in het oprichten van eenige broederschappen ^o aangewezen: getoont ^p dat de zogenaaemde *Ministeriales* of *Dienstmannen* doorgaans van adel, en van flegte leenmannen onderscheiden waren; en dat de Heeren van Viane's Bisschops dienstmannen maar niet leenmannen zyn geweest: onderzocht ^q wie van beiden, de Bisschop van Utrecht of de Graaf van Holland, de erfheer van Yffelstein zy geweest. Men zal 'er ^r een noodig bericht van 't Boeren latyn der Fransien en van 't verval der Latynsche tale vinden: maar, 't geen voornamentlyk opgemerkt dient, ik heb 'er goed bescheid wegens de eerste afkomst der Heeren van Montfoort gegeven; en daar by een deel oude en *autentyke* brieven voor den dag gebragt, daar veele en zwaarwigtige geschillen tusschen de Bisschoppen van Utrecht en de Heeren van Montfoort aangehaalt worden. Men ziet daar hoe dat de Heeren van Montfoort dien tytel van *Heeren van Montfoort* eenigen tyd niet gevoert, en 'er afstand van gedaan hebben: en hoe dat ze wederom in 't bezit van de hooge heerlykheit van Montfoort zyn geraakt. En ter gelegendheit, dat 'er van testamenten of uysterste willen gesproken word, zoo word wydloopig getoont dat de Geestelykheit een groot gedeelte van de testamenten plagt te trekken; dat het voor een groote misdaad, ondeugentheit, ja zelfsmoord gehouden wierd, geene testamenten te maaken. Op het 562. zydte zal de Leezer de afkomst der Heeren

ren

^m pag. 149, 150. ⁿ pag. 182. ^o pag. 229, 230.
^p pag. 238. ^q Tweede deel pag. 552.
^r pag. 268. ^s pag. 271, 272. enz.

V O O R R E D E N.

ren van Kuilenburg met hunne voornaamste daaden en zeer aanmerkelyke omftandigheden van hun leven vinden ; welke *Afkomfte* noit gedrukt was geweest. Het vuil leven der Geestelykheit van Kuilenburg t word 'er ook te pas gebragt , en de ongelukkige aanslag vertelt , die door den Prooft *Jan van Buren* op Kuilenburg ondernomen was. Men ziet 'er u hoe dat kloosters en abdyen aan wereldsche Heeren te leen gegeven wierden, en de Koningen en Vorsten zelf den tytel van Abt somwylen voerden.

In het derde deel van de Utrechtsche Outheden word w wydloopig getoont hoe dat de Geestelyken somtyds de vryheit gehad hebben van hunne goederen, die ze uit hunne bedieningen getrokken hadden, weg te geeven, of by uystersten wille weg te maken, somtyds niet: hoe dat de Bisschoppen, op sommige plaatzen, de goderen der gestorvene Geestelyken plagten te eygenen: en hoe de Pauzen dit nagevolgt hebben, en, om zulke goederen op te gaderen, naar alle gewesten inzamelars uitzonden: hoe vroeg dat de kloosterlyke tucht by veele Monnikken x vervallen is: voor welke eene misdaad dat het certyds y gerekent wierd, indien eenige Monnikken wyn of vleesch durfden gebruiken; en wat uytvluchten de Monnikken op dit stuk verzonnen hoe dat andere Monnikken hen zelfs het koude water vooral te groote lekkerny hielden. Daar word wydloopig gesproken van t uytfschryven van boeken, t welk in de kloosteren zeer gemeen is geweest; voorts van de bequaamheit en onbequaamheit der uytfschryveren, van de onoplettendheit van sommige Monnikken, die 'er het opzigt over hadden; en van de groote op-

t p. 596. u pag. 710, 711. w pag. 23, 24. enz.
 x pag. 68. y pag. 69, 70. z pag. 82, 83.
 a pag. 224.

V O O R R E D E N.

lettendheit van anderen. Wyders ook ^a van het gebruik dat Mans-en vrouwspertoonen, ja Koningen en Koninginnen zelf, kappen plagten te dragen; en niet alleen kappen, maar ook kaproenen. van den tytel, ^b *dienaar van Gods dienaaren*; die niet alleen van Pauzen, maar ook van Koningen, Bifchoppen, ja Monnikken, gebruikt is geweest. De Pauzen, gelyk in 't zelfde ^c deel aangewezen word, fchreeven zich deze magt toe, dat de Koningen en Vorften op hun enkel *wenken* gehouden waren de wapenen tegen de vyanden der Kerke aan te fchieten; en zonder hun verlof geen vrede mogten maaken: welk voorgeeven een groot ftutzel gevonden heeft in de krooninge en zalvinge der Koningen en Keizeren. Of de Betuwe dus genoemd zy naar de Batavieren, dan of de Batavieren naar de Betuwe genoemd zy, is ^d niet volkomen zeker. Dan word onderzocht waar dat de plaatzen ^e *Carvo Mannariacum*, in de Reiskaart van *Antoninus* vermeld, geftaan hebben: het verfchil, of het ftudeeren den Monnikken pafst, ^f wydloopig voorgeltelt en opgeheldert; getoont ^g hoe zeer dat *S. Franciscus* tegen het ftudeeren der Monnikken was: waar dat de zoo genaamde legerplaats van *Mercurus* ^h (*Castra Mercurii*) geftaan hebbe, en beweezen dat ze eertyds eene vermaarde ftad is geweest, en van *Mercurus* opgebouwt. ⁱ De Aantekeningen op de outheit en het veelvuldig gebruik van Naamvlechtningen, *Monogrammata*, op de manier ^k van de brieven met een Kruys te ondertekenen, op verfcheide ^l foorten van laften en fchattingen, zullen mecnig Leezer ook niet onfmakelyk voorkoomen. 't Geen ^m ik van 't hervormen der kloosteren, van

^a pag. 224.

^b pag. 228. ^c pag. 229, 230. ^d *ibid.* pag. 244, 245.

^e pag. 249--251. ^f pag. 371, 272. enz. ^g pag. 278.

^h pag. 326. ⁱ pag. 351. ^k *ibid.* pag. 353. ^l pag. 425.

^m pag. 482, 483. enz.

V O O R R E D E N .

de onbescheide hervormingen, van de verkeerde inzigten van sommige hervormers, aangetekent hebbe, meene ik dat weinigen Lief hebben mishaa- gen zal. 't Geen 'er ⁿ aangetekent staat hoe en wanneer dat men de Filosofy te hulp geroepen heeft om de geheimen des geloofs uyt te leggen, hoe dat 'er door de Filosofy van *Aristoteles* dui- zend en duizend onnoodige en netelige vershil- punten, en de allerduisterste en diepzinnigste spits- vinnigheden van de Redckunst on Overnatuurkun- de, met eene menigte van onverstaanbaare en bar- baarsche woorden, in de Schoolen der Godgeleer- den ingevoerd zyn; voorts hoe dat die wyze van de Godkunde behandelen, die door *Petrus Lom- bardus* uyt de Scholen gebannen was, weder bin- nen korten tyd op de baan gekomen zy, meen ik dat den Leezer ruim zoo vermakelyk vallen zal.

In de aantekeningen op de Zuithollandsche Out- heden word het zeggen van † *Oudenhoven* onder- zocht; te weten, dat Zuidholland voor deezen niet anders geweest zy als een baare zee, een barre wildernis, onbebouwd, onbeplant onbewoond. Ook * word 'er het schryven van *Mensio Alting* onderzocht; namentlyk dat Holland noit van Wil- ten bewoont zy geweest: de ^r naamreden van Dor- drecht overwogen; en de opkomste der bena- minge van de *Dortsche* ^s *Maagd* aangewezen. De Lombaarden, krygen 'er ^r ook eene beurt; vooral de Italiaansche woekeraars; die dik- wils om hunne woekeryen uyt verscheide landen verdreeven zyn: en het bekende geschil, of het land van Voorn onder Holland of Zeeland plagt gerekent te worden, word † 'er met de wederzyd- sche

† pag. 6, 7. * pag. 16, 17. r pag. 24. s pag. 28.

t pag. 85. † pag. 270, 271.

u pag. 336.

V O O R R E D E N.

fche bewyzen voorgestelt. Dat de mond van den Rhyne, *Helius* of de Helle genaamd, by den Briel ^u gelegen was, word 'er tegen eenige Schryvers beweezen; en reden gegeven waarom dat sommige zondaars volgens het huidendaagfeh gebruik van den Paus alleen ontslagen konnen worden: daar dan ook van de bekende *Bulla coenæ Domini* gesproken word. Op het 351. zydtje word getoont dat Bornené vereenigt is geweest met het land van Voorn, en op wat wyze dat het onder Zeeland gekomen is; en voorgeslagen of Bornisse, 't welk van ouds de eenne scheidpaal van Zeeland was, niet genomen moet worden voor Brunisse op het eyland Schouwen. Dan worden 'er zeer waarschynelyke redenen opgegeeven dat de verdronke Stad by 't eyland ^xGoerée, *de oude weereld* genaamd, dezelfde plaats is met oud Vlaardinge. Hoe duur dat het geld plagt te zyn, en hoe verre dat men met een kleintje konde koomen, word ^y 'er door verscheide staaltjes aangewezen: en veele oude stukken raakende de heerlykheit Dirkslant ^z opgegeeven. Dat het leven van de H. H. *Cosmas* en *Damianus*, zo als het in de gemeene Legenden gevonden word, zoodanig met fabelen opgesmukt is, dat het niet te pas koomt, word ^a 'er omstandig beweezen. Dan word ^b 'er getoont hoe dat de Monnikken metter tyd meer en meer deel gekreegen hebben in de kerkharderlyke bedieningen; hoe zeer dat de Bisschoppen en Pastoors daar over geklaagt hebben: hoe dat dezelve Monnikken, hoewel van veele Pauzen beteugeld, echter alles door behulp van 't Roomsche Hof genoegzaam te boven gekomen zyn. Daar word ^c onderzocht waarom dat onze Graaf *Diederyk* IV. van eenige Schryveren Markys of Markgraaf word genoemt,

^u pag. 336. ^w pag. 339. ^x pag. 354. ^y pag. 356, 357.
^z pag. 363, 364. ^a 484. ^b pag. 487, 488, 482. enz.
^c pag. 514. enz.

V O O R R E D E N.

noemt; getoont dat hy een rechte Graaf was; ja dat de eertytel van Markgraaf fomtyds voor aanzienlyker wierd gehouden dan de tytel van Graaf. De onnoozele voorzeggingen van eene *Hillegardis*, die den naam aan *Hillegartsberge* gegeven zoude hebben, en die van *Zalige Tryntje*, worden 'er ^d naar verdienften te pronk gezet.

■ In de Outheden van Rhymland zal de Leezer veel aanmerkelyke stukken wegens de outheden der kerken en Abdyen van Rhymland, en daar het te pas komt, verſcheide Aanmerkingen vinden, die ik hoopen durf dat het leezen niet verdrietig zullen maaken. In de Voorreden van Rhymland, ſtaan eenige aanmerkelyke omſtandigheden, wegens de oude Burggraven van Leiden, die men elders zoo ligt niet vinden zal. Ook ſtaat 'er een verbeterde en vermeerderde lyſt van de zelve Burggraven; en daarenboven een wydloopige lyſt van de Schouten, Burgemeesters, en Schepenen der Stad Leiden. In de ^c Aantekeningen word onderzocht, of de helft van de Stad Leiden op den Vrieſſchen bodem gelegen zy: de verandering van *Cauchi* in *Auchi* tegengeſproken; de Stichter van den Burg nageſpeurt. Daar word getoont hoe dat de krooning der Koningen, door Pauſſelyke handen gedaan, in verſcheidene koninkryken zeer hoog geacht is geweest: en dat ſommige Koningen de kroon niet durfden op het hoofd zetten zonder Pauſſelyk verlof: en men zal 'er door verſcheide voorbeelden ^g bevestiget vinden dat de Pauzen den tytel van Koning, Hartog, enz. dikwyls gegeven hebben. De ^h pellegrimmaadjen plagten ſterk in zwang te gaan, en uyt verkeerde inzigten te geſchieden. Hoe veel dat men zich aan het recht van de kerkampten te vergeeven

d pag. 540, 541. e Rhyndl. Outheden pag. 6, 7. 357.
 f pag. 55. 56. enz. g pag. 57.
 h pag. 62.

V O O R R E D E N.

ven gelegen liet zyn, wat proceffen dat 'er dikwyls over dat recht ontftonden, wat misbruiken dat 'er in zwang gingen, word 'er door ⁱ verfcheide voorbeelden aangetoont. Men ziet ^k 'er hoe dat de Monnikken van het rechtsgebied der Biffchoppen zochten ontfagen te worden, en ontfagen wierden, en waarom: wanneer ^l dat de Pauzen begonnen hebben fchatting van de Geestelykheit af te vorderen; hoe dat ze daar in dikwyls tegenftand ontmoet hebben, en dikwyls niet: hoe dat de Koningen hen dikwyls holpen om den buit te deelen. Voorts wat een ^m werk dat onze voorouders van 't beftudeeren der kerkelyke Rechten plagten te maaken; hoe dat de Proteftantfche Vorften zelf het Kerkelyk Rechtsboek niet verworpen hebben. Dan word 'er onderzocht waarom dat *S. Michiel* met een weegfchaale in de hand uitgefchildert word, en of de goede en quaade werken na dit leven in eene fchale opgewogen worden: daar dan eenige kluchtige vertellingen van zulk opweegen te pas koomen.

Ik had 'er wel mogen byvoegen dat in * diergelyke gevallen, te weeten als een overledene veel goeds en quaads had gedaan, de goede en quaade Engelen noch al meer volgens dat flag van Schryvers over den eigendom van deszelfs ziel gekrakeelt en gekampt hebben. De DuiVELS, indien men 't gelooven wil, koften naer dat weegen niet wachten; maar deden doorgaans hun beste, om vliegengs met de prooy te gaan ftryken. Keizer *Lotharis I*, die in een goeden ouderdom ftorf, had vry wat op zynen kerftok ftaan. Daar tegen was hy op 't laafte van zyn leven Monnik geworden; en had boete voor zyne zonden gedaan. *Als by gestorven*

ⁱ pag. 68, 69. enz. ^k pag. 148, 149.

^l pag. 151, 152. ^m pag. 272, 273. enz.

ⁿ pag. 292, 293.

* *Monachus Engolismensis* apud Baluz. in *Ser. v. Lupum* pag. 395.

V O O R R E D E N .

was, zegt zeker Schryver ,* *Zagen de Monniken dat de goede en quade Engelen om zyne ziel krakeelden. De goede Engelen zeiden : de Heer heeft ons niet gezonden om den Keizer , maar om den Monnik te haalen: neemt gy den Keizer voor u ; wy zullen met den Monnik benen gaan. Zoo gingen de Engelen dan met de ziele benen : maar de Duivels vielen op het lichaam, 't welk zy in 't gezigt van alle de Monnikken begosten uyt het huys te sleepen. Maar als de Monniken aan't bidden gingen , hebben ze de vluet genomen, en zyn verdweenen. Dan onderzoeke ik, waar dat het o Prætorium Agrippinæ gestaan hebbe; en p of S. Ursula met haar gezelschap niet buiten Leiden gemartelt zy. De kerkers q der Monniken , de naamreden r van Alfen , de drie s soorten der Pausselyke Legaaten , en hun groote magt , worden 'er ook te pas gebragt, en getoont hoe hoog dat t de Legaaten-Kardinalen , Legati a latere genoemd , zich boven de Bisschoppen verheffen. De Leezer zal 'er eenige bedenkingen over de naamreden van *Wassenaars* vinden , en hoe dat den Veldoversten *Johan Waffenaar* een vervaarlyk spook in Vriesland verscheenen is. Voorts worden 'er eenige omstandigheden omtrent de oudste Parochiekerken van Holland u opgeheldert , en getoont , hoe breed sommige Kanonisten de w vrydommen der Geestelyken uytmeeten , en hen schier van het draagen van allerhande lasten trachten te bevryden. Op het 500. zydtje komen de *Katti* wederom te voorschyn , daar veele omstandigheden omtrent hunne aankomste onderzocht worden ; by voorbeeld of ze al Batavieren hietten , toen ze uyt het land der Katten weeken ; of ze hunnen naam aan 't eiland der Batavieren gegeven hebben ; of de *Katti* aldus genoemd*

* Apud Baluz. in *Serv. Lupum* , pag. 305.

o pag. 297. p pag. 298. q pag. 302. r pag. 339.

s pag. 368. t pag. 369. u pag. 466. w pag. 470.

V O O R R E D E N.

noemt zyn naar het bekende huisdier *Kat* enz. Dan
 * volgt 'er het bekende verschil over den Stichter
 der Abdye van Rhynsburg; 't welk in 't breed voor-
 gestelt word: gelyk 'er ook beweezen word, dat de
 Nonnen van Rhynsburg geene kloostergeloften
 deden, en vervolgens met alle eere mogten trou-
 wen. Het recht dat de Abten van Ephternach op
 eenige parochikerken van Holland meenden te heb-
 ben, word 'er y aangeraakt en hoe dat zy het zelve
 by verdrag weder overgegeeven hebben aangewe-
 zen. Ook worden 'er eenige zwaarigheden of beden-
 kingen omtrend Lokhorst, of oud Teilingen, over
 het uytsterven van de erfgenaamen, het wedrom
 geeven van de heerlykheit enz. z voorgestelt; en a
 onderzocht welke Sassen den naam aan Sassen ge-
 geeven hebben; die door *Karel den Grooten* in ons
 vaderland overgebracht zyn; of de oude Sassen, die
 dit land den tydt van Keizer *Juliaan* overheerscht
 en geweldiger hand ingenomen hebben. Noch
 word 'er b onderzocht waar dat de Vriezen op de
 aanrading van *S. Rembertus* de alverwoestende
 Noormannen aangetast en geslagen hebben, te Noort-
 wyk in Rhymland, of te Noorden in Oostvriesland.
 Het schryven van *J. Beka* en *W. Heda*, dat de
 Noormannen in 't jaar 856. Holland afgelopen en
 'er ongchoorde moordery gepleegt hebben, word
 'er c tegen *Arn. Buchelius* wydloopig verdedigt, en
 getoont dat de Noormannen in 't gemelde jaar 856,
 en eenige jaaren vroeger en laater, hier immers ge-
 stroopt en de beest gespeelt hebben: en daarby d
 verhaalt hoe de Noormannen onder geen een hoofd
 stonden; maar dat de eene party der Noormannen,
 door geld omgekocht, de wapenen somtyds tegen

x pag. 548. y pag. 469.

z pag. 575. a pag. 581, 582. b pag. 617. 618.

c pag. 617, 618. d pag. 621.

e pag. 622. 623.

V O O R R E D E N.

een andere party aanschoot. Word ook getoont dat een ander zeggen van *Beka*, dat 'er te Duurstede 55 parochikerken gestaan zouden hebben, zoo ongerymd of onmogelyk niet is als zeker Schryver doet gelden: en ^f beweezen dat de Nonnen van Lecuwenhorst van geen minder adel waren dan die van Rhynsburg. Op het 629. en de volgende zydtjes word van de *kommenden* gehandelt, het misbruik en de schadelykheit der zelve aangewezen, en getoont wat inzigten daar onder speelden. Op het 700. zydtje zal de Leezer eene beschryving van dat vermaarde Vagevuur van *S. Patricius* vinden; en uyt eene aanmerkenswaardige geschiedenisse leeren dat alles niet anders was dan louter bedrog.

Dus koomen wy tot de *Outbeden van Delflant*, daar ik in de *Inleidinge* over de eerste opkomst van Delft verscheide opmerkingen maake, toone dat het Hoogheemraadschap van Delfland veel ouder is dan *S. van Leeuwen* zich ingebeeldt heeft, verscheide omstandigheden raakende de Hooge Heemraaden van Delfland aanhale; en gewisse blyken bybrengende dat *Simon van Leeuwen* het Heemraadschap van Schieland insgelyks vry jonger maakt dan het inderdaad is. Het Baljuwschap van Delfland is ook vry ouder dan dezelve Schryver gemeent heeft. De mislag van verscheide Schryvers omtrent de Hoeks- en Kabeljauws-gezinden word 'er ook ten toon gestelt; de voorrechten der Stad Delft opgeheldert. Daar word getoont wat al krakeel dat 'er tusschen de geleerden over de Banken van leeningen is geweest; en van den Boeren Adel wydloopig gehandelt; met bewys dat de zoogenaamde Welgeboorne mannen ten platten lande naar allen schyn van goeden adel en van de oudste adelyke huizen afkomstig waren. Voorts word 'er in de § Aanteke-

nin-

^f pag. 641.

§ Outbeden van Delflant pag. 47.

V O O R R E D E N.

ningen van *Korbuloos* graft gesproken; onderzocht of de toren van de Oude Kerk met voordagt zoo scheef opgehaalt is: de kostelyke ^h inboedel van S. *Hippolitus* kerk beschreeven; en veele byzonderheden omtrent het Begynhof, die nergens gevonden worden, uyt ongedrukte brieven opgegeeven. Voorts ziet men ⁱ daar hoe dat de Delvenaars wel eer over de inhalendheid der kloosterlingen geklaagt hebben; en hoe dat de ^k Nederlanders dikwils, ook om tydelyke zaken, buitens lands gedagvaert en op veelerhande wyzen gedrukt wierden. Vorders word ^l beweezen dat 'er op Koningsvelt ook een Mansklooster heeft gestaan; en eenige zwarigheden, die noch niet aangemerkt zyn, en eene groote verwarring omtrent het stichten van die Abdy konnen geeven, opgeworpen en zoo veel doenlyk is opgeheldert. Men vindt ^m 'er verscheide opmerkingen over eenige plaatzen van Delfland; dewelken den naam, dien ze thans hebben, al gedragen hebben in 't jaar 989. Op het 315, 330, 1331. en 1332. zydtje, worden wederom eenige bemerkingsen op verscheide plaatzen van Delfland gemaakt, dewelken men elders te vergeefs zoeken zouw. Van 't Hof van 's Gravezande, en van 's Gravezande zelf, valt noch ⁿ veel meer te zeggen: van de Graven van Maasland, die daar huis zouden gehouden hebben, gesproken; en uit oude en echte brieven beweezen, dat 's Gravezande eene aanzienlyke stad is geweest. Noch word 'er ^o aangemerkt hoe dat de Koninginnen, die zelf en zonder man regeerden, zich somwylen *Rex* of *Koning*, in de plaatze van *Regina* of *Koningin*, lieten noemen: en dat het bekende *Sacrum Nemus* of ^p *Heilig Bosch* van *Tacitus* niet zonder groote waarfchynelykheit van

h pag. 58. i pag. 253. k pag. 254.

l pag. 290, 291. m pag. 306. n pag. 338.

o pag. 341. p pag. 415, 416.

V O O R R E D E N.

van de meeste Schryveren by den Haag word geplaatst : voorts^q onderzocht of *Floris V.* een Ridder-order van *S. Jakob* opgerecht hebbe. Dan word 'er^r verklaart in wat zin dat de kerken ter eere of gedagtenisse van Heiligen gebouwt en ingewydt worden : en de historie^s van 365. kinderen, in eene dragt ter weereld gebragt, word 'er ook afgekeurt ; maar getoont dat eenige zwaarigheden, die men daar tegen doet gelden, ligter weegen, dan ze ten eersten aanschyn schynen te weegen. De vyf wonden van *S. Geertruid van Oosten* worden 'er ook op het^t tapyt gebragt, en by die gelegenheit van *S. Franciscus* vyf wonden gesproken. Dan volgt 'er hoe dat sommige^u Kruisvaarders, om de menschen wat dies te maaken, of uyt ydele glorie, het teken van 't *H. Kruys* op hun vleesch wisten te drukken of te schroeyen. Voorts van^w de wonderlyke en kluchtige levensbeschryvingen van sommige Heiligen ; van de fabelachtige Sermoenen van eenige Predikers, van zielverrukkingen, gezigten, veropenbaringen : hoe dat de veropenbaringen, aen Santinnen gedaen, ^x somtyds tegen malkander stryden ; en hoe die strydigheden door sommige Schryvers noch ten beste geduidt worden : zelfs worden die openbaringen door eenige Katolyke Schryvers verworpen.

In de^z Outheden van Zeeland heb ik onderzocht of het foreest *Wasda*, in den beruchten brief van Keizer Lodewyk, met recht voor het tegenwoordige Zeeland genomen word ; getoont^a hoe dat onze Graven het land van Waas bezee-ten hebben : en dat Zeeland van ouds met Vlaanderen vereenigt was. Noch heb ik 'er^b onderzocht, of de Zeeuwen van ouds bekend zyn geweest

q pag. 420. 471. r pag. 421. s pag. 468, 469.

t pag. 483. u ag. 485. w pag. 488, 489.

x pag. 491, 492. y pag. 500, 501. z *Inleiding* §. 1.

a *Ibid.* pag. 6. §. 2. b *ibid.* n. 2.

V O O R R E D E N.

weest onder den naam van *Suevi*; of ^c *Hercules* en de Grieken uit het landschap *Doris* in Zeeland huisgehouden hebben; of ^d Zeeland voor de oude woonplaatze der *Toxanders* gehouden mag worden: of de Zeeuwen van ouds *Arboricki* zyn geweest, daar dan by getoont word hoe dat dezelve *Arboricki* door de Franken niet kosten verwonnen worden. Dan word 'er van het verplaatzen der Zeeuwen, dat ten tyde van *Karel den Grooten* geschiedt is, in 't ^e breed gesproken; en getoont, hoe dat Holland, Zeeland, en de aangrenzende landen, daar door zeer volkryk geworden zyn. Daar op volgt dan hoe dat een goed getal ^f Zeeuwen, Hollanders, Vlamingen, op het verzoek van *Hendrik de Leeuw* Hartog van Saxon, en noch eens op het aanhouden van *Urso* Hartog van Brandenburg, en voor eene derde reize op de uyt noodiging van *Adolf* Hartog van Holstein, zich naar de landen der gemelde Vorsten metter woon begeeven hebben. Of de Hunnen en Wandaalen in Zeeland en de omleggende landen ook huysgehouden hebben, is een ander verschil; en by die gelegendheid word 'er van een andere soort van Hunnen gesproken, die hier misschien gewoont konnen hebben. In de X Afdeeling der gemelde Inleidinge word van de tale die in deeze eilanden van ouds gebruikelijk is geweest, gesprooken: getoont dat onze taal voor een goed gedeelte uyt de Grieksche en Latynsche gesproten is, en onderzocht hoe dat 'er zoo veele Grieksche woorden in de Nederlandsche taal ingeslopen zyn. Dan word 'er getoont dat de Latynsche taal hier ook gesproken en verstaan is geweest; en getoont dat we zeer veele woorden aan de Latynsche tale schuldig zyn. De oude Hoogduitsche taal word 'er ook

^c *ibid.* §. 4. ^d *ibid.* §. 5.

^e *ibid.* §. 7. ^f *ibid.* §. 7.

V O O R R E D E N.

ook aangehaalt; en beweezen dat onze Nederland-
sche taal al van ouds vry zachter en min hortend en
stootend was dan de Hoogduitsche; verscheide
staaltjes van 't oude Fransch en 't oude Duytsch
opgegeeven. Ook word 'er van de zeeden en ge-
woonten der oude Zeeuwen ^g gesproken, en ge-
toont dat ze de vellen van beesten niet uyt armoe-
de droegen. In de 12. en 13. afdeeling word zeer
omstandig van de afgoden der Zeeuwen en der
Duytsche volkeren in 't algemeen gesproken: het
zeggen van *Tacitus*, dat *Mercurius* van de Duyt-
schers met eene byzondere cere, zelfs met het of-
feren van menschen, geviert is geweest tegen *Bu-
chelius* en *Boxhornius* verdedigt; en verhaalt hoe
dat de Noordsche volkeren zich van eenige bedrie-
gers en goochelaars, die zich voor goden uytga-
ven, lieten verleiden: hoe dat die goden malkan-
der om eenige vuile stukken of guiteryen voor
eenigen tyd plagten af te zetten. By die gelegend-
heit worden noch verscheide merkelyke gebruiken
te pas gebragt: by voorbeeld hoe dat de Duyt-
schers, zoo wel als andere heidenen, de zwymende
maan door een naer en vervaarlyk geschreeuw te
hulp wilden koomen; i de Noordsche volkeren,
als de Gotten en Zweden, wanneer het donderde
met hunne pylen naar den hemel schooten wat ze
schieten mogten, om hunne Goden, die dan be-
oorlogt wierden, te helpen. Over den beruchten
afgod *Irmenseul* ^k valt ook veel te zeggen; gelyk
ook over alle ^t de *Herkuleffen*, die van sommigen
onder malkander gemengt en voor eenen en den-
zelfden held gehouden worden. Dan word 'er in
de 14. Afdeeling van de gemelde *Inleiding* onder-
zocht of de Zeeuwen, Batavieren, Vriezen, met
Hen-

^g ibid. §. 11.

ⁱ Inleid. op de Zeeuwfche Outh. pag. 149, 150.

^k ibid. pag. 158, 159. l ibid; pag. 168. enz.

V O O R R E D E N.

Hengistus en *Horsus* naar Britanje zyn gezeilt; en ook onder de veroveraars van dat eyland gerekent mogen worden. In de Aantekeningen op de Outheden word eene lyst der Burggraven van Zeeland ^m opgegeeven; en getoont wanneer en by wat gelegendheit dat hun gezag gekrakt en eindelyk te niet gegaan is. Achter die lyst volgt een lyst der leenmannen van Zeeland, met aanwyzinge wat dienften dat ze den Graave schuldig waren: en wat ⁿ laager worden de verschillende gevoelens over de gezontheit of ongezontheit van de Zeeuwsche lucht voorgestelt. Voorts word 'er van de steenen die by Domburg gevonden zyn, van den tempel die daar gestaan heeft, van de afgodinne *Nebalenna* enz. wydloopig gesproken.

In de *Inleidinge* op het tweede deel van de Zeeuwsche Outheden word van de menigvuldige oorlogen tusschen de Vlamingen en Hollanders over het bezit van Zeeland ^p gesproken, en de eerste oorsprong van 't verschil aangewezen. Daar word onderzocht ^q of Zeeland voor onzen Graaf *Floris III.* altyd onder den Vlaming gestaan hebbe: veel en groote zwarigheid omtrent den oorlog tusschen *Philips* Graaf van Vlaanderen, en onzen Graaf *Floris III.*, voorgestelt: op de verwinning, die *Willem II.* op de Vlamingen bevocht, verscheidene bemerkingen ^r gemaakt, verhaalt ^s hoe dat de Zeeuwsche Edelluiden, met veelen van den Hollandischen Adel, Graaf *Floris V.* die van den Vlaming beoorlogt wierd, in den nood lieten zitten: hoe ^t dat de Adel den gemelden Graaf volgens eenige Schryvers als boven 't hoofd zocht te wassen. Het schryven ^u van *W. Procurator*, die zeer qualyk van *Floris V.* spreekt, word 'er opge-

wo.

^m pag. 283, 284. ⁿ pag. 298, 299. enz.

^o pag. 267, 268. enz. ^p pag. 1. enz.

^q pag. 3, 4, 5. enz. ^r pag. 24, 25. enz.

^s pag. 30, 31, 32. ^t pag. 35, 36. ^u pag. 36, 37, 38.

V O O R R E D E N .

wogen; en de vordere oorlogen tusschen den Graaf van Vlaanderen en de Zeeuwen beschreeven; het w leenrecht, dat de Graaven van Vlaanderen zich op de Zeeuwfche eilanden aanmatigden, onderzocht. In de ^x Aantekeningen op de Outheden zelf zal men verscheide aanmerkingen over de naamreden en den ouden stand van Zirixzee vinden.

Dus koomen wy tot de *Oudtheden van Kennemerland, Amsteland, Westvrieland, enz.* Daar y ik het gemeen zeggen, dat *Damiate* meest door de dapperheit van de Haarlemmers veroverd is, tegen *S. van Leeuwen* noch eens verdedige; toonc dat *Arlindis*, Graaf *Aarnouts* zuster, de eerste Abdis van Bennebroek, niet van Rhynsburg, is geweest; van ^a Graaf *Aarnouts* geboorte, van *Dideryk II. Dideryk III. Dideryk V.* wydloopig spreek; en de oude woonplaats der Menapiers aanwyze; over het tornoy spel daar *Dideryk IV.* 's Bisschops Broeder zoude doodgestoken hebben, verscheide bedenkingen opgeve: en het schryven van onze Kronyken, dat *Floris I.* zyne vyanden boven Dordrecht verslagen heeft, staande houde. In de ^b Aantekeningen zelf word zeer wydloopig van de rechte woonplaatze der oude Kaninesaten gehandelt, en tegen *Monso Alting* en *Cluverius* beweert dat ze de nazaten van de Kennemers zyn. De naamrede van Haarlem word ^cer ^e onderzocht: de achtung ^d, die men voor eenige pellegrimmaaden had aangewezen; getoont hoe dat sommige Kanonisten ^e met het veranderen van de beloften

spee-

w pag. 50, 51.

x Zeeuwfche Outhed. pag. 62, 63, 64, enz.

y. In de Voorreden. z ibid.

a In de Voorreden en pag. 478. b pag. 2, 3, enz.

c pag. 41, 42, enz.

d pag. 49, 50, 56, 57.

e pag. 52, 53.

V O O R R E D E N.

speelen: en ^f beweezen, dat S. LUKAS noit Schilder is geweest. Het Roomsche Hof, ^g gelyk daar beweezen word, heeft 'er van over lang op toegeleit, om zich volkomen meester van de kerk-ampten te maaken; ten welken einde de *indulten*, verwachtbrieyen, *kommenden*, vereenigingen, en meer diergelyke middelen, in 't werk gestelt zyn: daar dan op gevolgt is dat 'er zoo veele kerkamp-ten in Duytsland, Engeland, enz. aan vremdelin-
gen, meest Kardinaalen, vergeeven wierden. Daar word reden gegeeven waarom dat Keizer ^h Karel IV, naer Parys reizende, in geen eene stad van Vrankryk met luidende klokken ingehaalt is ge-
weest: getoont ⁱ hoe dat het schrikkeljaar voor on-
gelukkig plagt gehouden te worden; en voor al de zoo genoemde Egyptische dagen naar 't begrip van 't gemeene volk zeer ongelukkig waren. De ^k uyt-
spoorige aanmatigingen van sommige Monnikken verdien en ook eene byzondere opmerking; en, daar het van den eenen kant zeker is, dat 'er waar-
lyk bezetene menschen gevonden worden, word van den anderen kant getoont wat strecken en be-
driegeryen dat daar dikwils onder loopen. 't Is nauwelyks te gelooven, gelyk daar ^l beweezen word, wat al valsche voorrechten, *privilegien*, ont-
heffingen, enz. dat eenig Geestelyken en Religieu-zen van tyd tot tyd verdicht, ja somwylen den Pau-zen zelf in de handen gedouwt hebben. Daar dan ook verklaart word wat dat ze daar in beoog-
den; en hoe zulks tot nadeel van de wettige O-
versten strekte. Voorts zal de Leezer daar ver-
scheide redenen ^m vinden, die sommige instelders van kloosters schynen bewogen te hebben om hun-
ne Religieuzen tot een uysterste armoede, en tot het bedelen, te verpligten: en de ongemakken die

uyt

^f pag. 54, 55. ^g pag. 88. ^h pag. 136, 137.
ⁱ pag. 138. ^k pag. 177, 178. ^l pag. 191, 192.
^m pag. 194, 195, 196.

V O O R R E D E N.

uyt zulke een armoede volgden: Op het 204. zyd-
tje word vethaalt hoe dat de Karmelyten, volgens
eenige van hunne schryvers, op den berg Karmel
eene kerk van O. L. Vrouw gesticht zouden heb-
ben ten tyde van *Christus*: en by deze gelegend-
heit onderzocht of de Keizer *Vespasianus* op den
gemelden berg by het orakel van den waaren Godt
te raade gegaan zy. Op het 207. zydte zal men
vinden hoe dat onze Graaven ook uit de Troojaan-
nen zouden gesprooten zyn; 't welk volgens eenige
Schryvers ook plaats zoude hebben omtrent de
Hartogen van Brabant, de Koningen van Frank-
ryk enz. De inhaalendheit van veele Monnikken,
zoo op het stuk van de kerkelyke begraaffenisfen
als in andere zaken, ⁿ word 'er niet verzwegen.
Het geen 'er ^o van de eerste opkomst der *Brede-
rodens*, van hun eerste en oudste stamhuys, gezeyt
word, zal men ook over al zoo niet vinden. De
p vertellingen van de Witte-vrouwen, en voorts
van de Kaboutermannetjes, Bergmannetjes, Berg-
duiveltjes, en al dat gespuys, zal den leeslust der
Liefhebbers waarschynelyk ook niet verminde-
deren. Men zal 'er van verscheide dorpen, als
Jisp, Graft, de Ryp, en meer anderen, omstandig-
heden vinden die het Leezen ook niet verdrietig
kunnen maaken. Op het 453. en de volgende
zydtjes worden verscheide outheden, die Egmont
raaken, wegens de naamreden en de oude haven
van Egmont, wegens den Rhyn, die daar in zee
geloopen zoude hebben, enz. opgeheldert: daar
ook verscheide giffingen, dat de Rhyn zynen loop
derwaarts genomen heeft, opgegeeven worden: en
het bekende verschil ^r of *Karel de Kaale* den eer-
sten Graaf aan ons land gegeeven hebbe naerder
over-

n pag. 226. enz. o pag. 315. 316. enz.

p pag. 403, 404. q pag. 402, 410. enz.

r pag. 459, 460, 461. enz. s pag. 486, 487.

V O O R R E D E N .

overwogen. Veele andere zwaarigheden omtrent *Dideryk I. Dideryk II. Graaf Aarnout*, heb ik 'er voorgestelt, en zoo ik best konde ontwart: en hoe verre dat onze oudste Schryvers omtrent *Lutgardius, Graaf Aarnouts* vrouw, gelyk of ongelyk hebben aangewezen: daar de reeden ook bygebragt word die dezelve Schryvers misleidt zal hebben. Dat ^t *Govert met den Bult* waarschynelyk niet te Antwerpen, gelyk de meeste Schryvers beweeren, maar te Delft doodgestoken zy word 'er omstandig aangetoont. Dan volgt 'er eene volkome lyst der Abten van Egmond, met eene korte beschryvinge van hun leven; de brief van *Dideryk V*, daar *Buchelius* en *Ant. Matthæus* veel tegen te zeggen hebben, word 'er ^v verdedigt: by welke gelegendheit ook getoont word ^w dat de woorden, *goeder gedagtenisse*, ook somtyds aan levende menschen toegepast is geweest. By een andere gelegendheit word het verhaal van sommige schryvers, ^x dat *Johannes a Temporibus* 360. jaaren geleest zoude hebben, te pas gebragt en onderzocht. De krakeelen tusschen den Abt van Egmond en de Advokaaten der Abdye, die naderhand Heeren van Egmont genoemd wierden, worden 'er op verscheide plaatzen ^y aangehaalt: de geweldpleegingen der Heeren van Egmond ^z beschreeven: wanneer dat de *van Egmonden* in 't bezit ^a van die heerlykheit gekomen zyn, en wat veranderingen daarop gevolgt zyn, aangetoont; en verhaalt hoe dat 'er by ^b gelegentheit van die heerlykheit een soort van een vyandschap tusschen den Graaf *Willem VI.* en den Heer van Egmont is ontstaan. De goederen, die de Abdy door de uytspake der goede mannen by die gelegendheit verloren heeft,

^t pag. 492. enz. u pag. 496. w pag. 500, 501.

^x pag. 503. ^y pag. 505, 506, 508, 517, 521.

^z pag. 515, 520, 521, 522. ^a pag. 517, 518.

^b pag. 517, 518, 519.

V O O R R E D E N.

heeft, ^c worden 'er uytgedrukt; en de rechte reden van 't hervormen der Abdye ^d voor den dag gebragt. De gewaande outheit van Alkmaar en Vroone word 'er tegengesproken. Daar ^e word tegen N. beweezen dat 'er een vliet Kinhem is geweest; en ^f onderzocht of de Kimbren in deze landen gewoont hebben. Tessel is voor dezen ^g volgens *Menso Aiting* in drie Graaffschappen verdeelt geweest; by welke gelegenheit de brief van *Otto III*, die Tessel aan *Dideryk II*. vereerde, uitgelegt word. Heer *Altings* zeggen van die drie Graaffschappen word 'er onderzocht; en de naamreden van Marsdiep, met de oude woonsteede ^h der Marfaaten, opgespeurt. Het gevoelen van H. *Pontanus* en eenige anderen, dat de oude Menapiers omtrent Amsterdam of ten minste aen de monden van den Rhyu gewoont hebben, schynt zoo ⁱ onhebbelyk niet als sommigen meenen. Hoewel Amsterdam niet vermeldt word voor het jaar 1303, word echter de naam van Amstel of Amstelle ^k veel vroeger gevonden. Dan word 'er van *Gysbrecht van Amstel* ^l gesproken; onderzocht waar dat hy, na dat de andere eedverwanten die Graaf *Floris* om 't leven gebragt hadden gerecht of gevluucht waren, gebleeven zy; en het gemeen zeggen, dat hy naar Pruiffen geweeken is, en aldaar het stedeke Holland opgebouwt heeft, door eenige waarschynelyke giffingen bekrachtigt. By gelegendheit van de goude kroon, die de stad Amsterdam door eene vergunning van Keizer *Maximiliaan* in haer wapen voert, word de outheit van dat ^m gebruik, ik meen van een kroon in zyn wapen te voeren, aangetoont; en verhaalt wat de driedubbelde kroon van den Paus volgens eenige Schry-

^c pag. 524, 525. enz. ^d pag. 525, 526, 531.

^e Kennemerland, enz. tweede deel pag. 32. ^f pag. 56.

^g pag. 70, 71. ^h pag. 77. ⁱ pag. 105, 106. enz.

^k pag. 112. ^l pag. 115, 116. enz. ^m pag. 148, 149.

V O O R R E D E N.

Schryvers betekent. De outheit van 't gemelde gebruik, te weeten van eene kroon in zyn wapen te voeren, word wederom in de Aantekeningen op de voorberichten van Vriesland aangewezen. Het misselyk gedrag van den berugten Pater *Brugman* word 'er ⁿ ook niet voorbygegaan, en reden gegeven waarom dat het graauw te Amsterdam het alleen op de Minnebroeders en Kartuizers geladen had, en de andere kloosters ongemoeid liet. Dan word 'er verhaalt ^o wat 'er voor en tegen de oorzaak van *S. Brunoos* bekeering te zeggen valt; ik wil zeggen voor en tegen het bekende verhaal wegens dien Hoogleerraar, die onder het zingen van zyne zielgetyden zyne verdoemenis met eene naere stemme aan alle de omstanders bekend maakte. De gemeene vertelling, dat 'er in de Zuiderzee by Edam een *Meremin* gevangen is, word tegen eenige twyfelaars ^p verdedigt, en beweezen dat 'er zekerlyk zeemannen en zeevrouwen, of Tritons en Meereminnen, in de weereld zyn. In de ^q Aantekeningen op het Dekenschap van Westvriesland staat wederom een staaltje van den overlast, dien de gemeenten van de Dekens te lyden hadden; daar dan ook van den onmatigen vrydom en het misbruik van de kerkhoven gesproken word. Dat 'er by Enkhuizen een bosch heeft gestaan, 't Kreiler Bosch genaamd, word ^r beweezen, en getoont dat Holland van ouds zeer boschachtig is geweest. 't Is niet onwaarschynelyk gelyk daar ook ^s getoont word dat *Radbodus* zyn hof te Medenblik gehouden hebbe; dat hy zynen voet uyt de doopvont te rug getrokken heeft, word 'er tegen *N.* uyt onze beste Historischryvers beweezen. Voorts word 'er onderzocht of hy den derden dag,

11a

ⁿ pag. 168. enz. ^o pag. 204. enz. ^p pag. 296, 297.
^q *ibid.* pag. 331, 332. ^r pag. 395, 396.
^s pag. 406, 407.

V O O R R E D E N.

na dat voorval, gestorven zy; en of hy zoo een wreedaart ware, en alle menschelykheit als uytgeschudt hadde, zoo als de meeste Historischryvers te kennen geeven. Ook word 'er wederom t van den vermaarden *Priester-Jan* gesproken, die het Keizerryk van *Paap Jan* in Oostindie gesticht zoude hebben; en die vertelling op de lyst van de fabelen gezet. Wydloopig word 'er van 't beroemde Vroone u gesproken, en getoont dat het naar allen schyn noit een stad, veel min een vermaarde en magtige koopstad, of de hoofstad van Westvriesland, is geweest. Geen minder verschil is 'er over *Dionysius den Areopagiter*, te wecten of hy dezelfde zy die het geloof in Vrankryk gepredikt heeft, en Bisschop van Parys is geweest; mitsgaders of hy het bekende werk *Hierarchia Cœlestis* geschreeven hebbe; welke geschillen hier ook met de wederzydsche bewyzen w voorgesteld worden. Dan word 'er getoont dat door het cyfergetal 333, 't welk op de kerk van Westwoude te leezen staat, verstaan moet worden het jaar 1333; en dat het voor deezen zeer gebruikelyk is geweest, als men het jaar na *Christus* geboorte wilde uytdrukken, dat het jaar duizend, of drie-vier-vyf-hondert, enz. achtergelaten wierd.

Het bezigtigen van Vriesland heeft ons ook veelvuldige stoffe tot het maaken van Aantekeningen gegeven. Voor cerst meene x ik dat *Plinius*, daar hy het land en de ellenden der Kauchen of *Canchi* beschryft, zoo wat op zyn redenaars en vergrootender wyze spreekt; en y toone hoe het zeggen van den Schryver verstaan moet worden dat de Vriesen dikwils onder den naam der Kauchen, Franken, enz. gescholen hebben. Daar word ook onder-

t pag. 414. u pag. 425. 426. enz. w pag. 443. 444. enz.

x Zie de Outheden van Vrieslant pag. 38, 39.

y pag. 40, 41.

V O O R R E D E N.

derzocht of de Kauchen en Vriezen eigentlyk onderscheide volkeren zyn geweest. Over de naamreden van *Vriezen*, en over hunne afkomst, valt zeer veel tetwisten: de verscheidene gevoelens worden hier ^z opgegeeven; en onderzocht of ze van de Hyperborische volkeren, van de Jooden, van de Franken, van de *Phrygen* of Troojaanen, van zekere Indiaanen, afkomstig zyn. By deze gelegendheit word 'er van *Friso*, den gewaanden stamvader der Vriezen, van zyne zoo genoemde broederen *Saxo* en *Bruno*, van *Ragaus* staale kroon, van den rooden standert, wydloopig gesproken. De zoonen en zoonszoonen van *Friso*, de oudste Hartogen, Koningen, ja Heidensche Pauzen, met de geschriften derzelve Koningen en Pauzen, worden 'er opgetelt; de beschryvingen van hunne daaden onderzocht: maar voor al ^a getoont dat de Historischryvers, daar dat alles uyt getrokken is, op verre nae geen gezags genoeg hebben om op hun woord geloof te worden. De oude Vriessche rymen, en de Rymers daar *Suffridus Petri* zoodanig op pocht, ^b zyn noch van mindere achtbaarheid, en niet geloofwaardiger dan zoo veele Rymers, Poëten, en Romanschryvers van Vrankryk en andere landen. Daar worden openbare en tastelyke valsheden in die oude Vriessche schryvers ^c aangewezen: de brief op marmer gesneden, en de daaden der Vriezen verhaalende, die te Rome in *S. Michiels* kerke plagt te hangen, ^d word als een verdichte brief verworpen: en, om dat het zoo te pas quam, ^e vertelt hoe gemeen dat de vervloekingen of vermaledydingen plagten te zyn, en dikwils schrikkelyke uytwerkingen hadden. Word ook getoont dat de dagvaardingen voor den

^z pag. 43, 44. ^a pag. 51, 52, 53. enz.

^b pag. 56, 57. ^c pag. 64, 65. ^d pag. 67, 68.

^e pag. 72, 73.

V O O R R E D E N.

den Rechterstoel van *Christus*, die somwylen ook in zwang gingen, eene soort van zulke vermeldydingen waren. De open brief van *Karel den Grooten*, waar in veele vrydommen aan de *Vriezen* verleent worden, word 'er ^f ook ter toets gebragt en afgekeurt; maar niet de vrydommen zelf, die den *Vriezen* zekerlyk gegeven zyn geweest. Verscheide onwaarheden en valsche vertellingen, die de gemelde brief behelst, worden 'er van stuk tot stuk aangewezen: als onder anderen dat 'er al Keurvorsten zouden geweest zyn ten tyde van *Karel den Grooten*. By die gelegendheit word omstandig ^g onderzocht wanneer dat de Keurvorsten ingestelt zyn? en of ^h de *Vriezen* als een groot voorrecht van *Karel den Grooten* verkreegen hebben dat ze hun hair tot de ooren toe mogten korten. Om dat te wederleggen worden de oude gewoonten omtrent het korten, scheeren, wassen van het hair opgehaalt: ⁱ getoont dat de *Fransche Koningen*, en hunne zonen enz. het hair lieten wassen: en dat de hairscheering iemand tot de regeering onbequaam maakte. De Keizers ^k kroon, die de *Vriesche Ridder*s volgens den zelve brief in hun wapen moesten voeren, dient ook tot bewys dat het niet anders is dan een verdichte of vervalschte brief; 't welk ^l gelegendheit geeft om de outheit van de Keizerskroon op te zoeken; en van het kruys dat op de Keizers kroon gezet word, van het dubbeld kruys der *Grieksche Keizeren*, van den weereldkloot, en den dubbelden *Arend* te spreken. Daar word onderzocht of *Konstantyn de Groote* al een tweehoofdigen *Arent* in zyn wapen gevoert hebbe, en veele gevoelens over de outheit van den enkelen en dubbelen *Arent* aangehaalt. Het onderscheid

tuf-

^f pag. 76, 77. enz. ^g pag. 81, 82. enz.

^h pag. 94, 95. enz. ⁱ pag. 94, 95. enz.

^k pag. 66-27. ^l pag. 97, 98, 99. enz.

V O O R R E D E N .

tuffchen de tytels *Augustus*, *Imperator*, *Cæfar*, word 'er ^m ook opgeheldert : getoont dat de naam *Rex*, of *Koning*, dikwils genomen is voor den naam van Keizer. 't Zelfde word van *basileus*, dat in 't Grieks een Koning te zeggen is, beweezen : gelyk ook dat veele Koningen ⁿ zich den naam van *Imperator* of *Keizer* plagten aan te matigen ; daar ^o eenige Koningen van Vrankryk den naam of eertytel van *Augustus* bygevoegt hebben. Het leezen ^p van den Bybel in de moederlyke tale heeft tot de tyden der Reformaatzi toe, geene tegenspraak geleden. Sedert de Reformaatzi begoften sommige Leeraars in de Godtgeleertheit over dat leezen te vallen. Het verbod tegen dat leezen na het eindigen der Trentifche vergaderinge uytgekomen is door die vergadering niet gedaan, maar door de bekende *Congregatio Indicis*. enz. Van de lyften ^q der verbodene boeken word ook wydloopig gefproken, en veele omftandigheden en zeldzaamheden raakeride die lyften vermeldt : reden gegeeven ^r waarom dat de Lovenfche lyft zoo ftreng en nauwgezet is, en verfcheide staaltjes van die ftrengheit opgegeeven. De betichting, als ^s of de Oudvaders door de Katoelyken verminkt of verandert waren, tegengefproken. 't Geen 'er van de eerfte opkomfte der Inquifitie ^t verhaalt word, het flegt onthaal dat de eerfte Kettermeesters doorgaans ontmoet hebben, en wat vorder tot die kraam behoort, zal den leesluft der Liefhebberen naar allen fchyn niet verdooven. Ik heb daar ook de al te groote ftraffigheit van sommige Kettermeesters verhaalt ; maer ik had 'er, tot bewys van die ftraffigheit, wel mogen byvoegen met wat eene onbezuisde en grouwelyke dol-

m pag. 105. enz. n pag. 110, 111. o pag. 111, 112.
 p pag. 132, 133. enz. q pag. 138, 139. enz.
 r pag. 143, 144. enz. s pag. 152. t pag. 152, 153. enz.

V O O R R E D E N .

doligheid dat zeker Predikheer , in het beoeffenen van dat ampt, te werk plagt te gaan. Ik zal deze gelegendheit waarneemen om den beeftachtigen handel van dien Opperkettermeester hier te verhaalen ; zonder dat ik de andere Kettermeesters daarom van een diergelyke onbeschoftheit beschuldigen of verdacht maaken wil. Die maakten 't dikwils ook grof genoeg , ik beken het : maar zoo eenen dolkop zal men in geene historien vinden : en men zal hier zien dat 'er zelfs Preekheeren zyn geweest, die by den Paus over zyn beeftachtig gedrag geklaagt hebben. Ik zal het met de woorden van *Godefridus*, ^u Monnik van S. *Pantaleons* kerk, en van ^w *Tribemius*, verhaalen : want die vertellen de zaak op dezelfde wyze, en genoegzaam met de eigene en zelfste woorden. „ Veele Edelen, On-
 „ edelen, Klerken , Monnikken, opgeslote doch-
 „ ters, Burgers, Boeren, wierden op deezen tyd
 „ van eenen Broeder van Marpurg (van de or-
 „ der der Predikheeren) in verscheide gewesten
 „ van Duytsland door een al te haastig vonnis,
 „ indien men het zeggen mag, tot het vuur ver-
 „ weezen. Want op den zelfden dag, als iemand
 „ het zy gerechtigt of ongerechtigt beschuldigt was,
 „ wierd hy, zonder dat enig apél of eenige ver-
 „ weering baeten mogt, wreedelyk in het vuur ge-
 „ worpen. Het zelfde word ook verhaalt in de
 Kronyk van den Monnik * *Albericus*; in welke
 Kronyk een brief staat, dien de Aartsbisfchop van
 Ments, benevens eenen Preekheer met name Broe-
 der *Bernardus*, over dien grouwelyken handel ge-
 schreeven heeft aan Paus *Gregorius IX*. Onder an-
 deren staat 'er dit volgende te leezen. *Die beschul-*
digenen begosten van de boeren over te gaan tot aan-
ziene-

^u Apud C. a Marca in Concordia &c. lib. 5.

^w In Chron. Hist. pag. mihi 235.

* Apud Petr. a Marca ibid.

V O O R R E D E N .

zienelyke burgers en borgersvrouwen; voorts tot Kasteleinen en Edelluiden; eindelyk tot Graven, zoo in de buurschap als verre van die plaatzen woonende. Dan zeggen de schryvers van den brief noch verder dat niemand der beschuldigten van den voornomden Monnik, *Conradus van Marpurg*, verlof konde krygen om zich te verdedigen, ja zelfs niet om zyne biecht aan zyn eigen Biechtvader te spreken. *Die beschuldigt was*, zoo gaan ze voort, *moest belyden dat hy een ketter was; en dat hy de padde, de kat, den bleeken man, en diergelyke verwloekte monsters, met een kus van vrede had gegroet.* Door die *padde, dien bleeken man*, zal hy den Dui-vel verstaan hebben, die zich onder zulke eene gedaante ver-toont zoude hebben. Dan volgt 'er: *Eenige Katolyke menschen, dus ten wuere gedoemt, hebben liever verbrandt willen worden, en hunne zaligheid bekoomen; dan zich zelven van een grouwelyke misdaad beschuldigen, daar ze onschuldig aan waren.* De onbeschofte Kettermeester, als of hy 't daar mede goed wilde maaken, zeide slechts tot hunne vertroosting dat ze (indien ze onnoozel waren) de martelkroon verdienen zouden. Maar zyn verdiende loon is hem eindelyk 't huis gekomen. Hy was met een vrygeleide van 's Keizerszoon en van den Aartsbisschop *Sifridus* van Ments vertrokken, om weder naer Marpurg te keeren. Maar eenige Edelluiden, die op hem pasten, hebben hem y om zyne wreetheit dicht by Marpurg doodgeslagen. Daar op, zegt een ander ^z Schryver, is die *onstuimige vervolging opgehouden; en de allerhatelykste tyden, welker weergae niemand 't zedert de dagen van den Keterschen Keizer Constantius en den Apostaat Julianus beleeft had, begosten nu eene aangamer en genadiger gedaante te vertoonen:* Maar ik

y *Trithemius* ibid.

z *Gesta Treberor*, apud P. a *Marça*; ut *Supra*.

V O O R R E D E N.

ik keere weder naar de Outheden van Vriessland :
 daar ^a getoont word hoe dat het muzyk en 't spee-
 len op den orgel van eenige deftige mannen, voor
 al door Monnikken die op de eenvoudigheid ston-
 den, afgekeurt is geweest. 't Is niet te zeggen,
 gelyk daar ook ^b aangetoont word, wat al moeite
 dat de Pauzen gehad hebben om de byzitten, of
 fomtyds getrouwde vrouwen der Priesteren, af te
 schaffen : hoe dat de Vorsten ook in 't spel moesten
 koomen ; hoe dat *Gregorius VII.* op dit stuk door
Hendrik I, Koning van Engeland, verschalkt is
 geweest : wat al onlusten, ja rooven, branden,
 doodfnyten, dat 'er by die gelegenheit omgegaan
 zyn, enz. Aanmerkelyk ^c is het met wat eene streng-
 heit dat de Monnikken, die eens uyt het klooster
 weggelooopen of om hun quaad gedrag weg gejaagt
 waren, weder aangenomen worden. Noch ^d aan-
 merkelyker is het hoe dat het Geestelyk recht op
 veele plaatzen, zelfs in weereldsche zaken, nauwe-
 lyks eenige paalen had : uyt wat hoofden dat die
 weereldsche zaaken voor de geestelyke Rechtbank
 betrokken wierden : hoe dat echter de weereldsche
 Rechtbank in Vrankryk schier niets te zeggen had :
 hoe dat ook de *Dekens* en *Provisors* den menschen
 dikwils groot geld aspersten. Dan kome ik weder tot
 de vertellingen van de oude Vriessche schryvers ;
 hoe ^e dat de plaats, daar Leeuwaarde staat, al voor
 de tyden van *Christus* bekend zy geweest onder den
 naam van *Aula Dei* of Gods Hof ; en de woon-
 plaats was van den Vriesschen Paus, dat is, 't Opper-
 hoofd der Heidensche Priesteren. Die Pausen en
 hunne geschriften, zoo als ze van dezelve schry-
 vers opgegeeven zyn, worden 'er opgetelt. De ^f
 Vriessche Koningen zelf zouden zoo wel in de ge-
 leert-

^a pag. 190. ^b pag. 196, 197. enz. ^c pag. 201.

^d pag. 254. enz. ^e pag. 283. enz.

^f pag. 285, 286.

V O O R R E D E N.

leertheit uitgemunt en boeken gefchreeven hebben; als de Heidensche Pauzen; en men vindt hunne fchriften zoo wel opgetelt als die van de Pauzen: Doch al die ophef, van de geleertheit en gefchriften der Vrieffche Pauzen en Koningen, fteunt op zyn zachtfte g gefproken op een loffen grond. Dan geef h ik 'er reden waarom dat het houden van Synoden thans zoo veronachtzaamt word; en toone wat beletzelen dat die Synoden dikwils ontmoeten. Dat de Diakenen ook in sommige tyden biecht gehoord hebben; dat de leeken fomtyds aan leeken plagten te biechten; dat de Abdiffen zich de magt aanmatigden van de biecht der Nonnen, ja van manluiden zelf, te hooren, word 'er wydloopig i bewezen. Ook zal men daar vinden dat de biecht fomtyds aan verfcheide Priefteren gelyk gefproken wierdt. Het verdient zyne opmerking ook waarom dat de eerfte Kruinfcheering, *prima Tonsura*, volgens het voorfchrift der Kerkvergaderinge van Trente, zoo ligt aan ieder een niet moet gegeven worden: hoe dat k zulke luiden van de weereldfche Rechtbank ontheven zyn, en van veele lasten vry: hoe dat het ftraffen van allerlei goddeloosheit daar door plagt geftremt te worden enz. 't Is l fchier ongelooffelyk hoe gemeen dat de *Simony*, of de koopinge en verkooping van Geestelyke ampten, is geweest, ja fomwylen voor geene zonde aengezien wierdt. By die gelegendheit word getoont wat de vleyers van 't Roomsche Hof verzonnen hebben, om den Paus op dit ftuk van zonde vry te fpreken. Dan komt m 'er weder te pas hoe dat de Monnikken tegen malkander oorlogden, malkanders kerken afbrandden: hoe n dat de lekebroeders en *konversen* in Vriesland niet minder dan op zyn religieus leefden, en

g pag. 287. h pag. 315. enz.

i pag. 324, 325. pag. 328, 329. l pag. 336, 337.

m pag. 383. n pag. 401, 402.

V O O R R E D E N .

en hunne lusten den vryen toom gaaven. By gelegendheit van eene grafftede van S. *Bonifacius* word ^o getoont dat 'er wel graffteden of tomben ter eere van groote of heilige mannen opgerecht wierden, zonder dat ze daar begraven waren. De Leezer zal 'er ook ^p vinden op wat wyze dat de landeryen van Vriesland meest aan den Adel gekomen zyn, te weeten door de onderlinge vyantschappen en partytschappen der boeren: en hoe dat de Edelluiden, nu meester van alles geworden, even eens in partytschappen begosten verdeelt te worden en onderlinge vyandschap te pleegen. By welke gelegendheit beschreeven word met wat een woede dat de Schieringers en Verkoopers tegen malkander aangingen: en hoe dat die vyantschappen de gelegentheit gegeven hebben tot het bouwen van zoo veele zoo genaamde Stinffen, dat is sterkten en kasteelen, die in Vriesland gevonden wierden. 't Geen 'er van de eerste strengheit en eenvoudigheid der Cisterci-Monnikken, en by wat gelegendheit die eenvoudigheid vervallen is aangemerkt ^q staat, is ook over al niet te vinden. Ook is het qualyk te gelooven hoe zeer dat 'er over de oudste kleur van de kleding der Benediktyner Monnikken gestreedden word; en hoe onzeker dat die zaak na het inbrengen van de wederzydsche bewyzen blyft. Het verdient ook wel geweeten te worden, 't geen 'er in de Aantekeningen ^s te pas gebragt word, dat alle Leeraars of Doktors onder de Edelluiden plagten gerekent te worden, ja op sommige plaatzen den tytel van Graaf en Paltsgraaf voerden. Wat ^t laager word onderzocht wanneer dat het steeken en stookken van turf uitgevonden zy: en in de Aantekeningen ^u op Rawert getoont wat listigheden de Borgonjers, ten tyde van *Karel den Stouten*, in

't werk

^o pag. 409. ^p pag. 427, 428. ^q pag. 431. 432. enz.
^r pag. 436, 437. ^s pag. 450. ^t pag. 456. 457. enz.
^u pag. 459, 460.

V O O R R E D E N .

't werk gestelt hebben om den Vriezen het net over 't hoofd te haalen, en Vriesland magtig te worden. Doch in de ^w Aantekeningen op Staveren koomen de oude Vriessche kramers wederom met een mars van grollen en fabelen te voorschyn: daar dan hunne vertellingen wegens *Friso*, *Bruno*, *Saxo*, voorts wegens den afgod *Stavo*, *Stavoos* tempel, het Roodde en vuurbrakende Klif, de scherm-scholen door de Vriessche Vorsten opgerecht, het kostelyk paleis van *Richoldus Offo*, vermeldt worden. Van de Graaven van de Kuinder, dewyl'er veele Leezers waarschynelyk niet veel van gehoord hebben, word vry omftandig gesproken; hunne oude magt ^x aangetoont, en de reden van 't verminderen der zelve magt gegeven. Dan ^y volgt 'er hoe dat veele geleerden daar op toeleiden om in drie of vier of somtyds seven byzondere wetenschappen uit te munten; en by die gelegendheit worden de spreekwyzen, *consummatus in trivio* of in *quadri-vio*, uitgeleit. Ieder een zal waarschynelyk ook niet weeten, 't geen 'er ook ^z beweezen word, dat *miles* voor eenen *Ridder* genomen, en *eques auratus*, niet onderscheiden zyn. Daar dan met een getoont word dat alle de Ridders, als zy voor Riddersen aangenomen wierden, recht kreegen om goude halsbanden en degens te draagen, en gouden paardentuig te gebruiken: en dat de goude sporen den Riddersen ook eigen waren. Maar over eene zaak, die de Ridders aangaat, valt meer te twisten; te weeten of iemand, die niet edel is, mag Ridder geslagen worden; en of zoo een onedel persoon, die Ridder geslagen is, daar door edel word; dan of hy onedel blyft: en worden voor beide de gevoelens eenige exempels bygebragt.

Kluch-

^w pag. 484, 485.

^x pag. 490, 491. ^y pag. 493, 494.

^z pag. 505, 506.

V O O R R E D E N.

Kluchtig en belachelyk is ^a het, 't geen zeker Schryver van onzen tyd wegens de outheit der Gasthuysridderen, dat is van de Duytsche, Malteesche, en andere Ridders, weet te vertellen; te weten dat die orders lang voor *Christus*, ja ten tyde van den Aartsvader *Abraham*, zouden ingestelt zyn: ende redenen, die van hem bygebragt worden, zyn al zoo kluchtig als het gevoelen zelf. De Vriessche ^b Ridder-order, die door *Karel den Grooten* zoude ingestelt zyn, schoon dat 'er verscheidene Schryvers veel van weten te vertellen, schynt maar een verdichtzel te zyn van latere Schryvers, en alleenlyk te steunen op de vervalschte bulle van *Karel den Grooten*. Het is belachelyk ^c dat de naam van *Ilt* in Vriesland afkomstig zoude zyn van *Ilium*: en zoo zouw men duizenden van naamredenen kunnen verzinnen, daer niemand eens naar denken zouw. Voorts worden 'er ^d verscheide byzonderheden van de bekende drie Koningen verhaalt, en getoont hoe dat de fabeldichters zich ook bemoeit hebben met hun leven op de wyze van een *Roman* op te schikken. Ik vleye my zelve dat de meeste Leczers ook zin zullen hebben in de ^e Aantekeningen op de Vriessche voornaamen en toenaamen: by voorbeeld waarom dat de Vriessche toenaamen doorgaans in een *a* uytgaan: waarom dat 'er zoo misselyke voornaamen, en van een ganich anderen trant als elders, by de Vriessen gevonden worden. De vermaarde *Priester-Jan* ^f komt 'er wederom te pas; daar word getoont dat de Koningen, die den gemelden naam voerden, noit in Abissinie gewoont en geregeert hebben; en hoe dat de Keizer van Abissinië of Hoog Ethiopië aan die benaming gekomen is. De daaden van den beruchten *Grooten Pier* worden 'er

^a *Vriessche Outheden*. tweede deel. pag. 59, 60.

^b pag. 62, 63, 64. ^c pag. 75, 76. ^d pag. 77, 78.

^e pag. 80, 81. enz. ^f pag. 84, 85. ^g pag. 104, 105.

V O O R R E D E N.

'er ook vry & omftandig beschreeven ; en getoont hoe dat hy van een verarmden boer een groot krygsman en Veltheer geworden is. Veel valt 'er te zeggen ^h over den oorlog , dien *Beroaldus* Koning der Vriezen tegen de Fransche Koningen *Klotaris* en *Dagobertus* gevoert zoude hebben ; en naar allen fchyn is hy geen Koning der Vriezen maar der Saffen geweest. 't Zal menig ⁱ Leezer waarschynelyk vreemd voorkoomen dat 'er langen tyd, ja tot de elfde eeuwe toe, geen onderscheid van kloosterlyke Orders is geweest. Maar noch vreemder zal 't hem fchynen dat 'er omtrent de gemelde eeuwe fchier ontelbaere foorten van allerhande Ordres begosten op te koomen : zoodanig dat de Pauzen, ja de algemeene Kerkvergaderingen zelf, nauwelyks raad wisten om dat vermenigvuldigen te ftuiten : daar dan ^k getoont word wat ongemakken dat 'er uyt de al te groote verscheidendheit van religieuze Orders gewoon zyn te volgen. Vorders zal men 'er ^l vinden hoe dat het ftichten van Akademiën of Hooge Scholen volgens voornaame Schryvers onder de rechten van de Oppermagt gerekent word ; en of de Pauffelyke toestemming tot zoodaanige een oprechting noodig geacht word of niet. 't Geen onder ^m Lundigakerke van de mirakelen aangetekent ftaat , verdient ook opgemerkt te worden : by voorbeeld hoe dat eenige Heiligen na hunne dood al te veel mirakelen dedden ; hoe dat eenige bedriegers heeke fteden en gewesten door het doen van valsche mirakelen begoochelden. Dan koomt het weder te pas, dat 'er van den rooden ftandert en de ftaale kroone der Vriezen gefproken word ; daar ik de zaak noch wydloopiger ⁿ verhandele dan ik te vooren gedaan had:

de

g pag. 104, 105. h pag. 111, 112. i pag. 114, 115.
 k pag. 117. l pag. 119. enz. m pag. 134, 135.
 n pag. 148, 149.

V O O R R E D E N.

de voornaamste en meer als wonderbaare krachten, die aan dien standert toegeschreeven wierden, ° op-
 telle; het gezag der oude Vriesche Schryveren we-
 derom onderzoek; en door het voorbeeld van *Anto-
 nius Viterbiensis*, toone hoe dat de grootste verdich-
 ters dikwils het geluk hebben van hunne leugen-
 kraam, zelfs aan de geleerdste luiden, voor goede
 waar te verkoopen. Onder p Sexberum word ze-
 kere penning, die daar gevonden was, en eenig
 licht in de Vriesche Historie zouw kunnen geeven,
 op eene zedige wyze onderzocht; en tegen N. ge-
 toont dat *Adgillus II.* en *Gondobaldus* immers in de
 weereld zyn geweest, enz. Wydloopig q word 'er
 van de eerste tucht der Premonstreitheeren, en van
 de opsprake die ze geleden hebben, gesproken: en
 redengegeeven waarom dat het in sommige kloof-
 teren de gewoonte geworden is van de klooster-
 voogden, die voor deezen voor hun geheel leven
 aangestelt wierden, niet langer dan drie jaaren in die
 bedieninge te laten. 't Plagt zeer gemeen te zyn,
 gelyk in de Aantekeningen op Lidlum * getoont
 word, dat de Monnikken hunne kloosters verlieten
 om zich in een ander klooster te begeeven; waar
 uyt dan zwaare klagten en onlusten volgden. Dier-
 halve s word 'er onderzocht of het altyd onprys-
 baar zy tot een ander klooster en Order over te
 gaan: over welke stoffe zeer krachtige spreuken van
 destige mannen bygebragt worden. Veele t desti-
 ge Oversten hebben 't voor een ongerymde en on-
 geoorlofde zake aangezien, dat de Monnikken op het
 inneemen van geneesmiddelen en apteekers-dranken
 zouden denken. De u straffigheden, die sommige
 kloostervoogden over de Monnikken pleegden,
 gingen buiten de schreef: daar dan getoont word
 dat

° pag. 152. p pag. 158. 159. q pag. 209, 210. enz.
 r pag. 215, 216. s pag. 217, 218. t pag. 233, 224.
 u pag. pag. 228, 229. enz.

V O O R R E D E N.

dat al te groote strengigheid grooter nadeel deed dan al te groote zagtigheid. Ook ^w worden 'er de voornaamste redenen opgegeeven die de tucht en 't goet leven in de kloosteren doet vervallen; en getoont dat de tucht niét allcen door grooten rykdom, maar al te groote armoede, vervallen kan, en somwylen vervallen is. De stuursheit, grimmigheid, en onbescheidendheid der Kloostervoogden ^x zyn voor al te mispryzen, en helpen de Monnikken op de hol. Van zich zelve in 't meervoudig getal te spreken is een ^y oud gebruik, zelfs onder Geestelyke Oversten: waar omtrent verscheide byzonderheden aangeraakt worden. Maar misselyker schynt het te staan, dat men zich zelve in brieven of openbaare akten pryft; van welk gebruik nochtans verscheidene voorbeelden ^z bygebracht worden. De tytel van Majesteit, zoo als daar ^a volgt, is somwylen ook aan Pauzen gegeeven: en de voorbarigheid van sommige Geestelyke Oversten, in het vellen van banvonnissen, heeft veeltids groot quaad gedaan; en is daarom van deffige luiden tegengesproken. In eene ^c Aantekeninge op Marsum word eene fraaye plaats uit P. *Divæus* tot verdediging der oude Romeinsche Schryveren bygebracht; en getoont dat ze de naamen der Gallen en Germaanen, om ze op zyn Latynsch uyt te drukken, niet zeer of verdraait of onkenbaar gemaakt hebben. Om dat 'er van een verschil over den voorrang in 't offeren gesproken word; word van ^d het gebruik van ten offer te gaan, en offergiften aan 't outaar te offeren, omstandig gesproken; en verhaalt hoe dat de gierigheid daar onder begon te spelen; en het ten offer gaan daar door buiten gebruik is geraakt. Op ^e Ameland en der Schelling worden verscheide outheidskundige geschil-

^w pag. 230. 231. ^x pag. 239, 240. ^y pag. 246.

^z pag. 248, 249. ^a pag. 250. ^b pag. 250, 251.

pag. 254. ^c pag. 275, 276. ^d pag. 287, 288, 289. enz:

V O O R R E D E N.

schillen over de gemelde eylanden opgeheldert ; en uyt de getuigenisse der Vriessche schryveren bewezen dat der Schelling, Ameland, Schiermonk-oog, aan Vriesland gehecht zyn geweest. Tessel was by laag water aan Vlielant vast, en Vlieland aan der Schelling: daar dan bygevoegt word by wat gelegentheit datze van malkander gescheiden zyn. By dezelve gelegendheit word 'er ook van de Zuiderzee gesproken ; getoont op wat wyze dat ze tot zoo groote een plas aangewassen is ; en bewezen dat de *Kammingaas* al voor het jaar 878. in 't bezit van Ameland zyn geweest. Dan volgt 'er wederom eene Aantekening op de Vriessche naamen ; in dewelke getoont word dat het veranderen van zulke naamen, als men die in naamen van Heiligen veranderen wil, niet altyd gelegen komt, en dat daar in veele mislagen begaan worden. Maar daar valt veel meer te kraakeelen over 't oude Fostiland ; en ^f word met zeer waarschynelyke redenen bewezen dat Ameland misschien niet onderscheiden is van 't oude Fostiland ; hoewel het laatste misschien by Foswert gezocht moet worden. Het onderscheid tusschen *Eremita* en *Anachoreta*, *Kluisenaar* en *Woudbroeder*, word 'er ^g aangetoont, en daar omtrent eenige byzonderheden aangetekent. Hoe dat het ridder slaan zoo buiten gebruik geraakt zy, is niet zeer bekend ; maar 't staat te gelooven, zoo als in zekere ^h Aantekeninge bewezen word, dat het door 't opkoomen van de Ridderlyke Orders allengskens te niet gegaan is. Echter heeft het gebruik van iemand Ridder te slaan nog langen tyd na het opkoomen van die Orders stand gehouden. Maar daar word getoont dat de Ridderlyke Orders by sommigen geen groote achting hadden.

Van het Nabericht, dat achter Vrieslands Out-
he-

^e pag. 226. ^f pag. 299, 300.

^g pag. 313, 314. ^h pag. 329, 330.

V O O R R E D E N .

heden volgt, zal ik nu maar zeggen dat het eene beknopte Historie van Vriesland behelst; dat 'er de Vriessche Koningen en Vorsten, die van de gemeene Kronykschryvers opgegeeven worden, zelfs die we niet hooger dan verdichte naamen schatten, niet overgeslagen worden: dat men der alle de denkwaardigste geschiedenissen, die in zoo groote boeken beschreeven zyn, beknoptelyk verhaalt zal vinden: en dat 'er doorgaans bygevoegt word hoe verre dat men op het verhaal der gemeene Kronykschryveren wegens de daaden der oude Vorsten, Hartogen, Koningen, en Potestaaten staat kan maaken.

Om tot de Outheden van Groninge te koomen; het zoude my wederom uyt myne giffing gaan, indien de meesten niet dienden om de graagheit van den Leezer op te wekken. Om dat ik in de Aantekeningen op het werk zelf van de Deenen, Zweeden, Gotten en Noorweegers, en van hunne Koningen en daaden, veel te zeggen had, heb ik het dienstig geacht, op dat de Leezer een netter begrip van hunne outheden hebben zouw, noch eenige byzonderheden noopens dezelve volkeren in de Voorreden op te haalen. Daar word van de Zeden, de kleedinge, en 't vorder gedrag, der oude Noordsche volkeren gesproken; en getoont dat ze doorgaans zoo woest, onbeschaafd, en barbaarsch niet zyn geweest als ze by de Historischryvers afgebeeldt worden. Ook heb ik in de Aantekeningen op het werk, gelyk beneden blyken zal, den handel van *Bonifacius VIII.* om dat het zoo te pas quam beschreeven; en getoont dat ik zyne gebreken wel durfde vermelden. Maar om dat hy van sommige Franssen als de olykste boef van de weereld beschreeven word, en van guitenstukken beschuldigt, die alle waarschynelykheit te boven gaan, en op het oordeel schynen af te stuiten, heb ik den bescheiden Leezer de onwaarschynelykheit van die

V O O R R E D E N .

die betichtingen in de Vorreden voorgestelt; en den Leezer te bedenken gegeven of de Franssen, door wraaklust aangezet, de paalen der waarheit, ja van alle waarfchynelykheit, niet zullen overgestapt hebben.

In de Aantekeningen op Groninge ^u word wydloopig onderzocht of de Biffchoppen van Utrecht rechte en wettige Heeren van Groninge zyn geweest of niet; en de redenen, zoo voor de Biffchoppen als voor de vryheit der Groningers, opgegeeven. Word beweezen ^w dat het gebied der Biffchoppen, of liever der Kerke van Utrecht over Groninge, gansch niet onbepaald is geweest, en de vryheit der stedelingen niet krenkte. Daar volgt dan op langs welke trappen de magt der Biffchoppen al hooger en hooger gereezen is: hoe dat het inkomen, dat de Domheeren van Utrecht te Groninge te ontvangen hadden, zeer gering was; en 'er de Biffchoppen fomtyds best van voeren. De naamredenen, die de Schryvers ^x van Groninge geeven, worden 'er onderzocht; en een nieuwe, die niet onbillyk is, opgegeeven. 't Geen ik op de orgels, en derzelve outheit, op de verscheide soorten en het wonderlyk maakzel van eenige orgels ^y aange tekent heb, dunkt my dat ook wel geleezen mag worden. Hoe dat het gezag en de voorrechten der Bedelmonnikken veele Biffchoppen in 't oog gelooopen hebben, ja die Monnikken zelfs van Koningen en Vorsten ontzien moesten worden, mogt ook wel in eene ^z Aantekeninge te pas gebragt worden. De al te groote gulhartigheit van *Sixtus IV*, en zyne al te uytipoorige rustigheit in alles te belooven, en dikwils ook te geeven, dewyl 'er ook in 't werk van gesproken word, was al te aanmerkelyk om zonder ^a wyder uytleg overgeslagen te worden. 't Is een groot verschil of de tiende eeuw voor eene

ver-

^u pag. 36, 37. enz. ^w pag. 41.

^x pag. 72, 73. ^y pag. 74, 75.

^z pag. 104. ^a pag. 134, 135.

V O O R R E D E N .

verlichte of duistere en ongeleerde eeuwe gehouden moet worden: maar in de ^b Aantekeningen word uit *Trithemius* getoont dat de Benediktyner Monnikken het goed leven, en de geleertheit en erva- rendheit in allerhande wetenschappen, noit meer be- tracht hebben dan in de gemelde eeuwe. Maar voor al, dewyl in het Werk van den gelauwerden Poëet *Gruterus* gesproken wierd, moest ik op die gelegendheit passen om den Leezer eenig bericht we- gens de gelauwerde Poëeten te geeven. Zoo toone ^c ik dan hoe dat de Poëeten met een lauwerkrans plag- ten gekroont te worden; hoe dat Keizer *Maximiliaan I.* hun somtyds den lauwerkrans met eige handen op het hoofd zette; hoe dat hy zekere Meefters magtigde om de Poëeten, die het verdienden, op zoo eene wyze te bekranffen. Ik zal 'er nu noch by- voegen dat de Lauwerkrans der Poëeten noch tot het jaar 1600, 1623, 1630, en langer, sterk in zwang gegaan heeft; 't welk onder anderen blykt uyt de Latynsche lofdichten, die op de Aanteke- ningen van *Stephanus Stephanus over de Historie van Saxo Grammaticus*, en op de Latynsche Reisbe- schryving van *Christophorus Furer*, gemaakt zyn geweest, en by beide die schryvers te leezen staan. Men ziet uyt die gedichten, 't geen men uyt de gedichten van alle de gelauwerde Poëeten ziet, hoe dat zy met den Lauwerkrans pronkten; en misschien geen een gedicht maakten, 't welk niet onder- tekent was, *Petrus*, of *Joannes*, of *Paulus N. Poëta laureatus. Nicolaus Mameranus*, een Luxen- burger van geboorte, en geen onbillyk Histori- schryver en Poëet, wierd ook met een Lauwer- krans gekroont. Daar was hy zoo prat en moedig op; dat hy, zullende eene oraatzie te Loven doen, met den Lauwerkrans op het hoofd in 't openbaar verscheen, en zyne oratzi deed. Maar hy was

ZOO-

^b pag. 135, 136. enz. ^c pag. 139, 140. enz.

V O O R R E D E N .

zoodanig op zyne lauwerkroon verliefd , dat ze hem geduurig in 't hoofd maalde , en zyne herffenen gansch onthutfte. Hy fprak 'er altyd van ; verfcheen noit op de ftraat , en ging nergens naer toe , als gekranft ; en zeide dat hy de mam of borft van *Maro* was : zoodanig dat hy , die om zyne aardige korswyligheit het vermaak van 't Hof was geweest , nu voor 't gekje van de hovelingen liep.

Het gebruik , dat de Poëten van 's Keizerswege met een Lauwerkranf gekroont wierden , moet noch in zwang gegaan hebben omtrent het begin der feventiende eeuwe : want toen was het als een *mode* dat zulke Poëten niet alleen met den naam van *Poëta laureatus* pronkten , maar 'er noch een ftaart byvoegden , en *Poëta laureatus Cæfareus* * fchreeven. Daar waren 'er ook , † die beter zin in den tytel van *coronatus* als *laureatus* hadden , en *Poëta coronatus Cæfareus* , of *Poëta coronatus* , met achterlatinge van *Cæfareus* , begoften te fchryven. Maar voor anderen was de tytel van *Poëta laureatus Cæfareus* noch te kort : want *Bernb. Prætorius* gaf zich den tytel van P. L. C. P. Maar wat de lefte P. daar zeggen wil , kan ik niet gifsen. Het fchynt dat de Koningen van Vrankryk den Poëtiffchen Lauwerkranf fomwylen ook geven hebben. Althans vinde ik dat P. *Fauftus Andrelinus* , die te Parys Mcefter in de Redekundè en dichtkunde was , in eenige ** veerzen die hy ter eere van *Rob. Gaguinus* gemaakt heeft , zich zelven den naam geeft van *Poëta laureatus ac Regius*. ad lin. Of *Bonifatius VIII.* den Paus *Celestinus* door lift be-

* Vide poëma *Erici Ericii* apud *Stephan. Stephanium* in Prologemenis ad *Saxon. Gramm.* item poëm. *Jani Schroderi* in laudem *Chr. Fureri* retro *Itinerarium Fureri* : Item poëma *Bernhardi Pratorii* & *Joh. Fraxinei* ibid. &c.

† *Joh. Meyerus* apud *Steph. Stephanium* in Prolog. &c. *Joh. Fraxineus* in *Itinerario Fureri*.

** Achter *Rob. Gaguinus* de Rebus gestis Francorum.

V O O R R E D E N .

bedrog bewogen heeft om van het Pausdom af te stappen, is een groot krakeel, 't welk ^d met alle de redenen en tegenredenen voorgesteld word. Meer andere zaken, die denzelven Paus betreffen, worden 'er aangehaalt en overwogen: en verklaart in wat zin dat hy de instelder en eerste uytvinder der Aflaaten zy geweest. By dezelfde gelegendheit worden 'er verscheide misbruiken in het verleenen der Aflaaten opgetelt, de kunstjes, die ^e *Bonifacius IX.* om door de aflaaten ryk te worden te werk stelde, uyt eenen Schryver van dien tyd verhaalt; en het schrokken van de ingaarders der Aflaatpenningen beschreeven. Dat de vloed *Unsing* al aan *Tacitus* bekend is geweest, en dat de naam *Visurgis*, in zekere plaatze van dien Schryver, verandert moet worden in *Unsingis*, ^f word uyt *Menso Alting* voor eene zeer waarschynelyke giffinge opgegeeven. Ook word 'er het ongeregelt leven der Monnikken van ^g Vriesland uyt eene bulle van *Gregorius XII.* aangewezen. Dan word wederom getoont, 't geen elders al beweezen is, dat 'er onder het *reformee-*ren of hervormen der Monnikken dikwils ^h andere inzigten speelden; van 't welke een aanmerkelyk voorbeeld bygebracht word. Dan komt hier te pas dat 'er van de gestalte van Westvriesland ⁱ gesproken word; en tegen zeker Schryver getoont dat het altyd zoo ongelyk en als met bergen en daalen niet gelegen heeft als daar nae. Daar word ook van eenen ongelukkigen tocht gesproken, dien de Westvriezen naer Zweeden gedaan hebben om *Canutus* op den throon te helpen: en 't geen de schryvers van den Deenschen Koning Frotho I. verhaalen onderzocht; te wecten dat hy 't gebied over 50. Koningen had, en noch 170. andere Koningen

^d pag. 143, 144. enz. ^e pag. 152, 153.
^f pag. 167. ^g pag. 176. ^h pag. 182, 183.
ⁱ pag. 206, 207.

V O O R R E D E N.

ningen t' onder gebragt zoude hebben. Misschien is het al zoo wonderlyk, en zekerlyk ruim zoo fabelachtig, 't geen zeker Predikheer wegens de Predikheeren kloosters van Ethiopië^k schryft, en van konventen die uyt negen duizend, 7000, 5000, Monnikken of Nonnen zouden bestaan. 't Geen 'er van eenen Duivel verhaalt word, die alle die kloosters in 't gewaad van eeneen knecht moest dienen, zal het gansche verhaal by de meeste Leezers niet veel gelooffelyker maken. Daar nae komt l het wederom te pas hoe dat het hervormen of verjaagen der Monnikken, en het afzetten van Priesters en Bisschoppen, niet altyd uyt een zuiver inzicht is geschiedt: waar omtrent eenige zeer merkenswaardige voorbeelden by gebragt worden. 't Geen een oud en onbekend schryver van *Godefridus* of *Gotricus* Koning van Denemarken, en van zyne ellendige dood verhaalt, word krachtig^m wederleit, en getoont dat Koning *Regnerus* zoo een droevig einde heeft gehad. By die gelegendheit worden der voornaamste levensdaaden van *Regnerus* met zeer korte woorden vertelt; en verhaalt hoe dat de onmenschelyke dood van *Regnerus* door zyne twee zoonen op eene onmenschelyke wyze gewroken is. Dan word 'er wederom van de slaaffelyke schattinge gesproken, die den Vriezen door den voornoemden *Godefridus* opgeleit was: en tegen twee Fransche Schryvers beweezen dat *Regnerus*, *Godofridus* of *Gotricus*, en meer andere Koningen, zekerlyk op de lyst der Deensche Koningen moeten staan, en ten onrecht van *Vallemont* en anderen overgeslagen worden. Maar de uitspoorige outheit, die de Zweeden, Deenen, Gotten, en Noorwegers hunne naatzie toeschryven, en de

op

k pag. 215, 216. l pag. 224, 225. enz.

m pag. 246. n pag. 248.

o pag. 248.

V O O R R E D E N .

opvolging van hunne Koningen, die daar van *Japhets* tyden af geheerscht zouden hebben, worden op de lyst der fabelen ^p gezet. Hier koomen de oude Rymers en Poëten, die by de Zweeden en Deenen Schalders genoemd worden, weder op ^q de baan; en word wederom van hunne *Edda* en *Scalda*, of onderwyzingen in de fabelkunde, gesproken. Ook word ^r er onderzocht ^r wanneer dat de Zweedsche en Deensche histori begint zeker te worden. In de Aantekeninge op ^s *Elbertus*, Abt van Adewert, word iet wonders van twee of drie luiden en daar onder van den ouden *Didymus* verhaalt; dewelken blind gebooren, of van jongs af blind geworden, in geleertheit uitgemunt hebben. En om dat in de levens der gemelde Abten verhaalt word hoe dat zeker Abt de kapel der Abdye met de schilderyen der Sibillen opgeschikt heeft; worden ^t er ^t de krakeelen der geleerden over het getal en de Godspraken der Sibillen voorgestelt; en alles, wat ^u er wederzydsch daar op past, opgegeeven. En daar word getoont dat ^u er voor de Sibillen, hoe laag dat haar gezag ^v hans gezakt zy, noch vry wat ingebragt kan worden. Hoe dat zeker ^w Legaat, die de ontuchtigheid der Priesteren in Engeland uitroeien zouw, en met een groote straffigheid te werk ging, zelf op ontuchtigheid betrapt wierd, dient ook ter stoffe van eene Aantekening. De geldzucht van ^x t Roomsche Hof, en van de Italiaansche Geestelykheit, word ^x er ook uyt geloofwaardige Schryveren ^w bewezen: en de aardige beschryving, die *Theodoricus van Niem* van de gierigheid der gemelde Geestelykheit geeft, is des te geloofwaardiger om dat hy zelf eene aanzienelyk ampt aan ^y t Roomsche Hof be-

p pag. 249, 250. 255, 256. q pag. 252, 253. r pag. 255. enz. s pag. 276. t pag. 290, 291. enz. u pag. 318. w pag. 330, 331.

V O O R R E D E N .

bekleedde. 't Is ieder een ook niet bekend, 't geen in eene andere * Aantekeninge beweezen word, dat de Vriezen zich fomwylen ook met Zeeroverye beholpen hebben. Voorts word het zeggen van zeker Schryver, dat Roomenburg buiten Leiden die benaming van 't roode dak gekreegen zoude hebben, en zo veel te zeggen zoude zyn als Roodenburg, wydloopig y wederleit; en by die gelegendheit van zekere steenen gesproken die op Roomenburg gevonden zyn. Om dat 'er in het werk verhaalt word hoe dat *Rudolphus Agricola* met den beroemden *Theodorus Gaza* over de Filosofye geredeneert heeft, z word de lof van den gemelden *Gaza* opgehaalt, en van zyn droevig nootlot gesproken. Hoe dat de menschen, op hun uiterste leggende, dikwils de Monniks kap plagten aan te trekken, en dat aantrekken voor een tweede Doopzel gehouden wierd, was elders al verhaalt, en word hier wederom a te pas gebragt. Daar dan ook getoont word hoe dat die menschen, indien ze van de ziekte opquamen, hunne overige dagen in een klooster moesten slyten, en het voor eene gunst gerekent wierd, zoo een Monnikskap te bekoomen. 't Geen 'er van zeker Koning verhaalt word hoe dat hy de Monnikskap op zoo een wyze aantrok, en ten dien einde afftand van het Koninkryk deed, maar echter van geen nazaat mogt hooren spreken, dient tot bewys dat zulke menschen de weereld noch niet geheel en al kosten vergeeten. Onze Schryver zegt ook in zyn werk dat *Rudolphus Agricola* wegens den styl zyner Oraatziën door *Erasmus* ergens vergeleken word by *Angelus Politianus*: en by die gelegendheit word b getoont hoe hoog dat *Politianus* by de geleerdste mannen

altyd

x pag. 344, 345. — y pag. 348, 349.

z pag. 363. a pag. 364.

b pag. 966.

V O O R R E D E N.

altyd te boek heeft geftaan; en tegen N. en N. beweezen dat hy geen zin in nieuwe maar in ouwerwetsche woorden had: by welke gelegendheit zyn verschil met *Barth Scala* over zoodanige woorden, en *Scalaas* viezigheit over de hardigheid van de letter R, aangehaalt worden. Yffelyk is het 't geen in een^c andere Aantekeninge wegens de ongebondendheden, ondeugentheden, schelmeryen, en onmenschelyke wreetheden van de Kruisvaardes verhaalt en beweezen word. Daar word ook getoont hoe dat de landschaappen door alle die kruisvaarten uitgeput wierden; en hoe hoog dat het genomen ja voor een grouwel en onvergeeffelyke misdaad gerekent wierd, indien iemand het hert hadde van die Kruisvaarten tegen te spreeken. Om dat 'er zoo dikwils van de Dekens en Proosten van Vriesland gesproken word, heb ik in de Aantekeninge op ^d Ufquert een omftandige beschryving van hunne bediening en magt in geestelyke zaaken gegeven. In de Aantekeninge op ^e *Emetha* of Westerende word het geschil over de Emders guldens, de outheit van Embden in Oostvriesland, en wat daar verder toe behoort, beknoptelyk voorgestelt, en de reden voor beide de gevoelens opgegeeven. Het wuft gedrag, de wispelturige aert, en de heerschezucht van eenen *Menco*, die eene Abdy te Werum heeft gesticht, dient ^f tot een bewys van 't geen elders al opgemerkt is, te weeten dat het niet altyd heiligkeit is, 't geen zich ten eersten aanzien als heiligkeit op doet. Uyt een ^g akkoord tusschen den Prooft *Jakob Beyer* en de gemeente van Loppersheim getroffen, blykt wederom hoe verre dat de magt der Proosten en Dekens strekte; en waar in dat zy te zeggen hadden. Maar in een andere

Aan-

c pag. 370, 371. enz. d pag. 377, 378.

e pag. 383, 384. f pag. 400, 401. enz.

g pag. 418, 419.

V O O R R E D E N .

h Aantekeninge word getoont hoe dat ze het volk om opgeraapte redenen onmatige geldboeten afperften; daar dan dikwils droevige en doodelyke onlusten op volgden. Het beruchte verschil of O. L. Vrouw in erfzonde ontvangen zy of niet, en de instelling van het feest der *onbevleete ontvangenis*, hebben groote kraakeelen in de Kerke verwekt. Die kraakeelen en de uitspoorige drift van veele Leeraars worden benevens een groot getal van zeer aanmerkelyke omstandigheden wydloopig verhaalt. En om dat die instelling op eene gewaande Veropenbaringe steunde, word het gevoelen van den ^k gelcerden *Gerson* over de veropenbaringen, nachtgezigten, en mirakelen opgegeeven; en getoont wat al bedrogs daar onder speelen kan. De vervolgingen, die de bekende-Preekheer *Johan de Montefono* om het tegenspreken van de *onbevleete ontvangenis* geleden ⁱ heeft, zyn zeer aanmerkelyk, en ieder een niet bekend. Noch aanmerkelyker is het hoe dat de Predikheeren, om dat ze de leer van de Onbevleete Ontvangenis niet aanneemen wilden, uyt de Fakulteit gesloten wierden, niet preeken en geen Biecht hooren mogten, en veele smaatheden van het volk te lyden hadden. Even aanmerkelyk zyn de onlusten, ^m die over de zelve zaken tusschen de Doktooren of Sorbonisten en de Jesuiten van Parys voorgevallen zyn. Op Oostwold ⁿ zal de Leezer aangetekend vinden, hoe ellendig dat de Vriezen in 't jaar 1272. door den hongersnood gedrukt zyn geweest: te meer om dat de Bisschop van Munster, om hunne ongehoorzaamheit te straffen, de jaarmarkten aldaar verboden had, enz. By gelegendheit dat een zekere *Occo* een klooster gesticht en begiftigt had, word getoont dat zulk een stichten geen volkomen

h pag. 438, 439. i pag. 441, 442. k pag. 444.
 l pag. 447, 448. m Zie pag. 449.
 n pag. 462, 463.

V O O R R E D E N.

men bewys van heiligheit is. Daar op word *Occoos* vuil gedrag beschreven: gelyk ook het vuil gedrag van *Klodovæus* Koning van Vrankryk, die ook zeer rustig in 't begiften van kerken en kloosters was. Het gedrag van *Zwentiboldus*, hoewel hy onder zoodanige stichters of begiftigers ook gerekent word, was niet veel beter dan dat van *Klodovæus*. Ja van *Foelke*, *Occoos* gemalinne, hoewel zy ook deel aan 't gemelde stichten had, mag men^p zeggen dat het een monster van hoovaardigheid en wreetheit was.

Eindelyk koomen wy tot het land van Drent; daar^b voor eerst over de naamreden van de Drentenaars, en voorts over hunne oude woonstede, en afkomst, veel te onderzoeken valt. Voor al het^r gevoelen van *J. Pikart*, dat de oude Drentenaars Reuzen waren, wydloopig wederleit; en by die gelegendheit de steenhoopen, die daar in eene groote menigte gevonden worden, beschreeven. Dan word^rer tegen denzelven Schryver getoont dat groote Graffteden en steenhoopen geen vast bewys geeven dat daar lichaamen van reuzen begraven leggen. Hier koomen de^s graffteden ook te pas, die in zulke een menigte by de Noordsche volkeren plagten gevonden te worden; als ook de rotzen daar de oude geschiedenissen van die volkeren met Runissche letteren op gesneeden staan. Dan word^rer wederom^t beweezen dat de Zweeden, Deenen, en Noorwegers, doorgaans geene reuzen waren. Maar wat een volk dat de voornoemde graffteden in het land van Drent opgerecht hebben, dat is zoo ligt^u niet uit te wyzen: en 't is niet^w waar, 't geen sommigen beweeren, dat alle

ol pag. 476, 477. p. Zie pag. 481.

q. Achter de Outheden van Gron. pag. 502. enz.

r pag. 504. enz. s pag. 508, 509.

t pag. 512, 513. u pag. 516, 511, enz.

w pag. 517.

V O O R R E D E N.

de oude begraafplaatzen , die in zulk een overvloed door gansch Europa gevonden worden, door de Romeinen opgericht zyn. Op Koeverden^x word een omftandige lyst der Burggraven van Koeverden met een beknopt verhaal van hunne levensdaaden opgegeeven. Dat verhaal van hunne daaden is gefchakeert met veelerhande gefchiedeniffen en voorvallen, die den Leezer allen klagte over de droogheit der stoffe waarfchynelyk beneemen zullen. Onder anderen zal hy daar vinden hoe dat de Bifchoppen van Utrecht, door al hun oorlogen, het Stift dikwils uitgeput hebben: maar voor al zich zelve, om hunne bevestiginge te bekoomen, gansch arm gemaakt, en tot de ooren toe in fchulden geftoken. Het zeggen van eenige Schryvers dat de Soldaaten, die in eenen veldflag voor de Geestelykheit of de Chriftenheit dood blyven, martelaars fterven en van mond ten hemel vaaren, ^z kan uit onkunde zyn gezeit: maar 't is fomtyds ook een kunstje geweest, om den Soldaaten moed in te fcherpen. Dan word ook by zekere gelegendheit onderzocht wanneer dat de zoogenaamde Egiptenaars of Heidenen eerst in deze landen aangekomen zyn; hunne outheit en eerste opkomfte nagespeurt; en verfcheide byzonderheden van dat geboefte vermeldt. Dat een *hoeve*, in 't basterd latyn *mansus*, zo groot was als 18. inergens Rhylandfche maat, ^b was over al geen vaste wet: maar tuffchen hoeve en hoeve was dikwils groot onderscheid. Dan ^x worden de naamen van *mannen*, *dienftmannen* *hofboorigen*, *Maalmannen*, *keurmedigen*, enz. uitgeleit. By die gelegendheit word 'er van rechte flaaven, en van een half flag van flaaven, gefproken; en getoont wat voor dienft-

x pag. 528. enz. y pag. 534, 535. enz. z Zie pag. 539.

a pag. 544, 545. enz. b pag. 564. 565.

c pag. 566. enz.

V O O R R E D E N .

dienstbaarheden dat zulk slag van halve slaaven
 aan hunne Heeren schuldig was. De vryheit, die
 aan de slaaven gegeven wierd, was ^d doorgaans
 zeer onvolmaakt: ja zoo een vrygemaakte slaaf
 moest dikwils meer dienften doen dan te voore want
 de Heeren en Vorsten, die hunne slaaven vrymaak-
 ten, deden dat doorgaans om eigen voordeel. De
 belachelyke ^e klucht van den Noordschen Velt-
 overste *Rollo*, die de voeten van *Karel den Eenvou-*
digen kussen zouw, mogt myns oordeels, nadien
 het zoo te passe quam, ook wel in eene Aantekeninge
 vermeldt worden. Wyders word 'er van het misbruik
 der Huiskapellen en Huispriesteren gesproken: ^f
 welke huiskapellen van de groote Heeren en ryke
 luiden maar opgerecht wierden om van de parochi-
 kerken en kerkdiensten bevrydt te blyven. De
 Huispriesters zelf, doorgaans het slechtste slag van
 Priesters dat 'er uyt kost koomen, wierden van
 die Heeren doorgaans maar gebruikt om de gering-
 ste dienften en slaaffelyke werken te doen. Dan
 word 'er getoont ^g dat de draag-outers omtrent zoo
 veel quaads deden als de huiskapellen: ^t welk
 van de hofkapellen der Vorsten ook beweezen word.
 Dat de Bisschoppen en Aartsdiakenen, als ze de
 ronde door het Bisdóm doen, of den staat van 't
 Bisdóm opneemen, en hunne kudde *visiteeren*, ge-
 rechtigt zyn om van de geloovigen cenig onder-
 houd te genieten, is eene bekende zaak. Maar in
 de Aantekeninge ^h op Loon word getoont hoe dat
 de gierigheid daar dikwils onder ipeelde; de Bis-
 schoppen, om een deel geld by malkander te schraa-
 pen, schier altyd op de been waren om te *visitee-*
ren. De Pausfelyke Legaaten moesten op hunne
 reis en wederreis ook onthaalt en gehuistvest wor-
 den:

^d pag. 568. ^e pag. 578.

^f pag. 585, 586. enz. ^g pag. 587.

^h pag. 590, 591, 592.

V O O R R E D E N.

den: die daar op de menschen schier overal begosten te schatten, en koffers met geld in te gaaren. De Leezer zal hier verscheide staaltjes van hunne begeerlykheit, en zeer zwaare klagten van deftige luiden over hunne inhalendheit, vinden. Over hunne quistachtigheit viel al zoo wel te klaagen als over hunne begeerlykheit. Doch dat prachen moet niet op de rekening van alle Pauselyke Legaat-ten gezet worden. Daar zyn 'er ook ^k geweest die geene handen aan giften geslagen zouden hebben. In de Aantekeninge op Zuitlare ¹ spreek ik omstandig van de heuvelen of *bergjes* die in 't land van Drent, en daar om streeks, in zulke menigte gevonden worden. Het was by de Noordsche volkeren zeer gewoonelyk, hunne dooden onder heuveltjes te begraven; maar andere volkeren, en de Romeinen zelf, deden dat ook. Dan word 'er ook van de gewoonte gesproken, van de grafsteden rondom met steenen te omringen enz. Maar of de Westfalingen al ten tyde van *Karel den Grootten*, en vroeger, onder den naam der Sassen begrepen zyn geweest, ja voor de Stamvaderen der Sassen gehouden moeten worden, daar over valt vry wat meer te kakelen: en *Suffridus Petri*, die zyne Indiaansche afkomst staande wil houden, schermt wat hy schermen mag om dat gevoelen over hoop te smyten.

Om tot de Aantekeningen op de Outheden des Bisdoms van Deventer te koomen; daar zal de Leezer voor eerst ⁿ vinden dat de naam van *Princeps*, om eene zekere waardigheit, even als de naamen *Dux*, *Comes*, te betekenen, eerst in Italië door *Archeis* of *Aragisus* Hartog van Benevento uitgevonden is. Daar dan bygevoegt word hoe dat de-
zelve

ⁱ pag. 598. ^k pag. 600. enz.

^l pag. 608, 609. enz. ^m pag. 611. enz.

ⁿ Outheden van Devent. pag. 32, 33.

V O O R R E D E N.

zelve tytel naderhand door gansen Europa verspreidt is geworden: en alle de Bisschoppen van Duitsland, ja zelfs eenige Abten, dien tytel voeren. 't Is qualyk te raaden waarom dat de beruchte Hartog van Alba de stad Rome, hoewel dat hem zulks door den Koning geboden was, niet o durfde belegeren. Het schynt ook eene wondere zaak dat *Paulus IV*, die veele goede gaven had, de burgerye veel goeds had gedaan, zeer mildadig was, de gerechtigheid handhaafde, echter p doorgaans onbemind was, en na zyne dood op 't alder-smadelykste in zyn standbeeld gehandelt wierd. Hoe dat hy op het stuk van de hoogdravende magt der Pauzen al zoo ingenomen was als de andere Pauzen, q en onder anderen ook daar op stond dat de Pauzen alleen gerechtigd zyn om een landschap tot een koninkryk op te rechten; vorders waarom dat hy *Ferdinand I.* voor geen Keizer wilde kennen, en *Elizabet* voor Koninginne; dat alles, zeg ik, word daar ook uitgeleit. Of de Paus eenen Monnik, die zyne plegtige geloften gedaan heeft, magt of *dispensaatzi* kan geeven om te trouwen, is voor deezen een zwaar geschil geweest. Maar r hier worden eenige voorbeelden van zulke een *dispensaatzi* bygebragt. 't Is een wonder wat al moete dat 'er in de Kerkvergaderinge van Trenten gedaan is om het misbruik van het niet *resideeren* der Bisschoppen af te schaffen: en die s het niet weeten, zullen 't niet raaden wat daar achter zat. Daarna worden de woorden *Reservaatzien*, t Bevelbrieven of *Mandata*, verwachtgunsten of *Expectativa*, beknoptelyk verklaart; en getoont welke Paus dat allereerst het recht van de ordinarissie Begeevers door zyne bevelbrieven belemmert heeft; hoe en

langs

o pag. 34. pag. 35, 36. q pag. 37, 38.

r pag. 38, 39. s Zie pag. 40, 41.

t pag. 43, 44.

V O O R R E D E N.

langs welke trappen dat de Pauzen genoegzaam meester van de begeevingen wierden enz. Daar by word getoont hoe dat 'er schier over al Italiaanen, en somtyds Kardinalen, in voornaame kerkampten ingekroden wierden; de Koningen en Pauzen malkander den bal toekaatften; het reserveeren van Bisdommen, Abdyen, en Prioryen, door *Innocentius IV.* ingetrokken is, enz.

In eene andere ^u Aantekeninge word uit *Menso Alting* getoont dat de Saliers eigentlyk Franken zyn geweest, en dus genoemd wierden om dat ze aan de *Sala* of den Yffel woonden. Die Salifche Franken zyn de stamvaders der Franken; maar niet de Franken, die dieper in Duitsland woonden. Dan ^w word de naamrede van Twent onderzocht: getoont ^x dat de tytel van *Allerheiligste Vader* van ouds aan alle Biffchoppen gegeven wierd, en die van *uwe Heiligheit* aan alle Priesters. De Keizers van Konftantinopel lieten zich ook *heilig* noemen: daar de Keizer *Frederik* wel te deeg op fmaalde. De ^y klagten, die eenige Biffchoppen in de Kerkvergaderinge van Trente over al het preeken en de veelvuldige privilegien der Monnikken gedaan hebben, zyn waardig om gelezen te worden: by welke gelegendheit de uitspoorige en domme predikaatzien van sommige Monnikken, van sommigen zeg ik, ten toon gefteft worden: en verhaalt hoedanig dat *Lodewyk XII.* Koning van Vrankryk, van zulke predikaatzien en Predikers walgde. Dewyl 'er van de kerkers en gerechtsdienaaren der Biffchoppen gefproken was, word 'er ^z onderzocht hoe verre dat de Biffchoppen in het opleggen der straffen mogen gaan; de geffelingen en ftokflagen, van eenige Pauzen en Biffchoppen afgekeurd, zyn van ande-

ren

^u pag. 60, 61. ^w pag. 61, 62. ^x pag. 80. ^y pag. 81, 82. ^z pag. 83, 84, 85. enz.

V O O R R E D E N .

ren goedgekeurt en in 't werk gestelt: en hoe verezulk een goedkeuren en afkeuren verstaan moet worden. Iemand tot een openbaare geesseling verwyzen, is den Geestelyken Rechteren verboden. De Pauzen zelf plagten tot geene doodvonnissen te koomen. 't Is ^a niet waar, 't geen sommigen schryven, dat *Bonifacius VIII.* allereerst de kerkers der Geestelyken uitgevonden heeft: by welke gelegendheit de wreetheden van *Urbanus VI.* beschreeven worden. Dan volgt 'er in een andere ^b Aantekeninge op wat wyze dat het bevestigen der Bisschoppen aan de Pauzen gekomen zy: hoe dat ze somtyds geene bevestiging wilden geeven, maar een anderen Bisschop kooren. Doch dit aanstellen van een anderen Bisschop is hun dikwils mislukt; en de Koningen hebben het dikwils voor de verkiezers opgenomen. Dan koomt het zoo te pas dat 'er van de bekeeringe van *Lyffland* ^c gesproken word: 't welk eenige Bisschoppen meer door den degen als door preekingen gedaan hebben. Toen is 'er eene menigte van Hartogen, Graven, Bisschoppen, en krygsgezellen, ter kruisvaart opgetrokken, en een nieuwe Ridderorder ingestelt. Dan word getoont ^d dat de *Lyfflanders* by hunne bekeering, naer de weerd gesproken, niet veel opgedaan hebben: maar van hunne Christene Heeren en Oversten gedrukt wierden dat het een grouwel was. Zoo zyn meer andere volkeren ook gevaaren; en eenigen om al dat persen van 't geloove afgevallen. Daar op word ^e voorgesteld of de ongeloovigen om hunne ongeloovigheit mogen beoorlogt en uyt hun goed gezet worden: en verhaalt hoe dat de *Duitsche* Ridders, onder den schyn

a pag. 87. b pag. 178. enz.

c pag. 184, 185. d pag. 185, 186.

e pag. 187. enz.

V O O R R E D E N.

fchyn van de Pruiffen door de wapenen te bekeeren, de landen van de Pruiffen, Poolen, en Lithouwers, te vuur en zwaerd verdelgden, zonder de Christenen zelf te spaaren. 't Is nauwelyks te gelooven hoe dat de Hooge Schole van Praag voor deezen gebloeit heeft, en wat een getal van studenten dat 'er te Schole ging: maar men zal in de ^f Aantekeningen vinden by wat toeval de grootste hoop verloopen is. Hoe dat de vergadering der Broederen van 't gemeene leven van veele Monniken met geen goede oogen aangezien wierd; hoe dat de Preekheer *Grabo* hen door een geschrift by den Paus trachte hatelyk te maken; maar gedwongen wierd eene plegtige herroeping te doen, dewyl het zoo te passe quam, & mogt ook niet overgeslagen worden.

Ook zal 'er de Leezer omstandiger als in veele Historiën beschreeven vinden dat de twee Pauzen *Gregorius XII.* en *Benediktus XIII.* mal-kander verstonden; en, hoe gereed dat ze scheenen om afstand te doen, de zaak echter geenszins meenden. Maar hoe dat ⁱ *Eugenius IV.* met het Concilie van Bazel over hoop gelegen heeft, afgezet is geweest, maar alles weder te boven quam, word 'er noch wydloopiger verhaalt. 't Is wat zeldzaams, 't geen op een andere ^k plaats verhaalt word, te-weten dat *S. Brigitta* drie maal gekanonizeert is geweest; en de redenen van die drievoudige kanonizaatzi zyn even zeldzaam. By wat ^lgelegendheit dat de order der *Humiliaten* opgekomen is, hoe ellendig dat ze verviel, en om wat reden dat ze uitgeroeit wierd, verdient ook geleezen te worden. Het gemeen zeggen, dat Paus *Alexander VI.* van vergift gestorven zy, word van eeni-

ge

f pag. 234, 236. g pag. 238, 239. enz.
 h pag. 268, 269. i pag. 272, 273. enz.
 k pag. 278, 279. l pag. 282.

V O O R R E D E N .

ge schryveren niet aangenomen ; welker redenen hier ^m onderzocht worden : en vertelt hoe holbol-
 lig dat het in zyne lykftaatziën en begraaffenisfe
 toegegaan is. Voorts ⁿ word 'er van den naam *In-*
fant gesproken ; getoont dat hy niet alleen aan de
 kinderen der Koningen van Spanje en Portegaal
 gegeven is geweest ; en beweezen dat die bena-
 ming niet allereerst uitgevonden is door *Ferdinan-*
dus II. Veele Leezers zullen wel iets hooren zeg-
 gen hebben van de kloosternaamen , ik meene van
 de nieuwe naamen , die sommige Monnikken en
 Nonnen in 't klooster krygen : maar ^o hier zal men
 zien hoe dat twee bekende Schryvers veel tegen
 zulke naamen te zeggen hebben : gelyk ook tegen
 de vrouwelyke naamen *Michaëla*, *Philippina*, *Ja-*
coba, enz: Maar wonder, en meer als wonder is
 het , 't geen men van het ongemeen en overvlie-
 gend verftand, de onbegrypelyke geleerdtheit, en
 andere schier ongelooffelyke gaven van eenen *Fer-*
dinandus de Korduba ^p geschreeven vindt. Dan
 komt een ^q van de voornoemde twee Schryvers
 weder op eenige naamen fmaalen : en wil de naa-
 men van *Sophia*, *Salvator*, *Emmanuel*, *Natalis*,
Toffanetus, enz. aan de kinderen in den doop niet
 gegeven hebben. Over het geeven van veele ^r
 naamen aan een en 't zelfde kind , en over de naa-
 men uyt het oude Testament , en heidensche naa-
 men , hebben sommigen vry wat te zeggen. In
 eene ^s Aantekeninge op Raalte zal de Leezer een
 omftandig bericht van *S. Pieters penning* vinden ;
 dat is van een stuk gelds dat ieder huis den Paus
 jaarlyks opbrengen moest. Van Engeland is 't een
 bekende zaak : maar hier word het ook van ver-
 fchei-

^m pag. 283, 284. ⁿ pag. 285, 287. enz.
^o pag. 288, 289. ^p Zie pag. 290, 291. enz.
^q pag. 335, 336. enz. ^r pag. 335, 336.
^s pag. 343. enz. ^t pag. 372.

V O O R R E D E N.

scheide andere landen bewezen. Op ^r Oldenzeel word reden gegeven waarom dat S. *Silvester* allereerst met een Pausselyke Muts (*tiara*) geschildert staat: getoont hoe dat sommige Schryvers, ja Pauzen zelf, de Pausselyke Kroon en den Myter, voor 't zelfde hoofdcieraad nemen, anderen een groot onderscheid tusschen die hoofdcieraaden stellen: en voorts verklaart waar in dat onderscheid bestaan zoude. Het zeggen van andere Schryvers en Pauzen, dat *Konstantyn de Groot*e den Paus *Silvester* een driedubbele kroon geschonken zoude hebben, ^u word 'er verworpen: en onderzocht door wat Paus zoo eene kroon eerst uitgevonden zy. Daarna ^w word het geschil over de Vertaling van de 72. Overzetters, en over de Historie van *Aristeas*. met de wederzydsche bewyzen, den Leezer beknoptelyk voorgesteld: en de zwaarwichtigheit van dat geschil aangewezen. De beruchte lyst van de leenmannen der Utrechtsche kerke, die den Bisschop *Adelboldus* toegeschreeven word, en elders al verworpen is, word hier wederom op het tapyt gebragt en afgekeurt. By ^y gelegenheit van het naamwoord *vinicopium* worden 'er verscheidene staaltjes van het keukenlatyn der middelste eeuwen opgegeeven, die meer na een barbaarsche als Latynsche taal gelyken. In de Aantekeningen op Zutfeen word van den Paus *Julius II.* gesproken, en getoont hoe dat hy van sommigen hemelhoog gepreezen, van anderen zoo veel te laager gezet word. Daar zal men eenige voornaame omstandigheden van zyn leven aangehaalt vinden; als onder anderen, hoe dat hy den Kardinaal *d' Amboise*, die

- u pag. 374. 375.
- w pag. 379, 380. enz.
- x pag. 398.
- y pag. 507
- z pag. 512, 513. enz.

V O O R R E D E N .

op het tijpje ftond van Paus te worden, verſchalk en van die opperwaardigheid verſteeken heeft.

Dewyl men nog met het drukken van dit deel bezig is , kan ik den vorderen inhoud nu niet vermelden.

Ik wil hier ook eenige brieven laaten volgen, die ik niet weet dat oit in Duytſche boeken uitgegeeven zyn , en tot vordere opheldering van deze *Outheden* kunnen dienen. 't Is waar dat de lantbrief , die door de Biſchoppen van Utrecht plagt bezworen te worden , en eenige andere brieven, in een ^a werk van den beroemden *Ant. Matthæus* te leezen ſtaan : en om die reden had ik dien brief, daar hy te pas quam, niet opgegeeven ; maar den Leezer naar *Anton. Matthæus* geweezen. Doch dewyl de brief zeer aanmerkelyk is , en van alle Biſchoppen moeft bezworen worden ; en vermits het gemelde werk van *Ant. Matthæus* by veele Liefhebbers niet te vinden en in 't Latyn beſchreeven is, ben ik te raade geworden den voornoemden hier ook eene plaats te gunnen.

„ WY ARENT VAN HOERN, BY DER
 „ ghenaden Goeds Biſchop van Utrecht maken
 „ cont allen luiden, dat wy lyen ende bekennen ,
 „ dat alfulke bede als ons onſe Eccleſy, Ridde-
 „ ren, Knechten ende Steden van onſen Ge-
 „ ſtichte van Utrecht gegeven hebben tot deſer tyt,
 „ om rechter gonſte willen gegeven hebben, on-
 „ ſer Kercken Slotte ende Ambochte aen deſe fyde
 „ der Yſele mede te loſenen, mer van ghenen rech-
 „ te, ende geloven in goeder trouwe onſer Eccle-
 „ ſy, Ridderen, Knechten, Steden, ende den
 „ Geſtichte van Utrecht voor ons ende voer on-
 „ ſen

V O O R R E D E N.

„ ten nacomelingen Biffcoppen t' Utrecht ghene
 „ mergengelt, huysgelt, noch geenrehande ghe-
 „ meine fcattinge meer te verghen. Voert zo heb-
 „ ben wy ghelooft voer ons ende voer onse naco-
 „ melinghe Biffcoppen t' Utrecht voorfz. die Slo-
 „ ten ende Ambochten onfer Kercken van Utrecht
 „ aen defe zide der Yfelen nummermeer te bezwa-
 „ ren, noch te belaften, noch van den Geflichte
 „ te ontferren in gheenre tyd. Ende wanneer wy
 „ of onse nacomelinghen Biffcoppen t' Utrecht
 „ voorfz. aflivich of des Geflichts quyt wierden,
 „ zo zelmen die Slote ende Ambochte vry ende on-
 „ becommert overleveren den anderen Biffcop alse
 „ hys begeert, ende hi ontfacen alle recht is, be-
 „ houdelyc dat hi eerst confirmieren, zekeren,
 „ fweeren, ende loven zel die Slote ende Amboch-
 „ te niet te befwaren, te belaften, noch te ontfer-
 „ ren van den Geflichte voorfz. in gheenre tyt, en-
 „ de dair op fine opene brieven geven, Voert fo en
 „ fel wi of onse nacomelingen Biffcoppen t' Utrecht
 „ voorfz. niemant borchfate fetten in enich van on-
 „ fer Kercken Slote, noch Ambochte, noch hem
 „ die bevelen, hi en zi een welgeboren man, ende
 „ wel ghegoedet in den Geflichte ende geboren uyt
 „ den Geflichte, also datmen hem des geloven
 „ mach. Voert fo fellen die borchfaten en Am-
 „ bochtsluide, die wi fetten zellen in onfer Kercken
 „ Slote ende Ambochte, eerst loven, fekeren, en-
 „ de zweeren in den Capittel voor die Ecclefy,
 „ voer Ridderen, Knapen, Stad ende Steden des
 „ Geflichts van Utrecht, tot behoeff des gemeyns
 „ Geflichts van Utrecht voorfz., ende daer op hoer
 „ brieve gheven, die voorfz. Slote ende Ambochte
 „ niet te befwaren, noch te belaiten meer dan voor
 „ een jaar benoemder penfi, die redelic is. Voert
 „ fo en fel die borchfate of die ambochtsman, die
 „ nu in der tyt is, ende altoes voert die slote ende
 „ ambochte niet rumen noch overleveren, eer die

V O O R R E D E N .

„ ander die op dat slot of in finen ambochten dat hi te
 „ bewaren heeft, wesen zel, eerst geloeft, gezekert,
 „ ghesworen, ende syn open brieve gegeven heeft
 „ alse voorz. is. Ende wi Bisscop of onse naco-
 „ melingen Bisscoppen voorz. mogen die borchsa-
 „ te ende ambochtslude versetten alst ons genoecht,
 „ behoudelic dat dese voerwaerde voorz. blijven
 „ zellen in alle hoerre machte. Voert waert dat die
 „ Stoel van Utrecht sonder Heer waer, of dat die
 „ Bisscop in der tyt niet ontsaen en waer, alse recht
 „ is, so selmen die voorz. lofte doen in den Capit-
 „ tel in tegenwoordicheyt der Ecclesii, Ridderen,
 „ Knapen, ende Stat van Utrecht, also voorz. is,
 „ tot behoefdes Bisscops, die toekomende is in der
 „ tyd, ende hem die Slote vry ende commerloes
 „ en de Ambochte overgeven, alse hi ontsaen is,
 „ ende dese voorz. punten eerst gheloeft, gheze-
 „ kert, ende gesworen heeft, ende zyn opene brie-
 „ ven daer op gegeven heeft. Voert zellen wi en-
 „ de onse nacomelingen Bisscoppen voorz. alle man-
 „ lantrecht doen, alse in onsen gestichte gelegen
 „ is, behoudelyc dat die Ecclesy ende elc ghestelic
 „ persoon na finen staet daer te rechte sta, daer hi
 „ van gewoonten sculdig is te recht te staen, ende
 „ nyemant vangen noch zyn ghoet nemen tegens
 „ lantrechte, ten waer dat hi mit rechte ende mit
 „ oordeele eerst verwonnen waer. Ende waert dat
 „ enighe welgeboren luden rechts voor ons te doen
 „ hadden, die oordeel en zel wi niemant vraghen
 „ dan welgeboren luden, ende die oordeel die men
 „ voor ons wisen zel, die en zel nyemant worden
 „ beroepen vander partyen weggen, dan die par-
 „ tye dient oordeel tegen gaat. Voert so en sal wi
 „ of onse nacomelinghen voorz. geenrehande oer-
 „ loghe aennemen, wi en haddent eerst vervolget
 „ bi onzer Ecclesien, Ridderen, Knapen, ende
 „ Steden van Utrecht, alse van outs recht is, ende
 „ geweest heeft. Ende alle dese voorz. punten heb-

„ ben

V O O R R E D E N .

„ ben WI AERNT VAN HOERN Biffcop
 „ t^r Utrecht voerfz geloeft , ghezekert , ende
 „ gefworen wittelick , ende wel te houden ende
 „ niet te breken in gheenre manieren , ende wi De-
 „ kene ende Capittle der Ecclefy , Riddéren ,
 „ Knechten , Stat ende ghemene Steden des Stichts
 „ van Utrecht te famen gewilcoert , ende malcan-
 „ dren gheloeft in goeden trouwen alle die punten
 „ die in defen brief befchreven ftaen vaft ende fta-
 „ de te houden ende te houden doen. Ende waert
 „ fake dat wi AERND Biffcop voerfz of onfe
 „ nacomelinghen enich van defen voerfz punten
 „ verbraken , of nyet en hielden , fo kenne wi,
 „ dat nyemant voer ons noch voer onfe ambochts-
 „ luden fculdig is te rechte te ftaen , noch ten dien-
 „ fte te comen , noch ons hoerfamich te wesen ter
 „ tyt toe , dat wi alle defe voerfz. punten vol ende
 „ algehouden hadden. Ende waert dat enich borch-
 „ fate of ambochtsman die in der tyt waer enich
 „ van defen voerfz. punten verbraken , of nyet en
 „ hielden , dat dien die defe punten brake , wi Bif-
 „ fcop off onfe ambochtfluyden in der tyt hen ghe-
 „ ne recht doen en zellen , en dat hem nyemant te
 „ rechte ftaen en zel , ende ghene oordeel over nye-
 „ mant en zel hi mogen gheven of helpen gheven ,
 „ ende daer zel wi Biffcop , Ridderen , Knapen ,
 „ Sat , ende Steden voerfz teghen vallen ter tyt toe ,
 „ dat hi alle defe voerfz punten gehouden had-
 „ de , ende men des zeker ende wiffe waar. En-
 „ de alle defe voerfz. fter vorwaerden zellen ftaen
 „ fonder enigerhande argelift. Ende op dat alle
 „ defe voerfz punten vaft ende ftede bliven ende
 „ onverbroken , zo hebben wi Aernt van Hoern
 „ Biffcop , Dekene ende Capittle der Kercken van
 „ den Doem , van Oudemunfter , van Sante Peter ,
 „ van fante Johan , van fante Marien t^r Utrecht ,
 „ Gifelbrecht Heer van Abcoude ende van Duer-
 „ fteden , Zueder van Abcoude Heer van Putten

V O O R R E D E N .

„ ende van Strienen, Iohan Heer van Culenborch
 „ ende vander Lecke, Gifelbrecht Heer van Via-
 „ nen ende van den Goye, Zueder Borchgrave van
 „ Montfoerde, Heynric die Rover van Montfoer-
 „ de, Zweder van Vyanen, Iohan van Rynesse,
 „ Ghifelbrecht van Sterckenborch, Vrederic uten
 „ Hamme, Gheryd van Polanen, Dirc van Zu-
 „ len, Peter uten Hamme, Iohan van Heerlaer,
 „ Zweder van Bloemensteyne, Ghifelbrecht van
 „ Herdenbroec, Otto van Scoenouwen, Beernt
 „ uten Enghe, Steven van Zulen Ridders, Splin-
 „ ter van Loenresloet, Alfaer van der Horst, Hen-
 „ ric van Haerlem, Vrederic Zoude van den Ryn,
 „ Iohan Zulen, Iohan van Amerongen, Willam
 „ Zuermont van Hyndersteyn, Vrederic van Zu-
 „ len, Bokel van der Haer, Dirc van Houdaen,
 „ Willam van Vloeten, Willam van Vronesteyn,
 „ Iacob vonder A, Gheryt vander A, Ghifelbrecht
 „ die Wolf, Philips van Werdensteyn, Aernd van
 „ Lunenborch, Iohan over de Vecht Knäpen,
 „ Ende wi stat van Utrecht ende Steden des Ge-
 „ ftichts van Utrecht voorfz, alse Amersfoerde ende
 „ Renen, onse zeghelle aen desen brief gehanghen tot
 „ eenen oirconde. Ende alwaar dat zake dat aen
 „ desen brief een zeghel of meer gebrake, noch-
 „ tans soude dese brieff bliven in alle zinren machte
 „ gelikerwys of hi vol ende al besegelt waer. En-
 „ de desen brieve is meer alleens sprekende. Ghe-
 „ gheven int jaar ons Heeren Dufent drie hondert
 „ vyf ende tseventig des donredaghes na funte Ser-
 „ vaes dach t' Utrecht.

Ik zal hier byvoegen, dat die eed, na dat *Karel V.*
 Heer en meester van Utrecht geworden was, mer-
 kelyk verandert is. Dat is in de Voorberichten op
Batavia Sacra al aangeroert: maar my dunkt dat ee-
 ne zaak van zulke een aangelegendheit, en die zoo
 wezentlyk tot deeze *Outbeden* en de Historie der U-
 trecht-

V O O R R E D E N.

trechtsche Bisschoppen behoort, wel verdient wat wydloopiger verhandelt te worden. En hier toe worde ik wederom door dezelfde reden aangeport, die my tot het uitgeeven van den Lantbrief aangeport heeft, te weeten dat het Boek van *Ant. Matthæus*, daar het uit uitgetrokken is, niet overal gevonden word. Om tot de zaak te koomen; wanneer Keizer *Karel* Heer van Utrecht geworden was, hebben de Bisschop en de Keizer, of naderhand de Koning van Spanje, een byzonderen eed gedaan: de Bisschop aan de Geestelykheit; de Keizer, en naderhand de Koning, ook aan de Staaten. By *Pontus e Heuterus* staat het formulier van den eed, die door *Philips*, Keizer *Karels* zoon, en Prins van Spanje, aan de Staaten is gedaan: welk formulier wy goedgevonden hebben ten dienste van de Liefhebbers in het Duitsch over te zetten. *Ik Philips, Prins van Spanje, . . . beloove en zweere by deeze heilige Gods Evangelien dat ik den Bisschop, de Prelaaten, en de Kapittelen der Utrechtsche Kerke, met den ganschen kerkelyken stand, en de H. Katolyke en Roomsche Kerke, mitsgaders de Edelen, de Steden, en burgten, en alle de ingezetenen der gemelde Provincie, gelyk ook hunne goederen en haven, tegen alle geweld, verdrukking en aantasting zal beschermen; en hunne gerechtigheden, voorrechten, vrydommen, en kostuimen zal bewaaren en tegen ieder een verdedigen: voorts dat ik door het gansche Stift op een billyke wyze recht zal doen; en eindelyk alle de pligten van een goeden en vroomen Vorst volbrengen. Zoo helpe my Godt, en alle de Heiligen.*

Maar over den eed, die door den Bisschop gedaan zoude worden, is vry wat te doen geweest. De Bisschoppen plagten te zweeren dat ze de gerechtigbeden

d De Nobilitate

e Lib. 2. Rer. Auftr. cap. ultimo.

f Zie *Ant. Matth.* de Nobil. pag. 743.

V O O R R E D E N.

beden van hunne Kerk in haar geheel zouden bewaaren, en de vryheit der verkiezinge en ontbessinge, die men in het Stift van Utrecht zoo lang genooten en onderhouden had, noit zouden verbreeken of laten verbreeken. enz. Doch de Keizer, nu volkomen meester geworden, schrapte die woorden der verkiezinge uit: 't welk, zoo als de Geestlyken het begrepen, zoo veel was, als de kroon van haar hoofd genomen. Zy deden ook alles wat hun mogelyk was, om 't oude voorrecht te behouden: maar Karel V. verstond het zoo: en by de grooten is het recht doorgaans aan de zyde van de grootste magt. Dewyl de Geestlykheit op haar stuk bleef staan; quam het tot geweld; zoo als in het volgende verhaal aangetekend staat.

Doleantie by de Domdeeken en andere de Keyserlicke Majesteyt overgegeven van wegen de vyf Godshuysen &c. met dappointementen door bevel van deselwe Majesteyt daer op gegeven Ann. xv^c xxxi.

<p><i>Alsoo de Keyserl. Maj. by 't schryven van den Heere van Borchival by relatie van den eersten Raedt ende anders geadverteert is, dat die Domdeeken tot diverse stonden gesommeert synde om syn Majesteyts belieste te volkomen des onwillich geweest is, heeft men jegens hem van dese executie moeten useren, nietteminen is die meeninge van de Keyserl. Maj. niet, dat gemelte executien</i></p>	<p><i>Dat de Stadhouder den seventienden Aprilis, ende daer na den vierentwintichsten Maji lestleden, den Provoost met Hellebardiers ende Cluyvers in het huys van den Domdeeken gesonden heeft, die seyden last te hebben daer te blyven, tot dat antwoord by den Domdeeken ende Kercke gegeven soude wesen op het registreren van</i></p>
--	---

geu-

V O O R R E D E N.

geuseert sullen worden jegen die Geestelikhbeyt in alle andere saacken, ende meent ook wel, dat sy luiden in toekomende tyden, daar toe geen occasie en sullen willen geven. | den eedt van den Bisschop &c.

Ex eodem Memoriali.

Op den dach van huden heeft Wilhelmus van Mastricht Notaris van de Domkerke t' Utrecht in presentie van myn Heeren van den Raede bekend, dat hy d' articulen roerende den Eedt van den Bisschop uyt bevel van de vyff Godshuysen geregistreert hadde, ende soude deselve myne Heeren van den Raede achtervolgende het bevel van de Keyserlicke Majesteit ende syn voorgaende belofte daer van overgebracht hebben, ende sulcx hadde hy die gisteren gecopieert ende geauctentiscert om desen Hove over te leveren, ende geleyt voor de Heeren int Capittel, maer die vant Capittel waren op gisteren van een ander sinne geworden, belastende hem in geschrift te setten het geene hier na volcht, ende 't selve in den avont te brengen ten huysse van Mr. Jasper van Hoochlandt eerste Raedt, het welck hy gedaen heeft. Actum t' Utrecht opden vierentwintichsten Maji Ann. xv^c ende dertich.

In het jaar * 1031. den 27. Mey tegen het uur der

* In 't Latyn by Ant. Mattheus staat anno millesimo trecentesimo primo; maar dat is zekerlyk een drukfout, en moet trigesimo primo zyn: en uyt het gevolg blykt dat het akkoord, 't welk kort daar na getroffen wierd, doorgégaan en getekent is den 27. Mey 1531. Het jaar vyf honderd zal 'er uitgelaten zyn; 't welk, gelyk elders getoont is, een soort van een mode is geweest.

V O O R R E D E N.

der Vesperen, als het Kappittel by een geroepen was hebben de eerw. Heeren, de Prelaaten, Dekens, en ieder Kapittelbeer in 't byzonder, Kapittelsgewys vergadert zynde, na een ryp overleg besloten dat zy wyt kracht van den eed, dien de Bisschoppen Gode en de Kerke plagten te doen, en van rechtswege, hunne toestemming niet kunnen geeven om de artykelen van den Bisschoppelyken eed in zoodanige form, als ze onlangs uit het bos van zyne Keizerlyke Majesteit overgezonden zyn, te boek te zetten. Was ondertekent. Willem enz.

Kort daar na is het akkoord getroffen; zoo als ter zelve plaatze met deeze zelve woorden aangte- kend staat,¹

„ Also op de veranderinge van den Eedt des Bif-
 „ schops van Utrecht langh questie is geweest, op
 „ de welcke by die Keyserlicke Majesteit als erf-
 „ heer 's Lants van Utrecht, na in syn secreten
 „ Raede gesien is geweest, 't gunt van wegen de
 „ vyf Godshuizen binnen Utrecht daer op geschre-
 „ ven was, geordineert is seecker form met restri-
 „ ctie ende immutatie, als by de Stadhouder ende
 „ Raedt van Utrecht, die d' executie gecommit-
 „ teert was de Gedeputeerden van de vyf Gods-
 „ huizen in geschrifte overgelevert was. Waar op
 „ deselve gedeputeerden noch swaricheyt gemaect
 „ hebben, ende eyndelyck naer deliberatie in hare
 „ Capittelen daer op gehadt, hebben, op huyden by
 „ deselve hare Gedeputeerden voor Stadhouder ende
 „ Raedt voorz doen verklaren, dat om af te doen alle
 „ de questien vallende op d' alteratie van de particulie-
 „ re articulen van den voorz eedt, sy te vreden waren,
 „ dat die Bisschoppen van Utrecht in toekomstende
 „ tyden geen ander eedt doen en souden dan den
 „ generalen eedt, vervolgens die form van wegen
 „ die Keyserlyke Majesteit den selven vyf Gods-
 „ huy-

V O O R R E D E N.

„ huysen binnen 's jaers overgesonden hier na geïn-
 „ corporeert, *Jura ecclesie meae conservabo illibata*
 „ *&c. Prorsus ut supra. & mox:* Begeerende dat
 „ myn Heer den Stadhouder ende Raedt daer me-
 „ de souden willen te vreden sijn. Waer op by
 „ myn Heere den Stadhouder ende Raeden voorz
 „ deselve Gedeputeerden ter antwoordt gegeven is,
 „ dat also by de Keyserlycke Majesteit Ordonnan-
 „ tie gemaect is op den voorgaanden eedt als
 „ voorz is, hemlieden niet mogelyck en was die
 „ ordinantie te infringeren, of altereren, nochtans
 „ so veel in hem is hebben met de voorgaende pre-
 „ sentatie van de voorz vyf Godshuysen te vreden
 „ geweest, so verre die selve vyf Godtshuysen *Ca-*
 „ *pitulariter* deden verklaren, dat sy nu noch in
 „ toekomende tyden de Bisschoppen van Utrecht
 „ geen van de particuliere articulen van den eedt,
 „ die sy seggen de voor Bisschoppen gedaen te heb-
 „ ben, die nae Bisschoppen die in toekomende ty-
 „ den wesen fullen, voorleggen, nochte van hem
 „ begeeren en fullen, maar fullen te vrede sijn al-
 „ leen met den generalen eedt, ende 't selfde in
 „ haer registre doen registreren, ende dit al onder
 „ correctie ende die goede geliefte der Keyserlicke
 „ Majesteit. Actum t' Utrecht den 27. May. Ann.
 „ 1531. Ende was ondertekent, *Io. Slacheck Præ-*
 „ *positus. Iohannes de Vorst sub beneplacito domi-*
 „ *norum meorum. Simili modo ego Io. Ingewin-*
 „ *kel Præpositus S. Iohannis Trajectensis. Pari-*
 „ *formiter ego G. de Sugerode Decanus sancti Sal-*
 „ *vatoris. Niekercken Decanus sancti Iohannis,*
 „ *Hermanus Decanus beatæ Mariæ. Ita est: Io. de*
 „ *Winssem.* Ende geschiede in presentie des Stadt-
 „ houders, eerste, ende andere Raeden van den
 „ Keyser in den Hove Provinciael van Utrecht.

V O O R R E D E N .

Daar tegen heeft de Keizer zich zelven tot het onderhouden en handhaven van de vordere gerechtigheden der Geestelykheit verbonden.

Copie.

„ Die Keyser sal die Kercken , geestelycke per-
„ soonen ende hare goeden houden in haer rechten,
„ privilegien, ende vryheiden, daer af zy deuch-
„ delicken geuseert ende gebruyckt hebben, ende
„ sulcx fullen blyven in hare privilegien van de
„ exemptien, collatien, institutien, immuniteyten,
„ gebeurte , ende tour van te confereren in haar
„ maanden, Wel verstaende dat sy luyden geen
„ Bisschop dan by nominatie van den Keyser ofte
„ Dekenen kiezen en fullen dan den genen, die de
„ Keyzerl. Majesteit , ende synen nacomelingen
„ als Hertogen van Brabant ende Graven van Hol-
„ lant, Heeren ende Vrouwen van den Lande van
„ Utrecht accept ende bequaem fullen wesen, en-
„ de fullen heure goeden mit geene contributie be-
„ last ofte beswaert worden, dan na alle redelic-
„ heyt ende gelegenthey van den saecken behoren
„ fall, Onderstont, Geextraheert uyt een Register
„ rustende in de Charteren der Kercke van den
„ Doem t' Utrecht fol. XXI. ende is bevonden daer-
„ mede concorderende by my , en was onderte-
„ kent, *Bommel* Notar.

„ Gecollationeert jegens seker ex-
„ traet authentycq geschreven in
„ pampier, ende onderteeckent als
„ boven, ende is bevonden daer
„ mede te accorderen by my on-
„ dergeschreven Notaris pablycq
„ byden Hove van Utrecht ter
„ exercitie vant Notarischap ge-
„ admitteert &c.

Uit

V O O R R E D E N .

“ Uit dat akkoord schynt te blyken dat de vyf
 “ Godshuizen de vrye verkiezing van eenen Bis-
 “ schop zoo verre behielden dat ze iemand moften
 “ kiezen die den Keizer en zynen nazaeten aangenaam
 ware: maar de grooten zyn gewoon hunne magt
 meer en meer uit te rekken: de Keizer hield na-
 derhand niemant voor aangenaam, of hy moest hem
 zelf benoemt hebben.

In de Voorberichten op *Batavia & Sacra*, en
 elders, is ter loops van de macht der Bisschoppen
 gesproken, en getoont dat ze vry bepaald en aan
 zekere wetten gebonden was. En dewyl die zaak
 wederom zeer wezentlyk tot deze Historie behoort;
 acht ik het niet ondienstig, den Leezer een om-
 standiger bericht dien aangaande te geeven.

't Is waar dat de Bisschoppen den tytel van *Hee-
 ren van Utrecht* plagten te voeren, en *Genadige
 Vorsten* genoemt te worden: maar, zoo als *Ant.
 Matthæus* het verstaat en wel bewyft, moeten die
 tytels voor vergrootende spreekwyzen genomen
 worden. De Bisschop had het bestier over de Kerk,
 en kerkelyke goederen; maar de eigendom der goe-
 deren quam de Kerke toe. Men heeft de giften
 der Vorsten by *Beka* en *Heda*, doch voornament-
 lyk by den laatsten, maar na te zien; en men zal
 aanstonds merken dat de goederen den Bisschop
 voor zyn eigen persoon niet gegeven zyn, maar de
 Kerke. Hy mogt geene Kasteelen, steden, of
 goederen weggeeven, verkoopen, of eenigerwyze
 van 't Bisdrom vervreemden; zelfs niet de goederen
 of inkomsten tot zyne tafel behorende. Niet alleen
 was hy onbevoegd om de gemelde goederen te ver-
 koopen; hy mogt ze ook op eigen gezag niet koo-
 pen. De adem der Kapittelen moest 'er over gaan:
 die moesten den koop goedkeuren, ondertekenen,
 bezegelen enz. Zoo heeft de Bisschop *Johan van
 Dieft*,

V O O R R E D E N.

Diest, volgens het schryven van den zelve*n Ant. Matthæus*, het Graaffchap van Dalem en de heerlykheit van Diepenhem met de toestemminge der Kapittelen gekocht in het jaar 1331. Ik zegge volgens het schryven van *Ant. Matthæus*: want *Beka* en *Heda*, die van 't koopen van Diepenhem spreekten, maaken geen gewag van 't Graaffchap van Dalem. 't Is ook met hunne toestemminge geschiedt, dat hy de heerlykheit en goederen van Maarschalkerwaert verkogt heeft in 't jaar 1330. Tot het koopen van het Graaffchap de Kuinder, de heerlykheit en de goederen van de Koppel, en die van de kleine Koppel, 't welk door andere Bisschoppen gedaan is, hebben de gemelde Kapittelen van gelyken hunne toestemming gegeeven.

Zoo staat 'er in een ongedrukten brief van 't jaar 1407.

In 't jaar 1407, 23. *September*, *consenteerden die vyf Collegien Bisscop Frederick van Blankenheim dat by beswaren mogt syn tafelgoeden met . . . , die by in 't beleg van Eversteyn verschoten hadt.* In een anderen brief van 't jaar 1515. staat het volgende te leezen. *Anno 1515. den 10. August. gaf Bisscop Frederick van Baden Hillebrant Zuderman zyn leven langh dat Schoutampt tot Rienen en van der Marsch, mit dat schryf ampt ende bode ampt binnen Rienen, by consent ende onder die zegelen der vyf Godsbusen i' Utrecht.*

Zelfs toen *Johan van Diest* het huis te Diepenhem gekocht had, heeft hy, gelyk in een ander handschrift staat, by een bezegelden brief beloofd dat hy daar geen Kastelein zetten of afzetten zoude, zonder de toestemminge van de vyf Godshuizen.

Al het bovenstaande, zoo als *Ant. Matthæus* be-tuigt, wierd zoo strikt onderhouden dat de Bisschoppen, zelfs niet in een hoogen nood, gerechtig waren om zonder de toestemminge der Prelaaten schattingen uit te schryven, of goederen te verzet-
ten.

V O O R R E D E N.

ten. Hy moest 'er zyn eigen goed toe geeven; en geld zien te krygen, of ergens opneemen. Moest hy ten dien einde iets verpanden, dat moest hy van zyn eigen erfgoed doen. Zoo dat niet verre genoeg strekte, moest hy de goederen van zyne tafel en 't geen tot zyn onderhoud diende eerst en voor al aanspreken: en daar toe moest hy noch de toestemming der Kappittelen hebben. Dit kan wederom door verscheide brieven beweezen worden: doch wy zullen 'er slechts een of twee, die te vooren nooit uytgegeeven waren, uit *Ant. Matthæus* laten volgen. De eerste, te weeten van *Florentius van Wevelichoven*, is in de Latynsche tale geschreeven; dien we hier ten dienste van den Leezer vertaalen:

„ *Florentius*, by de genade van Gods-en den Apostolischen stoel Bischof van Utrecht, doen kond en bekennen door deezen brief dat, nademaal de Prelaaten van den Dom, en van *S. Salvators*, *S. Pieters*, *S. Jans*, en *S. Mariaas* kerke te Utrecht, op ons verzoek en bede, en om ons in het wederomkrygen der gerechtigheden, het rechtsgebied, en de inkomsten van onze Kerk van Utrecht te hulp te koomen, ons gunstelyk toegestaan hebben dat **WY DE INKOMSTEN, RENTEN, EN VERVALLEN VAN ONZE BISSCHOPPELYKE TAFEL, WAAR DAT ZE OOK GELEGEN ZYN, MOGEN EN KONNEN VERPANDEN** ter somme van tien duizent oude goude schilden, Fransche munt, zoo bekennen en belyden wy dat de goederen van de voornoemde Prelaaten en Kapittelen, of die van byzondere personen der zelve Kapittelen, uit krachte van de gemelde vergunning geenszins zullen verbonden zyn aan ons, nochte aan de genen, aan dewelken wy onze voorn. renten, inkomsten, en vervallen zullen verpanden, en dat zy (aan de-
wel-

V O O R R E D E N.

„ *welken wy die goederen verpanden zullen*) zich zel-
 „ ven geen recht op de goederen (*der Prelaa-*
 „ *ten, Kapittelen, enz.*) zullen kunnen aanma-
 „ tigen. Ja wy begeeren dat de gemelde perfoo-
 „ nen en hunne goederen van alle ontrustingen,
 „ ftooringen, en belemmeringen, gansch vry en
 „ onbelast zullen blyven : en WY GEEVEN
 „ ONS WOORD DAT WY DE VOOR-
 „ GEMELDE VERPANDINGEN GEENS-
 „ ZINS ZONDER KENNISSE VAN DE
 „ VOORN. PRELAATEN ZULLEN
 „ DOEN. Daar by beloven wy dat wy den ge-
 „ nen, dien wy onze gemelde renten, inkomsten,
 „ en vervallen zullen verpanden, in het inmaan-
 „ heffen, en ontvangen van dezelve renten, inkom-
 „ sten, en vervallen, nochte door ons zelven nochte
 „ door andere perfoonen, eenig beletzel zullen
 „ doen, of hinderlyk zyn ; ter tyd toe dat hun
 „ volkome voldoening gegeven zy, van 't gene
 „ zy volgens den inhoud van de vergunning,
 „ die ons door de gemelde Heeren wegens de tien
 „ duizend oude schilden gegeven is, verschoten
 „ hebben of verschieten zullen ; alle list en bedrog
 „ omtrent het bovenstaande buiten gesloten. En
 „ zal deze onze brief, die met ons zegel bezegelt
 „ is, ter getuigenisse der waarheit dienen. Gegee-
 „ ven te Utrecht in 't jaar des Heere 1386, den 7
 „ dag van Oktober.

De tweede brief is van *Frederik van Blankenheim*,
 en was in de Nederduitsche tale opgesteld :

„ FREDERIC BI DER GHENADEN
 „ GOEDS Bisschop t' Utrecht maken kont allen lu-
 „ den, die desen brief sellen sien of horen lesen, ende
 „ bekennen openbaer voer ons en voer onse naco-
 „ melinghe Bisscoppet' Utrecht, dat wy ontfangen
 „ hebben van Eerfamen Heren onsen *Prelaten* ende

„ Ca-

V O O R R E D E N.

„ *Capittelen* der vyf Kercken van Utrecht, enen
 „ Consentbrief mit seghelen harer Cappittelen be-
 „ segelt, ruerende van twalef dusent alden scilden,
 „ sprekende van woerde te woerde als hier na be-
 „ screyen staat, *Wy Prelaten*, en *Capittelen* van
 „ den Doem, Oudemunster, t' sinte Peters, t' sinte
 „ Johans, en t' sinte Marien kerken t' Utrecht,
 „ doen kont allen luden mit desen brieve, dat die
 „ Eerweerdige Vader in Gode, ende Here, Her
 „ *Frederick van Blanckenhem* bi der genaden Goeds
 „ endes Stoels van *Romen* Biscop t' Utrecht,
 „ onse lieve ghenadige here, bi ons geweest ende
 „ ons getoent heeft, hoe dat hi tot veele steden sijn
 „ gerechten geestelicke ende wereltlicke overmits
 „ macht ende gewelt van werentlicke lieden be-
 „ commert, ende van sijnre Kercken vervreemt
 „ heeft gevonden, ghelic si noch sijn, in groten
 „ hynder en achterdeel sijnre Kercken, en des ghe-
 „ menen Gestichts van Utrecht voorsz, Ende son-
 „ derlinghe dat ghewelt dat hem *Reynald van Koe-*
 „ *verden*, ende sin vreende doen aen den huse tot
 „ *Koeverden* mit sinen toebehoren, ende menigher-
 „ hande ghewelt die den Lande van *Drenthe* daer
 „ van geschiet sijn, also hem dat selve *Lant* hadde
 „ doen aenbrengen ende clagen, daer hi een swaer
 „ oerloghe om aengenomen heeft, als om dat
 „ voorsz. huys van *Koeverden* mit sinen toebeho-
 „ ren, dat langhe uytgestaen, en van den Gestich-
 „ te vervreemt heeft geweest aen sijnre Kercke en
 „ Gestichte van Utrecht voorsz. na alre sijnre macht te
 „ brengen, ende den lande van Utrecht die ghewelde
 „ of te doen, ende dat bet te rusten te setten, daer groten
 „ kost om gedaen is, en noch veele kost toebehoort,
 „ dien hi mit sijnre gestichts goede, dat tot sijnre ta-
 „ selen hoert, alleen niet volbrengen noch verval-
 „ len en kan sonder hulpe van sinen vrienden, ende
 „ daerom heeft ons onse ghenadige Heere voorge-
 „ noemt gebeden onse consente daer toe te gheven,
 „ „ dat

V O O R R E D E N .

„ dat hi zyne taeffelgoede, renten, tinfse, thienden,
 „ tolle, vervalte, opcominghe ende ampten, ghee-
 „ stelike, ende werentlike, hoe en waar die ghe-
 „ legen syn aen dese syde der Yfelen versetten mo-
 „ ghe in synre vrende hande, uytghenomen Sloe-
 „ te, die hi hier mede niet versetten en sal in eeniger
 „ wys tot eenresommen toe van ghelde, als twalef
 „ dusent Vrancricse schilde, of die weerde daar
 „ voor, binnen twalef jaren naestcomende te beta-
 „ len, Dats te verstaen, dat die ghene, die de taef-
 „ selgoede, Renten, Tienden, Tinfse, Tolle, Ver-
 „ valle, Opcominghen, ende Ampten gheesteliken
 „ of werentliken hebben sellen, alse voersz. is, ten
 „ minsten elcs t' sjaars van den twalef jaaren voersz.
 „ ofcorten sellen en inhouden dusent oude Vran-
 „ cricse scilde, Ende wanneer dese twalef jaren
 „ voersz. omghecomen syn, so sal dese brief claar-
 „ liken doot en machteloos wesen, Behoudelick
 „ ooc in allen punten voersz. zulke brieve, alse die
 „ Stat van Utrecht ende anders ymant van onsen
 „ Here van Utrecht ende sine Voorvaders Bisscope
 „ t' Utrecht hebben bi consente der Ecclesie van U-
 „ trecht, in hare macht te bliven, ende mede be-
 „ houdelike enen igelicken synre pensie, die hi mit
 „ rechte heeft uyt den voersz. Renten, ende voert
 „ meer behoudelicken dat overmits des tegenwoor-
 „ digen Consents onser Capittelen, onsen Hee-
 „ re van Utrecht of den ghenen, dien hi sijn ren-
 „ ten voersz. verbinden sel, mit desen consente niet
 „ verbonden en sellen wesen, noch dat onse Heer
 „ voersz. noch die ghene, dien hi beveel doen sel
 „ alse voersz. is, daer gheen aental op hebben en
 „ sellen, Ende want onse lieve Heer van Utrecht
 „ voergenoemt sterfflic is, en hi sijn vrende, die
 „ hem in sinen en sijns Gestichts nootsaken voersz.
 „ bistaen, en hoer goed verleggen sellen, en ver-
 „ legghen hebben, meent te besorgen als hi beste
 „ can,

V O O R R E D E N.

„ can, soe dat si bi hem niet verderflic en werden
 „ aen horen goede, des hi niet wel ghedoen en can
 „ sonder onse consente, op fulke voerwaerden, al-
 „ so voersz. sijn, En want dee Eerweerdige in
 „ Gode onse lieve Heere van Utrecht voersz. dese
 „ voersz. saken bestaen en aengenomen heeft om
 „ oorbaer en nutticheyt der Kerken en des Ge-
 „ stichts van Utrecht, daerom so hebben wy *Pre-*
 „ *laten* en *Capittelen* voorgenoemt aensijnde die vli-
 „ ticheyt, die onse lieve Heer voersz. bewyft synre
 „ Kercken recht te vorderen en te vervolghen, on-
 „ se consente daar toe ghegheven, en geven mit de-
 „ sen brieve, alsoe dat hi sijn taeffelgoede, Renten,
 „ Tinsse, Thienden, Tolle, Vervalle, Opcoming-
 „ ghe, ende Ampten, gheestelike ende werentlike
 „ aen dese zide der Yselen, soe waer ende hoe die
 „ gelegen sijn, uitgeset des Gestichts Slotse, verset-
 „ ten mach aen sijnre vreende hande, die hi daer
 „ an wyft mit sinen brieven tot eenre sommen van
 „ twalef dusent ouden scilden van Vrancrike,
 „ of payement daer voer, te betalen binnen twalef
 „ jaren naestcomende, Dats te verstaen, dat die
 „ ghene die die taeffelgoede, Renten, Tienden,
 „ Tinsse, Tolle, Vervalle, Opcominghe, ende
 „ Ampten, geestelicke ende werentlicke hebben
 „ sellen, alsoe voersz. is, ten minsten elcs t' sjaars
 „ van den twalef jaren voersz. ofcorten sellen ende
 „ inhouden dusent oude Vrancricse scilde, alsoe
 „ dat elc jaer hem selven quite van enen twalef-
 „ sten deel van der sommen voersz. Ende wan-
 „ neer dese twalef jaren voersz. omghekomen sijn,
 „ so sel dese brieff claerliken doet ende machteloes
 „ wesen, behoudeliken ook in allen punten voersz.
 „ fulke brieven, alsoe die Stat van Utrecht ende an-
 „ ders ymant van onsen Here van Utrecht en sinen
 „ Voervaders Bisscope t' Utrecht hebben by onsen
 „ consente, in hore macht te bliven, ende mede be-
 „ houdelic eenen yegheliken sijnre pensien die hy

„ mit

V O O R R E D E N.

„ mit rechte heeft uyt den voersz. Renten, Ende
 „ voert meer behoudeliken ons dat overmits des te-
 „ genwoerdichs Consente onser Capittelle goede en-
 „ de singhulaeren personen van den Capittelen on-
 „ sen Here van Utrecht, of den ghenen, die hi
 „ sijn Renten voersz. verbinden sel, mit desen
 „ Consente niet verbonden en sellen wesen, noch
 „ dat onse Here voersz. noch den ghenen, die hi
 „ beveel doen sel, alse voersz. is, daer gheen aental
 „ op hebben en sellen, Voert meer behoudeliken
 „ waert sake, dat onsen Here van Utrecht voersz.
 „ morghengelt of huysgelt bi consente der Eccle-
 „ sien, Ridderen, ende Knapen, Stat ende Ste-
 „ den binnen desen twalef jaren voersz. ghegheven
 „ worde, so soude onse Here van Utrecht voersz.
 „ ofcorten ses dusent oude Vrancricsche scilde van
 „ der somme voersz. also verre alse dat morghengelt
 „ of huysgelt also veel beliep ter goeder rekenin-
 „ ghe, boven dat wy daer voer op confirmeert heb-
 „ ben, also voersz. is, Alle dinc sonder arghelift.
 „ In oirconde des briefs besegelt mit onser Capittelle
 „ zegelen van den Doem, Oudemunster t' sinte Pe-
 „ ters, 't sinte Johans, en sinte Marien Kerken
 „ t' Utrecht voersz. Ghegheven in 't jaer ons Hee-
 „ ren Dusent drie hondert vyf en t' negentich, des
 „ ses en twintigsten daghes in Meye, Welken
 „ brief voersz. wy gheloven voer ons en onsen na-
 „ comelingen Biscope t' Utrecht voersz. weder o-
 „ ver te gheven den Prelaten ende Capittelen voersz.
 „ 't ierste, dat dese twalef jaren naestcomende na
 „ inhoud des Consentsbrieff voerghenoemt omghe-
 „ comen sijn sonder enich wederseggen. In oircon-
 „ de des briefs besegelt mit onsen seghel, geghe-
 „ ven in 't jaer ons Heren Dusent drie hondert vyff
 „ en t' negentich des seven en twintichsten daghes
 „ in Meye.

V O O R R E D E N .

Dat de Biffchop zonder de toeflemminge der Prelaaten geene fchattingen uitschryven mogt, blykt uit den lantbrief, door den Biffchop *Aarnout van Hoorn* ondertekent; welke brief boven opgegeeven is.

Ook mogt hy geenen oorlog beginnen, noch vrede maaken, zonder de toeflemminge der Staaten, en voornamentlyk der Prelaaten en vordere Geeftefykheit. Dit ftaat uitdrukkelyk in den eed, dien hy gehouden was by zyne inhuldiging te doen. *Ik zal geene oorlogen beginnen zonder den uitdrukkelyken raad van de Prelaaten en de Geeftefykheit.* Ook ftaat het in de volgende bulle van *Johan van Arkel*.

„ **WIJOHAN BIDER GHENADE GOODS**
 „ Biffcop v^t Utrecht maaken kenlik allen luden, dat
 „ wy ghefekert ende geloeft hebben, zekeren en-
 „ de gheloven onfer ghemeinre ecclefien van U-
 „ trecht vast ende ftade te houden, ende vol te
 „ doen mit goeden trouwen alle die punten ende
 „ zaken, die hier na befcreven ftaen. In den eer-
 „ ften, dat wi geenrehande orloghe noch grote fa-
 „ ken daer ghefiene is orloghe of te comen in hin-
 „ derniffe der voerfeider ecclefien of ons lants van
 „ Utrecht beghinnen of aennemen en fellen, Ende
 „ gheviel ons enigherhande orloghe, dat God ver-
 „ hueden moet, daer en fel wi biftant, vrede,
 „ noch zoene of gheven, noch gheenrehande tra-
 „ ctat daer of hebben noch houden, ten fi bi wil-
 „ le, confent, ende goetdunken onfer ecclefien
 „ voorfeyt, of der gheenre die fi daer toe fetten
 „ ende vuegen fellen, Voert dat wi onfe Eccle-
 „ fien, ende die perfonen van den ecclefien, en
 „ de Papen ende Clercken onfer Stat ende ons
 „ gefichts van Utrecht in haren rechte ende vry-
 „ heit houden ende befcrmen fellen, ende hem,
 „ ende Ridderen ende Knapen, ende al onfen lu-
 „ den arme ende ryke ons Gefichts lantrecht doen

V O O R R E D E N .

„ sellen tot alre tyt, alse wys verfocht werden, zonde-
 „ der enich ydel of onnutte vertrec boven Lant-
 „ recht. Voert so bekennen wi, dat alfulke hul-
 „ pe, alse die ecclesien voorfeit ons gedaen hebben
 „ aen gelde, dit hebben si ons gedaen van graciën,
 „ ende van genen rechte, ende dat wi hem alfulke
 „ hulpe van ghenen rechte eyschen en sellen, noch
 „ en moghen, ende alle voerscrevene punten son-
 „ der argelist, ende onsen eet dien wi gedaen heb-
 „ ben voer onser ecclesien in onse eerste comen, bli-
 „ vende in synre macht. In oerconde deser dinghe
 „ hebben wi desen brief doen beseghelen mit onsen
 „ groten zeghel, ende deser brieve syn vive, Ghe-
 „ gheven t' Utrecht int jaer ons Heren dufent drie
 „ hondert vyf ende vyftich op den twaelftendach
 „ van der maent November.

Op beide die plaatzen word alleenelyk van de
 Prelaaten en Geestelykheit gesproken, en gezeit dat
 die van de Bisschoppen in 't aangaan van gewigtige
 zaken gekent moesten worden. Doch naderhand,
 om grooter klem en zekerheit aan zulke zaken te
 geeven, heeft men den raad der Staten ook inge-
 nomen, en hunne toestemming verzocht. Dit is
 althans het zeggen van den meergemelden *Ant. Mat-*
thæus; die ook, om zulks te bewyzen, de vol-
 gende woorden uit een ongedrukten brief bybrengt:
Anno MCCCCV, den xxvi. Maji, heeft Bisscop Fre-
derick van Blanckenhem Biscop t'Utrecht, by consent
der drien Staten in ersleen gegeven Zueder Borchgraef
van Montfoort dat, Dyckgraefschap van Lopicker-
weert, ende van wegen de Ridderen ende Knapen
(want onser vele is) hebben wy Heer Willem van Ab-
coude, Heer Jan van Renesse, Heer Jan van Zulen,
Heer Melis uten Eng Ridders, ende Heer Jakob van
Zulen Knapen, desen brief besegelt &c.

V O O R R E D E N .

In het leven van den Biffchop *Heribertus* is getoont hoe dat het recht van een nieuwen Biffchop te verkiezen door den Keizer *Koenraad III.* gegeven is aan de Kapittelen van den Dom en Oudmunfter. Daar is in de Aantekeningen ook met korte woorden getoont hoe dat de Biffchoppen al te voren door de Geestelykheit verkooren wierden, en eene uitlegging van 's Keizers vergunning gegeven. De zaak is eenigszins duifter, en verdient wat wydloopiger uitgehaalt te worden. *Koenraad III.* zegt in zynen openbrief dat hy *het recht van eenen Biffchop der Utrechtsche Kerke te verkiezen, 't welk den Roomschen Koningen en Keizeren toebehoort, en van de Koningen en Keizeren op zynen tyd was gedaalt, aan den Prooft, Deken, en 't Kapittel der Utrechtsche Kerke, dat is der Domkerke, en aan den Prooft, Deken, en 't Kappittel van S. Salvators Kerk, tot een eeuwige gifte vergunt.* Maar dat is zoo niet te verftaan dat de voorgaande Biffchoppen altyd of doorgaans door de Keizers of Koningen aangestelt zyn geweest; of dat 'er dezelve Keizers en Koningen alleen in te zeggen hadden. De meeste voorzaaten van *Heribertus* zyn doer verkiezing tot die waardigheit gekomen: zoo als men in 't lezen van *Beka* en *Heda* bevinden zal. Na de dood van *Biffchop Fredericus I.* waren de leeken onder malkander verdeeld, en de Geestelykheit ook: eindelyk wierd *Alfricus* met het goedvinden van alle de Geestelykheit op den Biffchoppelyken stoel geplaatst. Zoo is *Egilboldus*, volgens het schryven van *Heda*, met eenparige stemmen Biffchop geworden; en by gevolg niet op 't enkel goedvinden van den Keizer aangestelt. Na de dood van *Adelboldus* was de verdeeltheit onder de Geestelykheit noch veel grooter: en hoe zeer dat Keizer *Koenraad*

i In het tweede deel van 't Duitfche *Batavia sacra.*

V O O R R E D E N.

raad het Kapittel tot eendragt trachtte te brengen, de Kanonniken waren al te oneenig, om naar 's Keizers vermaningen te luisteren. Als het verschil al hooger en hooger liep, en 'er geen andere uitkomst was, wisten ze' geen beter raad, dan de zaak aan 's Keizers goedvinden te verblyven. Dit is een zeker teken dat die Keizer zich het volkomen gezag over de verkiezing niet aangematigt heeft; anders behoefde hy het recht, om den Bischof aantestellen, van hen niet te krygen.

De verkiezing van *S. Fredericus*, *Alfricus* broeder en voorzaat, geeft ons het rechte bescheid hoe verre der Keizers gezag in de verkiezinge strekte. *Heda* verhaalt dat die H. Bischof op het verzoek van *Lodewyk den Goeden* verkoren wierd: doch, volgens de uitdrukking van *Beka*, zoude de Keizer de Geestelykheit geboden hebben dien H. Man te verkiezen. Dat moet zekerlyk zoo verstaan worden dat zyne woorden uiterlyk in een enkel verzoek bestonden; maar dat het verzoek van eenen Keizer of Koning, gelyk doorgaans geschiedt, zoo veel goldt als een bevel; om dat niemand het hart hadde, van het tegen te streeven. Op dezelfde wyze is *Radbodus*, op het aandringen van den Franschen Koning *Arnulfus*, tot Bischof gekooren. Had den de Keizers of Koningen het recht van verkiezing gehad; zouden ze niet verzocht of gebeden, of om de verkiezing van zeker persoon aangehouden hebben: zy hadden maar de benoeming te doen. Men kan ook niet zeggen dat de Keizers zoo een recht hadden, als *Karel V.* zich in latere tyden aangematigt heeft; te weten dat het recht van verkiezing by de Kanonniken was; maar de Keizer gerechtigd was om iemand aan de verkiezers voor te stellen: dan zouw 'er over de verkiezing van *Alfricus* en den nazaat van *Adelboldus* zoo veel niet te krakeelen gevallen hebben.

Dierhalven konnen die voorgemelde woorden
van

V O O R R E D E N.

van Keizer *Koenraads* brief, om een goeden en waarachtigen zin te hebben, niet anders verstaan worden, dan dat de Keizers daar veel in te zeggen hadden, en gekent moesten worden; en dat de verkiezing zonder hunne toestemminge niet doorgaan zoude hebben. Of ze van rechts wege zoo veel te zeggen hadden, en de rechten der Geestelykheit niet verkortten, dat is een ander geschil, daar we nu niet aan tarnen zullen. Zoo heeft dan *Koenraad III.* aan de twee gemelde Kapittelen het recht van eene vrye verkiezing gegeven: welke gifte, hoe wel dat ze te voore ten minste en groot deel aan de verkiezingen hadden, voor geen geringe zake moet aangezien worden. Nu hadden ze, voor zoo veel de verkiezing aangaat, naar geen Keizer om te zien; nu wierd hun niemand opgedrongen: doch 't voornaamste was, dat de andere Geestelyken, en de leeken, nu in het verkiezen niets te zeggen hadden.

Naderhand hebben de 3 andere Kapittelen ook deel aan de verkiezingen gekregen: maar wanneer, en by wat gelegendheit, dat zy daar aangekomen zyn, is onbekend; en *Anth. ^k Matthæus* weet 'er ook geen antwoord op te geeven. Alleenlyk heeft hy 'er dit op te antwoorden dat dit geschiedt zal zyn wanneer alle de Kanonniken der vyf Kerken zoodaanig vereenigt en onder malkander verbonden zyn, dat ze altemaal voor broederen en zonen des Bisschops gerekent wierden, van welke vereeniging wy aanstonds eenen brief zullen hooren spreken. In 't jaar 1371. wierd ^l *Arnoldus van Hoorn* door de meeste Prelaaten en Kanonniken der 5 Utrechtsche Kerken gekooren. Zoo is *Gysbert van Brederode* door de Kanonniken der zelve vyf Kerken ook tot Bisschop gekooren in het jaar 1455. Doch,

^k De Nobil. lib. 2. cap. 43.

^l Appendix ad *Bekam*.

V O O R R E D E N .

Doch, dewyl het eene bekende zaak is, behoef ik ze door geene vordere bewysredenen te bevestigen. Maar een geruimen tyd voor de twee laatstgenoemde verkiezingen, te weten in het jaar 1317, is 'er over een andere zaak tusschen het Domkapittel aan den eenen kant, en de 4 andere Kapittels aan den anderen kant, veel te doen geweest. De Stoel van Utrecht was door de dood van Bischof *Guido* open gevallen; en daar moest een Regeerder en een Vikaris in Geestelyke zaken over het Bisdom aangesteld worden. De Domheeren, waanende dat de andere Kapittels daar in niets te zeggen hadden, maakten toefsel om den Regent en Vicaris onder malkander te benoemen, zonder de andere Kapittels in dat aanstellen te kennen. Maar die zagen dat voor eene verkrachtiging van hunne rechten aan, en namen de zaak zoo hoog op, dat ze zich 't zamen verbonden om hunne zaak gerechtelyk te verdedigen; en acht Kanonniken by een^m open brief tot gemagtigden verkooren; om alles, wat 'er in 't voorstaan van hunne gerechtigheit te doen was, waar te neemen. In dien brief zeggende dat zy en hunne Kerken altyd medeledemaaten en een lichaam met de *S. Maartens* kerke zyn geweest, om het hoofd der Utrechtsche Kerke aan te stellen. Dat zy het recht om eenen Bischof te verkiezen, en ondertusschen de zaken, die de Kerk, de Stad, en het Stift van Utrecht aangaan, te beschikken en te behandelen, in 't gemeen bezaten met de Domkerke, enz. Maar 't geen zy hier van *medeledemaaten* en van *een lichaam* zeggen, kan ik niet zien dat eenige opening geeven kan, wanneer dat de drie Kapittels ook by de verkiezing van een nieuwen Bischof geroepen zyn. Indien ik hunne meening wel bevatte, willen zy daar henen, dat de Kanonniken der vyf Kerken van natuurswege medelitemaa-

^m Zie *Ant. Matth. de Nobil. ibid.*

V O O R R E D E N .

maaten van 't zelfde lichaam waren , en altyd wa-
 ren geweest : zoo dat het recht van eenen Biffchop
 te verkiezen , hoe wel door Keizer *Koenraad* aan
 de Kanonnikken van den Dom en Oudmunfter
 gegeven , hun van rechtswege zo wel toegeko-
 men zoude hebben , als den Kanonnikken van den
 Dom en Oudmunfter. Ook voegen zy 'er by dat
 zy zoo wel van rechtswegen , als uit kracht van
 eene oude en loffelyke gewoonte , deel hadden aan
 de rechten der Domheeren. Doch dit moeten de
 Domheeren altyd zoo niet verftaan hebben : want
 in een oud handschrift , dat onder den Eerw. Heer
 N. Br. beruft , en de Inzettingen der Utrechtsche
 Kerke bevat , ftaat uitdrukkelijk aangetekent : *Hoe-*
wel dat de verkiezing van een Utrechtſchen Biffchop
het Kapittel van onze Katedraale Kerk volgens het
gemeene recht toekomt ; gelyk ook het vervolg der ver-
kiezinge , en alles wat daar toe behoort : om dat 'er
echter geene Aartsdiakenen mogen of konnen genomen
worden dan uit het Kapittel der Katedraale Kerke ;
zoo pleegen de Aartsdiakenen der Stede en des
Stifts van Utrecht , hoe wel dat ze uit ons Kapittel
niet genomen zyn , om de gewoonte die in deze zake
de overhand genomen heeft , de gemelde verkiezing by
te woonen , en 'er toe geroepen te worden. Ook plee-
gen de Prelaaten en Kapitulaire Kanonnikken van S.
Salvators , ſint Pieters , ſint Jans , en S. Mariaas
Kerke , als Kapitulaire Kanonnikken derzelve Kerken ,
maar niet als een Kapittel , de verkiezing by te woo-
nen en 'er ook te ſtemmen. Maar de Deken met
ons Kapittel is gehouden den dag en de plaats der ver-
kiezinge te beraamen , en de Aartsdiakenen van Aarn-
hem , Deventer , Emmerik en Aldenzeel , by hunne
naamen naar hunne kerken te ontbieden , met beken-
makinge van den dag en de plaatze. Hy is ſlechts
verplicht om de Kanonnikken , maar geene anderen , en
daar by de Prelaaten en Aartsdiakenen der Utrecht-
sche kerken , in 't algemeen tot de verkiezing te beroe-
pen,

V O O R R E D E N.

pen, met aanzegginge van den dag en de plaatze der verkiezinge. Doch onze Deken en Kapittel behoeven de andere voornoemde (Prelaaten en Kanonnikken) die dus geroepen moeten worden, niet te ondervraagen over het beraamen van den dag en de plaatze, nochte over het vervolg der verkiezinge.

Het is eene bekende zaak, en in 't *Batavia Sacra* wydloopig verhaalt, dat het Stift van Utrecht den Keizer Karel V. en des zelfs nazaaten, als Hartogen van Brabant en Graaven van Holland, in eigendom opgedragen is. Hier op ziet het dat de Vroetschap van Utrecht in een Raadbesluit ⁿ van den 4. Juny 1542. te kennen geeft dat het Stift van Utrecht met het Hartogdom van Brabant en 't Graaffschap van Holland vereenigt was: *Also alsins 't Sticht van Utrecht geunieert is aen 't Hertogdom van Brabant en 't Graeffschap van Hollant.* Maar, zegt de hooggeleerde *Ant. Matthæus* daar op, die vereeniging is eigentlyk met de Hollanders geschiedt; en in geen anderen zin met de Brabanders, dan voor zoo veel als Karel V, die de vereeniging gedaan had, ook Hartog van Brabant was. Om alle twyfeling op dit stuk weg te neemen, wil ik den brief der vereeniginge hier laten volgen: te meer om dat 'er meer aanmerkelyke omstandigheden vermeldt worden; en getoont hoe verre die vereeniging strekte; waar in dat ze eigentlyk gelegen was; en om wat reden dat ze geschiedt is.

„ KAERLE, BIDER GRACIEN GOIDS
 „ Roemsch Keiser, Koninck van Germanien, van
 „ Castilien, van Leon, van Granaden, van Arra-
 „ gon, van Navarre, van Naples, van Sicillien,
 „ van Majorke, van Sardyne, van de Eylanden
 „ van Indien, ende vasten landen vander Zee Ocea-
 „ ne, Eertshertoge van Ooiftenryck, Hartoge van
 „ Bour-

ⁿ Zie *Ant. Matth. de Nobil.* pag. 697.

V O O R R E D E N.

„ Bourgoignien, van Lotrick, van Braband, van
 „ Lembourch, van Lutssembourch, ende van Geldre,
 „ Grave van Vlaenderen, van Artois, van Bourgoigne,
 „ ende Palsgrave van Henegouwen, van Holland,
 „ van Zeland, van Phiert, van Hagenault, van Na-
 „ men ende van Zutphen, Prince van Swaben,
 „ Marckgrave des Heylichs Rycks, Heere van
 „ Vrieland, van Salins, van Mechelen, ende Do-
 „ minateur in Afien ende Affricken. Doen te we-
 „ tene allen tegenwoordigen ende toecomenden,
 „ soo wy in den Jare xv^c. acht ende twintigh lef-
 „ leden by overgifte van den Eerweerdigen in Go-
 „ de, doorluchtigen, hooggeboren Fursten, Henric
 „ Coadjutor tot Worms, Palsgrave by Rhyn, en-
 „ de Hertoge in Beyeren onsen lieven Ohem, doen
 „ ter tyd mitter Kercke van Utrecht by gewoon-
 „ lycker electie, ende oock by confirmatie vanden
 „ Heyligen stoel van Romen geprovideert, ende
 „ deselve daer over in temporaliteyt ende spiritua-
 „ liteyt adminiftrerende, de voorfz. temporaliteyt
 „ ende die Stad, Steden ende Landen van Utrecht
 „ mitten ganschen inwonende van deen uit goeder
 „ titule, ende overmits deuchdelycke gefondeerde
 „ redene, by consent vanden vyf Godshuyzen t^o U-
 „ trecht, ende confirmatie vande voifz. stoel van
 „ Romen daar nae gevolgt, voor ons ende onsen
 „ erven ende nacomelingen als Hertogen ende Her-
 „ toginnen van Brabant ende Graven ende Gra-
 „ vinnen van Holland geworven, ende van den
 „ voornoemden Inwonende onser Stadt, Steden,
 „ ende Landen van Utrecht, onsen nyen onderfa-
 „ ten in fulcker qualiteyt gebuerlycke huldinge ont-
 „ fangen hebben, als de brieven respectie daer op
 „ geexpedieert dat clairlyck inhouden ende begry-
 „ pen, dat wy confidererende die groote sware
 „ lasten, scaden, ende oppressien, die onse onder-
 „ saten van Hollant ende van Utrecht voifz. duer
 „ menigvuldige verleden oorlogen ende tochten van

„ ruy-

V O O R R E D E N.

„ ruyteren ende knechten hebben geleden, ende dat
 „ uytter distinctie ende verscheydinge van Landen
 „ ende Luyden over deselve somwylen by claren
 „ exemplen veel molestien ende verdriets gesproken
 „ is, Considererende oock dat onsen onderfaten van
 „ Utrecht geestelyk ende weerlyck in onsen Lan-
 „ den van Holland merckelyck geerft ende gegood
 „ syn, ende van gelycken onse Onderfaten van
 „ Holland in den Lande van Utrecht, ende wil-
 „ lende de voorsz. Inconvenienten ende oppressien
 „ voort meer verhoeden, ende alle saecken voir die
 „ toecomende tyd dirigeren tot rust, vrede, cen-
 „ drachticheid, ende goede intelligentie beyder
 „ Landen ende Onderfaten by goeddunken van on-
 „ ser vriendelycker liver vrou ende suster Vrou Ma-
 „ rie Coninginne Douagiere van Hongrien ende
 „ van Bohemen, Ertshertoginne van Oostenryck,
 „ voor ons Regente in dese onse Nederlanden, van-
 „ den Ridderen van onser Ordene, ende vanden
 „ Hoofden, President ende Luyden van onsen se-
 „ creten Rade ende financien, mit rype deliberatie,
 „ ende uyt onser rechter wetenschap, autoriteyt,
 „ ende volkomen macht onse voorsz. Land ende
 „ Graaffschap van Holland, ende onse Stadt, Ste-
 „ den, ende Land van Utrecht an dese syde der Ise-
 „ len met allen heuren toebehoirten, mitten vyff
 „ Goodshuysen ende Kercken, Ridderfchap ende
 „ Borgeren der selver Steden ende Landen, voor
 „ ons ende onsen erven ende nacomelingen Graven
 „ Gravinnen van Hollant, ende Heeren en Vrou-
 „ wen van Utrecht geunicert, geannexeert, ende
 „ vereenigt hebben, unieren, annexeren, ende ver-
 „ eenigen mit desen, soe dat sy van nu voortan van
 „ onser nacomelingen wegen, Graven ende Gra-
 „ vinnen van Holland, ende Heeren ende Vrou-
 „ wen van Utrecht by eenen Gouverneur ende
 „ Stadhouder geregiert sullen werden, te weten by
 „ den geenem, die nu es of namaels wesen sal Stadt-

V O O R R E D E N .

„ houder onses Lands van Holland, die oic Stad-
 „ holder sal syn onses lands van Utrecht, optie sel-
 „ ve gaigen, die een Stadhouder onses voorfz.
 „ Landes van Holland gewoonlyk is te hebben,
 „ sonder eenige augmentatie, ende sal deselve on-
 „ se Stadhouder in dier qualiteyt hebben op onsen
 „ Slotte van Vredenburg binnen Utrecht, onsen
 „ Huysen te Duerstede ende ter Eem, ende voirts
 „ op alle andere sterkten, die in onsen Lande van
 „ Utrecht begrepen syn, of namaels begrepen moch-
 „ ten werden, alfulcke Capiteynen en Beveelsluy-
 „ den te stellen, daar hy hem op betrouwen ende
 „ ons mede verantwoorden magh, tot fulcken gai-
 „ gien, als den selven toegevoegt syn ofte fullen
 „ worden. Ordinerende dat die Staten en Steden
 „ onser Landen van Holland ende van Utrecht van
 „ nu voortaan gelyckelyck bescreven, ende gero-
 „ pen ende schuldigh fullen worden te comentot
 „ allen daghvaerden, vergaderingen, ende plaet-
 „ sen, die hunlieden van onser ende onser nacom-
 „ lingen wegen Graven ende Gravinnen van Hol-
 „ land ende Heeren ende Vrouwen van Utrecht
 „ angeteykent fullen werden, om defensi ende pre-
 „ servatie der selver onser landen, om als eenreley
 „ luyden ende onder een regiment staende mitten
 „ anderen ten besten daar inne te handelen ende te
 „ raden; dat oic onse Sadthouder inder tyd ofte syne
 „ Gecommitteerden voortan jaerlyx verstaen fullen
 „ te vernyen vanden Wetten ende Raden onser ste-
 „ den beyder landen tot fulcken dagen ende alsoo dat
 „ gewoonlyck ende van noden syn sal, Ordineren-
 „ de voirts dat die sententien van bannen, die van
 „ nu voortan by elc van onsen Raden soo in Hol-
 „ land als t' Utrecht gepronunciert ten beyden sy-
 „ den stadgrypen ende onderhouden fullen wor-
 „ den, sonder dat die geen, die in een van beyden
 „ Landen gedelinqueert hebben, ofte gebannen
 „ fullen worden, vluchtende in 't ander, aldaer

V O O R R E D E N.

„ vryicheid ende geleide gebruycken, ofte by eeni-
 „ gen van onsen vasallen gefustenteert fullen mogen
 „ worden, dan andere sententien in civile saecken ge-
 „ pronuncieert inden Rade van Holland, en sal-
 „ men inden lande van Utrecht, ende die geene
 „ die inden Rade t' Utrecht gepronuncieert fullen
 „ werden, inden Lande van Holland, niet ter exe-
 „ cutie mogen leggen sonder requisitoir ende attache
 „ Item dat alle die beleninge ende investituren van-
 „ den Lenen, die voortyts vander Kercken van U-
 „ trecht gehouden plegen te wesen, voirtaen ge-
 „ schien fullen met sulcker substanciale woorden,
 „ dat se die proprietarissen inder tyd houden fullen
 „ van ons ende onsen erven ende nacomelingen,
 „ Graven ende Gravinnen van Holland ende Hee-
 „ ren ende Vrouwen 's Landts van Utrecht, Bly-
 „ vende anders de natuyre vande voorsz. Lenen soo
 „ die te vooren te wesen plagen, verbiedende tot
 „ meerder verskertheyt deser onser unie, annexie,
 „ ende vereninge voir ons ende onsen erven ende
 „ nacomelingen allen onsen vasallen, officieren,
 „ dienaren, ende onderfaten, van wat state ende
 „ conditie dat sy syn, tegens ende in prejudicie der
 „ selver unie te doen directelyck nochte indirecte-
 „ lyk, op poene van onser indignatie ende van hon-
 „ dert marck silver, by den geen ende elx van
 „ hun, die daer tegens doen fullen t'elcker reyse
 „ te verbueren, ende t' appliceren die drie delen
 „ dair aff tot onser behoeff ende 't vierdedeel tot
 „ proufyte vanden aenbrenger ende denunciateur.
 „ Ende gelovende ende submitterende ons voorts
 „ met onsen vryen wille ende uyt onser voller au-
 „ thoriteyt ende absolute macht voor ons ende on-
 „ sen erven ende nacomelingen Graven ende Gra-
 „ vinnen van Holland Heeren ende Vrouwen van
 „ Utrecht, dat wy om meerder vorderinge ende
 „ verskertheid beyder onser landen voorsz. als Hol-
 „ land ende Utrecht, deselve tot geenem tyden van-
 „ den

V O O R R E D E N .

den anderen ſcheyden noch laten ſcheyden off ſepareren ſullen, bi ons erven ende nacomelingen voorſz, by teſtamente, codicille, donatie, ceſſie, wiſſelinge, vercopinge, tractaten van peyſe, van huwelyk, noch om geen anderen oorſaecten, hoe dat gebeuren mogte, dan deſe tegenwoordige unie, annexie, ende vereeniginge te onderhouden ende doen onderhouwden ten eeuwigen dagen, deſelve onſe erven ende nacomelingen, Graven ende Gravinnen van Holland ende Heeren en Vrouwenſ' Landts van Utrecht, tot dien eynde nu alſdan ende dan als nu verbindende ende obligerende, dat ſy t' heurer ierſten aencompſte en receptie tot der heerlykheyd ende receptie en poſſeſſie onſer voorſz. Landen van Holland ende van Utrecht, den Staten vanden ſelven onſen Landen ende elken van hun beſonderen ſweeren ſullen, deſe onſe unie ende vereeniginge voorſz. gelycker mate te onderhouden, ſonder tot eeniger tyd daer jegens te doene noch te laten geſchien, wat oirſaecke dat hun oick daar toe mochte overcomen, daer aff onſe erven ende nacomelingen t' huerlieder receptie tot der Dominye onſer Landen van Holland ende van Utrecht ſculdig ſyn ſullen den Staten vanden ſelven onſe Landen haire opene brieven te geven in behoorlycke forme, dair dees jegenwoordige geinfereert ſullen ſyn, Ende oft geboerde datter namaels yet ter contrarien geattenteert worde by ons ofte onſen erfven ende nacomelingen, 't ſelve hebben wy voor ons ende den ſelven onſen erven uyt onſer rechter wetenheyd ende volkomen macht en autoriteyt wederroepen ende te niete gedaen, wederroepen ende doen te niete by deſen. Ontbieden daaromme ende bevelen den voorſz. Ridderen van onſer Orden, Hoofden, President ende luyden van onſen ſecreten Rade en de financie, President ende luyden van onſen

gro-

V O O R R E D E N .

„ groten Rade, Cancelier ende luiden van onsen
 „ Rade in Braband, President ende luyden van
 „ onsen Rade in Vlaenderen, Stadhouder eerste
 „ Raed ende luyden onser Camere van den Rade
 „ in Holland, President ende luyden van onser
 „ reeckeningh, te Ryffel, te Brussel, ende inden
 „ Hage, Stadhouder, eerste Raed ende luyden on-
 „ ser Camere vanden Rade t' Utrecht, ende allen
 „ anderen onsen Rechteren, Justiciren ende Offi-
 „ ciren dien dit aangaen sal mogen, dat sy dese
 „ onse jegenwoordige unie, annexie, vereninge,
 „ Ordinancie, decreet, ende declaracie publiceren
 „ ende registreren, ofte doen publiceren ende re-
 „ gistreren, elx inden regimente van synen beve-
 „ len, ende deselve unie, annexie, vereninge, or-
 „ dinancie, decreet, ende declaratie, met al den in-
 „ houd van desen, observeren ende onderhouden,
 „ ende doen observeren en onderhouden onver-
 „ breeckelyck, sonder tot eeniger tydt daer jegens
 „ te doen noch te laten geschien directelyck nochte
 „ indirectelyk in wat maniren dattet sy, procede-
 „ rende, ende doende procederen jegens den over-
 „ treders by executie vanden penen daer toe gestelt,
 „ met allen rigueur ende sonder gracien of dis-
 „ simulatie andere ten exemple, niet tegenstaende
 „ oppositie ofte appellatie, noch andere rechten,
 „ wetten, privilegien, constitutien, tractaten ende
 „ gewoonten ter contrarien, Dewelke indien der
 „ eenige waren wy uyt onser rechter wetenheid en-
 „ de volcomen macht gederogueert hebben ende
 „ derogeren mitsdesen, blyvende nochtans onse lan-
 „ den van Holland ende van Utrecht ende die Ste-
 „ den ende Inwoonderen van dien aangaende d'ad-
 „ ministreren vander Justitie in sulcken state als sy
 „ nu syn, Dese onse unie niet tegenstaende, ter
 „ tyd by ons anders daer van geordineert sy, Bly-
 „ vende ook deselve onse Landen ende Steden;
 „ ende elcken van hun, andersints by hoir privile-
 „ „ gien.

V O O R R E D E N.

„ gien , obfervancien ende gewoenten, die fy da-
 „ gelyx gebruycken, ende wy hun elken van hun
 „ geftedigt ende geconfirmeert hebben, ende want
 „ men defe jegenwoordige in diverfe plaetsen te
 „ doen mocht hebben, foo hebben wy geordon-
 „ neert dat den *vidimus* van dien onder fegel au-
 „ thenticq, of cotype gecollationeert ende geteyc-
 „ kent by eenen van onfen Secretarifen, volcomen
 „ gelove gegeven werde, die defen principale, En-
 „ de ten eynde dat dit vast ende geftradig blyve ten
 „ eeuwigen dage, hebben wy defe tegenwoordige
 „ geteyckent ende ons fegel hier an doen hangen,
 „ Behouden, in andere dingen onfen rechten ende
 „ eenen iegelyk den fynen, Gegeven in onfer Stadt
 „ van Tolledo inde maand van April naer Paef-
 „ fchen int Jaar van gracien duyfend vyf hondert
 „ vier ende dertigh, ende van onfen rycken te we-
 „ ten des Heiligen Ryx den viertienften, ende van
 „ Spangien, ende den twee Cicilien ende andere
 „ den negentienften, Onderteykent Charles, Op tie
 „ plycke ftond gefchreven by den Keyfer ende
 „ Koninck, onderftont A. Perreum, Ende was
 „ aldus ondergefchreven, gecopieert ende geex-
 „ traheert uytten tweden Memorieboek rustende
 „ inde greffie's Hoofs van Utrecht, ende bevonden
 „ daermede accorderende by my onderteykent *Ja-*
 „ *cobi*, Onderftond, Gecollationeert tegens die
 „ copie authenticq, ende is bevonden daermede ac-
 „ corderende,

By my, ende was onderteykent,

Valentinus Secretaris.

„ Gecollationeert met sekere geauthentifeerde co-
 „ ppye ftaande in een boeck gebonden in folio, ge-
 „ intituleert register van placcaten, octroyen, ende

V O O R R E D E N .

„ andere die Stadt van Utrecht uyt den Hoogen
 „ Hovē gefonden, ende ter Stadt Clocken gepu-
 „ bliceert, nae dat die stad van Utrecht ende Ne-
 „ derficht in handen ende protectie van de Key-
 „ serlycke Majesteit gecomen is geweest, by reli-
 „ gnatie van den Hoogweerdigen Doorluchtigen
 „ Hoiggeboren ende vermogenden Forst ende Hee-
 „ re Henrik van Goids genaden Elect ende Confir-
 „ meert t' Utrecht, Palsgrave by Rhyn, Hertoge
 „ in Beyeren &c. Doe wesende (by inne nemen
 „ mit Ruyteren ende Knechten) een geweldig Heer
 „ ende Vorst van de Stad van Utrecht, ende ac-
 „ cordeert daermede,

„ *By my onderschreven Notaris binnen Utrecht*
 „ *woonachtigh de en 5. July 1682, ouden*
 „ *styl,*

H. van Hees.

In een ongedrukten brief, onder my berustende,
 word zeker verschil tusschen de broeders *Lodewyk*
 en *Willem van Montfoort* bygelegd; en daar in ee-
 eenige aanmerkelyke omstandigheden vermeldt die
 de Heeren van Montfoort betreffen, en tot ophelde-
 ring van hun gellagregister kunnen dienen. Dier-
 halven zal het niet ondienstig zyn, den zelve brief
 hier ook eene plaats te geeven.

„ Condt ende kenlick zy allen luden hoe dat wy
 „ *Lodewyk van Montfoirde* Ridder Heer van Ha-
 „ serfoude, *Zweder* die bastairt van Montfoirde,
 „ *Wouter Everisf.* van den Pol, *Ywyn Gysberts-*
 „ *soen* ende *Jan van Nerden*, gunstelyke dedinge
 „ gededinct hebben tusschen den cerbaeren Heeren
 „ *Johan Heer van Montfoirde*, van *Purmereynde*,
 „ van *Linscoten*, ende van *Hekendorp*, onsen ge-
 „ min-

V O O R R E D E N.

„ minden Heer ende brueder, aen die een zy-
 „ de, ende Heer *Willem van Montfoirde*, Heer
 „ tot Lathem, onsen breuder ende Heere aen
 „ die ander zyde, in manieren als hier nae bescre-
 „ ven staet. In den eerste alzo Heer *Willem* voirn.
 „ zyn enige dochter *Oede van Montfoirt* hair selve
 „ buten rade en consent hairs vaders ende anderen
 „ hairre naeste mage ende vriende tot twee stonden
 „ gehilicht heeft, eerst aen Heer *Dirck van Hair*
 „ saliger gedagten, ende nae aen *Jan van der A.*
 „ *Geryt*sz. zo dat wail gezien is by veel redene
 „ dair toe dienende wairt dat Heer *Willem* voirs.
 „ offligig worde dat zyn godde misselic varen zou-
 „ den ende van der hofftede van Montfoirde ver-
 „ vrent zouden werden. Om dat te verhueden,
 „ soo zal Heer *Willem* sulke goede, als hy op dese
 „ tyt hout van der Graefficheit van Hollant, ende
 „ is te verstaan die tienden alzo groot ende alzo
 „ klein als hy die leggende heeft aan die Linscote
 „ in Hekendorp ende in den Werd opdragen der
 „ Graefficheyt voirs. ende die Heer van Montfr.
 „ voirn. sal ze wederom ontfaen van der Graeffi-
 „ cheit voirs. in alre manieren als Heer *Willem* die
 „ nu van der Graefficheit hout. Des zo zal die Heer
 „ van Montfoirde dan terstont die tiendem met al-
 „ len hairen toebehooren Heeren *Willem* zynen
 „ brueder wederom verlieden, te houden van hem
 „ ende zynen rechten leenvolger, in alre manieren
 „ als Heer *Willem* die van der Graefficheit te vo-
 „ ren te houden plach. Item zo zal die Heer van
 „ Montfr. Heeren *Willem* zynen brueder brieven
 „ geven inhoudende dat Heer *Willem* of zyn rech-
 „ te leenvolger dese tienden tot gene dagen tegens
 „ hem of zyn rechte leenvolger versuimen en sul-
 „ len mogen, mer zo wanneer gebrac is aen den
 „ Heer, of aen den man, zo datter eenich affligig
 „ worde, zo sal Heer *Willem* of zyn rechte leen-
 „ volger dese tienden binnen jaer ende dach als dat

V O O R R E D E N

„ gewoenlic is comen verſueken zynen leenheere,
 „ ende dien hulde ende eedt doen als dat behoirt,
 „ Ende wairt dat Heer *Willem* of zyn rechte leen-
 „ volger hoiren Heer niet en verſochten binnen jaer
 „ ende dage, zo lange tyt als 't dan ſtonde zonder ver-
 „ zuec, zo lange tyt dair nae mach die Heer van Mont-
 „ foirde of zyn rechte leenvolger die tienden en goe-
 „ de gebruyken tot zynre nutſcop ende profyt of
 „ hy wil, ende dair en teynde zo ſal Heer *Willem*
 „ of zyn rechte leenvolger hair goede weder aentas-
 „ ten ende gebruyken, ende want Heeren *Willems*
 „ voirf. uerſte meyninge ende wil is dat deze tien-
 „ den ende goede voirf. alzo zy van der hofftede
 „ van Montfoirde gecomen zyn nimmermeer dair of
 „ geſcheyden en wil hebben, zoo zal die Heer van
 „ Mointfoirde geloven voir hem ende zyn rechte
 „ leenvolgers tot genen dagen dair over te ſtaen,
 „ noch conſent, hant, noch mont dair toe doen in
 „ eniger wys, hoe men dat verſieren mochte, dair
 „ deze goede mede vervremt mochten werden van
 „ den geſlachte, name, ende wapenen van Mont-
 „ foirde, ten waire by goetdunken der zo-
 „ nen des Heeren van Montfoirde of Heeren *Lo-*
 „ *derwyks* voirf. die zy nu hebben of namaels kri-
 „ gen mogen, ende hair erven mangeboirt van der
 „ wapen van Montfoirde, zy en ſullent eendragte-
 „ lic believen ende conſentieren, eer zy ofte hair
 „ leenvolgers ende erve dair over fullen ſtaen of
 „ conſent dair toe mogen geven, in eniger wyſe.
 „ Item tot wat tyden die Heer van Montf. deſe goe-
 „ de van der Graeflicheyt ontfangen heeft, ende
 „ Heeren *Willem* zynen brueder wederomme ver-
 „ liet heeft, gelyc voirfz. ſtaet, wairt dat hy dan
 „ deſe goede verſuumde tegens der Graeflicheit voirf.
 „ zo dat zy hem mit den leenrecht ofgewonnen
 „ worden, leede Heer *Willem* voorn. of zyn erve
 „ dan dair ſcade by in zyn voirf. leen, die ſcade,
 „ ſal die Heer van Montf. ende zyn leenvolger Heer

Wil-

V O O R R E D E N.

Willem ende zyn leenvolgers verrichten. Item
 wairt zake dat Heer *Willem* tot enigen tyd zo ge-
 zint worde dat hy dese goede in een deel of al ge-
 ven woude enich van de zone des Heere van
 Montf. of Heeren *Lodewyks* zyns brueders, dat
 sal die Heer van Montf. of zyn leenvolger belie-
 ven, ende dair consent toe geven zonder enich
 wederzeggen, ende die zullen dan die voirn. goe-
 de houden van der hofstede van Montfr. in alre
 manieren als Heer *Willem* die houden sal ende
 voirs. staet, Hier mede zal alle wederzien af we-
 zen, dat die Heer van Montf. op Heeren *Wil-*
lem zinen brueder tot dezen dage toe gehat mach
 hebben, ende van desen dage voirt dair niet meer
 na te denken in geenre wys, ende sal Heer *Wil-*
lem voirs. raden ende daden in dat hy te doen
 heeft of noch te doen krigen mach, gelike een
 brueder den anderen sculdig is te doen in allen sa-
 ken, Ende want wy *Lodewyck van Montfr. Rid-*
der voirs. Zweder die bastairt van Montfr., *Wouter*
Evertsz. van der Pol, Ywyn Gysbertsz ende *Jan*
van Nerden, alle punten voirs. gunstelic ende
 minlic verdedinct hebben by hairre beyder wille,
 zo hebben wy onse segellen hier aan gehangen
 tot eene getuige, Ende want wy *Johan* Heer van
 Montfr. voirs. alle dese voirn. punten voirs. ons
 ende onsen rechten leenvolger vast ende ge-
 stade houden, ende gehouden willen hebben,
 ende onse uterste meyninge ende wil is, zo heb-
 ben wy om meerre vastigheyt alre punten voirs.
 onsen segel aan desen brief doen hangen, Ende
 wy *Heynric* outste zone ons liefs Heeren ende
 Vaders des Heeren van *Montfr.* voirs. om dat
 alle dese voirn. punten vestigheyt hebben ende
 gestade bliven sullen, zo hebben wy alle dese
 voirs. punten mede gelooft ende geloven voirs.
 ons ende onsen leenvolger vast ende gestade te
 houden ten ewigen dagen, ende ons segel mede

V O O R R E D E N.

„ hier aan doen hangen , Ende want by my *Wil-*
 „ *lem* van Montfr. Ridder voirsf. alle dese voirsf.
 „ punten minlic ende gunstelic verdedinct zyn , zo
 „ hebbe ic mynen segel mede hier aan gehangen ,
 „ Deze brieven zyn twee alleens sprekende , dair
 „ den eenen af heeft die Heer van Montfr. ende den
 „ anderen Heer *Willem* van Montfr. voirsf. Gege-
 „ ven tot Montfr. int jaer ons Heeren M. IIIe.
 „ twe en veertich op den xxv. dach in Junio. En-
 „ de was besegelt mit twee roden ende zes groenen
 „ uthangende zegellen.

Het geen op Yffelstein, ° Kuilenburg, en Woerden aangetekent is , moet aldus vebetert worden. *Gysbert van Amstel* , een magtig Heer , had het slot Vredeland van den Utrechtschen Bisschop *Johan van Nassou* tot een pand voor een somme gelds ontvangen.

Als hy naderhand door de muitende Vriezen en Kennemers , die den den Adel van alle kanten vervolgden , gedwongen was om het gebied over dien woesten en toomeloozen hoop aanteneemen , en de meeste burgery van Utrecht op zyne hand gekreegen had , heeft hy den Bisschop zelf en den Adel uit de stad gedreeven. ¶ Daar mede niet vergenoegd , begoft hy de koopliiden en koopmanschappen van Utrecht met nieuwe tollen te bezwaaren , en het Stift van Utrecht meer overlafte te doen. De Bisschop *Johan van Zirik* , de nazaat van *Johan van Nassouw* , op zyne eige magt niet betrouwende , riep *Floris V.* te hulpe ; te meer om dat *Harmen van Woerde* , en *Aarnout Gysberts* broeder den voorn. *Gysbert* met alle magt bysprongen ; en , zoo als de Schryvers althans verhaalen , in het Stift met rooven , branden , moorden , huis hielden dat niemands ha-
ve,

° In het 2 deel der Utrechtsche Oudheden.

¶ Zie *Beka* , *Heda* , enz.

V O O R R E D E N.

ve, huis, of eigen persoon, by dag nocte nacht veilig was. Graaf *Floris* doet den Heere *Gysbert* den oorlog aanzeggen, en het slot Vredeland be-
 rennen. *Gysbert*, die het trachtte te ontzetten, word geslagen en gevangen genomen: en *Aarnout van Amstel* genootzaakt de poorten van Vredeland voor Graaf *Floris* open te zetten. *Harmen van Woerden*, die zich volgens *Ant. 9 Mattheus* binnen Montfoort opgesloten had, word eindelyk ook gedwongen om het slot en zyn eigen persoon overtegeeven. Ik zegge, volgens *Ani. Mattheus*: want volgens andere Schryvers, als *J. Beka*, de gemeene Kronyk, enz. durfde hy zynen persoon binnen Montfoort niet waagen, maar hield zich buiten het bereik van *Floris* handen. Eindelyk word 'er een zoen op de volgende voorwaarden getroffen. *Van Woerden* en *van Amstel* zouden den Graave trouwe zweeren en manschap doen; en daar by be-
 looven dat ze nocte tegen den Graaf nocte tegen den Bisschop oit zouden opstaan, Zoo zy het ten eenigen tyde deden; dan zouden alle hunne kasteelen en heerlykheden, die zy van den Bisschop te leen hielden, verbeurt en aan de Grave vervallen zyn: welverstaande nochtans dat de Graaf gehouden zoude blyven den Bisschop voor de Bisschoppelyke leenen manschap te doen. Eenigen tyd daar na, gelyk ider weet, is Graaf *Floris* door de vloekverwanten, onder dewelken *Gysbert van Amstel* en *Harmen van Woerden* van de voornaamste kopstukken waren, gevangen genomen, en door den beruchten *Gerrit van Velzen* doodgestoken. Hier mede is *Woerden*, uit krachte van 't gemaakte verdrag, aan de Graven vervallen: Muiden en andere plaatzen ook. Maar, dewyl de Graven die plaatzen volgens het zelve verdrag van den Bisschop te leen zouden houden, ontstaat 'er eene zwarigheid
 hoc

1. De Nabil. in præfat. lib. 3.

V O O R R E D E N .

hoe dat ze die naderhand als niet leenroerig bezee-
ten hebben. *Ant. Matthæus* houdt het daar voor
dat de Graven mettertyt naer geene leenverheffing
of leenheer omkeeken, en den Biffchop achter aan
lieten loopen: *even eens*; zegt hy, *gelyk de Burg-*
graven van Kuileuburg en Viane gedaan hebben: want
die plaatzen hebben eertyds ook ook onder het Stift
behoort. Daar zyn ^r *Historifchryvers*, die den Bif-
fchop zelf, hoewel door Graaf *Floris* zoo heerlyk
gered, op het stuk van 't gemelde vloekverwant-
fchap verdagt houden. Anderen, op dat zeggen
fteunende, beweeran dat de Biffchop, om daar over
niet meer aanspreekelyk te zyn, van het leenrecht
over de gemelde plaatzen afgestapt zy: en ik be-
kenne dat ik dit gevoelen ergens als niet onwaar-
fchynelyk opgegeeven hebbe. Maar de zaak nader
overwogen hebbende, kan ik niet zien dat dit ge-
voelen fttaande te houden zy. Behalven dat het een en-
kele giffing en loffe achterdocht is dat *Johan van Si-*
rik zich met de meergemelde 't zamenzweeringe ge-
moeit zoude hebben; behalven ook dat men zoo
eenen afftand nergens befchreeven vindt; zoo is
hy in 't zelfde jaar, als Graaf *Floris* zoo deerlyk
omgebragt was, en alles in Holland nog over hoop
lag, Biffchop van Toul geworden. De Hollan-
ders hadden genoeg met hunne binnelandsche be-
roerten te ftellen, zonder dat de Biffchop noch voor
hunne wrake te vreezen had. Maar 't geen de zaak
fchynt uit te wyzen, en alle verfchil op dit stuk
te beflechten, toen *Johan van Arkel*, de zevende
nazaat van *Johan von Zirich*, van *Willem IV.* Gra-
ve van Holland beoorlogt wierd, en genootzaakt
was voorflagen van vrede te doen, is onder ande-
ren deze voorwaerde in het fluiten van de vrede
de bedongen: de Graaf zoude gehouden zyn de leenen
der

^r R. Snoy, *Haemrode*. enz.

^s Zie *Buchel.* ad *Bekam.*, in vita *Joann. IV.*

V O O R R E D E N.

der heerlykbeden van *Amstele en Woerden* uit 's Bisschops handen te ontvangen; en denzelven volgens leenmans recht manschap te doen over *Kuyk* en alles wat 's *Graaven* voorzaaten van het *Bisdom* op zoo eene wyze te leen plagten te houden. De Bisschop, gelyk *Beka* en *Heda* verhaalen, was anders moedig genoeg, en daar by in 't oorlogen gelukkig: maar op dien tyd was hy in grooten nood, en genootzaakt den Graef in eigen persoon over eene bestendige vrede aante spreken. Indien de Graaf in 't minste aan 's Bisschops recht getwyfelt hadde; zoude hy, die de magt in handen had, den Bisschop zekerlyk zoo veel voogdye niet toegestaan hebben. Dierhalve zal de vrage, hoe dat de Graaven de voornoemde plaetzen naderhand als onleenroerig bezeeten hebben, noch voor eerst voor onopgeloft moeten gehouden worden.

Men zegge niet dat ik my zelve op dit stuk tegenspreeke, als hebbende 't elders het leenrecht der Bisschoppen over de Graaven glad en al verworpen. Ik heb daar slechts bewoert dat de Graaven, als Graaven van *Holland*, de Bisschoppen voor geene leenheeren erkent hebben, of erkennen moesten: waar over de gemelde Aantekeningen kunnen nagezien worden.

Voorts om dat het voorgemelde verdrag, tusschen *Floris V.* en *Harmen van Woerden* gesloten, zoo aanmerkenswaardig is, en wederom naar myne beste kennis nergens dan by *Ant. Matthæus* (*de Nobilitate*) gevonden word, zal ik het hier ook laten volgen.

„ *Ick Herman Heere van Woerden*, make condt
 „ allen den geenen die deese letteren sullen sien ofte
 „ hooren. Dat ik eenen twist hadde met mynen
 „ hee-

t In de Aantekeningen op de *Voorberichten van Batavia Sa-*
 65a.

V O O R R E D E N .

„ heere *Janne* gecoren Bifchop van Utrecht, ende
 „ met eenen Edelen man mynen Heere, Heeren
 „ *Florenfe* Grave van Hollandt, waer by ick uyte
 „ mynen goede verwifet wart, ende uyte mine Heer-
 „ fchap van Woerden, ende uytten Lande, welc-
 „ ken twift bi minen goeden wille, ende bi rade
 „ mire magen, ende mire vrienden nedergeleget is
 „ ende verfoent, wittelicke ende trouwelike, na
 „ dierre twee Heeren Ordonnantien, ende mire
 „ vrienden in defer manieren, alfe hier naer gefcre-
 „ ven staet. Dat eerfte point van defer zoene is,
 „ dat ik dat verwillecoert hebbe voor my en-
 „ de voor myne nacomelingen, mynre hul-
 „ pers, mynre maghen, ende mynre vrienden; die
 „ my in defen oorloge by geftaen hebben, vanden
 „ twifte die gefchiet is tuffchen den Grave van Hol-
 „ landt mynen Heere, ende den Heere van Amftel-
 „ le ende fyne broeders die myne magen fyn, en-
 „ de ick hare helpere geweest hebbe, dat ik nochte
 „ niemant van mire vrienden by mynen gebete,
 „ by mynen rade, ofte by mynen wille manvhe-
 „ ten fal van 's Graven vrienden ende zire helpere
 „ van binnen de Stat van Utrecht, ofte van buyten,
 „ van binnen lants van Utrecht, ofte van buyten,
 „ zedert die male, dat die voorgenoemde Grave
 „ van Hollandt ane t' Stifte van Utrecht quam, ende
 „ t' oorloghe begonde tuffchen hem ende myne
 „ magen van Amftelle, diere helpere ik was, Waer
 „ dat faecke, dat ick daer jegens yet dade, ende die
 „ Grave ofte fyne nacomelingen dat geprouven
 „ mochten mit wittachtigen luden ter goeder waer-
 „ heyt van dien twifte, die hier te voren gefcreven
 „ is, dat ick alle myne goet, dat ick hebbe binnen
 „ den Stifte van Utrecht verboert hadde, herfche-
 „ lick goet ende erve, jegens den Grave ofte fyne
 „ nacomelingen, ende dat leengoet fal die Grave
 „ houden van den Stifte van Utrecht te lene, als
 „ hy

V O O R R E D E N.

„ hy doet anders fyn goet, en daer aff fal hy doen
 „ alfulcken dienft den Biffcop, ende den Stifte, als
 „ ten goede staet. Voert fo heb ick dat verfeeckert
 „ op al myn goet, ende op al myn heerschap voor
 „ minen Heere den Biffcop, ende voer die Ecclesie
 „ gemeenlicke van Utrecht, ende mede opten ban-
 „ ne beyde des Biffcops ende des Pawes van Romem,
 „ dat ik noch negeene mire nacomelinger nemmer-
 „ meer voort waert meer ons verheffen ne soelen je-
 „ gens den Grave van Hollant, noch jegens geene
 „ fyne nacomelingen, noch negenen man, noch
 „ negenen lansheere ne sollen helpen oerlogem, noch
 „ dienen jegens den Grave van Hollant of fyne na-
 „ comelingen, Ende of ik dus, dat Godt verrenmoe-
 „ te, myn Herfcap van Woerden, en anders myn
 „ goet verbeurde, fo soude die Grave ende fyne
 „ nacomelingen dit goet houden ende dese Heer-
 „ fcap te leene van den Stifte van Utrecht met an-
 „ ders fijnen thienden, all myne Heerschap, ende
 „ mijn lant geheelicke, ende die Grave die fal doen
 „ daer aff alfulcken dienft, als men daer aff is scul-
 „ dich te doene, den Stifte, ende betalen alfulcken
 „ pacht als daer op staet; Hier en boven fo hebbe
 „ ick *Herman van Woerden* al myn eygen erve en-
 „ de landt, fo waer dat leghet binnen de Heerschap
 „ van Woerden, of daer buyten, mynen Heere
 „ den Grave van Hollandt opgegeven te rechten
 „ eigen in becoemde ficken, ende hebt van hem
 „ ontfangen te rechten Lene, omme-die vrientscap
 „ te gestadiger te blyven, Voert soo heb ick dat ge-
 „ looft op dese voorgenoemde peene, dat alle die
 „ van der Stat, ende buyten der Stadt, ende alle die
 „ vrienden die de Grave hevet, waer soe fy woo-
 „ nen, die hem gedient hebben in sijne oorloge,
 „ jegens mijn ende mijne mage, den Heere van
 „ Amstelle, ende sijne broeders, zedert dat dat oor-
 „ loge ierste was begonnen, claerlick selen sijn ver-
 „ soent mit witte ende trouwe sonder alle slachte
 „ arg-

V O O R R E D E N .

„ arghede , zeder dat dat di Grave herft quam ane
 „ die Stadt van Utrecht, ende dat oirloge eerst be-
 „ gonne, Voort fo heb ick gelooft minen Heere
 „ van Hollant mit goeder trouwen, dat ik verwer-
 „ ven fal letteren des Graven van Gelre, des Gra-
 „ ven van Cleve, des Hertogen van Brabant, en-
 „ de des Biscops van Utrecht, dat fy nemmermeer
 „ ftercken ne fellen my, noch myne magen, noch
 „ myne naecomelingen te oirlogen den Grave van
 „ Hollant, ofte fyn nacomelingen, Ende want ick
 „ des begeere ende wille, dat dese dinck vaste ende
 „ geftaede blyve cuwelyck sonder alrehande arge-
 „ lift, soo heb ick dese dinck, die hier to vooren
 „ gefproken is, verseeckert by gegevenne trouwe,
 „ by gefwooren eede, by gyfelen, ende by bor-
 „ gen, die ik hier nomen fal, Ende dit fyn
 „ die ick den Grave gefeth hebbe uytten Bifdom
 „ van Utrecht, Haer *Gysbrecht* die Heer van *A-*
 „ *mestelle*, Haer *Aernout* synen broedere, Haer
 „ *Gysbrecht* uytten *Goye*, Haer *Hubrecht* van *E-*
 „ *verdingen*, Haer *Hubrecht* synen soone, Har
 „ *Gysebrecht* van *Scalcwyk*, Har *Henrick* van *Stou-*
 „ *tenberch*, Har *Diderick* van *Suylen*, *Gysebrecht*
 „ uten *Goye*, *Hubrecht* van *Wulven*, *Woutre*
 „ van *Langeraeck*, *Amelis* van *Mynden*, *Gyse-*
 „ *brecht* van den *Bosfche*, ende *Gerard* van der
 „ *Vliete*; uyt *Hollandt*, Har *Hartberen* van *Haest-*
 „ *recht*, Har *Iakob* van den *Woude*, Har *Gyse-*
 „ *brecht Bot* vander *Eme*, *Gysebrecht Bokel* fyn
 „ broedere, *Diderick Haren Simons* sone van *Te-*
 „ *lingen*, ende *Croners van Moerdrecht*, Ende wy
 „ voorgenoemde borghen al gemeenlicke, ende elck
 „ van ons sonderlinge, gelien des met deesen je-
 „ genwoordige letteren, dat wy dese borchtocht
 „ voor *Hiermanne van Worden* op alle dier ponte,
 „ die hier vooren gesproocken fyn, ende voort in
 „ in desen brieve gevoorwaert fyn, gedaen hebben,
 „ ende verseeckert den voorz. Grave van Hollant
 „ „ ende

V O O R R E D E N.

„ ende syne nacomelingen, voor ons ende onse na-
 „ comelingen, mit gemeenre trouwen, by gefwo-
 „ ren eede, ende op all onse goet, leen, ende ey-
 „ gen, in diere manieren, of geviele, dat dese voer-
 „ genoemde Graven storve, ende hy eenen onmon-
 „ digen sone liete, dat syns soons Mombaere van al
 „ desen dingen, die hier voren gesproken syn, niet
 „ wandelen sal mogen, des Graven sone en sy
 „ twintig jaer out, noch omme bede, noch omme
 „ dienst, noch omme coop, Quaeine oock die
 „ Heerscap van Hollandt op syne dochter by aven-
 „ tueren, ende sy eenen man name, die man nochte
 „ sy selven die en souden niet in desen dingen doen,
 „ eer sy te hoope hadden geweest ses jaren, Voert
 „ so heb ik *Herman van Worden* mynen Heere den
 „ Graven van Hollandt beloof, dat ik myne doch-
 „ ter niet te manne negheven en sal, dan by synen
 „ raide, dair 't hem duncket wordelick ende her-
 „ lick, Voorts so hebbe ick hem ghelovet mit goe-
 „ der trouwen, dat ik dat Steenhuys dat hy te Wor-
 „ den heeft doen maecken, hem ghelden sal ten sy-
 „ nen wille, ende dat van hem te houden altoos te
 „ blyvene syn ledige huys, op ende aff te rydene
 „ hem ende de sinen te sire wille, jegens elcker
 „ manne die levet, Voert so gelooff ik desen voer-
 „ genomeden Graven minen Heere, dat ik my daer
 „ toe setten sell mit goeder trouwen, mit alle dien,
 „ dat ick vermach, ende als ick emmermeer derste
 „ mach, dat ick hem timmeren ende maecken sell
 „ eene stercke Borch, ende eene vaste, daer ofte op
 „ eene andere Stede, daer hy te raede wordet, en-
 „ de die Borch van hem te leene houden, ende van
 „ syne nacomelingen, ick ende myne nacomelingen,
 „ ende altoos dat syn ledighe huys te blyven, alst
 „ hier te vooren gesproocken is, Gheviele oock dat
 „ myn Heere den Bisscop van Utrecht oorlogen
 „ wilde op des Graven lant van Hollant, ofte daer

V O O R R E D E N.

„ op schade doen, so soude ick met dien Huysse mi-
 „ nen Heere den Grave dienen jegens den Bisscop,
 „ schoedet also dat ick mit witte ende met eere doen
 „ mochte, ende scoedet also niet, so soud ik hem
 „ opgeven syn ledige Huys, syne oirbare daer me-
 „ de te doene, ende dat doen te besetene, met wien
 „ dat hy wilde, also lange also dat oerloge onver-
 „ soent ware, ende alst versoent ware, so sou die
 „ weder vaeren op dat huys in dier manieren, alst
 „ hier vooren gesproocken is, Ende waer dat sac-
 „ ke dat *Herman van Worden* dese voerwaarden,
 „ ende dese geloften, die hier te voren gescreven
 „ syn, in eenigerhande manieren brake, dat scyn-
 „ lick waere oechsient, ende kennelik goeden luy-
 „ den, soo hebben wy voergenoemde borgen Rid-
 „ ders ende Knapen, die binnen der Graefschap van
 „ Hollant woenen, ende hier te voren gescreven
 „ staen, all onse goet verboert, herschelick goet,
 „ leen, ende eygen, jegens onsen Heere den Gra-
 „ ve van Hollant, ende hy synen Booden daerinne
 „ vryelicken leggen mach ofte setten, daerinne
 „ vryelick te blyvene ende te besettene, sonder on-
 „ se en anders ymants wederseggen, ende wy bor-
 „ gen wten Bisdomme, Ridders, ende Knapen,
 „ die hier voren gescreven syn, willecoeren dat me-
 „ de, waer dat saccke, dat dese *Herman van Wor-*
 „ *den* die ponte van deser voerscrevene voerwaer-
 „ den niet en hielde, dat wy gelyckerwys all onse
 „ goet verboert hadden, leen ende eygen, ten Gra-
 „ ven behoeff van Hollandt, ende willecoeren dat
 „ voor ons ende onse naecomlinge, dat onse Hee-
 „ re die Bisscop van Utrecht all onse goet vryelick
 „ leveren mach den Grave van Hollant hem ofte
 „ syne naecomlingen vryelick te besittene, Voerts
 „ so hebben wy voorgenomde borgen beyden uten
 „ Bisdomme van Utrecht ende uyt Hollant, Rid-
 „ ders ende Knapen, gemeenelike, ende elck son-
 „ derlinge, dat ghelovet den Grave van Hollant, en-
 „ de

V O O R R E D E N.

„ de verseeckert, waer dat dese *Herman van Wor-*
 „ *den* ofte syne nacomelingen dese voergefcrevene
 „ zoene ofte voerwaerden in eenige ponten braec-
 „ ken, dat Godt verbieden moete, so fullen wy
 „ Borgen allegaeder die hier voren gefcreven staen,
 „ dienen den Grave van Hollant ofte syne nacomel-
 „ lingen, jegens dien *Herman van Woerden*, ende
 „ synen nacomelingen, elck van ons op syns selfs
 „ cost te paerde of te schepe naer des Graven wille,
 „ also lange als dat oorloge duret, Voort omme de-
 „ se dinck noch vaster te maken, so hebbe ick *Her-*
 „ *man van Woerden* mynen Heere den Grave van
 „ Hollant gefet meer borgen in deser manieren, als
 „ hier na gefcreven staet, Dat is, waer dat saecke
 „ waer, dat ik ofte myne nacomelingen desen voersz.
 „ soene ofte voerwaerden in eenigen ponten ver-
 „ braecken, dat God verbieden moete, so fullen
 „ dese borgen, die hier naer gefcreven staen, die-
 „ nen den Grave van Hollant ofte synen nacomel-
 „ lingen, elck op fines selves cost te paerde ofte te
 „ schepe naer des Graven wille, also lange als dat
 „ oorloge geduert, mit also menigen manne als men
 „ hier na noemen sal, dat is, *Haer Jan* die Heere
 „ van *Kuke* mit twyntich mannen, *Har Willem*
 „ die Heer van *Hoorne*, ende van *Altena* mittwyt-
 „ tig mannen, *Har Henrik* die Heere van der *Lecke*
 „ mit twyntig mannen, *Har Jan* die Heere van
 „ *Hoefden* mit vyftien mannen, *Har Arnoults* die
 „ Heere van *Herlaere* mit thien mannen, *Har Wil-*
 „ *lem* die Heere van *Strenen* mit thien mannen,
 „ *Har Jan* die Heere vander *Lede* mit thien mannen,
 „ *Har Arnout* van der *Sluyse* mit vyff mannen, en-
 „ de *Willem van Linscoten* mit thien mannen. En-
 „ de wy *Jan* Heere van *Kuke*, *Willem* Heere van
 „ *Hoorne*, ende van *Altena*, *Henrick* Heere van
 „ der *Lecke*, *Jan* Heere van *Hoefden*, *Arnoudt*
 „ Heere van *Helaere*, *Willem* Heere van *Strene*,
 „ *Ian* Heere van der *Leede*, *Arnoudt* Heere van
 „ der

V O O R R E D E N .

„ der Sluyfe , ende *Willem* Heere van Linscoten
 „ borgen , die hier vooren genomt syn , geloven
 „ den Grave van *Hollant* , ende synen nacomelin-
 „ gen mit gegevenne trouwe , ende mit gefwoere-
 „ ne eede te dienen trouwelicke op ons selfs cost,
 „ ende elck met also menigen manne in alre ma-
 „ nieren , als hier vooren gefcreven staet , jegens
 „ desen *Herman van Woerden* , ofte syne nacomel-
 „ lingen , waer dat saccke , dat hy ofte syne naco-
 „ melingen dese zoene ofte dese voerwaerden braec-
 „ ken , die hier te voren gefcreven syn , Voert so
 „ eyft gefproken , dat ick *Herman van Worden* ,
 „ noch gene mire nacomelingen onthouden ne mach
 „ banlinge van der Graeffschap van *Hollant* in die
 „ Heerfcap van *Woerden* , ten fy by oorloff ende
 „ by wille myns Heeren van *Hollant* des Graven.
 „ Omme dat dit eywelicke vast ende gestade blyve
 „ sonder alrehande argelift , so heb ik *Herman van*
 „ *Woerden* , ende wy *Borgen* allegader , die hier
 „ voren genoempt syn , dese letteren besegelt mit
 „ onsen segelen , ende bidden onsen Heere , *Haren*
 „ *Ianne* geroepen *Biscop* van *Utrecht* , ende diere
 „ gemeene *Ecclesie* van *Utrecht* , dat sy dese lette-
 „ ren mede willen besegelen , die *Biscop* mit syne
 „ segele , ende die *Ecclesie* mit horen segelen van
 „ horen *Capittelen* , In oerconde van deser zoene ,
 „ ende van allen desen voerwaerden , die hier voo-
 „ ren gefcreven sijn , Gegeven in ons Heeren jaere ,
 „ als men schreeff *Dusent* twe hondert seven ende
 „ tachtich opten *Sonnendach* van *Palmen* .

Om tot *Yffelstein* te koomen : als *Gysbert van*
Amstele , gelyk boven verhaalt is , door *Graaf Flo-*
ris in 't gevecht gevangen was ; en zyn *Broeder* ,
Aarnout van Amstele , het slot *Vredeland* den *Gra-*
ve na een langduurig beleg overgegeeven had ; ging
 dezelve *Aarnout* op zyn landgoed by *Enteren* aan
 den *Yffel* wonen . Hy had daar een huys staan ,
 daar

V O O R R E D E N.

daar hy een kasteel van maakte; waar over hy den Bisschop, naar het zeggen van *Ant. Matthæus*, voor leenheer erkende. Daar op volgde die 't zamenzweering tegen Graaf *Floris*; de veroordeeling der vloekverwanten, en de aanslag van hunne goederen. Ysselstein wierd door Graaf *Jan I.* ingenomen, en aan *Wolfert van Borselen* geschonken; die twee jaaren daarna te Delft door de burgerij omgebracht wierd. Ik heb gezeit dat *Aarnout van Amstel* den Bisschop, naar het zeggen van *Ant. Matthæus*, voor leenheer van Ysselstein aangenomen heeft: maar uyt eenen brief van Graaf *Willem III.* van 't jaar 1308. blykt onwederspreeklyk dat eenige andere Heeren van Ysselstein die plaats van den Grave te leen gehouden hebben. Ik wil den brief, om de zaak te bewyzen, uit *Ant. u Matthæus* opgeeven.

„ *Wy Willem Grave &c.* Maken condit &c. Dat
 „ onse lieve ende getrouwe Ridder Heer Gisebrecht
 „ Heere van Yselsteyn ende Haer Arent van Ysel-
 „ steyn syn soone ene brieff van ons hebben bese-
 „ gelt met onsen ouden grooten segel van den huy-
 „ se van Yselsteyn, ende van allen goede dat daer toe-
 „ behoort, ende dat van ons roert, sprekende van
 „ woorde te woorde als hier na beschreven staet;
 „ *Wy Willem Grave van Henegouwen &c.* maken
 „ condit &c. dat wy om bede eens Eersamen Vaders
 „ ons liefs Heeren ende Oems, Heeren Guys by
 „ der ghenaden Goids Bisschop van Utrecht, en-
 „ de om bede ende versoec goeder lude onse
 „ vricnde, Gisebrecht van Yselstein zulke gratie
 „ gedaen hebben, dat wi hem verliet hebben, en-
 „ de gegeven hebben, ende gheven van ons te hou-
 „ den te liene t' huys te Yselsteyn, ende al dat goet
 „ dat *Har Arnd van Amstel* zyn vader van onsen
 „ ouders *Graven van Hollant* wilien helt te liene;
 „ ende

„ *De Nobil.* ut supra.

V O O R R E D E N.

„ ende dat dien Gifbrecht van finen vader voerfz.
 „ ane comen is, in zulcker manieren dat wi Arnou-
 „ de finen sone met dien Gifbrecht finen vader
 „ voornoemt die gefaemde hant van dien huysfe en-
 „ de van dien goede voerfz. verliet, ende gegeven
 „ hebben van ons ende van onsen nacomelingen te
 „ houden in der forme, die hier na volget, Dat waer
 „ dat sake dat die Arnoud sturve eer Gifbrecht syn
 „ vader voerfz, dat die kinderen, die hi liet, ende
 „ gewonnen hadde by Ioncfrou Maryen &c. onse
 „ nichte finen wive, dat si dat voerfz. huys en-
 „ de goet van ons ende van onsen nacomelingen
 „ fullen houden, ten rechten liene, ende om dat
 „ wi hem willen houden vast ende ftade al dat
 „ hier voerfz, soe hebben wi hem dese letteren ge-
 „ geven befegelt mit onsen segel, Gegeven tot A-
 „ ken opten dertienden dach int jaer ons Heeren
 „ MCCC. ende acht. Ende want Ian van Egmon-
 „ de bi ons te wive genomen heeft Ioncvrouwe
 „ Guyoten Heeren Aernds dochter van Iselstein
 „ onser Nichte, soe beloven wi hem, waar dat sake
 „ dat Hair Arnt van Iselstein sturve sonder sone te heb-
 „ ben van Vrou Marien onser nichten finen wive,
 „ dat wi Ioncvrouwen Guyoten, ende hore kin-
 „ deren, die si hadde by Ianne van Egmonde hou-
 „ den souden in den huse tot Iselstein, ende in allen
 „ goede, datter toebehoort, ende dat van ons roert
 „ in allen manieren also onse opene brief hout voerfz.
 „ Behouden des dat men uten goede Vrou Marien
 „ onser nichten andere kinderen, die si bi Heeren
 „ Arnd hadde daer uyt goeden souden by ons ende
 „ bi anders den maghen alse redelicken ware, In
 „ oirconde &c. Gegheven tot Woudrichem Sou-
 „ nendaechs voor Pinxteren int jaer ons Heeren
 „ MCCXXX.

„ Geextraheert in de Register Camer van Hol-
 „ lant uyt het Register opgeteyckent EL. 11. staen-
 „ de aldaer fol. 23. verso. Ende is dit extract nae

„ col-

V O O R R E D E N .

„ collatie daarmede bevonden t' accorderen den 4.
 „ Jun 1635. By my Griffier van de Leenen des
 „ Graeffelykheyts van Hollant.

Hier uit hebben wy dan dat *Gysbert van Yffelstein* of *van Amstel*, niet de vyand van Graaf *Floris*, maar de zoon van den voornoemden *Aarnout*, en de jonge *Aarnout van Yffelstein*, de zoon van den laaftgenoemden *Gysbert*, het Huys te Yffelstein van *Willem III.* te leen ontfangen hebben. Echter kan ik *Ant. Matthæus* daarom niet tegenspreken: de zaak verdient naerder onderzocht te worden. De Biffchop *Guido* was de broeder van *Jan den Henegouwer*; die *Jan I.* Graaf *Floris* zoon, in 't Graaffchap van Holland opgevolgt was. *Jan de Henegouwer*, 't zy uit liefde voor zynen broeder of uit zucht tot de gerechtigheit, w heeft de Kerke van Utrecht, zoo als *W. Heda* fchryft, alle de goederen der *van Woerdens* en van *Amstelen* wederom gegeven, die het Biffdom ter gelegendheit van de voorgemelde 't zamenzweeringe afgenomen waren. Uit dit verhaal blykt dat het Biffdom by de gemelde gelegendheit eenige goederen en rechten quyt geraakt was: Doch het leenrecht op *Yffelstein* moct onder die goederen niet gerekent worden die de Kerke van Utrecht door *Jan II.* of den *Henegouwer*, wederom gegeven zyn: want de Biffchop *Guido*, gelyk in den leften *brief* te leezen ftaat, heeft de beleening van 't Huis *Yffelstein* aan *Arent van Amstel* niet gegeven; maar by *Willem III.* voor den zelve *Arent* gefproken.

Voorts zal de leezzer in de Aantekeningen op *Yffelstein* vinden, op wat bewysredenen dat de Biffchoppen van Utrecht en de Graven van Holland fteunden, om zich het opperrecht over *Yffelstein* aantematigen.

Dezelfde reden die my bewogen heeft om den

w Zie *W. Heda*, in 't leven van Biff. *Guido*.

V O O R R E D E N .

den zoen tusschen Graaf *Floris* en *Harmen van Woerden* hier in te voegen, dient ook om den zoen tusschen den zelve Graaf en de van *Amstels* hier te laten volgen:

„ *Wy Willem* broeder Haren *Gisebrechts* des Hee-
 „ ren van Amstelle, ende Provest van sint Ians van
 „ Utrecht, ende wi *Gisebrecht* Heere van Amestel-
 „ le, ende wy *Arnoud* broeders van Amestelle,
 „ maken condit allen den genen, die dese letteren
 „ sellen sien ofte hooren, dat wy eenen twist had-
 „ den met onsen Heere den Biscop *Ianne* van U-
 „ trecht, ende met enen Edelen manne onsen Hee-
 „ re *Florense* Grave van Hollandt, waar by dat wy
 „ in vangenisse quamen der voergenomder tweer
 „ Heeren, welcken twist by onsen consente, ende
 „ by onsen goeden wille, ende onser vrienden en-
 „ de magen nedergeleget is ende versoent, wittelic-
 „ ke ende trouwelicke te houdene na der ordon-
 „ nantie der twier Heeren, ende der onser in deser
 „ manieren, dat hier na gescreven staet, Van eer-
 „ sten ist dat wy *Gisebrecht* Heere van Amestelle
 „ by onsen goeden wille voor ons ende onse naco-
 „ melingen vertien Nardingerlant mit alle sine toe-
 „ behoorte, die wy daer aen hadden, dat onse Hee-
 „ re van Holland gecocht hevet met zynre pennin-
 „ gen jegens die Abdisse van Elten, dat nummer-
 „ meer aen te taelen, noch wy, noch onser naco-
 „ melingen negeen, Dat ander punt is, dat wy
 „ voor onsen Heere den Biscop ende voor die ge-
 „ meene Ecclesie van Utrecht vertogen hebben
 „ voor ons ende onse nacomelingen *Muyden* ende
 „ *Muyder poort*, ende al dat daar toebehoert, t'on-
 „ ses Heeren des Graven behouff van Hollandt,
 „ Daer toe so vertien wi voer ons ende onse naco-
 „ melinge eeuwelicke *Vindelmerebroecke*, ende dat
 „ bussche, daer die Reigers inne broeden, ende
 „ alle dien rechte, dat daar toe behoert, te 's Graven
 „ behouff van Hollandt, ende dit goet sal die Gra-

V O O R R E D E N .

„ ve houden van den Biffchop ende van den Ge-
 „ ftichte van Utrecht te leene , als hy doet ander
 „ goet , ende daer aff doen den Bifcop alfulcken
 „ dienft , als ten goede ftact , ende hier by fo ftact
 „ ons aff die Grave van Holland twee duysent
 „ pont Hollands van die vier duysent ponden Hol-
 „ lants , die de Biffcop gegeven hadde , hem opt
 „ lant van Ameftele vore die ecclefie van Utrecht ,
 „ na dien male dat ons dat lant van Ameftele ont-
 „ wifet was , altemale van des Stiffes mannen van
 „ Utrecht , met vonniffe ende oerdele voor den Bif-
 „ fcop van Utrecht met vollen gevolge , Voort fo
 „ hebben wy dat geloof defen voorgenomden Gra-
 „ ve van Hollant , dat wy noch negeen onfer ma-
 „ gen vefte maecken ne folen tuffchen de Stad van
 „ Utrecht ende die Graaffchap van Hollant , noch
 „ nergent in onfen Lande , noch in den Bifdomme ,
 „ noch wy , noch onfe nacomelingen , het en fy
 „ by des Graven wille , ofte fyne nacomelingen .
 „ Voert fo hebben wy gevoerwaert ende geloof
 „ beyde voor ons ende onfe vrienden , dat wy alle
 „ vethen nederleggen folen , ende foenen , ende aff-
 „ doen mit alcker foene van allen dingen , die ge-
 „ fchieden in den volckwige te Lonnen , Voert foe
 „ hebben wy dat verwillekoert voer ons ende onfe
 „ nacomelingen van den twifte die gefchiet is tuf-
 „ fchen den Grave van Hollant ende ons , federt
 „ die maele dat die voerghenoemde Grave aan 't
 „ Stifte van Urrecht quam , dat wy hem , off fyne
 „ helpers , off fyne vrienden , waer fo fy woon-
 „ achtich fyn , ift binnen der Stadt van Utrecht
 „ oft buyten der Stat , Dat wy daer jegens deden ,
 „ ende die Grave ofte fyne nacomelingen dat ge-
 „ proeven mochten mit witachtigen luden ter goe-
 „ der waerheyt van dien twifte , die hier te voren
 „ gefcreven is , dat wy defe foene braecken , dat
 „ wy alle onfe goet , dat wy hebben binnen den
 „ Stifte van Utrecht verboert hadden jegens den

V O O R R E D E N .

„ Grave ofte syne nacomelingen , ende dit goet sal
 „ den Grave houden voor den Biffcop ende daer aff
 „ fel hy doen alfulcken dienst den Biffchop ende
 „ den Stifte , als ten goede ftaat , Voert fo hebben
 „ wy verfeeckert , ende Har Arnout onfen broe-
 „ der , op all onfe goet ende op all onfe lant , end
 „ op all onfe Heerfcap voore onfen Heere den Bif-
 „ cop ende voer die ecclefie ghemeenelick van U-
 „ trecht , ende mede opten banne beede des Bifcops
 „ ende des Paus van Romen , dat wy noch ne-
 „ gheen onfer nacomelingen nemmermeer voer-
 „ waert ons verheffen ne folen jegens den Grave van
 „ Hollant , noch jegens geenre fire nacomelingen ,
 „ noch neghene man , noch negheen Lantsheere ne
 „ fullen helpen oorlogen , noch te dienen jegens
 „ den Grave van Hollant , off syne nacomelingen ,
 „ ende off wy des , dat Godt verren moete , onfe
 „ goet verboerden , fo soude die Grave ende syne
 „ nacomelingen dit goet houden te leene van den
 „ Stifte van Utrecht , met anders fynen thienden ,
 „ al onfe Landt , ende al onfe Heerfcap geheelicke ,
 „ ende die Grave die fal doen daer aff alfulcken
 „ dienst , als men daer aff fchuldich is te doene den
 „ ftifte , ende betalen alfulcken pacht als daer op
 „ ftaet . Hier boven fo hebben wy Heere van Am-
 „ ftelle , ende Arnoud onfen broeder all onfe eygen
 „ onfen Heere den Grave van Hollandt opgege-
 „ ven in benomeden fticken , ende hebbent van
 „ hem ontfafen ten rechten leene , omme die vrient-
 „ fcap geftader te blyvene . Voert fo hebben wy
 „ dat gelooft op dese voerghenomedede peene , dat al-
 „ le die van der Stadt , ende alle die de Grave hevet,
 „ waer fy woonen , die hem gedient hebben in fy-
 „ nen oorloge jegens ons , feder dat dat oorloge
 „ ierst was begonnen claelicke folen fyn verfoent
 „ mit witte ende mit trouwen fonder alle flachte ar-
 „ ghede , federt dat die Grave eerft quam aen dit Sticht
 „ van Utrecht , ende dat oorloge eerft begonde ,
 „ Voert

V O O R R E D E N .

„ Voert so hebben wy gelooft onsen Heere van
 „ Hollant mit goeder trouwen, dat wy verwerven
 „ soelen letteren des Graven van Gelre, des Gra-
 „ ven van Cleve, des Hertogen van Brabant, ende
 „ des Biscops van Utrecht, dat sy nemmermeer
 „ stercken ne soelen ons noch onse maeghe, noch on-
 „ se nacomelingen te oerlogene den Grave van Hol-
 „ landt of syne nacomelingen, Voert so hebben wy
 „ dat gelooft mit goeder trouwen, dat die gijte van
 „ Amstelredamme, die gegeven was Haren *Ianne*
 „ *Parfynne*, ende al dat daer toe behoert als van ver-
 „ boerde goede gestade soelen houden voer ons ende
 „ onse nacomelingen, Ende want wy des begeeren
 „ ende willen, dat dese dinck vast ende gestade
 „ blyve euwelick sonder alrehande argelift, so heb-
 „ ben wy dese dink, die hier te voren gesproken is,
 „ verseeckert, wy drie voerz. broeders van Am-
 „ stelle, by gegevenre trouwe, by gesworen eede,
 „ by ghiselen, ende by borgen, die wy hier nomen
 „ soelen. Ende dat syn de borgen, die wy den Gra-
 „ ve gesettet hebben; uyt Hollant, Har *Iakob van*
 „ *Woude*, Har *Ghisebrecht Bokel*, ende Har *Gise-*
 „ *brecht de Bus vander Eme* Ridders, *Wouter en-*
 „ *de Willem* Haren Symons broedre *van Haerlem*,
 „ *Ian des Heeren soone van Teylingen*, *Diderick Haer*
 „ *Simons soone van Teylingen*, *Willem van Oesgeest*,
 „ *Florens Florens sone der Wort*, *Gisebrecht Haer*
 „ *Gisebrechts Bokels soone*, *Croners van Moerdrecht*,
 „ *ende Ian Tolensen Knapen*; uyt den Bisdomme zyn
 „ onse borgen Haer *Wouter van Amersfoerde*, Haer
 „ *Henrick syn sone*, Haer *Gisebrecht uyt den Goye*,
 „ Haer *Hubrecht van Everdingen*, Haer *Hubrecht*
 „ *syn soone*, Haer *Gisebrecht van Scalwyck*, ende
 „ Haer *Diderick van Zulen* Ridders, *Hubrecht Va-*
 „ *lewlimmen*, *Wouter van Langeracke*, *Amelis van*
 „ *Muyden*, ende *Gisebrecht van Bulke* Knapen, En-
 „ de wy voergenomede borgen alle gemeenlike, en-
 „ de elck onser sonderlinge gelyen des met dese je-
 „ gen.

V O O R R E D E N :

„genwoordige Letteren. dat wy dese borchtochte
 „voor den Heere van Amestelle ende syne broede-
 „ren gedaen hebben den Grave van Hollant ende
 „syne nacomelingen voer ons ende onse nacom-
 „elingen, mit geswoeren trouwen, by geswoeren
 „eede, ende op all onse goet leen ende eygen in
 „derre manieren, oft gevele, dat dese vorghe-
 „nomede Grave storve, en hy eenen onmondigen
 „sone liete, dat fyns soons Mombaere van alle de-
 „sen dingen, die hier vooren gesproken syn, niet
 „wandelen sal mogen des Graven sone en sy twin-
 „tich jaer out, noch omme dienst, noch omme
 „coop, Quame oock die Heerscap van Holland op
 „sine dochtere by avonture, ende sy eenen man na-
 „me, die man nochte sy selven die en souden niet
 „te desen dingen doen, eer sy te hoope hadden ge-
 „weest ses jaer, ende ware oock dat sake, dat die
 „Heere van Amestelle off syne broedere dese voor-
 „waarden, ende dese gelosten, die hier te voren
 „gescreven syn, in enigerhande manieren braken,
 „dat scienlicke waren oochsien ende kennelicke
 „goeden luyden, dat wy borgen, Ridders ende
 „Knapen, die binnen der Graeffscap van Hollant
 „woenen, ende die hier te voren gescreven staen,
 „alle onse goet verbeurt hebben, heerlicke goet,
 „leen, ende eygen, jegens onsen Heere den Grave
 „van Hollant, ende hy syne Boeden daerinne vrye-
 „lick leggen mach ofte sitten, daerinne vryelick te
 „blyvene, ende te besittene, sonder ons ende y-
 „mants anders wederseggen, Ende wy borgen uy-
 „ten Bisdomme Ridders ende Knapen, die hier vo-
 „ren genoempt syn, willecoeren dat mede, ware
 „dat saccke, dat die Heere van Amestelle, ende
 „syn Broeders die ponte van deser voergescrevener
 „voerwaarden niet en hielden, dat wy gelycker-
 „wys al onse goet verbeurt hadden, leen ende ey-
 „gen, te 's Graven behouff van Hollant, ende
 „verwillekeuren dat voir ons ende voir onse naco-
 „me-

V O O R R E D E N .

„ melingen dat onse Heere die Bisscop van Utrecht
„ al ons goet vryelicke leveren mach den Grave
„ van Hollant hem ofte syne nacomelingen vrye-
„ licke te besittene, Voort omme dese dinck noch
„ vastre te maecken, so hebben wy drie voorge-
„ noemde Broeders van Amstelle onsen Heere den
„ Grave van Hollant gesettet meer borgen in deser
„ manieren, als hier na gescreven staet, Dat is,
„ waer dat saccke waere, dat wy ofte onse nacomel-
„ lingen desen voergescrevene soene ofte voerwac-
„ den in eenigen pointen braecken, dat God ver-
„ bieden moete, so fullen dese borgen, die hier
„ naer gescreven staen, dienen den Grave van Hol-
„ lant off synen nacomelingen jegens ons ende on-
„ sen nacomelingen, elck op sines selves cost te
„ paerde ofte te sचेpe naer des Graven wille, also
„ lange als dat oorloge geduert, met also menigen
„ manne, als men hier na noemen sal, dat is, Har
„ Heinrick Heer van der Lecke mit vyff en twin-
„ tich mannen, Har Willem die Heere van der
„ Striene mit twyntich mannen, Har Herbaren
„ van der Leede mit twyntig mannen, Har Ian
„ die Heere van der Leede mit vyftien mannen,
„ Har Diederick die Heere van Waffenaer mit
„ thien mannen, Har Henrick die Burggrave van
„ Leyden mit thien mannen, ende Gerard van
„ Velsen mit twyntig mannen, Ende wy Henrick
„ Heere van der Lecke, Willem Heere van Strie-
„ ne, Herbaren van der Leede, Heere van der
„ Leede, Diderick Heere van Waffenaer, Hein-
„ rick Burggrave van Leyden, ende Gerard van
„ Velsen borgen, die hier voren genoempt zyn, ge-
„ loven den Grave van Hollandt ende synen na-
„ comelingen mit gegevene trouwen, ende mit ge-
„ sworen eede te dienene trouwelicke ende wette-
„ licke op onses selves cost, ende mit also menigen
„ mannen, in alre manieren, als hier voren gescre-
„ ven

V O O R R E D E N .

„ ven staet, jegens dese drie Broeders van Amestel-
 „ le, ofte hore nacomelingen, waere dat saecke,
 „ dat zy dese zoene off dese voorwaerden braecken,
 „ die hier voren gescreven syn, Omme dat dit eu-
 „ welicke vast ende gestade blyve sonder alrehande
 „ argelift, soo hebben wy drie Broedere van Ame-
 „ stelle, ende wy Borgen, die hier voren genoempt
 „ syn, dese letteren besegelt met onsen segelen,
 „ ende bidden onsen Heere, Haren Ianne gecoren
 „ ten Bisscop van Utrecht, ende der gemeenre Ec-
 „ clesien van Utrecht, dat sy desen brieff mede wil-
 „ len besegelen, die Bisscop mit synen segelen,
 „ ende die Ecclesie mit horen segelen van horen
 „ Capetelen, In oerconden van deser zoene, en-
 „ de van alle deser voerwaerden, die hier voren
 „ gescreven syn. Dese letteren waeren afgegeven
 „ in ons Heeren jaere Dusent twe hondert ende
 „ vyff en tachtich, in sinte Simons ende Iuden
 „ avonde.

Voor het laatste heb ik dit op den goedgunstigen
 Leezer te verzoeken dat het hem believe de veelvul-
 dige drukfouten, die in het werk gesloopen zyn,
 over het hoofd te zien of te verschoonen. Ik moet
 bekennen dat ik het werk overleezende over de me-
 nigte der drukfouten versteld heb gestaan; en my
 zelve, gelyk men zeit, gekruist en gezegent heb-
 be. Maar voor eerst dewyl de Drukker te Leiden
 woonde, en ik te Delft, heb ik het met eene proef
 moeten afzien. En, om alles op den Drukker niet
 te schuiven; kan het nu en dan door myn' eige
 onpasselykheit en geweldige pynen van 't graveel
 bygekomen zyn. En die wat inschikken kan, en
 inschikken wil, zal wel merken dat de meeste druk-
 fouten niet aan de onkunde moeten geweeten wor-
 den. Men zal, om slechts een voorbeeld by te bren-
 gen,

V O O R R E D E N .

gen, de letter *n* in 't meervouwig getal fomtyds achtergelaten vinden; en fomwylen ook in de byvoeggelyke naamwoorden van 't mannelyk geflagt in 't eenvouwig getal. Maar als de Leezer daer op let dat 'er de *n* doorgaans en fchier altyd bygevoegt word, en de befcheidendheit en rechtmatigheit in 't oordeelen eenige plaats wil geeven, zal hy aantons kunnen bemerken dat die achterlating by ongeluk bygekomen is. Op dezelfde wyze zal een goedgunftig Leezer van meer andere drukfouten, die de geflagten, naamvallen enz. raaken, kunnen oordeelen.

HISTORI of BESCHRYVING

V A N 'T

B I S D O M

V A N

D E V E N T E R .

*Oprechting van het Bisdom van
Deventer.*

Het Bisdom van Deventer / dat wy gaan beschryven / is door het toedoen van Philips II, Koning van Spanje en Heere van de Nederlanden / opgerecht in het jaar 1559; als'er meer andere Bisdommen in de Nederlanden opgerecht zijn. Dewyl de 17 * Provincien / zoo opgevoert van volk als ze waren / niet behoorlijk in 't Grestelyke kosten bestiert worden door vier Bisschoppen / want grooter was hun getal niet / heeft de Koning besloten dat getal te vermeerderen. Ik bevinde dat Philips, Hertog van Borgonje en (1) Prins van de Nederlanden / die de Ridder- order van 't Gulde Vlies ingestelt heeft / zijne gedagten over 't vermeerderen van de Nederlandsche Bisschoppen al had laten gaan: en dat hy / op zijn doodbedde leggende / zijnen zoone Ka-

* Strada de bello Belg. Dec. 1. lib. 1.

rel het uytvoeren van dat werk zeer ernstelijk aanbevolen had. Maar Karel, om het geduurig behandelen der wapenen de Strijdbaare bygenaamd / en een zeer hoogmoedig Doos / wierd door zijne zucht voor de wapenen tot andere gedagten vervoert. Philips, die uyt Maria Karels eenigste dochter / en Maximiliaan, Keizer Frederiks zoone / geboren was / had 'er geen beter tijd toe als Karel had gehad: want dewijl hy uyt kracht van zijn huwelyk met Johanna, die de erfgenaam van den Katolijken Koning Ferdinandus was / in het bezit van eenige Koninkrijken was getreden / had hy de handen vol werks gekreegen. En hoewel dat de zoon van den laatstgenoemden Philips, te wete Karel V, ook eene kragtige begeerte tot dat vermeerderen der Bisdommen had / en reeds eenigen toefstel om werk te beginnen had gemaakt; zoo wierd echter het werk in de eerste beroerten van zijne regering door de opkoomende oorlogen meermaalen gestremt. En de nieuwe oorlogen / die malikander zoo in Africa als in Europa slag op slag volgden / hebben hem de uytvoering van zijn oogmerk / hoe zeer dat hy by zijn voornemen bleef / onmogelijk gemaakt: ten zy dat hy 'er wat traager toe ware geworden / om het rechtsgebied van zijnen oom Georgius van Oostenrijk / Bisschop van Auk / door het oprichten der nieuwe Bisdommen niet te verkleinen en enger te maaken. Dat hy echter in de laatste vermaningen / die hy zijnen zoone heeft nagelaaten / hem niets zoo zeer en zoo hertelyk als het voortzetten van dat werk aanbevolen heeft / heb ik zelf gelezen in eenen bries / die de gemelde Philips den

twee-

troceden Januarij 1562. aan zijne zuster de Landvoogdesse met eigen hande heeft geschreeven. In deezen brief verklaart hy dat hy voornamentlijk dooz drie redenen aangezet word / om het getal der Kerckharderen in deezen tijd te vernederen: 1. Dat Nederland dagelijks meer en meer steden en dorpen kreeg: 2. Dat de ketterpen dagelijks upt de nabuurige landen met menigre quamen ingedrongen: 3. Dat hy geduurig op den raad en 't bebel van zijnen Vader dagt; die hem ingeboezemt had dat dit het eenigste middel was / om den Godsdiens in de Nederlanden te handhaven.

Zoo haast dan als de Koning / dooz 't eindigen van den oorlog / de handen wat leeger had; heeft hy Franc. Sonnius naar Rome gezonden; om zijn voornemen / benebens Francois Vargas's Konings Gezant / aan den Paus Paulus IV vooz te stellen. Deeze Sonnius was een Lobensch Godgeleerde / en een hooggeleerd man; die niet lang geleden te Worms / op het bebel van Keizer Ferdinand, tegen Melancton, Illyricus, en meer anderen / ober de geloofszaken gedisputeert had. Als de zaak enige maanden / in eene byeenkomste van zeven Kardinaalen / verhandelt en onderzocht was geweest; heeft de Koning al wat hy wenschte verkreegen: want de Paus was ook zeer geneegen om de ketterpen upt te roeien; en wilde de gelegendheit niet laten ontsluipen om den Koning Philips, die onlangs met hem (2) verzoent was / dienst te doen. Daar werden veertien Nederlandsche steden uptgehooren / om 'er nieuwe Bisdommen boven het getal van de vier ouden op te rechten. Die werden 'er geschikt / om den den tytlen

4 OUDHEDEN EN GESTICHTEN

en 't boozrecht van Aartsbisdommen te krij-
gen: te weten Kamerijk / Utrecht / en
Mechelen. Mechelen wierd onder de andere
steden van Zaband op 's Konings verzoek ge-
hooren: om dat hy deeze stad / als in 't hartje
van Zaband leggende / en zoo dicht by
Bussel en vervolgens by den Dorst zelf gele-
gen / Antoni Perenot de Granvelle toegedagt
had. Deezen Perenot wilde hy daarom uyt
het Bisdom van Arras verplaatzen; om dat
het booz 't gemeene beste dienstig scheen dat
zoo een man niet herre van 't Hof woonde.

Zoo heeft dan de Paus zijne Bulle / die
naar 't boozgemelde ontwerp opgesteld was /
zijnen Nuncius Salvator Bisschop van Chiur-
zi / en Francis Sonnius booznoemd / ter hand
gestelt: dewelken daar op de reis naar de Ne-
derlanden aangenomen hebben; om alles / zoo
als 't beraamd en besloten was / in 't werk te
stellen. In de andere zaaken / die de paalen
van 't rechtsgebied en de inkomsten der Bis-
dommen betreffen / zouden zy naar hunne ei-
ge boozzigtigheid te werk mogen gaan; en zoo
een besluyt neemen / als met de omstandighe-
den der zaken best ober een zoude koomen.

Philips, aldus verlof verkreegen hebbende
sloeg de handen drijbens aan 't werk; en / na
dat hy een nauwkeurig onderzoek gedaan had /
benoemde hy zulke mannen tot de nieuwe mi-
ters / die altemaal dooz het schryven van boer-
lien eer behaalt hadden; en in de Kerkber-
gaderinge van Trente blyken van hunne
deugd gegeeben. Want hy zocht naar zul-
ke mannen / die de Paus met blydschap tot
Kerkharders zouw mogen aanstellen; en die
het volk / zonder zich des te schaamen / booz
zulkte

zulke Harders zoudt konnen aanneemen. Doch nadien de Koning zijne reis naar Spanje niet langer begeerde upt te stellen; heeft hy de zorg / om ieder nieuwt Bisdom zijne paalen en inkomsten aan te wijzen / den boornoemden Granvelle en Franc. Sonnius aanbevolen; want de Nuncius zoude met den Koning naar Spanje trekken. Dus herre Strada, schryvende ober het jaar 1559.

Ik laat de Bulle (van Paulus IV) hier niet volgen; om dat ze van * Mirzus opgegeeven word: dat ik ze reeds onder 't Aartsbisdom van Utrecht upt een oud handschrift opgegeeven heb; dat ze by Raiffius in de Intrede van zijne Belgica Christiana staat; eindelijk / om dat Pius IV, na dat 'er nu vooz de Buidschat der Bisschoppen gezorgt was / en de paalen der Bisdommen vastgesteld waren / alles / wat het Bisdom van Deventer aangaat / in zijne Bulle ingeboegt heeft. Maar deze Bulle van Pius zullen wy den Leezer hier mededeelen.

Pius, Bisschop, de Dienaar van Gods Dienaaren, ter eeuwiger gedagtenisse der zaak. Nademaal wy door de schikking des Heere aan 't bestier der algemeene kerke zitten; zoo is het dat wy, volgens den pligt van het Harders-ampt dat ons opgeleit is, onze aandagtige bemerking daar hene strekken om den stand van alle kerken, voor-al die van nieuws opgerecht zijn, mitsgaders den stand der genen die 't bestier over die kerken hebben, of den goddelijken dienst daar waarneemen, ten goede te bestieren: en dat wy onze zorgvuldigheid gaar-

* In Codice.

6 OUDHEDEN EN GESTICHTEN

ne te werk stellen voor zulke zaaken, dewelke dienen om de begiftiging, luister, en glans der gemelde kerken, mitsgaders den welstand en 't noodig onderhoud van haare Prelaten, Kapittels, en vordere personen die Godt daar geduurig looven, tot vermeerdering van den goddelijken dienst en voor de zaligheid van de zielen der geloovige Christenen, te bevorderen. Daarom is het ook dat wy in die zaaken, die onze Voorzaaten hoewel met goed overleg gedaan hebben, eenige dingen schikken te veranderen; zoo verre als de hoedanigheid der plaatzen, tijden, en personen, zulks vereischt; het nut der kerke ons raadt; en wy het in den Heere oorbaar vinden. Wy hebben dan verstaan hoe dat onze Voorzaat *Paulus IV*, gelukkiger gedagtenisse, gelijk een voorzigtigen Kerkharder beraamde, overweegende dat 'er in dat gedeelte van Nederduytsland, 't welk onzen lieftsten zoone *Philips*, den Katolijken Koning van Spanje, by recht van erfenis onderworpen is, naar 't getal van zoo veele zeer vermaarde steden en de menigte van volkeren, zoo weinige katedraale kerken gevonden wierden, dat derzelven Bisschoppen zoo eene menigte van zielen niet naar behooren bestieren kosten; en dat zulks sommigen van die Bisschoppen des te moeyelijker was, om dat hunne onderhorige geloovigen in hunne moederlijke tale en landgebruyken onder malkander verscheelden; en eenigen van hen zoodanige voorrechten hadden dat ze naar den Bisschoppelijken Stoel niet mogten gedaagt worden; waar door het geschiedde dat de voorn. Bisschoppen dat volk in de gezonde leere des Katolijken Geloofs, en in de manier om wel te leeven, niet wel on-

onderrechten kosten, noch de overtreeders be-
 hoorlijk straffen; ja dat het geloof en de zalig-
 heit der zielen aldaar, om de opkoomende lis-
 ten en verderfelijke leeringen der ketteren en
 scheurmakers, die dat gansche land schier van
 alle kanten omringen, in een uysterste gevaar
 waren. Door deeze en meer andere gewigti-
 ge redenen bewogen, en daar by genegen om
 het verzoek en de godvruchtige begeerte van
 den voorn. Koning *Philips*, die zulks met alle
 nedrigheit op hem verzocht, op dit stuk te vol-
 doen; na dat hy, gelijk het gewigt van zoo
 groote een zaak vereyschte, met zijne Broede-
 ren van welker getal wy toen ook waren alles
 rijpelijk overwogen had; heeft hy met hunnen
 raad, en volgens de volheit der Apostolische
 magt, de Bisschoppelijke stad en het Stift van
 Utrecht afgezondert van het Aartsstift van Keu-
 len, onder 't welke het voornoemde Stift in
 Aartsbisschoppelijke zaaken behoorde: gelijk
 hy ook de stad Deventer van 't Stift van Utrecht,
 en verscheide andere voortreffelijke steden des
 gemelden landschaps, die toen by haare naa-
 men uytgedrukt zijn, met alle haare grenspaa-
 len, rechtsbannen, Geestelijke Standen, vol-
 keren, persoonen, kloosteren, kerkelijke amp-
 ten, met of zonder zorg der zielen, zoo wee-
 reldlijke als reguliere, tot wat Order dat ze
 behooren mogten, en de vordere godvruchtige
 plaatzen, van haar Stift en Aartsstift door brie-
 ven met lood bezegeld afgezondert en geschei-
 den heeft: daar by heeft hy de stad Deventer,
 en de andere dus afgezonderde en afgescheide
 steden, tot Bisschoppelijke steden, en den
 Stoel van Utrecht die toen Bisschoppelijk was
 tot een Aartsbisschoppelijken Stoel aangestelt.

Noch heeft hy de kollegiale kerk van *S. Lebnus* te Deventer, en eenige andere kerken der steden die tot Bisschoppelijke steden opgerecht waren, tot katedraale kerken aangestelt, voor even zoo veele Bisschoppen die noch aangestelt moesten worden, en ieder 't opzigt over hunne kerken zouden hebben. Vorders heeft hy aan de kerk en Bisschoppelijke stad van Deventer, en de andere voorgemelde kerken en Bisschoppelijke steden, zekere oorden voor haare Stiften toegeleit; dewelken door zijnen *Nuncius*, dien hy derwaarts noch zenden zouw, zouden bepaalt worden. Dan heeft hy noch de kerk en het Stift van Deventer, en eenige andere kerken en Stiften die toen met naame uytgedrukt zijn, aan de kerk van Utrecht als haar Aartsstift onderworpen. Daar by heeft hy de Bisschoppelijke tafel der Katedraale kerke van Deventer, en de Bisschoppelijke tafelen der andere dus opgerichte Katedraale kerken, toegewezen een jaarlijksche inkomste van 3000 dukaten kamergoud; dewelke zouden genomen worden uyt zekere kerkelijke tienden, goederen, vruchten, renten, inkomsten; die door den voornoemde *Nuncius* in 't byzonder zouden aangewezen en verdeelt worden; van toen af, gelijk naderhand, als die inkomsten in 't byzonder aangewezen en verdeelt zouden zijn; en naderhand als toen. En ondertusschen ter tijd toe dat die byzondere aanwijzing en verdeeling gedaan zoude zijn en haare uytwerking zouden hebben, maar langer niet, heeft hy de voornoemde Tafelen voor haare Bruydschat noch toegeleit eene andere jaarlijksche inkomste van 1500 diergelyke dukaten; die door den Koning *Philips* uyt de renten

renten en inkomsten, die hy uyt die landen trok, aan den nieuw-aangestelden Bisschop van Deventer, en de vordere nieuw-aangestelde Bisschoppen, die het dan zijn zullen, jaarlijks, ter tijd toe dat de voornoemde aanwijzing en verdeeling zullen gedaan zijn, en voor dat gedeelte alleen 't welk zijne volkomene nytwerking niet hebben mogt, en vorder niet, volkomentlijk en naar geraede betaalt zouden worden. Wijders had hy aan den voorn. Koning *Philips* en aan deszelfs nazaaten, die by tijd en wijle in het tijdelijke de Heeren van dat Land zouden zijn, het recht gegeven om aan den Paus van Rome bequaame persoonen, en die de vordere hoedanigheden zoo als toen verklaart was zouden hebben, voor de kerk van Deventer en de vordere dus oppgerechte kerken te benoemen; die dan door den Roomschen Paus, op zoo eene benoeming bevestigt zullen worden; 't welk niet alleen in de eerste oprechtin-ge, maar zoo dikwils als die kerken by tijd en wijle zullen open vallen, plaats zal hebben. Daar nae heeft hy door een anderen brief, by wijze van een brevet, bevél gegeven aan onzen Eerw. Broeder, die toen zijn broeder was, te weeten *Salvator* Bisschop van Chiuzi, dat hy van zijnent wege bequaame persoonen zoude aanstellen, om de gemelde Aartsstiften en Stiften te onderscheiden en te bepaalen; en de Bruidschat, die aan de kerken moest toegewezen worden, van de kloosters en Proostdyen onder dezelve staande af te scheiden; met magt om alles te doen wat in dezezake nootzakelijk was. Daar op hebben *Antonius*, Priester-Kardinaal der H. Roomsche kerk, toen Bisschop van Atrecht, en noch vier andere zeer geleerde

en vroomen mannen, die de voorn. Bisschop *Salvator*, als onze voorzaat ondertusschen overleden was, op een naarder bevel en latere brieven ten dien einde in zijne plaats aangesteld had (schoon of sommigen van die personen misschien niet volgens de geestelijke wetten kosten ondergemagtigt worden) zoo hebben, zeg ik, de gemelde Kardinaal en vier andere personen nae een zeer naarstig onderzoek en rijp overleg bemerkt dat het dienstiger zoude wezen eenige kloosters van die gewesten met hunne Proostdyen te vernietigen, en de vruchten, renten, en inkomsten, van de vernietigde kloosters en Proostdyen aan de Bisschoppelijke tafel van Deventer, en eenige andere Bisschoppelijke tafelen, voor haare Bruydschat toe te voegen: en hebben geoordeelt dat de aanwizingen en bepalingen der Aartsstiften en Stiften, mitsgaders de onderscheidingen en verdeelingen der steden en rechtbannen, op eene gemakkelijker wijze kosten beraamt worden als in den eersten brief gedaan was: als mede dat omtrent het getal der personen en waardigheden, en omtrent den staat en form der prebenden, kerkelijke ampten, en bedieningen in de voornoemde kerken, ook door zoodanige vernietigingen, toevoegingen, en vordere middelen, een bequaamer overleg konde genomen worden. Daarenboven hebben zy de kerke van Deventer, en den Bisschop der zelve stad die het dan zijn zoude, voor hun Stift de volgende steden, kasteelen, dorpen, burgten, en plaatzen, met alle derzelver oorden en rechtsbannen toegewezen.

Deventer, Zutfeen, Zwol, Kampen, Harder-
 wijk, Elburgh, Hattem, Druisburg, 's Heeren-
 berg, Dotechem, Hasselt, Goor, Loheim, Die-
 penbeim, Bredefort, Vollenhove, Hardenbergh,
 Ameloo, Enschede, Lingen, Steenwijk, Otmaer-
 sen, Grol, Delden, Oldenzeel, Ommen, Bath-
 men, Arkenstein, Gruterink, Op den Dijk, Wil-
 lep, Hengvorden, Wesep, Holten, Markeloe,
 Rijssen, Diepenveen, Boxbergen, Olst, Verssen,
 Wbye, Vorchten, Swanenburg, Windesheim,
 Helderer, Bergkloester, Heinde, Raelte, Wen-
 gele, Borgel, Op de Maat, Wytmen, Rechteren,
 Wierden, Sonnenberg, Geelmuyden, Camperveen,
 Ofterwolde, Puttenstein, Destrum, Oldenbrouck,
 Putten, Doernspijk, Apperloer, Scotenbrouck, Mil-
 linghen, Nuenspeedt, Gortel, Biffel, Hoop-huy-
 sen, Vierholten, Hierden, Hulshorst, S. Joris
 Spitael, Staverden, Elspeedt, Niersen, 's Hee-
 renloe, Ermelen, Nelerholt, Op drie Bergen, Hooghe
 Souren, Handorp, Opensolt, Garderen, Cootwijk,
 Sallick, Bockhorst, Coten, Eerst, Sachennerholt,
 Clarewaeter, Hulsbergen, Horn, Eep, Voerst, Oyen,
 Niebrenck, Woelde, Willep, Twelle, Heerden, Suick,
 Eede, Oen, Tongeren, Welfum, Kannenburgh,
 Vaessen, Niebrouck, Welden Veenen, Wissen,
 Lattemer, Twelloe, Holthuys, Fryenberg, Loe,
 Apeldoorn, 't Neer Veen, Engelerholt, Liervelt,
 Nienbeek, Beckbergen, Voorst, Zunderen, Ho-
 verheyde, Horst, Opbeek, Loenen, Terleth, Die-
 sespen, Middachten, Ellekom, Dieren, Spankeren,
 Spankersche Toorn, Op Rees, Koldenhoove, Hal,
 Brummen, Fondenbergh, Eertbeek, Veken, Vest,
 Gorfel, Dorterhoeck, Honnep, Dorth, Almen,
 Herffen, Verwoelde, Aemfen, Laer, Henep, Gees-
 teren, Neede, Kluys, Ruerloe, Hekeren, Schuylen-
 wijnckel, Vorden, Galileen, Warnsvelt, Wilden-
 burgh,

burgh, Lathem, Angelree, Wijnberghen, Kemna, Keppel, Hummel, Inghuysen, Karvel, Drempe, Oldekeppel, Hengel, Oldehoven, Steender, Bronckhorst, Sculenburg, Anholt, Weert, Toldijck, Baeck, Hackfort, Wijchmoet, Zion, Bilbeim, 't Zelheim, Anlackerweert, Slangenburg, Brunsfelt, Aelten, Schaer, Marvelt, Cybergen, Hervelt, Lichtenvoorde, Vrageren, Westerfoort, Luyborst, Loel, Hees, Meurs, Beeck, Untborst, Netterden, Swanenburg, Genderingen, Werderbrouck, Ulst, Lengel, Aeswijn, Zeddum, Padefoort, Berwer, Aldam, Haeckbergen, Ulrebeck, Es, Twijckel, Marckeloe, Holtien, Gelmuyden, Sonneberg, Wilsum, Mastebrouck, S. Jans Camp, Toutenburg, Clarenburgh, Swarte Sluys, Wanneperveen, Giet-boorn, Blockzyel, Baerle, Swarte Waeter, Dalssen, Heimis, Ham, Sypkeloe, Frisenveen, Laeghe, Tubbergen, Albergen, Weerslooe, Loffer, Borne, Hengeloe, Heuxbergen, Oldedelingen, Bavinckel, Lengerick, Thuyne, Freren, Scholde, Schaepen, Beesten, Plantlunne, Bramsche, Backum, Sunderen, Mettingen, Recke, Brochierbeeck, Steenwijkerwolt, Schorwolde, Paesloe, Oldemarckt, Yselham, Blanckenham, Slijkenburgh, Veenbuysen, Kaynder.

Eindelijk hebben zy over 't grootste gedeelte van het bovenstaande, als alle dingen in order gebracht waren, gerechtelijke akten laten opstellen; zoo als in die akten zelf, en daar by in de voornoemde brieven, en in meer andere schriften die daar over gemaakt zijn, breeder uytgedrukt staat. Zoo is het dan dat wy, die altijd begeert hebben dat in de vereenigingen zekere Gemagtigden naar de plaats zelf zouden afgezonden worden; en dat men de genen, die

'er belang aan hebben, eerst ontbieden zouw; ook overwogen hebben, by aldien voorhene, wanneer de volkeren van die gewesten begosten te vermenigvuldigen, het getal der katedraale kerken daar ook vermeerdert ware geweest, en die kerken by tijds goede en katolijke Kerkoversten gekreegen hadden, dat zoo veele verderfelijke en kettersche leeringen, waar door de Christene Godsdienst daar om streeks ellendig verscheurt word, de overhand zoo niet zouden genomen hebben. Dewijl het wijders schijnt dat 'er geene bequaamer middelen als de voorgemelde hebben kunnen te werk gestelt worden, om de voornoemde quaade leeringen, die daar over eenigen tijd door de besmetting der nabuuren ingeslopen zijn, uyt te roeyen; en de voorgemelde volkeren in de eenigheid des geloofs te bewaaren; zoo is het dat wy dezelve, op dat ze volgens de begeerte onzes herte spoedige en gelukkige uytkomsten mogen hebben, volgens den plicht van ons ampt wel behulpzaam willen zijn: den inhoud der verdelinge en beschikkinge, door de gemelde Ondergemagtigden gemaakt, zoo verre als zulks de kerk, de Bisschoppelijke stad, en het Stift van Deventer betreft, na dat ze met voorzigtigheid onderzocht en met eendragtige stemmen schriftelijk in order gestelt zijn, ook noopens de grenspaalen van het Stift van Deventer, en alle en iedere steden, kasteelen, dorpen, en andere plaatzen daar onder begreepen; mitsgaders den inhoud van de gemakkelijker beschikking der gemelde Ondergemagtigden, en vorders den inhoud van de voornoemde brieven, en van de andere schriften daar over gemaakt, en daar by de rechte jaarlijksche waardy der vruch-

14 OUDHEDEN EN GESTICHTEN

vruchten, renten, en inkomsten van de Kanonniksdyen en Prebenden der gemelde kerke van S. *Lebwinus*, voor alhier uytgedrukt houden: en dat wy dat alles, en ieder in 't byzonder, met al het andere dat noopens het bovenstaande in de voorn. brieven en schriften begreepen en daar uyt gevolgt is, door ons Apostolisch gezag uyt zekere kennisse bevestigen en goedkeuren, voor altijd bekrachtigen, alle en iedere gebreken, 't zy dat ze in 't rechten of feiten bestaan, indien 'er eenigen mogten ingeslopen zijn, vergoeden, en ons zelve ten volle op dit stuk aan dezelve gedraagen: vorder den brief van onzen voorzaat, raakende het bovenstaande en 't gene hier onder noch volgen zal, veranderen; zoo nochtans dat wy zijn godvruchtig en loffelijk voorneemen willen bevorderen. Weshalven wy, begeerende ten dien einde eene bequaame Bruydſchat aan de tafel van het Deventersche Bisdom te bezorgen, uyt eige beweeginge en zekere kennisse, en volgens de volheit der gemelde magt, omtrent de Proofstyd van S. *Lebwinus* kerk, die nu een katedraale kerk geworden is; mitsgaders omtrent de Proofstyd der kerke van Zutfeen, daar de Bisschop van Deventer, die het dan weezen zal, zijn Bisschoppelyk Hof voor 't Graaffchap van Zutfeen en voor een gedeelte des Hartogdoms van Gelderland houden zal, en vorders omtrent de Proofstyd der kerke van Oldenzeel, daar de Bisschop om de Heerlykheit van Lingen die daar omtrent gelegen is zich dikwils zal moeten laten vinden, welke Proofstydien daar misſchien de voornaamste waardigheden zijn, *de volgende beschikking maaken*: en, dewyl onze beminde zonen, de Kan-

non-

nonnikken aldaar, om den onverdraaggelijken overlast, dien ze daar van de Onkatolijken, van de brandstichters, en van andere struykroovers te lijden hebben, zulks op ons verzoeken; *zoo maaken wy ook een diergelijke beschikking* omtrent het klooster van S. Agnes berg, van de Order der Reguliere Kanonnikken; 't welk voor deezen onder 't Bisdom van Utrecht stond, maar nu tot dat van Deventer behoort: omtrent de Proostdyen en het klooster voornoemd, welker vruchten, renten, en inkomsten met de vruchten en inkomsten der plaatzen en goederen tot dezelve behorende, zoo als wy verstaan hebben gezamentlijk naar de gemeene waardy jaarlijks niet meer opbrengen als 3000 dukaaten kamergoud, zoo ras als ze door overgave, zelfs uyt hoofde van verwisseling, of door de dood, of door een andere wijze van afstand, of door de verbeuring van de tegenwoordige Proosten der gemelde Proostdyen, en van den tegenwoordigen Abt of Kommendataris, of op wat andere wijze dat het zy, ook by den voornoemden Stoel zullen openvallen, al waar het ook dat ze metter daad open stonden, en zoo lang open gestaan hadden dat de begeevening der Proostdyen en des kloosters voornoemd, volgens de keuren der Kerkvergaderinge van Lateranen of andere kerkelijke wetten, aan den voornoemden Stoel wettiglijk vervallen ware; en dat de zelve Proostdyen in 't byzonder of algemeen voor den Apostolischen Stoel *gereserveert* waren; of dat het de gewoonte ware de nieuwe Proosten by verkiezing aan te stellen; of dat 'er aan dezelve Proostdyen zielzorg gehecht ware, al ware het ook met zeker rechtsgebied; of dat 'er over de gemelde Proostdyen of het voornoemde klooster een
pro-

procés tusschen partyen was hangende, of dat 'er eenige moeyelijkheid over de bezittinge ware, die noch onafgedaan mogt zijn (welker staat, gelijk ook de waarachtige en laatste manier op dewelke zy open gevallen zijn, al waar 't dat daar uyt een algemeene *reservaatzi*, die zelfs in 't Recht uytgedrukt staat, volgen most, wy als hier uytgedrukt gehouden willen hebben) of dat de begeevening van dat klooster, uyt byzonderen of algemeenen hoofde, den voorn. Stoel toebehoorde, en dat het in een konsistori plagt of behoorde vergeven te worden; daar omtrent, zeggen wy, maaken wy deeze beschikking dat wy voor eerst het klooster, en daar by den naam, den tijtel, ende benaaming van Abt, mitsgaders de order, de afhankelijkheid, en den ganschen Religieuzen staat, door ons gezag voornoemd, voor altoos vernietigen en afschaffen; en deszels vruchten, renten, inkomsten, vervallen, profyten, voordeelen, en alle vordere goederen, met kunne hooge waardigheden; voorrechten, gezagvoeringen, rechtsmagten; bedieningen, rechten, en vorder toebehooren, aan de voorn. Bisschoppelijke Tafel van Deventer voor altijd toevoegen en toe-eigenen: gelijk wy ook de voorgemelde Proostdyen, met haare gerechtigheden en vorder toebehooren, voor altijd met dezelve Tafel vereenigen, aan de zelve hechten, en vast maaken: zoodanig dat, als het voornoemde openstaan zal voorvallen, de Bisschop van Deventer die het dan zijn zal de magt zal hebben om de gemelde Proostdyen met haar toebehooren, mitsgaders de vruchten, renten, inkomsten, rechten, vervallen, profyten, en vordere goederen des gemelden kloosters, door zich zelven

of door iemand anders of meer anderen, op eigen gezag in bezit te neemen en te houden; en dat alles voor zijn eigen gebruyk en profyt, en voor 't gebruyk en profyt van de voorn. Tafel te besteeden: zoo nochtans dat 'er een behoortijk gedeelte van de vruchten, renten, en profyten des gemelden kloosters zal afgetrokken worden voor eenen Regent van de kerk des zelve kloosters, die misschien eene Parochiakerk is; welke Regent de zielzorg over onze beminde zoonen de Parochiaanen zal hebben, en hun de Pastoreele Sakramenten bedienen: mitsgaders (*dat 'er zoo een gedeelte zal afgetrokken worden*) voor een ander Priester, te weeten den Kapellaan, die den Pastoor helpen zal: en ook (*een gedeelte*) voor de aalmissen, die daar geweest zijn om jaarlijks uytgedeckt te worden. Dat hy vorders de magt zal hebben om alle en iedere Prioryen, Proostdyen, Kanonniksdyen en Prebenden, Waardigheden, Personaatschappen, Bedieningen, en vordere Kerkampden, met of zonder zielzorge, zoo weereldlijke als reguliere van wat Order dat het zy, die ter begeevinge, voorstellinge, instellinge, verkiezinge, bevestiginge, of verdere schikkinge van de Proosten en den Abt voornoemd, die het op zoo eenen tijd zijn, in 't gemeen of byzonder, eeniger wijze mogen staan, aan bequaame personen te begeeven, en van de gemelde ampten te schikken; en om zoodanige personen tot dezelve voor te stellen of te verkiezen; de voorgestelde of verkoore personen in 't bezit te stellen en te bevestigen: en om al wat vorders tot het bovenstaande mag noodig of dienstig zijn, 't welk de Abt des gemelden kloosters en de Proosten der Proostdyen tot noch toe gedaan en verricht hebben, even

eens te doen en te verrichten; zonder iemands verlof daar toe te verzoeken. Door 't zelve gezag vergunnen wy den zelve Bisschop van Deventer, die het dan weezen zal, en verleenen hem de magt om de kerk van 't voorn. klooster, indien het noodig is, tot eene Parochi-kerk op te rechten; en 'er eene altydduurende kerkelijke inkomste voor den gemelden Kapellaan te stichten; vorders om voor den Pastoor en Kapellaan, als mede voor de aalmissen die daar moeten uytgereikt worden, een behoorlijk gedeelte van de vruchten, renten, en inkomsten voornoemd, af te neemen.

En op dat de voorn. kerk van Deventer met eenige waardigheden of kerkelijke ampten verciert mag worden; zoo rechten wy daar voor altyd een Aarts-diakenschap op, ten behoeve van eenen Aartsdiaken; dewelke na de dood of afstand van den tegenwoordigen Aartsdiaken of tegenwoordige Aartsdiakens der Utrechtsche kerke, die in dat Stift enig rechtsgebied hadden, het zelve Aartsdiakens-rechtsgebied in 't Stift van Deventer zal hebben; 't welk de andere Aartsdiakens der Katedraale kerken van die gewesten, van rechtswege of uyt hoofde van de gewoonte, hebben en moeten hebben. Nog rechten wy daar voor altyd een Aarts-priesterschap op, 't welk het Stads-Aartspriesterschap genoemd zal worden, ten behoeve van eenen Aartspriester, die den naam zal voeren van Stads-Aartspriester: en, benevens den Aartsdiaken voornoemd, een byzonder opzigt zal hebben op de Pastoors of Regenten der Parochien, en op de Preekers van Gods Woord, in de zelve stad. Eindelijk rechten wy een Penitenciariffchap op voor eenen algemeenen Penitenciariff.

nitiariis der zelve kerke: wiens ampt en bediening zal zijn, 't opzigt te hebben op de gewiffen der ingezetenen van 't gansche Bisdom. Noch verklaren wy dat de voornoemde vernietiging, afschaffing, toevoeging, toe-eigening, vereeniging, hechting, vastmaaking, en al het bovenstaande, onder geene herroepingen, opschortingen, noch intrekkingen van diergelijke of andere vernietigingen, afschaffingen, toevoegingen, toe-eigeningen, vereenigingen, hechtigingen, vastmaakingen of inlijvingen, die door ons of den voornoemden Stoel, met wat bewoordingen, rechtsgebruyken, uytdrukkingen en dekreeten dat het zy, gemaakt mogen zijn, eenigerwijze begreepen worden; maar daar van altijd uytgezonderd blijven: ja, by zoo verre dat ze mogten opgeschort, herroepen, of ingetrokken worden, dat ze dan iedere reize op nieuw verleent en in haar eersten staat herstelt zijn: en op dat ze toch onder diergelijke herroepingen, opschortingen, en intrekkingen, geenszins zouden begreepen zijn; zoo verklaren wy dat ze van nu af waarlijk en zonder veinzinge haare volle uytwerkingen hebben: dat de vereeniging, hechting, inlijving, vernietiging, afschaffing, toevoeging en toe-eigening voornoemd, niet geschiedt zijn omtrent de Prooltdyen en het klooster voornoemd als zullende openvallen, maar als reeds openstaande: zoodanig dat de Bisschoppelijke Tafel en de Bisschop van Deventer, op dien tijd zijnde, uyt krachte der gemelde vereeniging, enz. recht gekreegen heeft in de zaak: en dat de opschortingen, herroepingen, intrekkingen van den tegenwoordigen brief, en wat daar tegen gemaakt mag worden, voor nieuwe

verleeningen en herstellingen van den zelven brief moeten gehouden en aangezien worden. Vorders alle en iedere Kanonnikken en andere perfoonen des zelve kloosters, die tot de voornoemde kerk van Deventer of tot andere weerdlijke kerken zullen willen overgaan, die ontslaan en ontheffen wy, door't zelfde gezag en inhoud als boven, van de kloosterlijke inzettingen hunner Order, van het onderhouden der zelve inzettingen, van het draagen der kloosterlijke kleedinge, en van de belofte der (3) armoede: wy brengen hen over tot den staat der weerdlijke Klerken, en wy maaken ze volkomentlijk weerdlijk: zoodanig dat ze zullen vermogen zich zelve in alles en alleszins als weerdlijke Klerken te gedraagen, en alle en iedere voorrechten, ontheffingen, vrydommen, gemeenschappen, vergunningen, indulten, die de gemelde Klerken eenigerwijze genieten, even eens te genieten en te gebruyken; zelfs zoo verre dat ze allerhande weerdlijke Kerkampten kunnen bekoomen; tot het bekleeden van die ampten en tot de kerkelijke goederen volkomentlijk bequaam zijn; en de vryheit hebben om over alle roerende of vaste goederen, die hun op wat wijze dat het zy toebehooren, by uystersten willen te schikken; zonder echter hunne maagen omtrent de erfenisfen te verkorten. Nu ieder van de genen, die tot de kerk van Deventer zullen overgaan, leggen wy door het gezag en inhoud als boven eene prebende toe: maar aan ieder van de anderen, die liever tot andere kerken willen overgaan, leggen wy voor hun gedeelte 100 Rhynsche goudguldens toe; ter tijd toe dat ze van eene diergelijke kerkelijke inkomste op een wettige wijze

wijze voorzien zullen zijn. Doch aan de overigen, die liever tot andere reguliere plaatsen zullen willen overgaan, leggen wy hoofd voor hoofd, zoo lang als ze leeven, voor hun gedeelte vyftig dukaaten toe: dewelke aan ieder van hen door den Bifchop, die 'er dan weezen zal, uyt de vruchten, renten, en inkomsten des gemelden kloofsters zullen betaalt worden.

Wijders, aan de Kanonnikken, die dus door den tegenwoordigen brief tot den weereldlijken staat overgebragt zijn, verleenen wy door eene byzondere gunft verlof en *dispensaatzi* dat zy allerhande kerkelijke ampten, die van weereldlijke Klerken plagten bezeeten te worden, hoe veele in getal en hoedanig dat die zijn, het zy met of zonder zielzorge, indien ze nochtans gepaart kunnen worden, en zy ze op eene wettige wijze bekoomen kunnen, mogen aanneemen en behouden, en ook allerhande tijdelijke goederen bezitten. Weshalve wy onze beminde zoonen, de Kapittel en van S. *Lebwinus* kerk, en van de kerken te Zutfeen en te Oldenzeel, en vorders aan 't Konvent van 't-gemelde kloofster, op de deugd der heilige gehoorzaamheit, en op straffe van den grooten ban op heeter daad verbindende, mitsgaders op de verbeurte van alle hunne waardigheden, kerkelijke bedieningen en ampten, hoedanig dat zy ze bekoomen hebben, en vorders op de straffe van onbequaam tot dezelve en andere kerkelijke ampten te worden, in welke straffen zy op heeter daad vervallen zullen, wel fcherpelijk verbieden, dat zy tot het verkiefen of eyschen van de Proosten der gemelde kerken, of van den Abt des gemelden kloofsters, wanneer die ampten

ten zullen openvallen, al is het ook dat ze reeds gelijk gezeit is openstaan, niet zullen hebben voort te treden; of zich zelve met het zelve of iets van 't zelve te bemoeien: en wy verklaaren dat alle diergelijke verkiezingen en eyschen, met de bevestigingen en aanneemingen der zelve, en vorders alle begeevingen, of verleeningen by wijze van kommende, of allerhande vordere schikkingen omtrent de Proofsdyen en de Abdy voornoemd, dewelken in 't toekomende van deezen tijd af te rekenen, zelfs door den Roomschen Stoel, gedaan mogen worden; nietig en van geene kracht of waarde zullen zijn.

Van gelijken; op dat dezelve Bisschop eene kerk mag hebben dewelke, gelijk een deilige Katedraale kerk betaamt, wel voorzien zy van geleerde mannen, die de behoorlijke bequaamheit hebben om het rechtsgebied daar te oeffenen, en de vordere kerkelijke bedieningen te verrichten; zoo ordoneeren wy voor altoos, en maaken het tot een vast Dekreet, dat 'er van alle de Kanonniksdyen en Prebenden van *S. Lebuinus* kerk, zijnde twintig in getal, tien Kanonniksdyen en even veele Prebenden, dewelken allereerst, na dat die kerk op een wettige wijze van een Bisschop voorzien zal wezen, door den afitand (zelfs by wijze van verwisseling) of de dood, of door verbeurte, van tien Kanonnikken der zelve kerke, of op een andere wijze, zullen open vallen; of ook indien ze metterdaad op wat wijze dat het zy reeds open stonden, en zoo lang open gestaan hadden dat de begeeving der zelve op de voorgemelde wijze aan ons zoude vervallen zijn; of dat dezelve Kanonniksdyen en Prebenden, of

eenige

eenigen der zelveu, in't byzonder of algemeen voor de Pausselijke schikking *gereserveert* waren, of dat ze by wijze van verkiezing vergeven wierden: alwaar het vorder dat 'er over een of meer van dezelveu tusschen partyen een proces ware hangende (wiens inhoud wy alhier voor uytgedrukt willen gehouden hebben;) dat 'er, zeggende wy, een van die Kanonniksdyen en eene van die Prebenden altijd zal moeten toegeleit en gegeven worden aan den Bisschop; uyt hoofde van welke Kanonniksdy en Prebende hy Kapittelheer zal zijn; en eene plaats in 't Kapittel, en daar by eene stem boven den Deken en de andere Kanonnikken der zelve kerke, zal hebben: dat 'er drie andere Kanonniksdyen of Prebenden zullen gegeven worden aan drie Meesters of Licentziaaten in de Godtheit: noch drie andere aan drie Doktooren of Licentziaaten in de geestelijke Rechten: en de overige drie aan drie Edelluiden, van 't zelfde Bisdom, die ook in de Rechten of Godgeleerdheit, in eene vermaarde Hooge Schole, ten minste Licentziaaten nae een scherp onderzoek geworden zijn: dat tot de zes eerste (Kanonniksdyen en Prebenden) zoo Edelen als Onedelen, doch op de gezeide wijze *gepromoveerd*; maar tot de drie anderen, die 'er van de negen Kanonniksdyen en Prebenden noch overschieten, geene anderen als Edelluiden, die dus *gepromoveert* zijn, mogen aangenomen worden; zonder echter den Adel van de zes eerste Kanonniksdyen en Prebenden uyt te sluiten. Doch van de drie eerste dus *gepromoveerde* Kanonnikken moet de eene, door des Bisschops aanstellinge, Aartsdiaken zijn; de tweede Stads-Aartspriester, de derde Penitenciaris. Eindelijk zullen de twee

oudsten van de andere Doktoren of Licentziaten, waar van de eene een Godtgeleerde de andere een Rechtsgeleerde zy, de magt hebben en behouden om het gansche Bisdom van Deventer, zoo wanneer en zoo dikwils als hun Bisschop zulks op hen verzoeken zal, uyt naame van den zelve Bisschop te bezoeken; denwelken de andere dus *gepromoveerde* Kanonnikken, des verzocht zijnde, gehouden zullen zijn daar in te helpen. Doch de Aartsdiaken, en noch drie anderen van de dus *gepromoveerde* of *graduate* Kanonnikken, te weten twee Godtgeleerden en een Rechtsgeleerde, zullen by malkander de magt hebben en behouden om de Geesteliken tot de kerkelijke Wijdzels te bevorderen; en om de Regenten der Parochien, die tot Pastoors of altijd blijvende Vikarissen door wat gezag dat het zy aangestelt zijn, tot de beoefening van 't Hardersampt toe te laten: zoo nochtans dat ze geene anderen zullen mogen aanneemen, dan die ten volle daar toe bequaam zijn, en uytdrukkelijk gezworen hebben dat zy, om de zielbestiering waar te neemen, in eigen persoon zullen (4) *resideeren*. Ook zullen d'er in 't voornoemde Bisdom zoo veel Aartspriesters of Landdekens aangestelt worden, als 'er zullen behooren te zijn: zoodanig dat de geenen, die het nu zijn, in hunne bediening met hunne gewoonelijke profyten behoudens des Bisschops bescheidenheit zullen blijven. Wijders zullen de Aartsdiaken, de Aarts-priesters, de Penitenciaris, mitsgaders de andere zes Kanonnikken; uyt hoofde van hunne Prebenden voornoemd gehouden zijn in de zaken van de kerk en 't Geloof, en in de andere moeyelikheden die van tijd tot tijd opkoomen.

den

den Biffchop, zoo wanneer en zoo dikwils als hy zulks op hen verzoeken zal, met raad en daad zoo in 't algemeen als in 't byzonder getrouwelyk by te ftaan. En op dat'er te beter gezorgt worde om ter fichting van Gods kerk mannen van een bekende deugd en vroomigheit te bekoomen, zoo ordoneeren wy dat de voornoemde negen Kanonniksdyen en negen Prebenden, daar de voornoemde voorwaarden aan gehecht zijn, deeze eerfte reize zullen vergeeven worden door den Biffchop alleen; die dezelve by beurten aan Doktooren of Licentziaaten, en aan Edelluiden, begeeven zal: maar dat ze daar na ten eeuwigen tijde, zoo menigmaal als ze open zullen vallen, door den Biffchop en de andere *gradueele* Kanonnikken, die in 't leven zijn, by verkiezing zullen vergeeven worden: zoodanig te weeten dat in dusdanige verkiezinge de ftem van den Biffchop geen grooter kracht hebben of meer gelden zal dan de ftem van ieder *gradueel* Kanonnik: ten ware dat de ftemmen ftonden: in welken gevalle de Biffchop noch eens zal ftemmen; om de gelijkheit der ftemmen te beflechten. Noch al vorder ordoneeren wy dat de gemelde tien eerfte Kanonniksdyen en Prebenden onder geene algemeene of byzondere *Refervaatzien*, ook die met de gedagte gefchieden, noch voorkomingen, zelfs die in het Lichaam der Rechten opgefloten zijn, noch onder eenige (5) Verwachtbrieven, Koadjutorschappen, Bevelbrieven, Magtbrieven, Indukten om kerkampten te vergeeven of in kommende te geeven, eerfte Beden, of andere voorkoomende gunften, die door ons, of andere Pauzen die'er toen waren, of door den voornoemden R. Stoel, of des-

zelfs Legaaten , zelfs ten gevalle of op het verzoek van Keizers , Koningen , Koninginnen , Hartogen , of wat andere Princen dat het zy , als de Kardinaalen des H. Roomfchen Stoels , al waar 't om noch zoo een dringenden nood , mogten gedaan of vergunt weezen ; dat die Kanonniksdyen , zeggen wy , daar onder niet zullen begreepen zijn : dat ze ook niet , als by den gemelden Stoel openftaande , noch om eenige andere reden , in 't algemeen of byzonder zullen kunnen *gereferveert* worden : noch ook als ze door aiftand , zelfs uyt hoofde van verwiffeling , al waar het ook by den R. Stoel , by tijd en wijle zullen openvallen , door den Paus of den voorn. Stoel zullen vergeeven of eenige fchikking omtrent de zelve gemaakt mogen worden . En vermits het om de goddelooze poogingen der nieuwgezinden en de boosheit der tijden niet oorbaar is dat de geleerde mannen langen tijd van hunne kerken afweezig zijn ; zoo ordoneeren wy dat de *gradaele* Kanonnikken . indien ze twee maanden van hunne kerken afweezig blijven , ten ware dat ze door den Biffchop of het Kapittel ergens gezondnen waren , de geheele inkomsten hunner Prebende van dat jaar zullen missen ; en dat dezelve aan 't Kapittel zullen verval- len . Voorts ordoneeren wy door 't gezagen den inhoud als boven , dat de inkomsten in twee gelijke deelen zullen verdeelt worden : van welke deelen het eene voor dagelykfche uytdeelingen alleenlijk aan de zoodanigen zal gegeeven worden ; die de goddelijke dienften in het koor waargenomen hebben , en aldaar van 't begin tot het einde toe , behalven in gevalle van noodzakelykheit , zullen gebleeven zijn : en dat niemand uyt

hoofde

hoofde van eenige Pausselijke *dispensaatzi* of vergunning, om wat reden dat die verkreegen of gegeven mag zijn, zich zelve van zoodanig een *resideeren* zal kunnen bevrijden: ten welken opzigte wy al het recht van de tien voorgemelde en bepaalde Kanonniksdyen en Prebenden te vergeeven, of om'er anderen toe te verkiezen of te benoemen, tegen dat de eerste Bisschop van Deventer zal aangestelt zijn, den Bisschop, den Proost, en het Kapittel van *S. Lebuinus* kerk, en de vordere persoonen die daar iets in te zeggen hadden, door den inhoud deezes voor altijd ontnemen en afhandig maaken; het zelve in zoo eene wijze van verkiezing, als boven gezeyt is veranderen; en op den Bisschop en de Kanonniken voornoemd overbrengen. En op dat de negen Prebenden, die gelijk gezeyt is aan negen *gradueele* Kanonniken moeten gegeven worden, wat meer mogen opbrengen, en de geleerde luiden des te beter opgewekt worden om dezelve aan te neemen; zoo geeven wy, door 't gezag en den inhoud als boven, volkome magt en verlosf aan den voorn. Bisschop om eene 't zy weereldlijke of reguliere Proostdy, van wat Order dat ze zy, al quam ze binnen de voornoemde maanden open te vallen, al waar het schoon eene konventueele Proostdy, al moest ze by verkiezing vergeeven worden, en al waar d'er zielzorg zelfs met rechtsgebied aangehecht, ja al waar ze in 't algemeen of byzonder *gereserveert*, en al wierd'er over gepleyt; om, zeggen wy, zoo eene Proostdy, met verlosf van Koning *Philips* en van den Aartsbisschop voornoemd, aan de voorn. negen *gradueele* Kanonniksdyen en Prebenden of aan haare gemeene inkomsten te

hech-

hechten, en 'er in te lijven. Daarenboven verklaaren wy dat aldus in al het bovenstaande, en ieder van 't zelve in 't byzonder, door alle zoo eigene als gemagtigde Rechters, zelfs door die van 't Pausselijk Paleys, en de Kardinaalen des H. Roomsehen Stoels, in alle pleitzaken en rechtvervolgingen moet gevonnist worden; en wy beneemen hun (*den gemelde Rechteren en Kardinaalen*) en ieder van hen in 't byzonder de magt om een ander vonnis te strijken of uytleg te geeven: zoodanig dat wy alles nietig en krachteloos verklaaren, wat iemand, van wat gezag dat hy zy, tegen 't bovenstaande wetend of onwetend zouw mogen bestaan. Weshalve wy onzen tegenwoordigen Broederen, den Aartsbisschop van Mechelen, en den Bisschoppen van Atrecht en Feltri, door dit Pausselijk geschrift uyt eene diergelijke beweginge beveelen dat zy, of anders twee of een van hen, door zich zelve of door iemand anders of meer anderen, den tegenwoordigen brief en alles wat 'er in vervat is, waar en wanneer het noodig weezen mag, en zoo dikwils als zy of iemand van hen van wege den Bisschop van Deventer of van wege de Kanonniken voornoemd, of van wege andere personen, die daar belang in hebben of oit zullen hebben, daar toe verzocht zullen worden, openbaarlijk zullen afkondigen; hun en ieder van hen in het bovenstaande krachtige hulp bieden; en aldus te weeg brengen dat de Bisschop van Deventer en de andere personen voornoemd, uyt krachte van ons gezag, de voornoemde bevestiging, goedkeuring, byvoeging, vergoeding, vernietiging, afschaffing, toevoeging, vereeniging, hechting, inlijving,

lijving, ontslaging, overbrenging, dispensaati, dekreet, ordonantzi, en al het bovenstaande, gelijk ook den tegenwoordigen brief, en al wat 'er in begreepen is, gerustelijk genieten en gebruyken: en daar by, dat de tegenwoordige brief, en alles wat 'er in vervat is, onverbreekelijk onderhouden worde: zonder te dulden dat de Bisschop, de Kanonniken, en de andere personen voornoemd, daar over onbehoorlijk, door wat luiden dat het zy, ont-rust of belemmert worden. Ten welken einde zy alle tegenspreekers, wederspannigen, en die hun in 't bovenstaande tegenstand bieden, naar waarde zullen straffen, zelfs met den ban op heeter daad verbindende; met het afneemen van hunne kerkelijke inkomsten en bedieningen; en met hen tot dezelve bedieningen, en tot het verkrijgen van andere, onbequaam te verklaaren; en wel zoodanig dat zulke inkomsten en bedieningen, als door zoodanige ontneming wettiglijk en volgens de kerkelijke rechten openstaande, door andere luiden verkreegen en door de Ordinarissen der plaatsen zullen mogen vergeeven worden: en zy zullen hen noch vorder bedwingen door andere vonnissen, en zoo wel kerkelijke straffen als geldboeten, die zy naar hun welgevallen zullen opleggen, matigen, en toepassen: zelfs zoodanig dat zulke personen op heeter daad daar in vervallen: en dat zy (de voornoemde Bisschoppen) zodaanige vonnissen en straffen, met het onderhouden nochtans van het wettig rechtsgebruyk, meermaals zullen kunnen ver-zwaaren; ja zelfs de weereldlijke magt, indien het noodig is, te hulp roepen. Alles, niet tegenstaande onzen voorigen wille, en

WAT

wat vorder boven staat: niet tegenstaande ook onze zoo algemeene als byzondere Dekreeten en Ordonantzien, van de waardy in het verkrijgen van eenige gunsten, zelfs die uyt eene diergelijke beweginge geschiedt zijn, uyt te drukken; van een verkreegen recht niet af te neemen; en van geene brieven wegens het aanhouden van eenig jaargeld te verleenen, als met de toestemminge des genen die het betalen moet: vorders niet tegenstaande ook het Dekreet en de Ordonantie der laatste Kerkvergaderinge van Lateranen; waar in verboden word geene altijddurende vereenigingen te maaken dan in zulke gevallen die door het Recht toegelaaten worden: niet tegenstaande ook de Ordonantie van onzen Voorzaat gelukkiger gedagtenisse, *Bonifacius VIII*, wegens eene dagreize, en die van de algemeene Kerkvergadering van twee dagreizen; welverstaande nochtans dat niemand uyt krachte van deezen brief vorder als drie dagen reizens gedagvaart mag worden: niet tegenstaande ook alle andere Pausselijke zoo byzondere als algemeene Ordonantzien, zelfs die eenige *refer-vaatzi* doen, of in 't lichaam der Rechten begrepen; of in provinciaale Synoden uytgegeeven zijn: niet tegenstaande de Regelen der Pausselijke Kantzelerye, en de herroep-brieven, met de vernieuwingen der herroep-brieven: niet tegenstaande de brieven, die ten voordeele of op andere tijden ten nadeele der Ordinariissen oit uytgegeeven zijn, of zullen uytgegeeven worden: niet tegenstaande de inzettingen en gewoonten van het klooster; en van de Proostdijen, Orders, Kerkelijke persoonen, en plaatsen voornoemd; schoon of ze met eede, door

Pausse-

Pausselijke bevestiging, of anderzins bekrachtigt waren: niet tegenstaande de Verdragpunten, tusschen den voornoemden Stoel en de Duytsche Naatzi voor deezen gemaakt: eindelijk, niet tegenstaande alle byzondere en algemeene *reservaatzien*, ook met de gedagten gedaan; en daar by alle verwacht-brieven, en vordere gunsten; ook aanstellingen tot Kannonnikken, anders ook altijdduurende vereenigingen zonder de toestemmingen van de * Medehelpers, magtigingen; benoemingen, beveelen, brieven, vergunningen; die aan eenige personen, van wat waardigheid, staat, aanzien, en bediening dat ze zijn, al bekleeden zy de waardigheid van Kardinaalen, al waren 't ook onze oude en opgeschreeve huysgenooten, geduurige dischgenooten, en huysprelaaten; of amptenaaren van 't eerwaardig Hof, zelfs die hun ampt werkelijk bedienen; al waar 't uyt noch zoo een inzicht, en ten gevalle, of believen van Keizers, Koningen, Hartogen, en andere Vorsten, met wat voorrang en voorrechten dat het zy, en alwaar het met herroepende Dekreeten, en met bewoordingen die de herroepingen wederom herroepen, ja den tegenwoordigen zelf intrekken, en al ware het uyt eene diergelijke wetenschap en beweeginge, of op wat andere wijze dat het zy, mogen gedaan zijn: welke vergunningen wy, even als of hun inhoud in deezen brief van woord tot woord uytgedrukt stond, voor genoegzaam alhier uytgedrukt houden; en alle haare kracht en uytwerking omtrent het bovenstaande volkomentlijk opschorten, met verklaringe dat ze in het bovenstaande geene

* Coadjutores.

uytwerking noch plaats kunnen of mogen hebben. Eindelijk niet tegenstaande de gemelde en alle andere Pausselijke vergunningen, indulten, en brieven: door wat voor Pauzen onze Voorzaaten, al waar het door ons zelf en den voornoemden R. Stoel, en al waart, by wijze van eene algemeene wet en altijdduurend bevel, of van een kontrakt of als kontrakt wederzijds aangegaan en bevestigd, of met wat voor bewoordingen en uytdrukkingen, al waar 't met de herroepingen der voorgaande herroepingen, of met andere noch kragtiger, ja de allerkrachtigste en ongewoonlijkste ja herroepende uytdrukkingen, of andere Dekreeten, en al waar het uyt aanmerkinge, ten gevalle, en op het verzoek der voorgemelde of andere persoonen, of uyt eige beweginge, met zekere kennisse. en volgens de volheit der magt als boven, ja by wijze van een konsistori, of hoedanig, op wat wijze, en hoe dikwils het zy; niet tegenstaande, zeggen wy, de bevelen, brieven, en vergunningen die aan zulke luiden op zulke wijze mogen gedaan, bevestigd, en meermaalen vernieuwt zijn, of gedaan en vernieuwt mogten worden. Al het welke, enz. *gelijk doorgaans in de Bullen der andere Bisdommen staat.*

A A N T E K E N I N G E N.

I. *Prins* enz. Ik zal hier uyt den vermaarden *Du Cange* aantekenen dat de naam van *Princeps*, in de Duytsche tale *Prins*, voor zoo veel die eene hooge waardigheit, of Vorstelijk leen, even als de naamen *Hartog*, *Graaf*, *Markgraaf*, enz. betekent; eerst in Italie uytgevonden is. Zoo schrijft *Leo a Ostiensis*

* Lib. 10. cap. 10.

dat

dat *Arcbis*, Hartog van Benevento, dien *b Sigonius*, zoo ik my niet vergisse, *Aragius* noemt, *c* zich alereerst Prins van Benevento heeft laten noemen; daar zijne voorzaaten, die 's gebied over Benevento hadden, den tytel van Hartog (*Dux*) gevoert hadden. Hy liet zich ook van de Bisschoppen zalven, zette een kroon op zijn hoofd; en deed op 't einde van zijne brieven deeze woorden zetten: geschreeven in ons geheiligste Paleys. Uyt dit Prinsdom van Benevento, zoo als *Du Cange* vorder bewijst, zijn negentig jaaren daar nae de Prinsdommen van Salerno en Kapua voortgekomen. Niet lang daar na, te weeten onder *Rogierius* Koning van Sicilie, quamen de Prinsdommen van Bari en Tarente op. Waar omtrent aan te merken staat dat de gemelde Koning het laatste Prinsdom aan zijnen basterdzoon *Simon* geschonken had; maar *Wilhelmus*, *Rogierius* zoon, na zijn vaders dood Koning geworden, heeft dat Prinsdom zijnen basterd-broeder afgenomen. Hy zeide dat „ de *d* Hartogdommen „ van Apulie en Tarente, en het Prinsdom van Kapua, alleenlijk aan wettige zoonen mogten ge- „ geeven worden: maar dat het niet onbillijk was „ dat de natuurlijke zoonen tot Graaffchappen, of „ andere waardigheden des Rijks, gevordert wierden. „ Hier uyt blijkt dat de tytel van Prins, althans in die tijden, veel aanzienlijker was als de tytel van Graaf.

Noch staat by den zelven *Du Cange* bewezen dat de tytel van Prins uyt Italie naar Jerusaleem, toen het onder de magt der Christenen was, en ook naar Konstantinopole overgegaan is.

• Op het zelfde voorbeeld zijn 'er naderhand, hoe- wel wat laater, in Vrankrijk en de Nederlanden Prinsdommen opgerecht. Zoo is het Prinsdom van Chimai, om nu maar van de Nederlanden te spreken, opgerecht in 't jaar 1486: het Prinsdom van Espinoy in 't jaar 1541: dat van Gavere in 't jaar 1553: dat van Barbançon in 't jaar 1614.

Dat de oudste zoonen des Konings, in verscheide

b Histor. Ital. in Rege Desiderio

c In de achtste eenwe.

d Fulcaud. Hist. Sicil. pag. 659.

e Du Cange, &c.

rijken, als in Engeland, Schotland, Portegaal, Spanje, enz. den naam van Prins voeren, is eene bekende zaak. Maar in Duytsland plagten alle de Aartsbisschoppen, Bisschoppen, en sommige Abten, den tytel van Prins te voeren. „ Alle de Aartsbisschoppen, Bisschoppen, en sommigen van de voortreffelijkste onder de zwarte Abten, zegt Albericus in zijn *f ongedrukte Kronijk*, en daar by „ alle Hartogen, eenige Markgraaven, de Landgraaf van Thuringe, ende Paltsgraaf aan den Rhyjn, worden altemaal Prinçen genoemd. Alle de anderen zijn Graven, Kasteleinen, anders Burggraven of Edelluiden.

Maar de naam of tytel van Prins, zoo als dezelve *Du Cange* bemerkt, word somwijlen door de Schrijvers of by zekere gelegendheden ook aan Graven, ja aan mindere Rijksheeren, gegeven.

2. *Paulus IV* was met den Koning van Vrankrijk, *Hendrik II*, in een verbond tegen *Karel V* en *Philips II* getreden, en was om verscheide redenen op de Spanjaards gebeeten. Ten eerste om dat Rome onder *Karel V* ingenomen was; en de Pausselijke achtigheit daar door vertreden scheen. Ten tweede om dat de Spanjaards, zoo als *g Platina* schrijft, Italie door hunne overmagt genoegzaam onder het juk hielden. Ten derde om dat hy voor zijn Pausdom, te Madrit aan het Hof zijnde, beledigt was; want zeker Kantzeliars-ampt, 't welk hem volgens 't oude gebruyk zoude toegekomen hebben, wierd aan eenen Spanjaard opgedragen. In het voeren van dien oorlog toonde hy dezelfde standvastigheit, die hy in alle gelegendheden deed blijken, en die hem aangebooren was. Maar 't geluk diende de Fransche wapenen niet; en de Paus wierd eindelijk genootzaakt zijn verdrag, zoo wel als *Hendrik II*, te maaken. 't Was zijn geluk noch dat de vermaarde Hartog van *Alba*, die aan 't hoofd van een goed leger, en maar een dag reizens van Rome was, de stad niet durfde belegeren. De gemelde Hartog had 'er bevel toe; maar wierd door eene reden tegen gehouden, die niemand ligt raaden zouw. Hy vreesde, zoo als hy tegen zijne vertrouwelingen zeide, dat de Keizer,

f Apud du Cange.

g In Paulo IV.

die

die godvruchtig en bekrompen van gemoed (of *schrupaleus*) geworden was, zijne bevelen naderhand miszaaken mogt. En 't bleek uyt het gevolg dat zijne vrees niet ydel was geweest; want zoo ras als als de vrede getroffen was, moest de Hartog evenwel op 's Keizers bevel by den Paus gaan; en de ontbinding van al zijn bedrijf verzoeken. Ik zal hier by voegen dat *Paulus IV*, die van natuurs wege aan de Straffe kant was, veele goede gaven had, en met hert en ziele voor de gerechtigheid en het verbeteren van de misbruyken en ongebondendheden was, ja de burgerye van Rome veel goeds had gedaan, echter de genegendheit der Romeinen niet heeft kunnen behouden. Ik zeg dat hy de Roomsche burgerye veel goeds had gedaan; hy had alle hunne voorrechten, die ze ooit van eenig Paus gekreegen hadden, bevestigt en vermeerderd: dertig duizend kroonen op 't Heiligen-geests-gasthuys gezet; om van de renten koren voor de arme luiden te koopen; in een groote dierte veel koren tot een hooge prijs gekocht, 't welk hy door zijne amptenaaren tot veel laager prijs deed verkoopen: waar door hy wel vijftig duizend kroonen verloor. Hy heeft zijne drie neeven of broeders zoonen, die de hoogste ampten bekleedden, om dat ze veele uytspoorigheden bedreeven hadden, strengelijk gestraft, uyt hunne ampten gezet, en doorgezonden. Daar by heeft hy de schattingen, die ze buiten zijn weeten ingevoerd hadden, vernietigt; en was gansch niet met gierigheid bezet. Daarenhoven deed hy alle de Monnikken, die buiten hunne kloosters zwierden, naar hunne kloosters keeren, zonder naar eenige verschooning te luisteren: die niet vaardig genoeg waren om zulks te doen, wierden in kerkers gezet; ja sommigen op de galeyen gebannen. Hy stelde zeer groote straffen tegen de genen, die door kuyperyen naar den Myter zouden staan: gaf zorgvuldig acht op het oeffenen van de gerechtigheit: deed al wat hy kost, om de Bisschoppen by hunne kerken te doen blijven, op dat ze op het hoeden hunner kudde zouden passen. Evenwel was hy doorgaans niet bemint: al wat hy deed, hoe deftig en loffelijk dat het ware, wierd van veele misduydt. Had men op het uyerlijk werk niets te zeg-

gen, men smaalde op zijne meening. De tijden waren d'er niet nae, om de misbruyken zonder opsprake te verbeteren: en zijne straffigheid, hoewel dat ze misschien of zonder misschien noodig was; maakte hem by het volk onbemind. Hy was noch niet te deeg overleden, of het volk liep als uytgelaaten door de stad: haalden den nieuwen kerker der Inquisitie onder de voet. De kerk der Predikheeren, die de Kettermeesters waren, zoude ook aangehouden hebben; maar wierd met groote moeite verbeden. Dat was geen schielijke drift, die met eens te klateren of uyt te bersten overgaat. Het volk, al meer en meer aan't hollen slaande, liep met eene dolle driftigheid naar 't Kapitoel; sloeg het hoofd en de rechter hand van het Pauffelijk standbeeld af; en rolde het hoofd drie dagen achter malkander over stadswegen en straaten: tot dat het zelfde hoofd, als nu de dolligheid des volks eenigzins begost te koelen, door de barmhertigheid van eenige menschen in den Tyber geworpen wierd. Het bleef 'er noch niet by: daar wierd een plakkaat op den naam der Roomsche burgerij afgekundigt, dat de geslagtwapens van de *Karaffaas*, waar uyt *Paulus IV* gesproken was uyt de stad zouden gesmeeten worden: indien iemand daar tegen deed, dien zouw men voor een verrader houden. Zoo gezeyt, zoo gedaan: men zag'er naderhand geene wapens der *Karaffaas* meer.

Dit is echter die Paus wien zoo groote lof door *Onuphrius* gegeven word; die naar zijn zeggen wegens zijne mildadigheid, en yver voor 't beschermen en handhaaven van den Godsdienst, met de beste Pauzen te vergelijken was: onder wien men allereerst begonnen heelt de bedorve zeeden der menschen, voornamentlijk der Geestelijken, door goede en heilzaame wetten te beteugelen: die de eerste is geweest om de kerkelijke tucht, die in zijnen tijd wonderlijk vervallen was, weder op te beuren, en in haar eersten stand te brengen. Maar 't is evenwel waar dat zijne straffigheid somtijds buiten de schreef ging, en dat hy zijne^b streng in verscheide voorvallen veel te sterk getrokken heeft.

^b Zie du Pin, Hist. du Concile de Trente. Item Onuphrius, &c.

Ik moet ook zeggen dat hy op het stuk van de hoogdraavende magt, die de Pauzen zich in het tijdelijke aanmatigen, al zoo ingenomen was, en zijne streng al zoo sterk trok, als de andere Pauzen. Onder anderen stond hy daar op dat de Pauzen alleen de magt hadden, om een landschap tot een Koninkrijk op te rechten. *Maria*, Koningin van Engeland, had haare Gezanten naar Rome gezonden om den Paus van haare gehoorzaamheit te verzekeren: en die Gezanten waren zeer welkom. Doch eene zaak was den Paus in den wege, dat zy den tijtel van Koningin van Ierland voerde; om dat Ierland door haar Vader *Hendrik VIII* tot een Koninkrijk opgerecht was: en dat haar Vader, zoo wel als haar broeder *Edewart*, dien tijtel gevoert hadden. Hier was goede raad voor hem dier. Gaf hy haare Gezanten gehoor: zoo scheen hy de oprichting, door *Hendrik VIII* gedaan, te erkennen en goed te keuren. Dat ware zijn eigen gezag te kort gedaan. Zoo hy ze geen gehoor wilde geeven; stond het te vreezen dat *Maria* zich daar over zoude belgen, en bliken van haar gevoelen geeven. Om'er met eere uyt te koomen; deed hy eene Vergadering der Kardinaalen beroepen: en geliet zich als of 't hem onbekend ware dat Ierland door *Hendrik VIII* tot een Koninkrijk opgerecht was. Zoo heeft hy dat landschap dan, in de gemelde Vergaderinge, zelf tot een Koninkrijk opgerecht: en dus zouw het staan als of *Maria* dien tijtel uyt krachte van de Pausselijke vergunning aangenomen had.

In een ander geval, te weeten als *Ferdinand I*, door afstand van zijnen broeder *Karel V*, Keizer geworden was; deed *Paulus IV* zijne magt met dezelfde hoogdravendheit gelden. Gelijk het bevestigen van den Keizer, zeide hy, den Paus van Rome toekomt; zoo moet de afstand van 't Keizerdom insgelijks in de handen van den Paus gedaan worden; en in zulken gevalle kan de Paus tot Keizer kiezen dien hy wil. Zijne reden was dat de Keurvorsten alleenlijk van den Paus gemagtigt zijn om een nieuwen Keizer te kiezen als de voorgaande overleden is: maar niet als hy afstand doet. In gevalle van afstand, zoo als hy 't wilde verstaan hebben,

hadden zy niets te zeggen; dan had de Paus de handen vry om alles naar zynen wille te doen. Hy verstonde het dan zoo, dat de afstand van *Karel V* nietig was; dat het recht, om eenen nazaat te verkiezen; gansch en geheel aan den Roomschen Stoel was vervallen; en dat *Ferdinand* nooit voor Keizer erkent zoude worden. Hy was ook niet te verzetten: en de dood van *Karel V*, die niet lang daar nae voorviel, deed hem van voorneemen niet veranderen.

't Was dezelfde Paus, die den Gezant van Koningin *Elizabeth* met zoo een raeuw antwoord voor het hoofd stiet: als hy zijne Heiligheit van *Elizabeths* wege bekend quam maaken dat zy den throon van Engeland beklommen had. 't Rijk van Engeland, zeide hy, was een leen van den H. Stoel. *Elizabeth*, als onecht zijnde, konde dat rijk niet erven: zy was wel roekeloos en stout geweest dat zy, zonder zijne toestemminge, den tijtel van Koningin en Landtvoogdes aangenomen had. Hy zeide noch vorder dat zy verdiend had geen gehoor te krijgen; maar dat hy met eene vaderlijke goedheit wilde handelen, dat hy alles zoude doen, 't geene hy zonder de waardigheit van den H. Stoel te verkorten zouw kunnen doen: doch zy moest alvoorens van alle haare gewaande rechten afstappen; en haare belangen goeds moeds in zijne handen stellen. Maar hy had met eene *Elizabeth* te doen; die gansch niet gezind was om zoo geringeloort en voor 't hoofd geslagen te worden: en ieder weet hoe dier dat dit antwoord onzen Godsdienst heeft gestaan.

3. De Paus ontslaat die Monnikken van de belofte der armoede. Waar omtrent aan te merken staat dat het wel-eer een zwaar geschil is geweest, 't welk noch van sommigen verhandelt word, of de Paus de magt heeft om eenen Monnik van de plechtige belofte der onthoudinge te ontslaan. S. i *Thomas* zeide neen, en hield zoo eene dispensaati voor nietig en krachteloos. Veele Rechtsgeleerden zeiden ja, indien het dienstig voor 't Gemeenebest ware. Men vindt ook, dat de Pausen zulke dispensaati, of verlof om te trouwen, somwijlen gegeven hebben. *Alfonfus k*, Koning van Arragonie, was in den oor-

i 2. 2. q. 88. art. 11.

k Hieron. Blanca in comment. Rer. Arrag. Mariana l. 10.

log tegen de Mooren gesnevelt; en had eenen broeder *Ramirez* genaamd, die Monnik en Priester was. Deze *Ramirez* wierd door die van Arragonie tot Koning verkooren, en liet zich Koning en Priester noemen. Hy deed ook van den Paus verlof verzoeken om eene vrouw te trouwen: 't welk hem met deze voorwaarde toegestaan wierd dat hy, als hy een kind zoude gewonnen hebben, weder naar zijn klooster zouw moeten keeren. Om te toonen dat hy zijn klooster niet vergeten wilde, en de voorwaarde onderhouden zouw, droeg hy altijd een Monnikskap onder de Koninklijke kleeding. Hy kreeg dan eene dochter, die hy aan *Raimundus van Barcelona* ten huwelijk gaf: en keerde weder naar zijn klooster; niet alleen om zijn woord te houden; maar ook om dat hy, tot geen regeeren bequaam, bespot en belachen wierd. Hy wilde echter den naam van Koning houden; en bedong wel uytdrukkelijk dat hy, wanneer 't hem believen mogt, weder uyt het klooster zoude mogen koomen, en de regeering by der hand vatten. Zoo bezwaarlijk kon hy het regeeren gansch en geheel uyt zijn hoofd zetten.

Cazimirus de zoon van *Miesco* of *Miceslaus II*, Koning van Polen, was na zijn Vaders dood in 't klooster van Kluny Monnik geworden, en had 'er plegtelyk zijne geloften gedaan. De Poolen, die hem eerst om de quade regeering van zijnen Vader verworpen hadden, en nu zonder Koning zaten, zonden een plegtig Gezantschap naar de Abdy Kluny, om hem tot het aanvaarden van de heerschappy te noodigen. De Abt van Kluny, die 't zeggen over *Cazimirus* had, wees de Gezanten naar den Paus. *Benedictus IX*, die toen die opperwaardigheid bekleedde, ontfloeg hem van zijne gelofte, en gaf hem verlof om eene vrouw te neemen: doch mer dit beding dat alle Poolen jaarlijks eenen penning aan den Roomschen Stoel zouden betalen: dat ze hun hair, op de wijze der Monnikken, beneden de ooren altijd zouden geschooren houden: en dat de Poolische Edelluiden op de hooge feestdagen eenen band van wit linnen, even als een Priesters Stool, om hunne halzen zouden draagen. Zoodanige dispensaatzien zijn

Cromerus Hist. Polon. ad ann. 1040.

ook in Vrankrijk erkent en goedgekeurt geweest: en *M. m Roussel* gewaagt van een Arrest, door 't Parlement van Parijs uytgegeeven; waar in zoo eene dispensaatz van goed word gehouden; en 't apél, dat 'er tegen gedaan was, als nietig en krachteloos verworpen.

4. *In eigen persoon resideeren.* Dat is dat zy hun vast verblijf altijd moeten houden in die plaatzen, daar zy kerkelijke ampten bezitten. En geen wonder: want die ampten zijn hun gegeven, om ze te bedienen; en hoe zullen ze die bedienen, als ze hun verblijf elders houden? Maar hoe zat men 't met die personen dan stellen, die verscheide zulke ampten in byzondere steden ja landen bezitten? Die konnen in alle die plaatzen niet resideeren. 't Staat dan te weeten dat 'er van tijd tot tijd zwaare klagten over het niet *resideeren* zijn gedaan: en ook verscheide wetten daar tegen gemaakt. De zwaarste klagten vielen over het niet *resideeren* van de Bisschoppen; om dat hun *resideeren* noodigt van allen wierd geacht, en dat men zoo veele Bisschoppen zag, die naar kerk noch kudde omzagen; en dagten dat alles wel genoeg ging, als hun de inkomsten ten behoorlijken tijde toegezonden wierden. De Kerkvergaderingen van Konstans en Bazil, om anderen daar te laten, hebben d'er haar werk van gemaakt, om de Bisschoppen door scherpe wetten en bedreigingen tot het *resideeren* te verpligten. Maar het quaad was te diep ingewortelt; en men had allerhande voorwendzels om van 't *resideeren* verschoont te zijn: onder anderen zag men maar eene Pausselijke *dispensaatz* te krijgen: dan meende men dat 'er niet op te zeggen viel.

Zoo hebben dan de Vaders der Kerkvergaderinge van Trente die zaak wederom op het tapijt gebragt. Zy waren toch by malkander gekomen, om de opkomende Sekten zoo veel als 't mogelijk was te sleuiten, en de zwaarste misbruyken omtrent de zeden te verbeeteren: en het niet *resideeren* der Bisschoppen wierd van de yverigste Vaders als eender zwaarste misbruyken aangezien. 't Is qualijk uyt te drukken wat al moeite dat de geleerdste en

m. Histor. Pontif. Jurisdictionis, lib. 1. cap. 5.

def.

deftigste Biffchoppen gedaan hebben , om dat niet *refideeren* op eene krachtadige wijze te beletten. Maar 't is even qualijk uyt te drukken wat al tegenftand dat ze ontmoet hebben; en veele luiden, zelf van eenige geleerdheit, zouden 't niet ligtelijk raaden waarom dat hun zoo eene kragtige tegenftand geboden is; en wat voor inzigten dat daar onder gefpeelt hebben. De yverigfte en beste Biffchoppen ftonden daar krachtig op, dat ieder Biffchop uyt krachte van 't goddelijk recht tot het *refideeren* gehouden was: en wilden dat door eene uytpraak der Kerkvergaderinge vaftegeftelt hebben. Had dat doorgedaan, dan had de Paus niemand, door zijne difpenfaatzi, van het *refideeren* konnen bevrijden: dan ware alle verfooning weggenomen geweest. Maar dat zocht men te Rome niet: en de Paus, verftaan hebbende dat 'er op zoo eene verklaring gedrongen wierd, liet zijne Legaaten wetten dat ze het vorder onderzoek van dat verfchil moeftten beletten; en de Kerkvergaderinge voordraagen dat men slechts de Biffchoppen, die op het *refideeren* niet paften, daar toe door zwaare ftraffen had te dwingen; zonder te onderzoeken of ze tot het *refideeren* uyt krachte van 't goddelijk recht gehouden waren. Hy vermaande hen vorder dat ze niet gedoogen moeftten dat de Kardinaalen, die Bifdommen bezaten en niet *refideerden*, onder de ftraffen die tegen de niet *refideerende* Biffchoppen beraamt zouden worden, begreepen wierden. Evenwel wierd die zaak door de yverigfte Vaders van tijd tot tijd weder op het tapijt gebracht; en 't grootfte getal wilde verklaart hebben, en ftond gereed om te verklaaren, dat de Biffchoppen uyt krachte van 't goddelijke recht tot het *refideeren* gehouden waren. Dat gaf weder nieuwe belemmering te Rome: en de Paus zag die zaak voor zoo gewigtig aan, dat hy de Kardinaalen tot vijf reizen toe in den tijd van drie dagen by malkander riep. De Kardinalen ftonden alzoo verlegen als de Paus: en zagen zoo eene verklaring voor eenen flag aan, die den Paus en 't Hof van Rome een uyerfte nadeel zoude veroorzaaken; en de magt der Biffchoppen al te hoog doen rizen. Maar hoe zouw men en hoe

* Zie du Pin Hift. du Concile de Trente.

kost men zoo eene verklaring beletten? Men had de Vergaderinge eene volkome vryheit beloofd; en zoo eene vryheit te beletten, dat zoude de monden van Katolijken en Onkatolijken geopent hebben; en ware de weg om de gansche Kerkvergadering op de hof te helpen, en onverrichterzake te doen scheiden. Ja de Vergaderde Vaders hadden op dat stuk hemelhoog geklaagt dat men hun geen genoegzaame vryheit liet: en, zoo men die verklaring noch verder beletten wilde, stond het gezien dat gansch het Kristenrijk van hunne klagten waagen zouw. Echter wierd den Legaaten, die te Trente het opzigt op't Concili hadden, bevel gezonden om zoo eene verklaring op't allerbehendigste te beletten; zoo nochtans dat ze de vryheit in geenen deele te kort scheenen te doen. De Legaaten deden alles wat zy best konden; en de verklaring wierd voor eerst verschoven. Maar daar door wierd de yver der welmeenendste Bisschoppen noch meer ontvonkt: de Ambassadeurs der Vorsten moeiden zich ook met de zaak; en begeerden dat men over die zaake uytpraak zoude doen. Het scheen zoo te staan dat die verklaring in 't Concili door zoude gaan: maar eenige Bisschoppen, ziende dat die zaak te Rome zoo hoog genomen wierd, flauwden in hunne vierigheid. De zaak quam eindelijk daar toe dat'er eene uytpraak wierd gedaan, dewelke de verbintenis tot het resideeren op het krachtigste vertoont; en uyt dewelke genoezaam o volgt dat ieder Bisschop, uyt krachte van 't goddelijke Recht, daar toe gehouden is: hoewel dat'er het gemelde verschil niet uytdrukkelijk uytgewezen word.

4 p Van zulke verwacht-brieven, of verwachtgunsten, bevel-brieven, Reservaatiën, enz. heb ik elders al gesproken: daar ik nu noch 't een 't ander by te voegen heb. *Gomelius* van die 9 stoffe spreekende, hoewel dat hy de hoogdraavende Oppermagt der Pauzen in veele dingen begunstigt, gebruykt deeze woorden: „Eindelijk begostmen die „ongewoone naamen van Bevelen, Reservaatiën,

o Vide Dom. Van Espen in jns Com. part. 1. tit. 16. c. 5.

p Expectativæ.

q De gratiis expect. n. 7.

en Verwacht-gunsten aan 't Hof van Rome te hoo-
ren; en veel werks van die zaaken te maaken:
want men bevond dat 'er . . . tijdelijk voordeel
van quam. En als de Romeinsche Rechtsgeleer-
den bespeurt hadden dat daar grooter winst van
quam als van iet anders; zoo hebben ze die stoffe
met veel grooter naarstigheid gaan bestudeeren als
de stoffe van de boerpleegingen; enz. En daarom
geeft het my geen wonder dat de Milaneezen ge-
zeit hebben dat het gansche kerkelijke Recht om
die Verwacht-gunsten vernietigt is. „

Om dit te verstaan dient men te weeten wat de
woorden *Reservatziën*, *Bevel-brieven*, en *Ver-
wacht-gunsten* te zeggen zijn. *Reservatzi* werd
genoemt, als de Paus het vergeeven van zeker ker-
kelijk ampt, tegen dat het open zoude vallen, aan
zich-zelfen hield; en de magt van den Bisschop of
't Kapittel voor die reize opschorte. *Pausselijke*
bevel brieven of bevelen wierden genoemt de bevel-
len van den Paus, om zekere kerkelijke ampten aan
zekere personen te begeeven. Indien dat op zulke
ampten zag, die noch open moesten vallen, dan
wierden dezelve *Expectative* of verwacht-gunsten ge-
noemt. Daar waren ook *mentale reservatziën*, van
dewelken in deze Bulle ook gewag word gemaakt.
Dat was; als de Paus het begeeven van een kerkelijk
ampt, tegen dat het open zoude vallen, aan zich zel-
ven hield; zonder nochtans den persoon te noemen,
wien hy dat ampt begeeven wilde. Dien persoon
hield hy als in zijne gedagte beslooten; en daarom
wierd het eene *mentale reservatzi* genoemt.

Alexander III ⁹ word voor den eersten gehouden,
die zulke bevelbrieven in 't werk gestelt; en het
recht der Ordinarijfen daar door verkort en belem-
mert heeft. En, om dat de Begeevers over het ver-
krachten van hunne rechten klaagden, en dikwils
naar geene Pausselijke bevelbrieven luisterden, heeft
hy zich ook van verscheide dwangmiddelen bedient.
Celestinus III, *Innocentius III*, *Gregorius IX*, en
voor al *Bonifacius VIII*, volgden 't voorbeeld van
Alexander III. De weg was toch gebaant; en in-

⁹ Michael Rouffel Histor. Pontificæ Jurisdic. lib. 2, c. 11.
De Heer van Espen in jus Can. ut supra.

dien 't al op eene plaats mislukte, op andere plaatsen ging het door. En toen de kar aan 't gaan was, wist men te Rome wel raad om ze aan 't gaan te houden.

Op dat deeze nieuwigheit minder slooten zouw, en de Begeevers minder reden van klaagen zouden schijnen te hebben; begoft men eerst zulke Begeevers te bezwaaren, die in 't vergeeven van de kerkelijke ampten op geen deugd en geleerdheit zagen; maar zich de handen lieten vullen, en slegte ongeleerde luiden, of hunne bedienden en bekenden, voorthielpen. Dat had noch eenigen schijn gehad; en zouw minder opspraak by den gemeenen man gehad hebben; hadden 't de Romeinen op dat stuk beter gemaakt als de Bisschoppen: maar die maakten 't ruim zoo slecht, gelijk aanstonds blijken zal. Ten tweede deed men in 't eerste gelden dat die bevelbrieven maar dienden om behoefitige Geestelijken, die goede gaven en de vereischte geleerdheit hadden, maar van geene patroonen gedraagen of voortgeholpen wierden, aan een kerkelijk ampt te helpen. Dat was wederom zoo hatelijk niet: maar het leed niet lang, of de Pauzen zochten de Kardinaalen zelf, of andere Italiaanen die evenwel bestaan kosten, door zoodanige bevelbrieven in voornaame kerkampten in te kruyen. Of ze waren op eigen voordeel uyt: want, gelijk *f Rebuffas* getuigt, die bevelbrieven wierden niet lang aan arme Geestelijken gegeven; maar aan rijke, die goud en zilver te geeven hadden.

Ten vierde gingen de Pauzen eerst met groote gematigtheit te werk; en ze wilden niet dat dezelfde Begeever met meer als eenen bevelbrief bezwaart zoude worden. Maar dat was wel haast vergeeten: toen de poort eens voor die bevelbrieven opengegaan was, was 'er langer geen houden aan. In de v dertiende eeuw was een Pausselijk verbod aan alle Begeevers in Vrankrijk gekomen, van geene kerkampten te vergeeven; voor dat 'er vijf Italiaanen in

7 Mich Roussel ibid.

f Tit. de rescript. in forma pauperum pro gradual.

* Cap. 38, 39, de Rescript.

v Matth. Paris ad ann. 1248, 1249, 1251, 1253, 1252.

iedere kerk een geestelijk ampt zouden gekreegen hebben: en dat ampt mogt jaarlijks niet minder opbrengen als honderd ponden. Was een Bisschop zoo koen, van dat verbod ongemerkt voor by te slappen, en geen vijf Italiaanen in 't bezit van zoodaanig een ampt te stellen, die wierd wel haast door dannen en blikzems tot gehoorzaamheit gedwongen: of was ten minste gehouden den Italiaan, dien hy voorby gegaan had, uyt zijne eige inkomsten een jaargeld te betaalen. De Fransche Bisschoppen mogten daar een groot geweld over maaken, en luidskeels tegen 't Hof van Rome schreeuwen: de Pauzen zagen mettertijd de Koningen in Vrankrijk op hunne zijde te krijgen. Ja zeker Fransch * Schrijver houdt het niet voor onwaarschijnlijk dat de Koningen van Vrankrijk de voornaamste oorzaak zijn geweest dat de Reservaatzien en Verwagtgunsten in het Kristendom zoo veel ingang gevonden hebben. Onze Koningen, zegt hy, waren in hunnen schik, en zagen 't voor eene vermeerderinge van hunne Maestheit aan, dat ze de Pauzen binnen hun Rijk, te weeten te Avenjon, gelokt hadden; en ze stelden alles te werk om hen in het Rijk te houden, en geene reden van misnoegen te geeven. Daarom durfden zy deeze nieuwigheit niet tegenstaan; te meer toen de Pauzen hun een gedeelte van den buit begosten te geeven. Dit deden ze in 't eerste wederom met groote gematigdheit, en als tot een teken van vreugde. Als *Johan*, Koning van Vrankrijk, *Clemens VI* te Avenjon uyt vriendschap en eerbiedigheit was gaan bezoeken; stond de Paus hem als een groote gifte toe dat hy verwagtbrieven zóuw mogen verleenen, doch niet langer als voor den tijd van drie dagen. Maar het bleef wederom by die gematigdheit niet. De Pauzen en de Koningen, zegt dezelfde Schrijver, begosten smaak in de begeevingen der Kerkampten te krijgen, en 'er voordeel in te zien. De Koningen wierden van de Pauzen tot het begeeven de kerkampten gemagtigt; op dat ze den Pauzen, als ze eens belust wierden om eenige zoodanige ampten te vergeeven, den voet niet dwars zouden zetten. Daar stonden ze beidegaar

* Mich. Rouffel ibid.

wel by; en konden malkander den bal altijd toe kaaten. Zoo heeft *Innocentius VI*, de nazaat van *Clemens VI*, den gemelden Koning *Johan* gemagtigt om over de 30 prebenden, zoo in Aartsbisschoppelijke als Bisschoppelijke en kollegiale kerken, te vergeeven. *Clemens VII*, die in de scheuringe tegen *Urbanus VI* zat; gaf *Karel den VI* volkome magt om twee prebenden in ieder Kapittel te vergeeven. Maar hy heeft zich zelve ook niet vergeeten of misgedeelt: want hy gaf eene ordonantzi uyt dat een groot getal kerkampden, als ze zouden openvallen, niet als aan Kardinaalen en andere luiden van magt en aanzien zouden vergeeven worden: 't welk de Studenten van Parijs met gansche benden deed verloopden. Eenigen tijd te voore had *x Clemens VI* alle de prebenden, die eerst zouden openvallen, de Bisdommen nochtans en Abdyen uytgezonderd, aan de Kardinaalen begaeven. De Koning en de Adel van Engeland, ziende dat hun land daar door uytgeput worden, en al het geld van die prebenden koomende naar Rome gaan, deden de Gemagtigden van die Kardinaalen het land ruymen. Zelfs klaagde de Koning by den Paus dat Engeland door de Pauuselijke schattingen en vergeevingen der kerkelijke ampten uytgeput wierd. De Paus gaf hem tot antwoord: hy had eene diergelijke gunst ook aan andere Kardinaalen in verscheide landschappen toegestaan; maar de Engelschen alleen waren hem ongehoorzaam geweest.

Een vijfde middel, om de hatelijkheid van die *Reservantzien* weg te neemen, was bequaam om meedoogende gemoederen te treffen. 't Was waar, zeide *Honorius y III*, dat het R. Hof van tijd tot tijd schattingen eischte, en dat de menschen reden zouden hebben om'er over te klaagen. Maar daar toe wierd de kerk van Rome door haare armoede gedwongen. 't Was immers billijk, liet hy door zijnen Legaat zeggen, dat de Moeder van alle kerken in haare armoede door de onderhoorige kerken geholpen wierd. Dierhalve verzocht hy dat men hem in alle de Bisschoppelijke kerken van Vrank-

x Thom. Walsingham in Eduardo III.

y Matth. Paris.

rijk en Engeland twee prebenden vergunnen zouw: de eene die den Bisschop toequam; de tweede uyt het getal van 's Kapittels prebenden. Maar hy deed voor die reize niet op: de tijd was 'er noch niet toe gehooren. Ook zag het verzoek daar niet op dat de Paus twee Kanonniksdyen vergeeven zouw; maar dat hy de inkomsten zelf zoude genieten.

Eene zaak heeft de Pauzen in het doordringen van de *Reservaatzien* merkelyk geholpen. Alle die bevelbrieven, tot noch toe vermeld, waren maar bezwaarnissen van de geestelyke Begeevers: dat is; de wereldsche of leeken, die het patroonschap, of recht van benoeming, over eenlge kerkampten hadden, wierden in hun recht niet verkort. Maar die zulke bevelbrieven van de Pauzen verkreegen hadden, zochten 't daar hene te draayen, dat ze uyt krachte van zoo een Pauffeljk bevel ook tot het aanvaarden van zulke kerkampten gerechtigd waren, die ter benoeming van leeken stonden. Daar zouden zy wel by gestaan hebben: want voor eerst konde zoo een kerkampt eerder openvallen, als een ander daar de Bisschop 't zeggen over had: en hoefden zy naar geen ander te wachten. Ten tweede kon het ampt, daar een wereldsch Heer de benoeming over had, veel vetter en aanzienlijker zijn dan de andere. Daarenboven zoude het Hof van Rome daar by gewonnen hebben: want dan kost het een grooter getal van kerkelyke ampten *reserveren*. Dit gaf dan een groot gemor onder de Baronnen van Engeland: die ook niet verzuimden zeer krachtig by den Paus over zoodanig eene voortreeding van hunne gerechtigheden te klaagen. *Gregorius IX*, die toen op den Pauffelijken Stoel gezeten was, liet hun dit antwoord toekoomen dat het zijne meening noit was geweest, en noch niet was, dat hy zulke kerkampten oit vergeeven zouw, daar eenige leeken het recht van patroonschap over hadden. En deeze inbinding der *Reservaatzien* en verwachtbrieven heeft 't zedert over al stand gehouden, en houdt noch over al stand: zoo dat de leeken in hun recht van voorstelling onverhindert blijven. Dit scheen tot nadeel van den Paus uyt te vallen: maar 't heeft hem, naar het tijdelijk gesproken, groot

groot goed gedaan; en de *Reservaatzien* en verwagtbrieven des te gemakkelijker doen doorgaan. De Edelluiden en Vorsten, ziende dat zy 'er niet by te lijden hadden, stonden zulke *Reservaatzien* en bevelbrieven niet langer tegen. Of 'er de Bisschoppen en andere Geestelijken door leeden, dat raakte hunne koude kleederen niet. Ja zy zetten die *Reservaatzien* noch kragtiger door: en hielden dikwils by den Paus zeer krachtig aan, om zulk of zulk een ampt aan hunne gunstelingen te begeeven. Daar wonnen de Vorsten en weereldsche by, en de Paus ook: want het *reserveeren* wierd des te meer in trein gebracht: hy had den Vorsten slechts somwijlen een slag te voegen.

Maar, gelijk gezeyt is, dat *reserveeren* en verleen van bevelbrieven, ging zoo grof toe, dat 'er de Vorsten en Weereldsche Heeren zelf zich aan stieten. Het bleef by geene Kanonniksdyen en diergelijke Waardigheden meer. Aartsbisdommen, Bisdommen, Abdyen en Prioryen, quamen ook op den rang, en wierden op haare beurt door den Paus begeeven. Dus bleeven de noodzakelykste kerkampten open of ledig staan: want de Italiaanen, zulke ampten gekreegen hebbende, zagen naar Kanonniksdyen noch Bisdommen om; en bemoeiden zich maar met de inkomsten op te steeken. Het geld wierd uyt het land gevoert: de kerken vervielen om dat 'er de hand niet aan gehouden wierd. De zielbestiering, de kerkdiensten, het precken van Gods Woord, stonden op veele plaatzen stil. *Innocentius V*, als hem daar over groote klagten gedaan wierden, en hy de zaak niet ontkennen of verbloemen kost, heeft het *reserveeren* van Aartsbisdommen, Bisdommen, Abdyen, en Prioryen, ingetrokken. Hy voegt 'er by, en bekent, dat zulk *reserveeren* door de boosheit der tijden ingesloopen was; en dat het lastig en onhebbelyk aanhouden van sommige luiden hem zoodanige bevelbrieven, om Aartsbisdommen, Bisdommen, Abdyen, en Prioryen, te vergeeven, afgeperst had. Ja alle die bevelbrieven trekt hy in; hy vernietigt ze; en wil dat die ampten door de eige Begeevers zullen vergeeven worden. Dat taakte de Bisdommen en Abdyen; maar omtrent het

reserveeren van Kononniksdyen, Dekenschappen, enz. ging men den ouden gang. Dit heeft, zoo lang geduurt tot dat men in de Kerkvergaderinge van Bazel, en naderhand in die van Trente, daar omtrent een groote verandering heeft gemaakt: waar over de Kanonisten kunnen nagezien worden. Ik zal hier maar zeggen dat de verwagtgunsten, en de bevelbrieven om zekere kerkampten te vergeeven, in die Vergaderinge genoegzaam vernietigt zijn: maar dat de Paus in 't bezit van zulke *reservaatzien* en begeevingen van kerkelijke ampten gebleeven is, die genoegzaam aan den R. Stoel vervallen en eigen geworden waren.

Uyt het bovenstaande blijkt dat onder het Bisdom van Deventer gansch Over-ijssel bescrepen is; het land van Drent / dat onder het Bisdom van Groninge staat / alleen uytgezonderd. Over-ijssel / zeg ik / 't welk die benaaming van de Utrechtenaaren gekreegen heeft; om dat het dooz den bloed IJssel / waar in de Rijn zedert het schieten van Drusus graft een gedeelte van zijne wateren looft / van de andere plaatsen gescheiden wierd / die naarder aan de stad gelegen waren / en den Bisschop ook toebehoorden. Onder deeze plaatsen / die den Bisschop toebehoorden / om dit in 't voorby gaan te zeggen / plagt de Deluwe ook gerekent te worden: maar die is naderhand aan den Geldersman afgestaan. Hier hebben van ouds de (1) Saliers hunne woonplaats gehad; gelijk ook de Conkters / thans (2) Drenters genaamd; en daarenboven de Tubanten / die nu Twentenaars genoemt worden. Doch sommigen zijn van dat verstand / dat dooz (3) Twent en Drent de tweede en derde grenscheidung berekent word; zoo dat Twent te zeggen zoude zijn het tweede end, en Drent het derde end; en dan zoude Sal-
D
land

land het eerste end of eerste grensschiding zijn. Want Over-ijssel word in drie Landschappen verdeelt: dat naast den IJssel legt / draagt den naam van Salland: dat over de Deycht gelegen is heeft t'hang den naam van Drent: maar 't geen aan Westfalen paalt / word het land van Twent genoemd. Het heeft uyt kracht der Keizerlijke giften tot het jaar 1528. toe onder de Bisschoppen van Utrecht gestaan. Maar dewijl het dooz inlandsche en uplandsche oorlogen vernielt en bedorven wierd / en de Bisschoppen in geenem staat waren om die oorlogen te weerden / heeft het in 't gemelde jaar 1528. onder Hendrik van Beyerén den LVIII Bisschop / Karel V als Hartog van Brabant en Graaf van Holland onder * zekere voorwaarden voor Overheer aangenomen. Het land is 'er zeer vruchtbaar / zoo in allerhande gewas / als wel voornamentlijk in koren; en de Weplanden zijn 'er ook zeer goed. Eenige oorden nochtans zijn by moerassig / en met schraale heiden bezet; voornamentlijk in 't land van Twent. De Standen bestaan 'er uyt twee leden: te weten uyt de Drossen met den Adel / en uyt de steden. De staat der Edelluiden word dooz vijf Landrechters verbeeldt / die men Drossen noemen: drie van die Drossen / te weten die van Salland / van Twent / en van Dollenhobe / zijn van hooger gezag dan de twee anderen; te weten de Dross van Paalbergen / en die van IJsselmuide. En hoewel de laatste twee Drossen hunne afzonderlijke

* De brieven raakende den afstand van deze Provincie, met den brief der aanneeminge, en de bevestiginge van den Paas, zijn in het tweede deel van Batavia Sacra opgegeeven.

Rechtsbannen hebben; zoo kan het Drost-
schap van Haaksberge geboeggelijkt begreepen
worden onder dat van Twent en het Drost-
schap van Iffelmuide onder dat van Salland.
Hier by koomen de andere Edelluiden van
Ridderlijken stand; die volgens eene oude of
nieuwe gewoonte gerechtigd zijn / om op de
landdagen te stemmen. Daar zijn maar 3 groote
steden / te weten Deventer / Kampen / en
Zwol; welker Magistraat / in den naame van
de Gemeenten / op de Staatsvergaderingen
beschreeven worden. En in deze steden alleen
wordt de jaarlijksche Landdag der gansche
Provinsie by beurten gehouden. Deze Staa-
ten hebben in hunne Provinsie dezelve opper-
magt / die de Staaten in de andere Provin-
sien hebben; zoo dat ze over dezelve zaaken /
als de Staaten der andere Provinsien / on-
der malikander raad pleegen / en ordonant-
zien maaken; zonder van eene andere Pro-
vinsie af te hangen.

By Over-Iffel is naderhand het Graaf-
schap van Zutfeen geboegt: na dat het
Rechtsgebied des Bisschops van Munster /
't welk over de plaatzen dicht by Westfalen
gelegen strekte / op den nieuwen Bisschop
van Deventer overgebzagt was. 't Zelve
Graaffschap / 't welk nu de derde plaats on-
der de vier quartieren van Gelderland be-
kleedt / was over 500 jaaren door een nauw
verbond met het Hartogdom van Gelderen
bereenigt; en wordt tegenwoordig onder de
17 Nederlandsche Provinsien gerekent. Daar
zijn noch 4 kleine bemuurde steden / die ieder ee-
ne stem op de Landvergadering hebben: Does-
burg / Deutekom / Rochem / en Grol. Het

Landgebied word in vier quartieren en eben
veele Baronien verdeelt. De vier quartie-
ren zijn het Drostampyt en 't Schoutschap van
Zutfeen; het Rechtersampyt van Doesburg;
en het Drostampyt van Bredfort. De vier
Baronien zijn / die van Berge / Bronkhorst /
Baar / en Wisch. Of de Erfdrostschappen
van Bokelo en Anholt / die in dit quartier
gelegen zijn / daar onder moeten gerekent
worden / staat noch in geschil. Op dat van
Bokelo / hoewel de plaatzen daar onder hoor-
rende in de Pausselijke Bulle vermeldt wor-
den / hebben de Bisschoppen van Deventer
geene rechttoeffening ondernomen; maar heb-
ben dat Drostschap geheel en al gelaaten aan
den Bisschop van Munster; dewelke beweert
de dat het een leen en lidt van zijn Bisdom
was. In dat van Anholt / om dat het on-
middelyk onder het Keizerrijk stond / en dat
'er de Spanjaard geen het minste recht op
had / heeft men den Bisschop de Monte geene
herkebezoeking toegestaan: 't welk vervolgens
een lidt van 't Munstersche Bisdom / gelyk
het te voore was / gebleeben is.

De grond van deeze Provincie is zeer vrucht-
baar / maar op eenige plaatzen veenachtig;
waar van ze ook / volgens eenige Schryvers /
haaren naam gekreegen heeft: doch daar was
zeer goed en weelig gras. Over pffel en 't
Graasschap van Zutfeen paalen schier aan de
gansche Deluwe; te wecten aan de dorpen
Wisseloort / Welp / Rozendaal / Wolfhees /
Kerham / Eede / Lauteren / Doozthuije /
Nieuwkerke / en Hullestein; zijnde de laatste
grenspaalen van 't Utrechtsehe Aartsbisdom.
Het grootste gedeelte van de Deluwe bestaat

upt schjaale en zandige landerpen / en onbes-
 bouwde heubelen: maar aan de oevers / die van
 den Rijn en den Rhijn bespoelt worden / heeft
 ze zeer groote en grazige weylanden. Doeg
 hier by het Graaffchap van Lingen: 't welk
 dooz het land van Bentheim / van Twent en
 de Nederlanden afgescheiden word. Dit
 Graaffchap heeft Karel V den Graave van
 Saksenburg / die ook een lidt van 't Smal-
 kaldiffche Verbond was / in 't jaar 1546. upt
 hoofde van geschonden leenpligt ontnomen.
 Ook is het aan 't geestelijk Rechtsgebied van
 den Biffchop van Osnabrugge / onder wien
 het te boore stond / dooz de Pauzen Paulus IV
 en Pius IV ontrokken; daar de voornoemde
 Biffchopen dezelfs nazaaten te vergeefs ober
 klaagden. De H. H. * Bonifacius, Zwitbertus,
 Plechelmus, Werenfridus, Willebrordus, We-
 renfridus, Marcellinus, en Lebuinus, worden
 als de Apostelen deezer landen geroemt; die
 de Evangeliffche waarheit / omtrent het ein-
 de der zesde en in de volgende eentwe / ober
 de afgoderpe dedden zegespraalen: en onder wel-
 ker aanleidinge de ingezetenen het wangeloof
 verlaaten en het geloof in Christus aangeno-
 men hebben. Alle die heilige mannen waren
 in Engeland gebooren; maar upt Dytiffche
 en Saksiffche afkomste gesprooten: dewelken
 hervolgens / naar het schryven van J. Beka,
 de Dytiffche taal berstonden. Arnoldus Meer-
 man, in zyn Tooneel van de bekeeringe aller
 volkeren der geheele weereld, getuygt dat zy
 upt hun Vaderland geblugt en in deeze lan-

* Hun leven hebben wy in 't eerste deel van Bat. Sacra nyt
 geloofwaardige Schryvers, en die toen geleest hebben, op-
 gegeven.

den aankomen zijn; om dat de Sassen Byzantje verwoesten / en sene schrikkelijke wreedheit tegen de Kistenen pleegden: dog 't heugt my niet dat ik dit elders gelezen heb; en Beda, in zijne Historie van Engeland / gewaagt 'er geen enkel woord van.

Maar laat ons weder tot de Pausselijke Bulle keeren: upt dewelke ook blijkt dat het klooster der Reguliere Kanonikken van S. Agnesberg, onder het Kapittel van Windesheim behoorende / den Bisschop voor zijne bruidschat toegeleit was.

Het Kapittel van Deventer / de bevelen der Hartoginne van Parma niet durvende tegenstaan / zegt J. * Revius, heeft den Bisschop in het bezit der Proostoye van Deventer gestelt.

De Staaten van Overijssel / ten uiterste daar over gebelgd / hebben den 30 Maart 1566 eene Vergadering te Deventer gehouden: en na dat ze den Deken en het Kapittel met straffe woorden doorgeshaalt hadden / over die zaake aan de gemelde Hartoginne en aan den Hartog van Aremberg geschreeven De brief aan de Hartoginne was van den volgenden inhoud.

DOorluchtigste, Voortreffelijkste, Genadigste Vrouw: Wy kunnen voor uwe Genade niet zwijgen hoe dat wy in de voorlede maand October den Edelen en Hoogebooren Heere, *Johan de Ligny*, Grave van *Arenberg*, onzen genadigsten Heere en Landoversten, eenen brief geschreeven hebben: en dat wy zulke gedaan hebben op het verzoek van den Deken

* Jac. Revius in Hist. Daventr. lib. 3.

en 't Kapittel van S. *Lebwinus* kerk te Deventer; dewelke daar over klaagden dat de goederen der Prooffdye van Deventer, tegen het Landrecht van Over-Yffel, op een bevel van uwe Genade in bewaarender-hand gestelt waren: welke (Hartog van *Aremberg*) de verzogte ontslagting der gemelde goederen tegengehouden heeft; om dat zijne Heiligheit alle de tijdelijke goederen jér gemelde Prooffdye den nieuwen Biffchop van Deventer, die noch aangestelt zoude worden, door zijne Bulle toegeveezen had: en om dat zijne Koninklijke Majesteit, onze Allergenadigste Heer, van meeninge was zorg te draagen dat de gemelde Bulle in 't werk gestelt wierd; en dus begeerde dat hier te lande, tegen de oude gewoonte, een ongehoord Bisdrom zoude oppgerecht worden. Daar by (konnen wy niet verzwijgen) hoe dat wy op den gemelden (Hartog van *Aremberg*) verzocht hebben, dat hy zich toch zoude gevaardigen het aanstellen van een nieuwen Biffchop by uwe Doorluchtigste Genade te verbidden: op dat wy aldus onze oude Overheit, zoo weereldlijke als geestelijke, mogten behouden, en onderhaare gehoorzaamheit verblijven: zoo als in 't gemelde schrift breeder uytgedrukt staar. Hier op hebben wy de meening, het besluyt, en het antwoord, uwer Genade verwacht, maar tot noch toe niet bekomen. En alhoewel dat de Deken en het Kapittel voornoemd de gemelde in bewaarender handstelling by den Vryheer van Salland, *Ripperda*, afgeschafft, en zich op het Landrecht van Over-Yffel beroepen hebben; zoo zijn we echter verwittigt dat de Heer Landtvoogd, op het bevel en uyt den naame van uwe Doorl.

Genade den Heere van Salland schriftelijk be-
 volen heeft dat hy de gemelde goederen in be-
 waarender-hand zoude houden; niet tegenstaan-
 de het herhaalde verzoek van den Deken en 't
 Kapittel dat de in bewaarender-hand-stelling
 mogt weggenomen, en de zaak volgens het Land-
 recht uytgeweezen worden: 't welk hem door
 den gemelden Vryheer, tegen het Landrecht
 aan, geweigert is. Nu is 't eene bekende zaak
 dat zoo eene zaak groote en zwaare gevolgen
 heeft: nadien ieder, volgens het Over-ysfel-
 sche Landrecht, in zijn bezit moet bevestigd
 en gehandhaaft worden; ter tijd toe dat hy er
 gerechtelijk uytgezet worde. Uyt al het wel-
 ke wy ook met een bekommerd en bedrukt ge-
 moed bespeuren dat het zijne Koninklijke Ma-
 jesteits meening als noch is, een nieuwen en
 tot noch toe onbekenden Bisschop in dit land
 te doen invoeren en aanstellen: 't welk deezen
 lande ten uystersten lastig zal zijn; en ook ten
 hoogste strijdig tegen de oude gewoonte, en het
 loffelijk verdrag, tusschen zijne Keizerlijke
 Majesteit hooger gedagtenisse, onzen eersten
 Genadigsten Erfheer, en deze landen geslo-
 ren; 't welk ook van zijne Koninklijke Maje-
 steit, onzen Genadigsten Erfheer, ten gevalle
 van 't zelve land bevestigd is. In dat verdrag
 staat onder anderen dat zijne Keizerlijke Ma-
 jesteit, en deszelfs erfgenaamen en nazaaten,
 de Ridderfchap, de steden, en 't gansche land,
 alle hunne gerechtigheden, voorrechten, be-
 zittingen, en gewoonten, zonder daar het
 minste tegen te doen, zullen laten behouden.
 Dierhalve bidden zy, en smeeken op 't alleroot-
 moedigste en beleefdste, dat hetuwe Doorluch-
 tigste Genade believe by zijne Koninklijke

Majesteit voor ons te spreken, dat het ons geoorlofd zy onze oude en gewoonlijke Overigheid, zoo weerdlijke als geestelijke, en onze oude recht-oeffening en gewoonte, te behouden; en van van den nieuwen Bisschop bevrijdt te blijven. 't Welk wy vertrouwen dat zijne Koninklijke Majesteit toestaan zal; hoopende dat het land van Over-yssel met zoo eene lastige nieuwigheit, tegen den inhoud van 't verdrag, door zijne Majesteit niet bezwaart zal worden. Des te meer, om dat wy ons tot nu toe als getrouwe, dienstvaardige, en gehoorzaame onderdaanen van zijne Majesteit gedraagen hebben; en overbodig zijn om zijne Majesteit en uwe Doorl. Genade ook in 't toekomende alle getrouwigheit, gehoorzaamheit, en dienstvaardigheit, zoo met onze lichaamen als goederen, te bewijzen. Daarenboven verzoeken wy dat den Officieren en Rechteren in deze landen niet meer toegelaaten worde iemand tegen den inhoud van het landrecht overlafst te doen; maar dat ieder een, zoo als billijk is, recht gedaan worde, enz. Op al het welke wy een gunstig en troostelijk antwoord van uwe Doorluchtige Hoogheit verzoeken en verwachten: waar voor wy, volgens de geringheit onzer magt, en zoo als 't betaamt, uwe Doorl. Genade dankbaar zullen zijn.

Daar toe neemen wy den goeden en Grooten Godt tot getuige; die uwe Doorl. Genade in die hooge regeeringe alle voorspoed en een lang leven verleene. Gegeeven onder het zegel der stede van Deventer: van het welke wy ons ook deeze reize voor de tegenwoordige zaake bedienen: den 30 Maart, in 't jaar 1566.

De brief aan den Hartog van Arnhem luide aldus:

EDele en Hooggebooren Heer, Genadigste Landvoogd; wy bieden uwe Genade onze diensten met een vaardig en dienstwillig gemoed aan: Genadigste Heer, uyt uwen brief van den 25 December laatstleden hebben wy verstaan dat uwe Genade op den zelve dag behandigt is een brief van de Doorluchtigste en Voortrelijke Vorstin, onze Genadige Vrouwe; welke brief tot antwoord diende op ons Smeekschrift; in het welke het verzoek van den Deken en het Kapittel van Deventer, en ons verzoek ook, wegens de bezwaarnisse van een nieuwen Bisschop begreepen was. Vorderders (hebben wy verstaan) dat in dien brief (van haare Genade) te kennen wierd gegeven dat onze klagte door den ganschen Raad van haare Doorl. Genade gelezen is: en dat die Raad goedgevonden heeft het raadbesluit, dat daar over genomen zoude worden, uyt te stellen; tot dat men met onze Gemagtigden, die daar op dien tijd verwacht wierden, breeder over die zaake zoude gesproken hebben: zoo als alles in gemelden brief wijdloopiger word verhaalt. Derhalve hebben wy, drie steden, noodig geacht uwe Genade bekend te maaken dat 'er by ons geen besluit was genomen van een Gezantschap naar haare Doorl. Genade af te vaardigen; en dierhalve dat wy gehoopt hadden dat we al over lang een gunstig besluit en antwoord op onze klagten van haare Doorl. Genade zouden ontvangen hebben. Ondertusschen ontstaat by ons een gerucht dat uwe Genade, op een bevel van haare Doorluchtigste Ge-

Genade, aan den Landdrost van Salland wederom bevolen heeft, de goederen der Proostdye in bewaarende-hand te houden; onaan gezien het beroep, dat door den Deken en 't Kapittel op 't Landrecht is gedaan: en dat de Landdrost van Salland hun recht geweigert heeft. Welke daad voorwaar, zoo als blijkt, van een grooten nasleep is; en by vorder gevolgeen merkelyke schade, en de verbreeking van onze rechten, zoude kunnen veroorzaaken. Gemerkt dat wy, Genadigste Heer, op onzen voorigen brief geen troostelyk antwoord bekomen hebben; en genoeg voorzien dat de nieuwe Bisschoppen in het bezit gestelt, en wy boven mate bezwaart zullen worden; zoo worden wy door eene onvermijdelijke nootzakelykheit gedrongen om haare Hoogheit, onze Genadige Vrouw, wgens onze ellende schriftelyk te onderrechten; zoo als uwe Genade uyt de schriften, die hier bygevoegt zijn, zal verstaan. En wy verzoeken ernstelyk dat uwe Genade, als onze Genadigste Landt-overste, zich gewaardige by onze Genadigste Vrouw zoodanig voor ons te spreken, dat wy van deezen nieuwen en ongehoorden Bisschop t'eenemaal bevrijdt blijven; en onze oude zoo geestelyke als weereldlyke Overigheit, rechtoeffening, en gewoonte mogen behouden: 't welk, by zoo verre de voornoemde Bisschop aangenomen word, geenzins geschieden kan. Wy hoopen ook dat zijne Koninklyke Majesteit ons met den gemelden nieuwen Bisschop, tegen de oude en loffelyke gewoonte, en tegen het voornoemde verdrag, niet zal belasten; zoo als wy uwe Genade voor deezen ook met alle onderdanigheit geschreeven hebben, enz. Hier op verzoeken wy van

uwe

uwe Genade een schriftelijk en gunstig antwoord: waar voor wy, naar ons gering vermogen, altijd van herte dankbaar zullen zijn. De goede en groote Godt wille uwe Genade die hooge en heilzame regeering langen tijd met gezondheid laten bekleeden. Gegeeven onder het zegel der stede van Deventer; 't welk wy op deezem tijd ook gebruyken. Den 30 Maart 1566.

Dit zijn de Proostdopen der kollegiale kerken / die den Bisschop toegeleit zijn: die van S. Lebuinus kerk te Deventer / met eene Kanonniksdope: welke kerk / om dat de Bisschops Stoel daar geplaatst is / eene katechizale kerk geworden is: borders de Proostdopen van S. Plechelmus kerk te Oldenzeel; en die van S. Walburgs kerk te Zutveen.

Eindelijk blijkt hier uyt dat het Bisdum van Deventer onder den Aartsbisschop van Utrecht / als deszelfs Metropolitaaan / behoort; en onder de andere Bisdommen / die onder 't zelve Aartsbisdum staan / de tweede plaats bekleedt: 't welk ook uyt de Bullen van Paulus IV en Sixtus IV, in dewelke Utrecht tot eene Aartsbisschoppelijke stad aangesteld word / onwederspreekelijk betoonden word.

A A N T E K E N I N G E N .

I. De Saliers, die aan en omtrent den Yffel gewoont hebben, zijn * een gedeelte van de oude Frauken geweest; ja dit land word voor het oorspronkelijk vaderland der Franken gehouden. Dus is het geen byzonder volk geweest; maar Saliers;

* Zie Menfo Alting part. 1.

zegt de Heer *Alting*, is niet anders te zeggen als de Salifche Franken: of de Franken, die in hun eerste Vaderland aan den Yffel en den Ozean woonden. Dat onderscheid was daarom noodig, om dat een groot gedeelte der Franken Hoogduytsland dieper ingetrokken waren. Hy voegt 'er by dat men tot nu toe van een ander gevoelen is geweest; te weten dat de Saliers voor een byzonder volk, 't welk van de Franken onderscheiden was, gehouden is geweest. Daar heb ik niet veel tegen: als dat *B. b Rhenanus* al gemerkt heeft dat *Claudius*, daar hy van de Saliers spreekt, daar door de Franken verstaat. En *Ammianus Marcellinus* heeft het ook geweten, en geeft het duidelijke te kennen, dat de Saliers een gedeelte van de Franken waren: *Deeze dingen vervaardigt hebbende*, zegt hy, *is hy de eerste van allen tegen de Franken opgetrokken; te weten, die volgens de gewoonte Saliers genoemd worden: en zich voor deezem met eene groote vermetelheit vorstout hebben bunne woonplaaizen te vestigen op den Romeinschen bodem, dicht by Tassunderland.*

Deeze Saliers, zoo als de Heer *Alting* vastelijk geloof, zijn zoo genaamd naar den vloed den Yffel, van ouds in 't Latijn *Sala* genoemd; of, dat hy noch eer gelooven zouw, hebben die benaaming van *Zaal*, dat is vergaderingen, gekreegen.

Dat de Salifche Franken niet gesproken zijn. Uyt de Franken, dieper in Duytsland en in de nabuurschap van de Katten woonende; maar dat de laatste uyt de Salifche Franken afkomstig zijn, staat by den gemelden Heer *Alting* vastter als vast: 't welk ik niet tegen spreken zal. Ik zal 'er maar byvoegen dat door de Franken, die van ouds meeningen inval in het land der Batavieren gedaan hebben, en 'er in 't eerste door de Keizers somtijds uytgedreeven zijn, waarschijnlijk de Saliers doorgaans verstaan moeten worden. Die waten 'er naast aan gelegen; en hadden d'er de beste gelegentheit toe. Zoo staat 'er in *d Lofrede*, ter eere van den *Grooten Konstan-*

b Rer. German lib. in Francis.

c De laudib. Stiliconis . . . Rhenumque minacem cornibus infractis adeo mitescere cogis, ut Salius jam rura colat, flexosque Sicambri in falcem curvent gladios.

d Panegyricus ad Constantin.

tijn gedaan, dat zijn vader *Constantius* de Franken, die in *Batavie* en de omliggende landen aan deeze zijde van den *Rhyn* gevallen waren, gedoodt, of verdreeven, of gevangelijk weggevoert heeft. Een andere Redenaar, ook eene *Lofrede* den *Grooten Konstantyn* ter eere opzeggende, zegt het zelve van *Constantius*. o Hy heeft het land der *Batavieren*, zoo luiden zijne woorden, 't welk verscheide *Naatzien* der *Franken* ingenomen hadden, van allerley vyanden gezuivert, Daar mede niet vergenoegd, heeft hy hen onder de *Romeinsche Naatzien* overgebracht; op dat ze niet alleen de wapenen, maar ook hunne forsheit, afleggen zouden. Op eene andere plaats schijnt de gemelde Redenaar den lof, van *Batavie* aldus gezuivert en van alle vyanden verlost te hebben, den Keizer *Maximiaan* toe te schrijven, die van *Diokletiaan* voor rijksge-noot aangenomen was; want hy spreekt *Maximiaan* met deeze woorden aan: Dat land, 't welk gy o *Cæsar* door uwe goddelijke krijgstogten verlost en gezuivert hebt, daar de *Schelde* met kromme bogten doorloopt, en 't welk de *Rhyn* door zijne van . . . eenscheiding omvangt, bynae geen land en is.

Ik moet hier byvoegen dat *Job. Isaacijs Pontanus* ons gevoelen, te weeten dat de *Saliers* aan den *Yssel* gewoont hebben, met krachtige en bondige redenen bewijst; die wy hier kortheids - halve zullen overflaan.

2. Dat de *Drenters* of *Trentenaars* dezelfde zouden zijn met de *Oude Tenkters* is het zeggen van *J. Pikart* ook: maar ik heb dat gevoelen in de *Aantekeningen* op het land van *Drent* tegengesproken; en beweezen dat de *Tenkters* hunne woonstede omtrent de *Ubiërs* dicht aan den *Rhyn* plagten te hebben.

3. 't Is de Heer *g Alting*, die deeze naamrede van *Twent* en *Drent* voor eene gewisse zaak opgeeft. Ik wil het wederom niet krachtig tegenspreken; hoe-wel ik altijd van dat gevoelen ben geweest, en het noch voor 't beste houde, dat *Twent* afkomstig is van 't oude woord *Tubantes*; of, indien 't iemand

Alter Panegyri. ad Constantin.

f Origenes Franc. cap 8.

g Farte 2. in Trentia, item in Tuentia.

liever zoo hebben wil, dat *Tubantes* afkomstig is van Twent. De Heer *Alting* bewijst het zelf op meer als *b* eene plaats dat de *b* van ouds dikwils verandert wierd in de *u* of *w*; en de *u* of *w* in de *b*. Zoo is *Frisiabones* volgens hem niet anders te zeggen als de Vriessche *A wooners*, dat is die rondom als in 't water wonen. *Ansibarii* of *Anfibarii* is volgens hem het zelfde volk met *Amfivarii* of *Anfivarii*, enz. Voorts hebben de oude Tubanten, in 't Latijn *Tubantes*, dien naam volgens de giffing van den zelven Heer gekreegen, om dat ze overal als omzworven. Zoo dat *Tubanten* zoo veel te zeggen zoude zijn als *The Bende*, of *Bande*; want *Bende* of *Bande*, zegt hy, is in onze tale een volk te zeggen dat over al omzwerft. Dewijl hy 't slechts voor een giffinge opgeeft, behoeven wy het niet hooger aan te neemen. De zelfde Heer voegt 'er by, en bewijst het ook, dat 'er nauwelijks een volk is, 't welk zoo meenigmaal van woonplaatze verandert heeft als de Tubanten.

Het land *i* van Twent heeft van ouds uyt verscheidene Graaffchappen bestaan: de voornaamste onder alle die Graaven was de Graaf van Goor of Ghore, die in de oude lijst van de Leenmannen der Utrechtsche kerke een vry Leenman en de Vendrig der gemelde kerke word genoemd. Van die lijst is elders gesproken; en getoont dat ze, hoewel een verdicht werk, echter zeer oud is, en by oude Schrijvers gevonden word.

4. Daar is in dit werk al dikwils van den H. *Bonifacius* gesproken: maar ik weet niet of 'er wel aangekent is hoe lang dat hy in deze landen huys gehouden heeft. Staat dan te weeten dat hy volgens *S. Ludgerus*, die zijn leven beschreeven heeft, 13 jaaren in Vriesland (*Frisonia*) heeft gepreekt. Onder Vriesland word hier Holland en Noordholland begreepen: want volgens den zelven *Ludgerus* heeft hy 7 jaaren te *Wyrde* aan den oever van den Rhyne gewoont. *Wyrde* zal daar Woerden zijn: zoo als *Vader k Fanningus*, een der Bollandisten, het ook verstaat. Dan heeft hy drie jaaren aan de Vecht te At-

b In vocibus Amfivarii, Frisiabones, &c.

i Zie M. Alting.

k In Actis SS. ad vitam S. Bonifacii.

tingohem overgebragt: dat zal volgens den zelven *Janningus* in het Goy zijn geweest. Eindelijk heeft hy te *Felise*, dat is Velzen in Noordholland, drie jaaren huys gehouden. Daar hebben we de 13 jaaren, die hy in Vriesland, of liever in Holland, dat toen onder Vriesland gerekent wierd, gesleeten heeft.

Bischoppen van Deventer.

I. JOHANNES MAHUSIUS.

J. Mahusius waar
gebooren,
enz.

J. Mahusius, van N. * *Gonzaga* verlicerde, *Ijkt Madusii* genaamd / is booz den eersten *Bischof* van den nieuwen *Stoel* van *Deventer* aangenomen; en heeft upt dien hoofde de eerste *Provinciale Synode* / die in 't jaar 1565. te *Utrecht* gehouden wierd / bygewoont; in welke *Synode* de *Dekreten* der *Kerkvergaderinge* van *Trente* op eene plegtige wijze aangenomen en afgekundigt wierden. Hy was te *Oudenaarde* gebooren; van beroep een *Minnebroeder* van den *Regel* der *Observanten*; een goed *Godtgeleerde* / en een uytkeekend *Predikant*. Maar dewyl hy dooz *ouderdom* afgemat was / de *waterzucht* geladen had; en verholgens onbeguaam was om zoo een zwaaren last te draagen; heeft hy afstand van zijne waardigheid gedaan / en den *Wyter* afgeleit. Wanneer naderhand zijne geboortestad den 5 *October* 1572 dooz het *krijgsvolk* der *Bondgenooten* uytgeplundert

* In *Originib. Seraphicis* part. 1.

† Zie *Bibliotheca Val. Andreae*; & *Zweertii. Athenas Belgicas*, *Sedulii Corollarium Minoritarum a Geusis interfectorum* n. 2. *Havensii Speculum crudelitatis hæreticæ* c. 3. *Raisii Belgicam Christianam*, in *Daventr. Cathedra*, n. 1 & 2.

wierd; is hy van 't zelve zeer mishandelt geweest. Want hy wierd van de soldaaten op verscheide plaatzen gewondt / gelastert / uytgescholden; en met voeten getrapt: die hem eindelijk als een rot en verachtelyk lijk lieten leggen. Maar eindelijk / te weten den 10 Mey 1577, heeft hy een geruster einde gehad; en is in het kooz zijner Voederen begraven; daar hy het geklank van den laaststen bazun verwacht.

II. ÆGIDIUS DE MONTE.

Ægidius de Monte, die door den Koning van Spanje in de plaatze van Mahusius tot Bisschop aangesteld wierd / en den 29 October 1570. ingetwydt is / was te Perweis geboren; 't welk eene byzheit in Waisch-babant is; en den tytel van Baronyt draagt. Hy was ook een Minnevoeder / gelijk zyn Doozant was geweest; en / na dat hy het ampt van Gardiaan of Overste in het Minnevoeder's konvent te Loben had bekleedt; wierd hy tot Provinciaal over Nederduytsland aangesteld. Als hy daar op Bisschop van Deventer geworden was; is hem den 23 der gemelde maand het volgende voorschryft / om zyn Bisdome volgens het zelve te regeeren / te Brussel door den Hertog van Alba ter hand gestelt.

Ten eerste zal den Bisschop een Geloofsbrief van zijne Koninklike Majesteit ter hand gestelt worden; om den zelve te vertoonen; en in bewaaringe weg te leggen, daar men zulks dienstig oordeelen zal.

E

Ook

Ook zullen d'er toegezegelde brieven aan den Aartsbisschop van Utrecht en den Bisschop van Munster gezonden worden; om hun kennis te geeven van de ordonantzie, meeninge, en wille zijner Heiligkeit, en van de Bulle die de grenscheidingen van dit Bisdom aanwijst: ten einde de voorn. Bisschoppen moggen weeten wat dat hunne Bisdommen ontrokken, en het nieuwe Bisdom van Deventer ingelijft en toegewezen is. En tot beter onderrechting van gemelde Bisschoppen, zal de Hartog zelf hun de gemelde brieven toezenden; en 'er zijnen brief, met de aanwijzinge der grenscheidingen, byvoegen.

Eer dat hy in eigen persoon naar zijnen Bisschoppelijken Stoel gaat; zal hy een Gemagtigden voor uyt zenden; om het Bisdom, en de gerechtigheden aan't zelve gehecht, in bezit te neemen. Tot hulp van dien Gemagtigde, en op dat hy zijnen last des te gemakkelijker mag uytvoeren, zal de Hartog aan den Landvoogd van Over-Yssel schrijven; en hem beveelen de gemelde in-bezit-neeming, indien hy daar omtrent is, in eigen persoon by te woonen; of anders iemand in zijne plaatze daar toe te magtigen. Ook zal hy aan den Kantzelier en den Raad van Over-Yssel schrijven; dat zy 'er twee uyt hun genootschap by zenden. Dan zal hy noch aan de vier Oversten der bezettingen, en van gelijken aan den Schout, Burgemeesteren, Schepenen, en Raad der gemelde Stede schrijven, dat ze de in-bezit-neeming, en de vordere plegtigheden daar toe behoorende, in eigen persoon hebben by te woonen. Die in bezit-neeming zal in de Katedrale kerk van *S. Lubinus* te Deventer met
de

de behoorlijke en gewoonlijke plegtigheden en ceremonien verricht worden; inde tegenwoordigheid van den Deken en het Kapittel der zelve kerke, en van de vordere Geestelijkheid; die de Deken en het Kapittel voornoemd, achtervolgens het voorschrift van zijne *Excellentie*, ontbieden zullen. Daar na zal de gemelde Gemagtigde zich zelve uyt den name en van wege den Bisschop van Deventer in het bezit stellen van de Deventersche Proostdy, en van het Hof daar toe behoorende; en hy zal ten dien einde daar binnen treden: vermits dezelve Proostdy door de Pausselijke Bulle in 't Bisdom van Deventer ingelijft en daar mede vereenigt is.

En op dat de Bruidschat, die den Bisschop volgens den inhoud der Pausselijke Bulle toegewezen is, des te gemakkelijker gevonden en bewaart mag worden; heeft zijne *Excellentie*, om den weg te baanen, den Grave van Megen, Landvoogd van Over-Yffel, bevolen naar de goederen, lasten, en profyten van het Regulieren konvent van S. *Agnes* te verneemen, en de vervreemding der zelve te beletten: en zal deszels antwoord, met de kopye van zijnen brief, hier by gevoegt worden. Indien nu de Bisschop by zijne aankomste in 't gemelde konvent eenige Religieuzen vindt, die hunne klooster-geloften daar niet gedaan hebben; zal hy hen naar de plaats, daar zy dezelve gedaan hebben, eerlijk wederom zenden: de anderen zal hy van alles verzorgen volgens het verdrag, dat hy met hen gesloten heeft: maar wat de genen belangt met dewelken hy noch niet over een gekomen is; die zal hy onder zijn bestier in alle onderdanigheid en zedigheid doen leeren; ter tijd toe dat hy met hen zal overeen

gekomen zijn; of naar den inhoud der Bulle gehandelt hebben.

Daar na zal hy door de Prelaaten, Dekens, Pastoors, en de vordere Geestelijkheid zoo van de stad als van het Bisdom, mitsgaders door den Steevoogd, den Kantzelier, en den Raad die ten deele uyt Gelderschen ten deele uyt Over-Ysselaars bestaan zal, ingehaalt worden; en zijne intrede op het spoedigste in de voornoemde stad van Deventer doen. De processie, die de Steevoogd, de Gemagtigden der Raadsheeren, de Schout, de Burgermeesters, Schepenen, en Raad der Stede, mitsgaders de Schouten en Gemagtigden van Zutfeen Kampen, en Zwol, en vorder de Drost van Lingen, en de vordere Amptenaars dewelken ten dien einde uyt Gelderland en Over-Yssel ontboden zullen worden, met hunne tegenwoordigheid zullen vereeren, zal aan de Stads-poort in order gestelt worden; van waar dezelve met het gansche gezelschap zal geleidt worden naar de Katedrale kerk. Hy zal den Grave van Megen, Landvoogd van Over-Yssel, mitsgaders den Kantzelier en Raad van Over-Yssel en Gelderland, by tijds kennis geeven van den dag, dien hy tot zijne intrede vastgesteld heeft; op dat zy de Prelaaten, Dekens, en Geestelijkheid, mitsgaders de steden, de Amptenaaren van zijne Majesteit, en daar by de voornaamsten van den nabuurigen Adel, by tijds mogen ontbieden; ten einde hy van de zelve vergezelschap, en als hun Kerkoverste, met behoorlijke eerbiedigheid aangenomen, ingehaalt, en erkent mag worden.

Daar aan gekomen zijnde zal hy de Katedrale kerke, en de vordere Geestelijkheid, den eed pleg-

plegtelijk doen, volgens het voorschrift, dat de andere Bisschoppen van de Nederlanden gevolgt hebben; en 't welk hem ook zal ter hand gettelt worden. Dan zal de Deken der voornoemde kerke met het Kapittel en de Geestelijkheid, die daar tegenwoordig zal zijn, hem insgelijks voor hunnen Bisschop aanneemen en erkennen, met hem voortaan alle behoorlijke gehoorzaamheit te bewijzen. En ingevalle sommigen, onder voorwendzel dat ze den Aartsbisschop van Utrecht gehoorzaamheit schuldig zijn, zich daar omtrent wat stribbelig mogten toonen; zal hy het autentijk afschrift van deszelfs toestemming, met de Bullen van zijne (1) Heiligheit en de brieven van zijne Koninklijke Majesteit, vertoonen. Wat de Bisdommen van Munster en Osnabrugge belangt; daar in zal hy zich gedraagen aan het Dekreet en den wille van zijne Heiligheit, en van zijne Koninklijke Majesteit omtrent de oprechting van deeze Bisdommen.

Zoo ras als hy bezit zal genomen hebben; zal hy het volk door zijne predikaatzien beginnen te leeren en te onderwijzen. Eerst zal hy de kerken der steden bezoeken; daar na die van zijn geheel Bisdom; zoo in Over-Yffel en Lingen, als in Gelderland en 't land van Zutfeen. Hy zal nauwkeurig onderzoek doen naar den kerkendienst der Pastooren; of ze van genoegzaame geleerdheit en van een godvruchtig en deugdzaam leven zijn; en zich als eerlijke luiden en goede Katolijken gedraagen. En die hy bevinden zal dat door hun gedrag schade doen, en ontstichting geeven, kettters of van ketterye verdagt zijn; die zal hy in de boetslaan, bestraffen, ja ook afzetten.

Ook zal hy naar de predikaatzien der (2) Bedelende en andere Monnikken verneemen; en zorg draagen dat het volk in de Katolijke leeringe en geloof onderrecht, gevestigd, en bewaart worde. 't Welk ook omtrent de andere Kerkelijke personen, Kerkmeesters, en Kofsters, zal waargenomen worden.

De misbruyken en ergernissen, in wat kerken dat hy die vinden mag, zal hy wegneemen en verbannen. Hy zal zeer vlijtig toezien dat de openstaande kerken vroomer Harders krijgen. Die Harders, als ze hem door de Patroonen die daar recht toe hebben zullen voorgestelt zijn, zal hy in dat ampt bevestigen en inwijden: te weeten als hy na behoorlijk onderzoek van hun geloof, geleerdheit, godvruchtig en eerlijk gedrag en leven, zal verzekert zijn.

Ook zal hy naar de scholen van geheel zijn Bisdom verneemen; en hoe dat het met de Meesters en hunne leere gelegen is: welke Meesters voortaan zijn voorschrift zullen volgen. Hy zal ook, zoo ras als mogelijk is, met eenige Pastooren en Majestraats personen zijne maatregels neemen om een Seminari volgens het voorschrift der Kerkvergaderinge van Trente op te rechten, ten kosten van de genen, die daar toe gehouden zijn. Dan zal hy ook acht geeven op de Boekdruckers en Boekverkoopters; te weeten hoedanig dat ze zich tot noch toe in hunne neeringe gedraagen hebben: waar omtrent hy den regel van zijne Majesteit zal volgen; die in de willekeuren, dewelke deswegen uytgekomen zijn of noch uytkomen zullen, voorgeschreeven is of zal voorgeschreeven worden.

Daar-

Daarenboven zal hy by de eerste gelegend-
heit de Kerkvergadering van Trente, daar het
noodig zal zijn, door de Pastoors, Predikers,
en andere Geestelijken, van nieuws doen ver-
kundigen en afleezen: ten minste omtrent zul-
ke zaken die dienstig zijn om geweeten te
worden; en die leerstoffen, die met het be-
grip en de bevattinge des volks best overeen
komen.

Noch zal dezelve Bisschop zorg draagen dat
die van de Geestelijkheid de willekeuren en
plakkaaten van zijne Majesteit op het stuk
van den Godsdienst onderhouden. Daarom zal
hy de geenen, die dezelve in het waarneemen
van hun ampt of in hun levensgedrag over-
treeden, behoorlijk bestraffen en kastiiden.
Ten dien einde zal hy ook, volgens het ge-
bruik van andere Bisschoppen, gerechtsdie-
naars en kerkers hebben (4).

Indien hy merkt dat de Amptenaars of Ma-
jestaaten in 't nakoomen van het bovenstaan-
de nalaatig zijn; zal hy, na voorgaande waar-
schouwing, daar kennis van geeven aan den
Landvoogd en den Raad van Over-Yffel of
Gelderland; daar het behooren zal. En, in-
dien dezelve ook, uyt traagheit of achteloos-
heit, geenen raad daar tegen schaffen; zal hy
den Hove, of daar het noodig zal zijn, daar
bericht van geeven.

De Abdyen, kloosters, en godvruchtig-
ge plaatzen, zoo van mans- als vrouwspers-
oonen, die onmiddelijk onder den Bisschop
staan, zal hy om dezelve te hervormen be-
zoeken uyt krachte van zijn ordinaris recht.
De anderen, die van 's Bisschops magt ontheven
zijn, zal hy volgens het voorschrift der Tren-
tische

tiſſche Kerkvergaderinge bezoeken, als daar toe gemagtigt van den Pauffelijken Stoel. De kerken of kloosters, die door quade regeering vervallen of bedorven zijn, zal hy weder in ſtaat helpen brengen.

En om dat alles en ieder van 't zelve uyt te voeren; zal den Biſſchop op zijn verzoek, en naar de nootzakelijkheid der zake, de behulpzame hand geboden worden door den Landvoogd en den Raad; mitſgaders door de andere Landdroſten, Schouten, Amptenaars, Burgermeesters, en Schepenen: by dewelken op zijn verzoek, en des noodig zijnde, ook eenige Kommiſſariffen van wegens zijne Majesteit zullen gevoegt worden.

Wijders zal hy achtervolgens zijnen pligt onderzoek doen naar de genen die met ketterye beſmet of van ketterye verdagt zijn; en tegen hen naar de form der rechten te werk gaan. Hy zal maaken eene grondige en volkome kennis van zijne ſchaapen te krijgen; op dat hy in de veranderinge van de Overigheden of Amptenaaren, als de Landvoogd hem naar zijn oordeel vraagt, of om raad aanspreekt, in ſtaat zy om een goed oordeel en raad te geven: ten einde dezelve Landvoogd geene zoodanigen tot eenige ampten of tot het bedien van het Recht mag aanneemen; dewelken anders uyt hoofde van nieuwgezindheit, of kettery, of om andere redenen, zouden moeten afgewezen worden.

Eindelijk zal de Biſſchop in alles wat zijn ampt betreft, betrachten en voor oog en hebben de handhaving van den ouden en Katolijken Godsdienst; en de ruſt en vrede der onderdaanen: 't welk zijne Majesteit hem volkoment-

komentlijk toebetrouwt, en bevolen laat. En nademaal onder anderen de Prooftdyen van Deventer, Zutfeen, en Oldenzeel, in de Bruidſchat van 't Biſdom begreepen zijn; zal hy voor eerſt de Prooftdy van Deventer, gelijk gezeit is, in bezit neemen. Doch hy zoo verre *Bornel*, Kanonnik te Luyk, zich met deze zake bemoeit, of daar tegen aankant, zal de Biſſchop inbrengen dat de Bulle van de oprechting zijns Biſdoms, en van de vereeniging en inlijving der gemelde Prooftdye, ouder is dan de brief (waar by de Prooftdy van Deventer hem gegeven is:) en vervolgens dat die begeevening by onderkruiping verkreegen is, en de plegtige oprechting van dit Biſdom niet benadeelen kan. En indien hy iets uyt hoofde van eene belofte der Hartoginne van *Parma* te eifchen heeft; zal de Biſſchop hem naar den Hartog van *Alba* wijzen, die de handhaver der gerechtigheit is. Doch ingevalle de gemelde *Bornel* noch vordere hinderpaalen in 't werk ſtelt, die de Biſſchop alleen niet wegneemen kan; zal hy den Landvoogd, den Kantzelier, en den Raad van Over-Yffel, daar kennis van geeven; en ook, indien het noodig is, ten Hove bekend maaken; op dat 'er volgens billijkheit tegen gezorgt mag worden.

Wat de Prooftdy van Oldenzeel belangt; dewelke de tegenwoordige Aartsbiſſchop van Utrecht lange jaaren voor dat hy Aartsbiſſchop wierd bezeeten heeft; nadien het recht, dat hy op die Prooftdy te vooren had, door zijne verheffing tot de waardigheit van Aartsbiſſchop vernietigt is; en dat hy de inkomſten, volgens de vereeniging in de Pauſſelijke

brieven voorgeschreeven, aan den Bisschop van Deventer door zijnen afstand overgedaan heeft; zal de Bisschop van Deventer zich zelve uyt krachte der gemelde brieven in het bezit der Proostdye doen stellen: ten welken einde hem voor den Deken en het Kapittel aldaar brieven zullen ter hand gestelt worden. Doch indien 'er van wegen den Aartsbisschop van Utrecht, of van iemand anders, eenige zwarigheid gemaakt mag worden; zal hy den Landvoogd, Kantzelier, en Raad van Over-Yssel, om hulp aanspreken; op dat ze hem in het gemelde bezit helpen stellen: 't welk hun ook uyt name van zijne Excellentie bekend gemaakt en bevolen zal worden.

Aangaande de Proostdy van Deventer; de Bisschop zal verneemen wanneer dat de tegenwoordige Proost die waardigheid bekomen heeft. Indien nu zijne aanstelling tot Proost ouder is dan de dagtekening der Bulle; zal de Bisschop, indien hy met den Proost tot geen verdrag kan koomen, naar het openvallen van de Proostdy wachten. Te Antwerpen den 23 October 1570. en was de brief ondertekent door den Hartog van *Alba* en *Berty*.

Dit voorschijft heeft de Bisschop bestipte
lyk opgebolgt. Als nu de Hartog van Alba
het Kapittel van Deventer op den zelfsten dag
door eenen brief bericht had gegeven dat de
Bisschop zijnen Gemagtigde derwaarts zenden
zoude; en het zelve vermaant had dat
het dien Gemagtigde met de behoorlijke pleg-
tigheden en ceremonien in het bezit van het
Bisdom en de Proostdye zoude stellen; is 'er
de gemelde Volmagtigde binnen weinige da-
gen

gen nae toe getrokken. Te Deventer aangekomen / bond hy dat het Kapittel / om eenige bezelachtige redenen / zich tot het in 't bezit stellen ongenegen toonde: Maar als de Bisschop hun den volgenden brief toegezonden had / is hy eindelijk aangenomen:

Zeer Eerwaardige Heeren: ik heb den brief van uwe Eerwaardigheden den 6 van November ontvangen; die my eene zeer groote verwondering veroorzaakt heeft: dewijl ik niet diergelijks van ul. verwacht had; maar in tegendeel gehoopt had dat gyl. my in al dien lastigen arbeid, die my opgeleit is, kloekelijk zoude helpen; en benevens my in het bearbeiten van Gods Wijngaard getrouwelijk werken. Maar ziet; ik vernem al in 't eerste begin dat men my zoodanige belemmeringen en moeyelijkheden zoekt aan te doen; als geen andere Kapittels, zelfs niet de allervermaardste, hunne nieuwe Bisschoppen aangedaan hebben. Doch by aldien gy rijpelijk by u zelven overwogen had van wat een gewigt deze zaak is; en hoe hoog dat ze by Godt den Heer, by zijne Heilighet den Paus die Gods Stedehouder op aarde is, en by het gansche Genootschap der Doorluchtigste Kardinaalen, zal genomen worden; en vorder hoe zeer dat zijne Geheiligde, Koninklijke, en Katolijke Majesteit deeze zaak ter herte neemt; ik houde my verzekerd dat gy hunne begeerte zonder eenige zwarigheid gehoorzaamt zoude hebben. Echter hebben wy een vast besluyt genomen van uwe goederen niet te zoeken, maar ulieden zelf; en verder, van over geene rechten, vrydommen, of bezittingen te kraakelen;

keelen; maar met al ons verstand te arbeiden voor de zaligheid der zielen, en de hervorming der kerke; van dewelke gy in uwe bezwaarnissen en moeyelijkheden geen enkel woord gewaagt. Om uwe zwarigheden dan met weinige woorden te voldoen; zoo wil ik ul. bekend maaken dat ik mijne klagten niet heb willen brengen voor den Hartog (van *Alba*;) die ik verzekerd was dat zich ten hoogste gebelgd zoude houden; en geene middelen onbezocht zoude laten om ul. de begeerte van den Apostolischen Stoel en van zijne Koninklijke Majesteit te doen gehoorzaamen. Vorders (wil ik ul. bekend maaken) dat ik my van 't volkomen recht, 't welk ons door de Pausselijke Bulle gegeven is, niet heb willen bedienen; welke Bulle, met lood bezegelt, onder ons berust. Van dat recht, zeg ik, 't welk ons de magt geeft om de genen, die ons op dit stuk niet gehoorzaamen, met den ban te slaan. Maar het gene tot vrede en slichting strekt betrachtende, vermaanen wy u in den Heere dat gy onzen wettigen Gemagtigde met behoorlijke eerbiedigheid wilt ontvangen, en bezit laat neemen; zoo niet eenvoudig en zonder bepalinge; ten minste onder een protest; zoodanig te weeten dat het recht der beide partyen in zijn geheel en onvermindert zal blijven: 't welk van ul. zonder uw minste nadeel gedaan kan worden. Onder tusschen durf ik ul. belooven dat ik ul. gaarne alles toestaan zal, wat ik met een goed gewisfe, en behoudens de Dekreeten der Kerkvergaderinge van Trenten, toestaan kan: want wat die Dekreeten belangt; ik ben reeds door eede verplicht om dezelve te onderhouden, en naar
mijn

mijn vermogen in 't werk te doen stellen. Dit zal ik ook, indien het noodig is, met eede bevestigen; en ik zal zoodanig met ul. handelen, dat ik niemand rechtmatige redenen van klagte zal geeven. Wat de goederen der Proostdye belangt; daar wil ik my niet meer van toe-eigenen, als 'er de Proost tot noch toe van getrokken heeft. Noopende het aanslellen van eenen bestierder der goederen; wil ik gaarne uw gevoelen volgen: gelijk ook omtrent het schadeloos houden van 't Kapittel; ingevalle de Heer *Bornel*, die de Proostdy tot nu toe bezeeten heeft, uluiden eenige moeite mogt aandoen. Doch dit alles moet gyl. mijnen Gemagtigden niet afvorderen: maar my zelf, wanneer ik daar tegenwoordig zal zijn. Dierhalve vermaane ik ul. nochmaals van geene zwaarigheid te maaken van mijnen Gemagtigde, ten minste onder een Protest, aan te neemen: staande te vreezen, indien hy genootzaakt word om daadelijker wijze in het bezit te treden, 't geen ik hoop dat niet gebeuren zal, dat zulks uluiden tot groote schande en schade verstreken zal; 't welk my van herte leed zoude zijn: want ik wil veel liever de ingewanden van een vaderlijke liefde vertoon, als my van straffigheid bedienen. Ik meene dat onze Volmagtigde uluiden volkomentlijk voldoen zal op de zwaarigheden, die gy tegen zijne volmagt inbrengt. Vaart wel zeer Eerwaardige Heeren in den Heere, en mijne beminde Broeders in *Christus*. Te Antwerpen den 7 November.

Uw Medebroeder

ÆGIDIUS de MONTE.

Daar

Zijne in-
hulding.

Daar op is hy den 30 (derzelve maand) in de weiden dicht onder de stad leggende / en dooz de wandeling de Woop genaamd / dooz den Graaf van Mezen en de Gemagtigden zijner Koninklijke Majesteit verwelkomt. In de stad getreden / wierd hy van dezelve naar het Minnebroeders konvent geleidt. Als hy daar zijn Bisschoppelyk gewaad aangedaan had ; is hy / dooz de geestelykheit berzelt zijnde / in eene plegtige processie naar de kathedraale kerk gereeden : daar hy / na dat de Deken de Offerhande der Nieuwe Wet plegtiglyk opgedragen had / den Bisschoppelyken zegen aan 't volkgegeeven heeft. Daar op heeft hy de Proostdy van Oldenzeel in bezit genomen ; en kozt daar op het klooster van S. Agnes berg ; met den last nochtans van hier vijf Reguliere Priesters hun leven lang te onderhouden. Dat gedaan zijnde ging hy zijn Bisdom booz de eerstemaal bezoeken ; 't welk hy in 't jaar 1575. booz de tweedemaal deed ; hebbende alhoorens / te weten den 24 February van 't gemelde jaar 1575, eene kerkelyke Dierschaar in de stad opgerecht ; en den Pastooren bevelgegeeven om de Dekreten der Kerkbergaderinge van Trente den volke op zekere dagen in de moederlyke tale booz te leezen en uyt te leggen. In 't jaar 1572. heeft hy den eersten Martsdiaken van zijn Bisdom benoemt ; te weten zynen volgen Broeder / Franciscus de Monte, zijnde een Kanonnik en Licentziaat : dien hy ook booz zynen Gemagtigde gebuykt had om het Bisdom in 't bezit te ueemen ; en in 't voorige jaar tot Domheer van Deventer aangesteld had. Hy bebal dat het huys der arme Broeders /

Neemt de
Proostdy
van Olden-
zeel in be-
zitt.

Hy be-
zoekt zijn
Bisdom:

deren / van 't welke beneden zal gesproken worden / voor 't Seminari des Bisdoms zoude gebruikt worden.

Cerwijl hy dus bezig was met de rampen van 't Gemeene-best / de wonden der kerke / en de quaadaardige koortzen der Geestelij-heit / als een geestelijk Arts te geneezen ; is hy door eene zwaare ziekte in 't bed geholpen : en heeft zijnen zaligen geest den 26 Mey 1576, op 't hoogtij van Pinxteren / omtrent 6 uren 's namiddags / te Zwol / in de handen zijns Scheppers overgegeven. Daar op is hy te Deventer in de Katedrale kerck voor 't outaar van 't H. Krups / recht over de H. Sakraments kapel / ter aarde bestelt. Het * lijk wierd niet alleen door zijne vrienden / maar daarenboven door verscheide Raadsheeren / en een groot getal burgeren ter begraaffnisse geleid. Een van de Kanonniken (van Deventer) spreekt aldus van deezen Bisschop in zijne bijzondere aantekeningen. *Aegidius de Monte*, onze Bisschop, van de Order der Minnebroederen, was in verscheide plaatzen van Brabant Leermester in de Godkunde geweest : maar heeft te Loven het ampt van Gardiaan bekleedt. Ik heb hem dikwils met een groote bevalligheit hooren preeken : want hy had een schoone stem en een fraay gebaar. Op zijn leven viel ook niet te zeggen ; had hy maar zijne genegendheit (voor zijne vrienden) wat meer ingebonden, en zijnen neef beter tegengegaan. Daar by had hy juyst met eenen Deken te doen, die hem altijd den voet dwers zette, en in 't pleiten leefde. Hy was een man van een rechtzinnig en vreedzaam gemoed, en zeer mildadig. Doch

* *Revis in descript. Daventr.*

als de nieuwe gezindheit over al de overhand nam; is hy de droeviger beroerten, die 'er stonden te volgen, te Zwol door een zalige dood onttrokken. Ik heb hem tweemaal met geen kleine staatzie naar zijne Katedrale kerk zien geleiden: eerst om 'er bezit van de Proostdy te neemen; en noch eens om 'er begraven te worden.

A A N T E K E N I N G E N .

I. 't Is ieder een bekend, en wy hebben 't honderdmaal in dit werk gezien, dat de tijtel *Zijne Heiligheit*, of *Allerheiligste*, den Paus van Rome eigen geworden is. Ik zal hier maar zeggen dat de tijtel van *Allerheiligste* of van *Allerheiligste Vader* van ouds aan alle ^a Bisschoppen gegeven wierd. Zoo is het ook met den tijtel van *Uwe* of *Zijne Heiligheit*: 't welk by *Du* ^b *Cange*, en elders, beweezen staat. Ja de tijtel van *uwe Heiligheit* wierd somwijlen ook aan gemeene Prieffers gegeven: *Wy bidden uwe Heiligheit*, zegt ^c *Timotheus* aan den Priester *Pastor*, enz. Ik zal 'er noch byvoegen dat de Konstantinopolitaansche Keizers zich zelve ook den naam van *Heiligheit* aanmatigden; en van de Patriarchen en Bisschoppen zelfs *Heilig* lieten noemen. Dat de oude Keizers, die zoo magtig waren, zich zelve Heiligen noemden, en rondom hun hoofd, als of ze Goden waren, met een blinkenden kring uytgeschildert wierden, dat is hun noch eeniger wijze toe te geven, zegt *Du* ^d *Cange*: maar dat de latere Grieksche Keizers, de verwaandste onder alle de menschen, en tot de ooren toe in allerhande oudeugenheden gedompeld, toen ze schier alle hunne landschappen verlooren hadden, en binnen den omkring van Konstantinopole en eenige weinige nabuurige steedjes opgesloten zaten, zich zelve den tijtel van Heiligheit aanmatigden, en aldus van de Patriarchen

^a Zie Justin. Novell. 8. 40. 42. 67. 86. Item Concil. Chalcedon. act. 10. ^b In voce Sanctimonia. ^c Ibid.
^d Dissertat. de Nummis Byzant.

en andere Bisschoppen wilden genoemd worden; dat is volgens hem niet in te schikken. Dat ze die verwaandheit hadden, en zich *heilig* lieten noemen, blijkt uyt verscheide plaatzen van *a Pachymeres, Alexius s Comnenus, en g Codinus. Konstantyn de Grootte* had op dit stuk grooter zedigheid en bescheidendheit getoont; en den naam van *Heilig h* verworpen. En de Keizer *Frederik I* had volgens *Du Cange* groot gelijk dat hy den Griekschen Keizer *Isaacius Angelus* om die laatlunkendheit laakte, en zijne Gezanten dus toesprak: *Uw Heer noemt zich zelven Heilig: 't is eene wondere heiligkeit, dewelke heilige, eerlijke en godsdienstige mannen, en getrouwwe boden ... in welker mond geen logentaal noch ondeugd gevonden is, gewoon is schielijk in den kerker op te sluiten, en met naaktheit en honger tot stervens toe af te matten: Godt bewaare ons voor zulke een heiligkeit.*

Ik vinde ook dat *Johannes Sarisberiensis* den naam van *Uwe Heiligkeit* aan den Koning van Engeland geeft. Dit zijn zijne woorden: *Ondeugende menschen, gelijk wy verstaan hebben en betreuen, hebben hun beste gedaan om uwe heiligkeit te bedriegen.**

2. Ik zal by deeze gelegendheit, maar niet anders als historischer wijze, verhaalen hoe dat sommige Bisschoppen in de Kerkvergaderinge van Trente zeer geklaagt hebben over de vryheit der Monnikken in het preeken. De Bisschoppen van *i Fiesoli*, om anderen voor by te gaan, klaagde hemelhoog dat de Monnikken over al preekten, zonder van den Bisschop verlof tot het preeken gekreegen of gevraagd te hebben. Hy zeide dat men zoodanig een quaad niet langer dulden mocht, noch dulden kost, zonder de schaapstal voor de wolven open te zetten, om de schaapen te verscheuren. Hy wilde juist niet zeggen dat ze wolven waren; maar dat 'er somtijds een wolf onder de kap schuylen kost, die dan door den Bisschop niet zoude kunnen geweert worden. En als 'er van 't *resideeren* der Bisschoppen gesproken wierd, zeide *Jacobus Cortez*,

a Lib. 6. cap. 31. lib. 10. cap. 11. 29. 32. &c.

f en *g* by *Du Cange* *ibid.*

b Vide *Juvenc. libro 4. Hist. Evang. circa finem.*

c *Epist. 61.* i *Zie Du Pin Hist. du Concile de Trente.*

Biffchop van Vaifon, dat het *refideeren* der Biffchoppen voor deezen goed en heilzaam was geweest; maar tegenwoordig geen vrucht konde doen. De onheilen der kerken, zeide hy, waren den Biffchoppen niet te wijten die niet *refideerden*. Bewijl zy met al hun *refideeren* niets kosten uytrechten, om de goede leere in hunne Biffdommen te handhaven. De reden was dat de Monniken en de Ingaarders der aflaatspenningen over al preekten, zonder naar Biffchop of Aartsbiffchop te vraagen. 't Is niemand onbewuft, zeide hy, dat de nieuwigheden van Duytland uyt de predikaatzien van *Johan Tekel* en *Marten Luther* gefproten zijn; en dat die van den Monnik *Samfon van Milane* gansch Zwitserland op de been geholpen hebben. Wat zouden de *refideerende* Biffchoppen, zegt hy, tegen al dat volk gedaan hebben, 't welk met zoo veele *priviligien* en ontheffingen gewapent is? Veele andere Biffchoppen fpraken even eens: maar de Monniken hadden 't Hof van Rome op hunne hand. Om de Biffchoppen niet gansch en al over boord te werpen; wierd een middelweg ingeflagen, dat ze de magt niet zouden hebben om buiten hunne kerken te preeken zonder verlof van den Biffchop: maar in hunne eige kerken mogten zy 't ten allen tijde doen, zonder den Biffchop om verlof aan te fpreken.

Ik heb 'er elders al over geklaagt dat sommige Monniken (sommige zeg ik, en zeg het noch eens om geen ondank te behaalen, en op de goeden niet te fmaalen) geen groote flichting door hunne predikaatzien geeven. Wat zou men van hunne Sermoeenen over de *Portiuncula*, den *Roozekrans*, *S. Francifcus* koorde *Schapulier*, en meer andere dingen konnen vertellen? Maar 't is de Historien bekend dat ze al over lang op dit ftuk tot uytspoorigheden uytgefpat zijn. Wat hebben ze voor hene op den Preekftoel een geweld over de Onbevleete Ontvangeniſſe gemaakt? Hoe hebben ze tegen sommige Keizers die niet wel by 't Hof van Rome ftonden, onder het preeken gedondert; en het volk meer tot oproerigheid als godvruchtigheid opgewekt? Wat hebben de Geloovigen al van de volkome armoede van *Chriftus* moeten hooren! Ik zal nu maar zeggen dat zulke Pree-

Preekers somtijds door het verhandelen van hooge en diepzinnige verschillen groote eer meenen in te leggen, maar zich zelven by goede kenders bespottelijk maaken. Een Franciskaner Monnik, die op het stuk van preeken een grooten naam gekreegen had, zoude eene k predikaatzi voor *Lodewijk XII* doen. Uyt het Evangelii of de H. H. Vaderen te preeken, dat was voor zoo eenen Overvlieger al te gemeen. De vermaaning tot een goed leven, het voordraagen van de eeuwige gelukzaligheid, en van de straffen der helle, zoude ook niet uytgemunt hebben; dat deden de andere Preekers alle dagen. Om wat byzonders te hebben, en zijne spitsvinnigheid in 't redeneeren ten toon te stellen, deed hy eene predikaatzi van de verschijninge der Duyvelen; en onderzocht met veele redenen en tegenredenen, indien de Duyvel onder de gedaante van O. L. Heer aan een deugdzaam mensch verscheen; of zoo een mensch, die den Duyvel voor Godt aanzag, afgodery zoude pleegen met hem goddelijke eer te bewijzen. Men kan wel denken dat hy zijn verstand zal uytgeput hebben om alles op het scherpzinnigste uyt te pluyzen; en zijn gevoelen te doen boven drijven: en dat hy daar by de grootste toejuyching van de weereld verwacht zal hebben. Maar *Lodewijk XII*, nae dat hy alles met een uysterste geduld aangehoort had, verklaarde dat hy noit grooter gek had gezien. Dat de Preekers, indien ze zoo voortgingen, en hunne geschillen niet onder malkander afdeeden, maaken zouden dat hy naar geene predikaatzen meer zoude omzien. Waren alle menschen zoo wijs; daar zouden veele ongerijmheden, scheldwoorden, verdichtzels, ja goddeloosheden, van den preekstoel blijven; die nu van onkundige menschen met gaapende monden aangehoort worden.

4. Dat is nu de gewoonte geworden dat de Bisschoppen ook Gerechtsdienars en kerkers hebben: maar hoe verre dat de Bisschoppen in het opleggen van lichamelijke straffen gaan mogen, daar zoude vry wat over te zeggen vallen. *Gregorius de Groot*e nam 't het zeer euvel dat de Bisschop van Kon-

k Fer. on de rebus *gestis Gallor.* in *Lud. XII*.

l Ep 52. lib. 2. ind. 11.

stantinopole eenen Monnik, die ook Priester was, in de kerk stokslagen had laten geeven. *Uwe Broederschap weet wel*, zegt hy, *wat de kerkelijke Regels van zulke Bisschoppen zeggen, die zich door het geeven van slagen ontzachelijk willen maaken: wy zijn^o Parzours of Harders geworden, geen slagers . . . dat is eenne nieuwe en ongehoorde manier van preeken, iemand door slagen tot het geloof te dwingen.* Ook heeft hy eenen *Andreas*, Bisschop van Tarente, voor den tijd van twee maanden in zijne bediening *m* opgeschort, om dat hy zeker vrouwspersoon wreedelijk met stokken had laten slaan. Onder andere valsche berichten wierd dit den *H. n Athanasius* ook te laste geleit, dat hy den Bisschop *Calliaicus* door eenig krijgsvolk had laten geesselen.

Doch andere *n* meenen dat zulks van eene harde geesseling, of slaginge, verstaan moet worden; te weten als men iemand tot bloedens toe zouw laten slaan of geesselen. *Gennadius*, Patriarch *p* van Konstantinopole, deed *Charisius*, die een kerkelijk persoon was, maar naar geene vermaninge luistende, op een matige wijze geesselen.

De *H. q Augustinus* zelf, na dat hy de geesteling die de in wereldlijke vierschaar geschiedt goedgekeurt had, voegt 'er by dat ze ook door de Bisschoppen in hunne rechtspleegingen dikwils te werk gestelt wierd. *Gregorius de r Groot* zelf, die den Bisschop *Andreas* om die reden in zijnen dienst opgeschort had, vermaant den Bisschop *Paschasius* dat hy den Onderdiaken *Hilarius* niet alleen zijne bediening onneemen zouw; maar dat hy hem ook in 't openbaar zoude doen geesselen, en dan in ballingschap zenden. In de Synode van Mascon wierd een Decreet *f* gemaakt dat een geestelijk persoon, die een ander geestelijk persoon voor den weerdlichen Rechter dagvaarden mogt, negen en dertig slagen met de roede zoude ontvangen. En *Johann Pecham*, Aartsbisschop van Kantelberg, vermaande den Offi-

m Ep. 83. lib. 2. ind. 71.

n Ath. Ep. 182.

o M Roussel Hist. Pont. Jurisdictionis lib. 4. cap. 7.

p Niceph. lib. 15. cap. 23.

q Ep. ad Marcellin.

r Apud M. Roussel.

f Can. 8. c. 4.

t Nicol. Harpsvelt in Hist. Anglie, ad sec. 13. cap. 23.

ciaal van zekeren Bisschop wel ernstelijk, en beval hem, dat hy voor openbaare misdaden, daar hy volkomen bericht van had, geen geldboeten zoude invorderen: maar de misdadigers met stokslagen, of lange en moeyelijke pellegrinmaaden, of diergelijke straffen, moest kastijden. Ja *Alexander III* zelf gaf den Aartsbisscho *v* van Palermo tot antwoord dat hy de geesseling tegen de quaaddoenders te werk mogt stellen, maar niet tot bloedens toe.

Maar de *w* Kanonisten merken aan dat de gemelde geesselingen, het geeven van stokslagen, en diergelijke straffen, voor zulke kastijdingen moeten aangezien worden, gelijk van de ouders tegen hunne kinderen, en de schoolmeesters tegen de scholieren, gebruykt worden. Daarenboven is dat slaan den Bisschop in eigen persoon *x* verboden: vond hy goed stokslagen of geesseling tegen sommige quaaddoenders te gebruyken; dat moest hy door anderen uitvoeren: hoewel het den Abt toegestaan wierd, zijne onderhoorige Monnikken met eigen hande te kastijden.

En om dat de openbaare geesselingen, die op het schavot geschieden, onder de bloedstraffen gerekent worden, zijn ze by de geestelijke Vierschaar buiten 't gebruyk geraakt. De Officiaal van den Bisschop van Parijs had iemand in 't jaar 1562. tot eene openbaare geesseling verweezen: maar 't Parlement verklaarde dat hy daar toe niet gerechtigd was; en deed verbod aan alle Officiaalen en Geestelijke Rechters van diergelijke strafvonnissen uyt te spreken.

Ik heb zoo even gezeyt dat *S. Gregorius* den Onderdiaken *Hilarius* in ballingschap wilde gezonden hebben: doch volgens de *y* Kanonisten is zulks van geen recht ballingschap te verstaan. 't Wierd groote zondaaren wel meer opgeleit, buiten het gezigt van hunne vrienden en bekenden, ja buiten hun Vaderland zelf, eenigen tijd boete te gaan pleegen, om door het dagelijks zien van hunne goede bekenden en

v Apud M Rouffel.

w Vide Dominium van Espen in jus Can. part. 3. tit. 11. cap. 11. *x* Vide ibid.

y De Heer van Espen als boven.

magen in het plesgen van boetvaardigheid niet belet te worden. Van zoo een ballingschap verstaan zy de woorden van *Gregorius* ook: want, zeggen zy, iemand buiten zijn vaderland te bannen, koomt de wereldsche Oppermagt toe. In Vrankrijk voor al, zegt γ *Guilelmus Benedicli*, zou men niet verstaan hebben dat de Geestelijke Rechters iemand het vaderland ontzeiden. En α *Choppinus* verzekert dat het dikwils gerechtelijk uytgewezen is, dat de Geestelijke Rechters tot dat verbannen niet gerechtigd zijn. Zelfs leeren zy dat een Monnik, hoewel dat hy uyt krachte van de gehoorzaamheit daar hy belofte van gedaan heeft naar een ander klooster mag gezonden worden; echter door zynen Overste zoo niet verzonden mag worden by wijze van straffe of verbanning. De Generaal der Preekheeren had een van zyne onderhoorige Monnikken, die zich leelijk te buiten gegaan had, naar het klooster van Klermont verzonden, met verbod van oit wederom te koomen. b Maar het Parlement van Parijs verklaarde dat bevel nietig; om dat een Geestelijk Overste niet gemagtigd was om iemand in ballingschap te zenden.

De Pauzen zelf plagten niet tot doodvonnissen te koomen. *De dood*, zeide *Alexander c III*, en de *vermindering der ledemaaten*, moet voor de Koninklijke magt (of de weereldlijke Oppermagt) bewaart werden. 't Wierd *Leo III* als een zwaare misdaad opgedrongen dat hy eenige perfoonen, die tegen zijn leven 't zamen gespannen waren, ter dood verweezen had: en *Lodewijk de Goede* nam het zeer euvel dat de Opperbisschop zulke een strengheit had gepleegt. *Leo III* zeide niet dat hy 't gedaan had, en 'er toe gerechtigd waar; maar d bewees dat hy 'er zuiver van was; en geen doodvonnis over hen gesproken had. Eenigen tijd daar nae liep 'er een gerucht dat de Paus *Paschalis I* twee Romeinsche Heeren, na dat hun eerst de oogen uytstoken waren, had laten onthalzen. De e Keizer, daar over

γ Apud D. van Espen, *ibid.*

α De *Sacra Polit.* lib. 2. cap. 3.

b Apud M. Rouffel, *ibid.*

c *ibid.*

d *Vita Ludovici Pii a Pithheo edita.*

e *Sigonius de regne Italiae ad an. 723. Platina, enz.*

gebelgd, wilde de zaak door zijne Gezanten doen onderzoeken. Maar de Paus trachte dien blaam op alle manieren van zijnen hals te schuiven; hy verklaarde dat ze de dood verdient hadden, en schuldig waren aan gequetste Oppermagt: doch wilde den naam niet hebben dat ze op zijn bevel ter dood gebragt waren. Volgens eenige Schrijvers zoude *Bonifacius VIII* de Geestelijke personen allereerst op een wreede wijze mishandelt hebben: *Bonifacius*, zegt *P. F. Langius*, om dat hy meer naar eenen tyran dan eenen Paus geleek, wierd de schrik (of wonder) van de weerd genoemd: want 't is hy, dewelke de kerkers voor de Geestelijken, die zich te buiten gingen, heeft uytgevonden, gelijk ook de manier van hen te ontwijden. Hy heeft twee Kardinaalen, uit het geslagt van de Kolumnaas, van alle huane waardigheden en goederen beroeft; en uit Rome gejaagt. Maar of het gevangen zetten en 't ontwijden van Geestelijken, die het verdienden, voor zoo eene wreedheit moet gehouden worden, daar zoude ik ten minste sterk aan twijffelen. Ook is het niet waar dat *Bonifacius VIII* zulke kerkers voor de Geestelijken, die het verdienden, allereerst uytgevonden heeft. In den Regel der Kanonnikken, die in 't jaar 816 opgestelt is, word bevolen dat men voor de genen, die door geen geessing te verbeteren zijn, eene plaats of twee binnen 't klooster moet gereed maaken, om 'er die gasten voor eenigen tijd op te sluiten. Zulke plaatzen, daar die personen opgestoten wierden, zijn zekerlijk gevangenissen; en daar staat wel duidelijk by, dat 'er diergelijke plaatzen in verscheidene kloosters gevonden wierden. En honderd jaaren voor *Bonifacius VIII* had *Innocentius III* al g verklaart dat de Bisschop zulke Geestelijken, die zich leelijk vergreepen hadden, en niet veilig genoeg in een klooster kosten opgesloten worden, in eene nauwe gevangnisse most bewaaren. Ook schrijft dezelve h Paus aan den Bisschop van Parijs dat hy eenen Geestelijke, die een vervalscher was, in eene eeuwige gevangnisse om 'er boete te pleegen most opsluiten.

f In *Chronico Cyticensi*. g C. 35 extra de Sent. Excom.

h Cap. 27. §. 1. extra de Us.

Johannes X XII, zoo als de *i* Schrijvers verhalen, heeft *Hugo* Bisschop van Cahours, om dat hy tegen zynen persoon in een vloekverwantschap getreden was, laten ontwijden. Daar op wierd hy de Weereldsche Vierschaare overgelevert, en ter dood gebragt.

Maar geen Paus heeft op dat stuk grooter strengheit gebruykt als *Urbanus VI*. Hy *k* deed 7 Kardinaalen op de pijnbank leggen; daar ze wreedelijk gefoltert wierden. Vijf van dezelve werden op zijn bevel ter dood gebragt; en hunne lichaamen onder levende kalk gedompelt en aldus verbrand. Zelfs liep'er een gerucht dat ze leevend in de zee geworpen waren. De reden van deeze wreedheit was, dat ze naar den Kardinaal van Reate geluystert hadden; dewelke hun eene vrage voorgesteld had of men eenen Paus, die alles in't wild liet loopen, of tot regeering der kerke geene bequaamheid had, of in alles naar zijn eigen kop te werk ging, zonder naar den raad der Kardinaalen te luisteren, geen bequaamen voogd zouw mogen geeven. *Theodoricus de Niem*, die dit verhaalt en op den zelve tijd leefde, voegt'er deeze woorden by: *Of de Paus iemand kan laaten ter dood brengen, en'er bevel toe geeven, zonder irregulier te worden, daar weet ik niet dat ik van geleezen heb.* Van dat irregulier worden zal ik aanstonds breeder spreken: maar *Sixtus IV* zag daar niet op; als hy den Protonotaris *Laurentius*, die te Rome oproer slookte, deed *l* onthoofden. Zoo deed *Leo m X* den Kardinaal van Sene, om dat hy een toelag op zijn leven gesmeedt zoude hebben, door beuls handen sterven. Ook deed *Pius n IV* de *Karaffaas* gevangen zetten; en heeft zelfs het doovonniss over hen gestreeken. Dewijl de Pauzen ook weereldsche Oversten zijn, en de schelmstukken niet ongestraft mogen blijven, is het wel te begrijpen dat ze weereldsche Rechters kunnen aanstellen om vonnissen over de misdadigers te spreken. Maar hoedan, als de Pauzen zelf zulke vonnissen strijken; zouden ze daar door *irregulier* wor-

i Platina. Annales Sertonis ad an. 1316.

k Theod. de Niem. *l* Onuphr. in Xyphi IV.

m Onuphr. invita Leonis X. *n* Idem in Vita Pii IV. den

den? Dat onderzoek is voor my te hoog; en ik laat het den Godt- en Rechtsgeleerden over. Ik zal evenwel zeggen dat 'er de Kanonisten of Geestelijke Rechtsgeleerden, volgens *M. o Rouffel*, dit antwoord op geeven dat de Paus niet *irregulier* word met iemand der dood schuldig te verklaaren; maar wel met het vonnis ter uytvoeringe te brengen. Als evenwel *p Joannes XXIII* bevel had gegeeven om zeker persoon te onthalzen; en de misdadiger riep dat de Paus door dat bevel *irregulier* geworden was; heeft de Paus, ziende dat hy van het volk om dat zeggen voor *irregulier* zoude gehouden worden, den misdadiger op vrye voeten gestelt. Zeker Pausselijk Legaat had ook *q* het doodvonnis over iemand uitgesproken: maar als de misdadiger ook overluid zeide dat veele personen daar door *irregulier* zouden worden, en reeds geworden waren; antwoorde de Legaat: *Vervloekt moet hy zijn, die u dat ingegeeven heeft. Hy deed hem weder in de gevangenis brengen; en liet hem kort daar nae loopen.*

o Ut supra. p & q Ibid.

Vikarissen des Kapittels.

BERNARDUS HERINK.

Als de kerk van Oldenzeel haaren Bischof verlooren had / heeft het Kapittel het bewind terwijl de Stoel zoude openstaan opgedragen aan Bernardus Herink, die een lid van 't zelbe Kapittel was.

Maar als hy zag dat de Katedrale kerk tot twee reizen toe door 's Konings bezetting uytgeplundert was; de stad Deventer / met de andere steden des Bisdoms / onder de zeeghastige wapenen der Bondgenooten had moeten buigen; de Katoelike Godsdienst genoegzaam uytgebannen was; heeft hy den last / dien hy reeds twee jaaren gedragen had /

Bern. Herink algemeen Vikaris.

weder op de schouderen van 't Kapittel geleit.

Enige akten van deezen Vikaris staan by Jakob Revius in zijne Historie * van Oebenter vermeld.

II. Algemeene Vikaris.

Aegidius de Monte, tweede algemeene Vikaris.

Aegidius de Monte, de Broeders zoon van den tweeden Bisschop Aegidius de Monte, Licentiaat in beide de Rechten en Leeraar in de Godtheit / die ook van den gemelden Bisschop eene Kanonniksdop in de kerk van Oebenter behouden had / is van de Kanonnikken / die naar Oldenzeel geweeken waren / tot Vikaris aangestelt in de plaatze van Bernardus Herink. Wanneer de stad nu weder aan de Spanjaards ingerupmt was; is hy den 6 Augusti 1586 met de eenparige stemmen van alle de Kanonnikken in zijne bedieninge bevestigd. Maar den 2 Augusti 1588. is hy met groote opschuddingen en onlusten uit zijn ampt gezet / en naar Zaband geweeken; daar hy Oeken van Lier gestorven is.

Hendricus Vordenus, algemeene Vikaris van Philippus Rovenius, heeft by de Prinzen van Nederland zwaare klagten over deezen de Monte gedaan; welke klagten onder my berusten.

Derde Algemeene Vikaris.

Albert van Til, derde Vikaris.

Op den zelfden dag / als Aegidius de Monte van zijn Oekenschap afgezet wierd; heeft het Kapittel die waardigheit opgedragen aan Albertus van Til. Het selve Kapittel / 't welk

* Lib. 5. pag. 121.

hem een eerlijk man noemt / en daar by getuigt dat het blyken van zijn vroomigheid had / heeft hem den 10 van September in die waardigheid bevestigd. Deze Aalbert van Til was daarenboven Kanonnik en Schatmeester der Zutfeensche kerke.

III Bisschop.

GISBERTUS KOEVERINKS.

Gisbertus Koevertinks, Licentziaat in de Godkunde / die 't zedert het jaar 1571. Kanonnik en Hartzdiaken / en 't zedert het jaar 1585. Deken van S. Jans kerke te 's Hartogenbosch was geweest / wierd in 't jaar 1589. dooz den Koning van Spanje benoemt om de derde Bisschop van Deventer te zijn. Gysbert Koevertinks waar geboren: zijne vorige bedieningen, enz. 2300 hy den last weigerde te aanbaarden; maar zijne versooning / hoewel met allen erust boozgesteld / niet aangenomen wierd; heeft hy de benoeming onder zekere boozwaarden / die hy den Hartog van Parma boozgesteld had / den 20 Maart 1590. aangenomen. Deze boozwaarden staan in den volgenden brief aan de Kanonnikken van Deventer vermeldt; die een antwoozdt is op hunnen brief van gelukwensching.

Zeer Eerwaardige en uytmuntende Heeren, en onze zeer beminde Broeders in Christus. Als ik van 's Hartogenbosch naar het Hof zoude vertrekken, te weeten den eersten Maart, heb ik uwen brief van gelukwenschinge ontvangen die den 5 February uyt Deventer geschreeven was. Die brief moest my zekerlijk ten hoogste aangenaam zijn: dewijl hy die groote genegendheit van de hoofdgeestelijkheid

heit voor den genen, dien ze tot haaren Bis-
 schop hoopt te krijgen, zoo duidelijk met aan-
 biedinge van allerhande dienst te kennen geeft.
 Dit heeft my ook geen kleine hoop gegeven
 dat de kerk van Deventer, die my tot een
 Bruyd toegeleit is, my eene zeer groote lief-
 de bewijzen zal: en dat gyl altemaal, in het
 bestieren van zoo een luttig Bisdom, mijne
 zeer getrouwe medewerkers zult zijn: want
 zonder uwe hulpe zal het Bisdom niet behoor-
 lijk bestiert kunnen worden. Ik verhoop dat
 de weereldsche Overigheid my insgelijks gene-
 gen zal zijn: uyt wiens naam de Sekretaris en
 Kommiffaris van Deventer my ook veel geluks
 heeft gewenscht: 't welk my zeer aangenaam
 is geweest. En wat onze oprechte liefde voor
 uluiden en voor uwe kerk en Gemeene-beste
 belangt; om daar oordeel over te strijken, ver-
 zoek ik dat gy op mijne toekomstende werken
 let; indien ik het aangeboden ampt koome
 aan te neemen. Ondertusschen verzeker ik
 uluiden, mitsgaders de Majestraat en al het
 volk, dat ik met Gods genade niets zal onder-
 neemen, 't welk met de reden en billijkheit
 niet over een zal koomen.

Wijders, zal ik tot het aanneemen van dee-
 ze bediening niet kunnen aangezet worden
 door de voordeelen van 't Bisdom; want, zoo
 als wy verstaan, zijn die zeer gering: noch
 ook door de zucht tot de ledigheid; dewelke
 van de Nederlandsche Bisschoppen, indien zy
 hunne zielen willen zalig maaken, in deeze al-
 gemeene beroerte van alle dingen niet kan ge-
 zocht worden. Ook kan ik'er niet toe aange-
 port worden door de eere; dewelke ik van
 ketteren, en die Gode en den Katolijken Ko-
 ning

ning wederspanning zijn, niet te verwachten heb: hoewel ik my verzekerd houde dat de goede menschen hunnen pligt niet zullen verzuimen. Daar by, wat eene genegendheit dat de Geestelijkheid en de burgery van 's Hartogenbosch tot nu toe voor my hebben, blijkt volkomentlijk uyt die groote begeerte die zy toonen om my te behouden: daar by ontbreken hier de middelen niet om te bestaan. Ja, als ik acht gaf op de grootheit van den last die my opgeleit word; en op de verhevendheit der Bisschoppelijke bedieninge, dewelke zelfs voor de schouderender Engelen vreeslijk is; zoo heb ik by den Doorluchtigsten Heer; den Hartog van *Parma*, onzen Landvoogd, die my den 28 January door eenen brief ontboden had, ernstelijk, van herte, en met veel aanhoudens, meer als eens mijn beste gedaan om van dat ampt verschoont te worden; en heb zeer krachtige redenen voor mijne verschooning bygebragt. Maar dewijl mijne pooging vergeeffsch was, en mijne verschooning niet aangenoomen wierd; heb ik alvorens drie zaaken, eerst mondeling en daar na schriftelijk, voorgesteld, om van zijne Koninklijke Majesteit gedaan te worden. Voor eerst dat men my, die geringe middelen heb, uyt 's Konings kasse zoude wedergeeven 't geen zal moeten uytgekeert worden voor het afvaardigen der Bullen; en voor al het andere 't welk ik, tot dat ik in het bezit van 't Bisdom ben, zal moeten opschieten: welverstaande nochtans, indien ik reeds zoo veel uyt de inkomsten des Bisdoms niet zal getrokken hebben. Ten tweede dat men my, om op een eerlijke of ten minste op een lijdelijke wijze te be-

bestaan, uyt de zelve kasse zoo veel toelegge, als 'er aan de inkomsten des Bisdoms, die meest onder den vyand gelegen zijn, te kort zal koomen. Eindelijk dat de persoonen en goederen der Geestelijken, die zeer klein in getal zijn, volgens de Ordonantzie der kerkelijke Regelen onbelast mogen blijven; op dat ze niet genootzaakt worden van woonplaatze te veranderen. Noch heb ik op den Hartog verzocht dat de stad Deventer, daar de Stoel des Bisdops is, en die al te veel overladen is van 's Konings krijgsvolk, ten gevalle van den nieuwen Bisschop wat ontlast mag worden; en eenige verlichting naar zijne Hoogheits bescheidenheit genieten. Indien zijne Koninklijke Majesteit, of zijne Doorluchtigste Hoogheit, dit alles te weeg brengt, en de gemelde zwarigheden weg neemt; heb ik voorgenomen de kerke en het Stift van Deventer naar mijn vermogen dienst te doen: want ik zie toch dat mijne versooning geen ingang vindt; en ik heb dit vertrouwen van Gods goedertierendheit en barmhertigheit dat hy die het hert des Konings bewogen heeft om my, als ik 'er minst nae dagt, en daar een groote afkeer van had, tot die waardigheit te benoemen; my ook de genade verleenen zal om het Bisdom wel te bestieren: want de planter is niets, en de besproeyer is niets; maar 't is Godt die den wasdom geeft. Ik hoop ook dat hy zich gevaardigen zal in de herten der Geestelijke en Weereldlijke Overigheit een heiligen yver te storten om de kerke, die bynae daar bene valt en in grooten nood is, hulp te bieden. Indien *Moises* en *Aaron* 't zamen spannen; zullen zy 't huys van Israël weder kunnen in goeden staat

staat brengen; 't welk anders in gevaar is van in te storten. De zeer heilige man *Lebuius*, die de patroon van de Deventersche kerk en Bisdome is, zal ons ook door zijne voorspraak helpen; en gelijk hy, als hy hier in zijn sterfelijk lichaam verkeerde, Gods Woord met alle naarstigheid gezaait en den akker des Heere bearbeit heeft; zoo zal hy nu ook door zijne gebeden verkrijgen dat 'er geen gebrek zy van kerkelijke bedienaaren; maar dat ze door den barmhertigen Godt in zijnen Wijngaard gezond worden. Wat my belangt, ik zal met Gods hulpe alles doen wat my mogelijk zal zijn; hoopende dat gyl. van gelijken de zaak der kerke met naarstigheid en voorzigtigheid behertigen zult.

Nadien ik groote onkosten zal moeten doen; zal het den Hove en my aangenaam zijn dat gy my ten spoedigste een net en nauwkeurig bericht zendt, hoe dat het met de Bisschoppelijke inkomsten 't zedert de dood van den Bisschop *Aegidius de Monte* staat; en of 'er iets voor den toekomenden Bisschop overgehouden is. Voegt 'er ook een woord of twee by van de bestieringe des Bisdoms; en aan welke personen dezelve opgedragen is. Ik hoop dat die van Oldenzeel en Zutteen, daar de Proostdyen zijn gelegen die door Pausfelijk gezag met het Bisdome vereenigt zijn, gaerne zullen opbrengen 't geen men van dien kant te verwachten heeft. Uwe Eerwaardigheden zullen hun over die zaak dienen te schrijven, en om antwoord aanhouden. De Heer der barmhertigheden wille uluiden, Eerwaardige en uytmuntende Heeren, langen tijd voor zijne kerke en voor my in 't leven bewaaren. Vorders beveel ik my zeer
ernste-

ernstelijk in de gunst en gebeden van de gansche Geestelijkheid der stad en Bisdom van Deventer; en ik verzoek dat de groetenis van mijnent wege na alle beleefdheit gedaan worde aan den roemruchtigen en Hooggebooren Heer, Mijnheer den Landvoogd; mitsgaders aan den Hoogachtbaaren Raad van Deventer. Met haast; te Brussel, den 23 Maart, 1590.

Zeer Eerwaardige en uytmuntende Heeren, uw zeer toegenegen Broeder, en tot allerhande diensten in Christus ten uysterste bereyd,

GISBERTUS KOEVERINX.

Priester, Deken der kerke van 's Hartogenbosch, en benoemde Bisschop van Deventer.

Blijdschap
over zijne
verkiezing.

't Is verwonderens-waardig wat eene hoop en blijdschap dat zijne verkiezing by alle menschen veroorzaakt heeft; om dat ze reeds bevonden dat hy het Bisdom booz een zorgvuldigen Vader zoude verstrekken; en een zeer getrouwe boozpraak zoude zijn by de Dozsten. De Kanonniken van Zutfeen hebben daar over den 12 April den volgenden bries aan 't Kapittel van Deventer geschreeven: Nu beginnen wy een vaste hoop te krijgen dat de zeer goede en groote Godt, na de uytspoorige ellenden en rampen, die onze Provincie uytgestaan en geleden heeft; eindelijk den voorn. Hoogwaardigsten Heer als een tweeden Moises zal zenden en opwekken om zijn volk, dat in deeze ellendige en ongelukkige Provincie

tot

tot nu op een ongelooffelijke wijze gedrukt is geweest, door de bediening en verkiezing van zoo groot eenen man eenigzins te verligten en te verquikken.

De deftige gaven van zijn gemoed (zoo schrijven de Kanonniken van Oldenzeel in hunnen brief van den 16 April) zijne geleerdheit met godvruchtigheid gepaard, en zijn deftig gedrag, waar door hy den lof van gansch Nederland verkreegen heeft, doen ons hopen dat het Bisdóm van Deventer onder deezen Bisschop in alles gelukkig zal zijn. Om welke reden het Kapittel wenscht, dat hy ingewijdt worde; en zulks van den geheimen Raad te Brussel op het krachtigste verzoekt.

Zeer edele, beroemde, en voorzigtige Heeren. Nademaal wy niemand in deze landen hebben, die onze kerk in haare moeyelijkheden liever willen of beter kunnen helpen, als gyluiden; zoo is het voorwaar onze pligt, en wy worden d'er door 't gewigt der zaaken toegenoottaakt, onze gedagten en begeerten voorulieden open te leggen: 't welk wy door de ingewanden van *Jesus Christus* biaden dat ulniet verveelen of lastig vallen mag. Wy hebben over eenigen tijd met een ongelooffelijke blijdschap verstaan dat de zeer Hoogachtbaare en Hoogwaardige Heer *Gisbertus Coeverinx*, Aartsdiaken te 's Hartogenbosch, door zijne Katolijke Majesteit tot Bisschop over onze openstaande kerk aangestelt is: welke man, in den Schoot der kerke opgevoedt zijnde, bequaam is om de vervalle zeden op den ouden voet te herstellen, ende burgt van Sion weder op te bouwen; op dat wy die bloemen en schoonheit weder eens mogen aanschouwen; die onze

Dit is de brief van 't Kapittel van Deventer aan den geheimen Raad.

Vaders, en wy zelf, beschouwt hebben. Doch op dat deeze zaak, dewelke wel begonnen is, tot een gelukkig einde mag komen; zoo dunkt ons, veel als wy 'er van oordeelen kunnen, dat men dit werk spoedig dient af te doen: en wy willen de redenen van ons oordeel wel met beknopte woorden uytleggen. Deze zeer zwaare oorlog, met denwelken wy 't zedert zoo veele jaaren gedrukt worden, is voor 't geloove en den Godsdienst begonnen: waar omtrent zijne Majesteit zeer wel geoordeelt heeft dat 'er, om den zelve Godsdienst te bewaaren, te beschermen, en voort te zetten, geen bequaamer middel bedagt kan worden als dat 'er over iedere groote kerk en Provincië een Bisschop aangestelt worde. Want 't is zoo gelegen dat de kerk gemakkelijker en zekerder van een hoofd geregeert word: want een gezag, 't welk in eenen persoon by malkander vergadert is, is grooter dan 't geene onder veele personen verdeelt is. Nu, indien men ten-allen tijde naer de tegenwoordigheid van zoodanig een hoofd verlangen moet; uyt vreeze dat anders de schaapen, niet genoeg op haare hoede zijnde, mogten aangerandt worden van den wolt, die als een briesschende Leeuw omzerft, en omzoekt om iemand te verflinden; wie zal niet moeten bekennen dat het nu de rechte tijd is om de zaligheid der zielen door alle goddelijke en menschelijke middelen te betrachten. Want indien de kerkelijke zaaken, die t'hans by ons ellendig aan 't dobberen zijn, eens in behoude haven mogen koomen; dan zal de weereldsche Republijk haaren ouden luister wel haast wederom krijgen; dien ze om de tegenwoordige beroerten der Andersgezinden verlooren heeft.

En

En die andersgezinden zelf, als ze zoo eenen man zullen zien, die door de maere van zijn voorgaande leven, door de vroomheit van zijn gedrag, en daar by door zijn hoog gezag, tot zoo een aanzien gekomen is; zullen eindelijk tot kennis koomen, en weder naar de schaapsstal keeren; 't zy door de leere en wijze verroogen overtuigd, 't zy door magt en dwangmiddelen gepraamd.

Maar om het niet al te lang te maken; zulke hoogverlichte en doorgeleerde mannen (als gyl. zijt) kunnen de redenen, 't gewigt, en de gevolgen van deeze zaaken ligtelijk bevroeden. Twee dingen zijn 'er volkomentlijk noodig om dat gene, 't welk gyl. benevens ons noodzakelijk oordeelt, gedaan te krijgen: namentlijk men moet de (1) bevestiging aan 't Roomsche Hof verzoeken; en daar moet bezit genomen worden; 't welk geen van beiden zonder gereed geld geschieden kan. Wy hadden wel gehoopt, dat 'er by den oppersten Ontvanger des Bisdoms iets in bewaaringe zoude leggen: maar, na dat we alle mogelijk vlijt aangewend hadden, hebben wy eindelijk bevonden dat 'er niets, of zeer weinig, van hem te verwachten is: 't welk wy ook, zoo als 't ons toetschijnt, uyt de omstandigheden der zaaken niet duisterlijk kunnen bevroeden: want de zekerste inkomsten van de Bisschoppelijke Bruidschat, en onze kerken zelf, zijn onder de magt der Andersgezinden. Om de zaak met korte woorden te zeggen; wy zijn beducht dat onze kerk, ja 't Gemeene-best zelf, niet lang in stand zullen blijven; ten zy dat men onze zaaken, die in zoo slechten staat zijn, door dit middel te hulpe kooome. Wy eiffchen op dit

100 OUDHEDEN EN GESTICHTEN

stuk niets het minste voor ons zelve: maar dit alleen verzoeken wy dat zijne Majesteit, die in deeze gewesten ter bescherminge van 't Geloof zoo veel krijgsvolk met ongelooffelijke kosten onderhoudt, de goedheit wille hebben van ons, onze kerk, en ons Bisdom, uyt deeze moeyelikheden te redden; 't welk op verre na zoo veel niet kosten zal. Indien zijne Majesteit dit goed vindt; zal 'er een middel moeten beraamt worden, dewijl de Bisschoppelijke Bruidschat onder 's vyands geweld is, om den gemelden Bisschop door een behoorlijk onderstand uyt de kasse van zijne Majesteit een eerlijk onderhoud te bezorgen; welk onderhoud, voor dat de geheele Provinci volkomentlijk herstelt zy, geenzins van de voornoemde Bruidschat kan koomen. Wy houden ons verzekerd dat wy niet breeder behoeven te vertoon dat de Koning, volgens zijne aangebore goedertierendheit, en zijnen yver voor 't Katolijke Geloof, 't welk op hem alleen als op eenen zeer vasten muur rustende is, niets zoo zeer behertigt als dat de oeffening van het oude Geloof, zelfs met de grootste kosten, in deeze landschappen herstelt worde: waar op des te meer gelét moet worden; om dat wy, indien men deeze zaak die tot redding van onze noodzakelikheden zoo dienstig is noch langer sleepende houdt, in een groot ja uysterste gevaar zouden vallen; 't welk Godt volgens zijne barmhertigheit verhoede.

Dezelve Godt is onze getuige dat alles, wat wy schrijven, volkomentlijk waarachtig is: en dat wy geen raad weeten te verzinnen; dien wy voor 't Katolijke Geloof, voor de regeringe van zijne Majesteit, en voor ons Vaderland,

land, dienstiger zouden oordeelen. Wy wenschen den voorzichtigen Raad van onzen Hoogmogenden Koning Gods eeuwige genade toe: en wy blijven,

Zeer Beroemde en Hoogachtbaare Heeren, uwe zeer dienstwillige Dienaars, de Deken en 't Kapittel van S. Lebuinus kerk te Deventer.

In uwe stad Deventer,
den 21 October 1590.

Als nu volgens de begeerte der gemelde Kanonniken / alle noodige toestel gemaakt wierd om de bevestiging te bekoomen; is de stad / eer het noodige te Rome aangekomen was / weder onder magt der Staaten gebragt; en de kerk aldus weduwe gebleeven. De voorszgemelde Kanonnik / van Scherpenheuvel t'hups gekomen / geeft deze loffelijke getuigenis aan onzen Gisbertus Coeverinx, die dezelve kerke vooz Bruidegom toegeschikt was: Ik zag hem aan voor een man naar mijn herte; dien ik wensch dat onze kerk voor haaren Bisschop mag krijgen, zonder dat ik het durfde hoopen. 't Was een man van een rustig en openhartig gemoed; neerftig en opletend; in 't kerkelijke Recht ten hoogste ervaren; die niets in zijne Aantekeningen opschreef, zonder het wel te weeten. Hy had eene uytsteekende geheugenis; en de gave om met eene zekere bevalligheit onder het spreken opherpingen te doen. In 't midden van zijne menigvuldige bezigheden was hy nedrig en godvruchtig. Hy is weinige jaaren daar na gestor-

storven; en (te 's Hartogenbosch) in een nedrig graf recht over 't H. Sakrament beneffens zijne moeder begraven. Het oordeel van deezen Kanonnik word goedgekeurt van * Havenfius en † Raiffius.

Deeze Coeverinx, zegt Raiffius, was zekerlijk een zeer degelijk en beleefd Heer; en daar by zeer beleezen en doorgeleerd. Volgens den zelven Raiffius heeft hy het Traktaat van de oprichtinge der nieuwe Bisdommen geschreeven: 't welk / zoo als hy bozder zegt / door Arn. Havenfius in 't licht gegeven is.

Dermits Coeverinx geen nazaat gekreegen heeft; zullen wy nu de plaatzen van het Bisdom gaan beschrijven; en op dezelfde oorde booztgaan; die de Biffchop (de Monte) ons in het tafereel van dat Bisdom aangeveezen heeft.

* De novis Episcopat. lib. 1. cap. 12.

† In Belgica Christ. de Cath. Eccles. Daventr. n. 3.

DEKENSCHAP VAN DEVENTER.

Deventer.

Bathmen.

Olst.

Weefep.

Holten.

Raelte.

Wilpe.

Twelle.

Terwoelde.

Nieubroek.

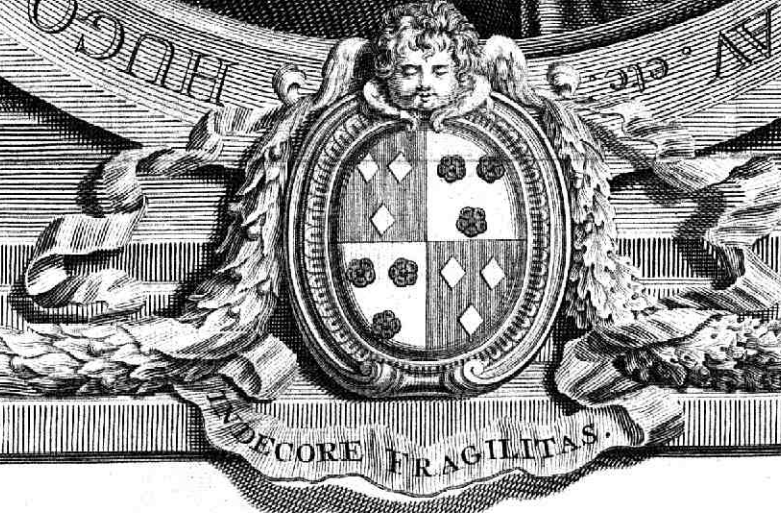
DEVEN-

DEVENTER.

Deventer is de Hoofdstad van Ober-pffel; Deventer
waar gele-
gen.
 en was wel eer naast Antwerpen de ver-
 maardste koopstad van gansch Nederland.
 De stad bestaat den rechter oever van den
 Rijn; is groot en ruim in haar begrip; heeft
 schoone zoo burgerlijke als tot het gemeene
 land behoorende gebouwen. Maar vooz al
 is ze met muuren / torens / een dubbelde
 grast / en boltwerken omringd zoo dat haar
 niets ontbreekt van 't geene dooz de hedens-
 daagsche krijgs- bouwkunde uptgebonden is.
 Ze heeft een munt; en het recht om goude
 en zilbere geldstukken te slaan. Ook word
 ze onder de vyve Rijksteden / en herbolgens
 onder de Hanssteden / gerekent; en is op een
 zeer lustige lantsdoutwe gelegen; die ten deele
 upt weplanden / ten deele upt allerley zaap-
 landen bestaat. In't jaar 1578, den 19 No-
 vember / is ze na eene beleegering van drie
 maanden aan den Staat overgegaan: maar
 als ze den lesten January 1587. weder aan
 den Koning van Spanje dooz den Engels-
 man Willem Stanlei overgelevert was; is ze
 ze den 1 Juny 1591. dooz Prins Mauris we-
 derom vooz den Staat verobert.

Kerken te Deventer.

In de stad zijn drie kerken. De eerste is Drie ker-
ken te De-
venter.
 op den naam van O. L. Vrouwe en van S.
 Lehuinus, haaren eersten Stichter en Apos-
 tel van Ober-pffel / ingetoydt. Het leven van
 deezen

*Ora tibi Hugonis vultusque hoc aere perennant:
Hunc Trajectensis repetunt suspiria Cætus;
Ipsa virum Pietas et Munificentia lugent,
Mæstaque Sedulitas: Mystæ curisque librisque
Noscetur seris Batavorum Ecclesia sæclis.*

NATUS HAGÆ 26 JAN: 1654.

DENATUS LEYDÆ 14 FEB: 1719.

dezen Heilig staat in de Biebieren van Utrecht / by Sarius die het uyt Hucbaldus getrokken heeft / en vorder by Beka, * Molanus, † Brouwerus en meer anderen beschreeven Uyt hunne Wantekeningen / dewelke wy als in ieders handen zijnde hier niet zullen uyt schryven / moet de dwaaling van die Schryvers verbeterd worden / dewelke S. Livinus en onzen Lebuinus voo den zelsden persoon houden. Onder welke Schryvers de Bisschop van Deventer / de Monte, ook moet gerekent worden; dewelke S. Lebuinus, als een Bisschop gekleed / op het hoofd van zynen Bisschops staf deed zetten. Maar ze moeten zekerlyk onderscheiden worden: want S. Livinus was een Schot; S. Lebuinus een Engelsman; de eerste was al eenige jaaren Aartsbisschop geweest: eer dat hy het Apostel-ampt bediende: de tweede was niet meer als Priester; de eerste is met zyne reisgezellen Foillanus, Elias, en Kilianus, in Vlaanderen aangekomen: daar hy van S. Floribertus, Abt van het Gentsche klooster / ontbangen wierd: de tweede is te Utrecht by S. Gregorius, die S. Bonifacius nazaat in 't Bisdom van Utrecht was / eerst aangekomen. De eerste heeft het Evangelie in Vlaanderen gepreekt; de tweede in Ober-nyffel en de nabuurige landen: de eerste is by Effche / een doorp in Vlaanderen / met veel wonden gedoodt / en Martelaar gestorven: de tweede / die Beljder stof / is te Deventer / niet te Oldenzeel / gelijk † Beka verkeerdelyk aantekent / van den Heere uyt het leven ghaalt

* In Natalib. S.S. Belgii.

† Brouwerii Sidera Germania, in S. Lebuino.

‡ In S. Gregorio.

om vooz zynen arbeid beloont te worden: de eerste heeft in 't jaar 633, of volgens sommiger rekening 634, zyn Apostel-amp begonnen: de tweede heeft van het jaar 75, weinige jaaren onbegreepen / als S. Gregorius pas Bisschop geworden was / tot het jaar 785 toe het Evangelie verkundigt: wanneer hy / op den twaalfden van November / zyn leven en arbeid ge-eindigt heeft.

Dit dient ook tot wederlegging der genen; dewelken schryben dat een van beiden de reisgezelschap van S. Willebrordus is geweest: want Willebrordus is in deze landen / om 'er de Heidenen te beheeren / niet aangekomen vooz het jaar 692: wanneer Lebuinus noch ongebooren / en Livinus al over eenigen tyd naar den Hemel vertrokken was. Ook is het niet noodig met Bosschaerts twee Lebuinussen te stellen; waar van de eerste met S. Willebrordus, de tweede onder den H. Bisschop Gregorius, in deeze landen zoude aangekomen zijn. Want / die in de Historie als de gezelschapen van S. Willebrordus vermeldt staan / moeten niet zoo zeer vooz zyne reis als arbeids-gezellen aangezien worden; * daar men ze met waarheit vooz houden kan; schoon of ze eenigen tyd na zyne aankomste of vertrek in deze landen aangekomen waren. Wegens S. Livinus konnen Surius, Lippelo, Molanus, en het Benediktynner † Maandregister /

* De Schrijver wil zeggen: al vindt men eenen Lebuinus als gezelschap van S. Willebrordus in de Historie vermeld; dat zoude noch niet te zeggen zijn dat hy met Willebrordus overgekomen ware; maar dat hy, even als S. Willebrordus, in het preeken van 't Evangelie hier gearbeidt heeft. *Vertaelder.*

† *Menologium Benedictinum.*

oher den 12 November / nagezien worden. In den Schryver van dat Maandregister staat my dit alleenlyk tegen dat hy Lebuinus, Marcellinus, Radbodus, en meer anderen / zonder eenig onderscheid onder de Benediktynner Monnikken telt; als had de deugd nergens anders / dan binnen de muren en afsluitingen der kloosteren / konnen uytstijpen; en als of een heilig leeben aan 't kloosterlyke leeben gebonden ware.

Uyt dezelve Schryvers hebben wy hoe dat **S** Lebuinus kerk tweemaal afgebrandt is. Eerst in 't leeben van **S** Lebuinus zelf; die dezelve weder opgetimmert heeft: vooz de tweede reize nae zyne dood: wanneer ze van nieuws opgebout is dooz **S**. Ludgerus, Pascoz der zelve kerke / die naderhand de eerste Bisschop van Munster geworden is. Het leeben van deezen Ludgerus zal de Leezer by † Brouwerus, Surius, Lippelo, Molanus, en in 't Bzehir der Munstersche kerke beschreeven vinden. Bernulphus, de XX Bisschop van Utrecht / heeft de kerk / dooz Ludgerus gebout / afgebroken; en een andere van nieuws opgetimmert.

't Staat te weten dat deeze eeuw / in de welke Bernulphus op den Stoel van Utrecht zat / als dooz een soort van een godbruchtige hooftaardigheid zeer aangezet wierd om nieuwe kerken op te bouwen. Daarom was het dat Bernulphus, als dooz een heilige jaloursheit gedreeben / niet lijden mogt dat Denter niet zoo wel een nieuwe kerk zoude hebben als de andere plaatzen van 't gausche Christendom; en als Utrecht zelf; daar zyn vooz

† In Sideribus Germaniz.

zaat

zaat Adelboldus een nieuwen Dom opgeboutot had. Dit vernieuwen der kerken word van Rudolphus * Glaber met de volgende woorden beschreeven: Omtrent het jaar 1003. is het gebeurt dat de kerken door de gansche weerd, maar voor al in Italie en Vrankrijk, schier altemaal vernieuwt wierden; hoewel dat ze meest altemaal in behoorlijken staat waren; en zulks geenzins van noode hadden. De Christene naatzien streden tegen malkander om prijs, om de fraayste kerk te hebben. 't Was eveneens als of de weerd haar zelve uytshudde; en den ouderdom de zak gaf, om de kerken in 't wit te kleeden. Eindelijk toen hebben de geloovigen bynae alle de kerken der Bisschoppelijke steden, mitsgaders de kloosters van verscheide Heiligen, en de kleinere dorpkerken, in betere (kerken en kloosters) verandert (2). Dus verre Glaber.

Dozders is de kerk van S. Lebuinus wederom door de vlammen verteert omtrent het jaar 1240. En als ze noch nauwelijks uyt haare aschen / op de kosten der Kanonniken / opgehaalt was; is ze wederom afgebrandt in 't jaar 1334: waar omtrent ik het volgende aangetekent vinde: In 't jaar 1334, op den dag van den H. Martelaar *Apollinaris*, te weeten 's daags na *S. Maria Magdalena*, is 'er te Deventer, omtrent zes uren, een groote brand ontstaan. En tusschen zes uren en de Kompleeten lag de Parochiakerk van *S. Lebuinus* en *O. L. Vrouw*, met omtrent twee gedeelten van de Stad, al aan koolen. Daar zijn omtrent vijf of zes menschen verbrandt; en vele door den brand gequetst. *Paderhand / te we-*

* Hist. lib. 3. cap. 4.

ten na het jaar 1416, is ze weder kruysge-
 wijs opgetimmerd: waar van noch tegenwoor-
 dig eenige tekenen in de kerk gevonden wor-
 den. En in de Stads pampieren worden
 noch tegenwoordig brieven van 't Kapittel en
 den Raad bewaart; in dewelke bevel gegee-
 ven word om de kerk kruysgewijs te bouwen;
 het hoer / om meer licht te scheypen / op ze-
 here plaatzen openingen te geeven en hoe het
 nieuwoutaar achter het hoer gemaakt moet
 worden: welke brieven in 't gemelde jaar 1416,
 15 daags na S. Margareta, getekent zijn. En
 alzoo Frederik van Blankenheim, Bisschop
 van Utrecht / al in 't jaar 1414. een plein van
 't Bisschops Hof / dat dicht aan de kerk stond /
 tot het oprechten van eene boekery gegeeven
 had / welke boekery nochtans bynae met gee-
 ne andere boeken als Kanonisten en Uptleg-
 gers der h. Schriftuure gestoffeert is geweest;
 zoo heeft de kerk eindelijk dat maakzel ge-
 kreegen / 't welk zy tegenwoordig vertoont;
 en dat van Guicciardini, in zijne Beschrijvinge
 van de Nederlanden / als een fraay en deftig
 werk word geroemt.

Heilige Reliquien.

De volgende Reliquien plagten tot cieraad
 van S. Lebuinus kerk te dienen; een Erm van
 S. Margareta: een Rijsbe van S. Laurentius:
 een Dinger van S. Andries: een Tand van
 S. Magdalena: een Erm met de beenderen
 van S. Justina: de Reliquien van S. Mildra-
 da; van dewelke by den Erm, † Beda, by

† Hist. Anglic. lib. 2. cap. 31.

* Kle-

* Klemens Reineri, en in 't † Monasticon Anglicanum, gewag word gemaakt: border eenige Reliquien van S. Barbara, van S. Odilia, van S. Sebastiaan, van Jakob den Meerdere. Een stuk van Aarons Roede: iets van O. L. Vrouws Kleederen en Hemde: een stukje van 't H. Kruys / aan 't welk de Heiland der weerd gehangen heeft. Het laatste was met goud beslagen: alle de andere wierden in zilvere Reliqui kassen bewaart. Voorders van den eersten Apostel van Over-pffel / S. Lebuinus: het Boek der Evangelien / met Lebuinus eige hand geschreeven / zoo als Slichtenhorst zelf in zijne Historie van Gelderland getuigt. Dit Evangelii boek plagt in de inhuldinge der Utrechtsche Bisschoppen / en in den eed dien ze deden / gebruikt te worden. Op het zelve heeft de Graaf van Aremberg / met de Standen van Over-pffel / in 't jaar 1556. den eed gedaan; wanneer Philips, die t'zederd de Bisschoppen van Utrecht de tweede Heer van Over-pffel is geweest / de opvolger van zijnen vader Karel V geworden was. Dit Boek heb ik eens gezien: het is in blads grootte met een zilbere plaat bekleeft: op welke plaat / die met verscheide kostelijke gesteenten en de zinnebeelden der 4 Evangelisten verciert is / ook het afbeeldzel van S. Martinus gesneden staat. Doch ik heb geen enkelken tittel gezien / ook niet in de andere gedenkschriften der zelve kerke / die het gemelde Boek aan S. Lebuinus toeschrijft: daar die kerke nochtans zoo eenen gerugenis niet zoude geweigert hebben aan 't gemelde Boek;

* Apostolatus Benedictinus in Anglia.

† In Canobiis O. diuis S. Bened. pag. 83.

die zy aan S. Lebuinus kelk / die met goud beslagen en noch in weezen is / wel heeft willen geeden.

Wyders het lichaam van den H. Marcellinus ; van wien het Roomsche Martelaarsboek / Miræus , Molanus , en meer anderen / wijdoopiger spreken. Het lichaam van S. Radbodus , den XIV Bisschop van Utrecht ; wiens moeder tot Obergrootvader heeft gehad den Driesschen Koning Radbodus ; die zynen voet opt de Doopbont te rugge trok ; om dat hy liever met het grootste getal / en met zyne voorouderen / in de helle wilde zyn ; als met eenige weinige Christenen in den Hemel.

De gemelde drie lichaamen zijn noch tegenwoordig in veilige bewaringe : maar den 18 Julij 1578. zijn de zilbere Reliquie-kassen / met den vorderen inboedel der kerke / om dat 'er geene betaling van den Koning quam / door de Spaansche bezetting geplunderd. Daar op deden ze van het zilberwerk vierhante geldstukken maaken ; met dit omschryft / dat rondom den Wreud of het wapen van Debenter stond : Urgente necessitate : dat is / door den nood gedrongen. Op die eerste plundering is den 19 November eene tweede gevolgt : en niet lang daar nae / te weten den 19 November / is des Konings bezetting / door Rennenberg , opt de stad berdeeven ; eben als of de Heiligen die roovers en ontrouwbe bewaarders van hunne Reliquien niet langer mogten lijden.

Het Kapittel.

Het Kapittel van Debenter bestaat vooreerst opt een Dekenschap / eene Proostdy / wiens

wiens *Martysdiakenſchap* over *Zalland / Zut-*
feen / en de nabuurige Deluwe 't opzigt heeft ;
 en bozder uyt 20 *Kanonnikſdpen* met 19 *Pre-*
benden / en 15 mindere pzoeben. Dit *Kapittel /*
als men geſchreeven vindt / zoude door den
Biffchop Bernulphus uyt *S. Salvators* kerke te
Utrecht overgebracht zijn in de hoofdkerk van
Deventer. Te *Deventer,* zegt *Heda die Beka*
tot boorzanger heeft / heeft hy *Lebuinus* kerk
 vernieuwt ; in dewelke hy ook een gedeelte
 der *Kanonniken* uyt *S. Mariaas* kerk, t'hans
Salvators kerk genaamd, overgebracht heeft ;
 en heeft hun een gedeelte van de goederen der
 gemelde kerke, dewelke zeer rijk was, toege-
 leit, om *Gode* aldaar op die goederen altijd te
 dienen. Doch van dit overbuzengen der *Ka-*
nonnikken word in de perkementte brieven der
Domkerke / en by de Kanonniken van S.
Salvators kerke te *Utrecht / geen het minſte*
 gewag gebonden. Ook word daar geen open-
 brief van den *Biffchop Bernulphus* gebonden ;
 behalven dien brief / in denwelken hy de kerke
 van *Zwol / op het verzoek van den Pzoof*
 van *Deventer / aan de Kanonniken van De-*
venter overgeeft. En in de drie oudſte dood-
 boeken der *Deventerſche* kerke / die ik met
 een oplettend oog doorgelezen heb / word
Bernulphus noit als *Stichter* of *verplaatzer*
 vermeldt : maar wel als de geever der gemel-
 de kerke van *Zwol.* Zoo vinde ik daar aan-
 getekend : Den 19 *Auguſti,* op den dag van
 den *Eremyt Arſenius,* is *Bernoldus* *Biffchop*
 der *Utrechtsche* kerke overleden ; die de kerke
 van *Zwol* aan onze kerke geſchonken heeft. De
Schryjber van het *Doodboek* zouw het mijns
 bedunkens niet verzwegen hebben ; ind en
 Ber-

Bernulphus deze Kanonnikken allereerst uyt het Kapittel van S. Salvators kerk herwaarts had gebracht. Derhalve geloof ik dat de gemelde verplaatsing den H. Bernulphus berkeerdelyk toegeschreeven word /; en den H. Radbodus, die in 't jaar 917 naar 't gezelschap der Heiligen berceeft is / moet toegeschreeven worden. Want 't is bekend dat hy / na dat Utrecht door de Deenen verwoest was / hier met zijne Geestelykheit hys gehouden heeft: en dat hy 'er Hardezsangen en lofredenen ter eere van den H. Lebuinus heeft gedicht. Zoo zoude ik dan gissen dat hy deze Kanonnikken by deszelfs Reliquien geplaatst zal hebben; daar hy zelf ook / als hy te Ormarsum de wet der natuure voldaan had / volgens zijne begeerte bezagen is: of men most Radbodus naazeat / te weeten den Bisschop Baldericus, onder wien de nptlandige Kanonnikken weder naar Utrecht zyn gekeert / vooz den verplaatzer willen houden. Iemand had ons / tot onderstemming van ons geboelen / twee Antifonaalen uyt de kooz boeken van S. Lebuinus kerk vertoont; in detwelken het volgende aangetekend stond:

In het jaar des Heeren M XVIII heeft de Eerwaardige Heer Johan Okel, de oudste Kanonnik van S. Lebuinus kerk te Deventer, dit laten aantekenen; en aan dezelve kerk, voor het gebruyk der Heeren, twee Antifonaalen geschonken; te weeten een zomer- en een winterstuk. En dit Antifonaal is een van die twee. Want indien de voornoemde Heer in 't jaar 1018 al Kanonnik en de oudste Kanonnik van S. Lebuinus kerk was; en dewyl Bernulphus eerst in 't jaar 1027, of gelijk anderen be-
wee

meeren 1028, Bisschop getuorden is; hoe kan hy de eerste zyn geweest / die het Kapittel van Deventer uyt eenige Kanonnikken van S. Salvator oppgerecht heeft? Maar na dien de vooznoemde Joh. Okel by Willebrordus Bonnigerhof, in de Registers der Proostdye, als de oudste Kanonnik vermeld staat op het jaar 1518; en de letter der gemelde parkemente Antifonaalen gansch niet oudachtig is; zoo kan men ligt vatten dat de letter D, die het jaar vyfshondert betekent / door de (3) onoplettendheit des Schryvers / achtergelaten is. Maar uyt dan volgt dat dit steunzel vooz mijne gemelde gisfinge / door het ontdekken en verbeteren van deze schryfsout / t'eenemaal verbalt. De jaarboeken alleen / waar van in dit volgende geschift gewag word gemaakt / indien ze noch in wezen waren / zouden alle twyfeling weg neemen.

Wy Proosten, Dekens, en Kapittels van S. Salvators kerk te Utrecht en van de kerk te Deventer, onder het Stift van Utrecht behoorende, wenschen allen den geenen die den tegenwoordigen brief zullen zien, de eeuwige zaligheid in den Zaligmaker aller menschen. Volgens het gene wy in onze Jaarboeken vinden, en uyt het verhaal van onze oudste (Kanonnikken) verstaan hebben, zyn de vornoemde kerken van S. Salvator en Deventer eene kerk geweest. Maar naderhand is de kerk van Deventer uyt Salvators kerke oppgerecht, en haare goederen verdeelt; zod nochtans dat de Broederschap in haar geheel bleef. Dierhalve, nademaal het eene goede en aangename zaak is dat de Broeders door

de zucht van een wederzijdsche begeerte, en met een oprechte genegenheit des herte, t'zamen wonen; heeft het ons behaagt de oude Broederschap, als eene nutte, geoorlofde en eerlijke zaak, die onze oude en eerwaardige Voorzaaten in hunnen tijd ingestelt en onderhouden hebben, by deezen tijd te vernieuwen. En alhoewel wy, 't gene wy met droefheit zeggen, de rechte kennis van dezelve Broederschap in onze tijden noch niet gekreegen hebben; zoo is echter het geheugen daar van niet geheel te niet gegaan. Weshalve wy, na dat altoorens de vrede, eendragt, en vreedzaamigheit volgens den regel der liefde onder ons vastgestelt is, den inhoud der oude brieven, zoo als wy uyt de getuygenissen en verklaringen der ouder Kanonnikken verstaan hebben, voor af laten gaan. Want wy hebben geoordeelt dat het naar de gesteltenissen des tijds dienstig was, en onzen nazaaaten in 't gevolg zoude kunnen te stade koomen, dat we de verwaarloosde zaken wederom op den volgenden voet in staat bragten.

Gemerkt dan dat de zorg der zielen nootzakelijk den voorrang moet hebben voor de zorg der lichaamen; zoo maaken wy voor eerst deze wet dat men de dood der Broederen Kanonnikken, volgens 't oude gebruyk, malkantder over en weer bekend zal maaken; en eene maand lang de uytvaart zal houden, met de zielgetijden en zielmissen te leezen, en de graven te bezoeken; zoo als onze Kanonnikken van weerszijde doen. En ieder Kanonnik zal gehouden zijn het Psalmbboek voor den overleden Kanonnik, binnen de eerste maand na de

bekendmaking van zijne dood, eens uyt te leezen, of te laten uytleezen. Daarenboven zal men in 't toekomende altoos, op de tijden en uren die daar toe staan, onder de andere kollekten ook de volgende kollekte leezen. *O Godt, die de Geever van genade zijt, en de zaligheid der menschen bemint, wy bidden uwe eindelooze goedertierendheit dat gy de Broeders en Zusters onzer Vergaderinge, enz.* Ook zal men alle jaaren, den 10 July, eene plechtige gedagtenis van alle Broederen houden; met zielgedachten, zielmisse, en het verzoek van 't gebed; behalven dat zulks ook gedaan moet worden op Allerzielen dag.

Voorts tot onderhouding van wederzijdsche kennis, en tot een aangename vertroosting, hebben wy goedgevonden den leevenden Broederen te beveelen, als 'er een Kanonnik van *S. Salvators* kerk te Deventer mogt koomen; dat hy zich aldaar in zijn Kanonnikskleedinge ten koore zal vertoonen: en op den zelfden dag, als hy zich aldus vertoont zal hebben, zal hem tot erkentnisse van de Broederschap gegeven worden een wittebrood, met een tarwenbrood, en acht denieren voor den wijn. Insgelijks zoo dikwils als een Kanonnik van Deventer in *S. Salvators* kerk te Utrecht koomt; zal hy zich insgelijks in zijn Kanonnikskleed vertoonen: en op den zelfden dag, als hy zich aldus vertoont zal hebben, zal men hem moeten geeven en ook inderdaad geeven een wittebrood, een tarwenbrood, vier stoopen bier, met vier denieren voor den wijn. Dan de Proosten en Dekens moeten al het bovenstaande dubbeld hebben. Ook zullen de dagelijksche

* koergelden, indien ze op den zelfden dag en uure worden uytgedeelt, wederzijds aan de gemelde Kanonnikken en Prelaaten, indien ze in het koer tegenwoordig zijn, toegedeelt worden. En aangezien deze dingen uyt geene gierigheid, maar enkelijk ter onderhoudinge van de wederzijdsche genegendheit, voorgelchreeven worden, en van onze voorzaaten onderhouden zijn geweest; zoo moet 'er niemand zich over schaamen, of het verdrietig achten, dat hy zich op de gemelde wijze in onze voornoemde kerken vertoont.

Wyders, indien eene van beide de voorn. kerken, of eenige byzondere perſoonen van haare Kanonnikken, door den nood gepraamd, den raad of hulp van de andere mogt van noodde hebben; zal die andere kerk, daar over aangesproken zijnde, haar in tijd van nood bystaan; en met raad en daad behulpzaam zijn.

Noch ordoneeren wy, al waar 't dat iemand der Deventerſche Kanonnikken zich te Utrecht voor de algemeene kerk vertoonde, dat hy zulke Kanonniks-kleederen moet aan hebben als wy.

Dit alles, en ieder van 't zelve in 't byzonder, hebben wy cenpaarig onder eede (die door de Kanonnikken onzer kerken in hunne aanneeminge gedaan is, en door de volgende Kanonnikken gedaan zal worden) voor ons en onze nazaten beloofd, en wy belooven 't mits deeten, dat wy altijd, zoo als het eene Broederschap be-

* *Presentia*, 't welk ik hier koergelden noeme. zijn zekere uytdeelingen die dagegelijks aan zulke Kanonnikken gedaan worden, die het koer of koor en de getijden bywoonen: 't welk geschiedt om hen tot het bywoonen van de getijden te verpligten.

Vertaald.

raamt, onderhouden zullen: behoudens dat wy en onze nazaten altijd de volkome magt zullen hebben, om in 't bovenstaande zoodanige verandering, vermindering, verbetering, en vermeerdering te maaken; als de geschapendheit der tijden zal (chijnen te vereiffchen. Tot oir-konde van dit alles hebben wy den tegenwoor-digen brief met de eenparige toestemminge en begeerte van de voornoemde Proosten, De-kens, en Kapittelen doen opstellen en met de zegelen onzer voornoemde kerken bekrachtigen. Gedaan en gegeeve in 't jaar des Heere MCCXCV: 's daags voor O. L. Vrouws Lichtmisse.

Ik laat mij voorsz. aan dat ik des Leezers geduld niet zal misbruyken / indien ik hier de Proosten laat volgen / welker naamen tot mijne kennis gekomen zijn: te weten

In 't jaar 1040. **THEODORICUS**; op wiens berzoek Proost van Deventer. Bernulphus de kerk van Zwol aan 't Kapittel gegeeven heeft.

1075. **LAMBERTUS**; dewelke met den Bisschop Conradus in 't Kasteel van Wesselmonde door Dideryk Graaf van Holland belegert is geweest; en volgens het schryven van Beka een van de voornaamste Heeren was / die van des Bisschops zijde sneubelden.

1169. **LOTHARIUS**; op wiens berzoek de Bisschop Godefridus de tienden der nieuwbekoude landen van Salland aan 't Kapittel geschouken heeft.

1170. **GERARDUS**.

1176. **ARNOLDUS**, Graaf van Isenburg;

en 1195. burg; van wien men in eenen brieſ van den Utrechtschen Biſſchop Balduinus, van den 26 July 1195, aangetekend vindt dat hy den Deken en het Kapittel beſproken en gegeven heeft eene tiende te Burzen; 't welk nu de Burſebene word genoemd. Als hy naderhand tot Biſſchop van Utrecht verkooren en ingetuyd was; is hy te Rome geſtorben in 't jaar 1198.

1220. THEODORICUS Vander LIPPE, en 1240. de Broeder van Otto II Biſſchop van Utrecht.

12 . . ENGELBERTUS.

1260. EVERARDUS.

1286. GOSWINUS van KUINRE: van wien in het Doodboek (der Deventerſche kerke) het volgende aangetekent ſtaat: Den 18 January, in 't jaar 1303, is overleden de Heer Goswinus, Prooſt van Deventer; dewelke de kerke van Deventer verſcheide goederen geſchonken heeft. In 't byzonder heeft hy den Deken, den Kannonnikken, en den Vikariſſen, de tienden van Weſterwijk te Wezepe, en de groote en kleine tiende van Dumiſchoten te Olft, gegeven. En daar by de huizen Grotenhuize en Overdyk te Wezepe.

1304. HENRICUS, Graaf van Dalem en Diepenheim / Penningmeester der kerke van Bremen. Hy is geſtorben den 1 July 1316; en heeft vijf mudden tarwe en veele mudden gerſt aan de

de Kapelle der Proostdy nagelaa-
ten.

1332. GERARDUS HEYNG; van wien
het gemelde Doodboek aldus spreekt:
Op S. Laurens dag, in 't jaar 1332,
is hy (Gerardus Heyng) aan 't Room-
sche Hof overleden. En toen is de
Proofdy van Deventer aan dat Hof,
tot het jaar 1406 toe, (4) onder de
Kardinaalen gebleeven.

1345. HANNIBAL, Kardinaal.

1364. NICOLAUS de KAPUTIIS, een
Romeinsch Edelman / Bisschop van
Fragkati / en Priester-Kardinaal
der Roomsche kerke / onder den tije-
tel van S. Vitalis.

1392. JOHANNES GRUWEL: maar
die wierd dooz den Paus Bonifacius
afgeweezen: en in zijne plaatze dooz
den zelven Paus tot Proost aange-
stelt.

1395. FRANCISCUS, Priester-Kardinaal
der Roomsche kerke / onder den tije-
tel van S. Susanna. Hy was te Mo-
nopoli gebooren / en Bisschop van
Sabina.

1406. HERMANNUS DWERG, te Er-
ford gebooren / Leeraar in de Gees-
telijke Rechten; en Auditor aan 't
R. Hof.

1431. CONRADUS van DIEPHOLT,
Bisschop van Osnabrugge / is den
3 Maart 1431. Proost geworden;
welke waardigheit hy dooz zijne dood
verlaten heeft in 't jaar 1482.

1483. GERARDUS van RITBERG, Bis-
schop

schop van Osnabrugge / is den twee-
den Augusti in het bezit der Proostdye
getreeden; na dat hy Niklaas / Proost
van Narnhem / uyt het bezit gedree-
ven had.

1501. ANDREAS de VENRAEDT,
Leeraar in de Geestelijke Rechten;
dewelke uyt het leven gescheiden is
den 27 December 1520.

1521. JOHANNES INGENWINC-
KEL, Proost van Zanten / van S.
Severinus aan O. L. Vrouws Cray-
pen te Keulen; en van S. Jans kerk
te Utrecht.

HERMANNUS SLACH-HEKKE.

1559. JOHANNES HANNETON.

1565. JOHAN VOORTHUYZE.

[ARNOLDUS POIRS, Kanonnik
van S. Lebuyns kerk; en de Vikar-
is / 300 in 't geestelijke als weerd-
lijke / van den laarsten Proost / die in
't jaar 1565. overleden was / wierd
door den Deken en 't Kapittel van
S. Lebuinus kerk gemagtigt om zijn
ampt te blijven bedienen. Uyt de
akten der Proostdyen.]

1566. GABRIEL BORNEL, Domheer
te Utrecht. / is den 16 Oktober (1566)
in 't bezit van de Proostdye getreeden.
Maar hy wierd genootzaakt affstaand
te doen; en Egidius de Monte, Bis-
schop van Debenter / is in zijne
plaats tot Proost aangesteld.

1578. JOHANNES van WITTEN-
HORST.

1596. THEODORUS van GENT wierd
den

den 16 Februarioo door de Provincie met de Proostdye begiftigt.

1615. Den 13 Maart 1615. wierd BERNARDUS van BENTINK door de berkiezing en goedgunstigheid van de Ridderchap / en de steden Kampen en Zwol / tot Proost aangestelt. De Gemagtigden der stad van Deventer / die daar tegen protesteerden / hebben d'er den 29 Januarij 1616 hunne toestemming ook onder zekere voorwaarden toe gegeven. In de laatste verdeeling der kerkelijke goederen / dewelke geschiedt is den 19 November 1663, is deeze Proostdy de drie steden van Over pffel toegewezen. In de kapelle van 't Proosten hof / die den H. Bonifacius toegewijdt is / was eene Vikary van S. Jakob / staande ter vergeevinge van den Proost.

Na de Proosten laat ik de Dekens volgen.

Dekens.

1140. GERBOLDUS : onder wien Hartbertus , Bisschop van Utrecht / den Kloster van Deventer met de kerk te Nuchere begiftigde. De open brief / die deze gifte vermeldt / zal aansonds opgegeeven worden.
1170. LUDOLPHUS.
1176. LUTBERTUS : onder wien Godefridus , Bisschop van Utrecht / de kerke (van Deventer) eenige tienden vereerde : zie de letter. 11.
1206. HENRICUS van BREDa : op wiens

berzoek de Bisschop Theodoricus de tienden van verscheide nieuw- bebouwde landen (aan dezelve kerke) geschonken heeft. De gifte- brief staat beneden by 't cyfergetal. 4

1233. ANTONIUS: deeze Antonius, zegt de Schryver van het Doodboek, heeft ons eene Mantle te Borgeloe gegeven. Hier nevens de gifte- brief dien wy uyt het origineel opgeeven.

Otto, by Gods Genade Bisschop van Utrecht, allen den genen enz. Het zy een ieder bekend dat A. Deken te Deventer, in onze tegenwoordigheid gesteld, zeker stuk lands te Burgerloe, 't welk hy veele jaaren by erfelijke gerustelijk bezeeten had, ontslagen heeft; en de kerke van Deventer, met alle des zelfs inkomsten voor de zaligheid van zijne eige en zijner ouderen ziele gegeven. Daarom is het dat wy, die de gemelde gifte goedkeuren, al is het schoon dat wy gehouden zijn de goederen van alle kerken te beschermen, het voorgenoemde nochtans byzonderlijk onder onze bescherming neemen; en zelfs op den ban verbieden dat niemand na deezen zich hebbe te verstouten de kerk van Deventer in de voorgemelde goederen te ontrusten. En op dat deeze onze bescherming, en de bevestiging der gemelde gifte, onwrikbaar blijve; hebben wy ter volle bekrachting ons zegel op den tegenwoordigen brief laten drukken. Gedaan te Deventer; in 't jaar van 's Heeren Menschwording MCCXXI, den 10 Juny; in 't vi jaar van onze Bisschoppelijke regeering, ten overstaan van de volgende Getuigen, enz.

1264. THEODORICUS; die in't jaar 1266 op S. Margaretaas abound overleden is.
1304. STEPHANUS de BAEK, naar de zalige eeuwigheit vertrokken in't jaar 1304.
1307. BERNARDUS van VOLLENHOVE, de Stichter van Betlehem te Zwol.
1316. JOHANNES DUDEMAN.
1321. ÆGIDIUS de BAEK.
1335. JOHANNES de WYA, een zeer groot weldoender onzer kerke / die den 2 November 1338. overleden is. Hy heeft zijne goederen by uitersten wille nagelaaten om het bier / op den tijd daar toe staande / gelijkelijc uyt te deelen, en om op de feestdagen eenige Desnieren uyt te reiken. Uyt het Doodboek.
1348. JOHANNES de PRINSLAVIA.
1371. JOHANNES de NIUWENAAR.
1382. FOLKERUS ISEREN.
1398. LUDOLPHUS; dewelke ons, zegt het Doodboek / de goederen Ten Walle, in Realte, gegeven heeft.
1417. REMBERTUS van LYST.
1427. THEODORICUS KRANENBORG.
1431. JOHANNES van WITMEN.
1458. EVERARDUS LAKEPREN, Lees raar in de Kerkelijke Rechten.
1477. DETARDUS SLETER.
1495. GERARDUS DREESES.
1521. HERMANNUS UYTERWYK.
1525. JOHANNES SCACHEK; die ook Dooft was van S. Mariaas kerck te Utrecht.

1548. HILLEBRANDUS WINEN.

1772. GERLACUS DOYZ.

1607. LUCAS van TONGERE.

1628 HENRICUS VORDENUS, Licentiaat in de Godkunde / en te Borden geboren. Jacobus Jansonius, onder wien hy te Lobben gestudeert had / had hem den hoogwaardigsten Heere Sasboldus aangeprezen / als een man die grooten voortgang in de studie had gedaan. Op het aanraaden van den zelven Hoogleeraar (Jansonius) is hy te Keulen Licentiaat in de Godgeleerdheit geworden; daar hy ook Hoogleeraar en President van 't Keulsche Seminari wierd. Hy was ook Kanonnik van S. Lebuinus kerk te Debenter / en van S. Plechelmus kerk te Oldenzeel; daar hy Scholasticus van de eerstgenoemde kerk; en naderhand Deken van beide die kerken. Want als Phil. Rovenius Aartsbisschop van Philippen en Utrecht geworden was; is hy hem in het Dekenschap van Oldenzeel opgevolgt; en ook zijn Vikaris / in geestelyke zaaken / ober het Bisdom van Debenter geworden. Dezelve Rovenius heeft hem ook den 19 Augusti 1622. tot Proost en Aartsdiaken van S. Salvators kerk te Utrecht aangesteld.

Wanneer de gemelde Aartsbisschop / onder de zaak der Geestelykheit te beschermen / naar Rome was gereist; heeft hy van daar veele en gewigtige brieven ober die zake aan Vordenus geschreeven; dewelken onder onze betwaringe berusten. Hy is te Oldenzeel onder het zingen van Gods lof gestorven den 31 December 1629.

Op 't einde van zijn leven heeft hy Phil.

Rove-

Rovenius tot erfgenaam en voogd van zijn testament aangesteld. De Schryver van het Doodboek der Deventersche kerke bereert zijne gedagtenis met deze loffelijke getuigenisse:

De Hoogachtbaare Heer *Henricus Vordenus*, Licentiaat in de Godgeleerdheit, de tweede President van 't Keulsche kollegie, die t'zerder het jaar 1604. de getrouwe helper van twee Apostolische Vikarissen, *Salboldus* en *Rovenius*, was geweest, Deken te Deventer en Oldenzeel, heeft den geest gegeven op den lesten dag van December, als hy de woorden *Tecum principium* opgeheven had.

Na de dood van Vordenus is tot Vikaris over het Bisdom van Deventer aangesteld Volquerus Herkinge, Pastos van Zwol; van wien onder Zwol zal gesproken worden.

Uyt het verhaal van J. de la Torre.

By Vordenus voeg ik *Ludolphus Bruncius* (Brunes.)

1665. LUDOLPHUS BRUNESIUS, Licentiaat in de Godheit / uyt een adelijk geslagt van Deventer gesprooten / Oberste van S. Agnes klooster te Emmerik / en daar by de Onder-vikaris van Jacob de la Torre over de stad Emmerik / en de naastgelege oorden van Kleef / is ook Deken van S. Lebuinus kerk te Deventer geweest.

* Hy was om zijne veelvuldige geleerdheit, en om de meenigte van zijne uytsteekende gaven, meer als eens tot den Myter voorgedragen; en is in 't voornoemde klooster te Emmerik, na eene twintigjarige en zeer loffelijke regeering, overleden in 't jaar 1665. Hy is een uytneemend weldoender van dat klooster

* *Wassemb. Emblic lib. 3, pag. 162.*

ge-

geweest; 't welk hy met orgelen en een uymuntend muziek, door de Nonnen zelf opgesteld, heeft verciert: maar heeft voor al tot een groot cieraad verstrekt door de deftige voorbeelden van zijne godvruchtigheid en zedigheid.

Van Gerardus Brunefius, deszelfs neef / zal onder de geleerde mannen van Deventer gesproken worden.

Dermits de Bisschoppen van Utrecht de boornaamste plaats onder de weldoenders van dit Kapittel bekleeden; zal ik hier / ten geballe van den nieuwsgierigen Leezer / eenigen van hunne opene brieven laten volgen. Ik heb onder my een groot parkementen boek, in hetwelke zeer veel brieven staan / behelzende de giften / die de Bisschoppen van Utrecht aan de gemelde kerken gedaan hebben; benevens de bevestigingen / met hunne naamtekenen en zegelen bekrachtigd / die zy daar op gegeven hebben: doch die koomen meest altemaal over een met de opene brieven; die van ons elders opgegeeven zijn; of van Lindeborn hier opgegeeven worden.

De tweede van de volgende brieven staat van woord tot woord by † Lindeborn: maar in de plaatze van Gerhardi Præpositi staat 'er in 't gemelde ongedrukte boek Lotharii Præp. Ook staan 'er andere getuigen onder; en de dagen / die 'er by staan / zijn ook dezelfde niet. De vierde en vijfde staan ook by † Lindeborn.

† Pag. 70.

† Pag. 72 & 73.

Allen den geenē, die godvruchtig in *Christus* willen leeven, zoo tegenwoordige als toekomstende, zy kundig dat ik *Herbertus*, by Gods barmhertigheid Bisschop van Utrecht, de kerk te Luchere gegeven heb aan *S. Lebuinus* te Deventer: zoodanig dat ze den *Koster*, zoo lang als *Maarten* leeft, op het feest van *S. Thomas* betaalen zal elf ponden, om 'er oli voor te koopen: en, als ze van *Maarten* zal ontslagen zijn, geheel ten dienste van den *Koster* zal zijn, om wasch en oli te koopen. En op dat dit bestendig en onwrikbaar blijve; heb ik bevel gegeven om dezen brief op te stellen, en 'er mijn zegel op te drukken. Doch indien het iemand lusten mogt deeze dingen, die zoo heilzamenlyk vastgesteld zijn, te verbreeken; die moet den vloek der Goddelijke wrake, en ook den vloek die door 's menschen mond uytgesproken word, onderworpen zijn. Dit zijn de getuigen, in welker tegenwoordigheit deze zaken verricht zijn: *Adelhardus* Proost van *S. Jans* kerk, Meester *Walterus*, *Everardus* (Kanonnikken) van *S. Jans* kerk: Meester *Bruningus*, *Theodoricus*: Meester *Rudolphus* (Kanonnikken) van *S. Jans* kerk: *Gummarus* *Koster* van *S. Maartens* kerk: en vorder, *Henricus*, *Sigerius*, *Gerboldus* *Deken*, *Werenboldus* de *Scholaasticus*, *Bertoldus*, *Henricus*, *Altetus*, *Karolus*, *Luidolfus*, *Engelbertus*, *Johannes*, *Landfridus*, *Laurentius*, *Lefhardus*: de *Schout* *Werenboldus*, en zijn broeder *Echbertus*, *Conradus* de *Wye*, en deszelfs zoonen; *Conradus* van *Vierakkeren*, *Grimoldus*, *Odwinus*, *Richardus*, *Beringerus*. Maar waar dat *Luchere*

Giften der
Utrecht-
sche Bis-
schoppen.

geles

gelegen ware / heb ik niet konnen verneemen.
 Dit ben ik echter te weten gekoomen dat
 achter het kasteel Eversberg / tusschen Apffen
 en Helderer / een huurt gebonden word / die
 aldus word genoemd. Daar is ook een wa-
 terplas; onder dewelke / zoo de oude gedenk-
 schriften melden / eene kerck verdronken legt.

De giften
 der U-
 trechtsche
 Bisschop-
 pen.

In den name der H. en onverdeelde Drie-
 vuldigheit: *Godfridus*, hoewel des onwaardig,
 by Gods geduld Bisschop van Utrecht, doe
 kond aan alle Christenen, zoo tegenwoordige
 als toekomende dat ik, hoopende dat ik door
 eene regelmatige bestiering der tijdelijke goe-
 deren den loon der eeuwige zaligheid bekoo-
 men zal, den Broederen van Deventer, dat is
 den Kanonnikken van *S. S. Maria* en *Lebwinus*;
 met een groote genegendheit om altijd te be-
 zitten gegeven heb, zoo als ik ook met mijn
 eigen handschrift tot oirkonde heb getekent,
 de gansche nieuwe tiende in het landschap Sal-
 lant: te weten alles wat tusschen den dijk, van
 de nieuwe graft, en tusschen de broekachtig-
 ge plaatzen, doorgaans *Korsterbruk* genaamd,
 zal konnen voortkomen: 't welk ik hun zoo
 vry en volkomentlijk gegeven heb, dat nie-
 mand van mijne nazaaten, geen Bisschop, of
 Proost, of wat persoon dat het zy, de handen
 op de gemelde tienden zal mogen leggen, of
 'er eenig recht of vorderen of hebben, dan al-
 leen de dagelijksche Broeders; dat is die in de
 voorn. kerke dagelijks in eigen persoonen den
 dienst doen; ten zy dat ze met ziekte gequelt
 worden, of van hunnen Bisschop, of Proost,
 uyt-

uytgezonden zijn; of voor de gemeene zake der Broederen van huys zijn gegaan: die zullen alle de vruchten van deze tiende, zoo zy best kunnen, tot hun eigen gebruyk besteeden: ook zullen ze my, en mijne ouders, in hunne gebeden gedagtig zijn; en geduurig bidden voor de ziele van den Prooft *Gerhardus*; door wien's voorsprake de Broeders deze gifte van my bekomen hebben. En by zoo verre iemand door een roekelooze vermetelheit bestaan mogt de ordonantzie van zoo eene godvruchtige genegendheit en vrye gifte te veranderen; of ten nadeele der gemelde Broederen te verbreeken: die zy vervloekt, worde uyt het boek der Levenden geschrapt: en met de rechtvaardigen niet opgeschreeven. Dit alles is gedaan ten overstaan van bequaame getuigen, als de volgende Geestelijken: *Gerardus* de Prooft; en deszelfs broeder *Hugo*, Domdeken te Keulen; *Hildebrandus* Abt van S. *Paulus* klooster, *Arnoldus* Domdeken te Utrecht, *Goselinus* Sekretaris van 't Kapittel, *Eppo*, *Hugo*, en *Bruno*, Kapellaanen, Meester *Walterus* (Kanonnik) van S. *Jans* kerk, *Ludolphus* Deken van de gemelde kerk te Deventer, met alle de Broederen der zelve kerke, *Lotharius*, en Meester *Bertoldus*, Kanonnikken der kerke van Bon. Dit waren de Leeken, die 'er als getuigen over stonden: *Theodoricus* *Burchurst*, en zijn broeder *Weremboldus*, *Rudericus*, *Herimannus*; *Ingelbertus* de Ranto, *Balderus* de Rosse; *Everhardus* van Almelo, *Alardus* van Gavelthor, *Bertramus* van Stappen. In 't jaar van 's Heeren Menschwording MCLXX, in de tweede indiktie, onder de regeeringe van den Roomschen Keizer *Fredericus*:

ricus: in XIX jaar van zijn Koningdom, en het XVII van zijn Keizerdom; doch in 't XIV jaar van mijne Bisschoppelijke regeering. Gedaan te Deventer, in Gods naame, tot geluk.

III.

Gifte van
Bisschop
Godefridus.

In den naame der H. en onverdeelde Drieduldigheid: Ik *Godefridus*, Bisschop van Utrecht, heb op den Heere betrouwt, indien ik iets tot zijnen lof en glorie beschikte ontrent de tijdelijke zaken, dat ik daar voor een overvloedigen loon zoude verkrijgen in den Hemel. Dierhalve, als ik niet alleen door dit betrouwen aangemoedigt wierd; maar daarenboven noch aangezet door de vermaningen van vroomen mannen, dien het onbetamelijk en schandig schein dat de Kloklouder der Deventersche kerke zijnen dienst omtrent het heilig outaar in een versleeten of vuyl kleed verrichtte; zoo heb ik mijn werk gemaakt van de armoede der gemelde kerke te hulpe te koomen; en den smaad derzelve kerke op dit stuk weg te neemen. Zoo heb ik dan de tienden, die van het Ambacht Ilburg onder de Parochi van Luchere gelegen kunnen koomen, aan de kerke van Deventer om ze altoos te bezitten overgegeeven; met deeze begeerte en dit bevél dat de Kloklouder der gemelde kerke de voortienden ten volle voor zijne bedieninge zal ontvangen; en tot het cieraad van Gods huys den wijn, die in 't bedienen van de Sakramenten gebruykt word, uyt zijne inkomsten bezorgen. Dierhalve, op dat de geloovige Christenen dit mogen lezen en weeten; heb ik een afschrift van de tegenwoordige akte laten maken;

ken; en op dat ze by de nakomelingen in stand mag blijven; heb ik ze met aanzegginge van den ban (tegen de overtreeders) bevestigd. Gegeeven te Deventer, in 't jaar na 's Heeren Menschwording MCLXXVI, in de IX Indiktie; in de tegenwoordigheit van de volgende getuigen: *Lutbertus* de Deken; *Lefbardus* de Koster; *Engelbert van Ramela*; *Otto* de Kelderbewaarder; *Rothericus van Deventer*; *Theodoricus van Lothere*, enz.

IV.

In den name der H. en onverdeelde Drie-
vuldigheit. *Theodoricus*, Bisschop van Utrecht, wenscht aan alle Christene Geloovigen de zaligheid in den Heere. Om de zwakheit der geheugenisse hebben de nakomelingen doorgaans geene kennis van de daaden hunner voorzaaten. Daarom is het noodig zulke dingen te beschrijven, dewelke by verloop van tijden zouden kunnen vergeeten worden. Overzulks dient dit tegenwoordig geschrift om allen menschen, zoo tegenwoordige als toekomstige, bekend te maaken dat wy op het verzoek van *Henricus* onzen Deken van Deventer, en onze vordere Kanonikken van dezelve stad, welker goedgunstige en aanvallige genegendheit wy meenigwerf beproeft hebben, onder de Parochie van Zwol, tusschen de paalen van Zwol, van Withmen, en van Ittersen, en daar het vorder bekend is dat ze certijds eenige tienden door de gifte onzer voorzaaten bezeten hebben, aan S. *Lebuius* kerke voor altoosgegeeven hebben de tienden der nieuw-bebouwde landeryen, zoo veele als 'er buiten geschil zijns

Gifte van
Bisschop
Theodori-
cus.

en daar zullen kunnen voortkoomen. En aangezien wy het cieraad van Gods Huys beminnen; zoo beveelen wy dat ze voortaan op de voornaamste hoogtijden, naar dat de hoedanigheid van het feest zulks vereyffchen zal, in hun koor grooter kaarsen zullen maaken te hebben; op dat de vertooning van die kaarsen voortaan tot eene geheuggenis en getuigenis van onze gifte verstrekken mag. En op dat onze tegenwoordige gifte onveranderd en ongeschonden blijve, en altijd haare volle kracht behoude; hebben wy deezen brief deswegen doen opstellen; en 'er ons zegel, ter bevestiginge, aangehangen. En hy zy vervloekt, die zig na deezen verftouten mogt, het zelve te verbreeken. Gedaan in 't jaar van 's Heeren Menschwording. MCCVII, in de 7 Indiktie, en 20 Epakte die op het negende jaar van ont Bisdom viel: ten overstaan van de getuigen, welker naamen hier onder geschreeven zijn: *Reiboldus* Prooft van S. *Mariaas* kerk te Utrecht, *Otto* Prooft van Tiel, *Henricus* Deken van S. *Mariaas* kerk te Utrecht, *Theodoricus van den Broeke* Kanonnik van S. *Salvators* kerk te Utrecht, *Johannes* Kanonnik van S. *Pieters* kerk, *Gerardus* Notaris, en Kanonnik van S. *Jans* kerk te Utrecht, *Gerardus* Graaf van Are; *Otto* deszelfs zoon; de Spijsdraager *Gerardus van Westerwoert*, de Schenker *Godfridus Heinten*, de Maarschalk *Goswinus van Pannardar*, de Schout *Goswinus van Gemere*, *Ecbertus ten Houwen*, *Otto van Ermelo*, en *Everhardus*, Ingaarders van de tienden der nieuw-bebouwde landen, en zeer veele anderen.

V.

In den naame des Heeren Amen: wy *Otto*, Gifte van den Bis-
schop Ot-
to. by Gods genade verkoren Bisschop van Utrecht, willen dat aan alle Christene Geloovigen, zoo tegenwoordige als toekomstige, kundig zy dat wy gezien hebbende de behoefstigheid en bedrukten staat van den Deken en het Kapittel te Deventer; en om de ellendige schade en brand der kerke, mitsgaders het nadeel der perfoonen zelf, door eene vaderlijk meedoo- gendheit getroffen; op dat het zelve Kapittel met meerder vryheit de behulpzaame hand zou- de bieden, en de noodige moeite doen, tot het herstellen van de kerke; en eenige ver- gelding zoude genieten voor de meenigvuldige onkosten, die het uyt zijne eige bezoldingen tot dat werk gedaan heeft; dat wy, zeggen wy, met den raad van onze Prelaaten en Dienst- luiden voor 't gebruyk van den Deken en het Kapittel, tot een hulpmiddel voor onze ziele en onzer vrienden zielen, aan de kerke van Deventer in eigendom gegeven hebben alle de tienden der nieuw-bebouwde landen van Randerziele naar beneden toe door alle die landpaalen, en het gansche Rechtsgebied van Zalland; en vorders in alle de plaatzen aan de Vecht langs de Parochien van Ommen, Heimis, en Nieuwstede, die t'zedert den tijd onzer verkiezinge opgekomen en bebouwt zijn; en by onze tijden, en voortaan ten eeuwigen dage, zullen kunnen opkomen en bebouwt worden; in de bosschaadjen, veen- landen, broeklanden, weylanden, en in alle de vordere plaatzen, binnen de voorschreeve

landpaalen gelegen: zoodanig dat een derde gedeelte van die tienden der landeryen, die dus bebouwt zijn, of bebouwt zullen worden, den Deken, om de geringheit van zijne inkomsten, zullen toekoomen: maar de twee andere gedeelten gelijkelyk onder de andere Kanonnikken gedeelt zullen worden, om 'er den Broederen witte brooden voor te bezorgen. Noch ordoneeren wy dat 'er uyt de voornoemde tiende, op ons jaargetijde 20 schellingen, op het jaargetijde van onzen Oom en Voorzaat Heer *Otto*, verkooren Bisschop van Utrecht, 5 schellingen, en op het jaargetijde van zynen Broeder, *Lodewyk*, Domprooft van Utrecht, vijf schellingen, aan de Kanonnikken die het jaargetijde bywoonen zullen uytgekeert worden. En op dat dit alles bestendig zy, en altijd in zijne volle kracht blijve; hebben wy deezen brief met ons zegel bekrachtigt, en door de zegels der Utrechtsche kerken doen bekrachtigen. Gedaan te Deventer, in 't jaar 1240, op O. L. Vrouws Lichtmis. De getuigen waren *Theodoricus* Prooft, *Henricus van Breda* Deken, *Ludovicus* Domprooft (te Utrecht,) *N.* Prooft van S. *Salvators* kerk, *Reimarus* Prooft van S. *Pieters* kerk, *Goswinus* Prooft van S. *Jans* kerk (te Utrecht:) *Wulfranus* Deken van S. *Salvators* kerk, *Everardus* Deken van S. *Pieters* kerk, *Giselbertus* Deken van S. *Jans* kerk, altemaal te Utrecht: voorts *Stephanus* de Schenker, *Zwederus* en *Henricus vander Vorst*, *Gerardus van Ervete* Schout, *Hugo van Vloten*, *Johannes van Koeverde*, *Pelgrimus van Putten*, *Walterus Rading*, *Siedecus Haringh*, en *Stephanus* deszelfs Broeder, beide Ridder, en veele anderen.

De brief der bevestiginge / die hy daar op verleent heeft / is getekent in July 1245. De vordere Opene brieven zullen wy achter laaten: want wy mogten van al te groote wijsloopigheid beschuldigt worden; daar we nochtans de beknoptheit betrachten.

V I K A R Y E N.

Doozts zijn den Kanonniken tien Vikarijs: Vikarissen. sen toegeboegt; die ze de Ouden of de Veeme noemden. Deze hadden gemeene inkomsten / doch geene Prebenden. Zy hadden ook hunne byzondere inzettingen / en verscheide boozrechten; dewelke Urbanus VI. den 28 April / in 't vijfde jaar van zijn Pausdom / goedgekeurt heeft.

1. De eerste Vikary / te weten die van S. Michiel, was in de krost onder het hoer: waar toe de Priesster * Thricus van Versevelde, die in 't jaar 1293. overleden is / eene inkomste van 25 guldenz gegeven had.
2. De Vikary van S. Pieter; wiens inkomste dooz Sibertus Vander Maer, die deze Vikary bezat / den 1 Maart 1546. vermeerdert is; met den last nochtans van alle bypdagen een Mis te leezen.
3. De Vikary van de H. H. Laurentius en Bartholomæus.
3. Die van S. Margareta.
4. Die van S. Maarten: van dewelke in het Doodboekt (der Deventersche kerke) het vol-

* Thricus zal waarschijsnelijk een verkorting zijn van Theodoricus. *Vertaald.*

gende aangetekend staat: Den 1 Juny 1292 is overleden Goswinus Roelandszoon, Kanonnik te Deventer; die S. Maartens Vikary uyt zijn erfgoed gesticht heeft.

Den derden November van 't zelve jaar is haar jaarlijks inkommen vermeerderd dooz Willem de Walien en Jutta Moltermans.

6. De Vikary van S. Jan den Dooper.
7. De Vikary van S. Paulus; dewelke volgens het zelve Doodboek allereerst gesticht is dooz Ecbertus Priester te Batmen. Albertus van Hare, die toen de bezitter der Vikarye was / heeft'er den 11 February 1363. nieuwe inkomsten aangemaakt; 't welk dooz den Bisschop Johannes van Verneburg in 't jaar 1364, op den zondag Lactare, goegekeurt is.
8. De Vikary van S. Thomas: wiens outaar / 't welk Gelmarus van den Kerkhove (de Coemiterio) een burger van Deventer in 't jaar 1314. opperecht had / dooz deszelfs zoon Hensckinus in 't jaar 1316 met inkomsten begiftigt is. Meester Gerardus Bruyns, Kanonnik te Deventer / heeft'er in 't jaar 1502. nieuwe inkomsten aan gegeven doch met den last van wekelijks noch drie Missen te lezen; de eerste 's dingsdags van de Allerh. Opreldigheit: de tweede 's vrydags; en die moest eene zielnis zijn: de derde moest des zaterdags ter gedagtenisse van de H. Maagd Maria gelezen worden.
9. De Vikary van de H. H. Nicolaus en Agnes; dewelke in 't jaar 1336. gesticht en van inkomsten boozien is dooz Johannes

Wya, Deken van deeze kerk; en dooz den Biffchop van Utrecht begeeven wierd. De Preekheeren van Zutfeen plagten aan 't outaar van deeze Dikary eens in de week eene Mis te leezen.

10. Die van S. Stephanus: aan welke Dikary Thricus van Verfevelde, die dezelve bezat / tot vermeerdering van haare inkomsten / de halve tiende van de goederen te Alfarding in Darendelo gegeeven heeft.

Naderhand zijn'er de volgende Vikaryen bygekomen.

1. Die van S. Christophorus.
2. Die van de H. H. Drie Koningen / en van Andere Vikaryen. de H. H. Fabianus, Sebaltianus, en Lambertus: aan wiens outaar wekelijks drie Missen moeten gelezen worden; 's maandags / 's woendags / en 's vrydags. Deeze Dikary is in 't jaar 1350. gesticht en van inkomsten boozien dooz Odo Reimersz. een burger van Deventer; en de stichting in 't jaar 1363, 's donderdags na S. Agatha, goedgekeurt dooz Johannes Biffchop van Utrecht.
3. Die van den H. H. Klemens en 11000 Maagden / dewelke in 't jaar 1350. gesticht zijnde / in 't jaar 1351. zekere inkomsten gekreegen heeft van Johan Vryherte, een burger van Deventer; die zulks upt de goederen van zijne oberledene huyshoutw / Machteld van Nassouwe, volgens haare begeerte heeft ge-
daan.

4. Die van S. Leonardus; dewelke den 12 Maart 1359. gesticht is dooz Selekinus van Westervoort Priester; en in 't jaar 1377, op zaterdag na O. L. Vrouws Geboorte met inkomsten begiftigt dooz Meester Geraard de Groot.
5. Die van H. H. Philippus, Jacobus, en Maria Magdalena.
6. Die van de vier Evangelisten en de H. H. Eustachius, Gregorius, en Apollonia; zijnde in 't jaar 1353. gesticht dooz Dideryk Reiniersz. een burger van Deventer.
7. De Vikary van S. Judocus.
8. Die van Alle Heiligen; dewelke in 't jaar 1350. ingestelt is dooz Henricus Verwoelde.
9. De Vikary van de H. H. Andreas, Catharina, en Agnes.
10. De Vikary van de Onnoozele Kinderen / en de H. H. Dyonisius en Barbara; wiens inkomsten in 't jaar 1364. verbeterd zijn dooz Johan van Arnhem, een burger van Deventer.
11. Die van de H. H. Bartholomæus en Willibrordus.
12. Die van S. Mauritius; wiens inkomsten / als niet groot genoeg zijnde om den Vikaris te onderhouden / den 2 Januarij 1447. vermeerderd zijn dooz Geertruyden Bouwhuys, te Deventer woonende.
13. Die van den H. Antonius.
14. De Vikary van de iv duyzend Martelaaren.
15. Die van den H. Apostel Jacobus, en S. Servatius: die den 2 December 1439. grooter inkomsten gekreegen heeft dooz de

de mildadigheid van Dideryk Willemsz
burger van Deventer.

16. Die van de H. V. Anna, 's Heeren Besnydenisse, Thomas van Aquine, en Pancratius: dewelke met den last van drie weekelyksche Missen door Agidius Witappel en zijne Gemalin Margareta in 't jaar 1468. ingestelt is: met dit verding dat het recht van voozstelling aan de naaste erfgenamen zoude blijven. David van Borgonje, Bisschop van Utrecht / heeft zijne bevestiging aan de stichting gegeeben den 28 Januarij 1469. In 'i jaar 1492. heeft Lutgardis Everts de inkomsten vergroot; en 'er den last van twee andere weekelyksche Missen bygevoegt. Hessels Averenk, Burgermeester van Deventer / die de Dikharp lest vergeeben had / heeft het recht om ze te vergeeben den lesten Junij 1518. aan het Kapittel ohergedaan.

17. De Dikharp van de vier gekroonde Martelaaren.

18. Die van S. Augustinus.

19. Die van S. Bonifacius.

20. Die van S. Radbodus.

Andere Godvruchtige Stichtingen.

1. Een kerkdienst (of benefici) van S. Lebinus; dewelke vooz 't vermeerderen van 't getal der Koraalen den 27 November 1562. gesticht is door Dideryk Huls; die het recht van begeebing aan 't Kapittel schonk. De bevestiging van David, Bisschop van Utrecht / is 'er den 5 November in 't zelve jaar op gevolgt.

2. Die

2. Die van de H. H. Marcellinus Belyder / Mildrada Maagd / de vier gekroonde Martelaaren, 't Lyden des Heere, en de Allerheiligste Maagd Maria; dewelke doo? Johan van Bulderen, Vikaris te Debenter / den 18 Juny 1483. met dit beding ingestelt is dat de bezitter der proebe most Priester zijn / resideeren, drie Missen ter weeke leezen; te weteen 's maandags eeno zielmis; 's donderdags eene Missie van 't Hoogw Sakrament; en des zaterdags eene Miss van O U Vrouw; en daar by mogt hy geen ander herkamp bezitten. Deze stichting is den 16 February 1486. doo? David van Borgonje goedgekeurt; en de Koedredzager van S. Lebuinus kerk doo? het Kapittel tot begeever aangestelt.
3. Die van S. Catharina: dewelke 's daags boo? S. Jans Onthoofding 1505. doo? Hendrik Kriger burger van Debenter / en deszelfs hupsvrouw Aleidis, gesticht en met inkomsten begiftigt is. Volgens de stichting moet de bezitter wekelijks twee Missen doen: 's maandags een zielmis; en des zaterdags eene Miss van de H. Maagd Maria.
4. Die van S. Anna: dewelke in 't jaar 1492, met de goedkeuringe van den Bisschop David van Borgonje, gesticht en begiftigt is doo? Aleidis Dideryks dr. de Bangen, weduwe; Koenraad Bangen, Kanonnik van S. Lebuinus kerk: Goswinus / Reinerus, en Andreas Bangen, broeders: Koenraad ten Duine en Geraard ter Brugge. Deze dienst staat ter vergeeping van

- van het Kapittel; en verpligt den Bezitter om tweemaal ter weeke het ampt van zijn Priesterſchap te beoeffenen. (Of Mis te leezen)
5. Die van S. Augustinus: dewelke dooz het Broederschap van S. Augustinus den 18 Junij 1508. ingestelt is booz eenen inboozling van Deventer; en den 21 van dezelfde maand dooz den Biffchop / Frederik van Baden, goedgekeurt. Zy staat ter begeebinge van het Kapittel; en verpligt den Bezitter om het kooz by te woonen / en vier Miffen (ter weeke) naar 't goetbinden van de leden des Broederschaps te leezen.
6. De Doozangers proebe; of anders die van de H. H. Andreas, Agnes, en Catharina, met den last van in 't kooz booz te zitten; en weekelyks twee Miffen te doen. Deze proebe is in 't jaar 1442. ingestelt en van inkomsten boozzien upt de goederen van Hendrik Aneze Kanonnik / en Dideryk ter Brugge Vikaris van S. Lebuinus kerk; en word dooz het Kapittel begeeben.

In 't jaar 1502, 's daags booz het feest der Ontfangenisse van O. L. Vrouw / heeft Hendrik Spiegel, met zijne Gemalinne Eva, een jaarlyksch inkomen gesticht om de groote klok te half zessen driemaal te kleppen ter gedagtenisse van de Boodschap des Heeren.

't Zelfde heeft Meester Johan Witappel gedaan om de gemelde klok onder de Hoogmiffen tegen 't Sanctus, en 't opheffen der H. Hostie / te kleppen. De brief des Kapittels is getekent

kent den 26 Maart 1491. Het landvolk Berwoldink / in de buurt Weteringe onder de Parochie van den Berg; en die van het halve land goed kukesgent / onder de Parochie van O. V. Drouw gelegen / zijn gewoon des zaterdags / booz Palmen-zondag / palmen aan het Kapittel te brengen. Na het verdrijven van den Katholijken Godsdienst en Geestelykheit zijn de inkomsten van 't Kapittel / en van alle de kerkelyke ampten / de stad's kasse toegeboegt.

En ik meene dat de eerste ophomste der stad Deventer / wat dat anderen in zoo eene onzekere zake mogen schrijven / aan deeze Hoofdkerke moet toegeschreeven worden. Daar by meene ik dat de naam van de stad afkomstig is van een kasteel * Davons slot genaamd; 't welk hier omtrent gestaan zal hebben: maar t'eenemaal vergaan en vervallen is. Want nademaal de eerste Christenen / om de kerkdiensten by te wonen / hunne woonsteden dicht by de kerken hoozen; zoo zijn die huizen / gelijk te Enmerik / te Kleef / te Munster in Westfalen / en elders is geschiedt / ook alhier tot een stad aangewassen. Welk gevoelen ook hier booz bevestigd word dat S. Hungerus Bisschop van Utrecht en zijne Geestelykheit / als Utrecht booz de Deenen afgebrandt was / herwaarts gewreken zijn. Zoo zijn hier toen al schanffen en bolwerken gewreest om den byand te weeren; en huizen / om in te wonen. Ten zy men liever wilde zeggen

* De Hr. Menso Alting (Notit. Germ. Inf. parte 2.) geeft eene andere naamreden op; want hy meent dat Deventer zoo veel te zeggen is al de Enterstad: om dat Deventer de Hoofdstad is van 't eerste of 't Enter gedeelte van 't Bovenkist.

dat alles schielijk en metter haart opgeworpen / en Deventer / eerst een doorp / dooz den grooten toeloop der verdreebelingen eene stad geworden is.

De Deken en 't Kapittel van deze kerk hebben van tijd tot tijd verscheide inzettingen gemaakt / om dooz de Kanonniken van Deventer; en die aan 't Kapittel verbonden waren / onderhouden te worden. Deze inzettingen heeft Johannes Bisschop van Utrecht op verscheide tijden / naer dat ze gemaakt waren / goedgekeurt en bevestigd: als in 't jaar 1343, op den eersten woensdag na S. Maartens feest in den winter: in 't jaar 1345. 's daags dooz O. V. Drouws geboorte: en eindelijk 1361, op S. Nicolaas avond. Wy hebben een boek onder onze bewaringe; in 't welke de gemelde inzettingen geschreeven staan; met dit opschrift: Boek van de inzettingen van S. Lebuinus kerke te Deventer.

In dit boek staan ook de eeden; die dooz den Proost / den Deken / de Kanonniken; en boozs dooz de vordere Dikarissen en * Weekbedienaars / mosten gedaan worden. Op de andere zyde van het tytelblad staat het register van 't geen in 't boek begreepen is.

Volgens een verdrag / met de Staaten van Ober-pffel aangegaan / had het gemelde Kapittel omtrent den zelfden tijd (na de inboezring der Reformatzie) eene inkoniste van 2500 guldens; dewelke jaarlyks op S. Maartens dag moesten betaalt worden. Dit verdrag / 't welk in den Haag den 14 Juny 1623.

* In 't Latijn *Hebdomadarios*; dat is die hunne week waarneemen; om de kerkdiensten te doen.

Vertaaler.

aan

aangegaan was / is op den landdag van Kampen den 19 Maart 1628. bevestigd.

De penningen wierden door den Aartsbischof Rovenius, achtervolgens eene ordonantzi van den Aartsbhartog van den 17 Februario 1624, by provisie uptgedeelt. Maar alzo de betaaling der gemeide penningen in 't jaar 1633. begon op te houden; hebben de Kanonniken / die de zaak aanging / het volgende smeekschrift by de Staaten van Over yffel ingelebert:

Wel Edele Mogende Heeren Staten van Over-yffel.

Versoucken met behoorlicke reverentie die geïnteresseerde Geestelicke Heeren so te Oldenzeel ende elders residerende U Wel Ed. Mog. gelieve te ordonneeren ende belasten, dat de 2500. gulden op Martini lestleden 1633. verschenen betaelt moegen worden, nae luyt van 't accoordt in 's Gravenhaghe Anno 1623. den 24 Juny ingegaan ende opgericht; oock naderhant Anno 1628. den 19. Martii op den Landdach binnen Campen geapprobeert: synde een appendix vande generale Surcheancie der Confiscatien geconditioneert ende geclausuleert in die brieven vande Serenissime Infante, die eerst moeste geliquideert syn, eer die generale Surcheancie koste geconfirmeert worden. Welcke Conditionen ende Clausulen waren staende op die pretensien die vele Geestelicke Personen so te Oldenzeel so elders residerende, hadden op de Geestelicke goederen, niet te Oldenzeel maar in geheel Overyffel liggende (doen so wel als nu) onder die regeringe van U Wel Ed. Mog. &c. 't Welcke accoordt om alle voorval-

lende

lende inconvenienten te vermyden (die al noch door elders residierende Canonniken kunnen er-ryfen) gemaket ende geaggreert is *geduirende de generale surcheancie der Confiscatie* (verba formalia contractus sunt) *sonder enige exceptie*, can geenfints te niere gedaen worden, of men zoude notelick de generale Surcheancie per confiscatie mede moeten invalideren ende breken, ende sulks Supplianten niet en betrouwen die wille van U Wel Ed. Mog. te syn, maar verwachten op desen order en bevel, dat die assignatie ende betalinge *more solite* van 't verloopen jaar 1633. sonder langer dilay af gegeven ende gedaen sal worden,

Dit doende, &c.

Nochtang is het verzoek met deeze eigene woorden afgeslagen: Ridderfchap ende fteden kunnen niet verftaen dat de Suppliant, by de tegenwoordige constitutie, hier inne fy gefundeert. Actum Campen den 13 Martii 1634.

Dit Kapittel was dooz de Geloofsberoerten gansch verballen: en de Martfbiſſchop Sasboldus, den 20 May 1608. upt Keulen aan den Pauffelijken Nuncius ſchrybende / geeft den ſtand van dit Kapittel met deeze woorden te kennen: Van de Kanonnikken der Katedrale kerke van Deventer, die door de Nieuwgezinden in bezit genomen is, zijn 'er noch twee, die daar *refideeren*, en doen wat zy kunnen. Deze krijgen van de Nieuwgezinden zelf, die de goederen der kerke angeflagen hebben, een fobere inkomfte. Behalven die twee is 'er noch een van de oude Kanonnikken over; dewelke zich aan de andere Kanonnikken, die te De-

K

venter

venter zijn, niet laat gelegen zijn; en verscheide de Kanonniken naar zijn welgevallen en voor zijn profyt heeft gemaakt. En daar niemand van hen allen oit de handen aan 't bedienen van onze kerk geslagen heeft; trachten zy nochtans de inkomsten, die wy den Nieuwgezindden hebben kunnen ontdonkeren, in hun geweld te krijgen. En alzoo zy ook het gedeelte van de Bisschoppelijke Bruydschat, dat my van 't Hof toegewezen is, begosten op te steeken; en my niet anders overlieten als den blooten arbeid; heb ik niet alleen die weinige guldens der Bisschoppelijke Tafel wederom ge-eischt; maar ook de handen op de vordere inkomsten van 't Kapittel geleit. En ik ontbood ze, om te *resideeren*, endeel in den arbeid te neemen, indiet zy van de goederen wilden deelen: maar niemand is'er te voorschijn gekomen.

Hij had eben te boore gezeyt: Waar over ik den laatstleden zomer breeder aan den Aartsheer tog geschreeven heb; wiens gezag zy deden gelden. **Dan verbolgt hij aldus:** Ik vrage zoo veel naer die penningen en inkomsten niet, als ik bezorgd ben voor het gezag, de behoudenis-se, en de ondersteuninge van die kerken. Doch in alles zal ik, zonder veel tegensprekens, uw oordeel volgen, hoe dat het uytvallen mag; en, ik zal mijnen arbeid ook naar mijn vermogen en krachten voegen.

Wat den voortgang van den Godsdienst in die gewesten belangt; de naarstigheid der Priesteren is van die uytwerking geweest, dat het volk op het laatste feest boven verwachting gekomen is om te biechten, en de Sakramenten te ontvangen: daar het te voore door de oogluiking der Oversten, en by gelegendheit van het be-
stand,

stand, al begoft te verslappen. Het heeft geduurige aanporring van noode, om niet te hervallen; 't is rouw en hard van aart: daarom heeft het deftige en kloeke Oversten van noode, enz.

Rovenius, Sasbouts nazaat / heeft vele nieuwe Kanonniken gemaakt; en het Kapittel / dat vervallen was / aldus wederom op de been geholpen. In 't jaar 1622. schreef hy dit zelve Kapittel de volgen wetten voor:

Philippus, by de genade van Godt en van den Apostolischen Stoel, Aartsbisschop van *Pbilippen*, Pausselijke Vikaris door het Stift van Utrecht, en vorder door Holland, Zeeland, en de vordere Provincien van Nederland met de voorgemelden in 't verbond staande, als ook door de veroverde Provincien van Overysfel, wenscht aan de zeer eerwaardige en in *Christus* beminde Heeren, den Deken en het Kapittel der Katedrale kerke van *S. Lebuinus*, de eeuwige zaligheid in den Heere. Alzoo wy, wanneer wy de laatste reize de ronde door Overysfel deden, begonnen hebben ons werk te maaken van de goede order in de Katedrale kerk en 't Kapittel van Deventer te herstellen, en 'er eenige verbetering te maaken; op hoope dat eindelijk de oeffening van den Katolijken Godsdienst in de stad en het Stift van Deventer door Gods barmhertigheid weder stand zoude grijpen; en 'er die reize geene gelegendheit is geweest om in de gemelde stad een Kapittel aan te stellen; zoo hebben wy geoordeelt dat het vorden welstand en 't nut der gemelde kerke dienstig zoude zijn, den tegenwoordigen toestand der zaken in acht genomen, het volgende by

Wetten aan
't Kapittel
voorge-
schreeven.

wijze van provisie te ordoneeren en vast te stellen: hetwelke wy vervolgens, uyt krachte van 't Apostolisch en ons eigen gezag, ordoneeren en vast stellen.

Voor eerst, gemerkt dat'er in de kerke van *S. Lebuinus* twintig Kanonniksdyen en Prebenden zijn; van dewelken eene door den Bisschop bezeeten word, en twee door den Deken; en negen onvry genoemd worden; om dat ze aan zekere persoonen, die in de Godkunde of de Geestelijke Rechten, gepromoveert zijn, moeten gegeven worden: zoo verklaaren wy dat drie van de onvrye Prebenden aan Godtgeleerden moeten begeeven worden: te weten die nu bezeeten worden van Heer *Gerardus Vogel*, Licentziaat in de Godtgeleerdheit en Pastoor van Lingen; Heer *Leonardus Marius*, Leeraar in de Godkunde; en Heer *Ægidius Hafakker*, Licentziaat in de Godkunde: voorts dat 'er drie (van die onvrye) aan Rechtsgeleerden moeten gegeven worden; waar van de eene t'hans bezeeten word van Heer *David Manden*, Licentziaat in beide de Rechten; de tweede van Heer *Modestus Stephanus*, Rechtsgeleerde, en Leeraar in de Godkunde; en de derde van den Heer Officiaal; te weten Heer *Henricus van Wouw*, Leeraar in beide de Rechten. Noch vorder (verklaaren wy) dat de drie anderen moeten begeeven worden aan gepromoveerde Edelluiden; dewelken t'hans bezeeten worden van Heer *Gerardus Brunefius*; Heer *Ludolphus Brunefius*; en Heer *Everhardus Vander Mark*.

De anderen, gelijk bekend is, zijn vrye Prebenden; dat is, aan geene Akademische * eertrappen gebonden. Een van dezelve

* Gradibus.

moet den Pastoor van *S. Lebuinus* kerk gegeven worden : die in zijne eerste intrede gehouden zal worden voor den zestienden Kanonnik ; maar geen lid van 't Kapittel is : hoewel dat hy , als de Bisschop of Deken zulks goed vindt , tot het Kapittel beroepen kan worden.

Noch verklaaren wy dat het de gewoonte is dat 'er uyt de Proostdye van Deventer jaarlijks zestien gedeelten uytgereikt worden aan de 16 oudste Kanonnikken : welke gedeelten genoemd worden *Supplementen* ; 't welk als leenen zijn , die zy van de Proostdye moeten trekken ; en die omtrent een derde of vierde deel van de inkomsten eener Prebende bedraagen.

Deeze gedeelten zullen de vier jongste Kanonnikken , die Prebenden hebben , niet trekken ; voor dat ze hooger geklommen zijn ; dat is onder de zestien oudsten gerekent worden.

Voorts ordoneeren wy dat de order der Kanonnikken , die 'er tegenwoordig zijn , naarden styl moet gerekent worden van den tijd af , dat hun de Prebende gegeven is : maar voortaan zal gerekent worden van den tijd af , dat ze in 't bezit getreden zijn ; en den eed voor den Deken en het Kapittel zullen afgelegd hebben. Doch als 'er weer vryheit zal zijn om in de stad van Deventer zelf te *resideeren* ; zullen de ordonantzien en gewoonten des Kapittels omtrent diergelijke zaaken onderhouden worden.

Zoo lang als Deventer niet weder zal gebragt zijn tot den Katolijken Godsdienst ; zullen de onvrye Prebenden door den Bisschop of Pauffelijken Vikaris , gezamentlijk met den Vikaris van 't Bisdom , en de gradueele Kanonnikken die te Oldenzeel *resideeren* , begeeven

worden: ten zy de Bisschop in 't byzonder, of deszelfs Vikaris, dienstig mogt oordeelen dat de stemmen van de andere gradueele Kanonniken, die hun verblijf in het Bisdom houden, ook behoort wierden: 't welk aan hun oordeel gelaten word.

De vrye of niet verbonde Prebenden, die in de maanden van 't Kapittel openvallen; zullen gezamentlijk door den Deken en het Kapittel begeeven worden; te wecten door die Kapittelheeren, die hun verblijf te Oldenzeel houden. Echter zal de Bisschop, of de Vikaris des Bisdoms, naar 't oordeel van die Kanonniken mogen vernemen; dewelken hun verblijf in het Bisdom houden, en daar voor Gods kerke arbeiden; even als boven.

Voortaan zal niemand voor een Kapittelheer gehouden worden; ten zy dat hy de hoedanigheden hebbe; die de Dekreten der Kerkvergaderinge van Trenten en de Ordonantzien van het Deventersche Kapittel vereysschen; en dat hy tot het Kapittel aangenomen zy. En voor deezen tijd zal het Kapittel aangestelt worden door den Deken en de *kapitulaire* Kanonniken, die hun verblijf te Oldenzeel houden.

Maar ingevalle Oldenzeel, 't geen Godt verhoede, most verlaaten worden; zal het Kapittel aangestelt worden in het Bisdom, of in eene nabuurige plaatze: daar het de Bisschop of Pausselijke Vikaris, na dat hy den raad van den Deken of den Vikaris des Bisdoms ingenomen heeft, goed zal vinden.

De Kapittelheeren, die ter gemelde plaatze als gezegt is hun verblijf houden, en de zaken des Kapittels met den Bisschop en den Deken behandelen, zullen een dubbeld gedeelte (der

inkomsten) genieten in vergelykinge van de andere Kanonniken, die hun verblijf in het Bisdom houden, en aldaar met de zorg der zielen waar te neemen voor de kerke arbeiden: zoo nochtans dat de Deken, indien hy resideert, uyt hoofde van zijne dubbelde Prebende in alle inkomsten en vervallen altijd een dubbeld gedeelte zal trekken.

Die afwezig zijn, of hun verblijf buiten 't Bisdom houden, of binnen het Bisdom voor de zaligheid der zielen niet arbeiden, zullen niets genieten: ten zy misschien de Bisschop of de Pausselijke Vikaris, gezamentlijk met den Deken of den Vikaris des Bisdoms, om zekere reden oordeelen dat men dezen of genen in't byzonder iets uyt enkele gunste behoort toe te leggen uyt hoofde van eenigen dienst, of byzonder voordeel, dat hy aan 't Kapittel gedaan mogt hebben.

Niemand zal tot eenig genot van de vruchten zijner Prebende toegelaten worden; voor dat hy in eigen persoon of door eenen Gemagtigde den eed, dien de Kanonniken gewoon zijn te doen, in de handen van den Deken zal afgelegd hebben; en daarenboven zijne Geloofsbelijdenis volgens het Dekreet der Kerkvergaderinge van Trenten en de Ordonantzien des Kapittels gedaan hebbe.

En vermits het de gewoonte is, als iemand tot het bezit van zijne Kanonniksdy aangenomen word, van eenige rechten te eyschen die wat te hoog loopen, en de rechten der *Statuten* genoemt worden; zoo verminderen wy dezelve tot vijftig daalders, van 30 stuivers het stuk; dewelken men voor de nootwendigheden der Kerke en des Kapittels besteden zal: maar

die geenszins onder de Kapittelheeren uytge-
deelt of tot gastmaalen besteedt zullen wor-
den.

Evenwel zal ieder, die in 't bezit van zijne
Kanonniksy en Prebende treden zal, voor
een verzetje, of zijne blijde inkomste, den
Deken en 't Kapittel, ook indeezen tijd, doen
toe tellen een derde gedeelte van de voorge-
melde renten: zullende 't overige betaalen; als
hy de vryheit zal hebben van (ter plaatze van
zijne Kanonniksy) te *resideeren*.

Van gelijken als de vier jongsten voortaan
tot de zestiende plaats zullen opklimmen, en
onder den rang der ouden koomen; en als ze
het *Supplement* zullen trekken, in 't welke zy
met eenen brief zullen bevestigd worden: dan
zullen zy de oude rechten aan de handen van
den Bisschop, of van den Vikaris des Bisdoms,
betaalen: dat is, in 't eerste de helft: daar nae,
als ze ter plaatze *resideeren* zullen, de andere
helft: 't welk op den rugge van den brief zal
aangetekent worden.

Voor Rentmeester van 't Kapittel zal iemand
uyt het lichaam der Kapittelheeren, of eenan-
der Ontvanger, mogen aangenomen worden;
zoo als de Deken en 't Kapittel het verstaan
zullen. Hy zal voor zijnen loon, tot naarder
order, den twintigsten penning trekken. Ook
zullen de Beampschrijver en de Bedienaar des
Kapittels hunne wedden en vervallen hebben,
zoo als ze hun door den Deken en het Ka-
pittel zullen toegeleit worden.

Dit zijn de Ordonantzien, die wy geoor-
deelt hebben dat we naar den tegenwoordigen
toestand der Deventersche kerke moesten
maaken: en ingevalle daar omtrent, in 't toe-
koo-

koomende, iets bygevoegt, afgedaan, of verandert moft worden; zoo verklaaren wy dat zulks niet anders als met onze toestemminge, of met die van den Ordinaris, die het dan zijn zal, door den Deken en het Kapittel zal mogen gedaan worden.

Voorts vermaanen wy ieder Kanonnik in 't byzonder, en de vordere ledematen der Deventersche kerke, dat zy, zoo lang als ze hun verblijf in de gemelde kerke niet zullen kunnen houden, echter de Goddelijke diensten, en vordere godvruchtige werken, in 't byzonder of openbaar, ter plaatze daar ze dan wonen verrichten; voor den Biffchop en hunne Medebroederen, en voor de herftellinge van den Katolijken Godsdienst door het gansche Bisdom, ernstelijk bidden; en de hervorming der kerken den Heere van ganscher herte aanbeveelen. Tot oirkonde van het bovenstaande hebben wy dit Dekreet met eigen hande ondertekent, en 'er ons gewoonlijk zegel op gedrukt. Gedaan te Voorft by Brussel den 28 July, in 't jaar 1662.

PHILIPPUS,

Aartsbiffchop, en Pausselijke Vikaris.

Op het bevel van den voorn. Aartsbiffchop, Goddefridus van Moek, bekleedende de plaats van Sekretaris.

De tweede Kerk.

De tweede kerk / die eene Parochiakerk en S. Mariaas kerk. de **H. Maagd Maria** toegewijdt is / staat dicht aan de west-zijde van **S. Lebuinus** kerk. Van haare opkomsfe hebben wy gansch geen bescheid;

scheid; als dat Henricus, Bisschop van Utrecht / in't jaar 1252. op S. Thomas abond / den Deken en het Kapittel van S. Lebuinus magt gegeven heeft om upt huu getal twee bequaame Priesters tot Onderpastoors aan te stellen over O. L. Vrouws kerk te Deventer / en S. Michiels kerk te Zwol. Deze magt omtrent Mariaas kerk heeft * N. den 22 September 1531, met de goedkeuringe van Clemens VII en Paulus III overgegeeven aan de stads Overigheit; en is de brief dezer overgeebingē getekent den 3 November 1534. Doch deze boozwaarde wierd 'er bygeboegt dat de persoon / die dus tot de harderlijke bedieningen bevoordert zoude worden / ten minste Licentziaat of volkomen Bacelier moet ziju in de Godtheit; of in eene vermaarde Hooge Schole / nae een streng onderzoek / gepromoveert tot Leeraar of Licentziaat in een van beide de Rechten; en daar by dat hy een deftig Preker moest ziju. Maar dewijl zoo een persoon / om de schzaalheit der pastoreele inkomsten / bezwaarlijk te bekoomen was; heeft Pius IV de gemelde inkomsten 16 July 1560. verbeterd / met 'er eene Kanonniksdy en Prebende van S. Lebuinus kerk by te voegen. Deze Pausselijke schikking is den 7 December 1564. dooz Philips, Koning van Spanje / goedgekeurt en bevestigd. Wat lasten dat de Pastoor te draagen had; blykt upt den volgenden eed / tot den welken hy verbonden wierd.

* In't Latijn is de persoon ook achtergelaten, die de gemelde magt aan de Stads Overheit overgegeeven heeft. *Vertaelder.*

Ik N, Pastoor van O. L. Vrouws kerk of kapelle te Deventer, zweere by deze Heilige Gods Evangelien, die ik met mijne hand lichamenlijk aanrake, dat ik van deze uure af getrouw zal zijn aan deze kerk van Deventer; en dat ik den Deken en Kanonnikken, die daar zijn, en hunne vordere Prelaaten, in alles gehoorzaamheit en eere bewijzen zal; ten ware dat Godt my tot hooger bedieningen beriep: de voorrechten, gewoonten, en inzettingen der gemelde kerke zal ik getrouwelijk onderhouden. Ook zal ik geene krakeelen, twisteryen, of t'zamenspanningen, tegen de kerk, den Deken, de Kanonnikken van Deventer, of tegen eenig ander persoon der zelve kerke, verwekken of opvatten; noch den genen, die ze verwekken of opvatten mogt, hulp bieden: maar ik zal hem naar mijn best vermogen en weeten tegenstaan. Zoo helpe my Godt, en deze Heilige Gods Evangelien.

Daar by belijde en erkenne ik dat ik en mijne nazaaten uluiden, Mijnheeren den Deken en't Kapittel van S. *Lebuius* kerk te Deventer, in de voorn. kerke of kapelle van O. L. V. verpligt en verbonden zijn. Voor eerst dat ik en mijne nazaaten, die by tijd en wijle de Pastoors der voorn. kerke of kapelle van O. L. Vrouw zullen zijn, volgens de gewoonte van de gemelde S. *Lebuius* kerk, die tot nu toe onderhouden is, en t'zedert ongeheuggelijke tijden stand gehouden heeft, van rechtswege gehouden en verpligt zijn, by't openstaan van O. L. Vrouws kerk of kapelle voornoemd, de zorg der zielen, de bewaring der Reliquien, de aanneeming (tot het Hardersampt) en de bevestiging in de Pastory van de voorn. O. L. Vrouws kerk

kerk met de behoorlijke en gewoonelijke pleg-
 tigheden van den Deken van S. *Lebuinus* kerk
 voornoemd, die het dan zijn zal, te ontvan-
 gen; en daar by aan den Deken en het Ka-
 pittel van S. *Lebuinus* kerk voornoemd den eed
 van gehoorzaamheit, getrouwigheit, eere en
 eerbiedigheit, te doen; welken eed ik ului-
 den, Mijnheeren den Deken en het Kapittel
 voornoemd, tegenwoordig doe en by uluiden
 aflegge. Daarenboven (dat ik gehouden ben)
 my in alles en allenthalve aan ulieder rechtsge-
 bied en bestraffinge, als aan dat van mijne Or-
 dinarissen, te onderwerpen: waar toe ik my
 zelve ook vrywillig en ongedwongen aanbiede;
 en hetzelfde door mijnen eed, dien ik uluiden nu
 over die zake gedaan heb, zonder eenige te-
 gensprake of uytzonderinge beloove; zoo als
 ook de andere Vikarissen van S. *Lebuinus* kerk
 gewoon zijn te doen en op te volgen. Noch
 bekenne ik dat ik en mijne nazaten, mitsga-
 ders mijne Kapellaanen, moeten en gehouden
 zijn de kerkelijke Sakramenten aan het volk
 der Parochie te bedienen, en hunne biecht te
 hooren; gelijk voor dezen tot nu toe gedaan is
 geweest; behoudens nochtans dat de andere
 gewoonten en rechten onzer kerke, omtrent
 het bovenstaande, in hun geheel zullen blij-
 ven. Voorts bekenne ik voor my en mijne
 nazaten dat noch ik noch mijne Kapellaanen
 vermogen noch de macht hebben om de uyt-
 vaart van eenige lijken, of van wat perfoonen
 dat het zy die binnen deze Stad of Parochie
 sterven, in O. L. Vrouws kerke te doen, ten zy
 dat die lijkdiensten altoorens aan 't hoofdou-
 taar der groote kerke gedaan zijn; zoo als tot
 nu toe omtrent de genen, die buiten de Stad
 ster-

sterven, onderhouden is geweest. Doch de uytvaart der Parochianen, die buiten 't land sterven, en der kinderen die beneden hun twaalfde jaar van hier scheiden, zullen gedaan worden gelijk tot nu toe gebruikelijk is geweest; alle list en bedrog omtrent het bovenstaande buiten gesloten. Wijders bekenne ik dat ik en mijne nazaaten gehouden zijn de Vespers en Missen op alle hooge en dubbelde feestdagen zoo vroeg in de voornoemde *S. Mariaas* kerke te doen en te zingen, zoo als onze voorzaaten ook onderhouden hebben; dat ik en mijne nazaaten, met mijne Kapellaanen of ten minste eenen Kapellaan, als 'er nochtans geene lijkdiensten of inhalingen van bruids en bruidegoms voorvallen, in het koor der Hoofdkerke kunnen verschijnen, om met het volk te zingen en den feestdag te vieren; ten zy dat de Deken en het Kapittel der Hoofdkerke my of mijne nazaaten, om eenige wettige beletzels, voor een zekeren tijd of geheel en al, van die verbintenisse gunstelijk wilden ontslaan. Ook bekenne ik dat ik en mijne nazaaten, of Kapellaanen, gehouden zijn op de hooge feesten, Zondagen, Kruysdagen, en op alle andere tijden, zoo dikwils als het Kapittel eenen ommegang of processie houdt, of gewoon is te houden, de processie te gemoet te gaan, en met wywater te besprengen. Ook zullen wy, te weeten ik en mijne nazaaten, onzen plicht waarneemen, met onze Missen in de Hoofdkerke aan 't altaar van 't H. Kruys, op de Zondagen, Heiligdagen, Vrydagen, en andere dagen, als zulks voorvallen zal, voor de overledenen te zingen of te leezen; gelijk ook omtrent het luiden van de klok in de

Hoofd-

Hoofdkerke; en om alle Zondagen, op de be-
 hoorlijke, gewoonelijke, en daar toe gestelde
 uren, het Geloofsbegrip der Apostelen den
 volke der Parochie van de stellaadje der Hoofd-
 kerke voor te leezen: en wy zullen ons naar
 den Deken en het Kapittel der gemelde kerke
 voegen. Daar by zullen wy den dienaaren,
 die op 't getimmer der Hoofdkerke passen, als zy
 Gods Woord voorstellen, geen beletzel doen.
 Noch bekenne ik dat ik en mijne nazaaten,
 die by tijd en wijle Pastoors zullen zijn, de
 Hoogmisse van *Christus*, die in de voornoemde
S. Mariaas kerk op Kersnacht gedaan word,
 niet moeten noch mogen beginnen voor het
 * Offerdeel der Hoogmisse van *Christus* (ge-
 boorte) die in de Hoofdkerk gezongen word:
 doch als het Offerdeel van *Christus* Misse in de
 Hoofdkerke geeindigt is; dan zullen wy de
 Misse in *Mariaas* kerke beginnen, maar vroe-
 ger niet; gelijk gebruykelijk is. En omtrent
 het luiden der klokken, het beginnen van de
 Metten, en 't zingen van de Misse, zal ik my
 zoodanig gedraagen, en mijne nazaaten ook; dat
 de Hoofdkerk, of de Deken en 't Kapittel, in de
 Offergisten, of de vordere kerkdiensten, daar
 door geen schade of nadeel lijden. Ook zal 'er
 op de Kersdagen, Paaschdagen, en Pinxter-
 dagen, in de Hoofdkerke, maar niet in *Ma-
 riaas* kerke, plegtelijk voor het volk gepreekt
 worden; gelijk tot nu toe gebruykelijk en on-
 derhouden is geweest. En op wat andere tij-
 den dat 'er in de Hoofdkerke gepreekt zal wor-
 den, als de Deken en het Kapittel zulks goed
 zullen vinden; zullen wy, te weeten, ik en
 mijne nazaaten, zoodanig preeken niet te-

* Offertorium.

gen

gen spreekten; noch hen, 't zy *direkt* of *indirekt*, door ons zelve of door iemand anders of meer anderen, daar in het minste beletzel doen. Ook zal ik en mijne nazaaten, mitsgaders onze Kapellaanen, die het dan zijn zullen, alle en iedere gebruyken, loffelijke gewoonten; en ordonantzien, die tot noch toe in de Hoofdkerke onderhouden zijn geweest, onderhouden. Voor al zullen wy omtrent het bekend maaken van de kerkelijke strafvonnissen, als 'er enige moeten onderhouden worden; en vorder in de interdikten, die men houden moet, aan den Prior van S. *Niklaas*-berg en de Minnebroeders door onzen Koster te laten weeten; en in alle andere zaaken, die tot nu toe loffelijk onderhouden zijn geweest, ons zelve naar 't oude gebruyk voegen; alle list en bedrog, omtrent het bovenstaande, buiten gesloten. Noch bekenne ik dat ik en mijne nazaaten gehouden zijn de twee of drie Kapellaanen, die wy neemen mogen, aan den Deken en 't Kapittel, of by afweezendheit van den Deken aan den oudsten Kanonnik en het Kapittel, voor te stellen: welke Kapellaanen, als ze aangenomen zijn, gehouden en verpligt zijn om, de handen op hunne borst leggende, aan den Deken en het Kapittel getrouwigheit, eere, en eerbiedigheit te belooven; zullende ten dien einde lichamelijke manschap doen. Noch beloove ik dat ik, of mijne Kapellaanen en Nazaaten, niet mogen noch moeten preeken of leeren dat de kerk of Kapel van O. L. Vrouw voornoemd de Moederkerk is van de tegenwoordige stad Deventer; maar dat S. *Lebuinus* kerk de waare moederkerk is: zoodanig dat de andere gewoonten, rechten, en vrydom-

dommen van *S. Lebuinus* kerk in alles en allenthalve altijd ongekrenkt zullen blijven. Weshalve ik, op mijn eigen naam en op den naam van mijne nazaaten, my zelven vrywillig en uyt eige beweeginge tot al het bovenstaande en ieder van 't zelve in 't byzonder verbindende; en bekenne dat alle artikelen, boven vermeld, waarachtig zijn: dies ik ter goeder trouwe, en op den eed dien ik gedaan heb, beloove dat ik al het bovenstaande, en ieder van 't zelve in 't byzonder, ten opzigt van *S. Lebuinus* kerk te Deventer metter daad zal volbrengen; noch het zelve oit, by wat gelegendheit dat het zy, overtreedende; of 'er met woorden of werken, door my zelven of door iemand anders of meer anderen, *direkt* of *indirekt*, onder wat schijnreden dat het zy, in feiten of rechten bestaande, het minste tegen doen. En dewijl het recht om eenen Pastoor tot de Parochiekerk van de *H. Maagd Maria* voornoemd voor te stellen door een Pausselijken brief van het jaar 1534, die my voorgelezen en verklaart is, aan de Burgermeesters en Schepenen van Deventer is toegestaan: maar het recht van de Pastory te vergeeven, en de bevestiging te geeven, aan den Deken en het Kapittel van Deventer vergunt is; zoo is het dat ik, om dezelve te voldoen, eenen eed doe dat ik de Christene kudde, die mijne zorge en trouwe toevertrouwt en aanbevolen is, door een stichtelijk en deugdzaam leven zal voorgaan; en door het preeken van Gods Woord, volgens het voorschrift der Pauzen en de Dekreten der Bisschoppen, tot eere en lof van den Almagtigen Godt, en tot bevordering van de zaligheid der zielen, oprechtelijk en getrouwelijk zal onder-

derwijzen; en al wat vorder in de gemelde brieven staat zonder ophouden behertigen. Zoo helpe my Godt, en deze zijne Heilige Evangelien.

By dit bovenstaande heeft het Kapittel / mitsgaders de Raad die het door gemagtigden deed / op S. Jakobs dag 1570. de volgende Artijkelen gevoegt: 1. De Pastoor (van O. A. Drouws kerck) zal zijn verblijf houden in 't huys dat de Pastorye toebehoort. 2. Hy zal in eigen persoon preeken, en de Sakramenten aan wat personen dat het zy bedienen: zulke luiden nochtans, die besmettelijke ziekten hebben, uytgezondert: want die zal hy naar zijne Kapellaanen mogen wijzen. 3. De lasten, die aan de kerke en Pastorye gehecht zijn, zal hy vlijtig waarneemen. 4. Hy zal de goederen der kerke in geenerley wijze vervreemden; maar zijn best doen om de genen, die vervreemdt zijn, wederom te krijgen. 5. Hy zal geleerde, vrome, en yverige personen tot Kapellaanen kiezen. 6. Hy zal de Pastorye noch de Kanonnikdy die daar aan gehecht is, zonder de toestemminge van het Kapittel en den Raad niet aan een ander overdoen, of verwisselen; en de kerkampren, die aan hem op zijne beurt vervallen, zonder zoodanige toestemminge niet vergeeven. 7. Hy zal het Kapittel en den Raad, als zijne Patroonen, alle getrouwigheit bewijzen. 8. Indien hy hier tegen zondigt: zal het Kapittel, na eene drievoudige vermaning, zijne inkomsten inhouden. 9. Na zijne dood zullen zijne erfgenaamen geen andere inkomsten trekken, als die hy by zijn leven hebben moest. De vordere inkomsten zullen tot onderhoud

162 OUDHEDEN EN GESTICHTEN
van 't huys der Pastorye, en van de Kapellaa-
nen, besteedt worden.

Vikaryen.

1. De Vikary van S. Anna, die dooz't ka-
pittel van S. Lebuinus kerk vergeeben word.
2. Die van S. Jakob: staande ter begeebing-
ge van den Pastoor.

Dan zijn'er de volgende kerkdiensten.

1. Die van S. Catharina: wiens bedie-
naar de eerste Misse 's woensdags moet
leezen.

2. Die van S. Barbara: maar die was al
te niet gegaan in 't jaar 1571: wanneer de
Bisschop de Monte deze kerk bezigtigde.

3. Die van 't Hoogw. Sakrament: dewel-
ke in 't jaar 1572. ter vergeebinge stond van
Rudolphus van Twikkelo.

4. Die van 't Broederschap des H. Sakra-
ments; wiens bezitter verplicht was dagelijks
Misse te doen.

5. Die van 't Broederschap van het Mede-
lijden der H. Maagd Maria; wiens Bedienaar
alle zaterdagen een plegtige Hoogmis deed.

6. Die van de H. H. Anna en Maria Mag-
dalena.

Man deze kerk was eene kapel gehecht van
't Hoogwaardig Sakrament; die 'er nu van
gescheiden en tot twee byzondere huizen toe-
gemaakt is. Man 't autaar dezer kapelle was
ook een kerkelyke dienst gesticht; met den
last van twee Missen ter weeke te doen. De
stichting was in 't jaar 1447. gedaan dooz
Hendrik Bruyns, met beding dat zijne magen
het

het recht van vergeebingē zonden hebben. De goedkeuring is 'er in 't zelfde jaar door den Bisschop Rodolphus op gegeven.

Daar was noch een tweede kerkdienst; wiens Bedienaar wekelijks drie Missen moest lezen; te weten eene 's dingsdags van de Allerh. Oribuldigheid; eene zielmis 's vrydags: en eene Miss van O. L. Vrouwe des zaterdags. Deze kerkdienst was in 't jaar 1502. gesticht en van inkomsten voorzien door Geraard Bruyns.

De volgende brief van Bisschop Willebrandus raakt de begiftinging van eene S. Lamberts kapelle: en / dewijl ik geen andere plaats berzinnen kan daar die kapel gestaan kan hebben / als het Hof der Utrechtsche Bisschoppen / 't welk dicht aan de Mariaas kerke plagt te staan; zoo heb ik goed gebonden den gemelden brief alhier te laten volgen:

W. by Gods genade Bisschop van Utrecht wenscht den geenen, die dit schrift zullen zien, de zaligheid in den Heere. Op dat de dingen, die in den tijd geschieden, by verloop van tijden niet mogen te niet gaan, maar eene bestendige kracht behouden; zoo moeten ze door de geheugenissen der menschen en de getuigenissen der brieven eeuwigduurend gemaakt worden: derhalve begeeren wy dat het alle menschen, zoo tegenwoordige als toekomstige, kundig zy dat wy, genegen zijnde om aan S. Lamberts kapelle te Deventer zekere inkomsten te beschikken, aan de zelve kapelle, om dat ze geene inkomsten had, onze tiende te Wezepe, ter eere van S. Lambert, tot een zuivere aalmis gegeven hebben, om van de

Priesteren der zelve kapelle ten eeuwigen dage bezeeten te worden. Want als wy op S. Lamberts dag met ons leger by Anen tegen de Drenters stonden; is het dorp en de voorstad van de burgt Koelvorden op den zelfden dag door ons volk afgebrandt: om welke overwinning wy eene gelofte gedaan hebben, dat wy den H. Lambertus eeren zouden: 't welk wy voorgenomen hebben in de reeds genoemde kapelle te volbrengen, met haar de voorgemelde tiende te vereeren. En op dat deze dingen in hunne kracht mogen blijven; hebben wy dit geschrift aan Henricus, den Priester der gemelde kapelle, en aan deszelfs nazaten, tot eene verzekering gegeven. Gedaan te Deventer; in 't jaar 1230. den 14 July. Hier over hebben als getuigen gestaan: Antonius Deken te Deventer, en het Kapittel aldaar; Ecbertus, Burggraaf te Groninge, Hermannus en Bernardus de Rode, Broeders, Pellegrim van Putten, Burchardus van . . . Goswinus en Johannes Broeders, Leo, Hartbertus de Drenter, onze Dienstfluiden te Deventer; en zeer veele andere Geestelijken en Leeken. Dus verre upt het origineel: 't welk om de verhoztingen der woorden / en om dat de letters schier bergaan waren / moepelyk om te leezen was.

Het schijnt dat de gemelde kapel in den laatsten brand van Deventer afgebrandt en onder haar puyn begraven is geweest.

Derde Kerk.

Derde kerk, die ook eene Parochiekerk is.

De derde kerk / die op den rugge van eenen berg gebouwt is / van bore met een dubbelden toren praalt / en in haar lichaam een kruzwerk vertoont / is den H. Nicolaus toegewijdt /

wijdt / en de tweede Parochiëkerk. Zy is gesticht omtrent de 12 eeuw / of eben te hoore: wanneer ook upt het klooster Daerle / by Hoegsbeld gelegen / Hoertpner Kanonnikken ontboden zijn / om de Pastory van deze kerk te bekleeden. De voorzwaarden / op dewelke de Abt van Daerle die naderhand een Proost geworden is / en het Kapittel / na veel krakeelens ober een gekomen zijn / staan in den volgenden brief uptgedrukt :

In den name der H. en onverdeelde Drievuldigheid, Amen. Als de beraming van een oud opstel of verdrag, 't welk om dat de partyen wederzijds overhoop lagen afgebroken was geweest, om de vrede te herstellen door de vlijtige zorgvuldigheid van bescheidene mannen verandert word; dan is het noodig dat men de oude brieven, 't zy van Roomsche Pauzen of van andere Bisschoppen, te niet doet; en alles wegwerpt 't welk bequaam is om de geheugenis der voorgaande tweedragt te vernieuwen; om aldus een nieuw verdrag te beraamen, en door de getuigenis van een geschrift te bekrachtigen. 't Is dan geschiedt dat de Kanonnikken van de konventueele kerk te Deventer over zekere kapelle, op den berg binnen hunne Parochie gelegen, grootelijks gekrakeelt, en langen tijd met wederzijdsche schade gespeit hadden tegen de Broeders van Verlare, die wel-eer tot het bedienen van die kapelle ontboden waren geweest: maar als eindelijk de ontsteltenis der beide partyen door verloop van eenigen tijd eenigerwijze vermindert was, hebben de Deken en Kanonnikken der voorn. konventueele kerke met den Abt van Verlare

en eenigen van zijne Broeders in 't Kapittel van Deventer in der minne over die zake gehandelt; en na dat ze de zaak aan goede mannen gestelt hadden, en wederzijds van 't voorgaande pleidooy afgestapt waren; hebben ze de form, door de goede mannen beraamd en voorgesteld, met eenparige stemmen aangenomen. Zoo is 'er dan besloten dat de brieven daar die van Verlare op steunden verbrandt, en de volgende form ten allen tijde onderhouden zoude worden: de konventueele kerk als van den beginne gehad hebbende het recht en den eigendom van eene volflage Parochie, en het zelve behoudende over al het gene aan de zuydzyde van de merkt, die men doorgaans de Brink noemt, gelegen is; heeft het vorder gedeelte van de stad, met de dorpen buiten de stads muuren van Esven af aan de zuydzyde van de Venen gelegen, op deze voorwaarde aan de kapelle die op den Berg gelegen is toegestaan; dat de Bergpriester, indien hy van eenigen begeert en geroepen word, zoo in het bezoeken der zieken, als in het begraven der dooden, en, als de ouders zulks verzoeken, in het doopen der kinderen, alleenlijk binnen de gemelde paalen, en niet vorder, zijne bediening zal doen: want aan allen, die daar wonen, is de vrye keur gelaaten of ze van de konventueelen of hunnen Plebaan, dan of ze van den Bergpriester willen bezocht en begraven worden: doch van deze harderlijke bediening blijft uytgezondert het offergeld der vrouwen; dewelke, om dat ze haast kraamen zullen, zich t'huys moeten houden; gelijk ook het inhaalen der kraamvrouwen na haare zuivering; en het inhaalen der Bruydegommen en

Bruiden. Dit alles houdt de moederkerk aan zich zelve; en dit voorrecht moet zy genieten. Ja de Plebaan der moederkerke, indien hy van eenigen daar toe verzocht word, zal volkome vryheit hebben om in de voorschreeve plaatzen te gaan; om de genen, die zulks begeeren, te bezoeken, en te hooren waar dat ze willen begraven worden. Doch de Berg-priester om alle nadenken te mijden, als of de konventueele kerk door zijn aanraaden of afraaden benadeelt wierd, zal ter gelegendheit van de zieken te bezoeken, of de getijden voor de overledenen te zingen, geenszins buiten de gestelde paalen gaan: en hy zal zich ook met de uytvaart der Kanonniken niet bemoeyen. Doch indien iemand van de geloovigen, waar dat hy woont, tot een hulpmiddel voor zijne ziele, hem iets van zijne goederen geeven wil; dat mag hy in vrede ontvangen. Overzulks, tot vergoeding van de schade, die de Kanonniken door deeze verdeeling van hunne Parochie lijden, zal de Priester, die 't opzigt over de Kapelle heeft, alle jaaren op zekere tijden sestig schellingen, te weeten op den eersten Zondag na 's Heeren Besnydenis 20 schellingen, op den eersten Zondag na Paaschen 20 schellingen, en op den eersten Zondag na de geboorte van S. Jan den Dooper twintig schellingen, aan de Kanonniken uytkeeren; en dat op deze straffe; dat de kapél, indien de Priester op de gestelde tijden niet betaalt zal hebben, onder 't interdikt zal leggen; ter tijd toe dat hy den Bisschop der plaatze over het overtreedden zijne belofte, en den Kanonniken over hunne schade, voldaan en den lesten stuiver betaalt zal hebben.

Op dat de schikking dan van dit verdrag ten eeuwigen dage krachtig en onwrikbaar blijve; hebben wy goedgevonden dat het verdrag op twee pampieren zal geschreeven worden? dat het eene pampier, met het zegel van Mijnheer den Bisschop van Utrecht daar op gedrukt, en met de zegelen van den Deken en het Kapittel van Deventer daar aan hangende, weggeleit zal worden in het klooster van Varlare: en dat het andere pampier, met het zegel van Mijnheer den Bisschop van Munster en den zegelring van den Abt en de kerke van Varlare gesterkt, gelaaten zal worden in de kerke van Deventer. Gedaan in 't Kapittel van Deventer, in 't jaar van 's Heeren Menschwording MCCVI, in de negende indiktie, en negende epakte, in 't negende jaar der regeeringe van Heer *Theodoricus* Bisschop van Utrecht, in de tegenwoordigheid der getuigen, welker naamen hier onder geschreeven staan: *Albertus* (5) Bisschop van Lyfland, die de kapel op den Berg ingewijdt heeft: *Johannes* Abt te Varlare, met zijne Broederen, den Prior *Henricus*, en *Waldericus*: de volgende Kanonnikken van Deventer: *Henricus* de Deken, *Johannes*, *Hermannus*, *Wolterus*, *Lefordus*, *Antonius* de Notaris van den tegenwoordigen brief, *Otto*, *Gerlacus*, *Rotgerus*, *Petrus*, *Theodoricus*, mitsgaders de Leeken *Arnoldus* van Epse, *Lambertus* van *Wotte*, *Vito* van *Zurfeen*, *Ludolfus* de zoon van *Alvericus*, *Ludolfus* *Niklaas* zoon, *Gereboldus*, *Hartwicus*, *Christianus*, *Wernerus*, *Johannes* van *Indië*, *Henricus* van *Hervefsm*; en veele anderen.

Die het bestier over deze kerk had / voerde den titel van Prior: verrichte het Priestersampyt op de feestdagen; en preekte Gods Woord op de vier voornaamste Hoogtijden van 't jaar: maar booz de rest van den tijd / dewijl hy drie Kapellaanen onderhield / liet hy het Evangelien den preekstoel die Kapellaanen aanbesholen.

Deze Prior / die ook Pastoor was / was gewoon den Deken en de Kanonnikken van S. Lebuinus kerk eenen eed doen: maar deezzen eed / dewijl hy zeer gelijk was aan den eed van den anderen Pastoor / daar boven van gesproken is / zullen wy slechts achterlaaten.

Vikaryen in S. Niklaas kerk.

1. Vikary van de zeven Weën der Heilige Verscheide
Vikaryen.
Maagd Maria.

2. Die van S. Jan den Dooper: wiens bedienaar drie Missen ter weeke moest leezen.

3. Die van S. Niklaas.

4. Die van de H. H. Maria Magdalena en Martinus: dewelke gesticht is dooz Lubbertus Wentthof Pastoor van Velden; die ook de voornaamste begiftiger is geweest; hebbende jaarlijks 36 malderen tarwe aan de Vikarye gemaakt. Pellegrim ter Brugge, Evert Dirks, Hendrik Puys, en Dirk Hoyer, Kerkmeesters / hebben ze bozder niet het overleg en hulpe van de voornaamsten der Parochie begiftigt: welke voornaamsten ook de begeebing hebben: doch zoodanig dat ze aan een Kanonnik / maar niet aan den Officiaal van Parlare / moet begeeben worden. By gebrek van zoo eenen Kanonnik mag 'er iemand

mand uyt de Weereldlijke Geestelykheit toe
gehooren worden. De bezitter van de Vikary
is gehouden om tegenwoordig in het koor te
zyn / en (wekelijks) vier Missen te leezen.

5. Die van S. Catharina : dewelke in 't
jaar 1421, op den dag van de H. H. Victor
en Gereon, door Johan van Okkenbroek en
Hessels Averenk gesticht is uyt de goederen
van Wendela, de weduwe van Johan Sprengers
burger van Deventer. De vergeebing
quam den Proost van Darlare toe; doch zoo
danig dat ze aan een Norbertynner Kanonnik
van Darlare moest begeeben worden. De be-
zitter (der Vikarye) was gehouden te residee-
ren; het hoer by te wonen; en 4 Missen
ter week te leezen.

6. Die van 't H. Kruys.

7. Die van S. Anna.

8. Die van S. Antonius.

} Alle drie met
den last van 3
wekelijksche
Missen.

9. Die van S. Georgius : wiens bezitter
berpligt is om tweemaal (ter weeke) Gode
de onbloedige Offerhande op te draagen.

10. De Vikary van 't Hoogwaardig Sa-
krament.

11. Die van den S. Jan Evangelist.

12. Die van den H. Sebastianus : die door
den Prior vergeeben wierd; en den bezitter
berpligte om dagelijks Misse te leezen.

13. Die van de H. Barbara : wiens bezitter
ook de Orgelspeelder was.

Dolgens een handschrift van den Bisschop
Agidius a Monte zyn 'er drie Broederschap-
pen in deeze kerke geweest : van S. Anto-
nius; van 't H. Kruys; en van de H. Maagd
Maria.

Wy hebben goedgebonden de Pastoorz der
laatere tijden / zoo veel als wy 'er gebonden
hebben / achter de Parochiakerken te laten
volgen.

Philips Boestius, bygenaamd Van Helmont
om dat hy te Helmont gebooren was / Licentiaat
in de Godkunde / Kanonnik te Deventer /
en de Vikaris van den Bisschop van Deventer /
is * in 't jaar 1571. Pastoor van S. Mariaas
kerk geweest. Omtrent den zelven tijd / zoo
Revius zelf verhaalt / heeft hy in 't licht ge-
gegeven

Christelijke gebeden, om 't Geloof, de
Hoop, en de Christelijke Liefde te verkrijgen.

In de opdragt vermeldt hy den Heer en
Meester Johan Korink, zeer ervaren Genees-
heer, dewelke met een aanzienlijke wedde
van de Stad vereerd, de geneeskunde met een
zeldzaame voorspoedigheid en grooten lof al-
hier oeffende. In de Voorreden tot den Lezer
zeft hy dat hy Gode en Gods Kerke nu ver-
scheiden jaaren gediend heeft / met Gods Woord
op verscheide plaatzen / als te Loben / te
Antwerpen / te Mechelen / te Deventer / en
zeer onlangs te Zutfeen en te Kampen te pre-
diken. In het werkje † zelf spreekt hy al-
dus : Die Godt met profyt zal bidden, die
moet vooral Gode gelooven : hy moet Gods
leevend, volmaakt, en volkomen Woord ge-
looven. Dat gelooven de Nieuwgezinden
geenzins ; hoe zeer dat ze van Gods Woord
rammelen : daarom zijn ze waardig, terwijl
dat ze van Gods vervalschte en halve Woord

* Wyt een handschrift van Aegidius de Monte.

† Pag. 503.

als tot berstens toe spreken, dat ze † midden door bersten; zoo dat alle hunne rotte ingewanden uytgestort worden, gelijk *Matth. 27*, en *Handel. 1.* van den Verrader *Judas* geleezen word. Maar de zoodanigen gelooven Gods leevend en volkomen Woord; die hun verstand ten dienste van *Christus* gevangen geevende, met een Katolijk geloove alles aanneemen, wat aan de Katolijke kerke van Gods wege veropenbaart is; te weeten in dien zelfden zin, als de Katolijke kerk, door den H. Geest verlicht, het zelve verstaat. In welke zake, die van 't allergrootste gewigt is, de Andersgezinden tweemaal zondigen: ten eerste dat Gods Woord by hen bestaat in de enkele letter der Schriftuure; dewelke dood en doodelijk is; en zich werwaarts men wil laat trekken, rukken, en scheuren, even als een dood lichaam. Overzulk is Gods Woord, dat de Andersgezinden hebben, niet leevend; maar dood en doodelijk: ook zal het niet in der eeuwigheit blijven; maar door het vuur verbrandt worden in het verbranden van de weereld, enz.

En wat laager: Laat dan een Katolijk mensch in dit geloove bidden; maar niet in het geloof of liever de ongeloovigheit der Nieuwgezinden. Weg, weg met een byzonder geloof, gelijk zy dat noemen; 't welk alle Katolijken als eene allersnoodste pest ten uyerste vervloeken; en door het welke *Luther* een schromelijke Satans leere in het Kristendom

† Dit vertaale ik zoo als ik het vinde, zonder de vinnige uytdrukkingen eenigerwijze goed te keuren. En de Eerw. Schrijver heeft het ook slegts uytgeschreeven, zonder zulke verwenschingen te begunstigen. *Vertaalter.*

inge-

ingevoert heeft. Die allerydelste en gantch duivelsche inbeelding, door dewelke iemand als een zekere zaak vaststelt dat hy vergiffenis (6) van zijne zonden bekomen heeft, en zekerlijk door *Christus* zalig zal worden, moet verre af zijn van het gemoed des bidders. **Diergelijke dingen heeft hy ook in zijne Verhandeling van het rechtzinnig en Katolijk geloof, dewelke hy in zijn werkje van het * bidben ingeboegt heeft. En in zijn gebed tot den H. Geest / spreekt hy aldus:** Laat ons ook, zoo lang als wy leeven, zeer verre afwijken van den geest der laatdunkendheit en des ydele betrouwens: door welk ydel betrouwen allerhande kettters opgeblazen, opgezwollen, en opgezet, de rechtvaardigheid van *Christus* met hun byzonder geloof aangrypen, en zonder te laten glien vasthouden; en dus ten hemel klimmen, om aan de rechterhand des Vaders te zitten. Dat is een zeer verderfelijke geest van roekelooze laatdunkendheit en ydel betrouwen. Hy is de *Bekemoth* van wien *Job* aan 't 41 hoofdstuk aldus spreekt . . . Hy is de *Lucifer*, de zoon des dageraats; wien de Profeet *Esayas* met eene propheetische schersinge aldus toespreekt. Hoe zyt gy gevallen, enz. Godt Heilige Geest; is het niet klaar dat dit een uytzinnig geloof is; 't welk de menschen van dwaas uytzinnig maakt? Het roept zelf dat het geen Christen geloof, maar waarlijk een Lucifers geloof is, enz. Deze en meer andere dingen koomen geduurig in 't gemelde boekje voor; dewelken 's mans aard te kennen geeven; en toonen dat hy een dryftig boozstander van den Rooms-Katolijken Godsdiens was. 't heeft hem ook beliest een ge-

* Cap. 5. 12.

deelte van de Aantekeningen in zijn Boekje in te lassen; die Hier. Savonarola in zijne gevangenisse over den 30 Psalm heeft gemaakt. De Bisschop van Deventer heeft de volgende goedkeuring aan 't Boekje gegeven: Dit boekje behelst niets dat tegen 't Katolijk geloof strijdig of ergerlijk zy: maar bevat godvruchtige gebeden. *Aegidius de Monte*, Bisschop van Deventer. Dan volgt 'er: Gedrukt te Deventer, in den gouden Bybel. Op de kosten van den maaker: en ik getuige dat ik, die gemagtigt ben om de boeken, die gedrukt zullen worden, te ondertekenen, dit Gebedenboekje opgesteld heb. *Philippus Boesius*.

Dit zelfde boekje word van Valerius * Andreas als een werkje van eene groote Godvruchtigheid geprezen. Als Deventer met het Bisdóm door de Bondgenooten veroverd was; wierd hy genootzaakt de stad en zijn ampt te verlaten; en heeft zijne overige dagen in zijne geboorteplaats overgebracht; daar hy het volk met woorden en werken onderreichte.

De laatste Pastoor van S. Mariaas kerk is geweest Henricus Fokking; die daar na het jaar 1587. heeft gestaan; en te voore de Pastoor van S. Michiels kerk te Zwol had bekleedt.

Volgens het zelfde handschrift is Hermanus Kloffert, van de Ouder der Pozbertynen/ in 't jaar 1571. Prior (en Pastoor) van S. Nikolaas kerk geweest.

Na het † jaar 1606. is Johan Frederikz. een Keulsch Godtgeleerde/ Pastoor van Deventer geweest; dewelke ten tijde van den

* In Biblioth. Belg. zie ook Sweertii Athenæ Belg.

† Necrolog. Eccles. Bat.

Katolijken Godsdienst in S. Lebuinus kerke
 booz Kapellaan had gestaan; en in het Dood-
 boek der Hollandsche kerke als een onber-
 moeid arbeider geprezen word. Hy is te
 Debenter gestorven in 't jaar 1636.

Na zijne dood zijn de Katolijken van De-
 benter eenigen tijd bedient geweest dooz Lu-
 dolphus Brunsius, van wien we boven ge-
 sproken hebben.

Brunsius wierd in zijnen arbeid opgevolgt
 dooz Johan Zwafke, te Debenter geboor-
 ren.

Kort daar nae is naar Debenter booz Pas-
 tooz gezonden Ludolphus van Heume, te U-
 trecht gebooren / en Licentziaat in de Godt-
 geleerdheit. Maar hy wierd uyt de stad ge-
 bannen / en kreeg tot opvolger

Theodorus van Wijk, insgelijks te Utrecht
 gebooren / Licentziaat in de Godtgeleerdheit /
 en Kanonnik der Katedrale kerke van Deben-
 ter. Deze Van Wijk, die in 't midden der
 baaren van het onstuimig kerktewpeest een
 getrouwe Stierman is geweest / is te Deben-
 ter van de pest gestorven den 2 Oktober 1656.
 Hy had tot bypwilligen helper Hendrik Dor-
 man; dewelke volgens het Doodboek der Hol-
 landsche kerke Pastooz van Debenter is ge-
 storven den 16 Oktober 1660.

Johan Hage, die den gemelden Theodorus van
 Wijk in de Hoofd-pastorie van Debenter tot
 opvolger gegeven wierd / is naderhand Pastooz
 van Zoest buiten Amersfoort geworden.

Otto Huberti (Hubertse) Pastooz van De-
 benter / en de nazaat van Johan Hage, was
 te Wamheim gebooren. Dewijl hy juist uyt
 het leven scheide / als Debenter dooz den
 Do:st

Dorst en Bisschop van Munster ingenoomen was; wierd zijn lijk met eene zeer deftige staatzie naar de Katedrale kerk gebragt / en aldaar in het kooz begraven.

De Heer Overpelt, te Huissen in Kleefgland gebooren / wierd dooz den Bisschop van Munster in de plaatze van Huberti tot Pastooz aangestelt. Maar toen de Munsterschen uyt de stad trokken / wierd hy ook genootzaakt te bertrekken / en is te Huissen gestorven.

Doch de Bisschop van Kastorie had (in de plaatze van Huberti) tot Pastooz aangestelt Adrianus ter Lauw; die naderhand Pastooz van Nesselstein wierd; en daar overleden is den 17 Maart 1696.

Daar op is Johan de Groot, een Utrech-tenaar / dooz den Bisschop van Kastorie tot de zelve Pastory benoemt. Maar om de overmagt van den Munsterschen Bisschop waren beide deze Pastooz genootzaakt een wijle tijds booz gemelden Overpelt te wijken. Doch als Deventer in 't jaar 1674. dooz de Munsterschen verlaaten / en Overpelt met de bezettingen uytgetrokken was; hebben de twee laatste Pastooz huune Pastory eenigen tijd gerustelyk bedient.

In de plaats van De Groot, die in de Dinschebeen beroepen wierd / is gekomen Philip-pus Menlink; die eerst Jesuyt en daar nae Pastooz van Otmarsum was geweest. Pastooz van Deventer zijnde / heeft hy veel van de Andersgezinden te lijden gehad. Als zy hem eindelyk gebangen wilden neemen; is hy 't dooz het dak ontvlugt: en dooz den Bisschop van Kastorie tot Pastooz te Amsterdam aangestelt.

Simon

Simon Arnoldi, te Enmerik gebooren / en te booren Pastoor te Hengelen / wierd in Mensinks plaatze tot de eerste Pastorp van Debenter beroepen. Na dat hy'er 25 jaaren gearbeidt had ; wierd hy / om dat hy eenige beveelen van de Bedienden des Roomschen Hof's onboozigtiglijk uytgeboert had / uyt de stad gebannen ; en is daar nae Pastoor van 's Heerenberg geworden. In zijne plaats / doo; de aanstelling van den Hoogwaardigheit Heer Damen, is gekomen

N. Periaans, een Zwollenaar enz.

Dus verre van de eerste of Hoofd-pastorpe : want Debenter / gelijk haben aangewezen is / heeft meer als eene Parochiakerk gehad. De tweede Pastorp is insgelijks al over lange jaaren aan zekere Harders / met volkomen Pastoor's recht / opgedragen. Zoo is Regnerus Kremers, te Debenter gebooren / en Licentziaat in de Godkunde / ten tijde van Theodorus van Wyk, zoo een tweede Pastoor geweest. Hy heeft tot opvolgers gehad

Wolterus Wiggers, te Diezebeene in 't land van Twent gebooren ; die de gemelde Pastorp bekleedde ten tijde van Otto Huberti ; en in 't jaar 1673. gestorven is.

Wilhelmus Haslink, te Dreden gebooren / enz.

D. Voorn ; die daar nae doo; den Bisschop van Munster tot Pastoor van Welten / by Hebelaar / aangesteld wierd.

Kornelis Groenendyk, naderhand te Rijnzaterwoude verplaatst.

Wilhelmus van Metelen ; een Amsterdammer : naderhand Pastoor te Dalfze en Broekhuizen

huizen / buiten Zwol; daar hy overleden is den 30 Maart 1695.

Johan Meyer, uyt de Paltz in Hoogduytsland; dewelke buiten de stad gegaan zijnde om de Paaschcommunie aan zijne schaapen van Kolmschate te bedienen / omtrent den nacht in 't jaar 1684. dooz eenige quaadwilligen wreedelyk om hals is gebragt. Daar op is hy / met oorlof van de stads Oberigheid / zeer stateljk in de Hoofdkerk begraven.

Christophorus Verheye, te Emmerik gebooren: naderhand Pastoor in de Omlanden.

Johan Schonebeek, te Rotterdam gebooren; die naderhand in 't land van Ter-Goesh heeft gestaan / en tegentwoozdig Pastoor is te Amsterdam.

Johannes Christophorus Sourhuis, te Emmerik gebooren / tegentwoozdig Pastoor te Alkmaar.

Tegentwoozdig staat deze Pastory open; dewyl de stads Oberigheid geen tweeden Pastoor booz de stad wil gedoogen. De Pastory van Kolmschate / buiten de stad / die dooz den tweeden Pastoor van Debenter plagt bedient te worden / is in het jaar 1693. begeeven aan Johan Staal, in het dooz Dussen gebooren.

De Pastoor van Debenter heeft van ouds het recht om twee beurzen in het kollegie der Laurentziaanen / te Keulen / te vergeeven: onder dit beding dat de inboozlingen van Debenter den boozrang moeten hebben.

A A N T E K E N I N G E N.

I. Ik zal hier voor den Leezer, die in onze zaken niet genoeg bedreven is, met korte woorden aan

aan teekenen dat het recht van een verkooren Bis-
 chop te bevestigen den Metropolitaan of Aartsbis-
 chop plagt toe te koomen. In 't eerste ^a hadden
 d'er de andere Bisschoppen, onder het zelfde Bisdom
 behoorende, ook in te zeggen: maar het volkomen
 recht is wel haast aan de Metropolitaanen alleen ver-
 vallen; die omtrent de 1300 jaaren in 't bezit geblee-
 ven zijn. En volgens den Heer *van Espen* is het de
 leering van alle Kanonisten dat een verkooren Bis-
 chop, volgens het gemeene recht, van zijnen Aarts-
 bisschop moet bevestigd worden. Nu is de vrage, hoe
 dat de Aartsbisschoppen uyt het bezit van dat recht
 als gestooten zijn; en de Pauzen in 't bezit gekomen
 van alle Bisschoppen te bevestigen. ^f *Ekkius*,
 die zoo vermaard is door zijne geschriften tegen *M.*
Luther; staat 'er verwonderd over; en weet de re-
 den niet te verzinnen, hoe dat het mag bygekomen
 zijn dat alle de Bisschoppen, voor al die van Duits-
 land, hunne bevestiging te Rome haalen. Misschien
 is dit de reden, zegt hy, dat groote, magtige, en
 hooggeboorene mannen, tot Bisschoppen gekooren
 zijnde, te groots waren om hunne Metropolitaan-
 nen, die somtijds van slechter afkomst waren, om
 de bevestiging aan te spreken. Dit kan aan sommige
 Bisschoppen de gelegendheit gegeven hebben, om
 hunnen Metropolitaan voor by te gaan, en hunne
 bevestiging van Rome te haalen; doch dit ^c gaat vas-
 ter, dat gelijk als de vergeevingen der kerkelijke
 ampten, en de benoemingen tot de zelve, in de
 veertiende eeuw door de Pausselijke *Reservasziën*,
 die toen haare volle kracht begosten te krijgen, ge-
 noegzaam aan den R. Stoel vervallen waren, en de
 weg voor de *Kanonijke* verkiezingen gesloten was;
 dat, zeg ik, het recht van de Bisschoppen te beves-
 tigen den Metropolitaanen toen ook op zoo eene
 wijze ontnomen is. Het schein ook eenigen glimp te
 hebben: de Paus, als 't hem zoo gelegen quam, ver-
 gaf 't een of 't ander Bisdom: zoude zoo een Bis-
 chop, die door den Paus zelf aangesteld was, ge-
 houden zijn geweest, de bevestiging van zijnen

^a De Heer van Espen in Jus Can. part. 1. tit. cap. 1.

^b Lib. 3. de primatu Petri, cap. 40. 14.

^c Ibid.

Metropolitaan te verzoeken? Daar door zoude de Pauffelijke achtbaarheid, zoo als het uyerlijk ſcheen, gehoont zijn geweest. Ik zal hier noch byvoegen dat de Roomſche Pauzen altijd niet gereed ſtonden, om de bevestigingen te geeven; en zich ſomtjds aan de verkiezingen der Kapittelen niet of weinig kreunden. Ik heb 'er elders al van geſproken: maar zal het nu noch naarder bewijzen. De Domheeren van *Gneſna* hadden in 't jaar 1281 eenen Aartsbiſſchop verkooren: maar de Paus *Martinus II* wees den verkooren Aartsbiſſchop af, en gaf die hooge waardigheit aan eenen *Jacobus Swinca*.

De Aartsbiſſchop van Ments, die in 't jaar 1345. door het Domkapittel van Ments verkooren was, en by *Clemens VI* om de bevestiging quam, koſt geene bevestiging bekoomen; of hy moeſt de verkiezing van 't Kapittel verzaaken, en van zijn recht aſtaan. Toen wierd hem die waardigheit, als of hy 't minſte recht niet gehad had, door den Paus op nieuw gegeeven. Daar won de Paus dit by, dat dit weder tot een voorbeeld van zijne magt in het begeeven van alle kerkampden verſtrekte: maar de Hiſtoriſchrijver voegt 'er by dat de voornoemde Biſſchop om die reden by zijn volk ongeacht bleef en geene kleine ſtribbelingen uytgeſtaan heeft. Het Biſdom van *Wratislavia*, in Polen, was omtrent het jaar 1376. open gevallen; en daar was ook al een keur van een nieuwen Biſſchop gedaan. De bevestiging moeſt alleene-lijk noch gegeeven worden: maar die wierd 7 volle jaaren door *Gregorius XI* opgehouden. De reden; die van dat ophouden ſ gegeeven word, maakt de zaak noch erger: want de Pauffelijke Legaat zoude alle jaaren, tot dat 'er een nieuwe Biſſchop aangeſtelt was, 8000 dukaaten bedongen hebben.

Omtrent het jaar 1377. was het Biſdom van *Lubek* open gevallen, en reeds een nieuwe Biſſchop door het Kapittel verkooren. Maar *Gregorius g VII* liet den verkooren Biſſchop loopen, en begaf die waardigheit aan een Monnik, die ook in het bezit

d Cromerus ad hunc ann.

e Munſterus lib. 3. Coſmogr.

f Cromer. Hiſtor. Polon. ad ann. 1376.

g Abb. Krantzius in *Wandalia*, lib. 9.

gebleeven is. Wat zoude de eerste gedaan hebben?
 't Was genoegzaam eene wet geworden dat de Bisschoppen, eer ze iets beginnen kosten, ja de minste Bisschoppelijke magt hadden, door den Paus moesten bevestigd worden.

Maar de Monnik, in zijn Bisdóm gekomen, wierd 'er zoo wel van het volk als van de Geestelijkheid met scheele oogen aangezien; en kon de genegendheit der menschen niet winnen. Als hy daar by bevond dat de Bisschop over het tijdelijke van de stad niet te zeggen had, 't welk hem anders wijs-gemaakt was, pakte hy zijn bagaadje; en zag het Bisdóm van Meizen te krijgen. Zoo heeft *Nicolaus V* het Bisdóm van Triest, en naderhand dat van Senne, aan *Aeneas Sylvius* opgedragen, schoon dat 'er al een ander op beide de plaatzen door de Kanonniken verkoren was: en beide de laatsten, door de Kapittels verkooren, moesten ook achter staan.

Maar 't is den Pauzen altijd niet gelukt, de verkoorene Bisschoppen van hunne waardigheid te verflecken. Het Kapittel van i Krakouw had een nieuwen Bisschop verkooren, en de Paus had een ander benoemt: na veel haspelens, en door het toedoen van 's Konings voogd, dreef de eerste boven.

Zoo ging het te k Wurzburg ook; daar het Kapittel ook eenen Bisschop verkooren had, en de Paus een ander in 't bezit meende te stellen. Te Eisted, daat het zelfde l voorval was, kost men zoo ligt tot geen einde koomen: ieder party stond op haar stuk; en had haare voorstanders. Dus quam men tot een verdrag: *Bertholdus*, die door den Paus aangesteld was, zoude het bestier over het geestelijke en tijdelijke hebben. *Albertus*, door het Kapittel verkooren, zoude den tijtel van Bisschop voeren.

Pius II, zonder na de verkiezing te wachten, had het Bisdóm van Verona aan eenen *Annulius* begegeven m: maar de Venetiaanén hebben hem van de hand gewezen. Ook had hy eenen *Bernardus Boscus*,

b Gobellin lib. 1.

i Cromerus ut supra.

k Alb. Argentinensis in Chronico.

l Henr. Rebdorf in Chronico.

m Petr. Justinian. lib. 13. de Reb. Ycaet.

die een deffig Rechtsgeleerde was, het Bisdom van Gergenti in Sicile begeeven ⁿ; maar de Koning liet hem in 't bezit niet komen.

Sedert dat de Pauffelijke bevestiging den Biffchoppen als noodig is geworden; is de gewoonte hoe langer hoe meer opgekomen dat de Biffchoppen hunne opene brieven aldus beginnen: *ik N, by de genade van Godt en van de Apostoliffchen Stoel Biffchop van zoo eene plaats, enz.* Die dat tegenwoordig zoude weigeren te doen, zegt zeker * Schrijver, zoude gevaar loopen van afgezet te worden; als of hy den Paus voor zijn hoofd niet wilde erkennen.

Naderhand is de vryheit der Pauzen, om de verkoorene Biffchoppen te verftooten, door wederzijdffche verdraggpunten beteugelt enz. Waar over, behalven meer anderen, de Heer *Van Espen* ter gemelde plaatze kan nagezien worden.

2. Van deezen drift om de oude kerken, hoe fraay dat ze waren, af te breeken, en nieuwe op te bouwen, heb ik elders ook gefproken.

3. De Schrijver van die Aantekening behoeft hier van geene onoplettendheit befchuldigt te worden: Ik heb ^p elders getoont dat het voor dezen de gewoonte of een foort van een mode was, het getal van duizend, of van honderd, of fomtijds van beidenaar, in de jaartekeningen achter te laaten. By voorbeeld, in de plaatze van 1433. fchreef men 133, of 433; en fomtijds 33. Dan moft de Leezer naar de achtergelaate cyfergetallen giffen: en, om 'er uyt te komen, de omftandigheden te hulpe nemen.

4. Dat de Prooffdy na de dood van *Geraard Heing* door den Paus vergeeven wierd, had zijne reden. Hy was te Rome gestorven; en daar legt eene wet, door ^q *Clemens IV* gemaakt, dat *alle Bisdommen, waardigheden, personaatfchappen, en alle kerkampten, by den Apostoliffchen Stoel open vallende, voortaan door niemand anders zonden mogen of konnen vergeeven worden als door den Paus.* Deze *Refervaatzi* word voor

* Ibid.

• Mich. Rouffel Hist. Pontif. Juris. lib. 2. cap. 9.

† Zie Oudheden van Noordholland.

‡ Dom. van Espen part. 2. tit. 33. cap. 3.

krachtiger en sterker gehouden, als eenige *Reservaatzi*: om dat, zoo als sommigen dat uytleggen, de eerbiedigheid der plaatze, daar de Apostolische Stoel gevestigd is, zulks vereischt. Dit is de reden ook dat deze *Reservaatzi* in de Kerkvergaderinge van Bazel, en in het bekende Verdrag tusschen *Leo X* en *François I*, in haar geheel gelaaten is; daar andere *Reservaatzien* afgeschafft en vernietigt zijn. Daar zijn evenwel voorbeelden van Spaansche Koningen, die den Paus, over zulke ampten, geen voogd begeerden te laaten. *Henricus*, Koning van Kastilje en Leon, had den Bisschop van Leon voor Gezant naar Rome gezonden. De Bisschop storf'er; en *Pius II*, op het gemelde recht steunende, begaf het Bisdom aan een Spaanschen Kardinaal *Joannes* genaamd. De Koning, die zijn recht van benoeming geene paalen gestelt wilde hebben, was niet te beweegen om den Kardinaal bezit te laaten neemen; 't welk groote onlusten tusschen den Paus en den Koning veroorzaakt heeft.

Ik zal hier noch byvoegen, 't geen echter boven beter te pas zoude gekomen zijn, dat *Sixtus IV* in 't jaar 1481. het openstaande Bisdom van Cuença aan zijnen Neef opgedragen had. *Ferdinandus* en *Isabella*, die zulke een aanstelling voor ongerijmd hielden, stelden d'er zich met alle kracht tegen; en deden vertoog op vertoog. De Paus ging met de zake voort; zonder meer na 't eene vertoog als 't andere te luisteren. *Ferdinandus* zond bevel aan alle Spanjaarden, die te Rome waren, van het Pausselijk gebied te verlaten; en dreigde den Paus met een Kerkvergaderinge; deed den Pausselijken Legaat gevangen zetten. De Paus, met andere moeyelikheden bezet, most het werk laaten steeken; en van zijn recht, zoo goed of quaad als her voor die reize was, afstand doen.

5. *Albertus*, *Bisschop van Lijfland enz.* Iemand zal misschien denken dat deeze *Albertus* slechts een tijtelvoerende Bisschop van Lijfland zal zijn; te meer om dat hy te Deventer, zoo verre van Lijfland af, als getuige over den tegenwoordigen brief heeft

7 Gobellin. lib. 4. Commentar. Pii I 1.

1 Mich. Roussel lib. 2. cap. 6.

gestaan; en dat Lijfland, op dien tijd, voor 't grootste gedeelte noch Heidendisch was. Maar ik vinde by *Alb. Krantzius* dat Lijfland omtrent dezen tijd inderdaad eenen Bisschop heeft gehad, die den naam van *Albertus* voerde. Staat dan te weeten dat gansch Lijfland, volgens het schrijven van *Krantzius*, omtrent het jaar 1200 noch Heidendisch was. Niet lang voor 't gemelde jaar 1200, zoo als dezelve *Krantzius* verhaalt, is *Meinardus*, een godvruchtig Priester, in 't gezelschap van eenige kooplieden naar Lijfland gevaaren. Maar uyt *Arn. v. Lubecensis* en de Krouijk der Duytsche Order blijkt klaarlijk dat hy al omtrent het jaar 1160. derwaarts getrokken is. In Lijfland aangekomen heeft hy 'er een hutje opgeworpen, en bleef 'er met eenen knecht wonen. Na dat hy de landtaal met groote moeite geleerd had, begoft hy het volk in den Kristen Godsdienst te onderwijzen. Godt zegende zijnen arbeid; hy kreeg by veelen gehoor; en had 'er metter haast een kerkje gebouwt. Hy wierd door den Aartsbisschop van Brementot Bisschop van Lijfland ingewijdt; en deed al grooter en grooter voortgang. *Arnoldus van Lubeek* zegt het ook dat hy door den Aartsbisschop van Brementot Bisschop ingewijdt is: maar volgens anderen zoude Paus *Innocentius II* hem Bisschop gewijdt hebben. Hy vestigde den Bisschops Stoel ter plaatze daar de stad Riga naderhand is gesicht; of liever, die daar door allengskens tot eene stad begon aan te wassen. Als *Meinardus* in 't jaar 1193. overleden was; is *Bertholdus*, een Bernardyner Monnik, in zijne plaatze Bisschop geworden. *Bertholdus*, door wat geestgedreven weet ik niet, is met een grooten hoop Kruysvaarders, die door 't ophouden van de Jeruzalemsche kruystogten overal als op avontuur liepen, tegen de ongelooovige Lijflanders gewapend opgetrokken. Maar hy ging op een ongetemd paard zitten; 't welk hem midden onder de vyanden bragt; daar hy vliegens doodgestoken wierd.

Toen is *Albertus*, daar wy nu van spreken, die

* Wandal. lib 6. cap. 9. & 10.

† Arnold. Lubec, in Chron. Slavor.

‡ Apud Duisburg in Chron. Pruss. pag. 115. Vide Hartknoch ad Duisb. pag. 115.

te voore Kanonnik van Breme was , en over den gemelden brief als getuige heeft gestaan , door Paus *Alexander III* en den Aartsbisschop van Breme tot Bisschop van Lijfland aangestelt. *Albertus* , waarschijnlijk meer van den degen als de predikaatzen verwachtende , volgde zijn voorzaats voetstapen : ja bragt het * zoo verre dat 'er door den Paus een kruysvaart met een vollen aflat tegen de ongeloofige Lijflanders afgekundigt wierd. Flux zag men Aartshartogen , Graven , Bisschoppen , Ridders , ontallijke krijgsgasten , ja kooplieden , en allerhande slag van volk , de wapenen aanschieten , en ter kruysvaart optrekken. 't Wierd voor een speelreisje aangezien ; en men had noch vollen aflat toe. Een speelreisje , zeg ik : want te voore , om zoo eenen aflat te winnen , most men over de zee naar 't H. Land vaaren ; en langen tijd van huys blijven. Lijfland was veel dichter by ; en de aflat in den tijd van een jaar gewonnen. Want *Albertus* , op dat de menschen dat oorlogen niet moe zouden worden , onderhield dit gebruyk als een vaste wet : die een jaar geoorlogt had , wierd weder naar huys gezonden : daar quamen toch anderen genoeg in de plaats. Die dus naar huys gekeert waren ; kossen hun wagentje wederom vol laaden : ik meen , hun gemoed , door 't opvolgen van hunne lusten , bezwaaren. Dan kossen zy wederom een tochtje doen , en door het winnen van den aflat alle vuyligheden van hun gemoed veegen. *Albertus* heeft de Bisschoppelijke waardigheit den tijd van 30 jaaren bekleedt ; en het gemelde gebruyk ook 30 jaaren onderhouden : waar door , zoo als dezelfde Schrijver getuigt , de Kristene Godsdienst in Lijfland zeer voortgezet is.

Daar waren 'er ook genoeg , die op 't einde van hun jaar niet weder naar huys keerden. Ja veelen van die Christenen , door zucht voor 't geloove gedreeven , hebben eene Ridderlijke maatschappy of genootschap , onder den naam van *y* Zwaartbroeders , oppgerecht ; en zich zelve verbonden om altijd tegen de ongeloofigen van die gewesten te oorlogen.

* Krantzius *ibid.*

y In 't Latijn *Milites ensiferi.*

z Zie Krantz. *ibid.* Arnold. *Lubec. lib. 7. cap. 8.*

Anderen ^a beweerden dat die Ridder-order door *Alexander III* opgerecht, en den Bisschop *Albertus* voor een soort van hulpbende toegevoegt zy. Deze Order, om 'er dit by te voegen, heeft maar twee Opperkommandeurs gehad, *Vinno* en *Volquinus*. Na de dood van *Volquinus* hebben de Zwaardbroeders of Zwaardridders, om dat zy het veld tegen de vyanden niet houden konden, zich zelve op het sterk aandringen van den Bisschop *Albertus* met de Duytsche Ridderen van Pruysen vereenigt: daar *Volquinus* in zijn leven al over gearbeidt had.

Voorts heeft de Bisschop *Albertus* de stad *Riga* allereerst bemuurt, en 'er ook eene kerk gebouwt. Wat de Lijflanders belangt; die hebben met hunne bekeeringe, naar het tijdelijk gesproken, niet veel opgedaan. Te voore waren ze woest, dom, en onbedreeven; maar vry. Christen geworden, of althans eenigen tijd daar na, wierden ze van hunne Christene Oversten en Heeren gedrukt en geperst dat het een gruwel om te hooren is. De Muskovyers, zoo als als *Krantzius* ^b op een andere plaats verhaalt, hadden een grooten stroop in Lijfland gedaan, en eene meenigte van menschen weggevoert, om by hen in eene ellendige en uysterste slavernye te leeven. Maar zegt hy vorder, zy hadden 't niet veel beter in hun eigen Vaderland: want daar wierden ze ook als bonden behandelt; en mogten nauwelijks hunne bekomste aan zemelen brood eeten. Zoo perssen hen hunne Oversten het zweet ten lichaam uyt, zonder te denken dat het menschen zijn. Onze bonden hebben 's gemakkelijker als het boeren volk van dat landschap.

Hy had ^c te vore al verhaalt hoe dat de Estlanders, die onder Lijfland hooren, om die zelfde reden tot eenen opstand gekomen waren. 't Was al eenigen tijd geleden dat ze door de Duytsche Ridders gedwongen waren om het Kristen geloof aan te nemen; en met eene, 't welk misschien het voornaamste inzicht van de Ridders was, onder hun gebied te staan. Zy hadden onder die Ridders zoo eene ellendige en bedroefde slaverny uyt te staan, dat ze

^a Vide Hardknoch *ibid.*

^b *Wandaliz lib. 13. cap. 21.*

^c *Wandal. lib. 8. cap. 28.*

genoegzaam tot den opstand gedwongen wierden. Zy spannen dan 't zamen: smijten alle Duytschers, die gerust onder hen leefden, dood: verwoesten steden en sloten, en steeken 'er den brand in. Doch zy maakten eene roede, waar mede zy zelf gegeesfelt zouden worden. Zoo ras als de poelen en moerassen door een harden vorst toegevroren en hunne schuilplaatzen genaakbaar waren, zijn ze van de Duytsche Ridderen bezocht. Hoe dat die bezoeking afliep, behoef ik niet te zeggen. *Krantzius* zegt wederom: *Onze honden hebben leter eeten als die menschen; in zoo eene ellendige slavernye leeven ze d. Zoo is het met de Wandaalen ook gegaan, zegt hy; dewelke zoo dikwils niet zouden opgestaan zijn; had men ze niet gedwongen om meer lasten op te brengen als ze opbrengen kosten.* Op andere plaatzen verhaalt hy ook hoe dat de Wandaalen, uyt vreeze voor de schattingen, een afkeer van 't Kristen geloof hadden. De Kristene Vorsten deden hun beste om hen door de wapenen tot het Kristendom te dwingen: maar als zy 't zoo verre meester geworden waren, dan moesten de schattingen ook volgen. Op het jaar 1158. zegt hy dat de Wandaalen het geloof somwijlen al aangenomen hadden: maar men deed hen geduurig zoo veele schattingen betaalen, dat ze het geloof van baloorigheid weder lieten vaaren. De Kristene Vorsten, rondom de Wandaalen woonende, deden hun geduurig den oorlog aan, om ze geweldigerhand te bekeeren. Maar, als 't op een verdragmaaken zoude aankoomen, was geld de boodschap. Als ze, om vrede te hebben, 't geloof aangenomen hadden; had de Vorst, die hen zoo verre gedwongen had, altijd geld van noode.

Maar hier zoude de vrage te pas koomen wat recht dat de Pauzen of Keizers hebben om de ongelooovigen, alleen om hunne ongeloovigheit, te doen beoorlogen; en hunne landen weg te geeven. Daar hebben anderen over geschreeven; en ik wil in dat onderzoek nu niet treden. Alleenlijk zal ik historischer wijze verhaalen wat dat de Koning van Polen, *Ladislaus Jagellen*, de Kerkvergaderinge van Konstans door zijne Gezanten over die zake heeft

Lib. 3. Wandalix, cap. 18. en cap. 20. lib. 4. cap. 24.
laaten

laaten voorstellen. De Poolen hadden in de dertiende eeuw veel van de ongeloovige Pruiffen te lijden: en, om in beter staat van tegenweer te zijn, de Ridder van de Duytsche Order te hulp geroepen. Om hunne vriendschap te winnen, hadden zy den Ridderen eenige landeryen op de grenzen van Pruiffen geschonken: met al het land dat zy in Pruiffen zelf zouden veroveren. Die gifte wierd door den Keizer *Frederik II* en de Pausen *Honorius III* en *Gregorius IX* goedgekeurt. Al het land, dat zy op de ongeloovige Pruiffen veroveren zouden, dat zoude hun gerechtelijk toekoomen; en niemand zoude 'er over te zeggen hebben als zy. Daar op begonnen *f* de Ridder, onder den schijn van de Pruiffen te bekeeren, niet alleen in Pruiffen, maar ook in Littouwen, en daar om streeks, alles in vuur en vlam te zetten, zonder de Poolen zelf te spaaren. Wat al oorlogen dat daar uyt ontstaan zijn, kan by de Historischrijvers nagezien worden.

De Ridder, hoewel verscheide maalen geslagen, hadden metter haast weder een leger op de been, wordende door de Duytsche Vorsten onder de hand, ja opentlijk gestijft. En, of schoon de vrede dikwils gemaakt en 'er een bestand getroffen ware; zoo ras als ze volks genoeg hadden, moesten de Poolen en Littouwers weder aanhouden. Hun voorgeeven was, zoo als *Ladislaus* Koning van Polen en *Alexander Witoldus* Groot-hartog van Littouwen aan de gemelde Vergaderinge deden voordraagen, dat de Kristen Godsdienst, sedert dat *Ladislaus* en *Witoldus* het geloof aangenomen hadden, geenen voortgang had gedaan. Daar op zeggen die Vorsten dat iemand, die van deeze zaken oordeelen wil, slechts naar Littouwen had te gaan. Daar zoude hy bevinden, en met eigen oogen zien, hoe dat 'er het Kristendom t'zedert hunne regeering opgeloken was. Wat al Bisdommen, kerken, kloosters, dat zy 'er opgerecht en begiftigt hadden. Maar, om tot de zaak te koomen, de gemelde gifte, aan de Duytsche Ridder gedaan, steunde g daar op dat *alle Rechtsmagt*,

* Dlugoff. Hist. Pol. lib. 6.

f Zie den Heer l'Enfant Hist. du Conc. Conflans. p. 161.

g Ibid. pag. 267.

Vorftendom, waardigheid, en gebied, 't zedert de komste van Jezus Christus van de Heidenen was overgegaan op de Christenen: en dat de Christenen altijd gerechtig zijn om de ongelooovigen, die onder het Roomsche Rijk dat is de R. Kerke niet willen buigen, gewapenderhand aan te toffen en te beoorlogenz. Daar tegen had Paulus Voladimirus, een van de Poolfche Gezanten, een Traktaat gemaakt, 't welke hy de Vergaderinge van Konstans ter hande stelde. In dat Traktaat zegt hy voor eerst dat de gemelde Ridders, op de voornoemde gifte steunende, eene wet gemaakt hadden, en zich in hun gemoed verplicht hielden, om tweemaal in 't jaar met groote legers op de ongelooovigen te vallen: daar zy dan al het land tot een bloedbak maakten, en alles wat hun voorquam neersabelden, zonder de vrouwluiden of de kinderen in de wieg te spaaren. Maar in dat werk tracht hy twee dingen te bewijzen: eerstelijk dat zoo een handel en leere regelrecht tegen de natuurlijke billijkheit en de Goddelijke Wet strijden: ten tweede, dat ze noch door de giften der Keizeren, noch door de Bullen der Pauzen, konnen goedgeemaakt worden. Zijne bewijzen loopen daar op; dat ongelooovigen, hoewel dat ze tot de schaapstal van Christus niet behooren; echter behooren tot de kudde van J. Christus: en by gevolg dat de nazaat van Jezus Christus gehouden is hen niet alleen te hoeden; maar ook voor te staan en te verdedigen; zoo lang als ze zich als goede burgers dragen. De Paus, zegt hy, mag ze wel nootzaaken om Geloofspreekers aan te neemen: maar niet dwingen om 't Evangelij te gelooven; want de bekeering, zegt hy, is het werk des Heere. En volgens de kerkelijke Rechten zelf, zegt hy vorder, is 't een *h ongehoorde manier van preeken, dat men iemand het geloof door 't geweld van slagen afvordert.*

Daar na toont hy dat de Christene Vorsten, nadat de goederen voor 't nut van 't menschelijk gezelschap gedeelt zijn geweest, de bezitters van die goederen, schoon of het Jooden of Heidenen mogen zijn, uyt het bezit niet konnen stooten; zonder de

h Nova atque inaudita est prædicatio, quæ fidem verberibus exigit. Decret. dist. 45 ex Gregorio I.

natuurlijke billijkheit, het recht der volkeren en het Goddelijk Geloof te schenden en te verkrachten. Dat het vervolgens zonder eene openbaare ongerijmdheit en goddeloosheit niet gezeit kan worden, 't geen sommigen evenwel zeggen, dat de ongeloovigen t'zedert de komste van *Christus* onbequaam zijn om Rechtsgebied te hebben, of goederen te bezitten. Dat men zoo eene leere onder de Christenen niet behoort te gedoogen; die de Christenen magtigt om straffeloos te rooven en te moorden: waar toe hy eene zeer schoone plaats uyt *Thomas i Aquinas* bybrengt. Eindelijk besluyt hy dat de brieven der Pausen en Keizeren, waar in de landen der ongeloovigen op de gemelde wijze weggegeeven worden, nietig zijn, als behelzende een kettery.

Wat de Christene Vorsten belangt; hy toont dat ze geene magt over de landen der ongeloovigen hebben; en vervolgens niemand verlokken kunnen geeven om die landen te eigenen of te veroveren. Zoo besluyt hy dan de Duytsche Ridders gemoedshalve gehouden zijn alles wederom te geeven, wat zy op het voorgeven van Pauselijke Bullen of Keizerlijke giften veroverd hebben, enz.

6. Hier omtrent dient aangemerkt dat iemand volgens de Katolijken zelf eene soort van zekerheit omtrent de vergeeving van zijne zonden, en zijne rechtvaardigmaking, hebben kan. Daar is een tweederhande zekerheit: een zekerheit des geloofs, die op de Goddelijke veropenbaring steunt: en een *morale* zekerheit, die menschelijkerwijze vast gaat; en die men uyt de gesteltenissen en bewegingen van zijn hert hebben moet.

Het verschil met de Andersgezinden bestaat eigentlijk hier in, of een mensch, zonder eene byzondere veropenbaringe, eene onseilbaare zekerheit des Geloofs hebben moet of hebben kan, dat zijne zonden hem vergeeven zijn. Die zekerheit des geloofs (omtrent de vergeeving van zijne zonden) word by de Katolijken afgekeurt; en is in de Kerkvergaderinge van Trente verworpen. Maar dat iemand eene *morale* zekerheit omtrent de vergeeving van zijne zonden hebben

ij 2 a 22n. qu. 9. art. 18.

k Bellarm. de justif. lib. 2. cap. 3.

kan, word van de verstandigste / Katolijken niet tegengesproken.

Voorts om op dit stuk op zijn Katolijks te spreken en te gevoelen, is het genoeg dat men geene zekerheit van geloof omtrent de vergeeving van zijne zonden vaststellen: want, zoo als *Bellarminus* wederom getuigt, daar ontbreeken geen Katolijke Leeraars; dewelke zoo eene zekerheit van geloof (in de voornoemde zake) verwerpende, evenwel beweeren dat het mogelijk, ja doorgaans met de rechtvaardigen maar voor al met de volmaakte menschen zoo gelegen is, dat ze tot zoodanige een zekerheit koomen, dat ze geene vreeze omtrent hunne rechtvaardigmaking hebben: even eens gelijk wy zekerlijk, en zonder vreeze van bedrogen te worden, gelooven dat *J. Caesar* 't gebied heeft gevoert in Italië, *Alexander de Groot*e in Griekenland: dat 'er in Thracië eene stad is, Konstantinopole genaamd, enz. Dit heb ik met een woord willen aantekenen, om dat sommigen het onderscheid tusschen de Katolijken en Andergezinden op dit stuk grooter stellen, als het inderdaad is; en de verzekering omtrent de vergeeving der zonden al te verre wegwerpen. Ook heeft de Kerkvergadering van Trente het gevoelen van *Ambrosius* en *Catharinus* niet willen veroordeelen; dewelke in de gemelde Vergaderinge beweerde dat men eene zekerheit, die niet missen kan, van de vergeevinge zijner zonden kan hebben; verscheide aanhangers had; en naderhand voor dat gevoelen altijd met groote kracht gestreden heeft.

^l Bellarm. ibid. cap. 10. Arnould defense de la Traduction N. T. de Mons part. 4. passage 21.

^m Zie de Pin Hist. du Concile de Trente. pag. 86 en 128.

Gasthuyzen.

De voornaamste gasthuyzen zijn;
 Dat van den H. Geest: wiens kerk vier
 Dikarissen had. In dezelve kerk moesten da-
 gelyks twee Missen geleezen worden; de eer-
 ste

ste te zeven uren / de tweede te tien uren. Maar na dat dit gasthuys in 't Geerkesklooster verandert is / is de kerk afgebroken. In dit gasthuys hadden de armen / die van buiten quamen / drie dagen huysvesting. De grond is met de gebouwen verkocht / daar nu burgershuizen staan.

S. Geertruids gasthuys / met eene kapelle daar aan / was booz die de pest hadden gebout.

't Gasthuys van Vander Voorst, met eene kapelle / en eenen Dikaris.

S. Elizabeths gasthuys / met eene kapelle daar aan / word booz een dolhuys gebuykt.

't Gasthuys van 't H. Sakrament.

In de Nurenburgerstraat plagt een weeshuys te staan: maar na het verduyben van de Nonnen is het verplaatst daar het tegenwoordig staat.

Eben buiten de stad plagt ook een leprooshuys te staan: 't welk den 13 July 1572. dooz het krijgsvolk der Bondgenooten / dat te Zutfeen in bezettinge lag / afgebrandt is: en daar men tegenwoordig niet anders van ziet als de bloote muren der kapelle. Nu staat het in de stad / naast S. Elizabeths gasthuys.

De andere Godshuizen / die een groot getal uptmaaken / zal ik hier niet byvoegen: 't is genoeg dat ik zegge / en 't is inderdaad de waarheit / dat de barmhertigheid onzer Doozouderen in het verquikken en helpen der armen genoegzaam overdadig is geweest.

Manskloosters.

Te Deventer hebben vier manskloosters gestaan: 't eerste / 't welk S. Niklaas toegewijdt was / wierd van Premonstreiter Kanonniken of Pöbertynen onder het bestier van eenen Prioꝝ bewoont: welke Prioꝝ hun toegonden wierd door den Pöoost van Daerle Hier van spreekt * Stangefolius met deeze woorden: In 't jaar 1123. heeft Godefridas Graaf van Koppenberg, met de toestemminge van zijnen broeder Otto en zijne huysvrouwe die een dochter van Frederik Graaf van Arensberg was, zijn Graaffchap en katteel van Koppenberg, en daar by Kostar en Varlare, ter eere en dienste van Godt besteedt; met aldaar drie haerlijke kloosters van de Premonstreit-order op te rechten, en zeer rijkelijk te begiften. Doch onze Prioꝝ / van dewelke Miræus in zijne Hzonijkt van de Premonstreit-order geen gewag maakt / is opgekomen in 't laatste der elfde eeuw. Op den zelfden tijd is de Parochiekerk van S. Niklaas met deze Prioꝝ vereenigt. Van deze Prioꝝ / die uit het klooster van Daerle of Verlare gezonden wierden / vint de ik de volgende vermeld:

Theodoricus, in 't jaar 1353.

Albertus Cuer, in 't jaar 1392.

Johan de Graes, dewelke zijn Prioꝝschap afgestaan hebbende / door de tweede reize Prioꝝ is geworden den 6 November 1493; en gestorven den 17 Maart 1509.

Gelmerus Bekkum, den 27 Maart in 't zelfde jaar tot Prioꝝ aangesteld / is uit de wereld verhuisst den 7 Mey 1517.

* In Circulo Westphal.

Johannes van Remen, door de pest uyt het leven gerukit den 20 December 1521.

Gerardus van Remen.

Johannes Enkelfem, in 't jaar 1527.

Hermannus van den Klooster, overleden den 18 Augusti 1579.

Wolterus van den Heuvel, die naderhand de Pastory neergeleit heeft.

Henricus vander Kappellen; die insgelijks / in 't eerste jaar van zijne bediening / afstand heeft gedaan.

Everardus Vos, die het heik gestoten heeft.

Tweede
manskloos-
ter.

Het tweede / 't welk een ruym en wyd erf besloeg / was een heerlijk gebouw: van 't welk t' hans niets oberig is behalven de kerk / en weinige huizen. Eleonora, dochter van Eduardus Koning van Engeland / en huysvrouw van Reinold II Graaf van Gelderen / heeft het omtrent het jaar 1335. voor de Konventueele Minnebroeders opgetimmerd / en Ter Bzeuren genoemd: want in 't gemelde jaar 1335. was Debenter / met gansch Ober-pffel / in handen van den gemelden Reinold; wien het door den Bisschop van Utrecht tot een pand gegeeven was. De vooznoemde Broeders hebben dat klooster ingehouden tot het jaar 1569: want in 't gemelde jaar / 's daags voor de H. H. Johannes en Paulus, wierd hun de keur gegeeven van zich tot eene strenger onderhouding van hunnen Siegel te verbinden / of te vertrekken.

Zij koozen het laatste: want als zij / terwijl dat ze de Despers in het koer zongen / verwoittigt wierden dat Broeder Angulus van Aversa, door Pius IV tot Pausselijken Commissaris aangesteld / aangekomen was; heb-

ben

ben ze den kerkelijken dienst daar gelaaten; en zijn ieder zijns weegs weggeblugt. De Obserwanten / het nest naar hunnen wensch dus ledig vindende / zijn 'er ingetrokken; en zoo lang gebleeben; tot dat ze by de laatste Geloofsverandering ook verdreeben zyn: de kerk dient t'hans vooz de ochtendpreken.

Het derde / dat vooz aan in de Purenburgersstraat gelegen was / en dooz wiens afbreuing de huizen naast aan de nieuwe Markt gelegen grooter ruimte gekreegen hebben / wierd van Cellesboers bewoont: welker beroep is de Christelyke liefdadigheid te beoefsenen; en vooz al de zieken / en ellendige personen / op te passen. Maar wanneer / en onder wat hoofden / dat deze volkplanting zich alhier neergeflagen hebbe; hebben wy nergens aangetekent gebonden.

Het vierde was het zeer vermaarde Konvent / en 't oorspronkelyke huys / der Broederen of Klerken van 't gemeene leben. Dit huys wierd naer den eersten Regent / 't welk Heer Floris is geweest / Heer Floris huys genoemd: want de gemelde Broeders of Klerken hebben zich allereerst / op den raad van den Eerw. Meester Geraard de Groot, in 't huys van Heer Floris, verzamelt. Maar om dat dit huys gehecht was aan S. Paulus Wijk in de hoofdkerke van S. Lebuinus; en dat zy 'er hervolgens na de dood van Heer Floris zouden moeten uyttrekken; zoo heeft Juffrouw van Runen, die der weerd de schuy gegeven had / en te Diepeveen Kanonikessse geworden was / in 't jaar 1391 den Broederen haar huys geschonken; 't welk zyn ingang had in de straat de Pontstegele

genaamd : alwaar de poort van 't huys noch tegenwoordig by Lammenklooster word ver-
toont. Waar vooz de Broeders haar een nau-
wer huys / 't welk hui ongemakkelijk was /
in de Engestraat gegeven hebben. Daaren-
boven heeft zy de Majestraat / die tegen dat
geeven was / eindelijk door haare eige bloed-
vrienden bewogen om de gifte te bevestigen.
Hi zal hier de akte der verwisseling / of lie-
ver gifte / uyt de parchemente brieven der
plaatze opgeeven.

In den naame des Heeren, Amen. In 't jaar
na 's Heeren geboorte MCCCXCVI, in de
4 indiktie, den 17 van November, omtrent de
uure der Vesperen, in 't 8 jaar des Pausdoms
van den Allerh. Vader in *Christus*, *Bonifacius IX*,
zijn voor my, openbaar Notaris, en voor de
ondergeschreeve getuigen in eigen perfoon ver-
scheenen de bescheidene mannen, Meesters,
en Heeren, *Floris Raderwynsz.* en *Joban Brink-
bering*, Priesters, en de eerbare Vrouw *Zwe-
dera*, weduwe van wijle den eerbarmen man,
Heer *Joban* in zijn leven Heer van Runen, en
Ridder: dewelke genegen waren om ter eeu-
wige gedagtenisse der zake, en uyt eene voor-
zienige oplettendheit, terwijl dat ze noch in
't leven waren, over zekere ruylinge die tus-
schen *Floris* en *Joban* voornoemd, en wijle den
Heer *Joban* de gronde aan den eenen kant, en
de voornoemde Mevrouw *Zwedora* aan den an-
deren kant, aangegaan is over hunne huizen,
waar van 't eene in de Pontstegelestraat, 't an-
dere in de Engestraat, te Deventer onder 't
Bisdum van Utrecht gelegen is, eene openbaar-
re en publike bekendmaking op te geeven,
en

en den brief der ruylinge voor een gedeelte te verklaren: om dat, als zy den weg van alle vleesch zouden ingetreden zijn, zulks by hunne nakomelingen zoude kunnen in twijfel getrokken worden: daar het nochtans te vreezen stond dat de onkunde van zoo eene zaak tot een groot nadeel van den Goddelijken dienst zoude verstreken. Dies hebben zy erkent, verklaart, en opentlijk betuigt, dat deze verruyling der gemelde huizen tusschen de voornoemde Heeren en Mevrouw op die forme, wijze, en met dat inzicht, als hier onder volgt, wettiglijk is geschiedt, en tot nu toe onder hen voor wel gedaan gehouden; zoo als ze dezelve tegenwoordig voor welgedaan houden, en tegen 't toekomende voor welgedaan willen gehouden hebben; schoon dat zulks in den voornaamsten brief, die daar over eerst uytgegeeven is, niet al te duidelijk, of gelijk zy verklaart hebben, op eene al te verwarde of wijdloopige wijze uytgedrukt staat: te weeten dat het voornoemde huys, in de Pontstegele gelegen, 't welk uyt krachte der gemelde verruylinge den voornoemden Heeren Meester *Floris* en *Johan Brinkbering* met hunne makkers tegenwoordig toebehoort, geduurig moet bewoont worden van vier of meer Priesteren, met acht of meer Geestelijke personen, en eenige huisgenooten; dewelken, door eenige beletzelen verhinderd, niet bequaam zijn om in een klooster te gaan: of die een andere begeerte (van den Heere) ontvangen hebben, en niet genegen zijn om 't kloosterlijk leven aan te neemen, maar in 't gemelde huys willen blijven; en aldaar ten einde toe in den dienst des Heere volharden; om in alle nedrigheit, kuys-

heit, en de vordere deugden te leeven; en de voornoemde Mevrouw *Zwedera* gedagtig zijnde, den Heere behoorlijk te dienen; eindelijk om 'er in 't gemeen met malkander leevende, en malkanders lasten draagende, zich zelven volgens de bevelen van *Christus* en de H. Kerk door het betrachten van allerhande deugden en door goede werken in den dienst des Heere te oeffenen. Welke Priesters en Geestelijke personen, in dat huys woonende, gehouden zullen zijn om ook andere godvruchtige en welmeenende menschen, die by hen om 'er eenigen tijd te blijven huysvesting zoeken, zoo lang en op eene zoo behoorlijke en betamelijke wijze te huisvesten; als die Priesters en Geestelijken oordeelen zullen dat voor Gods grooter glorie, en tot het volbrengen van zijn welbehagen, dienstigt is. Voor al zullen zy eenige Geestelijken zoeken te trekken en aanteloken om by hen eenigen tijd in te wonen; dewelken genegen zijnde om te Windeshem, of in andere kloosters onder Windeshem staande of met het zelve vereenigd, het kloosterlijk leven aan te neemen, in 't voorn. huys wel eenigen tijd willen verblijven: op dat de volständigkeit van hun voorneemen daar beproeft worde; en zy daar op, indien ze naar ziel en lichaam bequaam bevonden worden, in de gemelde kloosters voor nieuwelingen mogen aangenomen worden. Dewijl het anders te duchten staat, als ze zoo schielijk uyt de weereld koomen, en zoo ligt in eenig klooster voor nieuwelingen aangenomen worden; dat zy daar na des te schandelijker zullen weggezonden worden: of, 't welk noch erger is, dat zy onder een Monnikskleed een

weerldsch, ongeduurig, en ongestadig gemoed, zullen behouden; en aldus in het klooster tot groot gevaar en verargernis van veelen zullen blijven. Over dit alles, en ieder van 't zelve in 't byzonder, hebben Meester *Floris* en Heer *Johan Brinkbering*, mitsgaders Mevrouw *Zwedera*, verzocht dat ik, Openbaar Notaris onderschreeven, een openbaar geschrift zoude maaken. Gedaan in de stad Deventer voornoemd, in 't gemelde huys van Meester *Floris*, in 't jaar, en vorder, als boven: in de tegenwoordigheid van de bescheidene mannen *Theodoricus Tetrode*, en *Gisebertus Utenhove*, Klerken onder 't Bisdome van Utrecht; die tot getuigen by het bovenstaande byzonderlijk verzocht en ontboden waren. En ik *Gerardus Schoonover*, Klerk van 't Utrechtsche Bisdome, enz.

Hier nebens ook de naarder verklaring; die Johan de Vos, Prior van Windeshem/ daar op gegeven heeft.

In den naame des Heeren, Amen. In 't jaar na 's Heeren geboorte MCCCXCVI, in de vierde indiktie, den XXIV November, enz. zijn voor my, Openbaar Notaris onderschreeven, en de ondergeschreeve getuigen, in eigen persoon verscheenen de religieuze en eerzaame mannen, Br. *Johan de Vos*, Prior van het klooster te Windeshem, Broeder *Arnoldus Kalkar*, Onderprior, Broeder *Goswinus Tyassen* en Broeder *Henricus Balverden*, Reguliere Kanonnikken van 't zelve klooster, onder 't Bisdome van Utrecht gelegen: hebbende de begeerte om met een godvruchtige en godsdienstige gene-

gandheit en voorzienige zorgvuldigheid eene liefdadige zorg naar hun vermogen te draagen voor de Priesteren en Geestelijken, die te Deventer in een gezelschap van liefde by malkander wonen, en hun verblijf houden in zeker huys, 't welk de eerzame Mevrouw *Zwedera*, voorhene Vrouw van Runen, hun voor een ander huys gegeven heeft; en voor al voor hunne nazaaten of nakomelingen te zorgen; ten einde de voornoemde Priesters en Geestelijken, en voor al hunne nazaaten, die by tijd en wijle in 't voorschreeven huys zullen wonen, niet ligt die werken van godvruchtigheid mogten verlaten, en van die godvruchtige oeffeningen afwijken; om welke werken en oeffeningen, op dat ze daar gepleegt zouden worden, 't huys zelf oorspronkelijk gesticht en gegeven is; en welke werken en oeffeningen aldaar tot nu toe pleegen gedaan te worden. En dit zoude waarschijnlijk te vreezen staan; by al dien de genen, die in dat huys wonen, in 't toekomende het eerste begin van dat huys, of van deszelfs stichting, niet wisten; en de gangen, levenswijze, en gebruyken hunner voorzaaten by hen in vergeeting raakten. Hierom is het dat de voorn. religieuze mannen, *Johannes* de Prior, *Arnoldus*, *Goswinus*, en *Henricus*, dien het begin van dat huys niet onbekend is: maar die de oorzaak van deszelfs opkomste en stichting ten volle weeten; en begeerden dat ik, Openbaar Notaris, deswegen tot oirkonde voor de nakomelingen een openbaar geschrift zoude maaken, verzekerden en opentlijk getuigden dat alles en ieder in 't byzonder op die wijze en die form toegegaan was, als hier bygevoegt word. Als de eer-

waar-

waardige mannen, de Heeren *Johan Gronde* zalr. gedagtenisse, *Meester Floris*, *Meester* in de vrye Kunsten en voor zijn leven *Vikaris* van *S. Lebuinus* kerk te Deventer, en *Johan Brinkbering*, onder 't *Bisdom* van *Utrecht* behoorende, eenigen tijd geleden bemerkten dat het getal der godvruchtige Klerken, die een leven van de wereld afgezonderd wilden leiden, door de goddelijke goedheit vermeenigvuldigt was; en beducht waren dat eenigen van hen, indien ze langer in de weereld bleeven, dewijl het daar vol prykelen is, als in de orkaanen van een wijde zee, gevaar zouden loopen; zoo waren ze begeerig om woonplaatzen voor hen te vinden; daar zeden watervloed deezer weereld mogten ontvlugten; en zy waren ten dien einde in de weer, om voor hen huizen te timmeren en op te rechten. Als zy nu, met eenige anderen die zich by hen gevoegt hadden, het klooster te *Windeshem* hadden opgebouwt, om van de genen bewoont te worden, die onder de voornoemde of andere Klerken op dien tijd of in 't toekomende het kloosterlijk leven zouden aanneemen; en ook den genen, die in de weereld zouden blijven, tot eene wijkplaats en toegang te dienen. En als daar reeds eenige Klerken aangenomen en gevestigd waren; zijn 'er noch zeer veelen in de weereld gebleeven; die door eenige gebreken des lichaams of der ziele belet, niet bequaam waren om in een klooster te gaan, of althans een ander voorneemen of goddelijke ingeeving hebbende, dewijl de gaven en beroepingen verscheiden zijn, den wil noch de genegendheit niet hadden om in een klooster te gaan. Om welke reden de voorschreeve Heeren, *Johan*

de Gronde, Floris, en Johan, daar op uyt waren om voor de Klerken, die in de weereld bleeven en blijven zouden, op dat ze door onderlinge bewaring te veiliger en sterker beschermd zouden blijven, een huys in de stad Deventer op te bouwen, daar ze by malkander zouden wonen. En dewijl ze toen een kleyn huyske hadden, 't welk tot de t'zamenwooning van die Klerken was gegeven, hoewel dat het om deszelfs engte daar toe niet zeer dienstig ja gansch onbequaam was; zoo hebben ze dat huyske aan de gemelde Mevrouw *Zwedera* overgelaaten; en daar voor een ander huys, 't welk als breeder zijnde en op een bequaamer plaatze staande, voor de t'zamenwooning van die Klerken dienstiger was, niet zoo zeer by verwisseling als tot een gifte of geschenk gekreegen. Dewijl'er nu eene ongelijkheit, en de waardy aan den eenen kant veel grooter was, hebben zy (dat grooter huys) met zoo eene gesteltenisse, meeninge, en voorwaarde ontvangen; en Mevrouw *Zwedera* heeft het ook met zoo eene gesteltenisse, meeninge, en voorwaarde gegeven; dat de gemelde Heeren, *Johan*, *Floris*, en *Johan*, het gegeven huys zouden afbreeken; en een ander huys, dat voor die Priesteren en Klerken beter passen zouw en betamelijker zoude zijn, op een bequaamer plaats oprechten zouden. In welk huys, dus van nieuws opgerecht en behoorlijk toegesteld, vier of meer Priesters met acht of meer Klerken (of mindere Geestelijken) zouden wonen: dewelken de voorn. Mevrouw *Zwedera* in hunne gebeden en godsdienstige werken gedagtig zijnde, den Heere *Christus* aldaar in vrede en eendrachtigheit buiten het kloos-

kloosterlijk leven gezamentlijk zouden dienen: en daarby andere Geestelijken en leeken door hunne vermaningen en raadgevingen tot het versmaaden van de weereld zouden aanzetten; en tot het verlaaten van de weereld en 't aanneemen van 't kloosterlijk leven beweegen; maar vooral sommigen tot hun gezelschap zouden aanlokken, en voor eenigen tijd huysvesting geeven; indien ze, dus aangehaalt zijnde, die begeerte hadden, om dezelve te beproeven: op dat zulke personen, na dat de volständigkeit van hun voorneemen beproeft was, en zy naar ziel en lichaam bequaam bevonden waren, in het klooster van Windeshem, of van *Marve-bron* buiten Aarnhem, of in een ander met dat van Windeshem in de reguliere bezoeking vereenigd, voor beproevelingen mogen aangenomen worden: met dit inzicht ook, dat de vereeniging en liefde tusschen het gemelde huys der Klerken, en de voornoemde kloosters, des te beter stand houde; en het eerste inzicht, met hetwelke die kloosters gesticht zijn, gelijk gezeit is, ook des te beter en langer in staat blijve. Gedaan binnen het klooster van Windeshem voornoemd; ten overstaan van de bescheidene mannen *Henricus Walvis*, *Wilhelmus Vornken*, en *Johan Schutken*, Klerken van het Bisdom van Utrecht; die by het bovenstaande als getuigen byzonderlijk geroepen en verzocht waren

En ik, *Willem Hendriksz*, enz.

Zoo heeft dan Heer Floris uyt het erfgoed van Broeder Lubbertus ten Bussche, 't welk dezelve na de dood van zynen Vader/ die Schepen van Zwol was geweest/ aan de voeten

ten van Heer Floris (tot eene gifte) neergeleit had / het gemelde huys vooz het gebruik der Broederen gereed gemaakt. Zy hebben ook het huys van S. Paulus Biskop / dat ober de Nieuwestraat stond / vooz groot geld gekocht / en aan 't eerste huys getrokken : hebbende genegendheit vooz de plaatze ; daar ze een heiliger leven begotmen hadden. Als ze nu erfs genoeg hadden ; hebben ze de oude gebouwen afgebroken / en nieuwe opgetimmeret : als in 't jaar 1441. de woonplaatze der Broederen : in 't jaar 1487. het Hof ; de keuken ; het vertrek vooz de gasten ; en beide de poorten : altemaal stijbe en treffelijke gebouwen ; die noch in wezen zijn / en den Ontvanger van S. Lebuinus kerk vooz een woonplaatze dieneit. De kerk is tegenwoozdig de boekery der doozluchtige Schole : in welke kerk een wijle tijds bewaart is geweest S. Odiliaas erm ; die vooz Henricus van Nimwegen , Generaal der Kruysbroederen / aan de kerk geschonken was ; en vooz Godefridus van Thorn , den vierden Oberste van dit huys / in zilber beslagen ; om dat hy zijne gezondheid (dooz 't aanroeyen van S. Odilia) niet zonder mirakel weder gekreegen had. Van deezen erm maaken ook gewag * Banelius , † Crombachius ; met Petrus van Utrecht en Gerardus de Busco , beide Broeders van dit huys / in 't leven van den Cerw Johan van Hattem. Welke Van Hattem den gemelden erm / met de gebeenten van de H. H. Imma en Jutta , uut het klooster der Kruysbroederen van Huy / en dat van den Cerw. Beda van Luyk / medegebragt heeft. Deeze Reliquien heeft hy , hoewel een uyt-

* In Translat. S. Odiliae.

† In Vindictis Ursulis.

lander, des te ligter verkreegen, zeggen de Beschijvers van zijn leven; om dat hy daar een zeer groot getal van Monniken ja zelfs van Oversten vond, die door hem of door onze Broeders tot het religieus leven bewogen waren; en derwaarts gezonden, om zoo een leven aan te neemen.

In dit geestelijk hup hebben de volgende mannen het ampt van Overste bekleedt:

I. De H. Floris Radewijns, een Leerdammer van geboorte. Hy was te (1) Haag Meester in de Dye Kunsten verklaart; en had naderhand te Utrecht / in S. Pieters kerk / eene Kanonniksdij bekomen. Maar alzo Geraard de Groot ons Nederland in dezen tijd door de mare van zijne geleerdheit en heilig leven verlichte; en de gemoederen / die in 't sijn der wereld gedompeld lagen / door de kracht en behendigheid van zijne vermaningen tot het beoeffenen van de godvruchtigheid en tot hemelsche begeerten opwekte; heeft Heer Floris, om in grooter gemeenzaamheit met hem te leeben / zijne Utrechtsche Kanonniksdij verlaaten; en is Dikaris in S. Lebuinus kerke geworpen. Hy is / benebens den gemelden Geraard de Groot, de vernieuwer en een yberig uytbreider van 't gemeene leven geweest: en is / met den naame van heilichheit / naar den hemel vertrokken den 24 Maart 1400*.

II. Æmilius van Asschen, te Bueren in Gelderland gebooren / van eene adelyke afkomste; en daar by 't geen een beter gave des hemels is / van eene groote heilichheit. Hy

* By Jan Revis (Hist. Daventr. lib. 1.) en in Batavia Sacra, word wijloopiger van dezen Heer Floris gesproken.

wierd by den blydzamigen Salomon vergeleken; gelijk Heer Floris by den zeeghastigen David vergeleken was geweest. Hy is van de teeringe gestorven in 't jaar 1404.

III. Johan van Haarlem; die in 't zesde jaar van zijn bewind tot de bestiering van de Zusters te Zwol beroepen wierd; en by haar gestorven is in 't jaar 1435.

IV. Godefridus Thoorn, te Meurs gebooren; wierd boven de 70 jaaren oud / en is gestorven in 't jaar 1450.

V. Egbert van Beek, in het doop Wye upt edele ouders gebooren / onder wien het huys niet alleen nieuwe gebouwen maar ook boorz rechten gekreegen heeft / is upt dit huys naar het huys der eeuwigheit vertrokken in 't jaar 1483.

VI. Theodoricus van Mazeik, een Luiker naar / is in 't eerste jaar zijner regeeringe / op S. Jakobs dag / van zijn leven en last ontflagen. De levensdaaden van aile deze Oversten / en die van hunne medebroeders / zijn dooz de andere Broeders zeer nauwkeurig opgetekent: want veelen onder dezelveen zijn 't wel dubbeld waardig / dat hunne gedagtenis opentlijk in de kerke gehouden worde; daar zy / volgens de fraage gelijkenis van * Chrystoffomus en † Theodoretus, by de menschen waren als eene paarle in haar schily opgestoten. Maar indien men alle hunne daaden zoutw willen uitschryben; ware het noodig gansche boeken te maaken.

VII. Gaspar van Marburg, een Dey / in 't jaar 1501.

* Homil. 7. in Epist. ad Coloss

† Serm. 9. de Provid.

VIII. Geraard van Hasselt, in 't jaar 1508.

IX. Geraard de Busco: (misschien Vanden Boffche.)

X. Johan Kaster, in 't jaar 1520.

XI. Theodoricus van Zutfeen, in 't jaar 1525.

XII. Laurentius van Hildesheim.

XIII. Petrus Borken.

XIV. Simon van Doesburg, die in 't jaar 1561. afgezet wierd.

XV. Arnoldus Heutem, die by de asfchen van zijne Broeders bygezet is in 't jaar 1569.

XVI. Andreas N. die in 't eerste jaar zijner regeeringe / om zijne bergrijpingen / uyt zijn ampt en het genootschap der Broederen gezet wierd; en tot opvolger kreeg

XVII. Hendrik van Wachtendonk.

XVIII. Antonis Bengevoert.

XIX. Godefridus Heussen, onder wien dit genootschap te niet gegaan is; en het erfgoed der Broederen aan de Stads kasse vervallen.

Ik meene dat het den nieuwsgierigen Lezer nieterbeelen zal / dat ik het zeshoudige afzetzel van dezen levensstaat hier by voege.

I. AFZETZEL IN DE NEDERLANDEN.

Te Deventer.

Dit Afzetzel / 't welk jaarlijks met de andere Afzettels eene t'zamenfpraak / dat is eene algemeene byeenkomst moet houden / heeft hoor eerst een Konvent gehad te De-

Afzettels van die levenswijze in de Nederlanden, en voor eerst te Deventer.

vens

benter; 't welk in 't jaar 1376. den H. Gregorius toegeheiligd is; en het eerste van alle de Konbenten dezer Ouder is geweest.

Te Hoorn.

Het Konbent van Hoozn / 't welk den H. Hieronymus toewijdt was / is in het jaar 1385. dooz de hulp van den Pziester Willem van Putte, te Hoozn opgekomen. In het jaar 14071 wierd 'er een houtse kapel aan getimmerd; maar in 't jaar 1429. wierd het Konbent met den ganschen inboedel met S. Cæciliaas kloogster / dat 'er dicht by stond / vereenigt. De reden was dat de Broeders uyt het Konbent getweeken waren: hoewel dat Velius, die dit in zijne Kronijk van Hoozn verhaalt / de oorzak van hun vertrek niet vermeidt.

Te Zwol.

Van het Konbent te Zwol / 't welk in 't jaar 1393. op den naam van S. Gregorius oppgerecht is / zal beneden gesproken worden.

By Schoonhoven.

S. Michiels berg / dooz de wandeling in den Hem genaamd / is gesticht in het jaar 1396. Dit Konbent heeft in het jaar 1414. den derden Regel van S. Franciscus aangenomen: maar is in 't jaar 1415. tot de Ouder der Reguliere Kanonnikken overgegaan. In 't jaar 1572, den 6 July / is het zoo wel als de Katolijke Godsdienst uytgeroeit.

Te

Te Amersfoort.

Dit Afzetzel / 't welk den H. Joannes toegewijdt was / heeft van den beginne / te weeten sedert het jaar 1398, een Konvent gehad achter het nieuwe gasthuys / ten huize van twee Prieesters. Want Heer Floris en de bozere Broeders / die om 't woeden van de pest upt Deventer geweeken waren / en by de gemelde twee Prieesters huysbesting gekreegen hadden / hadden dat huys tot een Konvent verkooren. Naderhand is het onder het geleide van den Oberste Godefridus van Megen in S. Jans kapelle op het Kamp verplaatst. Dit word in het Doodboek van Hulsberge aldus verhaalt: In 't jaar 1453, den tweeden dag na S. Benedictus, is overleden de Priester Godefridus Megen, die zeer treffelijk kost preeken, een goede Klerk, gansch liefdadig en godvruchtig; die met den raad der Vaderen aangestelt is tot Overste over de Vergaderinge van het huys der Klerken te Amersfoort. Deze Klerken, die langen tijd achter het nieuwe gasthuys gewoont hadden, heeft hy eindelijk verplaatst daar ze tegenwoordig wonen; te weeten in S. Jans kapelle op het Kamp. Hier heeft hy voor eerst een groot huys getimmert voor de eetzaal der Broederen; en meer andere gemakken, zoo verre als zijn vermogen strekte. Hy wierd in S. Jans kerke begraven; dewelke in 't jaar 1456, den derden Maart, door Paus Calixtus tot een kollegiale kerk opgerecht is.

Te Delft.

Dit Konvent / S. Hieronymus dal genaamd / is in 't jaar 1403. op de kosten van
 O de

de Wet vooz eenige Broederen gesticht / die van Debenter ontboden waren. Paderhand heeft het zich onder den derden Regel van S. Franciscus begeeben : maar in 't jaar 1433. S. Augustinus vooz Patroon en Leidzman geschooren. Deze Regulieren, zoo staat 'er in de *Manrekeningen der Broederen* / hebben 't gewaagt ; en 't geluk heeft hen geholpen. Dewijl hunne hoop dan aanwakkerde , en zy zich zelve noch grootere zaken beloofden , zoo begosten ze te vreezen dat de plaats hun mettertijd te naauw zoude worden. Dies hebben zy geraadzaamer gevonden , een bequaamer en ruimer plaats buiten de stad te neemen ; daar ze naar hun welgevallen meer persoonen zouden kunnen laten , en grooter ruimte hebben. Zoo hebben zy dan met de toestemminge van den Ordinaris al hunne Broederen overgebleeven was , medegenomen ; en zijn buiten de stad getrokken naar een plaats , die ze den berg van Sion genoemt hebben : en dus is de ledige plaats weder onder onze Broeders gekomen. En is deze plaats van de gemelde Broederen bewoont ; tot dat ze dooz het veranderen van den openbaaren Godsdienst verdreeben zijn.

Ik moet den Leezer hier berichten / 't geen ik niet vinde dat iemand noch gedaan heeft / dat uyt dit Konbent / onder de stad Delft gelegen / het algemeen Kapittel der Reguliere Kanonniken van S. Augustinus voortgekomen is. Dit algemeen Kapittel (of Vergadering) van 't welke in de Grootte Kzongh van * Nederland gewag word gemaakt / wierd het Kapittel van Sion genoemt , om dat het

* Dist. 30. cap. 85. Dist. 31. cap. 57.

op Sion opgekomen / en Sion het Hoofd der Vergaderinge was. De lijst van de Konventen der Regulieren / onder dit Kapittel staande / zoo als ze hier volgen / heb ik getrokken uit de pampieren van den Wartsbisschop Sasboldus.

Kloosters van Reguliere Kanonniken, tot het Kapittel van Sion behoorende.

't Huys van Maria, 's Heeren Moeder / op Sion.

Dat van S. Michiel in den Hem / by Schoonhoven: van wiens eerste opkomst boven gesproken is †.

Dat van S. Gregorius in Emaus / ter Goude.

Dat van S. Antonius te Haarlem is gesticht in 't jaar 1414: maar in 't jaar 1484. is het van die Kapittel gescheiden; en heeft zich onder de Premonstreat. order begeeven.

't Konvent van de H. Maria Magdalena te 's Gravezande: waar omtrent te bemerken staat dat de Graven van Holland eertyds te 's Gravezande een gasthuys opgerecht en van inkomsten voorzien hadden.

Maar dewyl 'er de armen / door 't quaad bestier van de opzigters / geen genot of baat van hadden; heeft de Wet (van 's Gravezande) het erf / met alles daar toe behoorende / den Regulieren van Delft aangeboden / om 'er een Konvent of huys voor de Broederen

† Hier volgt in 't Latijn de lijst van de Priors van de Hem: maar dewyl die lijst onder Schoonhove zonder eenige verandering staat, acht ik het niet noodig; dezelve alhier weder te vertaalen. *Vertaald.*

(Werken van 't gemeens leven) te bouwen. De zelfde Wet heeft van Jacoba van Beyeren, den 4 Augusti 1427, de bevestiging van deze haare gifte verzocht; dewelke daar op gevolgt is den 7 Februaary 1432. Ook heeft 'er Philips van Borgonje, Rutvaard van Holland/ den 24 April 1437. zijne toestemming toe gegeven. Dus verre is de onde parkemente byeen.

Dat van S. Maarten op de Donk; 't welk de plaats is / daar Erasmus van Rotterdam zijne kloostergeloften heeft gedaan.

Nonnekloosters, met het Kapittel van Sion vereenigt.

Het huys van Maria, 's Heeren Moeder / in de Poel by Leiden; 't welk volgens * Or- lers, dooz het opruimen van al het puin / in Wepland verandert is.

Dat van S. Margareta ter Goutw.

Dat van S. Dionysius, in de Keli / te Am- sterdam.

Het huys van Maria, 's Heeren Moeder / op de Goutw te Gouda.

Dat van Maria, 's Heeren Moeder / op de Zyl te Haarlem.

Dat van de H. Maria Magdalena, op het Spuitken te Amsterdam: 't welk / zoo als ik in de pampieren van 't zelve huys gebou- den heb / zijn begin heeft genomen in 't jaar 1432.

Dat van S. Agnes, ook te Amsterdam / 't welk nu de plaats is der Doozl. Schole.

* Beschrijving van Leiden.

Nonnekloosters , staande onder de bezoeking
van het Kapittel van Sion.

S. Annaas hups te Delft.

't Hups Nazareth te Rijnswijk.

**'t Konvent van de Drie Koningen te Zierik-
zee.**

S. Elizabets hups te Schoonhove.

Kloosters van bekeerde Vrouwluiden , staande
onder de bezoeking van het Kapittel
van Sion.

S. Maria Magdalenaas hups te Gouda.

S. Agnes hups / ook te Gouda.

Dit is by wijze van een uytweiding gezegt ;
en zal kunnen dienen om de Drievoudige His-
torie der Reguliere Kanonnikken van Gabriel
Pennot te hermeederen. Nu gaan we de
Konventen der Broederen (van 't gemeene les-
sen) weder bezigtigen.

By Otmarfen in 't land van Twent.

't Konvent van S. Antonius te Albergen ;
wiens eerste grondwerk gelegd is in 't jaar
1406. en waar van beneden zal gesproken
worden.

By Hattem in de Veluwe.

Dit Konvent / 't welk S. Hieronymus berg
te Hulsberge wierd genoemd / is gebouwt in
't jaar 1407.

Te Gouda.

Dit was den H. Apostel Paulus toegewijdt /
en daarom wierden die Broeders Pauliten ge-
noemt.

noemt. Twee van dezelve Broeders / te weeten Johan Rixtel Overste van 't Konvent / en Adr. Textorius de huyzbezoeger / zijn dooz het krijgsvolk van den Graaf van Lumey. ten tijde dat de haat tegen den ouden Godsdienst begon aan te wakkeren en de volle krijg in zijne volle kracht was / wydedelijc om hals gebracht. Dit bloedig treurspel staat by Estius, in zijne Historie der Martelaaren van Gorkum, omstandig beschreeven: gelijk ook by * Havenius en Laur. † Surius, die het uyt Estius getrokken hebben: en verder by P. ‡ Opmeer, Arnoldus † Raissius, en in het Byvoegzel op de Geboortedagen der Nederlandsche Heiligen van Molanus.

Te 's Hertogenbosch.

Het Konvent van 's Hertogenbosch was den H. Gregorius toege-eigent dooz Geraard Kalkar; die 'er de eerste Overste (of Pater) is geweest / en van Zwol herwaarts gezonden was. Het is dooz de godbzuchtige mildadigheit van den Raad begonnen in 't jaar 1425. met dit opschrift / dat ik uyt Fr. * Zwertius getrokken heb.

In 't jaar 1425. wierd ik in deze Stad
onder de bescherminge
van den H. Paus Gregorius, tot een
Konvent van Broederen opgerecht.
De armen heb ik voor niet geleert;
die 't betaalen kosten voor geld.

* In Speculo cap. 22. † In comment. &c.
‡ Hist. Martyrum. Batav. Decad. 1. lib. 7.
§ In Hierogazophylacio Belg.
¶ In Inscript. & monumentis Brab. pag. 348.

Dit Konvent, zegt † *Gramaye* in zijn *Taxandria*, had een gebouw van eene uytsteekende ruimte; en daar by een (Latijsche) Schole die door gansch Nederland berucht was; met veele hulpmiddelen voor de Studenten; die in drie benden verdeelt waren; van rijken, middelmatigen, en armen. Fr. *Zwertius* voegt 'er by: Deze Schole heeft 150 jaaren lang zoo daartig gebloeit, dat 'er somtijds 1200 Studenten getelt wierden: en Loven kan getuigen dat deze Studenten boven die van andere Scholen uytgemunt hebben. In de zestiende eeuw is dit Konvent den *Rovertijner* Kanonniken van *Bern* te bezitten gegeven; maar de Schole aan de *Jesuiten* ingeruimt. Maar 't zedert het jaar 1529, wanneer de Stad onder de magt der Heeren Staaten gevallen is/ zijn de eersten zoo wel als de laatsten uyt het bezit gezet.

Te Doesburg.

Dat van *Doesburg* heeft den naam van *Mariaas berg* / en is geboutwt in 't jaar 1426.

Te Harderwijk.

Dat van *Harderwijk* is naar *S. Gregorius* genoemd; dien het ook vooz *Beschermheilig* of *Patroon* erkent.

Het Konvent van *Gent*.

Geraard van Gent, (het zijn de woorden van † *Sanderus*) de zoon van *Sigerus* *Kastlein* van

† *Cap. 8.*

‡ *Rec. Gandav. lib. 6. cap. 3.*

Gent /

Gent, en de broeder van den Kastelein *Hugo*, die volgens † *Lindanus* van sommigen voor den zelve gehouden word die den bynaam had van *De Moor*, en ook den naam van *den* (2) *Dui-vel* aangenomen had, had te Gent een huys staan aan de Schelde: welk ook van † *Meyerus* het steene huys van (3) *Geraard den Duivel* word genoemt. Dit zelve huys is omtrent het jaar 1429. verandert in eene Schole van *Hieronymus Broeders*; en is wel-eer zeer bloeyend geweest. Dus hebben de *Hieronymus Broeders* over de honderd jaar in dit huys gewoont; en 'er de geschaafde wetenschappen tot groot nut van de Vaderlandsche jeugd voorgelezen. Onder de *Hieronymiaanen* van Gent worden twee *Egidiussen* (of *Jillissen*) geroemt; dewelken omtrent het jaar 1480. het bestier over dit Fraterhuys van Gent gevoert hebben; en in de kerk der voorn. Schole begraven leggen.

In de plaats der *Hieronymiaanen* zijn naderhand andere Schoolmeesters gekomen; maar als die metter tijd bevél kreegen om te zwijgen; is 'er onlangs door den Bisschop van Gent in de plaatze van die Schole eene Theologische Lesse aangeftelt.

Doch de genen, die op de inkomsten van die Lesse studeeren, worden tegenwoordig met geen quaad overleg ten deele naar Douay ten deele naar Loven gezonden; daar ze in de Godkunde onderweezen worden; om dit Bisdom, aan 't welke zy verbonden zijn, zoo ras als ze de bequaamheit tot het hardersampe zullen hebben, te helpen. **Dus herre Sanderus. Doozt heeft dit Konbent / 't welk het Konbent der twaalf Apostelen hiette / van Paus Euge-**

† De *Tetractamuda* lib. 3. cap. 3.

‡ Ad ann. 1347.

nus IV in 't jaar 1444, en van Paus Pius II in 't jaar 1462, verscheide gunsten en voorrechten gekreegen; dewelken van Aub. * Miræus opgegeeven worden.

Te Antwerpen.

Van den eersten Overste van S. Salvators Konvent te Antwerpen / 't welk naar den Stichter Pots huys wierd genoemd / vindt men dit bericht in het Doodboek van Hulsherge: In 't jaar 1444, op S. Lambertus dag, is overleden onze beminde Broeder *Andries van Elborgh*, Priester en Overste van de nieuwe Vergaderinge van 't Huys der Klerken, in Brabant, binnen de stad Antwerpen: welke Vergadering gesticht was door den schatrijken man *Petrus Pots*, te Antwerpen uyt een Adelijk en Burgermeesterlijk geslagt gebooren; en van *Philips Hartog van Borgonje* Ridder geslagen. Hy heeft zulks gedaan met de toestemminge van zijne 6 kinderen, die hy noch in 't leven had, en by *Maria Terrebroots* had gewonnen: onder welke 6 kinderen ook getelt word *Johan*, Heer van Kauwestein en Hoogerheide. Ook heeft hy veele goederen en renten aan het Konvent geschonken; om ten eeuwigen dage voor aalmissen aan de armen uytgereikt te worden. Maar na de dood van onzen Broeder *Andries* is die Vergadering verplaatst, en een klooster van 12 Cisterci-monnikken op de zelfde plaats getimmert. Volgens het schrijven van Augustinus † Wichmans zijn die 12 Monnikken van *Wasselstein* ontboden: die 'er noch

* In Reg. & Constit. cap. 10.

† Brabantæ Marianæ lib. 3. cap. 12.

upt † Scribanius byboegt dat het gemelde klooster al gebouwt zoude zyn in 't jaar 1433. Maar Gramayus getuigt dat de oude gedenkschriften omtrent de eerste opkomste van die klooster onder mallikander verschillen Henriquez ‡ verschuift de opbouwing tot het jaar 1447; zonder dat hy / daar ik verwonderd over ben / eenig gewag van de Broederen maakt.

Te Groninge.

Het Konbent van Groninge / dat den S. Gregorius tot Patroon heeft / is door het toedoen van Dideryk van Herxen, Overste van het Zwolsche Konbent / eerst opgerecht sanden noozder hoek van S. Walburgs pley. Den 1 Maart / in 't jaar 1464, heeft David van Borgonje de stichting goedgekeurt / en 'er bersehide boozrechten by geboegt; na dat de Broeders al eenigen tijd te voore / te weten den 8 April 1457, onder Adolf van Dokkum en Hendrik Grelle, Priesters / en Willem Baerle, Niklaas Heemskerken, en Hendrik van Zomeren, Geestelijken / die de opzigters en inwoonders der plaats waren / de gemeenschap der goederen vast gestelt / en besloten hadden / het gemeene leven aldaar altijd te onderhouden. Dit is ook gedaan tot het jaar 1568. toe: maar als 'er in dat jaar doozgaans nieuwe Bisdommen in de Nederlanden opgerecht wierden; en Groninge Johan Knyf, die 'er de eerste en laatste Bisschop is geweest / hooz kerhboogd gekreegen had; wierd hun beholen upt het Konbent te vertrekken. Toen is hunne woonplaats in 's Bisschops hof ver-

† In Antwerpia.

‡ In Fasciculo Cisterciens.

andert: 't welk / naar het schryven van * Kempius, uytwendig een prachtig gebouw was; en van binnen met Koninklijke bertrekken voorzien. Naderhand is dit Hof de woonplaats van den Landvoogd geworden / daar het volgens Ubbo † Emmius noch tegenwoordig voer gebruikt word. Den brief der stichting / dewyl dezelve onder Groningen opgegeeven is / behoeben wy hier niet by te boegen.

Te Loven.

Dit Konvent / 't welk den H. Martinus toewijdt was / is begonnen door Henricus Wellens, Kapellaan van S. Pieters kerck. Deze Wellens, door een godbzuchtigen yber gedreeven / en aangezet door de vermaardheit van de scholieren van Deventer / (want de klerken in 't gemeen leebende wierden toen scholieren genoemd) heeft eenige Broeders van dat beroep van Deventer ontboden. Eerst had hy in de Spzokkelmaand 1433, hoewel dat † Vernulæus zulks tot het jaar 1443. verfschuyft / by uitersten wille bevolen dat 'er zoo een Konvent ter eere van S. Martinus zoude gesticht worden. En gelijk hy zijne jaaren / by zijn leven / met het onderwijzen van de jonckheit oberghezagt had; zoo begeerde hy ook dat zijn erfgoed na zijne aflijbigheid tot een diergelijk gebruik besteedt zoude worden: want de gemelde Broeders oeffenden zich zelve in 't onderwijzen en schryven. De Priors van Goeneudale / Koodendale / en de drie Fonteynen / wierden aangestelt om den uiter-

* Frisæ lib. 2.

† De urbe Groninga &c.

‡ Academ. Lov. lib. 3. cap. 6.

sten wil van den ouden en godtbychtigen man
 upt te voeren. Daar op zijn 'er zulke Reli-
 gieuzen van Sebenter ontboden; en daar on-
 der Ægidius Walrams, die van de eersten was;
 en het werk van deze nieuwe queekery met
 eene uiterste naarstigheid ten einde gebragt
 heeft: hebbende de voornaamste gebouwen
 getimmert / die 'er tegentwoordig staan; en 'er
 eene kapel aan gebouwt / die op het feest
 van S. Martinus ingewijdt is. Eenige ja-
 ren daar na hebben de Broeders / na dat ze
 over de zake met zeer geleerde en godbycht-
 tige mannen raad gepleegt hadden / dienst-
 ger geoordeelt van levenswijze te veranderen.
 Zoo heeft dan Ægidius Walrams met zijne
 Broederen / na dat ze 's Bisschops verlos af-
 boorens verkreegen hadden / onder den Prio-
 van Berlehem gelofte gedaan van naar den
 Regel van S. Augustinus te zullen leeben; en
 is daar op van Regent / by verkiezinge /
 Prio- geworden. Na de dood van Ægidius,
 onder Henricus de Ponte, is dit klooster vol-
 gens het schryven van * Gramaye met het
 klooster van Windeshem vereeuigt. Dooz
 blijkt het upt het opschrift van 't klooster /
 't welk by † Zwertius te leezen staat / dat
 het dooz den voorszgemelden Henricus Wellens
 begonnen is in 't jaar 1433 (4).

Te Geraartsbergen.

Johan van Waasberge, in de † Beschrybinge
 van Geraartsbergen, spreekt aldus van dit

* Gramaye Lovanium, pag. 58, 59.

† Swertii monument. pag. 221.

‡ Cap. 2. pag. 37.

Konvent : Dicht by den Dender zijn noch overblijfsels in wezen van het huys der *Hieronymus* Broederen: welke Broeders hier eertijds een Latijnsche Schole gehad hebben; die volgens *Jacobus Marchantius* een vermaarde Schole was, en goede vruchten voortgebragt heeft. Zy stond op eene plaats, die om de getemperdheit van de lucht en om dat men daar omtrent over den Dender kost trekken, uytstee-kend wel gelegen was. Ook zijn 'er mannen van daan gekomen, over welker geleerdheit men altijd verwonderd zal staan. De inkomsten zijn vereenigt met de Bisschoppelijke Queekschole van Gent, onder een ander Stift gelegen; 't welk ongetwijfelt tegen de meening van den Stichter is; en tot groot nadeel van de stad (*Geraartsbergen*) verstrekt.

Te Brussel.

Het Konvent of Fraterhuys van Brussel / Nazarets huys of het Konvent van de Boodschap der H. Maagd Maria genaamd / is door den Edelman Philips Heetveld omtrent het jaar 1460. gesticht omtrent de Parochiëkerk van *S. Gaugericus*, by den Driet de Senne. Hy heeft 'er eene schole by getimmerd; dewelke onder den naam van De Queekster der Religieuzen zeer vermaard is geweest; daar *Gramaye*, in zijne beschrijvinge van Brussel / ook van gewaagt. *Chans* woonen d'er de *Urbaniaansche* of rijke Klarissen: welke Nonnen door *Johan Hunchin*, Aartsbisschop van Mechelen / uyt Opbrussel in deze stad zijn verplaatst.

Te

Te Mechelen.

Hier stond zoo een Konvent aan de Drietden Deil: daar geene Broeders meer gewoont hebben t'zedert het jaar 1585.

Te Emmerik.

De eerzame man Dideryk vander Wiel was wel-eer Raadsheer te Emmerik en Burgermeester te Deventer geweest: maar vernits hy by zijne huysvrouw Belia van Dorilen geene kinderen kreeg / heeft hy Egbert ter Beek, zijne vrouws bloedverwant / vooz zynen zoone aangenomen. Als nu deze Egbertus naderhand onder de Broeders van Deventer aangenomen was; heeft gemelde Dideryk, die daar vooz by dezelve Broeders begon te verkeeren / upt hunnen omwegang geleert / de weereld te versmaaden. Danneer nu zijne vrouw overleden was; heeft hy zich / om alleen ten dienste van Godt te leven / in het Bernardynier klooster Zibekelo begeeben: daar hy het hoer van O. A. Vrouw op zijne kosten getimmerd heeft; en aldus onder de wel-doenders van dat klooster een voozname plaats verdient. Doch vooz dien dat de zonen / dien hy het bewind over zijne goederen opgedragen had / zich zelven den eigendom van die goederen aannatigden; is hy weder naar Emmerik gekeert. Daar heeft hy in't jaar 1467. een Konvent vooz Klerken (van't gemeene leven) of Fraterhuys gebouwt; en heeft eenige Broeders van Deventer ontboden om het te bewoonen. Hy heeft zich zelve

den ook onder hun gezelschap begeeben; en het konvent tot erfgenaam van zijn groot goed aangesteld. Hy storf den lesten Maart 1473; en wierd in de kerk / die hy zelf opgebouwt had / voor het hooft outaar begraven. Op zijn beeltenisse / daar hy als voor een kruysbeeld leggende vertoont word / staan deze twee Latijnsche beezen te lezen / die in geloof dat voor zijn grafschryft gediend hebben.

En habitum Theodorici habes, insignia vultum:
Talis erat simplex, nobilis, atque pius.

Dan stont'er noch hy: De eerzaame *Theodoricus Vander Wiele*, die dit huys gesticht heeft, is overleden in 't jaar 1473. Zijne ziel ruste in vrede.

Die het leven van Egbert ter Beek, den vijfden Regent van 't Deventersche *Fraterhuys* / beschreeven heeft / verhaalt het stichten van dit huys op de volgende wijze: Hy heeft het huys van Emmerik door zijnen bloedverwant *Theodoricus van Wiel* met veel moeite en groote benauwdheden gesticht; daar hy 's winters, wanneer hy geen rytuig konde krijgen, te voet na toe reisde. Als hy eens, van 't reizen vermoeid, over een hegge moest klimmen; glipten zijne voeten onder uyt, en hy kreeg een zwaare breuk; die hem tot zijne dood toe zeer lastig is gevallen. Daarom plagt hy zich zelve dikwils toe te passen 't geen *Genes. 35.* verhaalt word hoe dat *Rachel*, haaren zoon baarende, en in doods nood zittende, hem den naam van *Bennoni* gaf; dat te zeggen is *de zoon mijner smarte*: maar dat de Vader hem *Benjamin* noemde; dat is *de zoon mijner rechterhand*. Dit

Dit huns is noch in wezen; zijnde het eenigste dat de Broeders (hier omtrent) behouden hebben. De kerk is den Lutheraanen door den Koning van Pruissen gegeven / om 'er hunne diensten te doen.

Te Kulm,
eene stad van 't Koninklijk Pruissen.

Van dit Konvent staat het volgende in de Plantekeningen der Broederen te leezen. De Heer Egbertus ter Beek, Overste te Debenter / had eens P. Albertus, Overste te Zwol / met alle zijne Broederen / tegen donderdag binnen 't oktaaf van Pinxteren / tot een vriedeljk mondgesprek en liefdadige maaltijd genoodigt op zijn landgoed Middelen; dat hy tusschen Debenter en Zwol had leggen. Dit deed hy / om de oude wederzijdsche liefde te bevestigen: en de Broeders van beide de huizen hadden daar by malkander een vroljkien dag. Als ze na de maaltijd onder den blauwen hemel zaten; is 'er iemand / met naame Balthazar, uyt Pruissen gekomen; die wel eer onder 't opzigt der Broederen te Zwol 't school had gegaan. Hy viel voozhen allegader op zijne knien; en bad de Vaders zeer ernsteljk dat zy 't met malkander oberleggen en besluiten wilden / dat 'er eenige Broeders met hem naar Pruissen zouden gaan; om aldaar / in de stad Kulm / een nieuwe Vergadering te stichten. Hy beloofde dat hy hen trouweljk zoude helpen; en vertoonde wat vruchten dat ze te verwachten hadden; daar de oogst zoo groot was / en de werkluiden luttel / ja ongelooffeljk luttel / in getale. Dit werk heeft de Heer Albertus,

bertus, op het verzoek van Heer Egbertus, en met de toestemminge der andere Broeders / by der hand genomen: want hy had menigmaal te kennen gegeven dat hy geene genegendheit had om meer Vergaderingen in zijn land op te rechten / daar eene menigte van kloosters was: maar dat hy het liever wilde doen in een byeend en woest geweste; daar het des te noodiger was / hoe dat 'er minder godbychtigheid gebonden word; en daar vervolgens de bychten des te aangenaamer en menigbuldiger zonden zijn. Zoo heeft hy dan / als 'er eene bequaame gelegendheit was / in 't gezelschap van den boorn, Balthazar derwaarts gezonden Broeder Johan Westervold, met noch twee Broeders of Klerken van 't gemeene leven; en hun eenig geld / en wat 'er voerder noodig was / medegegeven. Geluk aangekomen / hebben zy 'er een arm en uytgeplunderd volk / en eene verwoeste stad gebonden. Zy kreegen 'er een plaatsje om te wonen; en wierden van sommigen gunstig ontfangen; terwijle dat anderen moorden / en zeiden / wat zijn dat booz menschen? Enigen zeiden / 't waren goede liuden; andere hielden ze booz quaad. Zy zeiden zelf; wy zijn gekomen voer 't welwezen van twee kinderen; om hen in de deugden en wetenschappen te onderwijzen: gelijk in de Westersche landen geschiedt. Aldus hebben zy in groote armoede veel smaadheden uytgestaan; voornamentlijk van een deel omzwerbende en onherjoynde Nonnikken. Want het land / van deugden onvoorzien / was in een zoute poel verandert door de boosheit der inwoonders; zoo dat 'er weinige waren / die de

waarheit aannamen / of de menschen den rechten weg aanweezen. Daar dooz is het geschiedt dat eenige van de Broeders / kleinhartig geworden / en de hoop van iets goeds te doen opgeebende / na dat zy daar twee jaaren doozgebracht hadden / met den Regent der scholieren weder naar Zwol zijn gekeert. Doch de Heer Johan Westerwold, hoewel dat hy van alle kanten in benauwdheit zat / is eventuel volstandig gebleeven ; woonende in de hulpe des Allerhoogsten ; en met lichaam en ziele boven zyne krachten arbeidende. Ook heeft hy na verloop van eenige jaren aan die van Zwol geschreeven dat de zaak wel opnam ; en dat 'er groote byzichten te verwachten waren ; indien men hem met eenige hulp ondersteunde. Zoo hebben dan de Broeders van Zwol / en eenige andere vergaderingen / eenig geld geschoten. Ook zijn 'er verscheide Broeders van Zwol / met eenige jongmans van goeden wille / naar toegezonden. Aldus is dat huys (te Kulin) aangewassen ; en byzegt tot den huidigen dag toe byzigten boozt.

Dus verre wjt zeker handschryft : Ik boeg 'er eenen byzief by / in de byziben kist van 't Zwolsche Fzaterhuys gebonden ; die in 't jaar 1539. wjt Zwol aan den Regent van het Fzaterhuys te Kulin geschreeven is.

Wy wenschen u de zaligheid in den genen, door wiens wille alle dingen bestaan. Indien alles door Gods genadigen bystand, eerwaardige Heer Johannes, naar wensch by uluiden gaat, dat is ons van herte lief. Dat uw medebroeder Hermannus noch niet tot ul. wedergekeert zy, is hier door bygekomen : hy is by ons gekomen in 't
jaar

jaar 37, omtrent het feest van *S. Michiel*; en gaf ons uwen brief met den brief van uwen Hoogw. Bisschop over. Als wy die brieven geleezen en begreepen hadden; hebben wy hem, om dat de winter op hande was, niet willen wederom zenden: maar wy verzochten van hem dat hy zijne reis tot ons aanstaande Kapittel of byeenkomste zoude uytstellen: want wy wilden alvorens raad pleegen met de Vaderen van ons Kapittel; van dewelken wy nochtans, na dat wy hen om raad aangesproken hadden, geene of eene zeer geringe hoop gekreegen hebben. Want zy deden allemaal hunne klagen over de tegenwoordige tijden: dewijl het Religieus leven t'ans in groot gevaar is: en niet alleen onze Order of levensstaat, maar schier alle Religieuzen hier te lande, qualijk menschen weeten te vinden, die de weerd willen verlaaten, en zich onder hun gezelschap of levenswijze begeeven. Daarenboven zijn wy zeer weinig in getal; en kunnen nauwelijks een zesgetal uytmaaken. Derhalve zijn we gansch radeloos, en weeten niet wat raad dat wy in deeze zake neemen moeten. Daar by heeft de Hoogw. Bisschop van Kulm onze vreeze in zijnen brief noch grooter gemaakt: want in dien brief gebiedt hy ons, vijf of zes deugdzaame, ervaare, en geleerde mannen over te zenden; dewelken de bequaamheit hebben om het bewind over uw huys en schole te voeren, en alles wat dienstig is verrichten: indien zulks niet geschiedt, zegt hy, mogt hy wel genootzaakt worden, om omtrent ons huys van Kulm een besluyt te neemen, dat ons niet aangenaam zoude zijn. Wat zullen wy uyt dat zeggen anders giffen als dit, indien wy

zulke luiden niet en zenden, dat hy al het arbeiden en zweeten, en alle onze onkosten, misschien eigenen zal, of tot andere gebruyken besteeden: hoewel wy Godt bidden, en willen hoopen, dat zulks noit door den gemelden Bisschop, of iemand anders, zal in 't werk gestelt worden. Maar dit moet uwe Liefdadigheid weeten; indien de dingen en goederen van dat huys, 't geen Godt verhoede, oit mogten weggegeeven of onder vreemdelingen uytgedeelt worden; dat niemand grooter recht op het huys heeft als wy: want het kan nauwelijks gezegt worden hoe dier dat het ons staat. Wy vinden in onze dagregisters dat uw huys ons verre boven de duizend dukaaten heeft gekost; zonder noch een groot getal van onze liefste Broeders te rekenen; dewelken, met veelerhanden inboedel beladen, door onze Vaders op verscheide tijden derwaarts zijn gezonden: zoo dat ze ons huys als uytgeplundert hebben, om het uwe rijk of ten minste redelijk welvaarend te maaken. Overzulks; indien de goederen van uw huys moeten vervreemdt worden, 't welk de Heer echter verhoede, zoo bidden wy ootmoedig dat ons een goed gedeelte mag toegelegd worden; dewijl wy alhier door de zeer vinnige oorlogen, en andere ongevallen, tot eene groote armoede vervallen: 't welk uw, ja onze Medebroeder *Hermannus*, uluiden best zal weeten te zeggen; als hy toekomenden zomer, met Gods gunst en bystand, in volle gezondheid by ul. zal aangekomen zijn, enz.

Wat einde dat dit huys / 't welk den H. Gregorius toegetijdt was / gehad mag hebben;

ben; heb ik nergens geschreeven of aangetekent gebonden.

Te Utrecht.

Juffrouw Catharina Zaliger gedagtenisse, weduwe van *Johan van Zevenair*, heeft den Priesteren en Klerken van S. *Hieronymus*-dal te Delft een huys met een erve by uystersten wille besproken; om te Utrecht een nieuwe Vergadering van Priesters en Klerken op te rechten, naar de wijze en levensstaat, in dewelken zy den Heere dienden. Het zijn de woorden van den eersten stichting-brief; welke stichting geschiedt is in 't jaar 1474: want in dat jaar is Petrus van 's Gravezande, met eenen Onderdiaken / uyt het gemelde Hieronymus-dal gezonden / om deze nieuwe plantaadje allereerst te bearbeiden. Maar die plantaadje / hoewel dat Johan Reimers, Kanonnik van Oudmunster / tot Licentiaat in de Godskunde / en Hoogleeraar in de Geneeskunde gepromoveerd, die den 9 Mey 1471. overleden is / aan het huys dat noch gebouwt moest worden eenige inkomsten had gemaakt / liep gebaar van by gebrek van noodig onderhoud te vergaan; ten ware dat ze door het schander overleg van den tweeden Regent of Overste / Kornelis van den Briel, in 't leven gehouden ware geweest. Want onder dezen Van den Briel heeft het nieuwe huys niet alleen eene kerk en schole / maar ook ruimte van levensmiddelen / en daar by verscheide gebouwen gekreegen; en wel zoodanig dat het met de andere huizen der Broederen om den prijs mogt strijden. Het is noch in wezen; en word van den Rektor

der schole betwoont; welke schole noch tot het zelfde gebruik dient als voorhene: de kerke-lyke inboedel word in **S. L. Vrouws** kerke bewaart. De Broeders hadden den **H. Hieronymus** voor den Patroon van 't Krouent verkooren: en het word noch **S. Hieronymus** hups genoemd.

Te Nimwegen.

Dit **Fraterhups** / 't welk naar **S. Gregorius** was genoemd / is uyt het **Fraterhups** van 's **Hartogenbosch** voortgesproen. Wanneer **Karel**, toen **Hartog** van **Borgonje** / **Nimwegen** belegerde / was de **Ridder Reinout**, **Heer Van Oy**, tot den gemelden **Karel** overgegaan. Daar op hadden de burgers / door dat afballen verbitterd / de vensters van zijn hups opgehoken / en het gansche hups uytgeplundert. En dewyl hy het hups anderhand niet verbeteren wilde; heeft **Reinier van Os**, **Kanonnik** van **S. Stevens** kerck / het zelve van hem gekocht / om 'er **Broeders** (of **Klerken** van 't gemeene leben) te plaatzen: welke **Van Os**, de eerste **Stichter** en begiftiger van dit hups / in 't jaar **1500**. op **Drie-Koningsdag** gestorben is. Dit Krouent had ook een **Latijnsche** schole; onder wiens **Rektors** de **Heer Bartholomæus Ek**, een **Heusdenaar** / een loffelijken naam nagelaaten heeft: want in de **Jaarboeken** van dit hups / op het jaar **1498**, word aldus van hem gesproken: **Bartholomæus Ek**, een oorlogsmann, na dat hy den krijg by de **Franssen**, **Britten**, en op andere plaatzen, zeven jaaren had gevolgt, heeft de **Broeders** door zijn nederig bidden vermurwt;

murwt; en is voor een Broeder aangenomen. Broeder zijnde heeft hy zich zelve met zoodanige een strengheit gekastijdt, en ieder een onderworpen; dat 'er de Broeders versteld en verbaasd over stonden. Eenigen tijd daar na wierd hem het opzigt over de Studenten gegeven; die hy met grooten lof, naerstigheit, en godvruchtigheit geregeert heeft: tot dat de heilige man in 't jaar 1516. gestorven, en in het kerkje begraven is. Hy word benevens zijnen vollen broeder *Johan*, die hier in 't jaar 1499. voor Broeder aangenomen wierd, onder de voornaame weldoenders van dit huys gerekent. Pieter van Os, uyt het *Fraterhuys van 's Hartogenbosch* / is de eerste Regent van dit Konvent geweest.

Te Kempe.

Dit Konvent was uyt dat van *Himbwegen* voortgesproten / en gesticht dooz eenen *Maarten Hertoigs*, burger van *Kempe*. Maar berrmits hy in 't zebende jaar na de stichting / te weeten in 't jaar 1509, met verscheide anderen dooz de pest uyt het leven gehaalt was; heeft de beproebeling / die alleen van 't gansche Konvent overgebleven was / de sleutel van 't huys aan de *Majestraat* ter hand gestelt; en is 'er uyt getrokken. Dus is het Konvent geheel en al te niet gegaan.

Te Luyk.

Dit Konvent / 't welk het *Fraterhuys* de *Penna* wierd genoemt / en aan de *Maas* op eene zeer bermakelijke plaats gelegen was /

is van de Broederen van 's Hertogenbosch voortgesproten: 't welk geschiedt is ten tijde van Johan Graaf van Hoozn / den LIII Bisschop van Luik; die tot het jaar 1505. geleest en op den Bisschoppelijken Stoel gezeten heeft: By zijnen tijd, zegt Merstæus* Cratepolius, hebben de Observanten eene woonplaats te Luik gekreegen: toen is ook het genootschap der Broederen, die S. Hieronymus Broeders genoemd worden, en de jeugd onderwijzen, in de stad ingelaaten. Maar den 10 November 1581, zoo als † Chapeauville ober het jaar aantekent / zijn de Vaders der Maatschappye van Jesus, die in 't jaar 1566. onder den Kerkvoogd Gerardus van Groesbeek te Luik gekomen waren, en 'er veele bedieningen van eene Kristelijke godvruchtigheid verricht hadden, door het gezag van den Bisschop Ernestus in het bezit van het Konvent der Hieronymus-broederen gestelt. Maar van de eerste opkomst van dit Konvent maakt hy nergens het minste gewag.

Te Kameryk.

Dooz het toeboen van Johan Standonk, Leeraar in de Sorbonne / is dit Konvent in 't jaar 1505. begonnen / en ten deele van inkomsten voorzien / dooz Jacobus de Kroy, Bisschop van Kameryk: die daar nae / te weten in 't jaar 1509. de eerste Hartog van Kameryk dooz den Keizer Maximiliaan is gemaakt. In dit zelbe jaar heeft de gemelde Bisschop Christianus (5) Massæus, die van

* In Annal. Episc. Leod. pag. 384.

† In Hist. Leod. tom. 3. cap. 2.

Trithemius en Val. Andreas zeer geprezen
 word / en te Gent het opzigt ober de schole
 der Broederen had / naar Kamerph ontboden /
 om het bewind aldaar ober de schole te heb-
 ben. Dit is de laatste volkplanting der Broe-
 deren geweest; 't welk verholgens regelrecht
 tegen de voozegging van Jodocus Badius, in
 't leven van Thomas a Kempis, uytgeballen
 is. In de beschrijvinge van dat leven / de-
 welke by de werken van gemelden Thomas a
 Kempis gedrukt is / schrijft de voornoemde
 Badius dat de Broeders by zynen tijd al tot
 Kamerph toe bevolkingen uytgezonden had-
 den. Hier hebben zy, het zyn de woorden
 van den gemelden Schryber / door het toe-
 doen en naarstig bedrijf van den geleerden en
 deugdzaamen Meester *Johan Standonk* Godtge-
 leerde der Parysche Schole, eene aanzienlijke
 Akademi begonnen: en zullen wel haast, in-
 dien ik in mijne gissinge niet misse, door gansch
 Vrankrijk getrouwe werkluiden zenden, om
 in den wijngaard des Heere te arbeiden. Tes-
 genwoordig word het Konvent door Nonnen
 van S. Augustinus Ouder bewoont.

In de parkemente brieven der Deventer-
 sche Broederen vinde ik aangetekend dat 'er
 huizen of Konventen hebben gestaan te Mad-
 denborg / Knechtsteden / en Zpgerstolde /
 dewelke tot dit Nederlandsche Lit of Verga-
 dering behoorden: maar / naar dat het schijnt /
 zyn ze straks na hunne geboorte vergaan; of
 in 't aankomen van hunne jonkheit onder een
 bzeemde magt verballen; dewyl hunne geheu-
 genis by de Broeders te niet gegaan is.

Ik had het leven van den eerw. Meester
 Geraard de Groot, die deze Vergadering in-
 gestelt

gestelt heeft / al beschreeven : als ook de Regels en Inzettingen , naar dewelke de Broeders geregeert wierden : de Verdedig-schriften ; in dewelken zy tegen haare (s) bestrijders verdedigt is geweest : voorts de goedkeuringen der hoogste Kerkvoogden / der Kerkbergaderinge van Konstanz / en der Bisschoppen van Utrecht / die aan de zelbe Vergaderinge gegeven zijn : daar by de voorrechten en vrydommen aan de zelbe Vergaderinge verleend / de geschriften en loffelijke daaden der Broeders ; de drie soorten van Maagden huizen / die onder 't gebied der Vergaderinge gestaan hebben ; en eindelijk haaren ondergang , en verballe Konventen. Maar dewijl zulkis een boek van eene bequaame grootte zoude uytmaaken ; hebben wy ons beknopt verhaalt met zoo groot een byvoegzel niet willen ver-zwaaren.

A A N T E K E N I N G E N .

I. De Hooge Schole van Praag was in 't jaar 1347. gesticht door Keizer Karel IV; en had in korten tijd grooten opgang gemaakt. Dit blijkt uyt het groot getal der Hoogduytsche Studenten , die omtrent het jaar 1409. om zeker krakeel verlieden. De zaak , die aanmerkelijk is , en overal niet gevonden word , verdient met korte woorden verhaalt te worden. De Keizer had de gemelde Hooge Schole in vier Naatzien verdeelt : die van Bohemen ; daar die van Hongarye , Moravie , en Slavonie , onder gerekent wierden : en vorders in die van Beyeren , Polen , en Saxen ; die onder een en den zelfden naam van de Hoogduytsche naatzi begrepen waren. Volgens het eerste ontwerp moesten de inlanders , in alle Akademische beraadslagingen , drie stemmen hebben ; de uytlanders een. Maar de Duytschers , als veel ster-

a De Heer l'Enfant Hist. du Conc. de Const. pag. 22.

ker in getal, hadden zich metter tijd meester van drie stemmen gemaakt; en genooten daar door alle de voordeelen van de Akademi. De bekende *Johan Hus*, *Hieronymus* van Praag, en *Johan Zwinkowiks*, zagen die voorrechten van de Hoogduytschers met geene goede oogen aan; en bragten de zaak onder den Koning *Wenceslaus* voor het Hof; daar ze van weerskanten met een grooten drift bepleit wierd. *Johan Hus*, die wel ten Hove stond, en de gunst van de Koningin had, verkreeg in 't jaar 1409. eene Koninklijke verklaring dat de Bohemers het recht van drie stemmen wederom moesten hebben. De Duytschers, over het verliezen van het gelding en van hunne voorrechten mismoedig, verliepen met duizenden. *Aeneas Sylvius* spreekt van vijf duizend; *Tritheimius* en *Cochlaus* van 2000. *Dubravius* begroot het getal op 24000; een ander op 40000; *Lupacius* op 44000. Maar volgens *Lauda*, die op den zelfden tijd leefde, zijn 'er 36000 weggelopen. De Heer *P'Enfant* zegt daar op dat het getal zekerlijk zeer groot is geweest, dewijl 't overschot van die verloope Studenten gedient heeft om de Akademie van Leipzig op te rechten; en die van Erfort, Ingolstadt, Rostoch, en Krakouw, merkelyk te vermeerderen. Niemand moet over dat groot getal verwonderd staan: want 't is zeker dat de Hooge Schole van *b* Oxfort in 't . . . 36000 Studenten had. Men kan daar twee redenen van geeven. Eerstelyk dat 'er toen zoo groot een getal van Akademien niet is geweest: want 't is bekend dat 'er t'zedert dien tijd verscheide Akademien opgekomen zijn. Ten tweede, was het toen de gewoonte langer in de Hooge Scholen te blijven als nu: en die in de eene Akademie lang genoeg gestudeert had, ging dikwils noch een merkelyken tijd in de vermaardste Akademiën slijten: zoo als *J. Wessel*, *Joach. Hopperus*, *Viglius*, en meer anderen gedaan hebben. *Johan c.*, Hartog van Mekelenburg, de zoon van Hartog *Heudrik* die in 't jaar 1228. overleden is, had in zijne jonkheit twintig jaaren te Parijs gestudeert, en was 'er Doktor in de Godkunde geworden, zonder naar den Geestelijken staat te denken. *Kranzius*, die dit

b c Kranzii Wandal. lib. 7. cap. 16.

verhaalt, voegt 'er by dat 'er een groot getal Edelluiden in die Hooge Schole studeerde; die 't waarschijnlijk voor een gedeelte zoo lang zullen uytgehardt hebben als een Hartogs zoon. En op den kant staat aange'tekent dat de Edelluiden, zelfs die metter tijd eene vrouwe meenden te neemen, op de Godkunde studeerden. *Albertus*, de oudste zoon van Keizer *Rudolphus*, heeft d ook menige jaren in de studie geseeten. Eerst had hy langen tijd te Konstans gestudeert; tot zoo verre dat hy 'er in de Filosofie zeer gevordert was. Daarna studeerde hy menige jaaren te Parijs; tot dat hy bequaam wierd om 'er ook de Rechten nyt te leggen; gelijk hy voor een groot getal van toehoorders deed; na dat hy 'er Licentiaat in de Geestelijke Rechten geworden was. *Lipsius* roemt e ergens dat Loven, toen hy een jongeling was, 3000 Studenten had. Dat komt by geen dertig of veertig duizend te pas; ik beken 't: maar, indien het getal nu opgenomen wierd, hoe merkelyk zouw het scheelen?

2. *David f Lindanus* weet niet hoe dat hy aan den bynaam van den Duivel gekomen zy: maar de gemelde *Geraard* was met dien bynaam gediend, verre van 'er zich gebelgd over te toonen. Ja in de openbaare akten, die hy tekenen most, was hy zelf gewoon den bynaam van den Duivel te gebruyken; en *Lindanus* zelf heeft veele akten, die dus ondertekent waren, gezien en gelezen.

Aan dat huys stond een toren; die volgens eene oude overlevering door den Duivel opgebouwt was. Dat is wel te verstaan, zegt de voornoemde *Lindanus*, want *Geraard de Duivel*, zoo even vermeld, zal hem opgebouwt hebben. Misschien was die *Geraard* zeer zwart van gedaante; en heeft daarom den bynaam van *den Moor* en *den Duivel* gekreegen.

4. Onder de voornaamste weldoenders van dit klooster moet niet verzwegen worden *Karel Maaneken*, op zijn Latijnsch *Carolus Virulus*. Op zijn graffchrift, by de *S. Maartens* Heeren te Loven,

d Chronicon. Alberti Argentin, pag. 164.

e Lipsii Lovanium lib. 1. cap. 1.

f De Teneramunda lib. 3, cap. 2.

staat te leezen dat hy dat klooster al in zijn leven veel goeds gedaan en voorgestaan heeft. Ook heeft hy het opbouwen van het koer der kerke, naar het zeggen van *Val. g. Andreas*, schier alleen bekostigt. Daar by had hy het kollegi van de Leli op zijne kosten gesticht, en is 'er den tijd van 56 jaaren President geweest. Hy heeft een boekje *b* uytgegeeven; daar de manier voorgeschreeven word om allerhande brieven in de Latijnsche tale te schrijven: 't welk zeer dikwils gedrukt is geweest. Maar hoe dikwils dat het gedrukt zy, en hoe greepig dat het geleezen wierd, *Valerius Andreas* en *i. Erasmus* spreekten d'er met zeer geringen lof van; en trekken d'er een bewijs uyt dat de kennis en zuiverheit der Latijnsche tale toen noch verre te zoeken was. *Ludovicus k. Vives*, die ook van hem gewaagt, en meer op zijne goedaardigheit als geleerdheit roemt, voegt 'er evenwel by dat het hem aan geen verstand of naarstigheid ontbroken heeft; maar dat het de schuld van die tijden was. Dewijl hy de Overste van 't gemelde kollegi was, had hy een grooten aanloop van allerhande slag van menschen; die de Studenten, hunne kinderen of nabestaanden, quamen bezoeken. Met die luiden most hy kouten; en ze, gelijk de manier was, aan zijne tafel noodigen. Eenige uuren voor de maaltijd vernam hy heimelijk waar in dat zoo een persoon, dien hy te gast genoodigt had, best bedreeven was. De eene was een schipper, de tweede een krijgsman, de derde een boer, een timmerman, een smit, een kleermaker, een bakker: somtijds ook een Raadsheer, een Advokaat, enz. Ondertusschen ging hy over zoo een beroep of ambacht iets leezen, om 'er eenige bedenkingen over te maaken. Dus quam hy bereid aan de tafel; sprak met zijnen gast van zaken die de gast verstonde; en hoorde hem, onder het drinken van een glaasje, omtrent de geheimen van zijne kunst of beroep uyt. Op die wijze, zegt *Vives*, leerde hy meer in een korten tijd, als hy in vaele jaaren gedaan zoude hebben.

g In Bibl. Belgic.

b Formulæ Epistolarum, in omni genere scribendi.

i Lib. de Conscrib. Epist.

k Lib. 4. de Tradend. Discipl.

5. *Christiannus Massens*, te Warneton in Vlaandere gebooren, is niet alleen in de beschaafde wetenschappen, maar ook in de Historien, zeer geleerd geweest. Behalven meer andere werken heeft hy eene Kronijk van 't begin der weereld af uytgegeeven; die hem, zoo als hy zelf betuigt, meer als 50 jaaren studeerens heeft gekoist. Daar onder zullen zijne 4 Maandwijzers, te weten de Egiptische, de Hebreeuwische, de Macedonische, en de Romeinsche, naar allen schijn begreepen zijn: als zijnde by de gemelde Kronijk gedrukt.

6. Hier omtrent dient geweeten dat deze Maatschappy of Vergadering door *Geraard de Groot* opgerecht, zoo ras als ze opgekomen was, by veele Monnikken in 't oog begon te loopen. De Broeders droegen zich zeer stichtelijk; leefden in 't gemeen om geen gebrek te lijden; en bemoeiden zich niet met het onderwijzen van de jeugd, om niet in eene luye en lasse ledigheid te leeven. Dewijl ze dan de algemeene goedkeuring hadden, en ieder een even yverig was om hen door godvruchtige mildadigheden te doen bestaan, begoiten veele Monnikken tegen die Broeders uyt te vallen. Zy zeiden dat die Broeders of Klerken van 't gemeene leven, door het oprechten van zulke genootschappen, het gezag van den Paus te kort deden, die alleen de magt had, om religieuze Vergaderingen op te rechten. Zy zeiden dat zulke een instelling tot een volkomen bederf strekte van de klooster-orders, door de kerk goedgekeurt, en den ondergang van de Konventen te weeg zoude brengen. Onder anderen was 'er een Dominikaner Monnik uyt Saxen, *Matthaeus Grabo* genaamd, die alle zijne geleerdheit te werk stelde om deze nieuwe instelling by den Paus en al de weereld hatelijk te maaken. Hy bood den Paus een geschrift aan; in 't welke hy trachte te bewijzen dat alle religieuze Vergaderingen, die haare goederen by malkander brengen om in 't gemeen te leeven, onwettelijke en *krimineele* Vergaderingen waren. Zijne gevoelens waren in 25 stellingen begreepen: en dewijl 'er uyt blijkt met wat een haat dat

l Zie Spond. ad ann. 1384. l'Enfant Hist. de Con. de Constans.

Sommige Monnikken tegen deze nieuwe Vergade-
 ring ingenomen waren, en tot wat uytspoorigheden
 dat ze zich vervoeren lieten; zal ik die stellingen
 hier uytſchrijven. „ 1. De eigendom der tijdelijke
 „ goederen is wezentlijk aan den weerdlijken ſtaat
 „ gehecht. 2. Niemand kan zonder zonde aſtand
 „ doen van 't gene hem noodig is, om behoortlijk
 „ naar zijnen ſtaat te leeuen. 3. Zy zondigen alte-
 „ maal, die alle hunne goederen ter liefde van
 „ *Chriſtus* tot eene aalmis weg geeuen. 4. Die in
 „ geene waarachtige klooster-order is, dat is, in
 „ een klooster-order die door den Apoſtoliſſchen
 „ Stoel is goedgekeurt, kan van alle zijne goede-
 „ ren ter liefde van *Jeſus Chriſtus* geen en aſtand
 „ doen, zonder doodelijk te zondigen. 5. De Paus
 „ kan aan geene weerdſche menſchen by wijze van
 „ diſpenſaatzij verlof geeuen, en zich zeluen van alle
 „ hunne goederen te ontblooten. 6. Indien de Paus
 „ zoo een verlof konde geeuen, zoude hy ook kon-
 „ nen toelaaten de onttrekking der noodzakelijke
 „ levensmiddelen; 't welk zoude ſtrijden tegen het
 „ gebod: gy zult niet doodſlaan. 7. Een Religieus
 „ kan zonder doodzonde den wille niet verzaaken
 „ van goederen in 't gemeen te hebben, als hy 'er
 „ waarlijk geene heeft. 8. Het ſtrijdt tegen mal-
 „ kander dat iemand gewilliglijk arm zoude zijn ter
 „ liefde van *Jeſus Chriſtus*, als hy in den weerd-
 „ lijken ſtaat blijft, zonder iets in 't byzonder te
 „ bezitten, of zelfs den wille te hebben van eenige
 „ goederen in eigendom te bezitten. 9. Niemand
 „ kan den raad van armoede met verdienſte onder-
 „ houden; ten zy dat hy zy in den ſtaat van eene
 „ geeſtelijke volmaaktheit; of in eene waarachtige
 „ klooster-order; dat is die door den Pauſtelijken
 „ Stoel goedgekeurt is. 10. Zy zondigen doode-
 „ lijk; dewelken in den weerdlijken ſtaat blij-
 „ vende, nochtans meenen dat ze wel doen met de
 „ armoede te omhelzen; die een raad is van *Jeſus*
 „ *Chriſtus*. 11. Van alle zijne goederen, zelfs ter
 „ liefde van *Jeſus Chriſtus*, aſtand te doen, zon-

„ Door weerdſche worden hier en op meer andere plaat-
 „ zen verſtaan, die in geen klooster-order zijn, die van den
 „ Paus goedgekeurt is.

„ der in eene goedgekeurde Order te treden; dat
 „ is zich zelve en den zijnen het leven benee-
 „ men; en verscheide doodslagen op eenen tijd be-
 „ gaan. 12. Die door een zoodanigen afstand (van
 „ hante goederen) het eeuwig leven meenen te ver-
 „ dienen; meenen het eeuwig leven te verdienen
 „ met doodelijk te zondigen. De 13 en 14 stel-
 „ ling verscheelen weinig van de elfde en twaalfde;
 „ met dit onderscheid; dat hy in de 13 en 14 voor
 „ ketteryen uytmaakt, 't welk hy te voore als een doo-
 „ delijke zonde beschuldigt had. „ 15. Niemand kan
 „ met verdienste en volgens Godt de raaden van ge-
 „ hoorzaamheit, armoede, en kuisheit buiten de
 „ goedgekeurde klooster-orders onderhouden. 16. De
 „ drie raaden des Zaligmakers zijn zoodanig aan
 „ malkander geschakelt, dat alwaar eene verdien-
 „ stige armoede gevonden word, voor zoo veel als
 „ het een raad van *Jesus Christus* is; aldaar ook de
 „ twee andere raaden moeten gevonden worden, te
 „ weeten de gehoorzaamheit en de kuisheit; dewel-
 „ ken van den raad van armoede onafscheidelijk
 „ zijn. 17. De Juffrouwen of vrouwluiden, als de
 „ Beguten of Begynen, die in 't gemeen leeven,
 „ al waar 't dat ze geene dwaling hielden en van
 „ geene ketteryen verdagt waren; zijn dochters der
 „ eeuwige verdoemenisse; en haar staat is verboden
 „ en verdoemt. „ De 18 stelling luidt omtrent even
 „ eens. 19. Het is den Priesteren en Geestelijken
 „ op doodzonde verboden in 't gemeen te leeven;
 „ ten zy dat ze in eene goedgekeurde klooster order
 „ zijn. „ Volgens de drie volgende stellingen zijn
 „ ze allemaal *in den ban vervallen, en verdoemt*; „ die ee-
 „ nige vergaderingen buiten de goedgekeurde kloos-
 „ ter-orders bystand doen of begunstigen. 23. Alle
 „ die buiten de goedgekeurde klooster-orders in het
 „ gemeen leeven, zijn valsche Profeten; dewel-
 „ ken volgens de vermaning van *Christus* gemijdt
 „ moeten worden. 24. Al wie iets tegen de regels
 „ van 't kerkelijke Wetboek doet, zondigt doode-
 „ lijk. 25. Geen mensch die wel te pas, en in
 „ geene goedgekeurde klooster-order is, kan zon-
 „ der zonde eenige aalmiffen van de geloovigen ge-
 „ nieten; ten ware dat zulks geschiedde voor 't ge-
 „ meene

„meene beste, en in gevalle van noodzakelijk-
„heit. „

Het onderzoek van deze stellingen wierd door den Paus aan twee deftige mannen opgedragen; *Petrus d'Alliaco*, Kardinaal, en Bisschop van Kamerijk, en *Johannes Gerson*. Het oordeel van den Kardinaal quam daar op uyt, dat de leere van *Grabo* strijdig was tegen de reden, de zedelijke Godkunde, en het gebruik der eerste kerke. Dat het geschrift van *Grabo* verscheide aanstootelijke, ligtvaardige, en uytspoorige stellingen behelsde: dat hy 'er ook eene openbaare valsheit en kettery staande hield, enz. *Gerson* verklaarde dat hy van 't zelfde gevoelen was, als de Kardinaal d' *Alliaco*: en voegt 'er noch verscheide bewijzen en gevolgen by, die we hier zullen overstaan. Eindelijk besluyt hy dat de leere van *Grabo* niet alleen uytspoorig, maar ook ketterisch en godslasterlijk is: dat de Paus, de Kardinaalen, en de Prelaaten, gehouden zijn het voortloopen van die leere ten spoedigste en krachtigste te stuyten: dat *Grabo*, indien hy zich halssterrig toont, en zijnen Prelaaten en anderen Oversten niet gehoor zaamen wil, in verzekering moet genomen worden. Maar *Grabo* liet het zoo verre niet koomen; en deed eene volkome en plechtige herroeping.

T W E E D E A F Z E T Z E L,

te weeten door Hoogduytsland.

Dit afzetzel moest jaarlijks / op den derden zondag na 's Heeren Derryzenis / te Munster een gesprek of byeenkomst houden.

Te Munster in Westfalen.

In 't jaar 1401. heeft Hendrik Ahuys te Munster / binnen O. L. Vrouws Parochie / een Konvent van Broederen gesticht onder den naam van Springbron. De gemelde Ahuys, te boore Vikaris in de Katedrale kerke

ke / had zich in 't jaar 1400. onder de tucht van Amylius, den tweeden Regent van het Deventersche Fraterhuys / begeeben. In 't volgende jaar wierd hy dooz den gemelden Amylius weder naar Munster gezonden; daar hy dit Konvent op zijn landgoed heeft gesticht / en 'er groote inkomsten aan gegeeben. Dat Konvent heeft hy zelf tot het jaar 1439. als Oberste bestiert; en is toen in den ouderdom van 70 jaaren overleden: hebbende zijne Orde niet alleen dapper voortgezet; maar ook in de Kerkbergaderinge van Konstanz met grooten lof verdedigt. De stichting en begiftiging van 't Konvent is den 5 Januarij 1424. dooz Martinus V goedgekeurt: doch in 't jaar 1431, den 25 Oktober / heeft Eugenius IV verlof gegeeben om 'er eene kerk te timmeren: dewelke den 18 April 1439. tot de waardigheid van een kollegiale kerk verheben is / en noeh tegenwoordig van de Broederen bezeten word.

In 't Graaffschap van Teklenburg.

Daar was een Konvent / Oosterberg genaamd; 't welk volgens zekere * Bronnelt eerst dooz de Broeders van 't gemeene leiben betwoont is geweest; maar naderhand dooz den voornoemden Ahuys in een Krupsbroeders klooster berandert is. Dit is volgens † Ruisselius geschiedt in het jaar 1422.

* Chron. Nemoris B. M. Virg. in Vrendeswegen, part. I. cap. 52.

† In Chron. Ord. S. Crucis.

Te Osnabrug.

In de gemelde Kronijk van * Drendeslwege staat aangetekend dat de hoozn. Ahuys te Osnabrug langen tijd een Huys van Klerken gehouden heeft. Maar wie dat uaderhand de bezitters van dit Huys geworden zijn / vinde ik niet aangetekend.

Te Keulen.

S. Michiels Konvent / aan een wijden bletgelegen / en daarom Zu Widenbach genaamd / is gelegen ober de Abdy van S. Pantaleon. Het is een volkplanting van den meergemelden Ahuys; en door den zelven ten tijde der Kerckbergaderinge van Konstanz / te weeten in 't jaar 1417, van Munster herwaarts overgebracht. Over dit Konvent, zoo staat 'er in zijn leven / heeft hy tot Overste aangestelt den eerw. man *Nicolaus Dens*, zijnen Discipel; dien hy van jongs af in de wetenschap van Godt opgevoedt had: en die door de heiligheit van zijnen ommevang, de eerbhaarheit van zijne zeden, en zijne vreedzaamigheit, groot voordeel aan Ahuys gedaan heeft, zoo in goederen als persoonen, tot vermeerdering van den goddelijken dienst. Zy hadden de plaats om hun huys te bouwen / volgens het schryven van † Gelenium, bekreegen van Herman en Johan de Custino, en Lodewijk van Olmesheim, Abten van S. Pantaleon; daar Eugenius IV zijne toestemming ook toe gegeven had. De Bulle van dezen

* Part. 1. part. 52.

† Sacrarii Coloniae lib. 3. syntagm. 39.

Paus is in 't jaar 1440. ter uitboeringe gebragt dooz den Hoogleeraar Christiaan van Erpel, Hoofst van O. L. Vrouw aan de Craypen; die daar toe byzonderlyk gemagtigt was. Den 14 Maart 1449. heeft Johannes, Kardinaal van S. Angelus, en Pausselyke Legaat dooz Hoogduytsland / de gunsten en boozrechten bevestigt; die Theodorus van Meurs, Aartsbisschop van Keulen / aan het zelve Huys gegeeuen had. In 't jaar 1475, als de belegering van Huys opgebroken en de vrede met Karel den Stouten gesloten was; is Keizer Frederik te Keulen gekomen; en heeft zyn verblyf ober S. Pantaleons Abdy naast de gemelde Broeders te Widenbach genomen. Als hy daar de godvuchtigheid en 't goed gedrag der Broederen zag; heeft hy hen eeuwig Kapellaanen der Keizeren verklaart. 't Is ook niet lang geleden dat sommigen dat Huys zochten magtig te worden; misschien om er een Queekschool van 't Bisdum op te rechten: maar om zulks te beletten / hebben de Broeders van Alexander VII den 9 Februarj 1657. eene Bulle verkreegen; waar in hunne plaats en levensstaat bevestigt wierden.

Te Wezel.

In dit Konvent / 't welk den H. Martinus toegewijdt was / zyn de Broeders in 't jaar 1435. geplaatst dooz Johan van Kollik, te Kleef gebooren: die daar toe zyn huys / dat hy van zyne zuster ge-erst had / tot een Konvent had opgerecht. Hy was eerst te Munster in Westfalen / zoo † Tesselmaker

† In Annal. Cliv. part. 2, pag. 180.

schryft /

schijft / Kanonnik geworden in het klooster de Springbron. Dit Konbent is noch in wezen / en word gerusteljk van de Broederen bewoont: welker Overste ook de Pastorp der plaatze bekleedt.

Te Herford, Rostoch, Kassel, Wolf, Koninkstein, Boitsbach, Marburg, Ouraad, Kortinge, Wolfer, Gritinge, Mersburg, Heernenge.

Zy hebben ook in de volgende plaatzen Konbenten gehad: te Herford / een stedeke onder het Bisdom van Paterborn: welk Konbent volgens* Busschius vermaard is geweest door het naarstig onderhouden van de religieuze tucht.

Doortz te Rostoch / onder het Bisdom van Zwerin / te Kassel in Hessen / onder het Aartsbisdom van Mentz: te Wolf / onder het Bisdom van Crier. De gebouwen van dit Konbent / 't welk aan de Moezel staat / zijn noch in wezen; maar het word van geene Broederen bewoont. Dan hadden zy een Konbent te Koninkstein / een stedeke onder het Bisdom van Mentz: maar dit Konbent word thans van Kapucynen bewoont. Dozder te Boitsbach / onder het Bisdom van Mentz; te Marburg in Opper-Hessen / onder het Aartsbisdom van Mentz: te Ouraad en Kortinge / onder het Bisdom van Konstanz; te Wolfer onder het Bisdom van Crier: te Gritinge onder het Bisdom van Konstanz: te Mersburg onder het Bisdom van Mersburg: te Heernenge / onder het Bisdom van Konstanz.

* Lib. 1, Reform. cap. 55.

Te Hildesheim.

Dit Konvent / 't welk eenigen tijd geen vaste plaats had / maar door de stad als omzwoef / heeft eindelijk een vaste plaats in Lomius Hof gekreegen. De eerste opkomsfe / de verscheide plaatzen daar het omgezwoefen heeft / en de gebouwen van dit Konvent / staan in 't byzond by * Busschius beschreeven. Maar alzo de Broeders naderhand uitstoeven / zijn 'er Kapucynen in hun Konvent geplaatst: dewelken / zoo als ik verstaet / zeer veel handschryften onder hunne bewaringe hebben; die de instelling enden vorderen aankomst der Broeders betreffen.

Te Mariendale.

Zy hadden ook een Konvent te Mariendale / onder het Wartsstift van Ments.

Wy zouden tot onze voldoening / en tot voldoening van den nieuwsgierigen Lezer / meer bescheids raakende de Konventen der Broeders gebonden hebben; ten ware dat de Mantekeningen der zelve Broeders te Amsterdam in Westfalen / als 'er de Wederdoopers den baas speelden / weggeraakt waren. Ook zouw daar toe veel geholpen hebben / indien de Broeders van Keulen ons tot hunne pampieren toegang gegeeven hadden: 't welk wy mondeling / en zeer hartelyk / op hen verzochten.

De Regels / Bullen / en Maagdenhuizen / tot dit Afzetzel behoorende / gaan wy ongemeld voor by; om dat wy volgens onze belofte de hoortheit willen betrachten.

* Lib. 1. Reform. cap. 54.

Daar is somtijds moeite gedaan om de Hoogduytsche Broeders met de Nederlandsche te vereenigen. In het gesprek dat hier over gehouden wierd / zoo staat 'er in zeker handschrift op het jaar 1511. aangetekend / zijn tegenwoordig geweest de Vaders van Munster, Wezel, en Marburg. Daar wierd gehandelt om eene Vereeniging tusschen onze Vaders en hen te weeg te brengen: ten minste zoo verre dat wy in de wezentlijke zaken zouden overeenkomen, en malkander over en weer helpen. Waar dooz dat dit voornemen in den loop gebleven is / weet ik niet. Echter binde ik dat de Oberste (der Broederen) van Wezel de Vergadering bygewoont heeft / die in 't jaar 1561. te Emmerik gehouden wierd: en dat de Oberste van Deventer / in 's opneemen van de stemmen der Konbenten / den Oberste van Munster somtijds geholpen heeft. Tegenwoordig zijn 'er (van de Hoogduytsche Afzetzels) niet meer over als drie Konbenten; dat van Keulen; dat van Wezel / en dat van Munster. De vordere Konbenten hebben andere Heeren gekreegen; of zijn dooz de laatste geloofsverandering op eene ongelukkige wijze aan hun einde gekomen.

I I I A F Z E T Z E L

in Italic.

Antonius Corriarius een Venetziaansch Edelman / en Gabriel Condulmerius, ypt de deftigste burgeren van Venetzie gesproken / zijn in 't jaar 1400. de eerste queekers van dit Afzetzel geweest. De eerste was de broeders zoon

van (1) Gregorius XII, de tweede zijne zusters
zoon: en ze zijn ook beidenaar door den ge-
melden Paus tot het Purper verheven. Zelfs
is de tweede naderhand Paus geworden / on-
der den naam van (2) Eugenius IV. Deze
Vergadering heeft haare benaming bekomen
van de eerste plaatze daar ze een vaste woon-
stede gekreegen had.

Te Veneetzie.

De gemelde plaats / die om den grooten
toebloed van zeemensch S. Georgius Konvent
te * Alga wierd genoemd / was eerst door Be-
nediktynen en naderhand door Augustynen
Monnikken bewoont geweest. Maar Lode-
wijk Barbus, die de Pior van dat klooster
allerlaast in konnende bezeten heeft / heeft
de plaats in 't jaar 1404. met de toestemminge
van Bonifacius IX aan de Broeders (of Fra-
ters) in eigendom gegeven. Daar door is
die plaats het hoofd der gansche (Italiaan-
sche) Vergaderinge geworden: waar onder de
volgende Konventen / als leden / behooren.

Te Padua.

Dit Konvent / 't welk naar S. Jans ont-
hoofding genoemd is / was eerst een Bene-
diktynen klooster geweest / wanneer het S. Jan
den Evangelist toegeheiligt / en onder de stads
van gelegen was. In 't jaar 1406. is het aan
de Broeders te bewoonen gegeven: dewel-
ken Gregorius XII, in 't derde jaar van zijn
Pausdom / in 't bezit van 't zelve klooster

Alga is zee-mos of wier te zeggen. *Versaalden*

De

bevestigd heeft. Maar in 't jaar 1509. is het
 booz de veiligheit van de stad / en op dat 'er
 de vband niet nestelen zouto / op het bebel
 van de Oberheit afgezoken : wanneer de
 Vergadering der Broederen binnen de vesten
 geplaatst wierd ; en met de Meriaansche Broe-
 deren / van deswelken beneden zal gesproken
 worden / vereenigt. Eugenius IX had de Priorij
 van S. Margareta de Pulveraria , die de Re-
 guliere Kanonniken 300 lang bezeeten had-
 den / in 't jaar 1438. met het zelve Konbent
 vereenigt.

Te Vicenze.

Dit Konbent was den H. Augustyn toege-
 wijdt / en twee duizend schreeden van de stad
 gelegen. De plaats is verre van 't gewoel
 der menschen afgezondert / en rondom van
 wateren omringd / die uyt de bygelege heuvel-
 en in groote menigte afblieten. De lande-
 rpen zijn 'er vruchtbaar / en de wijnstokken
 zeer weelig. Ze is van 't begin der dertiende
 eeuw af bewoont geweest van Augustynier
 Kanonniken / die 'er huys gehouden hebben tot
 het jaar 1407 : wanneer de Broeders / dooz de
 gifte van Gabriel Condulmerius , die de Priorij
 in komende bezat / daar in getrokken zijn.

Te Lonigo.

Dit Konbent / 't welk den H. H. Firmus en
 Rustinus toegewijdt en onder 't gebied van Vi-
 cenze gelegen is / staat op den top van eenen
 heubel recht boven de booznoemde Burgt.
 De plaats is vermakelijk om de gezondheid
 van de lucht / en om dat ze rondom het uyt-
 zigt

zigt heeft over de blakke velden. Dit Konbent plagt ook van Benediktynner Monnikken bewoont te worden: maar is zoo wel als het voorgaande / en ook in 't zelfde jaar / dooz den gemelden Condulmerius aan de Broederen te bezitten gegeven. Gregorius heeft de gifte in 't eerste jaar van zijn Pausdom bevestigd.

Te Verone.

Dat van Verone is naar S. Angelus genoemd / en staat boven op eenen heubel / tusschen het kasteel van S. Felix, en dat van den H. Petrus. Martinus V had het op den 17 November 1418. den Kardinaal Antonius Corrarius geschonken; die het den 15 Januarij 1419. aan de Broederen te bezitten gaf. Daar by heeft Eugenius IV het Martspriesterschap van S. Pieters kerck te Verone / in 't jaar 1441, aan hun Konbent gehecht: zoo als Alexander VI het Martspriesterschap van S. Joannes Bonamicus, in 't Veronois / daar een van de Broeders het Harders-ampt bekleedt / in 't jaar 1501. met hun Konbent vereenigt heeft.

Te Bolonje.

Dit was den H. Gregorius toegewijdt / en buiten S. Vitalis poort onder 't gebied van Bolonje gelegen; zijnde van ouds van Reguliere (3) Kanonniken bewoont geweest. Maar in 't jaar 1419. heeft het de Broeders tot bewonders gekreegen; die dooz (4) Nicolaus Bisschop van Bolonie / op het bevel van Martinus V, daar in gebragt wierden.

Doch

Doch de Broeders hebben naderhand / te weeten in 't jaar 1523, hun Konvent dat buiten de stad stond verlaaten; en een ander Konvent / met eene prachtige kerk daar aan / in 't midden van de stad gebouwt. Daar op heeft Eugenius IV hun de Priory van S. Cyrus, van S. Benediktus Order / met de zielzorge die daar aan gehecht was / in 't jaar 1437. voor altijd opgedragen; en heeft daar noch bygevoegt de kerken van de H. Maria van Arfela; van de H. Maria van Granarolo; van den H. Marcus van Turricelle, en van den H. Blasius in 't Wilgenbosch.

By de Burg Monfelice.

Dit klooster had den 6 July 1332. den naam gekreegen van S. Jakobs klooster; op welken dag de vinger van den H. Jakob hier ook gebracht is geweest. Het is eerst een Nonneklooster geweest; daar een gasthuys tegen aan stond: 't welk de Abdis Fusca in 't jaar 1170. gegeeven heeft aan den Heer Guido van Ferrare. De Nonnen zijn in 't bezit van 't klooster gebleeven tot het jaar 1420; wanneer de zaken der burgerpe van Padua een anderen draag genomen hebben. Dewyl de krijksmechten de beest op het platte land speelden / en 'er tegen hunne moetwilgheit niets veilig was; heeft Petrus Marcellus, Bisschop van Padua / de Abdis Maphæa onder zijne bescherming genomen; en de gemelde plaats / met de inkomsten / de Vergaderinge der Broederen in eigendom opgedragen. In 't jaar 1438. heeft Eugenius IV het klooster van S. Maria Hispida, 't welk wel-

eer

Eer van Benediktynner Nonnen bewoont was geweest / met het gemelde Konbent vereenigt.

Brixen.

Dit Konbent / 't welk de eer had van den H. Petrus toege-eigent te zijn / was gelegen op den Zwaaenen-heubel / niet verre van het hermaarde Kasteel van Brixen; en had zijnen naam van de olyfboomen / die hier zeer wezellig plagten te wassen. Het is buiten 't gewoel der menschen gelegen: maar het kan de gansche stad met eenen opslag zien. 't Is een gemeen zeggen dat de H. Barnabas hier de eerste Kerkdiensten zoude gedaan hebben. Het is allereerst een klooster van Benediktynner Nonnikken geweest; dewelken door Ovidarius, Bisschop van Brixen / met zeer groote inkomsten begiftigt waren: welke begiftiging de Keizer Henricus in 't jaar 1053. door een open brief bekrachtigt heeft. Maar als het door verscheide wisselballigheden / en door de droevige oorlogen die in Italic geboert zijn / tot de uiterste ellende verballen was / en zoo wel inkomsten als geboutwen verlooren had / heeft Eugenius IV het zelve aan de Broeders (of Klerken) van 't gemeene leven gegeven: die het zijne oude en prachtige gedaante wedergegeeven hebben. Na deze gifte van Eugenius IV hebben zy in 't jaar 1446. noch gekreegen de Benediktynner Abdij van S. Pieter op den berg; en in 't jaar 1468. het klooster van S. Eusebius, onder de stad gelegen. In 't jaar 1532. is huij door den Graaf en Heer van Anguilara; uyt het geslagt der Ursynen, de Abdij van S. (5) Brigida te bezitten gegeeven.

Te

Te Verone.

Deze plaats / S. Georgius Konbent in Braida genaamd / en op den oever van den bloed Athesis of de Adige gelegen / was in 't jaar 1045. door Walterus Bisschop van Verone gegeven aan Cadalus Bisschop van Parma; dien de Bisschoppen van Lombardye / door (6) toedoen van den Keizer Henricus, tot Paus verkooren hadden. Daar heeft hy / na dat hy van de Pauselijke waardigheid afstand had gedaan / een klooster met eene kerk getimmerd; en uit zijne erfgoederen / die zeer groot waren / rijkelyk begiftigt. Dat klooster / met de kerk / 't welk hy den Benedictynner Monniken nagelaten had / is naderhand van Kloosternonnen bezeten geweest. Eindeelyk na veel twisselvalligheden / en na dat het verscheide Heeren had gehad / zijn 'er de Broeders in 't jaar 1442, door de gifte van Paus Eugenius IV, bezitters van geworden. In 't jaar 1505. heeft Julius II de kerk van den H. Johannes de Sablono, wegens haare overgrootste inkomsten vermaard / aan 't zelbe genootschap geschonken.

Te Padua.

Hier hebben ze noch een Konbent / 't welk boorzene een Benedictynner klooster is geweest. Het is gelegen in 't bermakelykste gedeelte van de stad; en stond van ouds dicht aan de stads besten. 't Zedert dat de besten / om meer bezetting te kunnen laten / uptgezet zijn; is het ook verplaatst. De

De plaats vertoont aan 't oog alle de aangenaamheden der velden / en de vermakelijkheden der eenzaamheit ; zoodanig dat het vermaak en de zoetigheid der plaatze de Zanggodinnen en Pallas zelf schynen derwaarts te noodigen : 't welk ook de reden is dat vreemdelingen / die hier quamen studeeren / aan dezen hoek van de stad van ouds den bynaam van de Filosoofy gegeeven hebben. De plaats was dooz Eugenius den Broederen al toegevoezen in 't jaar 1445 : maar ter oorzaak van verscheide hindermissen zijn ze eerst in 't jaar 1458, onder het Pausdom van Pius II, in 't bezit gekomen.

Te Veneetzie.

Noch hadden zy een Konvent te Veneetzie / dooz de wandeling S. Maria dall' Horto genaamd ; 't welk ter eere van S. Kristoffel ingewijdt was ; wiens eene scheenpyp daar ook in bewaringe gehouden word. Dit klooster was wel-eer bewoont geweest dooz de Nonnikken / die den naam van (7) Humiliaaten boerden. Maar alzo die Nonnikken het verlaaten hadden ; hebben de Broeders van 't gemeene leven hetzelve dooz vergunning van den doozlichtigen Raad (van Veneetzie) in 't jaar 1462. in bezit genomen. Daar op hebben zy de plaats / die bynae verballen lag / dooz het aantimmeren van nieuwe gebouwen tot die gedaante gebragt ; dewelke tegenwoordig ieders oog dooz haare fraapheit verlokt. In 't jaar 1477. heeft Sixtus IV de Prior van S. Michiel de Mirano , van S. Augustinus Order / onder 't gebied van Padua / aan het
 zelve

zelve Konvent geschonken: in welke Priorij de Broeders hun verblijf tegenwoordig houden.

Te Rome.

S. Salvators Konvent / bygenaamd in Lauro, is in het jaar 1468. opgerecht / begiftigt / en onzen Broederen te bezitten gegeven / door den Kardinaal Latinus Urfinus. Hy gaf hun ook de schatrijke Abdy van **S.** Paulus in Valde Ponte; dewelke zeven duizend schreeden van de stad Perusia tusschen de vermakelijke bergen van dat gewest op een heubel gelegen is. Deze Abdy / dewelke den 18 Mey 1100. ingewijd was / plagt door de Benedictijner Monniken van Cassius bewoont te worden; en had onder haar gebied eenz Parochikerk van **Morescho**. Baptista Urfinus, Canonik van **S.** Pieters kerck te Rome / die naderhand Kardinaal geworden is / heeft aan 't zelve Konvent de kerck van **S.** Restituta by het stedelike Monte-Ritondo gegeven. Niet minder was de mildadigheid van Cosmus de Urfinis de Bassanello; die aan 't gemelde Konvent de Abdy van **S.** Benediktus te Assisic vereerde. In 't jaar 1480. heeft Neapolion Orfinus (Urfinus) **O.** **A.** Zyoutwz kerck van Monte-Dominico met het Konvent vereenigt: zoo als Alexander (8) VI in 't jaar 1501 **S.** Antonius kerck in Parigano, buiten de vesten van de stad Assholi / met het zelve vereenigt heeft. Deze gifte heeft hy in 't jaar 1502. vermeerdert / met hun **S.** Paulus Abdy te Assisic te schenken: welke Abdy de Benedictijner Monniken zoo lang bezeeten hadden. Die jaaren daar na heeft Joh. Jacobus Orfinus

nus daar bygeboegt de kerk van **S. V. Vrouw** by Monte-Gentili, onder 't gebied van de burg Lamentano.

Te Vicenze.

Dat Koutvent is by deze gelegendheit opgebouwt. Wanneer een gruwzaame pest in 't jaar 1485. door gansch Italic woedde; heeft de burgers van Vicenze / om de goddelijke gramschap te bebedigen / den 11 Mey eene gelofte gedaan van eene kerk **S. Rochus** ter eere op te bouwen. Als dit pachtig werk opgebouwt was / en de burgers beraadslaagden om het aan eene religieuze Vergaderinge in eigendom ober te geeven; was de achting booz de Broederen zoo groot dat de burgers en Kapiteinen van Vicenze alle de onder kloosters-ouders booz by gingen; en de gemelde kerk in 't jaar 1486. met eenparige stemmen / en met de toestemminge van den Schout Antonius Bernardus, aan de Broederen in eigendom opgedragen hebben.

Te Rimini.

Deze plaats / die den **H. Julianus** toegebijdt was / en door de Monniken van **Kasfino** bewoont was geweest / heeft langen tijd den naam van een **Abdy** geboert: welke **Abdy** groote inkomsten had / en 300 kerkelyke personen bezat. De kerk is pachtig; en tot vermeerdering van haaren luister dient de marmere tombe van **S. Juliaan**, die in de kerke staat: welke **S. Juliaan**, zoo als ze vertellen / in 't jaar 1161. op de baaren van de zee door een goddelijk mirakel aan deze kusten aange-

dje

heden is. Het klooster / dat naar de wijze van die tijden en door 't gemak der Monnikken opgebouwt was / is in de algemeene rampen (en oorlogen) van Italic verballen; zoo dat het in komende bergerben wierd. Eindeijk zijn de Woeders in 't jaar 1496, door de vergaening van Alexander VI, in 't bezit van 't zelve gekomen; dewelken alles met rene groote zorgvuldigheid herstelt en opgeschildt hebben. Dus begost het klooster / dat langen tijd als onder de voet had gelegen / door huane zorg weder op te kluken: en daar op heeft Julius II in 't jaar 1507. de Pijorp van Marien-zel met hun Konvent vereenigt.

Deze (Italiaansche) Vergadering is aan kloostergeelosten gebonden: hebbende Pius V die gelosten in 't jaar 1569 ingeboert; of / om beter te spreken / hen genoezzaam tegen hunnen dank daar toe gedwongen. Want als huane Obersten / die te strome vergadere waren / die gelosten den 29 Oktober dedden; verklaarden ze gezamentlijk en uyt eenen mond dat ze zulks alleenlijk met de woorden gedwongen / maar niet bywillig en metter herte / dedden. Dit getuigt Thomasinus, een Historischrijver van huane Ouder; die wel eunsteljk tegen hen uytbalt dat ze door threee dragt verdeeld / en op huane pligten weinig lettende / de gemene byzheit door huane al te groote geboezzaamheit onder de voet gesmeeten hebben. Paderhand / te weten onder Gregorius XIII, is 'er eenige moeite gedaen om de oude byzheit wederom te krijgen: maar alzoo de zaak niet zeer bejbert wierd / is 'er geene verandering gebolgt. Ja / dewyl de geesten als verdoofd waren / en niemand

schier in de zaak meer werkte; heeft de Paus hun in 't jaar 1581. ernstelyk bevolen de kloostergeloften te doen.

Deze Vergadering heeft een grooten roem behaalt dooz de geleerdheit en heiligheit van Laurentius Justinianus, een lidt van dit genootschap / die in 't jaar 1433. van Paus Eugenius IV aangestelt wierd tot Bisschop van Castello; in 't jaar 1451, dooz de aanstelling van Nicolaus V, de eerste Patriarch van Venetzie is geworden: en in 't jaar 1524. dooz Clemens VII op de lijst der Heiligen opgeschreeven is.

Eindelyk zijn 'er verscheide destige mannen in deze Vergaderinge geweest; dewelken den Bisschoppelyken Wyter gedragen hebben; of in de Hooge Scholen van Bolonje en Padua tot de hoogste eertrappen der geleerdheit gebozert zijn. Eindelyk heeft Clemens IX deze Vergadering / met die van de Jesuaten en Kruysbroeders / in 't jaar 1668. afschaft en vernietigt; om de Venetziannen / die dooz den oorlog van Candia afgemat en uytgeput waren / dooz de inkomsten van de gemelde Ouders te verlichten en te ondersteunen.

IV AFZETZEL IN PORTEGAAL.

De eerste quechers van dit Afzetzel zijn geweest Johannes Vincentius en Alfonso Nogueyra. De eerste was Geneesheer en Hoogleraar in de beschaafde Wetenschappen te Lisbon; die ook Bisschop van Lamego / en naderhand van Viseo geworden is. De tweede / nyt een hoogedel geslagt gesproten / was

eerst

eerst tot het Bisdom van Konimbre / en naderhand tot het Aartsbisdom van Lisbon / verheven geweest. Deze Vergadering / die in 't jaar 1415. een begin genomen had / heeft haar eerste Konvent gekreegen onder het stedske Barcelos / in de Provincie tusschen de Duero en de Minho; te weten in

S. Salvators klooster, te Villar de Frades.

Dit klooster / 't welk tot het jaar 1425. van Benediktynner Monnikken bewoont was geweest / is in 't gemelde jaar door Ferdinandus Aartsbisschop van Bragues aan de Bzouders gegeven. Ja Eugenius IV heeft dit zelfde klooster voor het hoofd der gansche Vergaderinge / en den zetel van den Oppersten Regent / verklaart. De kerk / die met eene verwonderenswaardige kunst en met verscheide versierzelen opgebouwt is / is eene Parochiekerk; daar de opzigter der Sakristye het Harderampt bekleedt. Het klooster is zeer groot; en word van vijftig Broederen bewoont; onder welker opzigt de studie der Filosofye voor al behertigt word. Met dit Konvent zijn de volgende vereenigt.

By Lisbon.

Daar stonden d'er drie buiten Lisbon: het eerste / buiten de stads vesten staande / had Isabella, de Gemalin van Alphonfus V, op haare kosten gebouwt ter eere van S. Jan Evangelist; naar wien de plaats t'hans genoemd word; en daar de Opperste Regent / op het verzoek der gemelde Koninginne / sebert het jaar 1461. zijn verblijf houdt:

Het tweede / S. Eligius Konvent genaamd / was wel-eer een kerk en gashuys van den H. Apostel Paulus, den H. Martelaar Clemens, en den H. Belyder Eligius geweest: aan welk gashuys Hardus, Bisschop van Lisbon / verscheide inkomsten had gemaakt / en alle zijne goederen by erfstatinge ober de hand nagelastten; met dit beding: als 'er eenige vroomen mannen zullen gekomen en verscheenen zijn, welker voorbeeld en levensstaat loffelijk, en aan 't Gemeene-best aangenaam en voordeelich zy; indien zé daar by in 't gemeen leeven, die moeten deze gansche erfenis bezirten. Als hy gestorben was; heeft Perrus. (9) Infante van Portegaal / Hartog van Konimbre / en Opperbewindhebber van 't Rijk / dooz 't heilig leeven der Broederen bewogen / dooz zyn gezag te weeg gebracht dat zy / uyt kracht van 't gemelde testament / in 't bezit van de erfenis gestelt wierden. Tot meerder zekerheit heeft hy van Eugenius IV, in 't jaar 1445, de bevestiging van 't voornoemde testament verzocht en verkreegen. Dit Konvent is gelegen op 't hoogste gedeelte van de stad / by het kasteel: en by het Konvent staat eene zeer ruime kerk; die grooten toeloop heeft van de voornaamste Heeren: want 't is eene zeer vermakelijke plaats: waar van men de stad / het omleggende land / en de zee / zonder eenige belemmeringe beschouwen kan. Onder anderen is 't een lust / die groote haven te zien; die zoo vermaard is dooz 't groot getal van schepen / die daar van alle gewesten komen landen. Hier woonen vijftig Broeders: die ten deele op de Godkunde ten deele op de Wijsbegeerte studeren. Ja zy zijn toegens
hunnē

hunne kennisse en boozigheid zoo vermaard; dat de Oberste / of iemand van de Broeders / dikwils by de geheime raadpleepingen van den Koning / van de Inquisitie / en van den Aartsbischof / geroepen word.

Het derde Konvent / te weeten van S. Benediktus van Xobregas, is omtrent 1000 schreeden van de stad aan het strand gelegen; zoodanig dat de bloed en de ebbe van de zee tegen de poorten van het Konvent aanklitzten. Het word in grootte achtinge gehouden / en heeft alle bypdagen een zeer grooten aanloop; booz al van de Edelluiden / die op de bygelegene hofsteden woonen. De Vorsten van Portegaal / de Paratogen van Braganca / die van Aveyro / en meer anderen / plagten hier hunne lusthuizen te hebben. Tegenwoozdig word het van veertig Broederen bewoont; en men heeft 'er upt de hoogtens een schoon uytzigt op de zee. De Parochiakerk van het stedekke Atongnia, met het Vikariffchap der kerke / is aan dit Konvent gehecht: 't welk ook te zeggen heeft over de kerke van Groot Rio.

Te Lamego.

Het Konvent van S. Georgius de Reciam, 't welk twee mijlen van de stad gelegen is / plagt eerst van Nonnen bewoont te worden. Maar Johannes Vincentius Bisschop van Lamego / ziende dat 'er de kloostertucht verballen was / heeft het den Broederen te bezitten gegeven. In 't eersten woonden d'er twintig Broeders; die booz 't grootste gedeelte op de Filosofie studeerden: want deze wetenschap is daar met een grooten toeloop van Geestelijken en Leeken opentlijk boozgelezen tot

het jaar 1596. In dat jaar is dit vermaakte Konvent in eene Kapelle veranderd; en zijn de inwoonende Broeders dooz't gezag van Clemens VIII overgegaan tot het nieuwe Konvent van't H. Krups: welk Konvent Laurentius Mourao, Leeraar in beide de Rechten / Raadsheer van 's Konings Hof en van Philips I * Koning van Portegaal / in dit zelfde jaar op een hoogte buiten de stad zeer prachtig en naar de beste regels van de bouwkunde van den grond opgetimmert had. Binnen de afsluitingen van dit Konvent ziet men beele wijnstokken en boogaarden; en zeer waterrijke byvers en fonteynen. De meeste Broeders maaken hun werk van 't preeken en biecht hooren.

Te Evora; By het kasteel Arayolos; Te Portecale; Te Feyra.

Te Ehora staat een Konvent; 't welk naar S. Jan is genoemd / en dooz het geslagt Fereira in 't midden van de stad opgerecht. Dertig Broeders hebben 'er huysbesting en de kost.

In het Konvent by het kasteel van Arrayolos, 't welk dooz Johan Garces op den naam van Mariaas Hemelbaart opgebout is / woenen twintig Broeders. Wanneer Portegaal onder den Koning van Kastije stond; hadden de groote Heeren hier huysbesting / die dagelijks naar Madrit reisden. Die hier het ampt van Oberste bekleedt / heeft ook upt name van

* Te wecten Philips II, Koning van Spanje, maar de eerste Koning van Portegaal, die den naam van Philips heeft gevoert. *Versaelder.*

den Hertog van Braganca het opzigt ober het gasthuys van Arrapolos.

S. Eligius Konvent te Poztekale / 't welk den H. Eligius en O. L. Vrouwe van vertroosting toegewijdt is / word van 35 Broederen bewoont. Sommigen van die Broeders maaken hun werk van 't preeken; sommigen van 't biecht hooren; anderen van 't muzyk. Daar is een groote toeloop van Princen en groote Heeren; die deze kloosterlingen / om het zorgvuldig onderhouden van het religieus leven / altijd in groote waarde gehouden hebben.

Het Konvent van 't H. Krus te Feira, 't welk de Broeders op hunne kosten gebouwt hebben / staat op een plaats die wegens de boogaarden / fonteinen / en bybers / zeer wel gelegen is. De kerk is eene Parochiakerk; en geeft de kost aan acht Kanonniken of Broederen.

Te Konimbre.

Hier staat het Konvent van S. Jan Evangelist; 't welk de Heer Antonius de Conceyzam van zijne overgroote erfgoederen op de bestgelege plaats van de gansche stad zeer prachtig en kunstig heeft laten oprichten. De Broeders / die hier studeeren / worden onderhouden op de kosten van de Konventen / die hen hier om te studeeren zenden. Hier heeft men Meesters / die in de beschaafde wetenschappen / en vooz al in de taalen / ten hoogste bedreeben zijn: daar by Leeraars in de Filosofy / beide de Rechten / en de Godskunde; upt dewelken mannen vooztgekomen zijn / die vooz hunne uptsteekende geleerdheit de luister en 't cieraad van dit Rijk zijn geweest.

weest. Onder dezelve moet vooz al gerekent worden de Hoogleeraar Vincentius a (10) Resurrectione; wiens naam vooz de gansche weereld vermaard is; en die gemeenlyk de (11) Salomon van Portegaal word genoemd.

Deze Koninkliken (De Broeders van Portegaal) hebben verscheide voortreffelikheden. Vooz eerst hebben zy vooz dezen schier alle de gasthuysen van Portegaal / met een grooten naam van oprechticheit / onder hem behoud gehad: maar wyt liefde tot de behoeffening hebben zy dien zwaaren last / daar de eerste mannen van 't Rijk met grooten dyft na gestaan hadden / gewillig aan anderen overgelaten: hun voornemen was / het bestier van alle gasthuysen te laten vaaren: maar de Heeren van Braganca zijn deze Vergaderinge altijd zoo genegen geweest; dat de Broeders / hun ten geballe / het opzigt over de gasthuysen van Arrapolos en Portegaal aan zich gehouden hebben. Ook hebben de Koningen van Portegaal altijd zoo een goed geboelen van hunne liefdadicheit en nedzicheit gehad / dat ze volkomentlyk begeert hebben dat de gasthuysen van Das Caldas en Koumbre onder hunne bestieringe zouden blijven. Zoo dat 'er twee Broeders in beide die gasthuysen hun verblijf houden: en die het ampt van Bewind hebben (Provisor) bekleedt / oeffent zijn recht gebied van 's Konings wege.

En tweede zijn hier geene geloften in gebruik: maar volgens de eerste instelling / die vooz * Gregorius XIII en Clemens † VIII goedgeheurt is / blijft deze Vergadering alleenlyk vooz den hand van eene vryhartige

* Den 1 Juny 1573.

† Den 16 Decemb. 1586.

liefde berecnigt; en word van weinige haarer leden verlaaten; zoo als * Thomafinus en † Suarez getuigen.

Een derde zijn 'er onder hen zeer veel mannen van eene uytsteekende godbzuchtigheid geweest / die gausch Portegaal dooz den glans van hunne heiligkeit en mirakelen bescheenen hebben; ja die vooz alle andere Geestelijken tot in Oostindie / Brasilië / Kongo / en de afgelegenste gewesten van Ethiopie / tot een uitersten lof en roem van deze Vergaderinge / doozgedrongen zijn; en de duisternissen der Barbaaren dooz 't Evangelij van Christus verlicht hebben.

V A F Z E T Z E L I N S I C I L I E.

Deze Vergadering / die in 't jaar 1433. dooz eenen Priester van Palermo / te weten Henricus Simeon, begonnen is / heeft vooz eerst een Konbent

Te Palermo.

Dit Konbent / het mooyste en rijkste onder alle de Konbenten van deze Vergadering / en het huys van S. Jacob de Mazara genaamd / is wel-eer eene Koninklijke kapel geweest; die koning Alphonsus den 21 Oktober 1436. aan den vooznoemden Henricus Simeon uyt louterre mildadigheid geschonken heeft. Tegen dit klooster staat een kerk; die vermaard is dooz het afbeeldzel van de Allerh. Maagd; 't welk daar bewaart wort / en van den H. Lucas (12) geschildert is.

* Ad ann. 1433.

† Tom. 4. de Rel. tr. 9. l. 1. c. 2.

Buiten de stad Nara.

Hier staat een Konbent; 't welk ter eere van S. Calogerus, Patroon der stede / opgehouwt is; alwaar het graf van den gemelden Heilig / onder een zark leggende / met een grooten toeloop van volk word gebiert.

Onder 't gebied van Ravanosa.

Het derde Konbent / onder 't gerecht van Ravanosa op een landgoed van den Graaf van Montal gelegen / is de Allerheiligste Maagd Maria toegewijdt. Dicht by dit Konbent staat een zeer waterrijke bron; die Godt op het gebied van den (13) Graaf Rugierus daar heeft laten opspringen; wanneer die Graaf een leger van 30 duizend soldaaten geleidde; die van grooten doofst verguifde.

In de stad Gorgo.

Hier staat ook zoodauidig een Konbent / 't welk het Konbent van S. A. Droulo van Monserrat word genoemt / en vermaard is door den grooten toeloop van allerhande volk. De 2 laatste Konbenten bestaan door een groot gedeelte van de godbzuchtige giften der geloobigen: en in 't jaar 1626 bestond deze gansche Vergadering uyt 26 Broederen. Als Eugenius IV in 't jaar 1437. zijne goedkeuring aan de Vergaderinge der Broederen gaf; verklaarde hy dat ze naar 't boozbeeld en de levenswijze van den H. Petrus in 't gemeen leefden. Deze Broeders houden genteenschap en zijn vereenigt met die van Venetzie.

VI AFZETZEL; TE WEETEN
DAT VAN GENUA.

Deze Vergadering die uyt drie Konbenten bestaat / en al in 't jaar 1435. van Eugenius IV bebestigt was / is dooz den zelven Paus in 't jaar 1444. met de Veneetziaansche Vergaderinge vereenigt. Met die Vergaderinge is ze in eene groote eendzachtigheit vereenigt gebleeben tot het jaar 1451: wanneer ze op het goedbinden van Nicolaus V. om de oneenigheit die 'er tusschen de Veneetziaanen en Genueezen was / en om meer andere redenen / van de gemelde Vergaderinge afgezondert is. Het vooznaamste Konbent van de Genueesche Vergadering / die noch in haar eersten en bloeyensten staat is / is op den naam van O. A. Vrouws Boodschap ingewijdt.

Dicht by Genua.

Dit Konbent is aldus opgekomen: Dominicus Verruca en Petrus Hicherius, twee Prieesters / hadden hunne kerkelyke ampten verlaaten / om Gode des te byper te dienen. Daar op hebben zy / met verlof van den Paus en den Aartsbisschop van Genua / de armoede en het gemeene leven omhelst; en gingen hun verblijf neemen op eene plaats / dicht by Genua gelegen / die van den nabuurigen bloed den naam van Sturle gekreegen had. Aderhand zijn 'er andere goddzuchtige mannen bygekomen; die ten deele met hun eigen geld / ten deele met de hulpe van andere menschen / binnen korten tyd eene kerk gebouwt heb-

hebben / die op den naam van *S. L. Drouws* Boodschap ingewijdt wierd.

Het tweede Konvent / ook dicht by de zelve stad gelegen / word het Konvent van *S. Jan de Pavarano* genoemd.

Het laatste / wiens naam ik niet gebonden heb / is onder het Bisdom van *Parma* gelegen.

Maar al lang genoeg van de gemelde Boederen of Klerken van't gemeene leven gesproken: 't welk ik echter hoope dat den Leezer niet verbeelt of verdzooten heeft. Doch / op dat het hem eindelijk niet verbeelen mag; zal ik weder tot Beschrijving van de stad *Deventer* keeren.

A A N T E K E N I N G E N.

1. Ik zal den Leezer hier slechts waarschouwen dat *Gregorius XII*, hoewel doorgaans onder de rechte Pauzen gerekend, echter niet van alle Christenen erkent is geweest. Want hy bekleedde die waardigheid ten tijde van die ongelukkige scheuring, die in de veertiende eeuw onder *Urbannus VI* een begin genomen had; en had een Tegendinger, te weten *Benediktus XIII*, die zijn Hof te *Avinjon* eenigen tijd gehouden heeft. Ook is *Gregorius* niet lang Paus gebleeven; maar wierd na veel tegenstribbelens gedwongen om afstand van zijne Opperwaardigheid te doen. Men vindt de gansche zaak by veele Historischrijvers beschreeven; maar 't lust ieder een niet de Historischrijvers op te slaan; en men vindt de voornaamste omstandigheden by ieder van de Historischrijvers niet vermeld. Daarom wil ik het einde van beide de Pauzen, ten dienste van den Leezer, met korte woorden hier verhaalen. Na de dood van *Innocentius VII*, die te Rome gezeeten had, zijn de Kardinaalen van die party te Rome by malkander gekomen; om tot de verkie-

* Zie *Platina*, *Onuphtius*, &c.

zing van een nieuwen Paus te treden. Maar die Paus zoude wederom in Vrankrijk, en eenige andere plaatzen, niet aangenomen worden. *Benediktus XII* zat te Avinjon, en had noch merkelyken aanhang. De Kardinaalen te Rome vergaderd, om een einde van de Kerkfcheuring te maaken, deeden ieder een dierbaaren eed dat zy, indien ze tot die post verkooren wierden, aantonds van de Pauffelike waardigheid afstand zouden doen; indien *Benediktus XIII* ook daar toe te beweegen waar. En staat te weeten dat *Benediktus*, op het sterk aanhouden der grootste Heeren van Vrankrijk, het zelfde pas te voore had beloofst. Als beide de Pauzen dus afstand gedaan zouden hebben, zoude de Pauffelike Stoel zekerlyk open staan; en dan zouden alle de Kardinaalen van beide de partyen gezamentlyk een nieuwen Paus verkiezen. Doch volgens eenige ^b Schrijvers zouden de gemelde Fransche Heeren *Benediktus* niet zoo zeer uyt liefde tot de vrede, als op het aanhouden der Fransche Kardinaalen, tot die belofte genootzaakt hebben. Die Fransche Kardinaalen, die zich te Avinjon ophielden, zouden *Benediktus*, om dat hy geen Fransman maar een Spanjaard was, die opperwaardigheid benijdt hebben. Zy hadden hem, zoo als ze vorder verhaalen, genoegzaam door dwang gekooren; om dat ze na veel twistens en sukkelens over de verkiezinge niet eens kosten worden. Zy voegen ^{er} by dat *Benediktus* een degelyk man was, en voor't Gemeene beste van 't Christenryk ten uysterste genegen: dat hy, tot Paus verkooren, hen dikwils vermaande om eerlyk en heiliglyk te leeven, en zich voor de simony of het koopen en verkoopen van geestelyke ampten te wachten: of dat hy hen anders op het strengste straffen zouw. Hier door zoude de haat onverzoenelyk zijn geworden; en zouden zy de Fransche Heeren al meer en meer tegen *Benediktus* opgemaakt hebben. Maar ik vreeze dat die Schrijvers meer uyt zucht voor *Benediktus*, als naar de waarheit, geschreeven hebben. Hy had beloofst ja gezworen dat hy, indien de vrede der kerke niet anders te bekoomen waar, van zijne waardigheid zoude afstappen; met dit beding noch-

^b Zie Platina in Gregor. XII.

tans dat zijn Tegenparty het zelfde zoude doen. Maar toen de gelegendheit gekomen was, had niemand minder lust tot het afstaan als *Benediktus*: 't welk, als tegen zijne belofte, tegen zijnen eed, tegen 't algemeene welweezen strijdende, een slecht bewijs van zijne heiligheit schijnt te zijn. Maar om weder tot de Romeinsche Kardinaalen te koomen; *Angelus Corarius*, die voor een oprecht, eenvoudig, en heilig man aangezien wierd, en t'zedert langen tijd aangezien was geweest, en daar by eene groote geleerdheit had, wierd tot Paus gekooren. *Leonardus c Aretinus*, die dat alles bygewoont heeft, en geen groote partyzucht toont, verklaart dat hy het gedrag van *Gregorius XII* in alles prijft en goedkeurt, behalven op het stuk van de vereeniging: een teken dat 'er op het leven van dien Paus, tot noch toe, niet het minste te zeggen was. Zoo ras als hy gekooren was, deed hy den eed noch eens, dien hy voor zijne verkiezing had gedaan; en schreef aan *Benediktus XIII* om hem ook tot afstand te beweegen. Hy zoude hem, zoo als hy schreef, ten eerste zijne Legaatzen zenden; om over de plaatze, daar ze die gewigtige zaak behandelen zouden, eens te worden. Het zelfde schreef *Gregorius* aan het geheel Christendom; en *Benediktus* was alzoovardig in dezelfde beloften te doen als *Gregorius*. De laatste hield zoo verre zijn woord, dat hy 'zijne Legaatzen aan *Benediktus* zond: en *Benediktus*, uyerlijck even wel gezind, quam met die Gezanten over een dat Savona de plaats zoude zijn, daar hy en *Gregorius* malkander zouden spreken, en afstand doen. Maar toen 't 'er op aanquam, was *Gregorius* gansch verandert: want door de gebeden van zyne vrienden vermurwt, en door *Ladislans* Koning van Napels aangemoedigt, zocht hy nu niet anders als uytvlugten. Te voore had hy verklaart, en het zoo als het scheen ook gemeent, dat hy liever te voeten met een stok in de hand naar de bestemde plaats zoude gaan, als 'er van daan blyven. Maar nu begoft het dan hier dan daaraan te schorten; en hy deed zonder ophouden *d* gelden dat 'er te Savone geen veiligheid

c *Rerum Italic.* pag. 252.

d *Du Puy Hist. du Scisme.*

genoeg was, dat 'er de Koning van Vrankryk alles vermogt, enz. *Benediktus*, loozer als hy, toonde zich des te vueriger om ter bestemde plaatze te verschynen, hoe dat *Gregorius* meer achter uyt week. Zy schreeven over en weer brieven op brieven, en zonden malkander den eenen Gezant voor, den anderen na; als of ze het oprechtelyk meenden: maar anders quam 'er niet af. Dit deed de oogen der menschen open gaan. Vrankryk viel *Benediktus* af, die naar Spanje vlugte: *Gregorius* wierd van 't grootste gedeelte van Duytsland, Hongarye, Polen, en Engeland verlaaten: en ging zich verschuilen by *Karel Malatesta* Heer van Rimini. Men beriep eene Synode te Pise, daar *Benediktus* en *Gregorius* afgezet wierden; en *Alexander V* tot Paus verkooren. Doch de Kerkscheuring was daar door niet geheelt, maar grooter gemaakt. *Ik had twee mannen of bruidegoms*, zegt de kerk by zeker Schrijver: *zy hebben gemaakt dat ik 'er drie hebbe*. *Benediktus* en *Gregorius* wilden niet afgezet zijn: en ze hielden elk noch eenigen aanhang. Eindelijk is het daar toe gekomen dat alle drie de Pauzen, te weten *Gregorius XII*, *Benediktus XIII*, en *Joannes XXIII*, *Alexanders* nazaat, in de Kerkvergaderinge van Konstans afgezet wierden.

2. Dit is die zelfde Paus, dewelke zoo overhoop heeft gelegen met de Kerkvergaderinge van Bazel; en eindelijk door de zelfde Vergadering afgezet wierd. De zaak, die zoo veel geruchts heeft gemaakt, en waar van het rechte bescheid overal niet gevonden word, verdient wel in 't kort beschreeven te worden. De Kerkvergadering van Konstans had een Dekreet gemaakt dat 'er binnen vijf jaaren wederom een algemeene Kerkvergadering most gehouden worden. Die Vergadering wierd op haaren tijd door *e Martinus V* uytgeschreeven; en de stad Bazel voor de plaatze gekooren, daar 't algemeen Koncilie zonde gehouden worden. De Paus zond 'er den Kardinaal *Julianus* voor zijnen Legaat na toe, om 'er van zijnent wege voor te zitten: maar dewijl hy kort daar op het leven verliet, quam *Eugenius IV*

^e Zie Hist. des Conciles Genev. Edm. Richerii Hist. Concilior. &c.

in zijne plaats; die de uytſchrijving der Kerkvergaderinge van Bazel bevestigde; en den Kardinaal *Julianus* op nieuw benoemde, om 'er voor te zitten. Een van de inzigten, om dewelke de Kerkvergadering by een gekomen was, en daar ze voornamentlijk op doelde, was het hervormen van de kerk: zoo wel in haar hoofd als ledematen. Dit hervormen, voornamentlijk in 't Hoofd, zoude groote zwaarigheden ontmoeten; dewijl het Hof van Rome dat altijd met alle kracht zoekt te stemmen. De allergrootste zwaarigheid, om 'er dit tusschen te voegen, bestond daar in, dat de Italiaansche Bisschoppen die van de andere Naatzien in getal verre overtreffen: en die Italiaansche Bisschoppen, die dik wils de grootste inkomsten niet hebben, en op een Kardinaals nuts hoopen, voegen zich doorgaans aan den kant van 't Roomsche Hof. Onder de andere Bisschoppen worden 'er altijd ook gevonden: dewelken, 't zy dat ze de zaak zoo bevatten, 't zy uyt byzondere inzigten, niet tegen 't Hof van Rome zullen stemmen. Overzulks indien de zaken naar de meerderheit der stemmen moesten afgedaan worden, gelijk in alle Kerkvergaderingen gebruykelijk was geweest, was de Paus genoegzaam verzekerd dat 'er niets tegen zienen wil zoude doorgaan. Maar de Vaders van Bazel, om daar voor te weezen, volgden het voorbeeld der Kerkvergaderinge van Konstants: dat is, men verdeelde de Vaders in Naatzien: en men telde de stemmen niet, maar de Naatzien. Ieder Naatzi, te weeten de Italiaansche, de Hoogduytsche, de Fransche, de Spaansche, de Engelsche, hield haare byzondere Vergaderingen: daar ieder voorstelde, 't geen hy noodig achte. Zy deelden malkander hunne besluiten mede, of 'er de anderen wat tegen mogten hebben: men sprak 'er malkander over: tot dat alles ge effent wierd. Dan wierd zoo of zoo een punt in eene byeenkomste van de Gemagtigden der Naatzien getekent, bezegelt, en voor de gansche Vergadering gebragt, om 'er goedgekeurt te worden. Zoo dat het Koncili, in eene openbare Zittinge vergaderd, niet anders deed als de besluiten

f Zie den Heer l'Enfant Hist. du Concile de Const. Livr. 1. n^obr. 74.

en Dekreeten der Naatzien bevestigen: en of een^e Naatzi tienmaal meer Bisschoppen mogt hebben als eene andere, ja als alle de Naatzien t'zamen; dat kost haar, om zoo te spreken, niet helpen. Dat voorbeeld, om 'er dit ook by te voegen, zouden de yverigste ^g Bisschoppen naderhand in de Kerkvergaderinge van Trente nagevolgt hebben: maar wat moeite dat 'er gedaan wierd, de Paus was 'er niet toe te beweegen.

Als nu de Vaders, te Bazel vergaderd, het hervormen van de kerk, en vervolgens ook van 't Roomsche Hof, met ernst gingen verhandelen, en de handen aan 't werk sloegen; begoft de Paus *Eugenius* te deinzen; en deed alles wat hy kost om de Kerkvergadering af te breeken. Hy zond den Legaat *Julianus* bevél om de Vaders, zoo als hy best konde, te doen scheiden: en hoewel de Legaat, die de gevolgen beter voorzag dan de Paus, zich daar tegen stelde; *Eugenius* bewoeg hemel en aarde om de Vergadering ten minste te verplaatzen. Maar de Vaders van Bazel verre van daar door in hunnen yvet te flauwen, of naar scheiden te denken, stelden den Paus eenen tijd om 't Koncili ongemoeid te laten. De Paus bleef even onbeweeggelyk: de Keizer *Sigismundus* bemoeit zich met het werk; en smeekt den Paus op 't allerkrachtigste om 't Koncili te begunstigen: en 't geen hy 'er tegen gedaan had in te trekken. De Paus luistert nergens na, tast de Vaders met kerkvonnissen aan, ja geeft twee Bullen uyt om het Koncili te doen scheiden, en al wat 'er verhandelt was nietig te verklaaren. Maar ziende dat hy 't niet langer houden kon, en voor erger beducht, verklaart zich eindelijk na 23 maanden tegenstriobelens voor het Koncilie. Hy verklaarde in zijne nieuwe Bullen dat het Koncili wettiglyk vergadert was, en vergadert bleef, en wettiglyk vergadert most blijven: dat hy 't voor een wettig Koncili hield, als of het niet ontbonden ware geweest; dat hy alles, wat in de voorgaande 16 Zittingen gedaan was, goedkeurt en bevestigt: en ook alles goedkeurt wat 'er in de volgende Zittingen voor de uytroeyinge der ketteryen, de vereeniginge der Chris-

^g Zie de Pin Hist. du Concile de Trente.

tene Vorsten, en de hervorminge der kerke, zoo in 't Hoofd als de ledemaaten, gedaan zal worden. Maar 't staat te letten dat het zelve Concili, in de tweede, derde, twaalfde, en zestiende Zittingen, de Dekreeten der Kerkvergaderinge van Konstans aangenomen had, waar in 't gezag van een algemeen Concili boven den Paus vastgesteld word. Dit is de reden dat de Voorstanders der Concilien, ik meen die 't gezag der Concilien boven dat van den Paus verheffen, deeze goedkeuring van *Eugenius* ten hoogste doen gelden. En het staat by alle Katolijken valt dat de uitspraken der algemeene Kerkvergaderingen in geloofzaken, als 'er de Pauffelike bevestiging bygekomen is, voor onfeilbaar moeten gehouden worden.

Dit is de reden dat *h Platina*, voor 't Hof van Rome ingenomen, op den Paus *Eugenius* om die goedkeuring geweldig smaalt. Anderen ⁱ zeggen dat *Eugenius*, als hy de voornoemde Bulle verleende, ziek te bedde lag: maar dat zouden *Platina*, *Onuphrius*, *Bellarminus*, en meer anderen niet verzwegen hebben. Zy voegen d'er by dat hy door eenige Kardinaalen, en voor al door den Gezant van Venetzie, vervaard was gemaakt; als zoude hy, indien hy zich niet voor 't Concilie verklaarde, van al de weerd verlaten worden. Daar zal ik nu maar op zeggen dat 'er geen behoorlijk bewijs van dat zeggen bygebragt word. Hoe verre die ziekte en vreeze, indien ze wel beweezen waren, de zaak veranderen zouden, dat onderzoek zal ik nu een ander overlaten.

De Paus scheen nu met de Kerkvergaderinge vereenigd, en eenen lijn met de Vaderen te trekken. Maar de Vaders gingen al voort met de kerk in 't Hoofd en ledematen te hervormen; de Annaaten, Reservaatzien, en wat 'er van dien aard is, af te schaffen: en de Paus zocht maar gelegendheit om zich van al dat hervormen te ontlasten. Ondertusschen koomt de Keizer *Sigismundus*, de grootste steun en handhaver van 't Concili, te sterven. Toen ging de hemel voor *Eugenius* open. Fluks bevel aan 't Concili gezonden, om te scheiden: en te Ferrare

^h In *Eugenio* IV. ⁱ Zie *Hist. des Conciles Genev.*

by een te koomen. De Kardinaal *Julianus*, die met zoo eene kloekheit voor het Koncilie gestreed en de banvonnissen veracht had, viel het zelve tegen. De Veneetziannen ook. Het Koncili hield evenwel stand; en daagde den Paus om voor de Vergaderinge in eigen persoon te verschijnen: verklaart zijn bevel, om de Vergadering te Ferrare te houden, nietig en onbestendig: veroordeelt den Paus zelf als hardnekkig, en schort zijne magt op, zoo in 't geestelijke als tijdelijke. Daar had men twee Koncilien, 't eene te Bazel, 't andere te Ferrare. Elk had zijne voorstanders en verdedigers, en daar onder zeer geleerde mannen. 't Moest buigen of bersten; 't Koncili quam zoo verre dat *k Eugenius* als hardnekkig, de kerke ongehoorzaam, in zijne wederspannigheid volhardende, stoorder van de kerkelijke rust en vrede, ontlichter der algemeene kerke, ja als een verkooper van geestelijke ampten, een meenedige, onverbeterlijke scheuringmaker, (apostaat, ketter) verquiltter van de rechten en goederen der kerke, onnutte en schadelijke bedienaar van 't Roomsche Pausdom, afgezet wierd. Zy gingen noch vorder, en koozen *Amadeus* van Savoye tot Paus; die zich *Felix V* liet noemen. Maar verscheide Bisschoppen, voornamentlijk van de Fransche kerk; ziende dat men tot zoo een afzetting koomen zoude, waren by tijds uyt het Koncilie geweeken, en naar huys gekeert. Zy voorzagen dat dit afzetten eene scheuring baaren zouw; en de Paus *Eugenius* had zijne vrienden aan 't Hof van Vrankrijk. Toen de afzetting en het verkiezen van een nieuwen Paus doorgegaan was; quam 't 'er op aan om *Eugenius* van de Vorsten te doen verlaten. Maar daar begon het werk te haperen. De nieuwe Paus zond zijne Legaaten naar Vrankrijk, *Eugenius* ook. De Koning deed ze met alle tekenen van eere ontvangen: en zijn antwoord aan die van *Eugenius* quam daar op uyt dat hy bereidwillig was om de kerke, daar ze wettig vergadert was, gehoorzaamheit te bewijzen: dat hy het Koncili van Bazel altijd voor een wettig Koncilie gehouden en dat van Ferrare noit goedgekeurt had: maar wat de afzetting

van *Eugenius* en de verkiezing van *Felix* belangde, dat hy niet verzekerd ware of alles in de behoorlijke forme toegegaan was; en of het Concili van Bazel op dien tijd genoegzaam de geheele kerk verbeelde, om tot zulk een werk voort te treden: dat hy, zoo lang hy geen grooter licht in die zake zag, *Eugenius* voor Paus zoude erkennen, enz. Alles begonst ten beste voor den Paus *Eugenius* te draayen: de Dolfyn van Vrankrijk, naderhand *Lodewijk XI* geworden, trok ¹ met een leger naar den kant van Bazel, om de Kerkvergadering uyt Bazel te verdrijven. De Vaders, die daar niet gekomen waren om te vechten, moesten wijken: de meeste Vorsten wierden het krakeelen moe. *Albertus*, die Keizer was geworden, was op dat stuk geen *Sigismundus*: de Koningen van Vrankrijk, Engeland, Sicilie, en meest alle de Vorsten, spanden t'zamen om *Felix V* tot afstand te bewegen. Hy deed het ook: *Eugenius* bleef Paus; en *Felix*, om minder gevoelen van zijn verlies te hebben; wierd Deken der Kardinaalen en Pausselijke Legaat over Duytsland verklaart.

Ik heb 'er noch by te voegen dat *Eugenius*, wat zijn vorder gedrag belangt, van de Historischrijvers zeer geprezen word: behalven dat hy, voor eenen Paus, al te veel van 't oorlogen gehouden heeft.

3. Dat klooster der Reguliere Kanonniken zal metertijd bynae uytgestorven zijn; om dat *Balthazar de Cossa*, die de stad als Pausselijke Legaat regeerde, en naderhand onder den naam van *m Johannes XXIII* Paus geworden is, de goederen van 't klooster verkocht en het geld in zijne zak gestoken had. *C. n Sigonius*, in zijne Historie der Bischoppen van Bolonje, beschrijft de zaak op de volgende wijze. *Antonius Corrarius* was door zijnen oom, *Gregorius XII*, tot het Purper verheven, en Bisshop van Bolonje gemaakt. Maar dewijl de stad zich zelve de gehoorzaamheit van *Gregorius* onttrokken had; kost *Corrarius* in het bezit niet koomen: en de goederen des Bisdoms wierden ondertusschen door opzichters besliert. *Balthazar de Cossa*, die 'er

¹ Platina, enz.

^m Platina noemt hem Johannes XXIV.

ⁿ Lib. 3. in Episcopo Ant. Corratio.

door *Bonifacius IX* tot Legaat aangesteld was, en dat Legaatschap noch bleef behouden, zag de gelegenheit schoon, om 'er voordeel uyt te trekken. Hy had 'er lang op toegeleit, om tot vermeerdering van zijne magt groot geld te verzamelen. „ Met dat „ inzicht heeft hy de kerken en kerkelijke goederen „ vervreemdt; de goederen des Bisdoms 't zoek ge- „ maakt; het hout, de steenen, en al het geld, dat „ tot het opbouwen van *S. Petronius* kerk by een „ gebragt was, tot zijn gebruyk gekeert; de goede- „ ren van 't *Gregorius* kollegie verkocht; en het aan „ zakdraagende Monnikken te bewoonen gegeven. „ Maar om deze en meer andere zaken, die hem „ naderhand in de Kerkvergaderinge van Konstants „ verweeten wierden, is hy daar van zijne Pauffe- „ lijke waardigheit afgezet. „

Hier uyt heeft men ook dat het gemelde klooster den *H. Gregorius* al voor Patroon verkooren had, eer dat het aan de Broeders van 't gemeene leven gegeven wierd.

4. De Reguliere Kanonniken moeten 'er na het vertrek van *Balthazar de Coffa* weder ingekomen zijn: want *Sigonius*, die dit ook o verhaalt, zegt dat de Broeders in de plaats der Reguliere Kanonniken gekomen zijn: en hy voegt 'er deze reden by, dat 'er geene Reguliere Kanonniken overgebleven waren, behalven den Prior met eenen Lekebroeder.

De Bisschop *Nicolaus*, van wien hier gesproken word, was een man die een Bisschop hieten mogt. Hy was eerst Prior van de Karthuizers geweest; en men had zeer groote moeite gehad om hem tot het aanneemen van die waardigheit te beweegen. Bisschop geworden, veranderde hy zijne oude manier van eeten en drinken niet; en hield altijd een Karthuizers tafel. Dan hield hy zoo veel meer van zijne inkomsten over; 't welk hy altemaal den armen toedeelde; of tot het uythuwelijken van huwbaare dochters besteede. De geleerde luiden, of die er gens in uytstaken, wierden van hem gekoestert en voortgeholpen. De Kardinaals hoed, dien hy met alle kracht afgeweezen had, wierd hem door *Martinus V* tegen zijn wil en dank op het hoofd gezet.

o *ibid.* lib. 4, in *Nicolao Albergato.*

Hy is verscheidemaal voor Pausselijken Legaat naar de Hoven der Vorsten gezonden; voor al, als 'er over het byleggen van inlondsche vyandschappen en het maaken van vrede te handelen was. Zijne vordere daaden worden van *Sigonius* breeder beschreeven: en, zoo men *Franciscus* of *Philippus* geloof mag geeven, is hy na zijne dood aan zijnen quekeling *Thomas van Sarzano* verscheenen; en heeft hem verzekert dat hy noch de Opperbisschop van 't Christendom worden zouw; die ook Paps geworden is, en den naam van *Nicolans V* gedragen heeft.

5. Dit is geweest de *H. Brigitta*, in Zweden gebooren; en, zoo als sommigen schrijven, uyt het bloed der Zweedsche Koningen gesproten. Dit is althans zeker dat haar vader *Birger* genaamd, van hoogen adel was. Zy wierd in haare 7 jonkheit, hoewel tegen haaren dank, ten huwelijk gegeeven aan *Wipho van Wlphado*, Prins van Neritië; by wien zy acht kinderen gekreegen heeft. Na dat ze veele jaaren t'zamen gewoont hadden; zijn ze met wederzijdsche toestemminge gescheiden, om hun werk alleenlijk van de godvruchtigheid te maaken. *Wipho* wierd een Bernardyner Monnik; en zy sichte een klooster, *Salvators* klooster genaamd. Zy besteedde een goed gedeelte van haare overige jaaten in godvruchtige pellegrimmaadjen; reisde naar Palestijne, en van daar naar Rome; daar zy ook gestorven is. Het word ook tot haaren lof geduidt dat zy 'er niet weinig toe geholpen heeft, dat *Gregorius XI*, die naar 't voorbeeld van eenigen zijner voorzaaten zijn Hof te Avenjon hield, zich liet beweegen om van daar op te breeken, en Rome voor zijne woonplaatze te houden. Maar eene zaak maakt haare levensbeschrijving aanmerkelijk: andere Heiligen worden eens gekanonizeert, of op de lijst der Heiligen gestelt: maar dat is haer driemaal gebeurt. Zy wierd eerstelijk in 't jaar 1391, achteen jaaren na haare dood, in 't getal der Heiligen opgeschreeven door *Bonifacius IX*. Maar *Bonifacius IX* zat op den Pausselijken Stoel ten tijde van die beruchte kerkscheuring, die onder *Urbanus V* begon-

p In Orat. ad Xystum Pontif. 7 Baillet, enz.

nen

nen was : en daarom vreesden de Zweeden dat die Kanonizaatzi geene algemeene goedkeuring zoude hebben ; en zy hadden zoo verre gelijk dat de party van *Benediktus XIII*, of *Petrus de Luna*, na eene Kanonizaatzi door *Bonifacius IX* gedaan niet veel gevraagt zoude hebben. Om dat r kanonizeeren dan buiten alle tegenspraak te stellen , hebben de Zweeden en Deenen den tijd waargenomen dat de kerk in 't Koncilie van Konstants vergadert was ; en dachten , niet zonder reden , indien ze *Brigitta* door eene algemeene Kerkvergadering gekanonizeerd kosten krijgen , dat 'er dan niet tegen te kakelen zoude vallen. Dus zijn 'er gezanten van drie Koninkrijken , Zweden , Denemarken en Noorwegen , met eenige Gemagtigden der Geestelijkheid , voor het Koncilie verscheenen , om de gemelde Kanonizaatzi te verzoeken. Om die te verkrijgen , deeden ze de geboorte , heiligheit , pellegrimmaadjen , openbaringen , en veelvuldige mirakelen van *Brigitta* gelden. Als 'er naar bewijs van hun zeggen gevraagt wierd ; verscheen 'er een overgroot getal van Zweedsche Hoogleeraars en Licentziaaten , die alles met plegtigen eede bevestigden. Daar op wierd eenpariglijk voor het *kanonizeeren* gestemt , en *Brigitta* heilig verklaart. De plegtigheid wierd te Konstants door *Joannes XXIII* verricht , die van de Kerkvergaderinge voor den waren Paus erkent en gehouden wierd ; maar op het tijp stond van afgezet te worden. Echter waren de Zweeden noch niet ten volle gerust ; en wilden 't noch zekerder hebben. Toen *Joannes XXIII* die plegtigheid verrichte , hoewel hy doorgaans voor den rechten Paus gehouden wierd , had hy evenwel noch twee mededingers of Tegenpauzen ; en die hadden hunnen aanhang ook : dat mogt noch eenige belemmering of twijfeling gebaart hebben. Zoo spraken ze dan *Martinus V* aan , en verzochten de bevestiging van de gemelde Kanonizaatzi. *Martinus V* gaf de bevestiging in volkome form , en verklaarde *Brigitta* noch eens heilig. Ik

r Zie den Heer l'Enfant Hist. du Concile de Constans ; die alles uyt de origineele stukken van Vander Hardt getrokken heeft.

zal 'er noch byvoegen *f* dat *Henricus ab Hassia*, een goed Katolijk Leeraar, ter gelegendheit van het kanonizeeren van *S. Brigitta*, zijne klagten deed dat men de Santen en Santinnen veel te veel vermeenigvuldigde.

Ik moet 'er ook byvoegen dat de Zweeden, zoo ras als het gemelde kanonizeeren in de Kerkvergaderinge van Konstants doorgegaan was, by *Joannes XXIII* om het kanonizeeren van drie andere Zweeden aangehouden hebben. De eerste was *Nicolaus* Bisschop van Linkopin; die in 't jaar 1291. in de geure van heiligheit gestorven is. De tweede was *Brynolfus* Bisschop van *Scora*; die 47 jaeren vroeger overleden was. De derde was *Nigris* genaamd, en een Augustynier Monnik geweest. De brief, dien ze daar over schreeven, wierd den gemelden *Joannes XXIII* niet ter hand gestelt, om dat zijne zaken op een zeer slechten voet begosten te staan: maar wierd de Kerkvergaderinge zelf behandigt. Die Vergadering stelde Gemagtigden aan om het leven en de wondertekenen der opgegeevene Heiligen te onderzoeken, en te overweegen of het niet dienstiger ware het getal der Heiligen te verminderen als te vermeerderen. Daar op heeft *J. Gerson*, een van die Gemagtigden, zijn werkje van de onderscheidinge der Geesten gemaakt: daar hy vele mislagen omtrent de veropenbaringen en nachtgezigten aanwijst. Dat werkje was van dit gevolg dat de gemelde drie Heiligen toen geen beurte kreegen; en de Zweeden naar den toekomenden Paus geweezen wierden, om hem van alles nauwkeuriger bewijs te geeven. Ik weet van die Heiligen niet veel te vertellen als dat *Nicolaus* Bisschop van Linkopin, die den toenaam van *de Koning* voerde, treffelijk oorlogen kost: want als *Christiernus* Koning van Denemarken met een magtig leger in Zweden gevallen was: heeft de Bisschop, die slechts zijne eigen huysboden en een deel opgeraapte landzaaten en boeren by malkander gekreegen had, de Deenen uit eene hinderlage zoo vinnig en heldhaftig aangetast dat 'er meenigen verslagen wierden; het gansche

f Zie Naucier ad ann. 1415.

* Zie Joh. Magn. Hist. Gothor. & Sucon. lib. 23, c. 5. leger

leger aan 't loopen teeg; en de Koning zelf bynae gevangen wierd.

6. Deze zaak was aldus toegegaan: Na de dood van *Nicolaus II* was 'er te Rome veel te doen over het verkiezen van eenen Paus; om dat 'er twee magtige partyen waren, die ieder het meeste beschik in de verkiezing wilden hebben. De eerste party was die van den Kardinaal *Hildebrandus*: de tweede die van de Graaven van Freskan en Galere, en van de meeste Romeinsche Heeren. De Keizers hadden toen veel in de verkiezingen der Pauzen te zeggen, zoo dat men tot zoo eene verkiezing, zonder des Keizers toestemminge, niet voorttreeden moot. Zoo stierden dan beide de Partyen hunne Gemagtigden naar 't Hof, om 's Keizers gunst te verzoeken. *Geraard* Graaf van Galere, door de Romeinsche Heeren afgevaardigt, bragt den Keizer een goude kroon; en bood hem de waardigheit van Roomschen *Patricius* aan. De Keizer te weten *Hendrik IV* die noch minderjarig was, door die geschenken en de redenen van Graaf *Geraard* gewonnen, begeerde den Kardinaal *Stephanus*, die door *Hildebrandus* afgezonden was, geen gehoor te geeven; die dus onverrichter zake, ja met schaamte en schande, weder naar huys moest keeren. De Kardinaalen, hoewel aldus voor 't hoofd gestooten, traden tot de verkiezing, en verkooren *Anselmus* Bisschop van Luca; die ze dagten dat den Keizer aangenaam zoude zijn. Doch die verkiezing wierd ten Hove opgenomen als eene verbreking van de Keizerlijke wetten: en daar op bevel gegeeven om tot eene nieuwe verkiezing te treden. De keur viel op *Cadelous* Bisschop van Parma. *Cadelous*, die den naam van *Honorius II* aangenomen had, quam tot twee reizen toe met een talrijk leger voor Rome: maar wierd tot twee reizen toe te rug gedreeven. Hy ontquam het zelf ter nauwer nood, en vlugte op een kasteel. Daar wierd hy zoodanig belegert, dat hy de belegeraars met groot geld omkopen moest; en ter smuik uyt het kasteel gelaten wierd. Dus bleef *Alexander II* voor een wijle tijds in de geruste bezittinge van zijne opperwaardigheit. Maar eenigen tijd daar nae is *Annon* Aartsbisschop van Keulen, die na het ver-

trek der Keizerinne *Anna* het voornaamste bestien van 't Keizerrijk in handen had, te Rome aangekomen; en hield daar staande dat de verkiezing van *Alexander II* geen stand mogt noch konde houden; ten eerste om dat ze geschiedt was zonder des Keizers toestemminge; ten tweede om dat hy, zoo als hem nagegeeven wierd, door kracht van geld Paus was geworden. Men besloot over die zake eene Kerkvergadering te Mantua uyt te schrijven; daar *Alexander* zijne zaak zeer krachtig bepleitte; en *Cadelous*, die nauwelijks zijnen mond tot zijne verdediging durfde open doen, genoegzaam ter sluip naar huys keerde. *Alexander* zuiverde zich ook by eede van de aangetichte simony. *Annon*, en de Bisschoppen van Lombardye, vielen *Alexander* toe; maar daar tegen moest *Alexander Cadelous* zijne vergripping quijtschelden; en *Gubertus*, een magtig Heer van Parma, 's Keizers Kantzelier, Aartsbisschop van Ravenne maaken. Ook wierd 'er voor 's Keizers rechten tegen het toekomende gezorgt, en alle krakeel aldus beslist.

7. *Humiliaten* is zoo veel zeggen als Vernederden: welke benaming, gelijk ook de Order zelf, volgens sommige v Schrijvers by deze gelegendheid opgekomen is. De Keizer *Frederik Barbarossa* had de stad Milane geheel en al verwoelt, en den ganschen Adel verbannen. Eenigen van die verbanne Edelluiden, dit zich in Duytsland bevonden, kleedden zich in 't wit, deden eenen voetval voor den Keizer; en vermurwden hem zoo verre, dat hy ze wederom verlof gaf om naar hun land te keeren. Daar gekomen, bleeven zy het witte kleed draagen; in 't welke zy hunne vryheid verkreegen hadden: begosten eenigen tijd daar nae eene Vergadering op te rechten; en namen de benaming van *Humiliaten* of Vernederden aan. Zy schikschikten zich naar den Regel van *S. Benediktus*; vermenigvulden zeer; en bezaten veele rijke kloosters in 't Milanees. Anderen w spreken van die vernederinge voor Keizer *Frederik* niet; en vertellen

v Zie Schonebeek Geestelijke Orders.

w By *Turfellinus* in *Conrado Salico*. Zie de Fransche Aanteekeningen op *Turfellinus*, in *Frederico Barbarossa*.

de zaak aldus: dat eenige Edelluiden van Milane, door Keizer *Koenraad II* in ballingschap gezonden, van *Hendrik* verlof gekreegen hebben om weder naar hun Vaderland te keeren; en toen eene Religieuze Vergadering, onder den naam van *Humiliteiten*, begosten op te rechten. Anderen x wederom verhaalen dat ze door *Koenraad II*, of *Frederik Barbarossa*, uyt hun Vaderland gejaagt zijnde, van *Hendrik VI* verlof gekreegen hebben, om t'huys te komen. Men kan met grooter zekerheit van de uytroeyinge dezer Order spreekē. Zy was, naar het sckryven van *Tursellinus*, tot groote ongeregeldheden vervallen; en de Oversten leefden in eene uyterste ongebondendheit. 't Verval was zoo groot dat ze voor negentig kloosters, die ze bezaten, niet meer als 170 Monnikken hadden: dat is geen twee voor ieder Konvent. De Kardinaal *Carolus Borromeus*, die een ongemeenen yver voor de Kerk- en Zede-tucht had, deed zijn best om 'er de hervorming in te voeren. De Oversten der Order, die van gedrag niet begeerden te veranderen, wilden ook geene hervorming hebben; en werkten d'er met al hun vermogen tegen. Maar *Carolus Borromeus*, als hy wat goeds voor had, was geen man om voor eenige zwarigheden te blijven staan. Daar by was hy een Kardinaal, by den Paus wel gezien, en neef van den voorgaanden Paus: zoo dat ze de hervorming, het grootste quaad dat 'er naar hun begrip op de weereld was, niet zagen te weeren of te beletten. Drie van die Oversten, die het koste wat het koste de hervorming buiten hunne kloosters wilden houden, spannen t'zamen om den Kardinaal het leven te beneemen, en koopen een moordenaar om, die een vuuroer op den H. Man loste. Daar op heeft *Pius V*, ziende dat 'er geen zalf aan zulk een volk te strijken was, de gansche Order in 't jaar 1570. vernietigt.

8. Ik wil hier het leven en gedrag van *Alexander VI* niet ophaalen: het is maar al te zeer bekend; en het kan niet zeer dienen om groote sstichting te geeven. Ik kan evenwel niet ongemerkt voor by laten gaan hoe dat eenige Schrijvers, als de geleerde y Bollandisten, die den Historischrijver *Od. Raynaldus* tot hun voor-

x Zie de Fransche Aantekeningen, ega.

y Id Propylæo Mail, &c.

ganger hebben, dezen Paus omtrent het laatste bedrijf van zijn leven zoeken te ontschuldigen. De Historischrijvers verhaalen doorgaans dat *Cesar Borgia Alexanders* zoon, met zijn Vaders weeten, of de Vader zelf, eenige flessen uytsteekenden wijn had laten vergiftigen; om een rijken Kardinaal, by wien ze te eeten zouden gaan, te vergeeven; en aldus aan zijne schatten te koomen. Maar als ze over tafel zaten; moest de Schenker, die van den toeleg wist, een noodige boodschap doen: wanneer een andere knecht, nergens van weetende, den Paus en zijnen zoon zoo wel als den Kardinaal, van dien vergiftigen wijn te drinken gaf. Zy voegen d'er by dat de Paus, twee en zeventig jaren oud, en vervolgens te zwak om de kracht van 't vergif te wederstaan, het den eigensten dag bestorf: maar dat de zoon, in zijne volle kracht zijnde, door bequaame middelen geholpen wierd. Dit zal men omtrent op dezelve wijze, niet alleen by uytlandsche maar ook Italiaansche Schrijvers, beschreeven vinden; en by zulke Italiaansche Schrijvers, die 't altijd met de Pauzen en 't Hof van Rome gehonden hebben: als *R. Volaterranus*, *P. Bembo*, *Onuphrius*, enz. Daar koomt deze omstandigheid noch by, dat *Cesar Borgia*, en de Kardinaal *Hadrianus*, die aan dezelve tafel met den Paus gegeten hadden, ook op den zelve tijd ziek geworden zijn. Maar *Oder. Raynaldus*, by de Bollandisten bygebragt, ontkeent het vlak uyt dat de Paus door vergift zoude gestorven zijn; of dat hy, of *Cesar Borgia*, of de andere gasten, vergiftigen wijn zouden gedronken hebben. Indien de Paus van geen vergift gestorven is, en noch hy noch iemand anders vergiftigen wijn gedronken heeft; dan vervalt het algemeen zeggen dat *Alexander VI* den gemelden Kardinaal had willen vergeeven, en van zijn eigen vergift gestorven zy. Maar om een algemeen zeggen dat op zoo veele waarschijnlijkheden steunt van valsheit te overtuigen, en alle Historischrijvers als uyt te dagen, dient men met goede en krachtige redenen gewapend te zijn. *Raynaldus*, die de gemelde ziekte eene besmette en pestilenzieele lucht toeschrijft, steunt daar op dat de Vatikaansche Registers niet diergelijks te kennen geeven; en dat

Johan-

Johannes Brocardi, die alles gezien en bygewoont heeft, daar hy het openstaan van den Roomschen Stoel beschrijft, in zijn verhaal met die Registers volkomenlijk overeenkomt. Dit verhaal, voor zoo verre het de dood van *Alexander V I* beschrijft, bestaat daar in dat de Paus den 12 Augusti 1503. onpaffelijk wierd: dat 'er den vijftienden, na dat hy gelaten was, een anderendaagsche koorts by quam: die hem tot het laatste toe by gebleeven is: dat hy den zeventienden eenige geneesmiddelen innam; en den achtienden zijne blecht sprak aan den Bisschop van N. dat hy, na het hooren van de Misse, de Kommuni en het laatste Olyzel ontfing; en daar op uyt het leven scheidde. Daar word van geen vergift gesproken; 't is waar. Maar een ander zal zeggen dat het verzwijgen van een hatelijke omstandigheid geen vast bewijs geeft dat die omstandigheid niet voorgevallen zy: en dat de gemelde Schrijver die tot het Hof behoorde, zoo wel als de opsteller van 't Register, in die omstandigheden van tijden en zaken zijne redenen kan gehad hebben om zoo eene zaak niet te vermelden. Doch ik zal die zaak liever daar laten; en uyt den zelve 2 Schrijver verhaalen hoe slecht dat hy na zijne dood gehandelt is. „ Als de Paus „ dood was, zegt hy, heeft de Hartog van Valence „ (dat is *Cesar Borgia*) den Heer *Michael* met een „ groot gevolg gezonden om de deuren te sluiten, die „ naar de Pauffelike kamer en woonstede leidden. „ Een van dat gevolg, vindende den Kardinaal de „ *Casa-nova*, dreigde hem den hals te draayen, en „ uyt het venster te werpen; zoo hy hem de sleutels „ van 't Pauffelijk geld niet ter hand stelde. De „ Kardinaal, daar door verschrikt, gaf hem de sleu- „ tels. Toen drongen ze by hoopen en met een „ groot geweld in de binnenkamer; en roofden al „ het geld dat ze in twee kassen vonden; bestaande „ ongevaar uyt tien duizend dukaaten. „ Dan ver- „ haalt hy hoe dat hy de weereldlijke en Reguliere „ Geestelijcheit liet aanzeggen dat ze 's anderendaags „ in 't Paleys moesten verschijnen, om 't lichaam van „ den Paus naar *S. Pieters* kerk te geleiden; en hoe „ dat hy ten dien einde zoo witte toortzen deed ge-

2 Zie het Propylæum Maii, &c.

reed

reed maaken. Het lichaam wierd 's anderen daags onder 't geleide van de Geestelijkheid naar *S. Pieters* kerk gebragt : maar als het in de kerk neergezet was, en men de lijkdiensten beginnen zouw, was 'er geene weereldlijke Geestelijkheid te vinden. Eindelijk begoft men *Libera me Domine* te zingen : maar terwyle dat het gezongen wierd ; waren d'er eenige krijgsknechten , die voor 't Paleys wacht moesten houden, maar de beest in de kerk speelden, en de toortzen uyt de handen van eenige Geestelijken rukten. De andere Geestelijken, dien ze de toortzen ook ontweldigden wilden, stelden zich met die toortzen te weer. Maar de soldaaten stieten met hunne degens : zoo dat alle de Geestelijken van vervaardheit naar de Sakristy liepen, en de Paus alleen gelaaten wierd. Toen wierd het lijk door den Schriver zelf, en eenige anderen, voor 't outaar gebragt. „ Terwyle de Paus voor het outaar stond, begoft hy „ zwart te worden, en 'er leelijk uyt te zien ; zoo „ dat hy omtrent 23 uren zoo zwart was als 't allerzwartste laken. Zijn aangezigt was donker en „ leelijk, zijn neus vol stank, zijn mond stond op- „ gespalkt ; en zijne tong was zoodanig gezwollen, „ dat ze de geheele lippen (dat is de wijdte tusschen „ de lippen) vervulde ; 't geen schrikkelijk was om „ te zien. 's Avonds te 24 uren wierd hy naar de „ Kapelle gedragen door zes dragers en twee tim- „ mermans ; die by het lichaam geuren aanrecht- „ den en lachten. En dewijl de doorkist al te „ klein was gemaakt ; douwden zy het lichaam, en „ stampen d'er met de voeten op, om het geheel „ in de kist te krijgen ; na dat zy het alvorens van „ den myteren de lakens berooft, en in een oud en „ zeer vnyl tapyt gewonden hadden. „ Die leelij- „ ke afgrijsselijke gedaante zal het vermoeden van 't „ vergift zekerlijk niet verminderen.

9. Ider weet dat de naam van *Infant* aan de kinderen der Koningen van Spanje en Portegaal gegeven word. Ik zal 'er dit byvoegen dat die naam dikwils aan a Heeren kinderen plagt gegeven te worden, die om hunne minderjarigheid in het bezit van hunne vaderlijke leonen niet kosten koomen ;

a Zie Gloss. du Cange.

zoo dat die leenen van voogden bedient moesten worden. Daarenboven wierd *Frederik II*, noch minderjarig zijnde, *l'Enfant b de Poulje* en *Infans c Apulie* genoemd. Ook vindt men de Infanten van *d Engeland*, van *e Kampanje*, van *f Bohemen*, van *g Henegouwen*, in den zelfden zin vermeld. In dien zelfsten zin spreekt *h Monstrelet* van den *Infant* van Warwijk, en *i Borry* van den *Infant* van Kleef; die van *Monstrelet le Demoisel de Cleves* word genoemd.

Ja zy wierden somtijds ook *Pueri* en *Infantes* genoemd; als ze reeds in 't bezit van hunne vaderlijke goederen getreden waren, of voor de bezitters gehouden wierden. Zoo staat 'er by *k Besti*: *Als het Hartogdom van Aquitanie bezeten wierd van den Infant Guilelmus, Graaf van Poictiers*. En by *Ughellus l* staat: Ik *Frederik* het kind (*Fredericus puer*) de zoon van *Conradus* zaliger gedagtenisse ondertekene dezen brief, enz.

Maar, gelijk gezegt is, dit heeft voornamentlijk plaats omtrent de Konings kinderen in Spanje „ De „ kinderen der Koningen, zegt *Vitalis* Bisschop van „ *Huescan*, als ze noch in hunne kindsheit en jon- „ ge jaaren zijn, voornamentlijk in Spanje, zijn „ niet gewoon Koningen maar *Infanten* genoemd te „ worden. Daar door geschiedt het dat iemand, „ die uyt een Koning gebooren is, en tot zoo ee-

b In Chron. Adrensi ap. *Du Cange*.

c Apud *Guilelm. Brittonem* lib. 12. *Philippidos*.

d Car l'Enfes d'Angleterre estoit
Son on, & la croix pris avois. Phil. Mouske

e L'Enfant de Champagne avoit
Et maint franc bacileur iluec Idem.

f Apud Monach. Pegav. pag. 6.

g Un jour li prent l'Enfant a dire
Qui de son damage oz grand ire.

Het zijn de woorden van *Guil. Guiars*, spreekende van den zoonne van den Henegouwer: en wat laager:

La est li Enfes de Henaut,
O grant Gent, &c.

h Volum. 2.

i In 't leven van *Karel VII*.

k In *Episcopis Pictav.*

Tom. 2, pag. 372.

nen staat (van Koning) niet koomen kan, die benaming (van Infant) blijft behouden, die hy in zijne kindsheit gekreegen heeft, hoe oud dat hy ook geworden zy. Dus gebeurt het dat Princen, die het rijk uyt hoofde van hunne geboorte zouden behooren te hebben, maar het zelve niet kunnen bekoomen, altijd den naam van Infanten draagen, enz. Sommigen *m* schrijven dat *Ferdinandus II*, Koning van Kastilje en Leon, eerst van allen die benaming aan zijnen oudsten zoon *Sancius* zoude gegeven hebben. Zy voegen 'er by dat hy die benaming van de Engelschen had geleert; als getrouwt zijnde met *Leonora*, de dochter van *Eduardus*. Maar daar zijn zekere blijken dat de benaming van *Infant* en *Infantisse* by de Spanjaards veel ouder is. Men vindt ze by *Pelagius*, Bisschop van *Oviedo*, die in 't jaar 1100 leefde. *n* *Veremundus II*, zoo staat 'er by hem te leezen, heeft twee edele huysvrouwen gehad. By de eene heeft hy de *Infantisse* *Donna Geloira* gewonnen. De *Infant Ordoinus* heeft by *Fronildis*, *Pelagius* dochter, veele zoonen gewonnen. In 't jaar 1118. heeft de *Infant Ramirez*, Koning *Garfias* zoon, den brief van *Alphonsus VI*, Koning van Kastilje, ondertekent. Men zal noch vorder bewijs by *p* *Sarita* en elders vinden, dat de naam van *Infant* veel ouder zy als *Ferdinandus I*.

10. Dit is een naam, die hem in 't klooster gegeven is: want daar pleegt men de naamen der aankomende Religieuzen te veranderen; en hun zulk slag van naamen te geeven. Onder de Nonnen heeft men zulke naamen ook: als *Moeder van 't Vleesch* geworden *Woord*: *Moeder van den H. Geest* *Zuster van den H. Geest*. *Moeder van 's Heeren Lijden*. *Moeder of Zuster van de Assumtie* of *Hemelvaart*; van de *Annunciatie* of *Boodschap*: *Moeder van S. Benediktus*, *Josef*, enz. Ik wil hier omtrent maar aantekenen dat de vermaarde Jesuyt *Theophilus Raynaudus*, die zoo veele boeken geschreeven heeft, en van aart aan de berispende en steekende kant was, gansch geen

m Zie Du Cange.

n In Veremundo 2.

o Apud Ant. de Ypez. in Chron. ord. S. Bened.

p In Indice, lib. 1. ara 1063, 1064.

zin in zulke naamen had. Zulke Nonnen, zegt g hy, hebben haar bynaam van 't Vleeschgeworden Woord ontleent; en daarom zouden ze gaarne Moeder van 't Vleeschgeworden Woord genoemd worden, en worden ook aldus gendemt. Maar van my zullen ze nimmer alzoo genoemd worden. Ik ken maar eene eenige Moeder van 't Vleeschgeworden Woord, te weeten de H. Maria. Eene Nonne word de Moeder van den H. Geest genoemd: en op dat de maagdom die Allerheiligste Maagd en Moeder tot geene schande zoude gerekent worden; heeft men haar ook eene dochter gegeven; te weeten de Zuster van den H. Geest. . . . Hy wil zeggen dat 'er ook Nonnen zijn; die zoo eenen naam, Zuster van den H. Geest, in het klooster krijgen, en blijven draagen. Dan gaat hy voort: Indien iemand daar op dringen zouw dat de H. Geest volgens ons geloof geene Moeder of Zuster heeft; daar mogen zy voor zorgen, die zulke dingen nyt liefde tot de nieuwigheit aanbouden en voortzetten. Ik verhaale maar hoe ingenomen dat Raynandus tegen zulke naamen was; zondet dat ik zijn zeggen quaad- of goedkeure. De bekende Joh. Baptista r Thiers, die ook veel geschreeven heeft, en zoo wel een vitter was als Raynandus, spreekt van die kloosternamen op noch hooger toon als hy. „Men kan omtrent het zelfde, het zijn „ zijne woorden, van zulke Nonnen zeggen die de „ naamen van Moeder of Zuster van 's Heeren Lijden, „ of van Moeder of Zuster van Mariaas Hemelvaart, „ Ontvanknisse, of Booschap aanneemen, of die „ zich Moeder of Zuster van 't H. Sakrament, van „ S. Josef, van S. Benediktus, van S. Franciscus, „ van S. Theresa, van S. Ursula laten noemen. Dat „ zijn nieuwe naamen, die men zonder een soort „ van eene leugen niet uytspreeken kan: 't welk „ nochtans gemaakkelyk gemijdt kan worden met „ de naamen te behouden, die men in den Doop „ ontvangen heeft: welke naamen eenigerwijze „ plegtig geworden en gewijdt zijnde, niet zonder „ der groote reden behooren verandert te worden. „ Hy heeft noch meer tegen het veranderen van zijnen

9 Heteraclit. Spir. & anomal. pietat. sect. 5. punct. n. 36.

& 37.

r Des superstitions, tom. 2. chap. 10.

eigen naam te zeggen: 't welk ik, als wat verre gezocht, zal overslaan: en ik zegge noch eens dat ik het gevoelen van die Schrijvers slechts verhaale, zonder daar voor in te staan.

By deze gelegenheit moet ik noch iets van de naamen aanteecken; te meer om dat de gemelde *Thiers* eenige opmerkingen daar over maakt, die waarschijnlijk by veele Leezers niet zullen doorgaan. Voor eerst is hy daar zeer tegen dat men de dochters *Michieltje*, *Gabrieltie*, *Raphaeltie*, *Jakomyntje*, *Thomasje*, *Panlyntje*, *Philippyntje* doopt. Indien men denken zouw, zegt hy, dat 'er in de Engelen, of Apostelen, ook onderscheid van kunnen zy, dan zoude zulks een bygeloovigheid zijn: maar dat zouden zeer plumpe menschen zijn: die zouden overal domme mislagen kunnen begaan, daarom wil ik daar niet breeder van spreken. Maar hy staat daar voornamentlijk op dat men aan de jonge kinderen de naamen van Santen en Santinnen moet geeven; op dat ze de naamen van die Heiligen dragende, daar door zouden opgewekt worden om hunne deugden na te volgen: en ten tweede, op dat ze hen tot voorsprekers by Godt zouden hebben. Dit alles bewijst hy uyt verscheide Ritueelen; en vraagt eindelijk hoe dat zulke dochters de deugden kunnen navolgen, of de voorsprake genieten, van Santinnen die noit in de weereld zijn geweest. Daar op word gezeit dat de dochters, die den naam van *Michaela*, *Philippina*, *Georgia* voeren, den H. *Michael*, den H. *Philippus*, den H. *Georgius*, voor haare Patroonen kunnen neemen. Daar tegen heeft hy dit antwoord gereed; dat ze dan geene naamen voeren die aan 't vrouwelijk geslagt eigen zijn; 't welk nochtans in verscheide Ritueelen voorgeschreeven word. Maar of deze zaak van zulk een belang is, om 'er met zoo eene straffigheit tegen uyt te vallen, daar zoude ik vry aan twijfelen.

II. De tytel is groot: hoe verre dat hy op *Vincenzius a Resurrectione* paste laat ik daar. 't Geen van zijne groote vermaardheit gezeit word, zal veele geleerden vreemd voorkomen, die hem noit hebben

f In Rituali Rhemenfi, Bellovacensi, Andegavensi, Bisturic, &c.

hooren noemen. Dit is echter geen zeker bewijs dat hy niet een overvlieger zy geweest. De meeste Leezers hebben *Ferdinandus van Korduba* waarschijnlijk nooit hooren noemen, of veel van hem geleezen: dewelke nochtans in zynen tijd, en niet zonder reden, voor een wonder van geleerdheit gehouden wierd; en daarenboven in andere kunsten zijns gelijk niet had. De zaak verdient breeder verhaalt te worden.

„ In 't jaar 1445, zegt *Job. + Launoy*, is hier in 't
 „ kollegie van Navarre een jongman gekomen, die
 „ in alle beschaafde wetenschappen by uytsteekend-
 „ heit ervaren was; zoo als de geleerdste Meesters
 „ der Akademie verklaarden. Hy speelde meesterlijk
 „ op de veel; en overtrof ze altemaal in kennisse van
 „ de noten, in de bevalligheit der stemme, in 't hou-
 „ den van de maat, in de zangkunde. Hy kost fraayer
 „ schilderen, en de kleuren aan de schilderyen gee-
 „ ven, als iemand anders. Hy was in de krijgskunde
 „ ten hoogste bedreeven; en zwaaide den degen met
 „ beide de handen zoo wel en zoo sterk, dat niemand
 „ tegen hem durfde yechten. Zoo ras als hy zynen
 „ vyand zag, sprong hy hem op het lijf, al stond hy
 „ 'er 20 of 25 voeten van daan. Hy was Meester in
 „ de vrye kunsten, in de Geneeskunde, beide de
 „ Rechten, en de Godtgeleerdheit. Hy heeft tegen
 „ ons in de Schole van Navarre gedisputeert; schoon
 „ dat we meer als vijftig in getal waren, altemaal zeer
 „ volmaakte Meesters. Ik spreek van de anderen niet;
 „ dewelken ten getale van drie duizend, en daar bo-
 „ ven, het *disput* bywoonden. Hy antwoorde zoo
 „ net op alle vragen dat het alle geloof te boven
 „ gaat; zoo niet van de toehoorders, ten minste
 „ van die het niet bygewoont hebben. Hy sprak het
 „ Latijn, Grieksch, Hebreeuwisch, Arabisch, en
 „ meer andere taalen, zoo cierlijk als iemand spree-
 „ ken kan. Ja, al waart dat iemand honderd jaaren
 „ leefde, en zonder te eeten, te drinken, of te sla-
 „ pen, dag en nacht studeerde; die zoude zijne we-
 „ tenschappen nooit onderhaalen. En waarlijk, hy
 „ heeft ons een groote vreeze aangejaagt: want hy

† *Hist. Gymnasti Navar. pag. 157.* Hy heeft het uyt *Pas-*
quier Recherches, enz. en *Pasquier* had het uyt een Schij-
 vw, die het gezien en bygewoont had.

„ wist meer , als de menschelijke natuur draagen
 „ kan. Hy heeft de vier Leeraars der Kerke (van doo-
 „ linge) overtuigt; men zag klaar dat niemand in
 „ wijsheit by hem te vergelijken was. Hy wierd
 „ voor den *Antichrist* gehouden.

Ik wil 'er , tot bevestiging , de getuigenis van *Job. Tritemius* byvoegen; dewelke de zelfde zaak met deze woorden verhaalt.

„ v Maar terwijl dat we van die zake schrijven ,
 „ komt ons *Ferrandus van Korduba* in de geheug-
 „ genis ; dewelke een jongman van twintig jaar
 „ zijnde , reeds een Ridder met gulde spooren , en
 „ daar by *Doktor* in de vrye Kunsten , Geneeskun-
 „ de , en Godtheit was. In 't jaar 1445. quam hy met
 „ acht paarden uyt Spanje in Vrankrijk : en deed de
 „ gansche Schole van Parijs over zijne wonderlijke
 „ geleerdheit verbaasd en opgetrokken staan. Want
 „ hy was in allerhande wetenschappen ten hoogste er-
 „ varen ; ten uyerste eerbaar van leven en gedrag : niet
 „ verwaand en hoogvaardig , gelijk die , van wien
 „ we zoo even gesproken hebben ; maar zeer nedrig
 „ en vol van eerbiedigheit. Den ganschen Bybel ;
 „ *Nicolaus de Lyra* , de schriften van *Thomas Aquinas* ,
 „ van *Alexander de Hales* , van *Johannes Scotus* ,
 „ van *Bonaventura* , en van meer andere Godt-
 „ geleerden , wist hy van buiten : gelijk ook het De-
 „ kreet ; alle de boeken van beide de Rechten ; en
 „ voorts , in de Geneeskunde , *Avicenna* , *Galenus* , *Hip-
 „ pocrates* , *Aristoteles* , en *Albertus* , met alle de boeken
 „ van de Natuurkunde en Overnatuurkunde. Ein-
 „ delijk kost hy het Latijn , Grieksch , Hebreeusch ,
 „ Arabisch , Chaldeeusch , volmaaktelijk leezen en
 „ verstaan ; en heeft ook in die talen geschreeven.
 „ Hy was door den Koning van Kastilie voor Am-
 „ bassadeur naar Rome gezonden : op de reis heeft
 „ hy in alle de Hooge Scholen van Italie en Vrank-
 „ rijk gedisputeert , en ze allegader overwonnen ,
 „ zonder dat hy van iemand overwonnen wierd.
 „ De gevoelens der Doktoren van Parijs wegens
 „ zijnen persoon waren verschillig : want sommigen
 „ zeiden ; hy was een tooveraar , en had den duivel
 „ geladen : ander streden daar tegen. Daar waren
 „ d'er , die hem voor den *Antichrist* hielden , enz.

v In Chron. Sponheim.

Dit

Dit verhaal ik, zegt *Launoy*, en ik stae van verwondering gansch opgetogen; niet weetende hoe verre dat de krachten van 't menschelijk verstand reiken kunnen. Ik weet 'er ook niet anders op te zeggen; doch voeg 'er dit noch by dat 'er by honderden en duizenden zouden getelt kunnen worden, die wegens hun verstand en geleerdheit een gooten naam gekreegen hebben, en van ieder een geroemt en gepreezen worden: daar ze nochtans misschien het honderdste deel niet geweeten hebben van 't gene *Ferdinandus van Korduba* geweeten heeft; en hun verstand, tegen het zijne in de schale gelegd, misschien negen oncen op een pond te ligt zoude weegen. Echter pronken ze met luister op de lijst der geleerden; en zy verdienen 't ook: maar van *Ferdinandus de Korduba*, die 't honderdmaal beter verdiende, word niet gesproken. Doet uw beste dan, en sloof u dag en nacht uyt, om een grooten naam door de geleerdheit te krijgen. Het geluk moet 'er by zijn, of gy zult met alle uwe geleerdheit achter leggen.

12. Wy hebben ^w elders al van *S. Lucas* gesproken; en getoont dat 'er op het gemeene zeggen, als of hy een schilder ware geweest, geen staat gemaakt kan worden.

13. Door den Graaf, die hier *Rugierus* vermeldt word, moet zekerlijk een Graaf *Rogerius* verstaan worden: 't welk niemand, die de Historie van Sicilie eenigzins weet, tegenspreken zal. Maar daar zijn twee *Rogeruiffen* geweest, die 't gebied over Sicilie gevoert hebben; *Rogerius I*, en *Rogerius II*, de zoon van *Rogerius I*; welke *Rogerius II* naderhand den tijtel van Koning aangenomen heeft. Dus zoude het te bedenken staan wie van beiden zoo een mirakel gedaan zoude hebben. Van *Rogerius II*, die zijnen eigen neef, terwijl dat hy uytlandig was, zonder 't minste recht of reden van alle zijne staaten beroofde; 't zelfde aan *Robertus* Prins van *Kapua* klaarde; en nergens groote blijken van heiligheit gegeven heeft, zal men zoo ligt geen mirakelen vertellen. Maar het past beter op *Rogerius I* of *den Bultenaar*: die Sicilie op de *Sarazyen* bemagtigt heeft, en 'er volkomen meester van bleef. Ik

^w Oudheden van Kennemerl. 1 deel.

weet niet dat de Historischrijvers zoo veel quaads van hem verhaalen: hy wierd, om zijne goede regeering, van de Siciliaanen op de handen gedragen: en 't past beter dat zoo een wonderdaad ten zijnen gevalle in eenen oorlog tegen de Sarazijnen zy geschiedt. Tot naarder bevestiging dient dat de Hemel ook in andere gelegendheden op eene wonderdadige manier voor hem gezorgt zoude hebben: want de *H. Bruno* zoude hem, zoo als de Schrijvers verhaalen, in zijnen slaap verscheenen zijn, en gewaar-schouwt hebben dat 'er een toeleg tegen zijn leven was gemaakt.

Nonnekloosters.

Het eerste / 't welk omtrent een half uur buiten de stad stond / en den naam van *Maariendale* boerde / was eene doozluchtige *Abdy* van *Cisterci-nonnen*. Deze *Abdy* was in 't jaar 1267. dooz *Ermgardis*, de dochter van *Otto Graaf van Gelderen* / en de gemalinne van *Dideryk Graaf van Kleef* / dicht by het *Graaffchap Zutfeen* gesticht booz adelyke *Maagden* / die volgens het schryven van *Slichtenhorst* onder *Kleefsland* of *Gelderland* moesten gebooren zijn. Dezelfde *Ermgardis* heeft ze ook met tien pachthoeven begiftigt / die in de *Parochie* van *Mede* onder de heerlijkheit van *Bozkelo* gelegen zijn / en noch tegenwoordig van de *Abdye* bezeeten worden. Zoo is ze van dooz de hoozn. *Ermgardis* gesticht / en niet dooz *Henricus* den *XXVIII. Bisschop* van *Utrecht*; 't welk het zeggen van *Miræus* is. Dit is ebentwel de waarheit dat de *Bisschop Henricus* volgens *Heda* een vooz naam weldoender van die Nonnen is geweest: als hebbende niet alleen de kerk der *Abdye* ingewydt: maar ook vele voozrechten en landgoe

goederen aan de Abdye verleent. Synae alle de muuren / ook die van de kerk / staan noch ober end; en vertoonen noch tegenwoordig / en na het afbranden der plaatze / de oude heerlijkheit en ruimte van 't gebout. Dat afbranden is eben vooz de belegering van Deventer geschiedt / en dooz een blindeman veroorzaakt / dien twee krijgsknegten het rampzalig buur ter hand gestelt hadden. De goederen en inkomsten zijn dooz het land noch niet aangeflagen: maar negen Jonkvrouwen van hoogen adel / en van den herbozinden Godsdiens / die daar in de plaats der Nonnen bekleeden / hebben d'er t'haus het genot van. De plaats / als aan eenen waterstroom en onder de lommer der eiken gelegen / is zeer vermakelijk / en ten hoogste bequaam tot het beoeffenen van de godvruchtigheid. Uyt deze Abdye / zoo als * Hopperus op het zeggen van † Cratepolius getuigt / zijn die Nonnen voortgekomen / dewelken eerst in 't land van Furstenberg gewoont hadden: maar haar klooster nu te Zanten hebben. Want als de Abdye / daar wy van spreken / afgebrandt was; hebben eenige Nonnen met de toestemminge van Graaf Dideryk, misschien den negenden van dien naam / die de Godvruchtige bygenaamd was / en in 't jaar 1347. overleden is / de gemelde Abdye van Furstenberg in bezit genomen: na dat 'er de Benediktijner Nonniken / die het t'zedert het jaar 1119. bezeeten hadden / uptgetweeken waren. Hier nebens de naamen der klooster-boogdesen / die het bewind ober deze Abdye van Nonnen

* Histor. Cliv. cap. 9.

† Cratepolii Catal. Episcopor.

gehoert hebben; daar ik haar sterfjaar bygevoegt heb.

Elizabet van Bronkhorst.	In 't jaar 1340
Hermannna van Whye.	1375
Mechtildis van Bylant.	1390
Elizabeth van Whye.	1421
Henrica van Oenden.	14 6
Agnes van Doornink.	1437
Beata van Dorth.	1449
Clara van Arkmayen.	1454
Bertha van Hakfort.	1460
Margareta van Keppel.	14 . .
Bertha van Keppel.	1494
Margareta Praestink, bygenaamt van Gemen.	1503
Johanna van Rhede.	1516
Christina van Praestink, bygenaamt van Gemen.	1520
Agnes van Keppel.	1549
Johanna van Voorst.	1564
Francisca van Rossum.	1566
Anna van Lintelo.	1608
Johanna van Keppel.	1617
Maria van Voorst.	1650
Agnes Margareta van Hekeren.	1658
Mechtildis vander Mark.	

Van het zelfde bletje / t'hangs de Schipbeke genaamd / dat voozby de Abdy van Honney loopt / op een stuk lands dat met eiken beplant is / heeft een kapel van S. Antonius bestaan; die eertijds dooz de meenigte der beebaarden als afgeloopen wierd. Doch de geheuenis van deze kapel is schier geheel en al vergaan / en met de kappelle zelf uptgeroeit.

Zy was gesticht dooz Eduardus, Hartog van Gelderland; die de toestemming van S. Lebuinus Kapittel / en die van den Prioer of Pastoor op den Berg / daar toe verkreegen had. Des moest de kapel hun jaarlijks 24 schellingen betaalen; en die't opzigt ober de kapelle zoude hebben dooz den Hartog aan't Kapittel voorgeslegt worden. De brief ober die gausche zake is noch in wezen; en getekent in 't jaar 1366, binnen 't oktaaf van O. L. Vrouws geboorte.

Het tweede / dooz de wandeling 't Olde Het tweede de Kon- Konvent genaamd / wierd bewoont van Zus- vent. teren / die naar den derden Regel van S. Franciscus leefden; en om de salien / die ze doegen / de salizusters genoemd wierden. Zy stonden onder de regeeringe van de Konventuele Minnebroeders; en hadden hier in 't begin der dertiende eeuw / onder Guido den XLII Bisschop van Utrecht / eene woonstede gekreegen. Dewyl ik de gelegendheit niet heb gehad om den oorspronkelijken stichtingsbrief te zien; zal ik hier eenige inzettingen laten volgen / die den Leezer een volkomen bescheid van dij plaats zullen geeven.

ALsoe die Eerwerdige in Gode Vader ende Inzettingen van dit Kon- Here, Heer GUIDO by der genaden vent. Godes Bisschop t'Utrecht zeliger gedencken, die stichtinge en fundatie der Susteren ofte Baghinen des Convents in Deventer confirmiert ende besegelt heft, so die stichtinge ende fundatie dat begreepen heft: ende want wi Susteren ofte Baghinen des Convents voirschreven eendrechtelick overdencken nuttigheit onser alre wesende, ende nakomende

te verhuden gebreke ende suspicien, so hebben wi totter stichtinge ende fundatien voirschreven mede ingeset. Dat gene Suster der ander lasterlicke worde noch scheltworde geven sal. Oeck en sal geen Suster by nachte wt den Convente slapen, ten weer in nootsaken der Vrende in kranckheden, en dan sal si verlof bidden der Meisterschen. Oeck des Sonnedaghes, des Mandaghes en des Dinxedaghes tot Vast-avont so en sal niemant uyt den Convente eten, noch op ter straecten wesen, dan si sullen te Kercken gaan en weder in't Convent. Oeck en sal niemant in den Convente onnutte matscap of keylinge maken mit mans-persoenen van binnen Deventer ofte van buyten, gestelick of werlic. Oeck sullen si geen mans-persoenen bi nacht in den Convente blijven laten. *Item* niemant en sal in den Convente iemant om geldt holden of om vrentschap, ten weer dat die scepen enlicher persoen een stede gegeven hadden: mer si mogen oere vrende Kinder wal leren in den Convente uyt en in te gane sonder oere kost. Oeck en sal niemant meer kopen ofte burghen dan hi betalen kan, op dattet Convente daar geen last of schande en krighe. *Item*, als de Getide inder Kercken uyt syn, of alse die Susteren uyer Kercken willen gaan, so en sal niemant van den Susteren heimelijke spraeke hebben in der Kercken noch nergent met mannen geestlick of werlic, om quade suspicien te verhuden. *Item*, niemant sal des avonts langher uit den Convente wesen sonder oorlof dan die *Ave Maria* Klocke geluyt is in onser Vrouwen Kercke. *Item*, weert sake dat enige Suster in ennichen puncten voirschreven ongehoirsaem weer ende sich daer inne ontgenghe, dat sal die Meistersche mit

mit ten anderen Susteren des Convens, die si daer to nimt, corrigeren nae inholt der broecke in Bisschops *Guido* voirschreven confirmatien begreepen. *Item*, weert sake dat die Meistersche die bruecke niet en corrigierde ende si daer toe vermaent worde van eeniger Suster, so solden die ander Susteren der Meisterschen corrigeren. *Item*, alle bewechlic goet, also die Susteren in den huise hebben, als sie sterven, dat sal in den huise bliven tot den gemeinen orber, ende al ander goet, rente of erve dat mogen erven op oer erfgenamen of latent daer sy willen. *Item*, worde jemant in der correxien wederpennich, dat sal die Meistersche of Susteren voirs. brengen an oeren Provisoren, die sullen hen dat dan helpen uytrichten. *Item*, so sullen de Provisoren des huys voirschreven enen eerberen Bruder kiesen ende nemen uyt der Minrebruder Orden van Deventer, of ander waer hen dat believet, die sy kleden sal, ende des jaerfs eens geestelike visitieren, na inholt der Regulen en eerlicker gewoonten des huyses: sonder argelist. Ende op dat desse voirschreven punten mede stede en vast bliven, hebben wi gebeden die weerden gevestiget mit Segele eersaems in Gode Vader ende Here, Here Rodolfs van Diepholt by der genaden Godes Bisschops t'Utrecht. En wy Rodolf by der genaden Godes Bisschop t'Utrecht hebben onsen segel hier an doen hangen in tuychnisse der voirschreven dingen. Gegeven in 't jaer 1442. des Maendaghes na den Sonnendach als men singt inder Hieliger Kercken *Misericordia Domini*.

Uyt het volgende plakkaat zal blijken op wat hoorwaarden dat de hoornoemde Maagden

den van Deventer verlof gekreegen hebben om zich binnen de stad neer te zetten; daar haer ook regels voorgeschreeven worden / om 'er naar te leeven.

WY Borgemeystersen, Schepenen, ende Raedt der Stad van Deventer bekennen mit desen opene brieve voir ons ende voir onse nacomelingen. Also in voortiden die Eerweerdige in Gode Vader ende Heere, Her *Guido* Bisschop t'Utrecht seliger gedachten, mit synen besegelden brieve geconfirmeert heeft dat Huys in onser Stadt van Deventer, geheten dat olde Convent, mit een deel personen Gaede daer in te dienen, mit sommige puncten ende regimente, also die voorsz. brief dat inneholt, van welcken huylse voorsz. wy bevelinge hebben. Ende want wy dit selve huys ook geerne in eren solden holden, so confirmeren wy oick dit selve huys mit desen onsen brieve, mit Bisschop *Guiden* voorsz. brieve, ende mit allen den puncten, alse die selve brief inneholt, ende oock mit den *Regulen*, die sy sculdich syn te holden, ende om orber ende nutticheit des huyses voorsz, ende om vrede ende eendrachticheyt der Susteren des huyses te beholden, so ordineren wy daar to, dat ghene Suster den ander lasterlicke ofscheltwoorden geven en sal, of liegen heten. Wie dat dede, die sal die Meestersche mit den anderen Susteren corrigeren naer inholt Bisschop *Guiden* brief voorsz. Ook so ordineren wy dat niemant van den Susteren en sal gaan keylen voor kramen of to bruyloften, of to kermisse. Oock en sal geen Suster by nacht uyt den Convente slapen, ten waer in nootsaken der vrende in kranckheden, ende dan sal sy oorlof hebben van der Meystersche.

Item

Item des Sonnendages, des Maendages, ende des Dixendages to Vastellavont, so en sal niemant uit den Convente eten, noch opter straten wesen, dan sy sullen te kerke gaen ende weder in. Oock en sal niemant van den Susteren ter vuntten staen.

Item bidden die vrende ymant van den Susteren, te gaste, die sullen sy halen laten, ende brengen sy na der maelyt weder in.

Item niemant en sal in den Convente onnutte maetschap of keylinge maken, mit mans-personen van binnen of van buyten, geestlic of weerlic, noch geen mans-persoon en sal in den Convente by nachte bliven.

Item niemant sal in den Convente ymant om gelt houden, ofte om vrentschap, ten waer dat die Scepenen enigen persoon een stede gegeven hadden, mer sy mogen oere vrende kinder waleren in den Convente uyt ende in te gaen sonder argelift.

Item niemant en sal meer copen ende borgen, dan hy betalen mach, op dattet huys daer van geen last oft schande en lide.

Item als die getiden in der kercken uyt syn, ofte alse die **Susteren** uyt der kercke willen gaen, soo en sal niemant van den Susteren heymelic sprake hebben in der kercken ofte in den omegange mit mannen geestelic oft weerlic, om quade suspicie te verhueden.

Item ofte die Meystersche die broeke niet en corrigeerde alset behoorde, ende haer daer op eenige Suster vermaninge dede, ende sy dan niet en corrigeerde, so souden die Susteren sie corrigeren, gelyck die Meystersche dat behoort hadde te doene mit den anderen Susteren den genen, die gebroket hadde.

Item

Item al beweechlic goet, alse die Susteren in den huysen hebben, als sie sterven, dat sal in den huysen bliven tot den gemenen orber, ende al ander goet, rente, of erve, dat mogen si erven of oer erfgenamen, of latent daar sie willen.

Item niemant en sal des avonts langer uyt den huysen wesen sonder oorlof, dan die *Ave Maria* klokke geluydet is in onser Vrouwen kercke. Ende waert sake dat ymant in deffer ordinantie vellich worde, of hem ontginge, die salmen corrigeren, gelyck voorsz. is. Ende worde ymant in der correctie wederspannick, dat sal die Meysterliche selfs brengen an oer Proviforen, die sullen hem dat dan helpen uytrichten.

Item so wat personen die Scepenen een stede gaven, die sullen mede brengen hondert swair ponde, of vyf swair ponde des jaers, binnen eenre maent in der Scepenen hant, die sullen daer mede copen renten tot des huyses behoeff gemeyne, sonder argelist. Ende want wy Burgemeysteren, Scepenen, ende Rait der Stadt van Deventer, ende dese voorsz. punten om nuttichheit der voorsz. Susteren wesende ende nacomende, ende des voorsz. huyses, confirmeert hebben ende confirmeren als voorsz. is, so hebben wy onser Stadts secreet voor ons ende voor onse nacomelingen aan desen brief doen hangen. Gegheven in 't jaar ons Heeren 1500. cccc. xxii. des Dinxdages na dertienden dach.]

Derde
klooster.

Het derde was in 't H. Geests gasthuys gesticht door 12 Franciskaner Nonnen; die zich door eene Christelijke liefde ten dienste van het gasthuys verbonden. Men vindt die Nonnen allereerst vermeld op het jaar 1346: want

meer

neer Gelmerus Stokke, Dikaris van S. Lebui-
nus kerk / op zijn upterste leggende / haar zijne
mildadigheid beroonde.

Het vierde was S. Jan Evangelist en de V. Het vier-
de ; Mees-
ter Geerts
klooster
gezaamd. Cæcilia toege-eigent / en in 't jaar 1357. doo-
Geraard de Groot in 't hupg daar hy geboo-
ren was gesticht vooz Geestelijke Maagden ;
die onder 't opzigt der meergemelde Broede-
ren upt enkele liefde / en zonder de verbin-
tenisse van klooster gelosten / by walkander
in 't gemeen zonden leeven. Om dat Geraard
de Groot het krouent gesticht had ; wierd
het Meester Geertsklooster genoemd ; dewelke
zelf ook / tot zynen laatsten aassen toe / by
haar ingewoont heeft. Van deze Maagden
spreekt Joh. * Buschius met de volgende woo-
den : Deeze godvruchtige levenswijze der
Broederen van 't gemeene leven , die met het
Apostolische leven gelijkformig is , en dezen
yver der hedendaagsche godvruchtigheid , vol-
gen de Zusters van Mr. Geertsklooster naar haar
vermogen na ; en zy zijn ook zonder ophou-
den bezig om met de werken haarer handen ,
dat is met spinnen , naayen , en weeven , de
noodige levensmiddelen en de kost voor zich
zelve en voor anderen te winnen : want zy
verstrekken alle de Begynen en godvruchtige
Zusters van de weereld tot een voorbeeld van
eene diepe ootmoedigheid , eige versterking ,
innige godvruchtigheid , en oprechte heilig-
heit : tot zoo verre dat alle de Vergaderingen
van godvruchtige Zusters , dewelken in die
Provincië gevonden worden ; daar by de Non-
nen van Diepenvene , Bronop , Jeruzalem , en
Bethanië ; en de vordere kloosters der Regu-

* Chron. Windesh. lib. 1. cap. 2.

liere Maagden, het eerste begin van een heilige levenswijze, tucht, en vierigheid, van haar ontleent hebben. Want zy zijn niet gewoon de vuerigheid des Geests, en haare godvruchtige oeffeningen, onder het werken achter te laten: en't is noch op huden haar gebruik, terwijl dat ze by malkander werken, de *Getijden van O. V. Vrouw, van den H. Geest, van de eeuwige Wijsheit, de zeven Psalmen, de Zielgetijden*, en diergelijke gebeden, in de moederlijke tale, volgens de overzetting van Mr. *Geraard de Groot*, gezamentlijk te leezen, en zonder onnoodige praat godvruchtiglijk te bidden. Dus verre *Busschius*; die het met eigen oogen heeft gezien. Na de verandering van de landregeering is deeze plaats eenige jaaren ten dienste van de munt gebruikt geweest. Maar t'zedert het afbreken van't *H. Geests* gasthuys zijn'er de queekelingen van dat gasthuys geplaatst: en't geen eertijds een werkhuis was / dient nu voor de *Gilden* om'er by malkander vrolijk te zijn.

Hier nebens de lijst van de *Moeders* (*Martres*) die het bestier over het klooster gehad hebben.

Agnes Felix, tot het jaar	1389
Salome Stikken.	1407
Berta ter Klokken.	1434
Berta Wynkens.	1449
Mechtildis Haveroot.	1452
Elizabeth Gosens.	1466
Berta ten Zande.	1506
Isentrudis van Mekerem.	
Wendelina Sgreven.	

Het vijfde, ^{Het vijfde,}
 Het vijfde / 't welk S. Cecilia tot Patro- ^{Lammen}
 nesse had / wierd ook bewoont van Zusteren / ^{klooster.}
 die onder 't bestier der gemelde Broederen in
 't gemeen leefden. Dit Konvent / 't welk
 aan de oostzyde van het Pzaterhuys stond / en
 eene oeffenschole der godvuchtigheid was /
 wierd naar Lamberta van Dieze 't Lammen-
 klooster genoemd. Deze Lamberta had in 't
 afgaan der dertiende eeuw het eerste erf tot
 het stichten van 't klooster gegeven ; en
 heeft ook / om dat erf ruimer te maaken / twee
 huizen die 'er neffens stonden gelocht ; 't ee-
 ne van Theodorus Brant : 't andere van Ge-
 raard Schedemaker. De koop / 300 als op
 den koopbrieff staat / is geschiedt in 't jaar
 1390, 's daags vooz O. N. Dionis Hemels
 baart. Agnes, Hendrik Zwaefkens dochter /
 en zuster van dit Konvent / heeft het erf noch
 bergzoot ; met haar vaders huys / dat haar
 broeder in het scheiden van haar vaders boedel
 haar afgestaan had / aan het Konvent te ver-
 eeren. Dit heeft zy gedaan in 't jaar 1495,
 op dingsdag / na den zondag invocavit. De
 volgende Moeders of Kloosterboogdesffen heb-
 ben 't bestier ober dit Konvent gehad :

Lutgardis.

Kloosters
voogdes-
sen.Gertrudis ten Veen, die het bekind 47 jaar
ren lang heeft gevoert / tot het jaar 1469.

Euphemia Zewinge.

Andrea Iseren tot het jaar 1502

Maria van Essen. 1567

Sibilla Everwyns. 1584

De anderen zijn tot onze kennis niet geko-
 men. In dit Zusterhuys is de doozuchtige
 Schole

Schole door de Majestraat gesticht den 16
Februarij 1630.

Het zesde,
uyt Kerst-
kens en
Brandes
klooster
voortge-
komen.

Het zesde / dat onder de bescherminge van
S. Ursula stond / wierd ook van zulke soort
van Maagden bewoont als de twee laatstge-
noemde. Dit kloont had Egbertus ter Beek,
de vijfde Overste der Broeders / in 't jaar
1470. van twee kloosters gemaakt / daar hy
Overste van was / en die neffens malkander
stonden; te wisten Kerstkens klooster, en
Brandes klooster. Ten dien einde deed hy
rechtse eenen muur afbreken; 't eenigste scheid-
zel dat 'er tusschen die twee kloosters stond.
Ook heeft hy 't zoo beschikt / gelijk in zijn
* leven staat / dat de Zusters van dat huys /
en die van de andere huizen / niet meer (by
de Broeders) te kerck zouden koomen. Dit
hebben eenige Zusters van 't loste slag qualijck
genomen; die de anderen ook op een ondeu-
gende wijze opmaakten. De reden was / dat
ze daar door de byzheit verlooren van om te
zwerben / om te kyken / en haare vrienden in
de stad aan te spreken. Want zy plagten
sontijds / onder den schijn van eenige noodza-
kelijcheit / uyt de kerck te gaan; en gingen dan
naar de huizen van haare vrienden. Deeze
Zusters hebben door haare vrienden en beken-
den de Burgemeesters tegen Heer Egbert op-
gestookt: zoo dat 'er een gebod van de Bur-
gemeesters quam dat de twee huizen op zekere
straffe weder zouden gescheiden worden:
dat de Zusters weder ter kerke zouden gaan
als voorszene; en dat Heer Egbert haar daar
in niet zonde dwingen; ten zy dat hy de Bur-
gemeesters alhoorens door krachtige redenen

* Zie de Analecta van den Heer Dumber tom. 1, p. 171.
onder

onderrecht had waarom dat het anders be-
 hoorde te geschieden. Zoo is dan de Heer
 Egbert, na dat hy den H. Geest aangeropen
 had / in 't gezelschap van Heer Otgerus den
 Huisbezoeger van 't mieuwe Klooster / by de
 Burgemeesters gegaan ; die hy dus aange-
 gesproken heeft: Eerzaame Heeren, 't is ul. be-
 kend hoe dat de Zusters van deze stad, onder
 dewelken gy dochters, zusters, en nichten
 hebt, door onze voorzaaten en ons tot deezen
 tijd toe alreemaal met een groote vlijtigkeit en
 zorgvuldigheid in de kuysheit, goede tucht,
 en vordere deugdoeffeningen, tot een eere van
 deze stad, bewaart zijn geweest. Maar nu de
 eertte liefde verkoelt is, en de boosheit de
 overhand genomen heeft ; zoo weten wy ze-
 kerlijk dat uyt het bezoeken van de kerk, het
 zwerven buiten 't klooster, en wat daar vorder
 op volgt, groote verergernissen zijn ontstaan:
 en daar by zien wy dat 'er noch grooter voor
 de deure staan, zoo daar geen schot voor ge-
 schoten word. Daarom hebben onze vaders en
 wy geoordeelt dat ze in haare huizen moeten
 bewaart worden; en dat men ze Missen, Ser-
 moenen, en wat vorder noodig is, onder een
 goede en getrouwe bewaringe, bezorgen moet:
 achtervolgens den last, die ons dien aangaande
 van onze voorouderen gegeven is. Overzulks;
 indien gyluiden, eerzame Heeren, als gy dit
 met behoorlijke aandagtigheid zult overwogen
 hebben, noch goed vindt by uw gevoelen te
 blijven dat gy ons aangekondigt hebt; zie, zoo
 ontlasten wy op staande voet onze gemoede-
 ren; en wy beveelen haare zorg aan uwe ge-
 willen; want wy kunnen in deze zake niet an-
 ders doen. Regeert ze dan, of laat ze rege-

ren, volgens de bescheidenheit van uw goedvinden. **De Burgermeesters** / die reden gehoozt hebbende / dedden hen vooz een wijle tijds buiten staan: en na dat ze de zaak rijper en dieper overleit hadden / dedden ze hen binuen koomen / en spzaken hen met deze wozaan: Gaat in vrede: en 't gene gyluiden voor de zaligheid der Zusteren dienstig en noodig zult achten, zoo als 't u van Godt zal ingegeeven worden, doet dat van onzent wege vry en gerust. **Dus berre upt het leven van Heer Egbert**: daar ook verhaalt word hoe dat hy het bewind over dit Zusterhuys elf jaaren voor zijne dood heeft opgedragen aan zijnen Medebroeder *Lambert Rees*, die het den tijd van 44 jaaren loffelijk en met veele bekommernissen geregeert, en door het oprechten van nieuwe gebouwen, door het aanwinnen van renten en landeryen, doch voor al door het opbouwen van eene prachtige en schoone kerk, zeer verbeterd heeft. **Van de Moeders van dit klooster zijn de volgende tot onze kennis gekomen**:

Moeders	Aleidis in 't jaar	1484
of Maters.	Emerentiana ter Welburg.	1493
	Rijkmodis Koninks.	1501
	Afella Schroeders.	1521

De Kanonnikessen / die upt het Konbent van Diepeveen verdzeeven waren / hadden hier t'zedert de laatste geloofsberoerten huysvesting gekreegen / en zijn'er tot haare dood toe gebleeben. Doch dat Konbent van Diepeveen / 't welk noch geheel in wezen is / word t'hang van den Ontbanger der goede ren

ren van dat Konvent / en meer andere huyz-
gezinnen / door de vergunning van den Raad
bewoont.

Het zebende klooster / dat S. Agnes toe- Zevende
ge eigent was / en van dezelfde soort van Konvent ;
Maagden als de boozgaande bewoont wierd / te weeren
is in het jaar 1405. by deze gelegendheit op- dat van S.
gekomen. In Geerts-klooster woonde eene Agnes, of
Westfaalsche Zuster / Elizabet Vosses ge- Buyskens
naand : wiens arme moeder / die haare doch- klooster.
ter gevolgt was / in de Papestraat van eenen
Reinerus Buyskens booz niet huyzbesting kreeg:
maar om dat ze stolt-oud was / ging de doch-
ter met de toestemminge van de Zusters en
Johan Brinkerink, den Oberste van Geerts-
klooster, by haare moeder intwoonen. Deze
dochter kreeg noch eenige maagden in haar
gezelschap; en / van den boozn. Geeraard een
huyz gekreegen hebbende / heeft ze het begin
aan dit nieuwe Konvent gegeven. Hier ne-
bens twee brieven van den 5 Juny 1448; die
dit Zusterhuyz betreffen.

Affchrift van eenen brief, raakende het Frater-
huys en het Zusterhuys Buyskens
te Deventer.

WY Frater Andries van Diepenhem Prior,
Egbertus Zwollis Supprior, Zuederus Bur-
bank Procurator, Henricus Puse, Hermannus
Coesfeldiaë, ende Johannes Trajecti, Seniores,
ende voert gemeene Conventualen des Conventes
van Albergen; bekennen ende betugen mit-
ter waerheit openbaer, voir ons ende voir al on-
se nakomelingen, in, ende voermits dessen on-
sen apenen bezegelden breve, dat wy mit guden

den rijpen berade, ende eendrachtigen willen avergelaten, verpacht, ende avergeven, in eynen stedigen, vasten, ewigen erfpacht, nae erfpachtes rechte, onse alynge huys, mit alle synen toebehoer, ghelegen binnen Deventer in die Papen-strate, tusschen huysinghe der Vicarien *omnium Sanctorum* in Sanct Lebuinus Karke, an die eyne zijdt, ende Asken Rietmakers an die ander zijdt, den werdigen Pater, ende Mater, ende anderen ghemenen Convents Susteren van Buyskens Huys binnen Deventer, ende oeren nacomelinghen, om sunderlinghe waldaet ende doegde die sye ons ende onse Conventualen van Albergen altoes gedaen hebben, ende noch dagelijcx doen, ende in anstaenden tijden wall doen sullen: Alsoe dat wy dit sulve huys voersz. dair Heer Jacob van Gelre, Pater van Buyskens Huys voersz. nu ter tijdt inwoynt, niet aff te staen ofte verkopen willen en sullen, sonder believen, weten, ende wille des opghemelden Conventes van Buyskens Huys voersz. sonder alle argeliff. In oerkonde der waerheit, hebben wy Prior, Supprior, Procurator, ende Seniores voersz. van wegghen des ghemeinen Conventes van Albergen, voer ons ende onsen nacomelingen, desen brief mit onsen Conventes zegel bezeghelt; in't Jaer ons Heeren, dusent vijf hondert acht ende viertich, op den vijftien dach Junio.

Affschrift van eenen brief van Buyskens Convent te Deventer.

WY Jacob van Gelre Pater, Suster Altijdt Lambertz Moeder, ende Suster Nese Jans Procuratersche, ende voert ghemeene Conventualen

tualen des Conventes van Buyskens Huys, binnen Deventer, bekennen ende belijen, voer ons ende onse nacomelingen, in ende uyth desen onsen openen breve, Also die weerdighen ende Geystlijcken Heeren, Andreas van Diepenhem, Prior; Egbertus Zwollis Supprior; Swederus Burbanck Procurator; ende voert ghe-meene Conventualen des Conventz van Albergen, oir alynge huys mit syn toebehoer, ghelegen binnen Deventer, in die Papenstrate, tusschen huyfinge der Vicarien *omnium Sanctorum*, in Sanct Lebūinus Kärke, an die eyne zijdt, ende Esken Reytmakers an de ander zijdt, daar nu ter tijdt onse Pater voersz. in woont, ons ende onsen nakomelinghen, in ewighen, vasten erfspacht, averghegaven, verpacht, ende averghelatne hebben, ende oick omme andere gude fründtschap, ende doegeden, onsen Convente voersz. durch den Heeren van Albergen bewesen ende angekiert, dat die Prior in der tijdt, ende Conventualen Heeren van Albergen voersz. mit oir Conventens wagen, ende peerden, einen vryen intoch ende wttloch tot dat voersz. Huys behouden zullen; ock in den sulven huysse eine kāmēr mit twee bedden, ende oir toebehoer, gelijk Prior voersz. sus langhe die selve gehadt, ende gebruekt hefft, ende dair toe sullen die voersz. Prior ende Conventuael Heeren mede ghebrucken ons Paters tafsel, soe goet ende quaet hye selves heft, soe dücke ende mannichwer sye toe Deventer kommen, sonder alle arghelift. Onkonde der waerheit, hebben wy Pater, Moeder, ende Procuratersche voersz. onse Conventz zeghel van Buyskens Huys voersz. beneden an dessen brieff wittlijck ghehangen. In 't Jaer ons Hee-

ren, dusent vijf hondert acht ende viertich, op den vijfden dach in Junio.]

Ober de heelbuldige twisselballigheden van dit klooster / de onderstaanden dooz bescheide weldoenders aan het zelve bezorgt (onder welke weldoenders Geraud van Rysen, een rijk en godvruchtig man / dietoente Borgelwoonde / de voornaamste is geweest) en ober de loffelijke levensdaaden der Zustersen / heeft iemand die in het klooster woonde een geheel boek geschreeven. Tegenwoordig is het booz een gedeelte afgebroken; en eene stads straat midden dooz het klooster gemaakt. In de kerk word de turf bewaart / die den armen by wintertijd uytgedeelt word: en de voornaamste gebouwen worden van den Lambertmeester bewoont. Van de Moeders of Maters zyn de volgende maar bekend: Elizabeth Voss: Aleidis van Rhyn: Gertrudis Brandes: Machtildis van Koln: Margareta ter Welberg: Machtildis Herms: Gerburgis Gruijters: Aleidis Lamberts. Onder Machteld van Koln is 'er eene verplanting uyt dit klooster gezonden naar het doorp Wamel / by Cel gelegen: daar ze op het verzoek van Lambert de Haze, die daar toe een huys en erbe met een jaerlijksch inkomen aanbod / een klooster getimmer hebben. Onder Margareta ter Welberg is de kerk opgebouwt.

Achtste te Diepeveen. Het achtste / een uure gaans van de stad gelegen / en op den naam van de H. Maagd Maria en S. Agnes ingewijd / had den H. Augustinus tot Patroon. en wierd van Reguliere Kanonnikessen / die onder het Kapittel van Windesheim stonden / bewoont. Dit is eertyds een bloeyend

bloepend klooster geweest / en eene zeer vruchtbare queekschole; dewelke naar verscheide steden en dorpen van tijd tot tijd volkplantingen gezonden heeft. De eerste aanlegger van dit klooster is geweest de eertwaardige Vader Johan Brinkerink, te Zutseem gebooren / de tweede Oberste van Mr. Geerts klooster: zoo als zijn Lebensbeschryver met de volgende woorden verhaalt: *Mevrouw Zwedera van Runen*, de dochter van *Frederik van Rechteren* en *Margareta van Kuilenburg*, was getrouwt geweest met *Johan Heer van Runen*; maar had haaren man en eenigen zoon verlooren. Deze *Zwedera*, nu weduwe zijnde, had langen tijd en grootelijks gewenscht onder de *Geertszusters* aangenomen te worden, en by haar in te wonen. Maar zy kost het niet verwerven: om dat *Meester Geraard* den zijnen bevolen had, hoewel dat zulks in den sifting-brief van 't huys niet uytgedrukt staat, dat ze geene weduwen, noch dienstmaagden of dochters van Kanonnikken, in haar huys moesten aannemen: om dat zulk slag van menschen de goede Vergaderingen dikwils hinderlijk is; ten zy dat ze zich uyt het binnenste des herte, en met eene groote godvreezendheit en vierigheit, tot de verstervinge en het breeken van hun eigen wille overgeeven: 't welk zeer zelden in zulke menschen gevonden word. Zoo heeft *Heer Brinkerink* dan om den wille van deze *Zwedera* en van meer andere weduwen, die met dezelfde vierigheit aangedaan waren, het opzet genomen van een klooster te Diepveen te bouwen.

Dit zoo bloepend Maagdenklooster heeft door de Maagden / die daar woonden / het reli

religiens leven op het bevel van den Martys-
 pytor van Windeshem op verscheide plaatsen
 eerst ingevoerd; of / daar het ingevoerd was/
 verbeterd; en / daar het vervallen was / we-
 der in zijn eersten staat herstelt. Zulks heb-
 ben ze gedaan in S. Agnes klooster en S.
 Barbaraas Dale te Cienen: in 't klooster van
 Jeruzalem te Utrecht: in de Konventen van
 S. Hartogenbosch / Zanten / Wezel / en Bom-
 mel: in Marpen-kamp te Amsterdam: in de
 kloosters van Bethanie te Mechelen en te
 Marnhem; in dat van Pazarret te Keulen; in
 dat van Galilee te Gent; in dat van S. An-
 naas berg in Hessen; in dat van Wilfertshul-
 zen aan de Wezer / en op andere plaatsen
 meer: 't welk alles in de levensbeschryvinge
 der Maagden van Diepeveen gebonden word.
 Ik zal hier uyt het Doodboek des kloosters
 de naamen van de Oversten of Paters op-
 geeven.

1. De Heer Johan Brinkerink, **Selichter**
 en **Overste** van dit huys / is gestorven 1419
2. Broeder Egbert Linghe, uyt het kloos-
 ter van S. Agnesberg. 1427
3. Bz. Judocus van Rughe. 1444
4. Bz. Godschalk van Hoorn. 1446
5. Bz. Hendrik van Harderwyk, uyt het
 klooster van Windeshem. 1447
6. Bz. Ludolfus van Wilsem, uyt het kloos-
 ter van Windeshem. 1468
7. Bz. Walram van Noorthoorn. 1470
8. Bz. Hendrik Hagen, uyt Pazarret. 1484
9. Bz. Dideryk Wanink, uyt S. Agnes
 berg. 1499

10. Bz. Hendrik ten Noorthave, een Zwol-
lenaar / uyt Betlehem. 1502
11. Bz. Otto van Noorthorn. 1521
12. Bz. Hermannus Roede, uyt Windes-
hem. 1451
13. B. Johan van Zutfeen, uyt Marien-
dale. 1557

De andere leggen in de vergeetenisse be-
graven.

Na dat hy van de Geertzustersen / dien
het erf in eigendom toequam / in 't jaar 1401.
op **H** Sakramentsdag / van zijn voornemen
ouderrecht en haare toestemming verkreegen
had; heeft hy 's anderendaags / hoewel niet
meer als vier of vijf guldens aan geld heb-
bende / de opbouwning van 't klooster begou-
nen. De plaats / daar hy het bouwde / was
uyt eigen aard wild en moerasfig: maar die
wierd hier en daar / ja op sommige plaatsen
een mans lengte / door 't beleid der Zustersen
opgehoogt. De eerste gebouwen waren van
teenen en leem gemaakt. Het kerkje / met een
outaar van **S.** Agnes, en het kerkhof / wierd
in 't jaar 1403. op **S.** Matthæus avond inge-
wijdt. Maar naderhand / als ze in 't jaar
1407. van Frederik Blankenheim Bisschop van
Utrecht / en van den Pastoor van **O.** V. Vrou-
we kerke / mitgaders / van den Proost en
Raad van Deventer / verlof bekomen hadden
om een klooster van Reguliere Kanonickies-
sen van **S.** Augustinus Ouder op te rechten;
hebben zy eene kerke van steen / die zy daar-
ter plaatze gebakken hadden / in de plaats van
de voorsz. kerke opgebouwt. De muren
van deze steene kerke / die in 't jaar 1411.
op

op S. Matthæus dag ingewijdt is / staan 'er tegenwoordig noch. Van zulken steen hebben zy ook de slaapplaats en de bojdere gebouwen opgetrokken; 't welk tegenwoordig altemaal om verre gewoopen / en met de grondsteenen met al uytgeroeit is / behalven 't sekreet / en een huys of twee; daar 't zedert het jaar 1661 dooz den Domine gepredikt word. Het geld tot het bouwen wierd ten deele dooz de Geerts zusters geschoten: dien echter alles wederom gegeven is; en die vooz haar erf de Pacht- hoebe te Roseldem gekreegen hebben. Dooder wierd het geld daar toe geschoten dooz Zwedera van Rune, Elizabet Hazenbroeks, en den Heer Brinkerink: wien de Broeders van Heer Floris huys zijne rijke erfenis / die hy onlanghs vooz 't gemeene gebuysk ingebragt had / te rugge zonden / om ze aan 't opbouwen van dit klooster te besteeden. Als deze Heer Brinkerink, met de timmieraadje bezig zijnde / van iemand eens ondervraagt wierd wat dat hy meende uyt te boeren / gaf hy tot antwoord: Ik ben doende met een roof kasteel ten dienste van Godt op te bouwen; op dat ik van daar de zielen uyt de keele der duivelen zouw mogen verlossen; en den Heer *Christus* naar mijn vermogen navolgende, de gevangenis, dus uyt het geweld van den duivel en de weereld verlost, naar haar eigen huys gevangen mag voeren. De opsluiting is begonnen in 't jaar 1408, op S. Agnes dag: wanneer oolt de twaalf eerste Zusters in de tegenwoordigheit van de Priors van den Berg en de Bjon / en van eenne grootte meenigte volks / dooz Johan Vos, Prioer van Windeshem / met de religieuze kleedinge / zoo als die in de inzettingen van

Windeshem boozgeschreeben word / omhangen wierden. Van die twaalf zonden d'er negen den tijd van een jaar beproeft worden; maar de drie anderen hebben haare geloften op den zelfden dag gedaan: en Hillegond Zunderlands, een van de drie / werd tot eerste Priorin aangesteld. Hoe groot dat dit huysgezin in korten tijd geworden zy geeft * Busschius, die hier wel-eer Oberste geweest is / met deze woorden te kennen:

Deze Religieuzen heeft *Johan Brinkerink* in de goede zedetucht, waarachtige gehoorzaamheit, eige verstervinge, en't hemelsche leven zoodanig gestyleert; dat ze nu een patroon en voorbeeld, ja het puikje, de pronk, en luster, van alle Zusters en Nonnen zijn, die den Heere zoeken te dienen. Het klooster heeft omtrent 90 Nonnen, 27 Leekezusters, 25 andere dochters die noch niet ingekleedt zijn, tien Zusters die om de buitenwerken te doen buiten het slot en van de manluiden afgezonderd leeven. Dan heeft het twintig leeken, tot het huyshouden behoorende, om den akkerbouw waar te neemen; die buiten het slot in het voorhof wonen: voorts eenen Overste, op zich zelve woonende; met twee Priesteren en twee leeken om hen te dienen. Aan alle die luiden word de kost, kleeding, en vordere nooddrift, door de Nonnen van binnen toegedient: welke Nonnen binnen het slot koken, bakken, brouwen, maalen, naayen, en andere ambagten doen: zoo dat ze den tijd niet ledig doorbrengen; maar door haaren grooten en veelvuldigen arbeid, en geestelijke oefeningen, het rijk der hemelen winnen.

* Lib. 1. Chron. Windesh. cap. 43.

De Stichter van dit Konvent is in 't jaar 1419, op S. Ludgerus dag / npt het leven gescheiden / als hy zestig jaaren oud geworden was; en legt vooz het Hoofd-outaar begraven. Hier nebens de Moeders van dit Konvent / met haar sterfsjaar achter aan.

Hillegundis Zunderlants.	1445
Salome Stikken.	1449
Elizabeth van Tiel.	1452
Ermgardis van Stralen, te Dollenhoven gebooren.	1470
Gerarda Urdemans, van Boeckholt.	1473
Salome van den Wyel, van Woringe.	1490
Daya Dierkens.	1491
(1) Sapiëntia van Rensen.	1500
Catharina Lauwers.	1504
Bernarda Bitters.	1508
Aleidis Hudekes.	1513
Machtildis vander Geest.	1546
Wychmodis van Keppel.	1558
Anna van Windeshem.	1565
Anna Stuirmans.	1587
Helena van Boselaar.	1594

De Schole.

Hier is eertyds een zeer vermaarde Schole geweest; daar Alexander Hegius, die 'er het bestier langer als 30 jaaren over heeft gehad / de Grieksche taalkunde wederom vooz ons Nederland op de baan heeft gebragt; naar het voozbeeld van zynen Meester Rodolphus Agricola, die dezelve wederom in Duytshland ingeboert had. Deze Schole word van Rosweidus in het leven van Thomas a Kempis, om de doozuchtige mannen die 'er npt voozt ge

gekomen zijn / en om het groot getal der studenten / het Nederlandsche Athenæum of de Nederlandsche Atheensche Schole genoemd. Want daar waren etlike duizenden van studenten; dewelken voornamentlyk door de vaderlyke zorgvuldigheid en de voorzienige bezorgdheit van onze Broeders derwaarts gelokt wierden; dewyl die Broeders niet alleen het noodige aan de behoefstige studenten ter hand stelden; maar hun ook voer niet huygsbesting bezorgden. Want dus schryft * Rudolphus van Muiden in het leven van Heer Floris: De burgers, die Heer *Floris* en zijne broederen aanhingen, hadden schier altemaal een armen godvruchtigen student in hunne huizen; dien ze beddegoed, potaadje, en gerstenwater, om Gods wille gaven. *Lambert van Gaellen* heeft altijd ten minste acht arme studenten aan zijn huys gehad; die daar bestelt of gezonden wierden door de Broeders van Heer *Floris* huys; gelijk ook in andere burgers huizen geschiedde: en de Broeders van Heer *Floris* huys, die Priesters waren, gingen somtijds by die arme studenten eeten. *Dye van Dunen* had altijd acht arme studenten: die haar door de Broeders van Heer *Floris* huys gezonden wierden; en die zy beddegoed, gerstenwater, en potaadje bezorgde. En dan was ze noch gewoon dagelijks aan een van de acht het middagmaal te geeven. Heer *Rembertus*, Deken van S. *Lebwinus* kerk, te Deventer aangekomen zijnde, had voorgenomen met drie paarden te rijden: maar de Heer veranderde dat voorneemen: want in de plaatze van drie paarden heeft hy zes arme studenten in zijn huys genomen; die hem door de

* Ad ann. 1458. Zie *Analecta van Heer Dunbar*. I deel.
Broe-

Broeders van Heer *Floris* huys toegezonden wierden. Aan die studenten gaf hy de volle kost; en daarenboven bovenrokken, onderrokken; en kaproenen van nieuw laken: welke kaproenen gemaakt waren naar het fatsoen der kaproenen die de godvruchtige menschen te Deventer droegen: en die de studenten van *Standonks* kollegie noch tegenwoordig te Loven draagen. *Thomas a Kempis*, die ook zoo eene mildadigheid genooten heeft / bekent het met eene dankbaare penne. Als ik, zegt hy, by den Eerw. Vader *Floris* gekomen was; wierd hy aanstonds door goedheit t'nywaarts bewogen; hield my eenigen tijd in zyn huys; bestelde my ter schole; en gaf my de boeken, die hy oordeelde dat ik van noode had. Eindelijk heeft hy van eene eerlyke en godvruchtige vrouwe verkreegen dat ze my voor niet huysvesting zoude geeven: welke vrouwe my en meer andere Geestelijken dikmaal veel goeds heeft gedaan.

Van S. Hieronymus-huys.

Het bewind over dit huys wierd van een der Broederen waargenomen / die den tytel van Huisbezooger voerde; en ook Pedagoog of Schoolboogd wierd genoemd. Onder deze Schoolboogden heeft uitgemunt Johan Synthemius, die in 't jaar 1504 leefde; en letterkundige bemerkingen over het Leerboek of Doctrinale van Alexander uitgegeeven heeft. Door deze bemerkingen / zoo als *Rhenanus* in 't leven van *Erasmus* verhaalt / heeft hy toen een grooten naam in de scholen van Hoogduytsland bekomen.

1 De discipulis Domini Florentii cap. 1.

Het geen nu volgen zal heb ik eertijds uytgeschreeven uyt een origineel geschryft / 't welk in de kerk van dat Queenjschool ten toon plagt te hangen.

Dit bord moet genoemd worden 't *Boek des Levens*; om dat de godvruchtige personen, die dit huys gesticht, begiftigt, voortgezet, en bemint hebben, daar op geschreeven staan: van dewelken men ook godvruchtiglijk vertrouwen mag dat hunne naamen in den Hemel opgeschreeven zijn; gemerkt dat zy den Mammon der ongerechtigheit, als getrouwe uytdeelders, aan de armen van *Christus*, ja aan *Christus* zelf, mildelijk uytgedeeft hebben; volgens de spreuk; *Al wat gy eenen van die allerkleinsten gedaan zult hebben, dat hebt gy my gedaan*: en dat zy aldus van den zelve Mammon van ongerechtigheit vrienden gemaakt hebben; dewelken hen, als ze bezwijken zullen, in de eeuwige verblijfplaatsen zullen ontvangen. Dus heeft een rijk mensch reden, om een arm mensch te helpen; om door hem ten hemel opgenomen te worden. Daarom zegt *Gregorius*: indien de erfenis des hemels door aalmiffen verkreegen word; zoo moet men de armen niet aanhooren als behoeftigen, maar smeeken als Patroonen. Uyt welk zeggen blijkt hoe veel dat de armen by Godt vermogen; dewijl de rijken door hen, als Patroonen het Rijk des Hemels kunnen bekoomen. Derhalve by aldien de armen, die zoo veel by Godt te zeggen hebben dat ze het Rijk des Hemels als met geweld neemen, en aan hunne weldoenders verkoopen, ondankbaar mogten zijn, en voor hunne weldoenders zoo leevende als overledene niet bidden, zoude zulks mijns oordeels voor een zware ondegend.

gendheit moeten gehouden worden. Op dat ze dan de zonden des volks niet mogen eeten, en Gods gramschap op hunnen hals haalen; zoo moeten ze hunne weldoenders, in hunne gebeden tot Godt, met alle ootmoedigheid gedagtig zijn: op dat ze hem in den dag des oordeels tot een goedertieren Rechter mogen hebben, die op de aarde voor hen zorg gedragen heeft.

Ten eersten * *S. Borchardt*, een slichter en Geever onses principaelen huses, daer onse Sael in is met den have, ende *Cunere* syne Susster.

Voort *Alijdt Borren* met oer man *Johan Borre*, ende *Merisse* hoer Susster; dewelke *Alijt* gegeven heeft onsen huse dat huys daer onse nieuwe Kocken in is. Zy is gestorven 's daags na het feest van *S. Matthæus*; voor wiens ziele ieder op haar jaargetijde de 7 Psalmen en de Zielgetijden van 9 Lessen zal leezen; en daar by eene Misse hooren; of by aldien hy Priester is, eene Misse leezen. Dit zal ieder doen zoo lang als hy leeft: indien hy zulks op haar jaargetijde achtergelaten had, zal hy het op een anderen tijd moeten doen.

Mr. Richart de Printer en sijn Huysvrouw, die op sijn kost by nae den Kelder, den Saedel en kocken, en sieckenhuysken heeft laeten verbeteren in voertijden.

Gerardus van Texels, vanden inwoonderen veel genoten hebben ende meer genoten moghen, so ver als dat goet dunkt den genen die *S. Gerardus* goet hebben te vergeven.

S. Geertruidt Susjelerfs, die een deel van den hof betaelt heft.

* Dit staat in 't Latijnsche werk in 't Latijn en Duytsch door malkander. Het Duytsche hebben wy gehouden, zoo als het daar staat. *Vertaelder.* Her-

Herman Zwitze en *Emme* zijn huysvrouw, die noch alle daghe bynae de gesellen in desen huys versiet met botteren ende broot en andere nootdrufte, en wel een *Vaeder* deses huis genoemd werden en heyten mach.

Johan van Ruitenbergh van welcken testament wy seer genoten hebben.

N. Cremer ende *Griete* zijn vrouw en zijn andere Vrinden daer hy voier begeert heft.

Jacob van Trier, de sleuteldrager van 't school; die aan 't *Hieronymus* huys veele dingen bezorgt en gegeven heeft. - Hy is overleden in 't jaar 1516: voor wien de Broeders omtrent Kersmis de Zielgetijden zullen leezen.

Trude Hessels, met haaren man, en haaren broeder *Burchbert van Kamerijk*; die ons byzonder goedertieren is geweest, en daarom ons *Moeder* is geheten.

Lambert van Hees, met zijne zuster.

Noch zullen onze gezellen, achtervolgens een legaat van *Evert Brunoosz.* zalr. gedagtenisse, het volgende genieten.

Eerteljk uyt het Genootschap van *S. Augustinus* op den Berg acht portziën op deze vier feestdagen: op *S. Paulus* bekeering; op den dag van *S. Georgius*; op den dag van den H. Apostel *Jacobus*; en op den dag van den H. *Remigius*. Op welke dagen het gemelde Genootschap aan de armen zal geeven vier mudden tarwe, en een vierendeel boter.

Noch zullen onze gezellen van 't Genootschap van *S. Augustinus* op vier dagen in 't jaar acht portziën genieten: te weeten op *S. Hieronymus* dag; op *S. Lebuinus* dag; op het feest van *O. L. Vrouws Presentaatzi*: en op *S. Barabaraas* dag.

Noch zullen onze gezellen van 't Broederschap van 't H. Sakrament op de volgende zes dagen jaarlijks 6 portziën ontvangen: te wecten op alle de Quatertemperdagen; op den eersten dag na den eersten Zondag van de Vasten; en op *S. Gertrudis* en *S. Magdalsnaas* dag. Op die dagen zullen onze gezellen naarstig bidden voor de ziele van Meester *Bruno*, en voor de zielen van zijne vrienden.

Het nieuwe Huys.

Het nieuwe Huys wierd ook / naar het grootste getal van de inwoonders / het arme *Fraterhuys* genoemd: naar het grootste getal / zeg ik: want ik vinde dat hier ten minste 70 kostgangers zijn geweest / die de kost betaalden. Van dit Huys spreekt de *voorz.* *Rudolphus* van Muiden met de volgende woorden: Omtrent den zelfden tijd, te wecten omtrent het jaar 1398, wierd het nieuwe Huys getimmerd; 't welk aldus genoemd wierd tot onderscheid van 't Huys van *S. Paulus* Vikary. Want in dit laatste Huys, 't welk het Oude Huys genoemd wierd, hebben de Broeders ook den tijd van twee jaaren na Heer *Floris* dood gewoont. Dit Huys wierd met dit inzicht gebouwt; dat de godvruchtige Geestelijken, de scholen daar latende, zich aldaar zouden konnen te neer zetten onder de regeeringe van Heer *Floris* Huys; en hun brood winnen met het werk van de H. Schriftuur: om dat 'er op dien tijd weinige plaatzen waren van Religieuze of Goddienende menschen, by dewelken zy hun verblijf koften neemen. Daar was toen een koopman, die zich tot het Religieus leven be.

begeeven had, met naame *Hendrik van Kreveld*. Deze heeft alle zijne koopwaren, ter waarde van 200 guldens, tot het opbouwen van 't voornoemde Huys gegeeven. Hy was eenigen tijd kok in 't oude Huys; maar is naderhand kok in 't nieuwe Huys geworden: daar hy ook overleden is. Noch was 'er een andere *Hendrik*, te Gorkum in Holland gebooren: dewelke zijne erfenis verkocht; en het geld, dat 'er van quam, ook gegeeven heeft om 't zelve Huys op te timmeren. Hy is tot zijne dood toe kok in 't nieuwe Huys geweest; daar hy van de pest gestorven is. Daarenboven heeft *Geraard Schemaker*, die zoo wat timmeren kost, om Gods wille door zijnen arbeid geholpen, om het zelve huys op te bouwen; zoo als hy gewoon was alle de Goddienende Maagden te helpen. Maar als hy eens met het timmeren bezig was; viel hy van om hoog, en brak zijnen erm. Daar sloeg eene quaadaardige koorts toe, die hem uyt het leven rukte. De vierde, die tot het voltrekken van 't nieuwe Huys geholpen heeft, was *Willem van Viane*; de volle broeder van Heer *Jacob van Viane*, die een van onze Broeders was: welke *Willem van Viane* het houtwerk van ons Huys met zijn handen voltrokken heeft. Hy was eens naar zijne geboorteplaats gegaan; en had daar zijne volle zuster bezocht, die aan eene liesch-onstekinge ziek lag. Als hy weder te Deventer gekomen was kreeg hy ook de pest; en had zoodanige hitte in zijne ziekte; dat hy, gelijk hy zelf verklaarde, liever in een brandenden oven wilde vallen, als zulken brand uytstaan. Hy bestorf het ook: en na zijne dood zijn 'er tien Broeders uyt het zelve Huys gestorven; die

misschien van hem besmet zijn geweest: want de stad Deventer was toen vry van de pest. Eenigen van de Broeders, die toen uyt het leven scheidden, scheenen t'eenemaal verstorven te zijn aan de zonden, en aan Gods wille overgegeeven. Die het voorschreeven Huys getimmert hadden, hebben malkander, in de tegenwoordigheid der Schepenen, het recht op hetzelfde Huys over en weer overgegeeven.

Daar waren noch drie personen; te weeten *Niklaas de Metzelaar*, *Gysbert de Metzelaar*, en *Willem Ansen*; die een ander huys in 't gemeen bezaten. Die van 't nieuwe Huys hebben daar op met die drie personen een kontrakt over dat ander Huys aangegaan; zoo dat ze malkander, in de tegenwoordigheid der Schepenen, de huyzen en werven overgegeeven hebben, die ze te Deventer hadden. Als ze nu altemaal overleden waren, die recht op de voornoemde huyzen hadden; heeft *Gysbert de Metzelaar* zoo even gemeld, die naderhand onze kostganger geworden en gestorven is, met de toestemminge der voogden van zijnen uystersten wille, het nieuwe Huys aan de Broederen van Heer *Floris* Huys geschonken; vertrouwend dat de zelve Broeders dat Huys niet anders als tot Gods eere zouden gebruyken. 't Staat ook te weeten dat de Hof, bezijden het Huys naar de stads muur toe gelegen, den Broederen van Heer *Floris* Huys in eigendom toekomt; die den zelve van den voorn. *Gysbert* voor 50 guldens gekocht hebben: te weeten 25 blauwe guldens, Geldersche munt; en 25 zilvere; iedere gulden op 13 Vlaamsche grooten en drie * *Divitmaren* gerekend. **Dus verre het handschrift.**

* In 't Latijn staat *Divitmaris*; 't welk ik nergens mijns weetens gevonden heb. *Versaelder.* 1511 1512 1513 1514 1515 1516 1517 1518 1519 1520 1521 1522 1523 1524 1525 1526 1527 1528 1529 1530 1531 1532 1533 1534 1535 1536 1537 1538 1539 1540 1541 1542 1543 1544 1545 1546 1547 1548 1549 1550 1551 1552 1553 1554 1555 1556 1557 1558 1559 1560 1561 1562 1563 1564 1565 1566 1567 1568 1569 1570 1571 1572 1573 1574 1575 1576 1577 1578 1579 1580 1581 1582 1583 1584 1585 1586 1587 1588 1589 1590 1591 1592 1593 1594 1595 1596 1597 1598 1599 1600

Paderhand is de Hof aan 't nieuwe Hups verkocht: welk Hups van veele personen rijkelijk begiftigt wierd. De Oberste van 't Hups / die uyt de Broederen zelf gekooren wierd / had den tytcl van Procurator of Hupsbezorger; die aan eenigen van zijne Leekebroeders het betwint ober de keuken en andere dienften gaf. Onze Hoogwaardigste Bisschop de Monte, zegt * Middendorpius, had de Schole treffelijk verbeterd; en alhier, volgens het voorschift der Kerckbergaderinge van Trente / een Queekschool of Seminari voor 't Bisdum opgerecht. Maar na de verandering van den Godsdienst is dit Queekschool voor jongens en vyzsters / die op het wolspinnen gaan / in een werkplaats en schole verandert / en tot andere gebruiken aangeleit. Een heilzaam oberleg voorwaar; dienende om hen van 't ledigloopen en 't bedelen af te houden.

Bisdoms
Queek-
school of
Seminari:

Hier was een beurs / die de beurs van de Cusa wierd genoemd; als gesticht zijnde door Nicolaus de Cusa, die aan de Moezel geboren was. Hy was eerst Prioer geweest van het Regulieren klooster Cartenberg in Cprol: naderhand wierd hy Bisschop van Bixen; daarna op den naam van S. Pieters banden; en Pausselijke Legaat door Hoog- en Nederduytsland. Deze De Cusa heeft alhier / daar hy zijne eerste jaaren in 't bestudeeren der beschaafde wetenschappen obergebracht had / een kollegi gesticht voor twintig studenten; die daar door den Oberste van S. Niklaas gasthups by Cusa zouden gezonden worden. De hoofdsomme had hy de Majestraat van De-

Beurs van
Nic. de
Cusa.

* De Academ, lib, 2.

benter ter hand gestelt: dewelke verholgens gerechtig zoude zijn om drie burgers kinderen onder 't gemelde getal te brengen.

[Daar toe heeft hy † 4800 Rhyusche goudguldens geschikt; dewelken Meester Theodorus van Zanten, Licentiaat in beide de Rechten / Kanonnik te Rupken en te Alien / en op dien tyd Overste van 't gemelde gasthuys / by de Majestraat en Gemeente van Debenter heeft beleit vooz een jaarlyksche rente van 2410 diergelyke guldens; dewelken aan de gemelde studenten zonden uitgekeert worden.]

Maar de Overste van 't gemelde gasthuys word niet meer gekent: en in de plaats van zulke studenten zijn nu zoonen van Predikanten en van andere luiden gekomen. Als de Overste van dat gasthuys in 't jaar 1624. in eenen brief daar over klaagde / en de renten met de hoofdsomme op eischte; kreeg hy een wrigerend antwoord. En drijbens wierd 'er een besluit genomen dat de kinderen van Katolijke burgers geene geestelyke inkomsten en beurzen meer zonden genieten; en die ze reeds hadden / daar van berooft worden: 't welk noch onderhouden word.

Deze zelfde zaak word van een ander Schryver met deze omstandigheden verhaalt. Den 22 Maart 1624. wierd 'er van Koblents up 't S. Nikolaas klooster een brief aan de Majestraat van Debenter gezonden; en in dien brief de renten van Cusaas beurze met de hoofdsomme wederom geeischt. Dooz reden

† Die hoofdsomme is veel te klein vooz een jaarlyksche rente van 2410 Rhyusche guldens: dies zal hier een misdruk zijn. *Vertaald.*

wierd

wierd gegeven dat de gemelde renten niet meer besterdt wierden om 'er studenten op te houden / 't welk de Stichter nochtans bedongen had. De brief werd den Schoolraad medegedeelt; dewelke aan die van Koblentz tot antwoord schreef dat ze verkeerdelijk onverreacht waren; dewijl niet alleen de penningen door den Kardinaal De Cusa ten dien einde nagelaten / maar ook andere stads inkomsten / besteedt wierden tot het voortzetten van de wetenschappen: welke onkosten indien zij vergoeden wilden / zij zouden zeer wel en naar de billijkheit doen. Op den zelfden dag werd besloten dat de kinderen van Pausgezinden geene geestelijke inkomsten of bezuren meer zouden genieten; en die ze reeds hadden / daar van beroofd worden.

De herbergzaamheit / die de ingezetenen van Deventer aan uitlanders beweezen hebben / die hebben ze ook by de uitlanders genooten. Zoo hebben ze in 't kollegie van S. Gregorius, in de Hooge Schole van Perouze / eene plaats gehad; die door Niklaas de Caputis, Kardinaal en Hoofst van Deventer / aldaar gesticht is in 't jaar 1362. Jacob de la Torre, Pausselijke Dikaris in de Nederlanden / die zich in 't jaar 1655. te Perouze bevond / heeft daar te weeg gebragt dat de gemelde plaats / met noch een andere plaats voor de Utrechenaaren / naar dewelke t'zeventert veele jaaren niet omgezien was / aan die van Deventer en Utrecht wederom gegeven wierd. Ook heeft hy het recht van voorstelinge / 't welk den Bisschop van Utrecht en het Kapittel van Deventer van ouds toebehoorde / op zich zelven en zijne nazaten doen

overtekenen. Daarenboven heeft Herman van Herfort twee plaatzen booz hen gesticht in 't kollegie van Herfort : twee plaatzen in het kollegie der drie zoonen te Keulen ; en noch twee andere plaatzen / ook te Keulen / in 't kollegie van S. Laurens. Maar geen rijker noch grooter stichting dan die van Balthazar van Bodeker, te Deenhuyze gebooren; die by zijn testament / 't welk hy den 24 Maart 1584. met zijne Moeder heeft gemaakt / het grootste gedeelte van zijn goederen nagelaten heeft tot het stichten en oprichten van de Akademie of doozluchtige Schale. Zijne begeerte is dooz den Raad volbragt in 't jaar 1630 ; zijnde het zelfde jaar als de weduwe van Bodeker, en Johanna van Grootenhuys die het vruchtgebruik der goederen had / van hier gescheiden zijn. Balthasar zelf was naar 't ander leven al verreist in 't jaar 1616. Wegens de beurze van Perouze zal men breeder bescheid by * Revius vinden.

Achter de Scholen en Beurzen wil ik de geleerde mannen laten volgen / die te Deenter in de wereld gekomen zijn.

Everardus Balk, Hoogleeraar der Rechten in de Akademie van Harderwijk / had te Beren in Frankrijk en elders op de Rechten gestudeert ; en heeft eenige werkijs ober de Rechten geschreeven.

Everardus Bronkhorst, Johanszoon, na dat hy zoo te Keulen / als te Marburg / te Erford / en te Wittenberg / den tijd die 'er toe staat in het bestudeeren der Rechten gesleeten had / heeft de vrucht van zijne studie te Bazil genoten ; daar hy den tijtel en de pronkteken van Doktor gekreegen heeft den 17 Augusti

* Daventr. Illustr. libr. 1. pag. 73, &c.

1579. Van daar weder naar Wittenberg ge-
keert / heeft hy de Rechten in zijn hups
boozgelezen: maar te Erfort heeft hy dezelve
twee jaaren lang in 't openbaar uytgeleit.
Van daar keerde hy weder naar zijn Vader-
land; daar hy het ampt van Burgemeester
bekleedt heeft. Maar in 't jaar 1586. wierd hy
te Leiden booz Hoogleeraar aangenomen; en
heeft verscheide geschriften tot verklaring der
Rechten uytgegeven.

Meester Johan Oostendorp, de Leermees-
ter van Gerardus Geldenhausius van Pimwe-
ge / en Kanonnik van S. Lebuinus kerk te
Deventer / was een man die dooz veel studee-
rens en groote onderbindinge tot eene uyt-
steekende geleerdheit gekomen was. Noch zeer
jong zijnde was hy eens gegaan hy Wessel van
Groninge / dooz de wandeling 's Weerlds
Licht genaamd / die nu tot hooge jaren geko-
men was. Onder meer andere dingen heeft
Wessel, als of hy reeds boozzag wat 'er haast
gebeuren zouw / hem aldus aangesproken:
Jonge student; gy zult tot dien dag-toe leeven
wanneer de leere van *Thomas*, van *Bonaventura*,
en van dat slag van laetere en twistzuchtige
Godtgeleerden, van alle Christelijke Godtge-
leerden, die het metterdaad zijn, zal uytge-
jouwt worden. Dit heb ik zelf / zent de ge-
melde (2) Geldenhausius, den 20 February
1528. in S. Lebuinus kerk uyt den mond van
Oostendorp gehoozt / die reeds grys gelwoz-
den was.

Gerardus Brunus of Brunsius, een Burger-
meesters zoon te Deventer / en Kanonnik al-
daar / was een man van een groot oordeel /
een onvermoeid Leezer / en uyttermate oot-
moet

moedig. Hy heeft in de Latynsche taal obergezet de oeffening des (3) geestelijken Levens van Nicolaus Sfondratus, Kardinaal / Bisschop van Kremonne / en naderhand Paus onder den naam van Gregorius XIV: welke vertaling te Keulen by Birkman gedrukt is in 't jaar 1586.

Noch heeft hy uit het Nederduitsch vertaalt zeker Boekje van den Jesuyt Adrianus Adriani, wegens de Biecht. By de 70 jaaren oud geworden / is hy in zijne geboorteplaats gestorven in 't jaar 1630.

Willem Hakkuze heeft na Christ. Longolius het deestig boekje van Erasmus, van de welgemanierdheit, met korte aantekeningen opgeheldert; 't welk te Bergen in Henegouwen by Lucas Rivius in achten gedrukt is in 't jaar 1607.

Jakob van Deventer is een vermaard Weereldbeschryver geweest; van wiens arbeid Ortelius, zoo als hy bekent / zich zelven bedient heeft. Ook heeft Munsterus de Beschryving van Drieland / die door Jakob van Deventer opgesteld is / in zijne Weerelds-beschrijvinge ingelascht. Zijne Landkaarten van Brabant / Gelderland / Holland / en Zeeland / zijn noch tegenwoordig in wezen.

Johan van Deventer, Overste der Minnebroederen onder het Martysstift van Keulen / en een dapper bestrijder der Ketteren / booznamentlijk der Wederdooperen en Lutheraanen die in die gewesten den baas speelden / heeft uitgegeeven

Exegesis Evangelicæ Veritatis, &c. dat is Aftlegging der Evangelische Waarheit / tegen de doolingen der Lutersche Geloofs-lydes

lijdenisse ; dewelke den Keizer op den Rijksdag van Augsburg aangeboden is / en te Keulen in achten gedrukt in t jaar 1535.

Noch heeft hy tegen de Wederdoopers een boek geschreeven onder den naam van Catapulta.

Johan Dorrius heeft den Lof des Hartogdoms van Gelderland in Latijnsche beerzen beschreeven : dewelke te Keulen in 't jaar 1567. gedrukt zijn achter Het Kort Begrip der Geldersche Kronijk van *Henricus Aquilius*.

Johan Sinthemius , Lidt der Vergaderinge van S. Hieronymus te Deventer / en Erasmus Leermeester / heeft geschreeven

Commentarii Grammatici in Doctrinale Alexandri ; of Letterkundige Bemerkingen ober het Leerboek van Alexander.

Lambertus Ludolphus * Pytophæus heeft Latijnsche Oraatzien uptgegeeven over den Lof en de nuttigheit der Filosofye ; over de studie en de oorzaken der Welspreekendheit ; over de studie der Poëzye ; over de Sterrelopkunde.

Noch heeft hy Tobias in ongelijke beerzen † overgezet ; en eindelijk het Niet met gemeengelde en fraape beerzen beschreeven. Hy is gestorven in den onderdom van 63 jaaren / in 't jaar 1596.

Ortwinus Gratus was bygenaamd van Deventer , om dat hy te Deventer onder den zeer geleerden en vermaarden Schooldoogd Alexander Hegius opgevoedt / groot gemaakt /

* Misschien zouw men voor Pytophæus Pitopæus mogen leezen , en door Pitopæus Tonnemaker verstaan ; dan zoude zijn toenaam op het Duytsch Tonnemaker zijn geweest. *Vers.*

† Carmine elegiaco.

334 OUDHEDEN EN GESTICHTEN &c.
en in de beschaafde wetenschappen onderwezen was. Echter was hy in Westfalen onder het Bisdom van Munster gebooren; zoo als hy zelf in de Doozreden verklaart / die hy vooz yet boekje van Wernerus Rolefink van de gelegendheit van Westfalen heeft geboegt. Hy is te Keulen / in 't kollegie van Kuykius, Heermeester in de beschaafde wetenschappen geweest; en heeft in 't lichtgegeeven

Falcululus † Kerum expetendarum & fugiendarum: dat is / Bondelke van zaken, die men begeeren en vermijden moet: 't welk op de lijst der verbode boeken staat; die op het bevel van de Vaderen der Kerckbergaderinge van Trente uytgegeeven is.

Noch heeft hy den Triomf van den H. Profect Job in ongelijke Latijnsche beerzen beschreeven. En daar by Apologia aduersus J. Reuchlinum, of Verdediglschrift tegen Joh. Reuchlinus: en Lamentationes obscurorum virorum; of Jammerklagen van onvermaarde mannen. Hy is te Keulen overleden den 22 Mey 1542.

Petrus Holtzemius, van Holtzem, Arts en Hoogleeraar in de Geneeskunde te Keulen / heeft verscheide werkes volgens de grondregelen der Chymisten geschreeven; die by Val. Andreas opgeteld staan.

Petrus Redanus, Geneesheer / heeft uytgegeeven Querela Medicinæ Dogmaticæ; dat is / Klage der onderwizende Geneeskunde; te Keulen in vieren uytgegeeven in 't jaar 1570: daar een t'zamenpraak van Jacobus Curio, onder de benaminge van Hermotinus, by gedrukt is (4).

* Dit werk is naderhand met vermeerderingen in Engeland herdrukt.

A A N T E K E N I N G E N.

1. Dit is weder een naam, daar de voornoemde *Thiers* veel tegen te zeggen zoude hebben. *De kinderen*, zegt *a* hy, *krijgen somtijds zulke naamen in den Doop, die door de H. Schrift byzonderlijk aan Godt toegeschreeven worden, en Gode eigen zijn, als Emmanuel, Natalis, Salvator, Sophia, en eenige anderen van den zelfden aart; maar dat is wel uytdrukkelijk verboden.* Hy telt ook eenige *b* Ritueelen op; dewelken met algemeene woorden verbieden, zulke naamen aan de kinderen te geeven, die door de Heilige Schriftuur Gode alleen toegepast worden. Onder die naamen zal *Sapientia* zoo wel behooren als *Sophia*: want het laatste is in de Grieksche tale Wijsheit te zeggen, het eerste in de Latijnsche.

Daar door, zoo als hy het verstaat, geeft men aan 't schezel 't geen Gode toekomt enz. en hy zouw dat gebruyk niet durven vry spreken van bygeloovigheit: maar of een ander dat ook zoo zwaar weegen zal, weet ik niet. Zoo keurt hy ook quaad dat men den kinderen somtijds den naam van hooge feesten geeft. Zulke naamen zijn *Noël*, dat is Kersmis; *Pentecôte*, dat is Pinxteren; *Paque* Paasschen; *Toussaints* Allerheiligen; *Epiphanie* of *Tifaine*, dat is 's Heeren Veropenbaring; *Dimanche*, dat is Zondag. Zulke en diergelijke namen worden in een Ritueel van Bourges verboden.

Het gebruyk van den kinderen in den Doop verscheide naamen te geeven, durft hy ook van bygeloovigheit niet geheelijk vryspreken. Dat gebruyk, zoo als hy meent, is eerst in Italic opgekomen, en van daar naar Spanje overgegaan: van Spanje is het in Duytsland gekomen; van Duytsland in Vrankrijk. Maar, zegt hy, *waar dat zulk een gebruyk von daan gekomen zy; men zouw het niet ligt van bygeloovigheit kunnen vry pleiten: dewijl men genoeg heeft aan eenen naam, is het niet overtollig, verscheide naamen te geeven?* Doch, zoo men alles, dat overtollig is, voor

a Als boven.

b Rituaale Paris. anni 1615. & 1680. Rituaale Sagiensc anni 1634. Rituaale Rothom. anni 1640. Rit. Bituric. 1666.

byge-

bygeloovig houden zouw; dan waar d'er geen einde aan de bygeloovigheden. Hy voegt 'er by dat Paus *Alexander VII* zijn eigen Neef, dien hy doopte, dertien naamen gaf: en dat een zoon van den tegenwoordigen Hartog van Beyeren in den Doop rwaalf naamen kreeg. Zulke exempels, zegt hy, zouden misschien dienen om de veelheit der naamen, die in den Doop gegeven worden, van misbruyk vry te spreken: doch hy meent dat de redenen, die de zelve veelheit afkeuren, behooren voor te gaan. Maar die redenen steunen meent op het oude gebruyk; 't welk sommigen zullen zeggen dat veranderlijk is.

Ik zal 'er noch byvoegen dat de naamen die uyt het Oude Testament genomen worden, *Abraham, Isaak, Rebecca, Debora, Jephtha, Gedeon, Judith*, in verscheide Provinciale e Synoden en Ritueelen afgekeurt worden. Ik spreek maar Historischer wijze, zonder daar oordeel over te strijken. *Gelijk het Nieuwe Testament*, zegt de Provinciale Kerkvergadering van Bordeaux van 't jaar 1583, *in genade en verlichtinge het Oude overtreft; zoo is het ook veel betamelijker de naamen der Apostelen, of van Christus Discipelen, of van andere Heiligen die hun heilig leven nagevolgt hebben, aan de kinderen te geven.* Pas te voore had ze gezeyt dat het de gewoonte der Nieuwgezinden is, met de naamen van de Vaderen der Ouden Testaments gediend te zijn. *De Pastoors*, zegt de Kerkvergadering d van Melun, *moeten in het doopen geen vuile, belachelijke, onheilige, noch Joodsche naamen geeven. Dat (gebruyk) moet den Jooden en Nieuwgezinden gelaten worden; die hunne zonen, Nabuchodonosors, Nabufardanen, en hunne dochters Saraas en Rebeccaas noemen. De naamen, die*

Concil. Prov. Burdig. anni 1583.

Concil. Prov. Bitur. anni 1584.

Concil. Prov. Mexican. anni 1585.

Concil. Melodun. anni 1537.

Constitut. Synodal. S. Francisci Sales, Statuta Diacesseos Lemovic. anni 1619. Statuta Diac. Cadurc. anni 1632. Statuta Diac. Aurel. anni 1664. Statuta Synodal. Diac. Gratianopol. anni &c. &c. &c.

d Van 't jaar 1537.

tot nu toe in de Katolijke kerke gebruykelyk zijn geweest, zijn eerlijker, en hebben beter overeenkomste met de Christelijke godvruchtigheid.

Het gebruyk van Heidenische naamen word insgelijks, en naar mijn begrip met grooter reden, in verscheide *e* Synoden en *f* Ritueelen verboden.

Ik heb boven gezeyt dat eenige Synoden de naamen, die in de H. Schrift Gode toege-eigent worden, aan de kinderen in den Doop niet willen geeven hebben. Dat hebben die Synoden uyt eerbiedigheid voor den Goddelijken naam verboden; en ik heb 'er niet tegen. Indien het schrijven van *Theophilus* *g* *Raynaudus* of van zijne zegsmannen waarachtig is, hebben de Poolen dezelve eerbiedigheid voor de Allerheiligste Maagd gehad. *By de Poolen*, zegt hy, *zoo als eenige Schrijvers verbaalen*, is het uyt eerbiedigheid voor de Moeder Gods niet geoorlofd den naam van Maria aan een vrouwspersoon te geeven. De gemelde *Thiers*, die dit ook verhaalt, spant alle de krachten van zijn verstand in om de Poolen, indien het verhaal waarachtig is, op dit stuk van bygeloovigheit te overtuigen. Wat my belangt, ik wil die eerbiedigheid niet hemelhoog prijzen; maar of 'er zulke een bygeloovigheit in steekt, daar zoude ik aan twifelen.

2. Of het zeggen van *Geldenbaurius*, die van eenen Monnik een openbaar Protestant geworden was; voor eene onwraakbare getuigenisse moet aangenuen worden; dat zoude zijn bedenken hebben. Men kan wel van geloove veranderen, en Protestant worden; en evenwel heusch in zijne woorden en werken blijven; ik beken het eenmaal, en andermaal, en voor de derdemaal. Maar *Geldenbaurius* heeft elders *h* ook getoont dat hy eene zaak op 't hatelijkste verhaalen kan. Althans *Erasmus*, wiens vroomigheit, en oprechtigheit by my en veele anderen zeer hoog te boek staan, *i* spreekt met slech-

e Concil. Prov. Mediol. anni 1567. Concil. Prov. Aquens. anni 1585. Concil. Prov. Rhem. anni 1583. &c.

f Rituale Rhem. anni 1585. Rit. Roman. Pauli V. &c. &c.

g Heteroclit. Spirit. & anomal. pietat. terrest. sect. 50 punct. 2. u. 36.

h In vita Phil. a Burgundia.

i Epist. in Pseudo-Evangelicos.

ten lof van zijne Schriften; en noemt hem *Vulturinus*. Op eene andere ^k plaats geeft hy 'er noch flechter getuigenis van. *Eene* Gerardus van Nimwege, *uyt Brabant weggevlugt, en van mijnen zeer grooten vriend schielijk mijn gezworenen vyand geworden, recht te Straatsburg een nieuw treurspel aan: zijnde een deugniet, die tot oproer gebooren is.* Of iemand al zeide dat *Erasmus* ook zijnen drift in zulks te schrijven te veel kan toegegeeven hebben; echter meene ik dat iemand, die den aard van *Erasmus* kent, zijn oordeel omtrent de waarheit of onwaarheit van *Geldenbauarius* zeggen ten minsten opschorten mag. *Wessel* kan iets gezeit hebben, dat 'er wat naar geleek: maar een woordtje verandert, of 'er bygedaan, verandert den gantschen zin. Ik zie niet dat een Protestant zich met eenige redenen aan mijn zeggen stooten kan: en ik houde voor vast dat geen Protestant iets tot nadeel van een voornaamen en hooggeachten Predikant, op het zeggen van eenen Priester of aanzienelijken Monnik, voor een vaste waarheit aanneemen zouw.

3. Over dit werkje, dat ik noit gezien heb, kan ik geen oordeel strijken. Maar dewijl deze Paus zeer geleerd en godvruchtig was, zal hy waarschijnlijk met kennisse van zaken geschreeven hebben. Zijne godvruchtigheid staat vry wijdloopig by ^l *Cicarella* beschreeven. Hy was zeer mildadig jegens de vreemdelingen en armen; en heeft groote sommen gelds ten behoeve der armen uytgegeeven. Behalven zijne andere aalmissen heeft hy boven de honderd duizend kroonen besteedt om in den tijd van eene dierte de stad van genoegzaame levensmiddelen te verzorgen. Hy vastte alle Vrydagen, en at geen vleesch op de Woensdagen. Zijne Priesters-getijden, en de getijden van O. L. Vrouw, las hy altijd al knielende. Zoo ras als hy wakker wierd, begoft hy de 7 Boetpsalmen te leezen; die hy, onder het kleden, voort uyt las. Hy bracht s' ochtends altijd eene gantsche uur over, met wat goeds te denken of te leezen; en las met groote aandagt de werken van den Honigvloeyenden *Bernardus*. Hy deed alle dagen Mis, en biechte ook alle dagen, als hy

^k Epist. ad Bilibald Perkhheim.

^l In vita Greg. X

zulks van zijne gezondheid konde doen. De gemeene spraak was dat hy noit met eenig vrouwspersoon te doen had gehad, en zijnen Maagdom ongeschonden in 't graf heeft gebragt. Hy was niet al te zeer bedreeven in de praktijk van 't Roomsche Hof; en de bequaamste niet om Staatszaken te behandelen. Maar daar tegen was hy van een heilig en onberispelijk leven; en zoo sober in 't eeten en drinken, dat de Geneesheeren hem raaden moften, voor zijne gezondheid meer drank te gebruyken. Tot zijn achtende jaar toe had hy niet anders als klaar water gedronken; 't welk volgens het oordeel van sommige Artzen de oorzaak is geweest van den sieen, die hem ellendig gepijnigt en eindelijk in 't graf geholpen heeft.

4. Onder de geleerde Mannen van Deventer moet voor al niet overgeslagen worden de Doorluchtigste en Hoogwaardigste Heer, *Philippus Rovenius*, Aartsbisschop van Utrecht en Philippen, en Pausselijke Vikaris in de Nederlanden: van Utrecht, zeg ik, want 't is elders beweezen dat hy ook de rechte Bischof van Utrecht is geweest. Zijne schriften staan by *Valerius Andreas* en elders opgeteld.

Ook moet hier eene voornaame plaats gegeven worden aan *Geraard de Groot* of *Gerardus Magnus*, van wien reeds zoo veel gesproken is. Eenige van zijne werkjes zijn gedrukt hy de werken van *Thomas a Kempis*: de andere plagten in verscheide boekeryen van Nederland ongedrukt bewaart te worden. 't Zijn altemaal, of meest altemaal, geestelijke Traktaatjes, die van *Valerius Andreas* opgeteld worden. Daar is 'er een onder, dat deezen tijtel voert; *Contra Turrim Trajectensem*, *Tegen den Toren van Utrecht*; 't welk ik, om de zeldzaamheit van den tijtel, gaarne eens zien en leezen zouw.

B A T H M E N.

De kerk van Bathmen / een doop van *Sal-* Patroon
land / staat onder beschuttinge van *S. J.* der kerke
Woutw: het recht van den Pastoor hoor te *&c.*
stellen quam het Kapittel van *S. Lebuinus*
Y 2 toe.

toe. Daar waren twee Dikarpen gesticht; die van S. Catharina, en die van den H. Antonius. De bedienaar van de laatste Dikarp wierd door den Pastoor en den Heer van Doyth gekooren; en was tot eene wekelijkhe Misse gehouden.

O L S T.

Schilt-
heilig van
de kerk te
Olst, enz.

De kerk van Olst / 't welk insgelijks onder Salland hoort / heeft tot Schutheilig den H. Willebrordus; en stont ter benoeminge van het Kapittel te Debenter. Daar was eene eenige Dikarp / te weten van O. L. Vrouw en S. Jan Evangelist; die door den Pastoor vergeeben wierd; en wiens bezitter tot twee Missen ter week gehouden was. In 't jaar 1571. wierd deze Pastory door eenen Johan Kloot bekleedt.

T W E E K A P E L L E N.

Daar staat eene kapel te Hengverden / de welke in wijdte en hoogte van den toren voor de Parochiherke niet behoest te wijken. Daar staat 'er ook een te Weisum / aan deze zijde van den Iffel.

W E Z E P.

Parochi-
kerk van
Wezep.

Dit is ook een doorp / onder Salland behoorende. De kerk is op den naam van den H. Nicolaus ingewijdt: en 't Kapittel van Debenter heeft het recht om iemand tot de Pastory te benoemen / en in 't bezit te stellen. Daar zijn twee outaaren; het eene van S.

S. Anna, het andere van de Allerheiligste Maagd: maar beideaar zonder Dikarpen.

In 't jaar 1571. stond hier als Pastoor Hermannus Lyffinx.

H O L T E N.

Holten is een doorp / dat onder het Landbroschchap van Salland hoort: de kerk / die onder de Parochiekerke van Kyssen staat / wierd dooz den Schoolboogd (Scholasticus) van S. Mariaas kerk te Utrecht begeeben. In dezelve kerk was maar eene Dikarp; te wecten van S. Antonius. Die de Dikarp bezat / most alle wecken twee Missen leezen / en den Pastoor in zyn Hardersampt en het hoer helpen. De Heeren van de Handthuyzen / onder deze Parochie behoorende / hadden het recht om den Dikaris te benoemen.

In 't jaar 1571. was Henricus van Kervenhem Pastoor van Holten.

R A A L T E.

De kerk van dit doorp / 't welk ook onder Salland gerekent word / was de kerk van 't H. Kruys genaamd / en stond van ouds onder het Kapittel van Deventer. Hoe dat zy dit recht gekreegen hebben / blijkt uyt eenen Open brief van (1) Hendrik IV; die uyt den oorspronkelijken brief uytgeschreeben is:

Raalte.
Begeever
der Pasto-
rye, enz.

Het zy aan alle menschen zoo tegenwoordige als toekomstige bekend dat wy die van Deventer, om hunne onderdanigste getrouw-

wigheid aan ons beweezen, met den raad en 't overleg der Bisschoppen en Vorsten, die het Katolijk geloof volgen, gansch en geheel quytgescholden hebben het koopen van den Doop en de begraaffnissen; tot het welke zy tot nu toe tegen alle goddelijke en menschelijke wetten genootzaakt zijn geweest: en wy hebben met de toestemminge von *Godebaldus*, Bisschop der Utrechtsche kerke, uyt krachte van ons Keizerlijk gezag verboden dat de Doop der kinderen en de begraaffenis der dooden voortaan by hen niet gehuurt zal worden.

Daarenboven, om hen en hunne nakomelingen tot het bewijzen van hunne getrouwigheid meer aan te moedigen, en daar in te versterken; hebben wy die van Deventer ook de penningen der (2) huizen quytgescholden; en in de plaatze van die penningen de kerk Raalt, die *Lifgerus* by vonnis ontnomen is, aan den Proost en de Broederen gegeven. En op dat het Dekreet van deeze onze vergunning bestendig en ongeschonden blijve; hebben wy dezen brief daar over doen opstellen, en met ons zegel bekrachtigen. Hier over hebben als getuigen gestaan; *Fredericus* Aartsbisschop van Keulen; *Bruno* Aartsbisschop van Trier; *Albero* Bisschop van Luyk; *Gerardus* Graaf van Gelderland; *Arnulfus* Graaf van Kleef; *Arnulfus van Rote*; *Stephanus van Oyen*. Gegeeven te Utrecht in 't jaar van 's Heeren Menschwording MCXXIII, in de iv indiktie, den tweeden Augusti.

Paderhand is dat recht aan den Proost van 't Zwarte-water gegeven.

In de kerke van Staalte waren de volgende outaaren; doch zonder Dikarpen en kerkdiensten: 't outaar van den H. Cornelius: dat van den H. Nicolaus; en dat van de H. Catharina.

In 't jaar 1571. wierd de Pastory bekleedt dooz eenen Heer Iohan... Ik vinde onder mijne brieven een testament van Petrus van Noortmeersche, Dikaris van S. Lebuinus kerke; in 't welke hy den 22 Augusti 1580. aan de Popen van 't Zwarte-water / booz een byzlijk maal jaarlijks drie ponden bespreekt: maar dat wozd elders niet vermeldt.

A A N T E K E N I N G E N.

1. *Hendrik IV*; dat is op zijn Italiaansch gesproken: want de Italiaanen en die 't met hen houden, gelijk elders al gezeyt is, houden *Hendrik II* voor *Hendrik I*, *Hendrik III* voor *Hendrik II*; en zoo voorts. Daar hebben zy deze reden toe dat *Hendrik I* de Keizerlijke kroon van den Paus niet ontvangen heeft; en vervolgens, zoo als zy redeneeren, onder de Keizers niet gerekent mag worden. Dat hier van *Hendrik V* gesproken word blijkt uyt het jaargetal, dat onder den brief staat; te weeten 1123, wanneer *Hendrik IV*, te weeten die aan deze zijde van de Alpen voor den vierden gehouden word; al by de twintig jaaren dood was geweest.

2. Hier uyt blijkt dat alle of ten minste de meeste huizen den Proost en Broederen jaarlijks een penning of een *a denier* moften opbrengen. Dit weet ik nu niet dat ik ergens geleezen heb; te weeten dat ieder huys de Geestelijkheid jaarlijks een zeker stuk gelds betalen most: maar wei dat alle de huizen van sommige landen gehouden waren den Paus jaarlijks een stuk gelds op te brengen; 't welk *Denarius S. Petri* en in 't Engelsch *Romschot* wierd genoemt. Van Engeland is 't eene bekende zaak. Volgens eenige *b* Schrijvers zoude *Inas*, Koning der West-

a In 't Latijn staat denarios.

b Apud Du Cange.

Saxen, dit jaargeld ten gevalle van den Roomschen Stoel allereerst ingevoerd hebben: 't welk anderen *Offa*, Koning van Mercie, toeschrijven; en anderen wederom aan *Ethelwolphus* of *Atbulphus*; die bynae gansch Engeland onder zijn gebied had. *Polydorus* & *Vergilius* geeft 'er den rechten uytleg van; te weeten dat *Inas* dat jaargeld allereerst verzonnen heeft in Westfaxen: dat *Offa* 't zelfde in Mercie nagevolgt heeft; 't welk door *Ethelwolphus* over gansch Engeland, te weeten zoo verre als zijn gebied strekte, uytgebreidt is. De zelfde *Polydorus* voegt 'er by dat dit jaargeld noch by zijnen tijd, dat is onder *Hendrik VIII*, opgebracht wierd. Niemand was 'er vry van, als die geen *f* dertig denieren in zuiver geld in zijn huys had. De Koning zelf, de Aartsbisschoppen, Bisschoppen, en al wie in het Rijk woonde, *g* moesten dat jaargeld opbrengen. Eerst wierd het als een aalmis betaalt: en wierd ook een *b* aalmis genoemd: maar naderhand wierd het voor een vaste inkomste aangezien: zoo dat de Pauzen ook *i* strafvonnissen te werk stelden, om de nalaa-tigen tot betaling te dwingen. Eindelijk is die jaarlijksche penning in eene zekere en vaste somme verandert: eene somme, zeg ik, van *k* 200 ponden en 26 schellingen over gansch Engeland. De helft van ieder jaargeld was voor den Paus: de andere voor den Broederen van *S. Mariaas* kerk te Rome, die de Schole der Engelschen wierd genoemd.

Ik heb gezeyt dat het eene bekende zaak was van Engeland: maar van andere landen is het ieder een zoo bekend niet; hoewel de Pauzen daar ook, door de mildadigheid der Vorsten, zekere schattingen ge-

c Rob. de Monte ad an. 1116.

d Willhelm. Malmesbur. & Bromtonis.

e Hist. Angl. lib. 4.

f V. Leges Edw. 1. 10: item Leges Guil. Nothi. cap. 18.

g Zie Matth. Westmon ad anni 704.

h In de wetten van Koning Edeward (cap. 10.) word het Eleëmofyna Regis genoemd; en in eenen brief van Paus Paschalis II; by Hadmerus, Eleëmofyna S. Petri.

i Vide Innoc. III. Epist. lib. 16. Epist. 173.

k Vide Epist. Alex. II. ad Willhelm. Nothum. apud Baron. ad an. 1068. W. Malmesb. pag. 75. Lanfranc. Ep. 7.

noten hebben. Zoo zegt *Gregorius I VII*, *De Keizer Karel deed alle jaaren op drie plaatzen duizend en tweehondert ponden ten dienste van den Apostoliffchen Stoel inzamelen; . . . behalven het geen ieder zyt eige godvruchtigheid offerde.* In den zelfden brief spreekt hy aldus van Vrankrijk, *Het moet alle Franssen aangezezt en op de gehoorzaamheit bezolen worden dat ieder huys ten minste eenen denier jaarlijks aan S. Pieter betaalen moet, indien zy hem voor hunnen Vader en Harder volgens 't oude gebruyk erkennen.* In Poolen wierd *S. Pieters penning* insgelijks betaalt, zoo als zeker *m* Schrijver duidelijk getuigt.

„ In 't jaar 1320, zegt hy, heeft *Lokotto Hartog* van *Sendomirië* de koninklijke kroon van Poolen van den Apostoliffchen Stoel verkreegen. Straks begoft hy *S. Pieters penning* van ieder menschen hoofd by wyze van een tiende aan den Apostoliffchen Stoel te betaalen: welken penning de Poolen tevoore t'zedert een langen tijd geweigert hadden te betaalen; waar in zy feitelijk maar niet volgens het recht te werk gingen.,

De Hartog van *Silesië*, die de erfgenaam van de Poolfche Kroon was, schrijft aldus aan den Paus *Joannes XXII*: „ *Wat S. Pieters penning* belangt; „ hoewel dat die op eene ongewoone wijze ingevordert word, zoo heb ik nochtans en mijne broeders tot een teeken van de gehoorzaamheit volgens dewelke wy, zoo als we bekennen, uwe Vaderlijkheit en den Apostoliffchen Stoel onmiddelijk onderworpen zijn, al overlang bevolen dat dezelve in onze landen en onderhoorige plaatzen betaalt moet worden.,

Zoo was het ook in *Bohemen* gelegen: *Karel IV*, in de beschryvinge van zyn eigen leven, geeft het duidelijk te kennen: „ Ik ben naar *Avinjon* gegaan, „ zegt hy, om met den Paus *Beneaiktus XII* een verdrag aan te gaan over *S. Pieters penning*, welke in het *Stift van Wratislavie* gegeeven word.,

Dat betaalen ging evenwel altijd niet even ge-

^l Lib 8. Epistolarum, Epist. ultima.

^m Chronicon Aulae Regiae cap. 8.

ⁿ Ap. du Cange. V. Denarius

makkelijk toe. Wy hebben reeds gezien hoe dat de Poolen naar de betaaling van dien penning in lange jaaren niet omgezien hebben. De Hartogen van Silefië wilden ook geen S. Pieters penning opbrengen: *om welke reden bunne landeryen, zegt zeker Schryver, tot den dag van huiden toe onder het interdikt staan.*

W I L P E.

Parochi-
kerk,
Patroon,
enz. van
Wilpe.

Dit Wilpe is een doorp in de Veluwe / van Alfridus, in het leven van Ludgerus, Hiolipa genoemd. Als die van de Veluwe / door den arbeid en zorgvuldigheid van S. Lebuinus, de oogen voor het licht van't Evangelii geopent en 't Christen geloof aangenomen hadden; heeft dezelve Lebuinus hier eene kerk gebouwt / dewelke hem naderhand op zijnen naam toegewijdt is. Volgens de Aanteekeningen van den Bisschop de Monte had de Hartog van Gelderland het recht van iemand tot het bekleeden van de Pastory te benoemen; 't welk Gramayus, in zijne Upttrekzelen / het Kapittel van Deventer toeschrijft.

In 't jaar 1431. stond hier als Pastoor Theodoricus Kok; en in 't jaar 1571. Ludolphus Piek. Daar waren twee Vikarpen; ieder met den last van twee Missen ter week. De eene / te weten die van O. A. Drouw / stond in 't jaar 1571. ter benoeming van Fromo van Meekeren. Over de tweede / die ter eere van S. Antonius gesticht was / had de Abdis van Honnep het zelve recht. Van was 'er noch een kerkendienst; wiens bedienaar gehouden was 's maandags de onbloedige Ofsferhande Gode op te draagen.

T W E L L E.

Het doorp **Twelle** / aan het quartier van de ^{Parochi-} **Deluwe** paalende / wierd in de dertiende eeu- ^{kerk en}
 we 't **Deenlo** genoemd. De kerk / die op den ^{Patroon}
 naam van de **Allerheiligste Maagd Maria** in- ^{van Twel-}
 gewijdt is / kreeg haaren **Pastoor** op de be- ^{le.}
 noeming van **S. Lebuinus** Kapittel te **De-**
benter / en van den **Hartog van Gelderland**.
 Daar zijn twee **Dikarpen**; die van **S. Sebas-** ^{Vikaryen.}
tiaan, staande ter benoeming van den **Pas-**
toor; en die van **S. Antonius**; dewelke **Lub-**
bert Vander Heiden en zijne **Huyshrouw** op
S. Lebuinus dag 1431. gesticht en begiftigt
 hebben; met dit beding dat ze dooz hem en
 zijne nakomelingen zoude begeeben worden.
Zwederus, **Bisschop van Utrecht** / heeft de
 stichting goedgekeurt den 28 **Maart** 1432.
 In 't jaar 1571. was **Johan Weyer** **Pastoor**
 van **Twelle**.

T E R W O E L D E.

Terwolde / dat onder de **Deluwe** gelegen ^{Patroon}
 is / heeft eene kerk / die op den naam van de ^{van Ter-}
H. H. Cosmas en Damianus ingewijdt is / en ^{woelde}
 ter benoeming van **S. Lebuinus** Kapittel te ^{enz.}
Debenter staat. Daar zijn ook twee **Dika-**
rpen: als eene van **S. Antonius**; dewelke in
 't jaar 1571. ter vergeebing stond van **Johan**
Troest: en die van **S. Catharina**; ober dewelke
Rudolfus van Twikkelo het recht van benoe-
 ming had. Daar was maar eene kerkendienst;
 te weeten van **S. Catharina**; dewelke den 7
July 1479. gesticht is dooz **Johan Stuerman**.
 Die

Die 'er by bedong dat de bezitter van S. Catharinaas Vikary den gemelden kerkendienst altijd bekleeden zouw / en gehouden zoude zyn alle bypdagen eene zielmis te doen. De stichting is in 't zelfde jaar / den 9 July / goedgekeurt door David van Borgonje.

In 't jaar 1571. was hier Pastoor Johan Verheiden.

N I E U W B R O E K.

Parroon
van Nieuw-
broek.

Nieuwbroek / een Geldersch doorp / en onder het Landzotfchap van de Veluwe gelegen / had eene kerk / die den H. Georgius toegewijdt was. Deze kerk / die zoo lang onder die van Cerwoelbe had gestaan / is den 2 July 1339. tot eene Parochiekerk opgerecht ; en kreeg eenen Pastoor op de benoeming van den Hartog van Gelderland. In 't jaar 1571. was Reinier van Keppel Pastoor van Nieuwbroek.

De kerk had ook twee Vikaryen. De eerste was die van S. Agatha ; dewelke door den Pastoor begeben wierd. De Vikaris / of Bezitter der Vikarye / most 's dingsdags / 's bypdags / en des zaterdags / den H. Dienst aan't altaar doen. Dan was 'er eene Vikary van S. Catharina ; wiens bedienaar / die door den Pastoor en den Prioer der Karthuizeren van Monnikhuize aangestelt wierd / verpligt was alle maandagen / woensdagen / en zaterdagen / de Mis te doen. Dewyl nu de gemelde Karthuizers hun gansch onderhoud bynae uyt deze Parochie trokken ; acht ik het niet onnoodig / het recht dat zy daar toe hadden hier op te geeven:

IN Godes namen Amen. Allen den genen die desen Brief soellen sien of hoeren lesen *Reinout* bider genaden Goeds Hartoghe van Gelre, Greve van Zutphen saluyt en kennisse der waerheit: want wy onsen Heeren Goede te eeren, onser Liever Vrouwen *Sintte Marien* sinne Moeder en *Sintte Johannes Baptisten*, alse sunderlingen Patronen diens Ordens hier nae benoempt, ende anders allen Goeddes Heilligen omme troost, zaeligheyt en ewelijke memoire dier zielen, en sunderlingen onser Liever Moeder, die Godt hebben moete, ons selves en onser liver Gesellinne *Alianoren* van Engelant begunt hebben t'tymmeren en kortelicke volmaken en voltimmeren sullen, of Godt wille, ein Cloester en een Goedshuys des Ordens van Carthusen binnen onsen Hertochricke opper Veluen, op onsen erve en gronde ghelegen, also als ons die Marck genoten en Moelen hebben daer toe gegeven, in eenre stede geheten *Monichusen* by Arnhem en binnen dien selven Kerspel van Arnhem inden gestichte van Utrecht: also dat een Prior ende die Monicken of Broders des selven Ordens, die ons Heere Godt daar toe versien heft ende verkoren, daar inne staen moegen en woenen tot ewelicken daegen onsen Heere Goede aldaer te dinnen, ende te biddenen voor ons ende die genen die voergenumpt sijn en ander alle die genen daer voor wijs begeeren. Ende op dat daer toe dese voergenumpte Prior en Moenicken oft Broederen dien Ordens voirs. hoer behoeft ter kost en clederen, ende anders tot hoeren noothlos en ledigh, ende sonder commer en sorge hebben moegen, soe hebben wy mit volkommene consent ende volborde onser liever Gesellinnen
voer-

voergescreven van onsen gerechte goede en renten, die ons Godt verleent heft, dit voirs. Cloester en Godeshuis mede te wedemen, en te gueden, ende tot ewelicken daegen tot erven, daer toe bewiest ende gegeven, bewiest ende geven tot behoef des Priors ender Monicken als voirs. is vyff hondert pont t's jaers cleynere penninge enen gueden Andries groete Coninx Tornoische van Vranckricke voer festien penningen gerekent, of die werde daer voer van andere gelijken goeden payement, dat ter tijdt gange en geve is alle jaer, die eene helft op Sinte Martijns dach inde Winter, ende d'ander helft op Sinte Peters dach *ad Cathedram* by den Prior des Cloesters voirs. of sine gewate Bade te heffene en te boeren sunder jemans weder seggen en sonder enigherhande hinder ofte crot van yeman uyt onsen nyen tinsen, die wy jaarlix hebben inden Nienbroeke opper Veluen tegen Deventer over de Isele binnen den Nienkerspele van dien selven Broecke gelegen aan vieff en t'seventich Hoeven ende dartien mergen landes, die gelegen sijn tussen die vier hoeven van Schonenberch ende tussen dien Vloyt dicke die beneden anden Broecke gelegen is, also van elker hoeven ses pont t's jaers payement t's jaers. Voert aen drie hoeven lands van onsen vier hoevendie inden Ghier gelegen sijn, van elker hoeven vief-tien pont t's jaers des selvens payements voirs. Vort an vief en t'seventich roeden lants, die Dederic van Cranenborch van ons hadde, acht en twintich penningen payements voirs. welke hoeven lants en guet wy gegeven hebben en geven die Prior ende Moenicken voirgeschreven, ende hebben sy daer in geset ende setten mitz desen openen brieven erffelick ende ommermeer,
dats

dats te verstaen inden tinsche voirfs. beholtelijck ons en onse erfgenaemen ghewins en ghewiefs onder der tinden van dese voirfs. hoeve ende lande. Voert so hebben wy geloest en geloeven in gueden trouwen voer ons ende onse erfgenaemen, overmits consente ende toedoen onser lieve Gefellinne voirfs. die voirfs. Cloester, Priore en Monicken dese voirfs. vier hondert pont t's jaers wittelicke en wal te waeren, en si daer in vastelick en vredelick te handene en te doen handen sunder argelift. Ende wy Alianora van Engelandt Hartoghinne van Gelre, Grevinne van Zutphen, bekennen dat wy puerlick omme ons Heren Goedes wille ende volkommæ consent gegeven hebben en geven mits desen openen brieve tot alle dese voirfs. stucken, ende hebben vertegen en vertijen openbaerlick op alle recht, dat wy hebben of hadden aen dien voirfs. viifhondert pont t's jaers, alse van onser Lijftocht en duarijen wegen daer si in plaghen t'hoeren, want onse live Heer ende ons Gefelle die Hartoge voirfs. ons in dier stadt ende daer voer anders waer bewiset heft en gegeven tot onser Lijftocht, alsoe verre en alsoe vele dats ons wael ghenueghe en billix wal genuegen fall; welcke viifhondert pont t's jaers wy oeck opdraghen in desen openen brieve dien Here daer si af rueren t'lene in alle dier bester maenieren en voegen dat wy dat na rechte of gewonte des landes schuldigh sin t'doen en alre beste doen moegen tot behoest ende orbaer der voirfs. Cloesters Priors en Monicken alse voirfs. is, en geloven by onse Kerstelijke trouwe, dat wy nummermeer hier en tegen en sullen doen, noch gestaden ymmanne t'doen alsoe verne wyet keren moegen in
eni-

gerhande manieren, waer by dese voirsz. stuc-
ken belet ende die guede luiden gehindert
michts worden aan hoeren renten voirsz. En-
de want wy Reynoudt ende Alianora Harto-
ghe en Hartoginne vorenump begeren ende
willen dat dese voirsz. stucken om die meere
stedicheyt en vestenisse daer toe te doen, allen
gueden luiden kont sijn en openbaere, ende
sunderlinge den genen dier handt ende macht
hier toe gaen salt, als namelick eens Erachtig-
gen Vaders in Gode dies Biscops van Utrecht,
of noch enich Biscop is, of des iersten die daer
commen sal: soo bidden wy hem oetmoede-
licke dat hy sijn consent hier toe geven wil
als een Leenheere daer wy dit voirsz. guet af-
houden t'lene. Ende dat hi oeck om Godes
wille t'voeren ende onse oetmoediger beden
wille sijne gistelicke handt ende macht hier
toe keren wile, als dese voirsz. vieffhondert
pont t's jaers dien voirsz. Cloester, Prior ende
Monicken t'confirmiren, ende anden alle an-
dere dingen t'doen daer toe van gistelijke
macht behoeren en gewoenlick sijn t'doen al
argeliff, werwoerde, verpel en aentael uytge-
fat in alle dese stucken voirsz. In orconde en
vestenisse dese voirsz. dingen soe hebben wy
Reynoudt Hartogh en Alianora Hartoghinne
voirsz. onse zeghele aan de openen brief ge-
hangen, gegeven in 't jaar ons Heeren duilent
drie hondert tue en veertich op S. Jacobs
Avont des Apostels.

**Dit klooster was op eene zeer vernak-
lijke plaats / in een dal / tusschen het ge-
bergte gelegen. Maar 't zederd dat het kloos-
ter afgebroken en de grond verhocht is / is
'er nauwelijks eenig natuurwerk overgeblee-
ven**

ben / zelfs niet van de kerk; dewelke / als de begraafplaats der Hartogen van Gelderland zijnde / eertijds van zulk een aanzien was. Die breedere bescheid van dit klooster hebben wil; zal zijne boldoening by * Raysius en Dorlandus vinden.

* De origin. Carthusian, Belgic, pag 18.

DEKENSCHAP

V A N

OLDENZEEL,

Onder 't welke deze plaatsen stonden.

OLDENZEEL.
DELDEN.
ENSCHEDÉ.
GOOR.
DIEPENHEIM.
RYSSEN.

BORNE.
LOSSER.
HENGELO.
MARKELO.
HAAKSBER-
GEN.

OLDENZEEL.

Oldenzeel / de woonplaats der oude **Sa** Oldenzeels
lierg / en de hoofdstad van **Twent** / heeft oudheit,
 dien naam zekerlijk van de oude **Salierg** enz.
 gekreegen. De **Dypheeren** van **Kleef** hebben
 deze plaats eertijds in eigendom bezeten;
 die ze van den keizer **Lodewijk den Goeden**
 gekreegen hadden. De eerste van allen / die
 ze dus bezeten hebben / is geweest de **Dyp-**
heer Boudewyn I, die in 't jaar **1121.** ypt het
 Z leven

leben scheidde; na dat hy de stad vier jaaren te voore / te weten in't jaar 817, met bes-
ten had omringt. De laatste Bezitter was
Baldericus, bygenaamd de Goede, die de
XV Bisschop van Utrecht is geweest; en
de stad in't jaar 970. aan S. Martinus in ei-
gendom obergaf. t'Zedert dien tijd zijn de
Bisschoppen van Utrecht Heeren van Ouden-
zeel geweest: 't welk in deze beerzen te ken-
nen gegeven word; want elders / zoo als
Slichtenhorst geruigt / word 'er geen gewag
van die gifte gebonden.

Cæsaris Augusti Gnatá, genitore Luthardo,

Rixfridus rexi rura Tubanta, satus:

Degener haud genitus mihi *Baldus*, *Twentius*
hæres,

Qui Sanctus *Wildi* Præful in Urbe fuit.

Sed, sicut Genitor mihi jura Tubanta resignat,

Sic Trajecto eadem Filius arva dedit.

In deze beerzen zegt Rixfridus dat (1) Lu-
thardus zijn vader was / en 's Keizers dochter
zijne moeder: dat zijn zoon Baldericus, dien
hy om het veers goed te maaken Baldus
noemt / Bisschop van Utrecht is geweest;
en het land van Twent aan het Stijf van
Utrecht geschonken heeft.

Daar word noch een brief gebonden van
den 11 July 1049; waar in de Keizer Hen-
drik III op het verzoek van zijne echtgenoot
Agnes, en om de trouwe diensten van Ber-
noldus Bisschop van Utrecht / denzelven Ber-
noldus en zijne nazaaten verlos en magt geeft
om in zekere plaatze / Aldensele genaamd /
en in 't land van Twent gelegen / alle don-
der

dagen / het gansche jaar dooz / eenen markt-
dag te houden : en boozts om in dezelve
plaatze jaarlijks op den 22 Oktober / zijnde
het Wyfeest der kerke / een jaarmarkt aan te
stellen ; met bebel dat de zelve jaarmarkt twee
dagen vooz het Wyfeest beginnen zal / en
noch twee dagen na hetzelve feest duuren.

Oldenzeel is in de laaterre tijden eene zeer
sterke stad geweest ; daar de Heeren Staaten
t'zedert het jaar 1597 bezetting gehouden heb-
ben. Als 'er die bezetting in 't jaar 1605. dooz
den Marthijzaaf Spinola utgedreeben was ; is
de stad in 't jaar 1626. weder onder de magt
van den Staat gekomen / en in 't zelfde jaar
van alle haare werken ontbloor.

Daar was maar eene kerke / die eerst den
H Silvester en naderhand den H. Plechelmus
toege-eigent wierd. 't Was een Parochiakerk /
die mettertijd ook een Kapittel kreeg ; 't welk
de booznoemde Baldericus van zijn erfgoed heeft
gesticht. Van welk stichten het doodboek der
zelve kerke met deze woorden gewaagt : In 't
jaar des Heere 977 is overleden de Heer *Bal-
dericus van Kleef*, de XV Bisschop van Utrecht,
en de Stichter van dit Kapittel van Oldenzeel ;
die het zelve opgerecht heeft in 't jaar 954 ;
en het Bisdom 59 jaaren geregeert. Met
welk verhaal (2) omtrent overeenkomen ze-
kere oude heerzen / die in 't Kapittels Hof
ten toon plagten te hangen :

Scriptis bis quinis, nongentis, x. quoque quinis.

Præsens Collegium condidit ecce pium

Præsul *Baldricus*, vir optimus, Legis amicus

Ex Clivis natus magnus honore status.

Quo Præsul gratus *Plechelmus* valde beatus

Aldenzal latus noscitur atque datus:

Pastor devotus, virtutum schemate notus
 Hac Patria, natus cum foret ipse Scotus,
 Cæsaris Ottonis Sancti sub tempore Primi
 Regno sublimi qui datur atque thronis,
 Sit Aldenzalis vetus Aula Dei sub & alis
 Tecta Patris talis ac aliena malis.

Van dit alles heeft Rovenius nauwkeurig geschreeven / als hy hier het ampt van Deken bekleedde. Ik wil zijne Mantekeningen slechts uitschrijven: In 't jaar des Heere 954. heeft Heer *Baldericus van Kleef*, Bisschop van Utrecht, te Oldenzeel een Genootschap van Kanonniken (of Kapittel) ter eere van Godt en den H. *Plechelmus* gesticht: welke *Plechelmus* omtrent het jaar 753, om 't Evangelii aan de ongeloofige en Barbaarsche volkeren te verkundigen, het Bisdome van Withern en de Koninklijke Kapelle verlaten heeft; en uyt Schotland, daar hy gebooren was, naar *Pippyn* Koning van Vrankrijk is gereist. Hy wierd van *Pippyn* naar Vriesland en de gewesten van Overijssel gezonden; en heeft de *Tubanten* of *Twentenaars* bekeert; dewelken van 't Christen geloove, dat *Marcellinus* volgens het schrijven van * *S. Ludgerus* daar 65 jaaren lang gepredikt had, weder tot het Heidendom begosten over te gaan. Als hy eindelijk door al het werken afgemat en oud geworden was; heeft hy *S. Pieters* berg by Roermonde verkooren, om 'er zijne overige dagen te slijten: welke plaats hy van den Koning *Pippyn* verkreegen had; om 'er Gode met *Odgerus*, *Wiro*, en meer andere Broederen te dienen; en heeft daar ook zijne heilige ziel in de handen des

* In vita S. Switberti.

Heere overgegeeven. Het lichaam van dezen *Plechelmus* heeft de voornoemde Heer *Baldericus* daar van daan naar Oldenzeel doen voeren; en na dat hy daar een kollegie van Kanonniken om den Heere te dienen opgerecht had; heeft hy die kerk (3), die daar eerst ter eere van Godt en ter gedagtenisse van den H. Paus *Silvester* (4) opgebouwt was, grooter gemaakt en begiftrigt; en daar by begeert dat ze voortaan *S. Plechelmus* kerk genoemd zoude worden. In dezelfde kerke rust ook voor een gedeelte het lichaam van den Heer *Baldericus*; leggende onder eenen kleinen zarksteen. *Baldericus van Kleef* heeft den tijd van 59 jaaren op den Bisschoppelijken Stoel van Utrecht gezeten; en zijne gedagtenis word hier en te Utrecht gehouden. Wat de Reliquien van onzen Patroon belangt; bynaar het gansche lichaam van den H. *Plechelmus* is tot nu toe in zekere kas bewaart, die daar toe gemaakt was: welke kas ook op den dag van den Patroon, en op het jaarlijksch Wyfeest der kerke, omgedragen word. Wy hebben ook het geheele hoofd van den H. *Plechelmus*; 't welk in zilver beslagen is; en noch eenige andere Reliquien, die in een zilveren kruys met een stukje van het hout des H. Kruys opgesloten zijn.

Ons Kapittel heeft, behalven de Proostdy, 15 volle Prebenden, en eene halve Prebende. In den beginne had het negen Vikaryen, maar nu zijn 'er maar acht; door dien dat de Vikary van O. L. Vrouw, en die van *S. Jan den Doo- per*, om haare geringe inkomsten, door den Aartsbisschop en Pausselijken Vikaris *Sasboldus Vosmerus* in 't jaar 1607. vereenigt zijn.

Ik zal de naamen / met de lasten en stichtingen

tingen van die Vikarpen hier tusschen in voegen.

1. De Vikarp van 't H. Kruys / met den last van twee diensten / en noch eene Hoogmisse die 's bypdags moest gelezen worden; dewelke / zoo als in den stichting-brief staat / in 't jaar 1499. gesticht is door Hendrik Fobik, en eene Henrica; die 'er elf malderen tartwe toe beweezen hebben.

2. Die van de H. H. Maagd Maria, Johan den Dooper, en Johan Evangelist; aan welke Vikarpe de last gehecht is van drie diensten ter week: die 's dingsdags / 's bypdags / en zaterdags 's ochtens moeten gelezen worden met een waschkaarffe van drie ponden gewigt: welke waschkaars van S. Maartens abound tot zondags na Kerstmis onder de Desperen en Metten handen moest.

3. Die van de H. H. Jan den Dooper, Crispinus, Crispinianus, en beide de Ewaldussen; wiens Bezitter gehouden was alle donderdagen 's ochtends den dienst te doen.

4. De Vikarp van de H. H. Drie Koningen, den Martys-engel Michael, en alle zalige Geesten; met den last van alle zondagen 's morgens eene Mis te leezen. Jutta van Bevervoorde, in 't jaar 1452. overleden / heeft de inkomsten dezer Vikarpe door het geeven van zeker landgoed vermeerdert; met dit bespreekt dat de Vikaris noch eenen dienst ter week zoude doen; en gehouden zoude zijn alle dagen in de Vasten tot het offerdeel der Misse toe te helpen zingen. Om dezen last te verligten heeft Wernerus van Beveren, die hier Kanonnik was / hem tot makker toegevoegt den Bezitter van S. Jans Vikarp / en de inkomsten ten dien einde vermeerdert.

5. Die van de H. H. Maria Magdalena, Barbara, en Margareta; dewelke in 't jaar 1406, op O. N. Drouws geboorte / met de goedkeuringe van Fredericus, Bisschop van Utrecht / oppgerecht is. De Bedienaar der Vikarpe is gehouden op drie dagen in de week / die aan de keure van zijne goddijchtigheit gelaten worden / den H. dienst te doen.

6. Die van de H. H. Stephanus, Laurentius, Bonifacius, en Catharina; wiens Bezitter den eersten dienst alle maandagen doet; en noch twee diensten op zulke dagen als 't hem beliest.

7. Die van de H. H. Antonius, Eligius, Rochus, en Jacobus: wiens Bedienaar alle Zondagen / Heiligendagen / en dingsdagen de tweede Mis moet leezen.

8. Die van de H. H. Lambertus, Agatha, tien duizend Martelaaren, en Catharina; wiens Bezitter verplicht is om den dienst alle woensdagen en vrydagen in 't krieken van den dag te doen. De Martzabisschop Rovenius heeft den 19 Julij 1626. eene halve Prebende aan deze Vikarpe gehecht.

9. Die van de H. H. Anna, Agnes, Dorothea, en Apollonia: wiens Bedienaar gehouden is 's woensdags eene Mis van S. Anna, 's donderdags een zielmis / en zaterdags eene Mis van O. N. Drouw te leezen. De Bisschop De Monte zegt in zijne Mantekeningen dat de Bezitter van deze Vikarpe op tien daer toe gestelde feestdagen vijf goudgulden aan de arme studenten uptreikte; en op de Hoogtijden 's achtermiddags eene predikaatzi deed. Deze Vikarpe is door Simon van Thye in 't jaar 1495, op S. Plechelmus abound / gesticht voor een

Priester die geen byzit houdt / zoo luidt de stichtingbyef; die op zijn Priesters gekleed gaat / maar een herkampt bezit / en de noodhulp van den Onderpastoor of een van de Kapellanen is. De stichting is in 't zelfde jaar / den 9 July / door David van Borgonje goedgekeurt.

Begeevers
der Vikar-
ryen.

Maar wy keeren weder tot de Mantekeningen van Rovenius. Deze Vikaryen en Prebenden, als ze open vallen, worden by beurtten door den Paus en het Kapittel begeeven. Die in de maand January openvallen, worden door den Paus vergeeven; die in February openvallen, door 't Kapittel of den Kanonnik wiens beurt het is; en zoo vervolgens. Maar de Vikary van S. *Anna* word hier van uytgezondert; op dewelke de Kerkmeesters het recht van Patroonschap hebben; zoo dat zy iemand, met den raad van 't Kapittel, tot die Vikary moeten voorstellen.

Alle de Vikarissen (Bedienaars van zulke Vikaryen) mogen van de dagelijksche uytdeelingen of * koerpenningen deelen; zoodanig te weeten, dat twee Vikarissen zoo veel genieten als een volkomen Kanonnik. Die een halve Prebende bezit, is gehouden in eigen persoon te resideeren, en Onderdiaken te zijn. Hy geniet even zoo veel van de dagelijksche uytdeelingen, als een Vikaris. In het verdeelen van het lichaam der Prebenden is hy even nae als de anderen; behalven dat hy lest van allen kiest; en niets geniet van de bedieninge, die door den Prooft gegeeven word. Echter trekt hy jaarlijks eenige guldens; en hy moet om de derde week den Epistel in het koer zingen.

De tien eerste Prebenden zijn Priesterlijke

* Door de waedeling presenct-geld.

Preo

Prebenden: zoo dat de tien oudste Kanonnikken Priesters moeten zijn. Zy worden *Hebdomadarissen* genoemd; om dat ieder zijne beurt heeft, om den dienst aan 't Hooge outaar te doen, en in 't koer voor te zingen; den Deken zelf niet uytgezonderd. De drie volgende Kanonnikken moeten Diakens zijn; de twee laatsten, en die de halve Prebende bezit, Onderdiakens.

Op alle Hoogtijden, dubbelde (5) Feestdagen, en de zondagen tusschen Paasschen en Pinxteren, moet het Hoofd-outaar van Kanonnikken bedient worden, niet van Vikarissen: zoo als in de ordonantzien, aan 't derde hoofdstuk, breeder word verklaart: welke ordonantzien door *Frederik van Baden*, Bisschop van Utrecht, in 't jaar 1514. vernieuwt en goedgekeurt zijn: want in het verbranden en uytplunderen van Oldenzeel, 't welk *Karel Hartog van Gelderland* in 't jaar 1510. gedaan had, waren de oude ordonantzien weggeraakt; gelijk ook veele andere gedenkstukken en bezegelde brieven van 't Kapittel. In 't jaar 1517. is de stad weder uytgeplundert door 't krijgsvolk van Minden, dat men ingelaaten had: en daarenboven is ze in de volgende jaaren verscheide reizen belegert geweest. Eenigen tijd te voore, te weeten in 't jaar 1452, was ze ook met een goed gedeelte van de kerk, en met het orgel, door haar eigen vuur, door de wandeling *Helmicksbrand*, aan koolen geleit.

Onderwijle is 'er meenigwerf beraadslaagt om het Kapittel naar Zwol over te brengen: en de Zwollenaars zouden 't bynae verkreegen hebben; ten ware dat twee Kanonnikken, voornamentlijk twee gebroeders van Oldenzeel,

zeel, zulks uyt liefde tot haare geboorteplaats met alle kracht tegengehouden hadden. Wat dat Oldenzeel naderhand gedurende de Nederlandsche oorlogsberoerten, van het jaar 1566. tot het tegenwoordig jaar 1613, uytgestaan heeft, hoe dat het somtijds verovert en weder ingenomen is, en altijd met eene talrijke bezettinge van de eene of de andere party beladen is geweest, dat is ieder een bekend. **Dus verre Rovenus.**

De Pastory van deze kerk wierd door het Kapittel bekleeft / of liever van 's Kapittels toege door eenen Onderpastoor; die door het Kapittel aangestelt wierd. Doch op dat zoo een Onderpastoor niet tot eene habelooze armoede verballen zouw / en by die gelegendheit op een anders rijkdom bliammen; heeft Fr. Schenk, Aartsbisschop van Utrecht / den 11 Mey 1570. eene Kanonniksdy aan de Pastory gehecht.

stere
Roors.

Na het verbannen van den ouden Godsdienst hebben deze Pastoorz te Oldenzeel gestaan.

Hendrik Hemzigh, een Westfaling / kleyn en gebult van lichaam: maar kloek en dapper van gemoed; dewelke de zaken van den Katolijken Godsdienst niet alleen binnens hups destig verdedigt en boortgezet heeft: maar zijne mildadigheid ook tot de nabuurige plaatzen uptgestrekt. Want hy is de Sticht ter van de Slaan / eene plaats omtrent Oldenzeel gelegen; en heeft daar op een stuk lands / dat hem door den Vorst en Bisschop van Munster geschonken was / tot gerief van de Katolijken / dien de beoeffening van hun

geloof daar zo woonden verboden was / een
kerkje getimmerd. Hy wierd in zijne Harder-
lyke bedieningen door zijne Vikarissen / en
ook door eenigen van 't Kapittel / geholpen ;
als door Engelbert Eyzing, Bruno van Om-
men, en Bruno Bruins ; alle drie geboore
Owentenaars.

Enige jaaren nae wierd Hendrik
Hemling tot Oberste aangesteld van de ade-
lyke Abdij Wytmarffe / by Koesheld gelegen ;
en heeft de volgende nazaten gehad.

Theodorus Mensingh, te Deventer geboor-
ren / naderhand Pastoor van Zutfaas en een-
nige andere dorpen / by Utrecht gelegen. Hy
heeft eenige boekjes in de Nederduytsche tale
uytgegeeven ; als Den Katolijken Mondstop-
per: De 12 Profeteerende Tongen, enz. In
de Latijnsche taale heeft hy een Kort Bes-
gryp van S. Bonaventuraas Predikaatzien in
't licht gegeeven.

Herman Ter Hoente, een Oldenzeeler / en
volle broeder van Frans Ter Hoente. Hy is
naderhand zijnen broeder opgevolgt in het
bestier der Nonnen ; die van Amelo / een Kato-
lijk stedeke in het landschap van Owent /
naar de Slaan in 't land van Munster overge-
bragt waren. Hy was de volle neef / van ba-
ders wege / van den Kapucyn Pater Bonaven-
tura ; van wien onder Amelo gesproken zal
worden.

Jakob van Doorne, een Utrechtenaar / die
eerst by Herman Ter Hoente te Oldenzeel
boor noodhulp had gestaan. Naderhand is
hy Pastoor van Arnhem / en Hartspijester
over die gansche landstreek geworden / en in
de maand Juni 1678. overleden.

Her-

Herman van Leyen, te Utrecht gebooren en een Keulsch Godtgeleerde / heeft de Pastorie van Oldenzeel omtrent over 40 jaaren verbaardt / en is in zijne Pastorie gestorven den 13 February 1701.

Geraard Meyers, te Nijmegen in 't land van Eltent gebooren.

Hu volgen de mindere Pastoors; dewelken het grootste gedeelte van eenige buurten / onder Oldenzeel hoorende / 't zedert vier of vyfendertig jaaren ten dienste gestaan hebben.

Wybrand Keurenbrouwer, een Oldenzeeler: dewelke den 17 September 1668 uit het leven scheidende tot opvolger kreeg

Johan Vissink, een Oldenzeeler: dewelke overleden is den 10 November 1700; en opgevolgt wierd van

Kristoffel Bloemen, ook een Oldenzeeler, en een Lobensch Godtgeleerde.

Het kleinste gedeelte van die buurten word bedient door Antonis Egberts, van Ormarfen / enz.

Geleerde
mannen.

Oldenzeel is de geboorteplaats van Jacobus Middendorpius; dewelke in zijne jeugd by Boethius Epo, toen Oberste van de Zwolsche Schole / om te studeeren bestelt zijnde / grooten voortgang in de Latijnsche en Grieksche tale heeft gedaan. Als hy daar nae den geselden tijd in de Filosofie en Rechten te Keulen uytgestudeert had; en daar op Leeraar in beide de Rechten en Licentziaat in de Godkunde was verklaart: heeft hy de Peripatetische Filosofie aldaar in Montanus Kollegie in 't openbaar uytgeleit; en in meer andere Akademien het ampt van Hoogleeraar bekleedt. Da dat hy veel moepelijkheden met een grooten

ten moed uytgestaan en verscheide boeken geschreeven had / is hy Priester Kanonnik der Metropolitansche kerke van Keulen / Deken van S. Andries Kapittel / Onderkantzelier en vooz de tweedemale Rector van de Hooge Schole geworden. Hy wierd van groote Dozsten vooz Raadzman gebuykt; en was om zijne groote godbzuchtigheid / geleertheit / en behandeling van allerhande zaaken / ten hoogste vermaard. Eindelyk is hy den 13 Januarij 1613, als hy 73 jaaren geleest had / in den Heere ontslapen / en in S. Andries kerke begraven. In die zelbe kerke wierd hem ter eere een doozluchtig en heerlyk grafschyst gestelt; 't welk hy F. Zweertius, in zyn Nederlandsch Athene, te leezen staat. Hy heeft geschreeven / De Academiis Orbis Uiversi: dat is / Van de Hooge Scholen der geheele weereld; 't welk te Keulen in achten uytgegeeven is. Doozts De Officiis Scholasticis, van de pligten tot de scholen behoorende: ook te Keulen gedrukt: Originum Anachoreticarum Sylva: Verzameling van de eerste ophkomsten der Kluzenaaren. Eindelyk Historia Aristoteæ, de Scripturæ Sacræ per 70 Interpretes translatione (6). De Histori van Aristeeas, wegens de vertalinge des Bybels dooz de 70 Overzetterz. Van heeft hy noch uytgegeeven Quæstiones Juridicæ, Theologicæ, & Politicæ, Imperatorum, Regum, ac Principum; cum earum responsis: Rechtshundige / Godshundige / en Staathundige vragen van Keizers / Koningen / en Dozsten; met de antwoozden op die vragen.

Hier is een Broederschap geweest van den Broeder-
eersten dag der maand / 't welk zeer vermaard Schappena-
was /

366 OUDHEDEN EN GESTICHTEN

was / en in 't jaar 1400. ingestelt is. Van is 'er noch een opgekomen omtrent het jaar 15... , of gelijk Roventius schryft 1613; 't welk booz namentlijk ingestelt is om de armen te helpen. Tot onderhoud van die armen wierden bescbeide goederen booz godbychtige menschen nagelaaten om koren / boter / spek / onder de gemelde armen upt te deelen; en op dat 'er ook gezogt zoude worden booz de hupsarmen : dewelken upt eerbaarheid / of om huine ziekte / zich schamen / of de krachte niet hebben / om van hups tot hups te gaan bedelen. De Bisschop De Monte heeft in 't jaar 1571. honderd mudden koren / en tweehonderd daalders booz een jaarlyksche inkomste / aan 't gemelde Broederschap gegeeven.

Eer ik van deze kerk afscheide / zal ik de naamen der Proosten / zoo veel als 'er tot mijne kennis gekomen zyn / opgeeven.

Proosten.	Rudolphus.	In 't jaar 1008
	Lubbertus.	1085
	Radulfus.	1119
	Alardus.	1139

Balduinus , upt de Graven van Holland : dewelke eerst Proost te Oudenzeel en van S. Mariaas kerk te Utrecht was geweest ; en naderhand den Bisschoppelyken Stoel van Utrecht beklom.

Bartholdus.	1180
Gafelbertus.	1206
Gerardus.	1294

Florentius van Jurfaas : die ergens ook Proost van Elst word genoemd. 1350

Gerardus van Rande : die ook Kanounik

nā en Schoolboogd (Scholasticus) te Deventer was. 1472

Vincentius van Eyl. 1492

Andreas van Venraat. 1500

Hupertus van Laar.

Theodoricus van Rechteren.

Zibertus van Ryswyk. 1524

Fredericus Schenk van Toutenburg, Aartsbisschop van Utrecht: dewelke in de Proostdye opgevolgt is door de Bisschoppen van Deventer; dewyl deze Proostdy / tot vermeerdering van de Bisschoppelyke inkomsten / aan het Bisschopdom wierd gehecht. De Proost van Deventer had ook benevens den Heer van Dzent het recht van Patroonschap op de kerk van Dieveren in het land van Dzent: en de Pastoor / door hen beiden benoemd / had wederom het recht om de kerken van Wapsterveen en Dwingeloe te vergeeven.

By de Proosten zal ik de Dekens voegen; Dekens. van dewelken de volgende bekend zijn geworden.

Hubertus, die ook Proost van S. Mariaas kerk te Utrecht was, / en tot eersten Pastoor van Steentwijk aangesteld is. 1290

Johannes van Thye. 1338

Henricus van Karsen, die als Proost vermeld staat in het Doodboek van S. Salvators kerk te Utrecht / daar hy ook eene Kanonsniksdye bezat. Hy is gestorven den 29 July 1350

Wernerus Sley, die zijn ampt en leven verlaten heeft in 't jaar 1409

Fredericus de Hondt, van Arnhem. 1416

Ludolfus Winder, overleden in 't jaar 1448

Johan-

Johannes de Touwsleger , Leeraar in de
Geestelijke Rechten. 1477

Gerardus van Dolre.

Henricus van Vollenhoe.

Johannes Menso.

Gerardus van Toppink: dewelke een Hoog-
mis heeft gesticht / die alle maandagen
voorz de laaffnisse der overledenen gedaan
moest worden / en daar toe zekere inkomsten
besproken heeft : welke inkomsten Anna ten
Thoorne , weduwe van Johan Dorhof , die
zulkz in zijn leven goedgekeurt had / in 't
jaar 1546. met nieuwe inkomsten heeft ver-
meerdert.

Walterus van Kerkhoeven: die ook Proost
was van S. Pieters kerk te Utrecht / en De-
ken van S. Remigius kerk te Bozk. 1575

Johannes van Oelen. 1605

Philippus Rovenius , Leeraar in de God-
kunde / en Algemeen Dikaris ober 't Bisdom
van Debenter: dewelke Sasboldus Vosmerus,
den eersten Pausselijken Dikaris ober de Ver-
eenigde Nederlanden / in 't jaar 1614 opge-
volgt is: wanneer in zijne plaatze Deken is
geworden

Henricus Vordenus, Licentziaat in de God-
heit: en onder Philippus Rovenius Algemeen
Dikaris ober het Debentersche Bisdom / enz. 1628

Johannes Fruitius , Licentziaat in de God-
geleerdheit / is de laatste van allen geweest.
Dit genootschap der Kanonniken is noch in
wezen: maar bestaat uyt geen andere leden /
dan die den heerschen Godsdienst volgen / en
voorz de Ridderchap voorz Kanonniken aan-
genomen worden.

Gasthuizen te Oldenzeel.

Het eerste / 't welk een Leprooshuys was / stond onder den stads ban : maar word t'hans / uyt hoofde van berkoopung / van andere Heeren als arme of melaatsche menschen bezeeten.

Het tweede was den H. Geest toegewijdt. In de kappelle van dit gasthuys was eene Wilkarp ; daar de Raad het recht van Patroonschap over had ; en wiens Bedienaar gehouden was driemaal ter week de onbloedige Offerhande op te draagen. De inkomsten van deze Wilkarp zijn naderhand den Obersten der Schole toegeleest ; met dit besprek dat hy 'er twee diensten maect laten lezen.

Het derde droeg den naam van S. Elizabeths gasthuys.

Het vierde / dat Hollender hiet / is misschien aldus naar de Stichters genoemd.

Hier stond maar een klooster / 't welk de bescherminge van S. Agnes aanbevolen was / en van Franciskaner Nonnen bewoont wierd ; dewelke onder de Vergaderinge van Utrecht stonden / en Tertiarissen of Zusters van den derden Regel genoemd wierden. De eerste brief / dien wy van dit Maagdenhuys gezien hebben / was ondertekent den 12 Jun 1465 : in welken brief aan 't zelve klooster het houden van een klost / het wijden van de kerk / en daar hy een kerkyof / en een Pater of Oberste om den dienst te doen / dooz de gemelde Vergadering toegestaan worden. 't Welk nochtans onder zekere inbindingen gedaan word ; en met dit beding dat het ieder jaar op de voornaamste Daagtyden / te weten van Paas-

schen / Dinxteren / Mariaas Hemelvaart / en 's Heeren Geboorte / eenen Rhynschen gulden betaalen zal : en daarenboven / om het gestoelte in het hoer te timmeren / eens in gereed geld 18 Rhynsche gulden opbrengen.

Als de derde Regel hier op het bevel van Rovenius vernietigt was; heeft 'er Vordenus in het jaar 1620. den eersten Regel ingeboort; en de Nonnen / die toen Klarissen waren / de regereinge der Minneboederen die men Observanten noemt onderwoopen. Maar eenige jaaren geleeden hebben ze haar klooster aan de Heeren Staaten verkocht / en zijn naar Westfalen vertrokken; hebbende te Dzedde en Hazelme nieuwe woonplaatzen gekreegen. Doch het klooster van Oldenzeel / 't welk wel eer volgens de Aantekeningen van Rovenius van 60 en meer kloostermaagden bewoont is geweest / dient tegenwoordig tot eene woonstede voor de Schoolmeesteren en den Penningmeester.

A A N T E K E N I N G E N .

I. Deze *Rixfridus* word van *a Fieda excomes* of gewezen Graaf genoemd : *Cuspinianus* noemt den Vader van *Rixfridus* ook *Luthardus*; maar geeft niet te kennen dat *Rixfridus* Graaf van Bentheim zy geweest. *Ik heb ergens gevonden*, zegt *b* hy, dat hy (de Keizer *Arnulphus*) ook eene dochter heeft gehad, *Bartha* genaamd; die *Luthardus I*, Graaf van Kleef, *Eberhardus* zoon, ten wijve nam, en 'er twee zoonen by teelde; te weten, *Boudewijn II*, den elfden Graaf van Kleef; en *Rixfridus* den Vader van den *Utrechtschen Bisschop Baldericus*. *Teschmakerus c* spreekt omtrent als *Cuspinianus*, behalven dat hy den Utrechtschen

a In vita Balderici Episc.

b In Arnulpho Imp.

c Annaal, Cliv. part. 2. &c.

ſchen Biſſchop niet *Baldericus* maar *Baldunnus* noemt. *Beka* d ſpreekt met geene verzekerdheit: *Baldericus*, zegt hy . . . *wierd tot Biſſchop van Utrecht gekoooren*; zijnde een zoon, zoo als ſommigen ſchrijven, van *Rixfridus Graaf van Kleef*.

2. Omtrent, zegt de Schrijver: want het Doodboek en die veerzen ſcheelen een jaar. Het zelfde verſchil is 'er tuſſchen de Schryvers ook. *Beka* en *Heda* ſchrijven dat hy den tijd van 59 jaaren Biſſchop is geweest. De Groote Kronyk van e Nederland, die hier bynae van woord tot woord uyt *Beka* uytgeſchreeven is, ſpreekt maar van 49 jaaren; maar ik keur de giſſing van *Buchelius* goed, dat hier een drukfout in de Groote Kronyk ingesloopen is. *Bokkenberg*, die *Gerbrandus* van Leiden tot voorganger heeft, maakt zijne regeering een jaar langer; en ſchrijft dat hy den Biſſenoppelijken myter 60 jaaren lang gedragen heeft. Zoo ſpreekt *Buchelius* ook. *Radboldus* de voorzaat van *Baldericus*, zegt f hy, is uyt het leven geſcheiden in 't jaar 917: en *Baldericus* in 't jaar 977: dat ſcheelt naar zyne rekening 60 jaar. Maar *Radboldus* is den 29 van November geſtorven. *Baldericus* den 8 January: zoo dat hy, alles nagerekend, niet langer als 59 jaaren en ruim vyf weeken geregeert kan hebben

3. Dit is waarſchynelyker als het geene ſommigen ſchryven dat hy de kerk van Oldenzeel allereerſt opgebouwt zoude hebben. *Men zegt*, het zyn de woorden van *W. Heda*, dat hy de kerk van Oldenzeel opgebouwt heeft. *Brokius* g daar van ſchryvende, ſpreekt aldus: de kollegiale kerk van Oldenzeel word van *Baldericus* geſticht omtrent het jaar 968: maar die woorden verſtae ik zoo, dat 'er toen door *Baldericus* een Kapittel is geſticht, en de kerk daar door een kollegiale kerk geworden is. Het Doodboek der kerke zegt maar dat hy het Kapittel geſticht heeft; maar ſpreekt van het opbouwen der kerke niet. Even eens ſpreeken de Latynſche veerzen, die in de kerke plagten te hangen. De *H. Marcellinus* had het ge-

d In Balde ico.

e Magn Chronicon Belgii.

f Ad Bukam in Balderico.

g Apud Buchel. in Notis ad W. Hedam.

loof in 't land van Twent gepreekt, en veele ingezetenen bekeert. Zelfs is hy, naar 't *h* gemeene zeggen te Oldenzeel begraven: zoo dat het gansch onwaarschynelyk is dat Oldenzeel niet by tyds, zoo wel als zoo menige dorpen en burgten, eene kerk gekreegen zoude hebben.

4. Dat 'er eene kerk op den naam van den H. Paus *Silvester* ingewydt is, dient tot bewys dat hy wegens zyne heiligheit in groote achtinge is geweest: en daar zyn noch plaatzen daar zyn sterfdag als een geboden feest word geviert. Ik zal by deze gelegendheit aanmerken dat *Silvester*, by de geleerde Bollandisten, allereerst met een Pausselyke Muts (*tiara*) geschildert staat; daar zyne voorzaaten altemaal met ongedekte hoofden afgebeeldt worden. *Jacobus* Kardinaal, op den naam van *S. Georgius ad velum aureum*, geeft 'er deze *k* reden van dat *Constantinus de Groot*e, als hy door den Paus gedoopt en van zyne melaatsheit gezuivert was, zyne Vorstelyke Muts met eigen hande op het hooft van *S. Silvester* heeft gezet; en als de Paus naar zyn Paleys reed, zyn paard by den toom heeft geleidt. Maar dit is van dien Kardinaal naar het gemeene zeggen gesproken, en uyt her bekende Edikt van *Konstantinus* genomen: welk Edikt *Baronius* zelf, hoewel hy zich voor de gifte van *Konstantinus* verklaart, voor het echte Edikt van gemelden Keizer niet opgeeven durft.

„ Om de fabelen daar te laten, het zyn de woorden van den geleerden *Papenbrochius*: men zouw
 „ kunnen zeggen dat *Silvester* als de vrede der kerke
 „ door Keizer *Konstantyn* bevestigt was, 't zy uyt

h Zie het leven van *S. Marcellinus*, in 't eerste deel van *Batavia Sacra*.

i Zie *Propylæum Maii*, pag. 47*.

k Lib. 2. de Coronatione Bonifacii VIII.

Hoc Romana tenens quondam fastigia Cæsar,

Imperians mundo, magnus pietate Monacha

Constantinus Apex statuit, dum primus in Orbe

Fonte Sacro purgatus Herus, proprium sibi regnum

Seu phrygium, manibus Sylvestri in vertice prelit.

Officiumque humilis gessit stratoris ab ipso

Mandatus leprâ monitus per somnia Princeps.

l In *Propylæo* &c.

„ eigt

„eige keur of op 's Keizers bevel, eenen hoed (of muts) tot een teken van vryheit naar de wyze der Romeinen aangenomen heeft: welke hoed om laag, daar hy het hoofd raakte, met een gouden hoofdcierzel (*phrygio five diademate*) was verciert; om te betekenen dat het Koninklyk Priesterschap door *Christus* aan den Prins van alle Priesters gegeven was. Daar op heeft *Bonifacius VIII* een tweede kroon gezet: waar door hy betekent wilde hebben het voorrecht van een lichamelyk en geestelyk Koningdom, 't welk de Paus geniet. Eindelijk leest men dat *Urbanus V*, omtrent over 300 jaaren, een Pausselyke muts met een driedubbelde kroon aangenomen heeft: zien de misschien op een geheimryk (of geestelyk) getal. „

Maar hier omtrent doen zich verscheide zwaarigheden op; of, om beter te spreken, de gansche zaak is vry duister; en de geleerde Jesuyt *m Bonani* verzekert dat de Schryvers op eene zeer dubbelzinnige wyze van de kroon en den myter spreken. Sommigen noemen het hoofddekzel met een dubbelde kroon, *Mitra*, *Cydaris*, *Regnum*, *Corona*, enz. Anderen en daar onder *Innocentius III* zelf, stellen een groot onderscheid tusschen den myter en de kroon. „ De kerk, zegt hy, heeft my tot een teken van de geestelyke goederen den myter gegeven: en tot een teken van de weerdlyke goederen de kroon: den myter voor het Priesterschap, de kroon voor het Koningdom: stellende my op aarde tot Vikaris van den genen, op wiens kleed en dye geschreeven staat: Koning der Koningen, en Heer der Heeren (*Apoc. 9.*)

Het zelfde zegt *Angelus o Rocca*, in zyne Aantekeningen op het leven van den H. Paus *Gregorius* door den Diaken *Johannes* beschreeven. „ Door den myter word naar het zeggen van *Innocentius III* het geestelyk gezag betekend, door het *Regnum* (*dat is de kroon*) de weerdlyke magt: den myter, gelyk dezelve *Innocentius* getuigt, gebruykt de Paus altyd en over-al: *te weten in zijne geestelyke bedie-*

^m Numismata Summer. Pontif. in Alex. VI.

ⁿ Seria. 3. de Coronat. Pont.

^o Apud P. Bonani *ibid.*

” *ningen*; maar de kroon niet over-al, en ook niet
 ” altyd: want het Pauffelyk gezag is 'er eer geweest;
 ” en is ook waardiger en wyder uytgestrekt als het
 ” Keizerlyke; dewyl het Priersterschap voor het Ko-
 ” ningdom gegaan heeft; en *Aaron* voor *Saul*.

Ik zal 'er uyt den vermaarden *p Mabillon*, of lie-
 ver een oud Ceremonieel, byvoegen dat de Paus drie
 myters heeft; die op onderscheide tyden van hem
 gebruykt worden. De eene is ganich wit, de twee-
 de met een goude *q* franje; doch zonder rant:
 de derde heeft een rant met goude franjen. Den
 eersten gebruykt hy in de Vesperen op
 de zondagen, en de andere dagen die geen gebo-
 de feestdagen zyn, van den Advent des Heere, enz.
 Den tweeden gebruykt hy onder de kerkelyke dien-
 sten op alle feest- en andere dagen; behalven van den
 zondag *Septuagesima* tot Paasschen; en van den Ad-
 vent tot Kersmis; en als hy voor de overledenen
 zingt.

Ik heb boven gezeyt dat het gemeen zeggen, als
 of *Konstantyn de Groot*e den Paus *Silvester* een goude
 kroon opgezet had, van *Papenbrochius* als een ver-
 dichtzel verworpen word; en ik beken dat ik het
 op dit stuk met hem houde. Maar ik moet 'er by
 bekennen dat 'er zelf Pauzen zyn, die dat zeggen
 geloof gegeven hebben. Daar onder moeten de
 H. r *Leo IX* en *Innocentius III* gerekent worden; hoe-
 wel de laatste de zaak aldus verhaalt: *Konstantyn*,
naar Byzantium (of Konstantinopole) vertrekkende,
 wilde den *H Silvester* de kroon van zijn hoofd veree-
 ren: maar *Silvester*, uyt eerbiedigheit voor zijne Prier-
 lijke kroon, of om voordeels wille, heeft ze niet willen
 draagen. Dit zelfde verhaalt *Ciaconius* ook in 't le-
 ven van *S. Silvester*.

Sommigen gaan noch vorder, en verzekeren dat

p In Ordine R. Gregorius X apud Mabillon.

q Voor de woorden, met een goude franje, staat in 't La-
 tijn *Aurifrigiata*: 't welk sommigen vertaalen zouden met
 goud geborduurt: maar de Leezer zal by du Cange beweezen
 vinden dat *Aurifrigia* of *Aurifrigia* by de Schrijvers der middel-
 ste eeuwen een goude franje of boordzel betekent.

r In Epist. 9. adv. praesumption. Michaelis Serm. I. de B.
 Silvestro.

het een driedubbelde kroon was: zoo leest men by den hooggeleerden Kardinaal *Cesar Rasponus*, „Dat *Eugenius IV* den myter van *S. Silvester*, die van Avinjon te Rome was gebragt, en met drie goude kroonen pronkte, en dewelke, zoo als ze verhaalen, eene gifte is geweest van den *Grooten Konstantyn*, uyt de *Vatikaansche kerk* . . . naar het *Lateraan* heeft gebragt. „ Het zelfde vertelt *Ciaconius* in het leven van *Eugenius IV*. Den myter van *S. Silvester*, zegt hy, die van Avinjon te Rome gebragt, en met drie kroonen bezet was, heeft by zelf uyt het *Vatikaan* naar het *Lateraan* gebragt. Maar op een andere v plaats van die zelfde kroon gewag maakende, spreekt hy met meer omzigtigheits. De goude myter, dien ze *Regnum* noemen, en daar ze van verhaalen dat by door *Keizer Konstantyn* aan *Silvester* gegeven was. Doch, om kort te gaan, zal ik maar zeggen dat niet alleen *Papenbrochius*, maar meer andere Schrijvers van den eersten rang, als *Natalis Alexander*, *Du Pin*, *Henry*, enz. het gemelde schenken van een goude kroon volmondig en eenparig afkeuren. De redenen, die ze bybrengen, en by hen kunnen nagezien worden, zijn zoo beslissende en doorslaande, dat die zaak voor uitgeewezen moet gehouden worden. Wat de getuigenis der gemelde Pauzen belangt; daar op zegt *Papenbrochius* dat ze naar 't gemeen gevoelen gesproken hebben, zonder de zaak dieper te onderzoeken.

Ik zal hier byvoegen dat *Paulus II* de gemelde kroon met de kostelijkste gesteenten, die 'er te krijgen waren, als met *Diamanten*, *Saffieren*, *Smaragdusteenen*, *Chrysolysten*, *Jaspissen*, *Paarlen*, bezet en opgeschikt heeft. Die kostelijkheid was al te bekoorlijk: de kroon wierd x gestolen, zonder dat men den dief oit heeft kunnen ontdekken.

Daar zijn 'er die het gebruyk van een enkele kroon wat laater stellen; als *y Sigebertus*, de *Mon-*

f S. de *Basilica Lateran.* lib. 2. cap. 13. apud *Bonani*.

‡ In vita *Eug. IV*.

v In *Innocentio VIII*.

w *Platina* in *Paulo II*.

x *Ciaconius* & *Bonani* in *Alex. VI*.

y *Propuleum Maii* in *Hormisda*.

nik α *Aymonius*, enz. Zy vertellen dat de Griekſche Keizer *Anaſtaſius* den Franſchen Koning *Klodoveus* een goude kroon gezonden had; en dat *Klodoveus* dezelfde kroon gezonden heeft aan den Paus van Rome. Dit zelfde verhaalt *Hincmarus*, Aartsbiſſchop van Rheims, in het leven van *S. Remigius*; dewelke zegt dat zulks geſchiedt zoude zijn onder den Paus *Hormiſdas*. Laatere Schrijvers, als *M. Rouſſel* en meer anderen, zal ik nu daar laten. Maar *Papenbrochius*, die het zenden van die goude kroon niet tegenſpreekt, merkt evenwel aan dat ze den Paus *Hormiſdas* niet kan toegezonden zijn door *Klodoveus*. *Klodoveus* heeft de weereld verlaaten in 't jaar 509: of, gelijk anderen ſchrijven, 511: dat is vijf of drie jaaren vroeger als *Hormiſdas* tot de opperwaardigheid van Paus verheeven wierd. Maar de Vader *Bonani* maakt 'er deze bemerkning op, die *Nicolaus α Alemannus* al had gemaakt, dat die kroon niet naar Rome gezonden is voor den Paus: maar om aan 't outaar der Vatikaanſche kerke, tot een teken van 's Konings Godsdienſtigheit en geloof, opgehangen te worden. *Die de Historien van Anaſtaſius en van meer anderen geleezen hebben*, zegt de gemelde Vader *Bonani*, *weeten dat daar ontelbaare kroonen van Koningen en Keizers plagten te hangen*. Doch in deze zaak, die een vorder uytzigt heeft, en op de tijdelijke magt der Pauzen ziet, wil ik voor deze reize niet treden.

Dat *Bonifacius VIII* de dubbelde kroon uytgevonden en in 't gebruyk gebragt heeft, gelijk we boven uyt *Papenbrochius* verſtaan hebben, is het gemeen zeggen: 't welk door den Abt *b Sugerius*, om laatere Schrijvers niet te melden, voor een zekere zaake opgegeeven word. En dat de driedubbelde kroon, gelijk we ook uyt *Papenbrochius* verſtaan hebben, allereerſt gedragen is van *Urbanus V*, is het zeggen ook van *Nicolaus c Alemannus*, oppaffer der Vatikaanſche Boekerye. Dit zal die geleerde en nauwkeurige Schrijver, zegt *Victorellus* in zijne d Byvoegzels op *Ciacconius*, uyt een geloofwaardig en ond

α Ibid. a De Parietib. Later.

b By P. Bonani als boven. c Ibid.

d In Append. ad Ciaccon. in Bonifacio VIII:

geschryft der *Vatikaansche Boekerye* getrokken hebben. Doch deze onderstelling zelf van *Victorellus* is mijns oordeels een bewijs dat die zaak niet geheel en al buiten twijfel is. Ook bevinde ik dat *Antonius Stephanus e Cartarius* den Paus *Benediktus XII* voor den uytvinder van de driedubbelde kroon opgeeft: welke *Benediktus XII* al twintig jaaren dood was, toen *Urbanus V* tot Paus verkooren wierd. Tot bevestiging van dit gevoelen dienen twee afbeeldzels van *Benediktus XII*. Het eerste van die afbeeldzels word in de *Vatikaansche Boekerye* bewaart, en ver- toont den zelve met twee kroonen. Het tweede word te Avinjon bewaart; en heeft drie kroonen op het hoofd. En, 't geen zijne opmerking verdient, alle de voorzaaten van *Benediktus XII*, die te Avinjon op zarksteenen verbeeld staan, staan 'er met twee kroonen verbeeld. Wel is waar dat de geslagtwapens van *Bonifacius VIII*, die lang voor *Benediktus XII* Paus is geweest, ook op sommige plaatzen met drie kroonen uytgeschilderd staan: maar *Cartarius* verzekert dat die geslagtwapens eerst na de regeering van *Benediktus XII* geschildert zijn, en dat de Schilder de manier van zijnen tijd heeft gevolgt. Ook is het waar dat *Alexander III* op zijne prent, die te Rome gedrukt is, een driedubbelde kroon op het hoofd draagt; en dat op de tombe van *Innocentius III*, *Urbanus IV*, en *Martinus IV*, in de Katedrale kerke van Perouse een driedubbelde kroon staat; als of die Pauzen, die voor *Urbanus V* en *Benediktus XII* geleefd hebben, zoo eene kroon gedragen hadden: maar op het eerste, te weeten de prent van *Alexander III*, antwoordt *Vader Bonanni* dat dit een mis- slag is van de schilders; en hy vrees dat zulke ver- valsching metter tijd noch hooger klimmen zal. Op het laatste, te weeten de tombe der drie Pauzen, geeft *f Oldoinus* tot antwoord dat 'er die driedubbel- de kroon op gezet is in 't jaar 1615.

Wanneer dat de plegtige krooning der Pauzen op- gekomen zy; dat kan volgens het zeggen van *Vader Bonanni* niet ligtelijk bepaalt worden. Dit houdt hy evenwel voor gewis dat dit gebruyk van oude tijden afkomstig is: want in eene gifte van *Karel den Groo-*

* By *P. Bonanni* ibid.

f Apud *P. Bonanni*,

ten, die in 't jaar 816. ten tijde van *Paschalis I* bevestigd is, word de vrye verkiezing, en de krooning van den Paus, aan de Geestelijkheid gelaaten. Dit blijkt, zegt hy, uyt de ordonantie die in 't Vatikaan bewaart word, en by *g Gratianus* aangehaald staat: en ook uyt het schrijven van *Leo h Ostiensis*.

5. Ik zal hier slechts uyt den voorgemelden *i Papenbrochius* met een woord aantekenen dat de naam van dubbelde feestdagen eerst schijnt opgekomen te zijn in de 13 eeuw. Van alle de Schrijvers, die over de kerkelijke diensten geschreeven hebben, en ruym honderd jaar geleden te Keulen by malkander gedrukt zijn, is 'er niet een die van dubbelde feestdagen weet te spreken.

Men weet tot noch toe niet dat iemand van dubbelde feestdagen gesproken heeft voor *Bonifacius k VII*: *Dewijl ik genezen ben*, zegt hy, *om eenigen van mijne Voorzaten na te volgen, dewelken bevolen hebben de feestdagen van sommige Heiligen met een dubbelden dienst te vieren*. Deze zaak zoude van 't grootste belang niet schijnen te zijn: maar, behalven dat het niet ondienstig is de oudheit der kerkelijke gebruyken na te speuren; zoo komt deze opmerking *Papenbrochius* te pas om zekeren vollen Afsaat, die door den Paus *Silvester* zoude verleent zijn, en daar sommige Schrijvers grooten ophef van maaken, als een verdichtzel te verwerpen. Daar heeft hy ook andere en noch grooter redenen toe: maar dat 'er in 't verhaal wegens het verleenen van dien Afsaat van dubbelde feestdagen gesproken word, verstrekt hem ook voor een vast bewijs dat 'er op 't gemelde verhaal geen staat kan gemaakt worden. Echter staat dat verhaal in *S. Sebastianus* kerk, even buiten de muuren van Rome, op eenen steen gesneeden: waar uyt men dan vorder besluiten kan, hoe weinig dat men somtijds op diergelijke opschriften vertrouwen mag.

6. Dit werk van *Middendorpius* heb ik noit gezien, en zouw 'er vervolgens weinig van te zeggen

g Dist. 63. caput ego Ludovicus.

h Chron. Cassin. lib. 1. cap. 18.

i In Propylæo Maii, de *S. Silvestro* Dissert. 8.

k In 6 Decretal. lib. 3. tit. 22.

hebben. Maar ik vinde by den geleerden *Benedictyner* Monnik *Nicolaus l le Nourry* dat *Middendorpius* eigenlijk geene Histori over deze zake geschreeven heeft; maar dat hy de bekende Histori van *Aristeas* te Keulen in de Latijnsche tale heeft uytgegeeven. Hy zegt noch vorder dat 'er *Middendorpius* zijne Uytleggingen en Aantekeningen bygevoegt heeft; maar dat die Uytleggingen en Aantekeningen zeer weinig dienen om den text van *Aristeas* te verklaaren en op te helderen.

Ik zal deze gelegenheit waarneemen om over die Historie, daar zoo veel over te twisten valt, 't een op 't ander aan te merken. 't Is waar dat 'er reeds genoeg, en misschien meer als genoeg, over geschreeven is: maar veele Leezers zullen die geschriften misschien niet eens ingezien hebben. En dewijl de voornoemde Vader *Nourry*, die daar allerleest van geschreeven heeft, hier te lande weinig bekend is; zal ik misschien noch eenige opmerkingen kunnen by brengen, die den Leezer noch niet voorgekomen zijn. Ik diene den Leezer, op dat hy over de zake zouw kunnen oordeelen, ten minsten een rouwe verbeelding van te geeven. De Schrijver van 't gemelde werk, dat aan eenen *Philocrates* opgedragen is, geeft zich zelven den naam van *Aristeas*; en hy verhaalt hoe dat *Demetrius Phalereus* ten tijde van *Ptolomeus Philadelphus* het opzigt had over de Boekery van Alexandrye; welke Boekery naar zijn zeggen uyt meer als tweehonderd duyzend boeken bestond. Hy vertoonde den Koning eens dat het zijne Boekery tot een groot cieraad verstrekken zouw; indien hy dat deftig boek, te weeten de Joodsche Wet, van de Jooden kost verkrijgen. Maar hy sloeg den Koning met eene voor of het niet dienstig ware de Jooden, die door zijnen Vader *Ptolomeus Lagi* gevankelijk naar Egipten gevoert waren, alvoorens op vrye voeten te stellen. Dat zoude den Opperpriester der Jooden, meende hy, kunnen beweegen om in zijn verzoek te bewilligen. De Koning liet aanstonds een plakkaat uytgaan dat ieder zijne Joodsche slaven volkome vryheit had te geeven om naar hun Vaderland te vertrekken; en op dat 'er nie-

mand by lijden zouw, deed hy den eigenaar de rechte waardy van ieder slaaf betaalen; 't welk hem meer als zes honderd en zeltig duizend talenten koste. Daar op deed hy *Aristeas*, den Schrijver van 't gemelde werk, en deszelfs makker *Andreas*, eenen brief voor den Opperpriester van *Eleazar* ter hand stellen, om daar mede naar 't Joodenland te reizen. De brief wierd den Opperpriester door de gemelde mannen behandigt; en de Opperpriester, den brief lezende, vond dat de Koning op 't ernstigste verzocht dat men hem de Joodsche Wet zoude toezenden; en daar by eenige perfoonen, die de Wet in het Grieksch kolten overzetten. De brief wierd niet ledig overgelevert: maar was vergezelschapt van zeer kostelijke geschenken, die van *Aristeas* opgetelt worden. Dan zegt hy vorder dat 'er by de Jooden veele zeer geleerde en ervaare mannen waren; die de bequzaamheit hadden om allerhande Gezantschappen te bekleeden. De Hoogepriester *Eleazar* koos 'er twee-en-zeventig van de voornaamsten uyt; die hy met *Aristeas* en *Andreas* naar Egipte liet vertrekken. Hy gaf hun ook schenkaadjen, die ze den Koning van zijnen 't wege moesten vereeren; en daar benevens de Joodsche Wet, die met goude letteren beschreeven was. By den Koning aangekomen, en eenige dagen destig onthaald, wierden ze van *Demetrius* in een vermakelijk eyland gebragt; daar ze de boeken der Goddelijke Wet in den tijd van 72 dagen uyt het Hebreuwisch in het Grieksch vertaalden: welke vertaling van alle de Jooden, die in Egipte waren, ten hoogste gepreezen wierd. De Koning aanbad de Goddelijke boeken, en was over de destigheit van den inhoud ten hoogste verwondert, enz.

Of nu dit werk waarlijk van den gemelden *Aristeas* geschreeven zy, daar over word onder de geleerden met groote hevigkeit getwist: welke twist waarschijnlijk noit einde neemen zal. Daar zijn eigentlich drie gevoelens. 't Eerste word van alle de Oudvaderen en oude Schrijveren staande gehouden, en heeft ook destige voorstanders onder de geleerden van de laateren tijden; als *Usserius*, beide de *Vossiusen*, *Waltonus*, enz. Volgens dit gevoelen is die

dit boek het echte en rechte werk van *Aristeas*; die den brief aan den Opperpriester in 't gezelschap van *Andreas* heeft bestelt.

Volgens het tweede gevoelen, dat een klein getal van aanhangers heeft, heeft *Aristeas* wel een werk van de 72 Overzetteren geschreeven. Maar zijn rechte werk zy verlooren geraakt; 't welk eenen onbezonnen Schrijver gelegendheit gegeven heeft, om zoo een verhaal uyt *Josephus* en eenige andere Schrijveren op te stellen.

Het derde gevoelen bestaat hier in, dat het een verduicht werk zy; en dat *Aristeas* noit eene Histori van de 72 Overzetteren geschreeven hebbe. Dit gevoelen is allereerst van *Lud. m Vives* opgeworpen, en van anderen voor de zuivere waarheit met greechtigheit aangenomen. Onder deezen munt de vermaarde *Jos. n Scaliger* uyt; dewelke als eene zekere zaak staande houdt dat de Jooden, die men Hellenisten noemt, dit werk onder malkander uytgebroedt hebben. Maar zijne redenen voldeeden den geleerden *Walton* niet, die het voor *Aristeas* opgenomen, en *Scaligers* opwerpingen beantwoord heeft. Doch de meeste Protestanten, en die de leere van *Calvinus* volgen, ja o veele Rooms-katolijken, houden 't met *Scaliger*.

Dit moet wederom voor geen kraakeel van weinig belang aangezien worden; gansch niet. Indien de gemelde Histori waarlijk van *Aristeas* geschreeven is, en voor een echt werk moet gehouden worden; zoo moet de Vertaling van de 72 Overzetteren daar door ten hoogsten top van achtbaarheid stijgen. Want daar uyt volgt dat de Vertaling, door het toedoen van den Joodschen Opperpriester, van menschen in de Hebreeuwsehe en Grieksche tale by nyttsteekendheit ervaren op het allernauwkeurigste uytgevoert is: en dat zy, zulks gedaan hebben uyt een handschrift, daar niets ter weereld op te zeggen viel; en 't geen in allen deelen volmaakt, onvervalscht, en ongeschonden was. Waar uyt dan een ander gevolg, van geen klein belang, zoude ge-

m In lib. II. S. Augustini de Civ. Dei.

n In Chronicon. Eusebii &c.

o Vide Dom. Novirij ibid.

trokken worden; te weten dat de Hebreeuwſche exemplaren, daar ze van de 72 Overzetteren verſcheelen, ook van dat zuivere en onvervalſchte handſchrift verſcheelen; en vervolgens op die plaatzen vervalſcht of bedorven zijn. Dit is de reden dat de genen, die de Vertaling van de 72 Overzetteren in waarde houden, alles wat mogelijk is in 't werk ſtellen om alle zwarigheden, die tegen *Ariſteas* als den maaker van dat werk ingebracht worden, te verydelen. Doch onder de genen, die de Hebreeuwſche handſchriften alleen voor de zuivere en onvervalſchte bronnen van 't Goddelijk Woord houden, zijn 'er eenigen die het gemelde boek als een verdichte Hiſtori glad en al verwerpen. Maar anderen, hoewel ook groote voorſtanders van den Hebreeuwſchen text, houden die Hiſtori evenwel voor waarachtig; en doen de Vertaling van de 72 Overzetteren zoo hoog gelden als iemand; maar, indien 'er eenige feiten in die Overzettinge gevonden worden, die zijn 'er volgens hen door de ſloffigheid of onkunde der Uytſchrijveren ingeſlopen.

Ik zal hier, met 't welneemen van den Leezer, de bewijsredenen in 't kort opgeeven, die voor en tegen de Hiſtorie van *Ariſteas* ingebracht worden. De Voorſtanders van die Hiſtorie ſteunen op de eenparige getuigenis van alle de oude Schrijvers, zoo Chriſtenen als Jooden. De beruchte *p Joſephus* heeft de gansche Hiſtori van de 72 Overzetteren even eens beſchreeven als *Ariſteas*, hoewel op een beknoper wijze als hy; en heeft ook verſcheide uyttekzels uyt *Ariſteas* in zijn werk ingelaſt. *Ariſtobulus*, ook een Joodſch *q* Schrijver, getuigt ook dat die Overzetting gedaan is ten tijde van *Ptolomeus Philadelphus*. Onder de Chriſtene Schrijvers en Oudvaders hebben wy *Juſtinus*, *Irenaeus*, *Clemens van Alexanderye*, *Tertullianus*, *Hilarius*, *Epiphanius*, *Auguſtinus*, en veele andere Schrijvers, die de waarheit derzelve Hiſtorie buiten twiſfel ſtellen. Voor al moet *r Eufebius* niet overgeſlagen worden; die zoo wel als *Joſephus* verſcheide ſtukken uyt die Hiſtorie uyt-

p Lib. 2. Antiq. Jud. & Apol. adverſus Apion.

q Apud Eufe. Præpar. Ev. lib. 13. §. 12.

r Præpar. Evang. lib. 8. §. 9. Hiſtoræ. lib. 5.

geschreeven heeft. Het gevoelen van zoo veele oude en lofwaardige Schrijvers en deftige Oudvaders, zeggen zy, moet zekerlijk hooger gelden als de losse en onzekere giffingen van eenige laateren Schrijvers. Die oude Schrijvers hebben niet lang nae *Aristeas* geleest; en kosten 'er vervolgens beter van oordeelen als de laateren Schrijvers; dewelken, als of ze de wijsheit alleen in pacht hadden, de eenparige getuigenis van zoo veele deftige mannen zoo laag durven stellen.

De Tegenparty van *Aristeas* heeft echter hier tegen veel in te brengen: doch hier moet op gelet worden dat het al onwederfprekelijke bewijzen moeten zijn: voor dewelken het zeggen van zoo veele deftige en oude Schrijvers zouw moeten zwigten. Ten tweede weet een beleezen Liefhebber wel dat 'er meer geschiedenissen zijn, omtrent dewelken zich verscheide en schier onlosbaare zwarigheden opdoen; dewelken echter van ieder een voor waare geschiedenissen gehouden worden. Om tot de zaak te komen; zy zeggen voor eerst dat *Demetrius Phalereus*, die volgens *Aristeas* de Opzigter der Boekerye was, ten tijde van *Ptolomæus Lagi*, *Philadelphus* Vader, in den haat van *Philadelphus* vervallen was, en in 't begin van *Philadelphus* regeering gestorven is. Hoe is het dan te gelooven, zeggen zy, dat *Ptolomæus Philadelphus* op zijne aanrading al die moeite gedaan hebbe om de Wet van *Mofes* in het Grieksch vertaald te krijgen? Dat verhaal, wegens de dood van *Demetrius Phalereus*, bewijzen zy uyt een oud Historischrijver, met naame *Heraippus*: „ Deze *Her-*
 „ *mippus*, zegt *Diogenes s Laertius*, getuigt dat *De-*
 „ *metrius Phalereus* na de dood van *Kassander*, uyt
 „ vreeze voor *Antigonus*, naer *Ptolomæus Soter* ge-
 „ wecken is; en daar langen tijd zijn verblijf ge-
 „ houden heeft: dat hy den Koning geraaden heeft
 „ het Rijk aan zijne zoonen over te geeven, die hy
 „ by *Eurylice* gewonnen had: dat de Koning'zijnen
 „ raad niet opgevolgt heeft: maar de koninklijke
 „ kroon aan zijn anderen zoone gaf, dien hy by
 „ *Berenice* had geteelt: dat deze zoon (*Ptolomæus*
 „ *Philadelphus*) na zijn Vaders dood den gemelden

s In Demetrio Phalereo.

De-

„ *Demetrius* in eene Provincië deed bewaaren; ter
 „ tijd toe dat hy een naerder besluit omtrent zijnen per-
 „ soon neemen zouw. Daar leefde *Demetrius* gansch
 „ droefgeestig en als half slaapende: en als hy van
 „ eenen slang in zijne hand gebeeten was, is hy
 „ uyt het leven gescheiden. „ En, om dit verhaal
 van *Hermippus* meerder kracht te geeven; doen ze
 gelden dat hy, gelijk de waarheit is, geleest heeft
 ten tijde van *Ptolomæus Evergetes*, *Philadelphus*
 zoone; en vervolgens grondige kennis van de zaak
 kan gehad hebben. Hier op antwoorden de voor-
 standers van *Aristeas* dat dit verhaal met het schrijven
 van *Aristeas* zeer wel t'zamen kan staan. *Philadel-*
phus, zeggen ze, heeft lange jaaren met zijnen Va-
 der geheerscht: toen molt hy zijnen haat tegen *De-*
metrius Phalereus ontveinzen; en toen heeft hy ook
 den raad van *Demetrius* gevolgt, en zijnen dienst
 gebruykt, om de Joodsche Wet te doen vertaalen.

Maar, zeggen de betrijders van de Historie, wat
 schijn van waarheit heeft het dat alles aan *Philadel-*
phus toegeschreeven word, zonder dat 'er eenig ge-
 wag van zijnen Vader word gemaakt? *Philadelphus*,
 zoo als de Historie luidt, heeft de gevangenen op
 vrye voeten doen stellen; en daar voor zoo veel
 geld geschoten. *Philadelphus* heeft alleen voor 't
 overzetten van de Goddelijke Wet gezorgt; *Phila-*
delphus heeft daar over aan den Hoogenpriester *Elea-*
zar geschreeven; en van den zelven Hoogenpries-
 ter antwoord ontvangen. Ja, *Eleazar*, op *Phila-*
delphus brief antwoord schrijvende, begint zijnen
 brief met deze woorden: *Indien gy, met uwe zuster*
de Koningin Arfinoe, en met uwe kinderen, wel te
pas zijt; dat is my lief, enz. Wierd dan de Vader
 van *Philadelphus* niet gerekent; en mogt hy zoo wel
 niet genoemd en gegroet worden als *Philadelphus*, en
Philadelphus vrouw en kinderen? Daar op zeggen de
 voorstanders van *Aristeas* dat *Ptolomæus Lagi* het
 gansche bestier over de Boekerye aan zijnen zoon
 overgelaaten had, om dat die zoon zoo eene onge-
 gemeene zucht voor de Boeken had. Wat won-
 der steekt 'er dan in, zeggen ze, dat alles op den
 naam van *Philadelphus* ging?

Daar hebben de anderen veel tegen: zeggende dat

Phi-

Philadelphus, als hy van zijnen Vader voor Rijks-
genoot aangenomen wierd, noch zeer jong van ja-
ren was; en niet langer als twee jaaren met zijnen
Vader op den throon gezeeten heeft. Daar zy dan
vorder uyt besluiten dat hy, by 't leven van zijnen
Vader, noch vrouw noch kinderen had: vervolgens
dat de brief van den Hoogepriester, die van zijne
vrouwe en kinderen spreekt, voor een verdichten
brief moet gehouden worden; en de Histori van
Aristeas voor eene verdichte Historie. Maar dat
onkennende de voorstanders van *Aristeas*; en bewee-
ren dat *Philadelphus* oud genoeg was om vrouw en
kinderen te hebben; en vervolgens ook om voor de
Boekerye te zorgen

Om dat evenwel het verhaal van *Hermippus* zijne
zwarigheid heeft, en met de vrouw en kinderen van
Aristeas niet al te wel t'zamen laat; brengt *Walton*
een Joodsch Filosoof by, met naame *Aristobulus*;
die ook t' getuigt dat de Overzetting van de
Goddelijke Wet ten tijde van *Ptolomæus Philadel-*
phus gedaan is door het toedoen van *Demetrius*
Phalereus. Deze *Aristobulus*, zoo *Walton* doet gel-
den, heeft niet lang na *Aristeas* geleefd; hebbende
zijn boek opgedragen aan *Ptolomæus Philometor*; om-
trent hondert jaaren na het overzetten van de Wet.
Zoo kost hy alles gehoord hebben van zulke men-
schen, die het beleef en met eigen oogen gezien
hadden. Maar de tegenparty houdt het boek van
Aristobulus zoo wel voor een verdicht werk als dat
van *Aristeas*; 't welk de voorstanders van *Aristeas*
op het gezag van *Eusebius* en *Clemens Alexandrinus*
met alle kracht verdedigen.

De Bestrijders van *Aristeas* doen ook als een
grooten misslag gelden dat de 72 Overzetters, vol-
gens z'n verhaal, in Egïpte zouden aangekomen zijn
als *Philadelphus* het jaargetijde van eenen zeeslag
vierde, in denwelken hy *Antigonus* overwonnen
had. Dit kan geen andere zeeslag zijn, zeggen ze,
als die van *Diodorus* verhaalt word, en in 't derde
jaar van de 18 *Olimpias* voorgevallen is. Maar toen
was *Eleazar* noch geen Hoogepriester; dewelke tot

* Apud Euseb. Præp. Evang. lib 9 & 13. & Clement.
lib. 1. Stromat. v Lib. 20.

dat ampt eerst verheven is in de 23 *Olimpias*. Deze opwerping, die by den geleerden *Du Pin* te leezen staat, is zoo dringend niet. Want 't is genoeg dat hy dat ampt bekleedde, als *Philadelphus* op het ingeeven van *Demetrius* het gemelde verzoek op den Hoogenpriester deed. Op dezelfde wijs vervalt die opwerping ook, dat *Demetrius* ten tijde van dien zeeflag, noch niet in Egipte was: 't is wederom genoeg dat hy 'er toen waar, als hy *Philadelphus* tot het bevorderen van zoo eene Overzetting opwekte. Maar die opwerping is zwaarder dat 'er zoo een scheepsgevecht tegen *Antigonus* nooit voorgevallen is: en dat *Antigonus* en Koning *Demetrius*, de vyanden van *Ptolomæus*, zonder iets uyt te rechten, en een gevecht te waagen, moften te rugge trekken. De Icherpziende *Ufferius*, die met alle kracht voor *Aristeas* kampt, bekent hier op dat 'er van zoo een zeegevecht by de Schrijvers geen gewag word gemaakt: maar dat de Schrijvers meer andere zaken verzwijgen: en altijd alles niet vertellen. En of men hier al tegen inbrengt dat ze zoo eenen zeeflag, die jaarlijks om zijne vermaardheit gevierd moft worden, voor al niet behoorden te verzwijgen; zoo word gevraagd of ze geene zaaken van grooter belang verzwijgen; en of men by voorbeeld in de H. Schrift geene zaaken aangaande sommige Koningen beschreeven vindt; die van andere Schrijvers, daar ze de daaden van die Koningen verhalen, ongemeld voorby gegaan worden?

Maar, zeggen de Betrijders der zelve Historie, volgens het schrijven van den gewaanden *Aristeas* zoude de Filofoof *Menedemus* van *Erithre* ten tijde van die Overzetting aan 't Hof van *Philadelphus* zijn geweest; daar het nochtans zeker is dat hy, 94 of ten minste 84 jaaren oud, in 't negende jaar van *Philadelphus* heerschappy gestorven is. Is het waarschijnlijk, zoo redeneeren ze vorder, dat zoo een stok-oud en uytgeleefd man zoo een groote reis gedaan zoude hebben? Maar daar tegen word van den anderen kant gevraagd of het eene onmogelijke zaak is; en vorder, of hy 'er in zijnen hoogen ouderdom moet gekomen zijn; en niet sedert eenige jaaren verkeert kan hebben.

De Tegenwerpers meenen noch eenen anderen misflag tegen de tijdrekening te vinden in den brief, dien *Demetrius* naer her verhaal van *Aristeas* zoude geschreeven hebben. In dien brief word van den Abderiter *Hecateus* gesproken, als van een man, die over lang uyt het leven gescheiden was: en nochtans is het zeker, zeggen zy, dat *Hecateus* de tijdgenoot is geweest van *Demetrius*. Hy zy zijn tijdgenoot geweest, zeggen de anderen: kan hy daarom niet lange jaaren voor *Demetrius* gestorven zijn.

Dit komt de Tegenpartye ook ongelooffelijk voor dat een Heidenfch Koning, als *Ptolomeus Philadelphus* was, zulke sommen besteedt zoude hebben om de gevangene Jooden te verlossen; en zulke schenkaadjen gedaan, om zoo een klein werkje, als de Wet van *Moisès*, voor zijne Boekerye te verkrijgen. Dat werkje alleen, zeggen ze, zoude meer gekost hebben als de gansche Boekery, al waar ze noch zoo groot en gestoffeert geweest. Maar die Opperwerpers, zeggen de anderen, kennen *Philadelphus* niet: dat is, zy weeten niet hoe prachtig, mild, en grootdadig dat hy in alles was. *Philo* * getuigt dat hy door de heerlijke gedenktekenen van zijnen pracht en grootdadigheid, die hy in alle landen en steden nagelaaten heeft, zoo beroemd is geworden, dat het noch by zijn tijd een spreekwoord was, dat zijn *Philadelphisse werken*; om de ongemeene kosteljkheit en prachtigheit van eenige werken te kennen te geeven.

De Tegenstreevers van *Aristeas* vallen ook over veele zaaken, die hun als ongerijmd, belachelijk, verzierd, en verdicht, voorkoomen. De Opperpriester *Eleazar*, zullende de 72 Overzetters naer Egipte zenden, verklaart des Konings Gezanten met eede dat hy zulke mannen niet afzenden zouw, indien hy ze zelf van noode had. Zy vraagen of dat, voor zoo eenen man als *Eleazar*, beleefdelijk gesproken was in de tegenwoordigheit van *Philadelphus* Gezanten: van *Philadelphus*, zeg ik, die den Jooden zoo veel goeds gedaan had, en zoo veele kosteljkheden aan *Eleazar* en den Tempel gezonden.

* Lib. 2. de Vita Moisis.

Die onbeleefdheit vinden ze ook in de volgende woorden van den zelve Hoogepriester: *Maar dat hy niets durfde weigeren, om dat het tot nut der Jooden zoude strekken, enz.* Zoo bekend hy dan vryborstig en gulhartig, zeggen ze, dat hy die Overzeters niet liet vertrekken om *Philadelphus* wille; maar om dat hy het voordeel der burgerye beoogde. Kan 'er wel grooter onbeleefdheit uytkoomen, enz. Daar op hebben de anderen dit antwoord gereed dat *Eleazar* wilde zeggen; hy kost wel eenige mannen van laager rang en bequaamheit gezonden hebben; en hy zoude zulke mannen, indien hy ze nu voor 't welvaren van 't Vaderland en den Godsdienst van noode had, gemoedshalve, niet mogen zenden. Hy kost zijne woorden misschien wat effener beleit hebben: maar dat is volgens hen geen reden om het verhaal zelf verdagt te houden.

Maar dit meenen de Tegenstreevers dat niet in te schikken is; te weten dat *Demetrius*, als de Wet overgezet en van alle Jooden goedgekeurt was, hun beveelt den vloek volgens gewoonte uyt te spreken tegen den genen die daar iets mogt afdoen, of by doen; of 'er iets in veranderen, of verplaatzen, of uytlaaten. Wat had *Demetrius* over de Jooden te zeggen, zoo gaan ze in hun redeneeren voort, om hun zulke beveelen te geeven? Daar op word weder geantwoordt dat *Demetrius* al wat hy deed uyt last van den Koning deed; en van de Jooden zelf gebeden was om zulke vervloekingen toe te laten. En 't is wel te vatten dat by voorbeeld de geleerden van Egipte, ziende dat zulks van *Demetrius* en vervolgens van den Koning quam, minder bestaan zullen hebben de handen aan het veranderen van de Wet te slaan.

Noch minder konden 't de gemelde Tegenstreevers opkrijgen dat de Koning het Wetboek, na dat het overgezet was, zoude aangebeden en van blijdschap geweest hebben; ja eene verklaring gedaan, dat hy den dag van de aankomste der 72 Vertaalde- ren jaarlijks op eene plechtige wijze zoude vieren. Maar kan *Philadelphus*, zoo word daar op geantwoordt, de Wet van *Mosis* niet zoo wel voor eene Wet des Heere aangezien hebben als *Artaxerxes*?
Daar

Daar roepen de anderen veel tegen; en meenen dat hy evenwel tot geene aanbidding van de Wet zoude gekomen zijn. Maar ik moet bekennen dat die onwaarschijnlijkheit in mijne oogen zoo groot niet is, als zy ze doen gelden.

Vorders verhaalt *Aristeas* twee mirakelen, die van zijne Tegenstreevers verworpen en uytgelachen worden. *Theopompus*, zoo als hy verhaalt, wilde een gedeelte van de Wet in zijne Historie inlaffchen: doch wierd aanstonds in zijn verstand geslagen. Maar hy bad zoo lang dat hy zijn verstand wederom kreeg. *Theodectes*, een Treurdichter, wierd schielijk blind, om dat hy iets uyt de Wet van *Moises* in een van zijne Treurspelen te pas had gebragt. Hier op zouw men misschien kunnen zeggen dat het toen de tijd van mirakelen was. Ook zeggen de Voorstanders van *Aristeas* niet dat hy in zijne geheele Historie onfeilbaar was. 't Geen hy gezien en bygewoont heeft, zullen ze zeggen, daar in verdient hy geloof: 't geen hy van hooren zeggen of gelezen heeft; dat steunt op het gezag van zijnen zegsman of Schrijver: word hy daar in bedrogen, dat maakt hem niet verdagt in zijn vorder verhaal.

Dan houdt *Scaliger* voor ongelooffelijk, 't geen *Aristeas* verhaalt dat de Hoogepriester, tot het verstaalen van de Wet, uyt iedere stamme twaalf mannen zoude gekooren hebben, dewelke ieder by hunnen naam uytgedrukt worden. Ten tijde van *Ezechias*, zegt hy, waren 'er tien stammen gevankelijk weggevoert: zoo 'er noch eenigen uyt die tien stammen mogten in 't land gebleeven zijn, die hadden geen vaste plaats; maar waren onder de stammen van *Judas* en *Benjamin* vermengt. Hoe kost *Eleazar* dan, vraagt hy, uyt iedere stamme zes doorgelerde en destige mannen gereed en by der hand hebben; om ze zoo gelijk naer Egipte te zenden. *Hunfredus Hody* zelf, hoezeer dat hy tegen *Aristeas* ingenomen is, houdt die opwerping voor krachteloos en ongegrond. 't Is zeker, zegt hy, dat 'er uyt iedere stamme een groot getal Israëlitin in 't land gebleeven is. Ja, volgens *Chrysostomus*, *Euthymius*, en anderen, waren de Phariseën uyt alle de twaalf stammen gesprooten. Daar onder waren zeer veele luyden van kennis en geleerdheit, enz. Sea-

Scaliger heeft daar ook veel op te zeggen dat de drie brieven, te weeten van *Demetrius*, *Philadelphus*, en *Eleazar*, met eenen en den zelfden stijl geschreeven zijn: een zeker teken, zoo als hy meent, dat ze van den zelfden bedrieger opgesteld en op den naam van *Aristeas* uytgegeeven zijn. Maar voor eerst zijn de brieven zeer kort, en handelen over eene en de zelfde zaak: hoe is het dan wonder dat 'er geen groot onderscheid is tusschen den stijl. Ten tweede gelooft *Vossius* dat *Aristeas* de eigene woorden der oorspronkelijke brieven niet behouden, maar den inhoud der brieven met zijnen stijl opgegeeven heeft. Maar, zeggen de anderen, daar *Aristeas* alle de antwoorden van de 72 Overzeters uyt de Koninklijke pampieren verzamelt heeft, wat zoude hem bewogen hebben om 'er de eigen brieven niet uyt te trekken? Daar op zoude *Vossius* kunnen zeggen dat hy ook den zin van alle die antwoorden, maar niet de antwoorden zelf, beschreeven heeft.

De Bestrijders van *Aristeas* meenen dat zy't gewonnen hebben met eene plaats uyt *Vitruvius*: daar zy noch eene plaats by doen uyt *Suidas*: voor welke twee plaatzen, zoo als ze roemen, de voorstanders van *Aristeas* slom moeten staan. De plaats van *Vitruvius* luidt aldus: dat *Philadelphus* eene Boekery heeft laten maaken gelijk als de Koningen van *Pergamum* gedaan hadden: en dat hy eenen *Aristophanes* tot opzigter over die Boekerye aangestelt heeft. Door dien Koning van *Pergamum*, zoo als ze vaststellen, kan niemand anders verstaan worden als Koning *Eumenes*; die eerst Koning geworden is nae de dood van *Demetrius*. Zoo kan *Demetrius* dan uyt twee hoofden de opzigter van die Boekery niet zijn geweest; ten eerste om dat 'er by zijn leven aan't oprechten van de Boekery noch niet begonnen was: ten tweede, om dat *Aristophanes* het oprigt over de Boekery gekreegen had. Wat *Suidas* belangt; die schrijft wel dat de Wet van *Moises* door de 72 Overzeters in de Grieksche taal gebragt is; maar hy voegt 'er by dat zulks gedaan is in het 22ste jaar van *Philadelphus* heerschappy; en dat de Bibliothekaris, by wiens tijd de overzetting ondernomen en voltrok-

ken wierd, *Zenodotus* was genaamt. Hier uyt trekken ze dat *Demetrius* lang voor die Overzetting gestorven is, en noit het opzigt over de Boekery van Alexandrye heeft gehad. Maar de Voorstanders van *Aristeas* staan hier zoo verlegen niet als hunne Tegenparty zich ingebeeldt had. Zy zeggen voor eerst dat *Vitruvius* en *Suidas* malkander op het stuk van den Bibliothekaris tegenspreken; en vervolgens dat ze malkander eerst verstaan moeten, eer dat ze recht hebben om ons van ons gevoelen te doen aflappen. Ten tweede zeggen ze dat *Vitruvius*, hoewel een oud en geleerd Schrijver, echter ten opzigte der Egiptenaaren een uytlander was, en te Rome woonde. Wat *Suidas* belangt; die was wel een Griek: maar is eerst in de elfde eeuw na *Christus* geboorte in de weereld gekomen: en zy vraagen of het gezag van *Suidas* zoo veel grooter is als dat van *Eusebius*, *Josephus*, *Philo*, enz. Dat antwoord tegen *Suidas* laat ik doorschieten: maar het zeggen van *Vitruvius* baart grooter zwarigheid. Men was te Rome zoo onkundig niet in uytlandsche zaken; en voor al staat het te denken dat *Vitruvius*, zijnde zoo een doorgeleerd en verstandig man, niet zonder kennisse van zaaken zal geschreeven hebben. En het geen hy van den Bibliothekaris *Aristophanes* schrijft, geeft mijns oordeels noch de grootste zwarigheid niet. *Aristophanes* kan binnen korte jaaren gestorven zijn, en voor *Demetrius* plaats gemaakt hebben: maar hy schrijft duidelyk dat *Philadelphus* het oprichten van de meer gemelde Boekery niet voor het drie-en-dertigste jaar van zijne regeering begonnen heeft: wanneer *Demetrius* zekerlyk al overleden was. De voorstanders van *Aristeas* zeggen daar op dat *Vitruvius*, hoe geleerd dat men hem maaken wil, zekerlyk meer mislagen tegen de tijdrekening heeft begaan; en dat hy beter in de bouwkunde als in de Hittorie en tijdrekinge bedreeven was.

Die het met *Jos. Scaliger* houden, meenen dat ze hunne tegenpartye den mond kunnen sloppen met eene plaats van *Aristeas*, daar hy van het *y Heptastadium* spreekt. Want dewyl hy daar gewag van

y Dit was een gevarte, dat het eyland Pharos aan 't vaste land hechte, enz.

maakt, moet hy het gekent hebben: en nochtans, zeggen zy, is het *Heptastadium* van de Koninginne *Cleopatra* gebouwt, dewelke lange jaaren na *Ptolomæus Philadelphus* het gebied over Egipte heeft gevoert. Dit zeggen zy niet alleen, maar bewijzen 't ook uyt *Ammianus* & *Marcellinus*, die het opbouwen van 't *Heptastadium* de gemelde Koninginne duidelyk toeschryft. Doch die *Aristeas* verdedigen worden hier van hunne eige Tegenpartye geredt. *Humfridus Hody*, die tegen de Histori van *Aristeas* 200. ingenomen is als iemand, bekent dat het *Heptastadium* ouder is als *Philadelphus*; en bewijst zijn zeggen ook. Zelfs bewijst hy dat de bekende toren *Pharos*, die voor een zeebake diende, en jonger als het *Heptastadium* was, door Koning *Philadelphus* is gebouwt.

Eindelijk doen *a* ze deze opwerping dat de Schrijvers, die den naam van *Aristeas* en *Aristobulus* draagen, niet anders vertellen als dat grootfch en heerlijk is, en den gemeenen trant te boven gaat. *Aristeas* by voorbeeld fchryft niet alleen dat de 70 Overzetters een affchrift van de Wet in Egipte bragten; dat ware niet grootfch genoeg geweest. Hy voegt 'er by dat het met goude letteren gefchreeven was. Hy befchryft de tafel en de vordere gefchenken, die *Philadelphus* aan den Tempel van Jeruzalem zondt, op eene wijze; die alles, naer het oordeel van de tegenparty, verdagt moet maaken. Maar de getuigenis van *Philo*, dat *Philadelphus* in alles even prachtig en heerlijk was, ja in pracht en heerlijkheit ieder te boven ging, moet deeze opwerping zeer verzwakken. En wat het affchrift met de goude letteren belangt; ik heb elders getoont dat het gebruyk, van het Evangeli-boek met goude letteren te fchrijven, ja met paalen en kostelijke gefteenten te bezetten, onder de Christenen zeer gemeen is geweest. Is het dan zulk een wonder dat een Joodsch Opperpriester, zullende een affchrift van de Goddelijke Wet aan zoo een magtigen Koning zenden, hetzelfde met goude letteren deed befchrijven?

Dit meene ik dat de voornaamfte zwarigheden

2 Lib. 22.

a Zie du Pin Bibl. tom. 1. Dissert. Prelim.

zijn, die tegen de Historie van *Aristeas* opgeworpen worden; met de antwoorden die de Voorstanders van *Aristeas* daar op geeven, of kunnen geeven. Die antwoorden geef ik niet op, om dat ik ze altemaal of in alles goedkeure; of my zelven aan de zijde van *Aristeas* en zijne voorvechters voege: neen. Ik geef ze maar op; op dat de Leezer de redenen en tegenredenen mag overweegen; en, zoo 't hem belieft, party kiezen. Dat zal ik voor eerst niet doen; dewijl alles in deze zake noch genoegzaam voor mijne oogen schemert: en het voor my geraadzaamer is de nytspraak over dit geschil aan luiden van hooger gezag en geleerdheit te laten. Ik moet 'er noch by zeggen dat de Jooden, die altijd groote meesters in 't vertellen van fabelen zijn geweest, noch eene zaak van dat Overzetten der Goddelijke Wet verhaalen; dewelke, zoo ze waarachtig ware, alles wat *Aristeas* vertelt in wonderlijkheit te boven zoude gaan. Zy *b* zeggen dat ieder Overzetter, tot 72 toe, in eene byzondere celle opgesloten zat, zonder gemeenschap met malkander te houden: dat ze altemaal de H. Schrift vertaalden: en dat alle die vertaalingen niet alleen in den zin, maar van woord tot woord en van stip tot stip, met malkander over-een-quamen. Eenige Oudvaders, met de Grieksche Overzettinge ingenomen, hebben dit verdichtzel der Jooden geloof gegeeven: maar de H. *Hieronimus*, die deze zaak beter onderzocht had, en den Hebreewwschen Text boven die Overzetting stelde, lacht wel hartelijk met die 72 cellen. En hy had gelijk: dewijl noch *Aristeas*, noch *Josephus*, noch *Philo*, van die cellen gewaagen; ja *Aristeas*, of die zijnen naam voert, duidelijc getruigt dat de Overzetters in het vertaalen malkanders raad gebrykten.

Eindelijk dient geweeten dat S. *Hieronimus*, op dezelve Schrijvers steunende, voor eene zekere waarheit houdt dat de 72 Overzetters niet anders vertaalt hebben als de vijf Boeken van *Moises*. *Aristeas*, *Aristobulus*, *Philo*, spreekten maar van de Wet; waar door gemeenelijc de gemelde vijf Boeken alleen betekent worden. *Josephus* zegt noch

b Zie du *Pia* *ibid*.

duidelijker dat het de Wet van den Joodschen Wetgeever was; 't welk op niemand als *Moisès* en zijne Boeken past. De Thalmudisten zeggen 't zelfde. Doch *Justinus* en de meeste Oudvaders zijn in dat gevoelen geweest dat de geheele Bybel door hen overgezet zy; om dat de Grieksche Overzetting van de gansche Schriftuur by hunnen tijd de Vertaling van de 70 Overzetters wierd genoemt. Doch om de getuigenis van *Josephus* enz. is het veel waarschijnlijker dat de vordere Boeken, die achter de Boeken van *Moisès* volgen, van tijd tot tijd door andere Schrijvers overgezet zijn: hoewel het ook de waarheit is dat de vertaling van die vordere Boeken van een hooge oudheit is; en dat de Jooden voor *Christus* geboorte geen andere Overzetting hadden.

D E L D E N.

Delden / een stedekke van Oberyssel onder het Bystschap van Ewent gelegen / had een Parochiakerk / die op den naam van den H. Blasius ingewijdt was. De Pastoor / die gehouden was alle donderdagen een Hoogmis te doen / wierd op de benoeming van S. Pieters Kapittel te Utrecht aangesteld. Maar in 't jaar 1294, op S. Calixtus avond / heeft het gemelde Kapittel dat recht benevens de kleine en groote tienden / en de vordere rechten met hun toebehooren / die de Bewindhebbers der zelve kerke plagten te genieten / aan S. Lebuinus Kapittel te Deventer overgedaan: 't welk in 't zelfde jaar / op zaterdag na S. Servatius dag / door Joannes II Byschop van Utrecht goedgekeurt en bevestigd is.

Deze kerk had acht Vikarpen; als

1. De Vikarp van 't H. Krups: wiens Bedienaar tweemaal ter weeke de Offerhande van

van 't H. Kruys aan 't altaar verbeelden moest

2. Die van O. N. Drouw; wiens Bedienaar gehouden was 's woensdags en 's vrydags den goddelijken dienst te doen.

3. Die van S. Jan Evangelist.

4. Die van den H. Apostel Matthias.

5. Die van den H. Bisschop Nicolaus: alle drie niet vier wekelijkse Missen belast.

6. De Dikarp van S. Catharina: en staat te letten dat de Dijkheer van het nabuurig dorp Twilkelo het recht van Parroonschap op alle de voornoemde Dikarpen had.

7. De Dikarp van de 3 Koningen; daar de Bruggemannen het zelfde recht **over** hadden.

8. Die van S. Anna; wiens Bedienaar tot het leezen van twee Missen ter week gehouden was. Volgens de Aantekeningen van den Bisschop de Monte stond deze Dikarp in 't jaar 1571. ter benoeming van Juffrouw van Averhagen.

In 't jaar 1571. stond hier als Pastoor 10. Pastoors. van Laarhuizen. Doch na 't verbaanen van den ouden Godsdienst hebben hier de volgende Pastoors gestaan:

Geraard Eylaerts, te Oldenzeel gebooren; dewelke daar grooten en veelvuldigen arbeid uytgestaan hebbende / in 't jaar 1680. Pastoor van Hierop en de nabuurige dorpen in Noordholland is geworden; en te Emmerik in 't jaar 1689. overleden.

Johan Zwerink, te Hoegveld gebooren / en in 't jaar 1712. uyt het leven gescheiden.

Bernaard Fok, te Rysse in 't land van Twent gebooren. Die van Hengelo worden tegenwoort

396 OUDHEDEN EN GESTICHTEN
woozdig ook dooz den Pastoor van Delden
geholpen.

E N S C H E D E.

Naamrede
van En-
schede.

Enschede een stedekke van 't Land van
Chwent / en op de uiterste grenzen van Ober-
pffel gelegen / is aldus genoemd van Eind-
scheidinge; om dat het Oberpffel van 't Bis-
dom van Munster scheidt. In de parkemente
bieden der Utrechtsehe kerke word het ook
Anze genoemd. Het recht om 'er een Pas-
toor aan te stellen is dooz Godebaldus, Bis-
schop van Utrecht / aan het Kapittel van S.
Pieters kerke te Utrecht gegeven. (De Brief
kan in het Latijnsche werk nagezien wor-
den.)

De Bisschop van Utrecht heeft 'er alles in
't jaar 1228. verbrandt. Lindeborn vermeldt
den Patroon der kerke niet; dewelke ook niet
opgegeven word in 't verhaal van 't Kerken-
bezoek / dat in 't jaar 1571. dooz den Bis-
schop de Monte gedaan is. Maar om dat de
Kernis op den dag van den H. Martinus valt /
mag men gissen dat 'er die H. Bisschop als
Patroon wierd gebiert.

De Pastory van Enschede is t'zedert de
omkeering der Regeeringe dooz de volgende
Priesters bekleedt geweest:

P. Sylvoltius, te Lichtenfort gebooren.

Johan Noorman, te Huissen in 't Land van
Kleef gebooren.

Johan Bekker, van geboorte een Koesfelder.

G O O R.

Heeren
van Goor.

Gore / in Oberpffel onder het gerecht van
Chwent aan den Driet de kerk gelegen / is een
onbe-

onbetweld stedeke; maar was eertijds de hoofdstad van dat Land. Het boert den tijtel van Graaffschap: en de Heer van Gooz was eertijds / volgens een oud boorzrecht / de (1) Vaandrig van den Utrechtschen Bisschop. In 't jaar 1157. was Willem, Heer van Goor, de (2) Adbokaat van S. Maartens kerke te Utrecht. Doch omtrent het jaar 1248 wierd de Heer van Gooz / om zijne baldadigheid en hardnekkigheid / door den Roomschen Koning Willem upt het bezit van die waardigheid en van alle (3) zijne goederen gezet: en dezelve goederen ten behoeve van den Bisschop van Utrecht verbeurd verklaart.

De kerck / die den H. Petrus toegewijdt was / stond ter benoeming van den Heer van Gooz; en had twee Vikarpen: te weten een Vikarp van O. L. Vrouw / en eene tweede van den H. Antonius.

De Bezitter van de eerste Vikarp was gehouden alle Zondagen en Heiligendagen den eersten dienst te doen. In 't jaar 1571. had Hendrik van Rechteren het recht van Pastroonschap ober de Vikarpe.

Die van S. Antonius, dewelke den Bezitter tot drie wekelijkse diensten verplichte / wierd door de Borkmannen en de Schepenen vergeeben.

Het gasthuys / daar de armen in hunnen Gasthuys. nood door eene Chzistelijke meddoogendheit geholpen worden / heeft eene kapelle / daar de onbloedige Offerhande 's maandags en donderdags Gode door den dienst van den Passtoos opgedragen wierd.

Van de Passtoos / die hier in de katolijke tijden gestaan hebben / zijn deze twee bekend:

A.

P. Koevorden, die hier Pastoor was in 't jaar 1751: en Rembout Wynandsz. die dat ampt in 't jaar 1772. bekleedde.

Ma de bekende verandering hebben hier ge-
staan

Jakob Brevink, te Breda gebooren / die wel-
ker Regulier Kanonnik was geweest / enz.

Johan Bekker, te Breda gebooren; een
zeer geleerd en deugdzaam Priester; die in 't
bloeyen van zijn leven / den 24 Junij 1707.
tot ieders Dorfheit overleden is.

Melchior Meeden.

A A N T E K E N I N G E N.

1. Dat hy de Leenman der Utrechtsche kerke,
en 's Bisschops Vaandrig was, staat in een oude lijst
van de Vazallen der Bisschoppen en kerke van U-
trecht: dit zijn de eige woorden: „ Ook is de Heer
„ van Ghoor een vrye Leenman der kerke van U-
„ trecht; en hy houdt te leen het kasteel Ghoere,
„ en her landschap van Ameide, met veele lande-
„ ryen, pachthoeven, wooningen, huizen, bos-
„ schen, velden, beemden, weiden, wateren, wa-
„ tergangen, losse en vaste goederen, en alles wat
„ tot de gemelde oorden van Ghoer en Ameide be-
„ hoort. Ook word hy genoemd en hy is de Vaan-
„ drig van Utrecht. „ Maar over deze lijst hebben
wy elders ons oordeel te kennen gegeeven; en voe-
gen d'er by dat *Buchelius* zelf, hoe zeer hy de magt
en rechten der Utrechtsche Bisschoppen doorgaans
doet gelden, van gevoelen is dat ze ten tijde van
Adelboldus niet opgetelt is, zoo als *W. Heda* ver-
haalt; maar een laater Bisschop moet toegeschree-
ven worden. Wy hebben ook reeds aangemerkt dat
de Graaf van Holland het Graaffchap van Holland
en daar by Kennemerland, met alles wat daar on-
der begrepen was, volgens die zelfde lijst, van den
Bisschop te leen ontvangen had. Dan worden de
tienden van die landen, en daar by ganfch Water-
land

land en Westvriesland, van dat leenmanschad noch uytgezondert: dat is, daar had de Graaf, volgens die lijst, geen het minste recht op; maar alles quam den Bisschop in vollen eigendom toe. Of 'er de Graaf groot recht op had, dat laat ik nu daar: maar hoe zoude de Bisschop zijn recht op die landen beweezen hebben? En hoe zoude hy beweezen hebben dat de Hartog van Brabant hem voor Leenheer van de gansche Kempen, tot *Tuernoutervoirde* toe, erkennen most. 't Geen *Buchelius* zeit dat niet alleen *W Heda*, maar eenige handschriften van *Beka*, en vorder ook *Snoy*, *Gerard van Nimwegen*, *Gerbrandus*, en *Hamconius*, deeze lijst vermelden: dat bewijst maar dat iemand zoo eene lijst opgestelt heeft: maar of die Optelder op geloofwaardige stukken steunde, en zelf ook geloofwaardig was, daar zouw het op aankoomen. En *Snoy*, *Gerbrand van Leiden*, *Hamconius*, ja *Beka* zelf, hoewel een goed Schrijver, en *Gerard van Nimwegen*, verhaalen wel zaken, die voor geen Evangelissche waarheden aangenomen worden.

2. In 't jaar 1172. was *a Rudolphus van Ghoor* Advokaat der Utrechtsche kerke. Van de Advokaaten der kerken, en van hunne geweldenaryen en roovyen, is elders breed genoeg gesproken. Ik zal hier maar aantekenen dat de Advokaaten der Utrechtsche kerke zoo veel niet te zeggen *b* hadden. De Bisschop had ze genoegzaam onder zijn bedwang: en zonder zijn bevel durfden zy geene beweging maaken. Hoe dat het ampt van Advokaat der kerke te Utrecht mettertijd te niet gegaan is, en in hunne plaats zoogenoemde Graaven, Kasteleinen, Burggraaven, gekomen zijn; daar van is elders ook gesproken.

3. *J. Beka*, die dit verhaalt, voegt 'er niet by dat hem zijne goederen ontuomen zijn: hy zegt maar dat Koning *Willem* hem gevangen genomen, aan den Bisschop overgelevert, en van zijne waardigheid heeft berooft. Of hier door zijne waardigheid van Graaf, of van Advokaat der Utrechtsche kerke, verstaan moet worden; daar kan ik als noch weinig van zeggen.

^a Zie Anton. Mett. de Nobil. lib. 2. cap. 51.

^b *ibidem*.

D I E P E N H E I M.

Het stedeke Diepenheim heeft wel- eer met den titel van Graaffschap geproukt; 't welk Johan van Dielt, Biffchop van Utrecht / in het jaar 1330. van den Ridder Willem van Boxtelle, en dezelfs Hupsbroutwe Kunigunda, Gzabinne van Dalen / heeft gekocht. Dit deed hy om dat Diepenheim het Zobensstift tot een sterke boorfcyang tegen de vyandlyke inballen verftrekte.

De kerk / die op den naam van S. Jan Evangelift ingewijd was / moft haaren Paftoor van den Heere der plaatze kryggen. Daar was maar eene Vikary; te weten van S. Georgius: ober dewelke Jonker Johan van Ripperda en de Heer van Warmele in 't jaar 1571. by beurten het recht van voorftelling hadden.

In 't jaar 1572. wierd deze Paftory door Herman Bulchof bekleedt: de ge-oobigen van Diepenheim en de omleggende plaatzen worden t'hang door den Paftoor van Goo; geholpen.

R Y S S E N.

Kerk en
Patroon
van Rys-
fen.

De kerk van Rysfen / 't welk een stedeke in het land van Twent is / was den H. Dionysius toegewijd; en wierd door den Schooldhoofd van S. Mariaas kerk te Utrecht be-geeven.

Vikaryen.

Daar waren drie Vikaryen: de eerste / zyn de de Vikary van 't Krug / stond in 't jaar 1571. ter begeebinge van Johan vander Voirt.
De tweede / te weten die van O. L. Dorothea /

Wouw / verpligte den Bedienaar om alle maandagen / bypdagen / en zaterdagen / de offerhande der Nieuwe Wet op te draagen.

De Bezitter van de derde Vikary / zijnde die van S. Jan Evangelist, was gehouden alle dagen den Goddelijken dienst te doen. In 't jaar 1572. had Rudolf van Langen het recht om een Bedienaar tot deze Vikary voor te stellen. Ook was 'er een Broederschap van S. Anna; daar de Schepenen van Gysfen het opzicht oer hadden.

Het gasthuys / daar de armen geholpen worden / had voor Patroon den H. Antonius.

In 't jaar 1571. was Rutgerus van Halteren Pastoor van Gysfen. Sedert de meergemelde verandering is de Pastory van Gysfen en Weerd / van het jaar 1680. tot 1698, bekleedt geweest door

Johan Lesers, die tot opvolger kreeg Bernard Mauris Edelaar.

B O R N E.

De kerk van Bozne / een doorp in 't land van Gwent / stond onder het Patroonschap van den Drost van Overijssel. Echter vinde ik elders dat het recht van Patroonschap S. Lebuinus Kapittel te Deventer toebehoorde. In 't jaar 1420. den 7 Mey / is hier eene Vikary van O. L. Wouw gesticht en begiftigt door Machteld vander Souwe, Oberste der Nonnen te Almelo; en door twee Priesters / te weten Johan en Jakob Hilbingh; met die beding dat het recht van voorsstellinge de Kloosterboogdesse van Almelo zoude toebehooren. Maar den 27 Mey 1444 is de gemelde

Dikary door Rudolphus, Bisschop van Utrecht/ van hier in de kerk van Amelo overgebracht: en is niet dezen last bezwaart dat de Bezitter eens ter maand den Goddelijken dienst moet doen in de kerke van Bozme; en driemaal ter weeke in 't gemelde Nonneklooster.

In de laotere tijden hebben hier gestaan Geraard Potkamp, te Bozme gebooren; naderhand Pastoor van Lingen; en eindelijk Pausselijke Dikaris: van wien in het derde deel van het Duytsche Batavia Sacra breeder beschied te vinden is.

Aalbert Bekkerink, te Haselumme gebooren; een deugdzaam en vierig Priester: die van eene beroerte overballen zynde / en daar op de teerning gezet hebbende / van de windzucht gestorven is den 10 January 1697.

Johan Lefers, die in 't jaar 1698. overleden is.

Steven Meyer, enz.

L O S S E R.

Kerk, Be-
geever der
Pastory,
enz.

De Parochiakerk van Loffer in 't land van Twent / dewelke in den laatsten Westfaalschen oorlog alleen het ongeluk gehad heeft van afgebrandt te worden / is de dochter der Moederkerke van Oldenzeel: zoo dat het Kapittel der laatste kerke de Pastory van Loffer be-geeft. In de kerke van Loffer is eene Dikary van de H. V. Anna en Martinus; die door den Deken van Oldenzeel vergeeven word.

Sedert het jaar 1664. is Herman Ter Hoente Pastoor van Loffer geweest, dewelke ook Overste was van de Nonnen aan de Slaan: doch eiders hebben wy wijdloopiger van hem gesproken.

HEN.

H E N G E L O.

S. Lambertus wordt hier als de **Patroon** of **Patroon der** Beschut heilig der kerke gebiert. In 't jaar kerke, enz.
1571. stond de Pastory ter vergeevinge van Adolf van Twikkelo. De Bisschop de Monte, van de kosterz dezer kerke gewag maakende / geeft den Jonker van het kasteel Hengel voor den Opperste van hen allen op.

In 't jaar 1332 wierd de Pastory door een Pastoors, nen Godetrudus bekleedt; en in 't jaar 1571. door eenen Lodewijk Salingen.

M A R K E L.

De kerck van dit doorp / by Pighius in zijnen Hercules Prodicus Markel, en 't Mark van Elus genaamd / staat onder de bescherminge van den H. Martinus. Het recht om iemand tot de Pastory vooz te stellen hoont den Schoolhoofd van Mariaas Kapittel te Utrecht toe

Daar waren twee Dikarpen; de eerste van O. L. Vrouw; de tweede van S. Anna; die door den Pastoor vergeeben wierden / en den Bezitter tot drie Mussen ter week verbonden.

Tot deze kerck plagten veele menschen in beebaart te koomen / en 'er hunne geioften te doen; maar wat daar toe gelegondheit gegeeven hebbe / is my unbekend.

In een handschryft van Georgius van Egmond / Bisschop van Utrecht / vinde ik Johan van Kamp n als Pastoor vermeld op het jaar 1547. En volgens een handschryft van den Bisschop de Monte heeft hier in 't jaar 1571. gestaau Geraard Schellink.

Kerk van
Haaksber-
gen. Be-
geevers van
de Pastory,
enz.

Haaksbergen / een doorp in 't land van
Twent / dat met den titel van Drostschap
prijkt / heeft eene Parochiëkerk ; daar de
Heer van Oberyffel het recht van Patroon-
schap ober heeft.

De gemeente van Haaksbergen plagt door
de Konventueele Minnebroeders van Zwil-
broek bedient te worden : maar 't is ober de
17 jaaren geleden dat hun vooz eigen Pastoor
toegezonden is

Geraard de Beer in de buurte Weerselo on-
der de Parochie van Oldenzeel gebooren. Hy
is gestorven in 't jaar 1713 , en kreeg tot
nazaat

Bernaard de Beer , te Haaksbergen geboor-
ren / enz.

DEKENSCHAP

V A N

Z U T F E E N .

*Onder 't welke de volgende plaatsen
behooren.*

ZUTFEEN.
GORSEL.
WARNSVELT.
ALMEN.
WYCHMONT.
VORDEN.
STEENDEREN.

HENGEL.
ZELLEM.
HUMMEL.
VARSEVELT.
OUD KEPPEL.
NIUW KEP-
PEL.

ZUT.

ZUTFEEN.

Zutfeen heeft volgens Guicciardyn die Naamre-
 Z benaaming gekreegen van den laagden den.
 grond / en van de Veenen die dicht by
 de stad gelegen zijn ; hoewel dat die bena-
 ming / volgens eenige andere Schryvers / af-
 komstig zoude zijn van de Ufipeten ; die
 hier naer hun zeggen huns gehouden heb-
 ben. Midden door de stad / die aan de rech-
 ter zijde van den Wffel gelegen is / loopt de
 bloed Berkel ; dewelke zich buiten de stad in
 den Wffel stort. Het is eene treffelijke stad ; die
 met schoone zoo gemeenelants als burger-
 huzen praalt / en het hoofd is van't Graaf-
 schap Zutfeen ; 't welk onder de 17 Probin-
 tien gerekent word. Prins Mauris deed ze in
 't jaar 1591. binnen den tijd van vijf dagen
 voor zijne wapenen buigen ; en heeft ze zoo-
 dang versterkt dat Zutfeen tegenwoordig
 voor een der sterkste steden van't Vereenigde
 Nederland gehouden word.

De Heer * Alting spreekt 'er met deeze
 woorden van : De naam van het Graaffchap
 en de stad Zutfeen is zeer oud, en volgens het
 eenparig zeggen van (1) alle Schrijvers afkom-
 stig van de Veenen, naer 't Zuiden gelegen ;
 als of men zeide Zuit-beenen.

In eenen brief van Wilhelmus, Bisschop
 van Utrecht / word de stad Sutfenne genoemd ;
 en is van ouds met veel voorzichten begun-
 stig. Het Graaffschap is tegenwoordig het
 tweede quartier van Gelderland ; 't welk in

* In Germ, infer. part. 2.

406 OUDHEDEN EN GESTICHTEN
de Vergaderinge der 7 Provinciën de eerste
plaats bezit.

K E R K E N.

Eerste
kerk.

De hoofdkerk, die kruysgewijs gemaakt is, zegt Guicciardyn, is een heerlijke en zeer oude kerk, hoewel wat duisterachtig. En dit schijnt alzoo met voordagt gedaan te zijn, naar het voorbeeld der oude tijden; wanneer het Katolijk geloof eerst begon op te luiken. Want onze zeer wijze Voorouders achten 't betamelijk dat de heilige en ter godvruchtigheid ingewijde plaatzen de gemoederen der genen, die daar binnen zouden treden, aanstonds met een heilig ontzag vervulden; noch hunne oogen door al te groot een licht bedwelmden, of ergens naer toe wendden: maar hun eene aandagtigheit en oplettendheit indrukten om hunne gebeden te storten.

Als Otto, Graaf van Zutseën / deze kerk weder opgerecht en van den grond opgehaalt had; heeft Burchardus, Bisschop van Utrecht / dezelve in 't jaar 1105 op zijn verzoek ingewijd; en de H. H. Petrus en Walburgis toegeigent. Ook heeft hy op deszelfs verzoek de gifte- en wydomshieven / die van de woemen schier opgegeeten waren / vernientot: 't welk een zeker teken van haare oudheit is. In 't jaar 1446, op Palmen-zondag / is de burch en zuyzide der kerke verpletert door het instorten van den toren / daar het vuur des hemels ingeslagen was; 't welk Bocopius, en Thomas a Kempis in zyne Kromyk van S. Agnes berg / ook verhaalen. Als de toren in 't jaar 1499. weder opgehaalt was; is hem 't zelfde

zelfde ongebal weder overgekomen in 't jaar 1600. Daar op hebben de Kerkmeesters in 't jaar 1637. weder een nieuwen toren van den grond opgebouwt; die wel laager was dan de voozgaande / maar veel prachtiger; en daar by tegen de ongevallen van de lucht met steen en koper gewapend.

In deze kerk plagten de gebeenten van den H. Martelaar Justus bewaart te worden: van wien in 't Roomsche Martelaars-boek op den 18 van Oktober aangetekend staat dat hy noch een kind zijnde ten tijde der Diokletiaansche verbolginge onder den Landvoogt Rictiovarus in 't gebied van Beauvais vooz 't geloove ter dood gebracht is. Aubertus * Miræus spreekt 'er op deze wijze van: Te Zutfeen plagt in groote waarde gehouden te worden het lichaam van den H. *Justus*, te Auxerre geboren; dewelke noch een kind zijnde voor 't geloove gemartelt is; en in dezelve stad den tweeden van October word geviert. Onder anderen wierd 'er in een kerkelijken Lofzang van hem † gezongen dat zijn hoofd met groote eerbiedigheit te Trier wierd bewaart: maar dat zijn lichaam te Zutfeen was. Men meent dat zijn lichaam in onzen tijd door de verwoestingen, die de Andersgezinden aangerecht hebben, weg is geraakt. Maar het hoofd, 't welk uyt het gebied van Trier overgebracht is, word te Antwerpen bewaart van *Egbertus Spitholdius*, Kanonnik en Plebaan; die het daar by de

Reliquiën
en van S.
Justus.

* In Eastis Belgicis.

† Ejus caput nunc habetur
Magna Treviris reverentia:
Sed corpus obrinetur
Diligenter in Zutphania.
Laudetur hinc Dei clementia.

Nonnen van O. L. Vrouws Boodschap plaatsen zal.

Deftige
doopvont.

Ook heeft deze kerk eene doopvont van gegoten koper gehad / die daar noch tegenwoordig gezien kan worden; en zoo groot en kunstig gemaakt is; dat men haar weersgaae / zoo als ik althans meene / in ons Nederland qualijk binden zal. Wanneer die vont den Prins van Oranje / om 'er geschut van te maaken / op zekeren tijd aangeboden wierd; wees hy de gifte van de hand; zeggende: het zoude jammer zijn eene vont te vernielen / die zoo vermaard en heerlijk was dat iemand / die dezelve te Zutfeen niet gezien had / den naam niet hebben mogt van Zutfeen gezien te hebben.

Kapittel.

Deze kerk / daar de zorg der zielen aan gehecht is / praalde niet een Kapittel van 12 Kanonniken: in 't welke van deszelfs eerste begin deze wet onderhouden is geweest dat de zes oudste Kanonniken / dat is die langst van allen eene Kanonniksdy bezeten hadden / tot Priesters moesten ingewijdt zijn; en de vier anderen / die daar aan volgden / tot Diakenen: de twee jongsten moesten Onderdiakenen zijn gewijdt. Alle deze 12 Kanonniken hadden eenen Welken voor hun hoofd. De Proostdy wierd den nientwen Bisschop van Deventer voor een gedeelte van zijne Buidschap toegeleit; maar hy heeft ze nooit in bezit genomen; om dat ze noch bezeten wierd van Johan Schetter, die den Bisschop overleefde; en hy zijn leven opt het bezit niet treden wilde. Dit ampt van Proost was eertijds volgens Pontanus van zulk een aanzien / dat het som

Lo Hist. Gelrie.

tijds

tijds van de Graaven bekleedt is geweest. Ook stond de Proostdy / met alle de Kanonniksdynen / ter benoeming van de zelbe Graaven.

Wanneer nu / en door wien / dat dit Kapittel ingestelt zy / daar heeft men geen vast bescheid van. 't Is echter waarschynnelijk dat Otto van Nassouw, de eerste van dien naam die Graaf van Gelderen en Zutfeen is geweest / het zelbe gesticht en oppgerecht heeft. De reden is dat hy en zijne vrouwe / 't welk althans schier het algemeene geboelen is / noch ten huidigen dage in 't midden van de kerk op twee hoogachtige tomben verbeeld staan onder eene kunstige kroon van verguld pzer / dewelke met vier kettinkjes aan 't verwulfsel hangt: zijnde dezelve plaats / daar de Kanonnikken t'zedert het jaar 1450. gewoon zijn O. A. Vrouws getijden te zingen.

Doorts / heb ik uit de oude brieven van 't Kapittel eene onbolmaakte lijst der Proosten getrokken.

Ricardus. Ekbertus.

1059. Fokko.

1064. Geraard, Graaf van Gelderland.

1134. Hendrik van Linburgh.

1223. Willibrand, Graaf van Oldenburg; die vaderhand de XXXV Bisschop van Utrecht geworden is.

1293. 1332. De edele Heer Godefridus.

1336. 1351. Rikold van Heezewyk.

1357. 1364. Giselbert Kok.

1372. 1374. Hendrik van Steenberge; die in 't jaar 1382. ook Proost van Oudmunster te Utrecht is geweest: van wien in het

Doodboek van Oudmunster aangetekend
 staat: Den 27 July 1395. is overleden *Hen-*
drik van Steenberge, onze Proost, die de Neef
 des Hertogs van Gelderland was.

1384. Aalbert van Steenberge.
 1400. Jakob Heyen.
 1444. 1457. Zweder van Apeldoorn.
 1482. **De edele Heer Adam van Berghe; die**
ook Domheer te Utrecht was.
 1487. 1500. Johan Bispink.
 1502. Eustachius de Nivariis, **Doktor en**
Kantzelier.
 1510. Johan van Brempt, **Doktor en Dom-**
heer te Luyk.
 1527. Willem de Lank, **Doktor en Kantze-**
lier.
 1532. 1535. Zweder van Kervenheim.
 1549. Harmen, Baanderheer van Rennenberg;
die ook Domheer was te Luyk.
 1559. 1575. Johan Schetter; **die ook Dom-**
heer van Oudmunster te Utrecht was.
 1579. Theodorus van Dorth, **Dyph**
Dorth; die in 't jaar 1605 Landvoest van
Zutfeen / en in 't jaar 1614. Rechter van
Lochem is geweest; en gestorven is in 't
jaar 1625.

Dekens. **Achter de Proosten laat ik de Dekens vol-**
gen; van dewelken deze tot onze kennis ge-
komen zijn.

1212. Basilius.
 1230. Henricus.
 1265. **Meester Daniel.**
 1306. 1332. Wolterus.
 1356. Gerlacus.

1351. Johan Belleneger.
 1402. Johan Baljouw (J. Baillivus.)
 1415. Bernaard Hendriksz.
 1549. Willibrordus Bonigerhof ; **Doktor in de Kerkelijke Rechten.**
 1550. Pieter van Zuchtelen ; die jaarlijks voor de koozkinderen besproken heeft acht keurpaltzische goudgulden.
 1572. Pieter van Steenberge ; die ook Pastoor van Zutfeen was.

Ik voeg hier by de naamen der genen / die ^{Kanonnik-} in 't jaar 1571. eene Kanonniksdy in S. Wal-^{ken van 't} burgs kerke bezeten hebben. ^{jaar 1571.}

De Heer en Meester Johan Schetter ,
 Proost.

De Hr. Pieter van Steenberge , Deken en
 Pastoor.

De Hr. en Mr. Hendrik Hovius , Licent-
 ziaat / en de oudste Kanonnik.

De Hr. Pieter vander Vecht , Scholaster.

De Hr. Francois van Thul.

De Hr. en Mr. Hendrik Koenraadsz.

De Hr. en Mr. Andries Esselink , Licent-
 ziaat.

De Hr. Hendrik Bentink.

De Hr. en Mr. Willem Barner , Licentziaat.

De Hr. Hendrik Schetter.

De Hr. Aarnout van Thil.

De Hr. en Mr. Hendrik Bekker.

De Hr. Hendrik Verheiden ; die niet resi-
 deerde.

Graaf Reinout I heeft de Kanonnikken van dit Kapittel in het gasthuys geplaatst / dat hy te Marnhem opgerecht had : zoo als we weder onder Marnhem verhaalen.

Als

Als Philips van Borgonje in 't jaar 1517. tot het Bisdom van Utrecht verheeben was / en eene bede of liefdadig onderstand van de Kollegiale kerke van Zutfeen had verzocht; wierd de gemelde kerke vooz alle haare onderhoorige leden in alles op 27 Rhymsche guldens geschat. En staat te bemerken dat de Parochiakerk van Lochem / die in de gemelde kerke van Zutfeen ingelijft is / onder dezelve kerke begreepen wierd / en op twee goude schijden geschat was.

In 't jaar 1497, als Frederik van Baden tot Bisschop van Utrecht verkooren was / heeft de Kollegiale kerke van Zutfeen vooz eene bytwillige gifte opgebjagt 25 Rhymsche guldens; zoo als de rekeningen van dat jaav uytwijzen.

Dit zijn de diensten / die de Proost der Zutfeensche kerke uyt hoofde van zijn ampt / en achtervolgens den eed dien hy in eigen persoon gedaen heeft / gehouden is aan den Deken / het Kapittel / en de bozdere persoonen der zelve kerke / vooz het jaav te bewijzen.

Vooz eerst is hy gehouden den 12 Kanonniken / den Koster der kerke / en den Wasscher die de Wasschers probe geniet / jaarlijks hoofd vooz hoofd negen malders goede (2) tartwe / en twintig en een half malder goede gerst / te bezorgen. Zoodanig dat hy ieder Kanonnik / mitsgaders den Koster en Wasscher vooznoemd / jaarlijks op het feest van den H. Martelaar en Bisschop Lambertus, moet betaalen 10 schepels tartwe; en op het naastvolgende feest van S. Remigius 11 schepels gerst. Dan het bozder koren moet hun jaarlijks geleverd worden tusschen
het

het feest van S. Maarten dat in den winter
koomt / en het Hoogtijd van 's Heeren Ge-
boorte.

Dan is hy gehouden den Kanonnik / die
op zoo eenen tijd Schoolvoogd is / uyt hoof-
de van des zelfs schoolvoogdye / jaarlijks te
geeven 10 malders tarwe als boven; dewelke
hem tusschen S. Maarten en Kerstmis boor-
noemd moeten geleverd worden. Al de tar-
we / die de Proost jaarlijks leveren moet /
bestaat in 136 malders : en al de gerst / die
van hem geleverd moet worden / bedjaagt 287
malders.

Noch moet hy den Deken der kerke / die
het dan weezen zal / uyt hoofde van deszelfs
Dekenschap 30 stuivers kleine denieren / ou-
de betalinge / ter hand stellen; een oude
Coursehe groot / Fransche munt / op 16 de-
nieren gerekend. De helft van dat geld moet
betaald worden op het feest van de V. Maagd
Walburg; de wederhelft op S. Maartens feest
in den winter.

Dan moet hy den 6 Kanonniken / die
Priesterlyke Prebenden hebben / 34 stuivers
en 8 denieren oude betalinge geeven; die jaar-
lijks op de twee gestelde tijden moeten betaald
worden.

Dan is hy noch gehouden den 6 Kanon-
niken / die Diakens Prebenden hebben /
mitsgaders den Regent der scholen / uyt
hoofde van den dienst dien hy in 't loer moet
doen / hoofd boor hoofd 30 stuivers oude be-
talinge te geeven; die binnen de voorszgelde
tijden moeten betaald worden.

Noch is hy gehouden den 2 Kanonniken /
die Onderdiakens Prebenden hebben / mits-
gaders

gaders den Koster der kerke / jaarlijks hoofd
 booz hoofd 26 stuivers oude betalinge ter
 hand te stellen; die ook als boore betaalt
 moeten worden.

Noch is hy gehouden ieder der boornoemde
 Kanonnikken jaarlijks op S Lambertus dag
 12 kleine denieren / oude betalinge / ter hand
 te stellen om turf te koopen. Al het geld /
 dat hy jaarlijks in oude betalinge opbrengen
 moet / beloopt 23 pond en 18 stuivers

Noch is de Proost gehouden den Koster
 jaarlijks dertig stuivers aan kleine denieren /
 tot zoo een prijs als ze dagelijks uytgegeeven
 worden / ter hand te stellen; waar booz de
 Koster al den wijn moet leveren / die booz het
 outaar in 't hoer / booz het outaar in de
 Krost / booz het outaar van 't H Kruys dat
 booz het hoer staat / en booz O N Doulws
 outaar / booz het jaar noodig is

Noch is hy gehouden ieder van de 12 Ka-
 nonnikken jaarlijks op S. Maartens dag in
 den winter twee eysbaare kulkens te gee-
 ven.

Noch is hy gehouden den 6 Kanonnik-
 ken / die Priesterlyke Prebenden hebben /
 jaarlijks op Asschen woensdag hoofd booz
 hoofd te leveren een opgehoopte vierendeel
 boonen.

Noch is hy gehouden den Kanonnik booz-
 noemd / die het ampt van Scholatter bekleeft /
 uyt hoofde van dat ampt / boven het gedeel-
 te dat hem uyt hoofde van zijne Kanonniks
 Prebende toekomt / te leveren een opge-
 hoopte vierendeel boonen

Noch is hy gehouden jaarlijks op Asschen
 woensdag aan de 6 andere Kanonnikken:
 nits

mitsgaders aan den Kloklunder der kerke / een vierendeel boonen / mark's maat / te leveren.

Noch is hy gehouden jaarlijks op Witten-
donderdag in het hoer te leveren en aan te
bieden een malder tarwe / tot brood gebak-
ken : welk malder tarwe moet gehaalt wor-
den uyt het landgoed Ter Hoebe onder War-
nesveld ; en alleenelyk onder de Kanonnik-
ken / die den H. dienst van bywoonen / geij-
kelyk omgedeeft worden.

Noch is hy gehouden op den zelven Wit-
ten Donderdag aan de Kanonnikken / Dia-
rissen / Hoergezellen / en anderen die in het
hoer tegenwoordig zyn / zoo veel bier en wyu
te schenken / als noodig en dienstig is.

Noch is hy verpligt en verbonden om al
het wasch te leveren / dat 'er in het hoer / in
de krost / aan 't Outaar van 't H. Krups /
en in alle de ommevangen en staatzien van de
Geestelykheit / dooz het jaar van noode zal zyn ;
en ook om het maaken en vermaaken van de
haarffen te betaalen. Hier van zyn echter
uytgezonderd de 6 haarffen / die op de dubbel-
de feestdagen en de hoogtijden by nacht en
's ochtends haben in 't hoer moeten bynden ;
en de 2 haarffen / dewelke op de jaargetyden
der overledenen / onder de zielgetyden en
Miffen / gewoon zyn aan hunne grafsteden
ontstoken te worden : dewyl zoo wel de 6 eer-
ste / als de twee laatste haarffen / niet dooz
den Proost maar het Kapittel gelebert en be-
taalt moeten worden.

Endelyk is de gemelde Proost noch ge-
houden alle de koordeu of touwen altyd te le-
veren / die tot de 5 kleinste klokken der ge-
melde

melde kerke doo; het jaar noodig of dienstig zijn; daar by ook den oli of het smout / 't welk noodig is boo; de steene lamp; die by winter-tijd gewoon is 's nachts in de kerke te branden.

Dus verre uyt de parlemente brieven der kerke.

Wy laten hier eenige ordonantzien en inzettingen volgen / die doo; den Deken en het Kapittel der kerke van Utrecht gemaakt zijn over de rechten en pligten van den Officiaal des Kapittels.

Wy Deken en Kapittel der kerke van Utrecht doen kond allen den geenen; die den tegenwoordigen brief zullen zien, dat wy gezamenlijk en met eenparigen wille en toestemminge de volgende inzettingen en ordonantzien vastgesteld en geordoneert hebben, en by den inhoud dezes vaststellen en ordoneeren.

Ten eerste dat onze Officiaal, die het voortaan by tijd en wijle weezen zal, jaarlijks van de gemeene goederen des Kapittels zal hebben tien pont kleine denieren, die te Zutseengangbaar zijn; zoo als dezelve Officiaal gewoon was van ouds te hebben. Voorts van het geld en alle vervallen, koomende van de (3) wijnkoopen der tienden van Wageningen, Ryfande, Ellichem, Lochem, Dochterden, Werken, en Wertelt, en van alle andere Tienden, zal de gemelde Officiaal hebben tien pond kleine denieren als boven, en niet meer. Doch het overschot van de voornoemde en alle andere wijnkoopen, en alle de rechten en vervallen, die de gemelde Officiaal uyt hoofde van zijn ampt tot nu toe genooten heeft, zal hy

hy aan 't Kapittel op den dag van den H. Martelaar *Vitalis* uytkeeren en in rekening brengen; zoo dat hy met de gemelde 16 ponden ten volle vergenoegd zy. Daar by zal dezelve Officiaal voortaan niet verplicht zijn om ten behoeve van 't Kapittel een paard te houden; maar wanneer het Kapittel een of meer paarden van noode zal hebben; zal gemelde Officiaal die paarden bezorgen op des Kapittels kosten; met deze schikkinge nochtans, dat hy voor den prijs of het huuren van twee paarden geen grooter somme in rekening zal brengen als beneden gestelt en uytgedrukt word. Doch de renten en vervallen, die de zelve Officiaal om het houden van een eenig paard tot noch toe gewoon was te genieten, zal hy voortaan geheelijk moeten missen; en het paard aan 't Kapittel op S. *Vitalis* dag in rekening brengen.

Noch beveelen en ordoneeren wy dat 'er alle jaaren omtrent het feest van den H. Evangelist *Marcus*, of van den Martelaar *Vitalis*, onder de *resideerende* Kanonnikken eene gelijke verdeling in briefjes gedaan zal worden van alle zekere geld-renten des Kapittels; even zoo als tot noch toe gedaan is geweest: en dat 'er zoo eene verdeling van 's Kapittels koren of tarwe gedaan zal worden op S. *Victors* dag; en dat men het lot over zulke briefjes werpen zal; en ieder de renten, die in zijne briefjes staan, zal inmaanen, heffen, en ontvangen; op goede rekening van alle de * koergelden die hy dat gansche jaar verdienen zal. En de

* Ik vertaale dit meer naar den zin als de letter: koergelden noem ik, die doorgaans presenci-gelden genoemd worden. *Vertaaler.*

voornoemde Officiaal zal nauwkeurige rekening houden hoe dikwils dat ieder Kanonnik op elken dag en maand van het jaar in het koer verschijnt; en hy zal ten dien einde aan elken Kanonnik, op het einde van iedere maand, een briefje ter hand stellen; in't welke het getal der koergelden aangetekend staat, die ieder Kanonnik in die maand heeft verdient. Indien nu eenige Kanonnikken, als het jaar ten einde is, meer koergelden door het bywoonen van de kerkelijke getijden verdient heeft, als de briefjes die hem ten deele gevallen zijn draagen: zal het Kapittel of de Officiaal het geen 'er te kort komt vergoeden uyt de renten, spruitende uyt de tienden van Wageningen, zoo verre als dezelve strekken: zoo die zoo verre niet strekken; zal het uyt andere van de gereedste en beste renten vergoedt worden. Maar by aldien iemand minder koergelden verdient heeft, als het briefje dat hy in de gemelde verdeeling gekreegen had bedraagt, dat zal zoo een Kanonnik aan't Kapittel of den Officiaal wederom geeven. En wat de jaargelden belangt, die aan de Heeren *Maarten Alfertsz.* en *Egbert van Eze* onzen Kanonnik, of wien dat het zy, betaalt moeten worden: daar omtrent keuren en ordonneeren wy dat 'er jaarlijks omtrent *S. Victors* dag, wanneer men gewoon is de verdeeling der Prebenden door briefjes te doen, voor het doen van die verdeeling zoo veel van het koren zal neemen, als genoeg is om die jaargelden te betaalen. Als dat koren verkocht zal zijn: zal het geld, dat 'er overschieten zal, door den Officiaal op *S. Victors* dag met het Kapittel verreekent worden. Dat koren zal de Officiaal op den besten

besten en bequaamsten tijd verkoopen: zoo als hy en het Kapittel, of het grootste gedeelte des Kapittels, het geraadzaam zullen vinden. Noch keuren en ordoneeren wy dat de Officiaal des Kapittels, 't zy dat hy een Prelaat of gemeene Kanonnik zy, zoo dikwils als hy voor de zaaken van 't Kapittel zal moeten te paard rijden, 't welk echter zonder de kennisse en wille van 't Kapittel of deszelfs grootste gedeelte niet geschieden moet, met eenen knecht en twee paarden zal mogen rijden. En voor den tijd dat hy dus met eenen knecht en twee paarden van huys zal zijn, zal hy zoo voor zijne eige onkosten als voor die van den knecht en de paarden, de huur der paarden der onder gerekend, 't zy dat hy op zijne eigen of op een anders paarden rijdt, het Kapittel niet meer in rekening brengen als voor elken natuurlijken dag, dat is eenen dag en eenen nacht t'zamen gerekend, een oude goude schild: dewelke dit loopende jaar, Zutseener betalinge, drie-enveertigsthalve stuivers doet: dat is, dertig stuivers voor zijne eige onkosten, en voor die van den knecht ende twee paarden; en voorts voor den prijs of de huur van de twee paarden, dertiend'halve stuiver. Doch indien hy met meer als twee paarden, of met grooter gezelschap als gezeit is, quam te rijden, en meer als de gemelde somme bedraagt verteerde: dat zal hy op zijne kosten moeten doen, en uyt zijne eige beurs betaalen.

Al het bovenstaande, en ieder van 't zelve, hebben wy malkander voor ons zelve en voor onze nazaaten ter goeder trouwe beloofd, en belooven 't door den tegenwoordigen brief, ten allen tijde onverbreekelijk te zullen

onderhouden : en 'er niets 't zy gerechtelijk 't zy feitelijk tegen te doen , om wat reden en oorzaak dat het zy . En tot oirkunde van die alles , hebben wy goedgevonden ons zegel op den tegenwoordigen brief te zetten . Gegeeven in 't jaar des Heere 1367 , 's daags voor *S. Vitalis* , Martelaar .

De goederen en oudste Weldoenders des Kapittels worden in deze opene-brieven aangewezen :

In den name des Vaders , en des Zoons , en des H. Geests . Ik Wilhelmus , by Gods barmhertigheid Bisschop van Utrecht , doe kond aan alle Christenen hoe dat Graaf Otto , koomende aan 't Hof van Mijnheer den Keizer Hendrik , 't welk te Aken gehouden wierd , en staande in 's Keizers tegenwoordigheid , na dat 'er de groote Heeren ter getuigenisse der zake by geroepen waren , het Advokaatschap over de lanthoeven van de (4) oorspronkelijke slaaven der Zutfeensche kerke , en over die oorspronkelijke slaaven zelf , gegeven heeft aan Konstantyn van Melegarde , hebbende bevonden dat die Konstantyn een oprecht man was , en in al zijnen handel en wandel heusch en getrouw : 't welk hy deed om dat hy zelf ter oorzaake van veelerhande bezigheden , die hy in verscheide landschappen en op verscheide tijden te verrichten had , voor den nood der gemelde kerke niet altijd in eigen persoon zorgen kost . Doch de hoeven der kerke , en alle de bakkers , om dat ze van een vry geslagt voortgekomen waren , hield hy aan zich zelve , om hen daar door boven de anderen te eeren :

eeren: zoodanig dat hy zelf, en na zijne dood
 de wettige erfgenaam van de stad Zutfeen, by
 opvolging en ten allen tijde hun Advokaat zou-
 de blijven: zonder dat zulks oit of oit veran-
 dert zoude worden. Doch den Heer *Konstantyn*
 heeft hy op dien voet tot Advokaat aangeflelt;
 dat hy noch iemand van zijne erfgenaamen het
 zelve Advokaatschap oit aan iemand, 't zy vry
 perfoon of slaaf, te leen zoude geeven of ver-
 mogen te geeven. Ook heeft hy hem de rechten
 van 't Advokaatschap op deze wijze bepaalt: dat
 hy niet meer als driemral in 't jaar in het Hof
 van Mijnheer den Prooft zoude koomen, om
 'er de geboore slaaven by een te roepen, en
 over de schaden der kerke aan te spreken:
 ten einde alles door hem verbetert, en de
 stand der kerke, met het overleg nochtans
 van Mijnheer den Prooft, ten beste geschikt
 mag worden: vorders dat ieder dan zal ge-
 houden zijn hem elke reize voor zijnen dienst
 eene denier aan te bieden; zonder dat hy be-
 staan zal hun die reize, of in 't gevolg, iet
 anders af te vorderen: op dat die slaaven, naer
 dat de Prooft het goedvinden zal, in staat mo-
 gen zijn om hunne Kanonniken meer te die-
 nen: tot welker dienst hy (*Otto*) begeert heeft
 dat ze t'eenemaal verbonden zouden zijn, zonde-
 der door andere beletzelen verhindert te wor-
 den. Doch ingevalle de tijd, by het opkoo-
 men van eenige noodzakelijkheid, door den
 Prooft of Vikaris verandert wierd; dat hy dan
 met godvruchtigheid en eene goede genegend-
 heit zoude koomen; en hem (den Prooft of
 den Vikaris) met raad en daad trachten by te
 staan; doch dat hy noit ongeroepen mag koo-
 men; en zich zelve ter gelegendheit van een-

nig gewin niet indringen: dat hy over het verwisselen van een mans- of vrouwsperfoon twee stuivers, of een geiten vel, om tot getuigenis der zake te dienen, zoude ontvangen: doch by aldien hy, of iemand van zijne erfgenaamen, overtuigt wierd van maar het minste der gemelde artikelen overtreden te hebben; dat dan het Advokaatschap zonder eenige rechtspleeginge weder zoude koomen in handen van den genen, die alsdan erfgenaam van de stad Zutfeen zoude zijn. Want de Graaf, als een man die vol was van een goeden geest, zeide en ordoneerde onder zijn zeggen dat het aldus onderhouden most worden, dat die zaaken die hy en zijne voorzaaten van hun eigen goed tot loskoopng van hunne zielen vry gemaakt en den Heere en deszelfs Vikarissen in eigendom gegeven hadden, door de handen van den Advokaat of van eenig Leek niet mosten vervreemdt of met eenigen overlatt bezwaart worden; maar met alle haare vruchten alleenlijk moeten opzigt hebben op den Prooft; en door den Prooft op de Broeders; voor welker gebruyk zy geschikt zijn geweest.

Ook heeft de voornoemde doorluchtige Graaf van den Keizer verkreegen dat ieder een, die van een vrye afkomte is, en zijne lossen of vaste goederen aan de gemelde kerke van Zutfeen zouw willen geeven, daar toe bevoegd zoude zijn, en het zoude mogen doen zonder verlof van den Graaf, onder wiens gerecht hy woonachtig is; zonder verminderinge nochtans van 's Konings schattinge, indien hy schatting betaalde.

Zoo heeft dan de Heer Keizer met eene aandagtige

dagtige godvruchtigheid op ons verzocht dat we deze zijne vergunning schriftelijk zouden goedkeuren en bevestigen: 't welk de Graaf ook, dewijl wy in geestelijke zaaken het zeggen over zijne kerk hebben, verzocht heeft dat we omtrent alle zijne voorgemelde ordonantzien, en ieder van dezelve in 't byzonder, zouden doen. Daarom is het dat wy, hun verzoek naar de billijkheit inwilligende, al wat onze Heer de Keizer vergunt heeft, al wat de Graaf zijnen Advokaat toegestaan en verboden heeft; en al wat hy voor zich zelve en zijne erfgenaamen behouden heeft, op het gezag van onzen Heer *Jezus Christus*, van de H. H. Apostelen *Petrus* en *Paulus*, van den H. *Martinus* en van alle Gods Heiligen, uyt krachte van onzen ban, en door de magt die ons van Godt gegeven is, bevestigt en beschreeven hebben; en last gegeven om 'er ons zegel op te drukken: zoo dat alle de genen, die iets tegen het bovenstaande zullen doen of onderneemen, met den Sathan en deszelfs Engelen eeuwigh zullen verdoemt zijn; ten zy dat ze tot een inkeer koomen, en Gods kerke zoo wel als den Broederen voldoening geeven, Amen. By deze zaak zijn als getuigen tegenwoordig geweest *Hermannus*, Aartsbisschop van Keulen; *Obertus* Bisschop van Luyk; *Hendrik* Graaf van Arlo; *Koenraad* Graaf van Lucelenburgh, *Frederik* Hartog van Zwaben, *Rothardus* Aartsbisschop van Ments, *Geraard* Graaf van Geldere, de Proost *Focke*, *Phther*, *Alberyk*, *Luotholf* de Advokaat, *Thytryk*, *Gerolf*, *Linfo*, *Rerenhart*, *Wnaltbart*, 't jaar van *Christus* Menschwordinge MLXIV; in de tweede Indiktie, in het tiende jaar van Keizer *Hendrik*.

Brief van
Bifchop
Theodori-
cus.

*In den name der Heilige en onverdeelde Drie-
vuldigheid.* Ik *Theodoricus*, by Gods genade Bis-
fchop *Munigarde-vorde*, en wettig erfgenaam
van de stad *Zutfeen*, doe kond aan alle per-
foonen, zoo tegenwoordige als toekomstende,
dat als ik te *Zutfeen* in 't Hof van *Mijnheer*
den *Prooft* ter *vierschaare* zat; het *Advokaat-
fchap* aan *Konftantyn van Berge*, op de klachte
van de *flaaven* der kerke, na dat de zaak een
wile tijds bepleyt was, by vonnis afgenomen
is. De reden was, dat hy dat *Advokaatschap*
aan eenen *Udo* te leen gegeven had; 't welk
noch hem noch iemand van zijne erfgenaamen
geoorlofd was: want het was hem onder dit
befprek gegeven, dat noch hy, noch iemand
van zijne erfgenaamen, hetzelfde te leen zoude
geeven, of mogen geeven. *Udo* heb ik afgezet,
zonder hem eenige hoop van herftelling te
laaten. Ja hy heeft met eede bevestigd dat hy,
noch iemand van zijne erfgenaamen, zich oit
met dat *Advokaatschap* meer bemoeyen zal;
en dus ben ik meester van 't *Advokaatschap* ge-
bleven. Maar na verloop van eenigen tijd heb
ik den gemelden *Konftantyn*, om dat zijne vrien-
den voor hem fpraken, het *Advokaatschap* we-
dergegeeven over alle de *Kapittelen*, die mijn
Vader hem in 't byzonder gegeven had; doch
met dit befprek dat hy niet in 't minfte buy-
ten het bestek van zijne magt zoude gaan: zoo
dat noch hy, noch iemand van zijne erfgenaam-
men, de *dienstluiden* meer als driemaal in 't
jaar by een zoude roepen: die hy aan 't Hof
van den *Prooft* zouw moeten ontbieden; zoo
dat 'er de *Prooft*, of deszelfs *Vikaris*, altijd
tegenwoordig zy; op dat alles met deszelfs
overleg ten beste geschikt mag worden: dat
hem

hem dan elke reize van ieder persoon gegeven zoude worden een denier ; zonder dat hy dan of naderhand iet anders van hen zoude mogen eiffchen, of zich zelven ongeroepen opdringen. Met de korenflaaven, en de hoeven van den Prooft, zoude hy zich ten geenem tijde mogen bemoeyen. Alle de voornoemde punten, zelfs die hier niet uytgedrukt staan, zoo als ze van mijnen Vader vastgesteld en van *Wilhelmus* Biffchop van Utrecht op deszelfs verzoek by openbaare afkundinging bevestigte zijn, worden ook van ons by zoo eene afkundinging bevestigte, in den naame des Vaders, en des Zoons, en des H. Geests, Amen. Dit hebben de volgende geloofwaardige mannen gezien en gehoord. De Prooft *Ekkebert*, *Bernaard van Diepenham*, en deszelfs zoon *Warnber*, *Remward van Vason*, *Sigefridus van Humelo*, *Othelryk van Amnon*, *Gerlak van Ditdigwerthe*, *Beselin van Ritherlo*, *Grimbrecht*, *Druthwart*, *Pelgrim*, *Remso*, *Wenro*.

Van dit Advokaatschap word in de papieren der kerken geen border getwag gevonden: zoo dat ik schier denken zoude dat het van zelfs verballen is; of dooz de Gyaaben aan de kerk overgedaan.

In den naame der H. en onverdeelde Drievuldigheid. Ik *Hendrik V*, by Gods genade Roomsche Koning, doe kond aan alle zoo toekomende als tegenwoordige luiden dat ik op het verzoek van den Heer *Otto*, Graaf van Zutfenne, en van deszelfs zoon *Hendrik*, die het Keizerrijk meenigmaal heerlijke diensten gedaan hebben, dit voorrecht vergunt hebbe, 't welk altijd

Open brief
van Hendrik V.

als een erfrecht stand moet houden: te weeten dat alle vrye luiden, 't zy mans- of vrouws-
 perfoonen, die genegen zullen zijn om zich
 zelve of hunne vaste of losse goederen aan de
 voornoemde kerke in eigendom over te gee-
 ven, zulks onverhindert uyt krachte van onze
 Koninklijke vergunninge mogen doen: en dat
 het tegenspreken van den Rechter, in wiens
 land zulke perfoonen woonachtig zijn, van
 geener waarde zal zijn; zonder dat echter den
 genen, wiens leengoed het is, de Koninklij-
 ke schatting zal mogen onthouden worden;
 indien zoo een landgoed te voore schatting
 betaalde: voorts (doen wy kond) dat wy den
 Prooft der zelve kerke, en deszelfs Schout,
 over alle de bebouwde en onbebouwde lande-
 ryen der gemelde kerke, en over alle de fo-
 reesten, wouden, waterstroomen, oevers, en
 alles wat ze nu bezit of naderhand bezitten
 zal, tot ordinaris Rechter aanstellen. Ook
 zal de Prooft rechter zijn in alle zaken, die
 tegen een slaaf der kerke voorvallen mag; 't zy
 dat hy van zijns gelijken, of door een slaaf
 van een ander Heerschap, in 't recht betrok-
 ken of aangeklaagt word; te weeten indien zul-
 ke zaaken door de verklaring van getuigen,
 of by eede, kunnen afgedaan worden. Maar
 in zaaken van diefftal, van roovery, van brand-
 stichting, van bloedvergieting, of van alle eu-
 veldaad, zal de Schout van den Prooft Rechter
 zijn. Noch bevestigen wy ten behoeve van
 den gemelden Heer Graaf en van deszelfs na-
 zaaten het volkomen rechtsgebied, dat hem
 over zijne mannen, die men (5) *Masmannen*
 noemt, en over hunne landeryen toekoomt.
 Daar by bevestigen wy zijn volkomen rechts-
 gebied

gebied over Menardinghamme, en het recht dat hy op de wilde dieren aan beide de zijden van den Yffel heeft : alle welke rechten zijne voorzaaten, en hy zelf ook, van hun eigen erfgoed maar niet door een Koninklijke gifte bezitten, zonder dat wy hem zulks benijden. Dit alles is gedaan met de toestemminge der Heeren, die daar rechtsbannen hebben; en voorts met den raad, de goedkeuringe, en de getuigenisse der Rijksvorsten. Ook heb ik het met mijne eige hand getekent, en met mijn zegel bezegelt; het zegel van *Fredericus* Aartsbisschop van Keulen; het zegel van *Othertus* Bisschop van Luyk; het zegel van *Burchardus* Bisschop van Utrecht; het zegel van *Burchardus* Bisschop van Munster: de getuigen zijn geweest, *Geraard* Graaf van Kruyn, Graaf *Cono*, Graaf *Hendrik*, de Graaf van Kassel, *Dideryk van Los*, *Steven* en *Harmen van Oyens*, *Berenarius*, de Graaf van *Sultebak*. In 't jaar na 's Heeren Menschwording MCVIII, in de eerste indiktie; zijnde het tweede jaar van *Hendrik V*, Roomsche Koning. Gegeeven te Aken den 28 December.

In den naame der H. en onverdeelde Drievuldigheid. Aangezien de dingen, die van de Vorsten geordoneert worden, by verloop van tijden uyt de gedagtenisse der menschen dikwils ontgaan ten zy dat ze door gedenkschriften bewaart worden; zoo moet het door den tegenwoordigen brief aan alle zoo tegenwoordige als toekomstende kenbaar zijn dat ik *Burchardus*, by Gods genade Bisschop van Utrecht, door den doorluchtigen Graaf Heer *Otto* uytgenoodigt, gekomen ben te Zutfeen om de kerk van den H. Apostel *Petrus* en de H. *Walburgis*

Bevesti-
ging van
Buchardus.

burgis in te wijden; welke kerk de voornoemde Graaf, door den H. Geest vervuld, na dat ze afgebrandt was, van den grond opgehaalt had. Als we nu, om de inkomsten der zelve kerke na te zien, de privilegi-brieven bezigtigden; bevonden wy dat ze ten deele door lankheit der tijden van de motten beknabbelt, ten deele door de na-byheit van de vlammen ingekrompen waren. Als de Graaf zulks vernomen, en met zijne Geestelijkheid en Kanonniken raad gepleegt had; bad hy my dat ik die privilegi-brieven tot meerder zekerheit zoude vernieuwen. Zoo is het dan dat wy het verzoek van den gemelden Graaf ingewilligt hebben; en terwijl dat hy met zijne echte kinderen, met de gansche Geestelijkheid, en al het volk zoo van het mannelijk als vrouwelijk geslagt, welker naamen hier beneden voor een gedeelte uytgedrukt staan, by het inwijden tegenwoordig was, hebben wy (6) de vrede en onze (7) bescherming aan alle de goederen der gemelde kerke gegeven, en hetzelfde met deze woorden bevestigt: Aan de goederen van *S. Pieter en Walburgs* kerk te Zutfeen, en wel zonderling aan de vier voornaamste lanthoeven, waar van 'er de eerste te Zutfeen staat, de tweede te Bruckehove, de derde te Horstlare, de vierde te Rislo, met al haar toebehooren, als bebouwde akkers, dienstmannen, dienstmaagden, slaaven, mitsgaders aan alle de hofsteden; die dezelve kerke toebehooren, en voor het gebruyk van den Proost en de Broederen op wat wijze dat het zy gegeven zijn; en alle goederen die t'hans van hen bezeten worden, of die ze noch bekoomen zullen, verleen wy de waare en bestendige vrede van den

Almogenden Godt, den Vader, en den Zoon, en den H. Geest, met bevel dat ze van niemand gestoort worde. Die vrede verleenen wy ook aan zekere inkomste der Broederen, de tien hoeven genaamd, en aan alle de goederen tot die inkomste gegeven: welke hoeven de Graaf *Godeschalk* voor de laaffenisse en zaligheid der ziele van zijnen zoon *Gebehardus*, en van alle zijne voorgaande en toekoomende maagen, met al het recht dat hy op die goederen had, vryelijk en met eene grootte gegendheit voor het byzonder gebruyk der *Kanonnikken* gegeven heeft: hebbende alleene-lijk het Advokaatschap over die goederen voor zich zelve en voor zijne nazaaten, die erfge-naamen van de stad Deventer, behouden: op zoo eenen voet, dat noch hy, noch iemand van zijne nazaaten, dat Advokaatschap iemand te leen zoude mogen geeven. 't Geen hy dan geordonneert heeft als hy die gifte deed, en 't geen de tegenwoordige Graaf *Otto* ook goed-keurt en verzoekt dat gedaan worde, dat doen wy ook: met de vrede ten behoeve van de voornoemde tien hoeven, en van alles dat daar aan gegeven is, mitsgaders het recht van 't gemelde Advokaatschap, te bevestigen; en wy stellen 't vast, en gebieden uyt krachte van onzen openbaaren ban, dat niemand dat Advokaatschap te leen zal mogen of kunnen geeven. Voorts alle de genen, die tegen deze ordonant-zie van den Graaf en onze bevestiging eenige der gemelde goederen van deze heilige en in-gewijde kerk geweldiger hand aantasten, of 'er eenige roovery pleegen, of dezelve eenige schatting of bede afvorderen, of ze in eenigen deele benadeelen of bezwaaren; alle de zooda-nigen,

nigen, zeg ik, slaan wy met den ban, en wy vervloeken ze door 't gezag van den Vader, en den Zoon, en den H. Geest, van de H. H. Apostelen *Petrus* en *Paulus*, en van alle Gods Heiligen; als ook door de kracht van onze openbaare afkondiging; en door de magt die ons van Godt gegeven is, op dat ze met den Satan en des zelfs Engelen in de eeuwige verdoemenis gedompelt worden; ten zy dat ze tot bekeering koomen; en Gods kerke zoo wel als den Broederen voldoening geeven. En om deeze zaak met behoorlijke getuigenisse te bekrachtigen; hebben wy deezen brief, daar ons zegel op gedrukt is, deswegen doen opstellen ten overstaan van deze geloofwaardige mannen: *Sigewyn* Koster der Domkerke van Keulen, *Wichard* Deken van S. *Salvators* kerk te Utrecht, Meester *Lambert*, *Konstantyn* den Advokaat, *Lubbert*, den Kastelein, *Willem van Stapelo*, *Rotger van Wytbe*, *Aarnout van Straatsburg*, *Rabert* met zijnen broeder *Hertger*, *Lubbert* en *Gozelyn van Berenghem*, *Godefroy van Rhene*, *Bernaard van Diepenham*, *Martbert van Mocherte*, *Wolfert* en *Ermbert van Eitenen*, *Memrik van Rinre*, *Ulrik van Amfone*, *Gerlak Dedingwerte*, *Mento van Trile*, *Wenro van Vrolborst*; *Ulbold van Wiken*, *Gerbold van Winburg*. Gedaan in 't jaar na 's Heeren Menschwording MC V, in de XIII indiktie, in 't LI jaar van Keizer *Hendrik IV*.

Open brief van Bisschop *Wilhelmus*. *In den naame enz.* Ik *Wilhelmus*, Bisschop der Utrechtsche kerke, doe kond aan alle menschen, zoo tegenwoordige als toekomstende, dat zeker verschil 't welk tusschen onze voorzaaten en de Heeren der stede van Zutfeen langen

gen tijd gehangen heeft, en eenige tienden raakte daar zy eigendom op maakten, op deeze wijze bygeleit is: Wy hebben den Graaf *Godeschalk*, en zijne gemalinne *Adelheida*, mitsgaders hunne zoonen *Gibehard* en *Otto*, die op onze uytnooding te Utrecht in een volle Vergaderinge verscheenen waren, voor eigenaars gekent van de tiende te Lochem; en van de tiende van het land 't welk het Syallanders land word genoemd: en dat door het gansche Stift van Utrecht, 't zy dat de landeryen in weiden, of eilanden, of bebouwde of noch te bebouwen moerassen bestaan, 't welk zy voor het gebruyk van de Kanonnikken te Zutfeen gegeven hadden; en wy op hun verzoek door onze plegtige afkunding bevestigt hebben. Daar voor hebben zy den H. Martinus en ons tot vergoeding gegeven twintig slaaven en tien hoeven. 1. Die van zeker persoon te Tholre, *Tynbomes* genaamd. 2. Die van *Tyn-den* te Holthuisen. 3. Die van *Meginger* te Tonden. 4. Die van *Hemmen* te Horde. 5. Die van *Heine* te Ratenen. 6. Die van *Winik*, ook te Ratenen. 7. Die van *Remzo* te Werken. 8. Die van *Winno* te Scuipen. 9. Die van *Reinzo* te Rothe. 10. En eene hoof te Renen. Voorts, hebben wy ter eere van den Almogenden Godt, van den H. Apostel *Petrus*, en van de H. *Walburgis*, aan de kerk van Zutfeen voor altijd gegeven de tiende van de eilanden van Rhenen tot Aarnhem, en van Aarnhem tot Zutfeen toe: van de eilanden, zeg ik: dewelken, hoewel dat ze reeds in wezen zijn; echter noch niet beploegt worden; en ook van de zoodanigen, dewelke noch door 't aanspoelen van den Rhyne en den Yssel staan op te koomen; 't zy dat ze

in

in 't midden van den vloed gelegen zijn, 't zy dat ze den oever raaken. Noch geeven wy denzelven Prooft volkomen rechtsgebied over alle zijne roerende en onroerende goederen: zoodanig dat de Prooft of deszelfs Vikaris de magt hebbe om zijne beledigers te dagvaarden, met den kerkelijken ban te slaan, en ook ter verzoeninge aan te neemen, indien ze zijne kerke voldoening gegeeuen hebben. Daarenboven hebben wy de verbreekers van dit vergelijk, en van onze tegenwoordige gifte, door het gezag van den Vader, en den Zoon, en den H. Geest, en van alle Gods Heiligen, en ook op ons eigen gezag, in den ban gedaan; daar al de Geestelijkheid en 't volk zulks in de volle Vergaderinge het hoorde, en 'er *Amen* op antwoorde. Tot oirkonde der zake hebben wy deezen brief van de ondergeschreeve getuigen doen bezegelen: de getuigen van onze zijde waren: de Prooft *Focko*, *Plicher*, *Anfryd* de Advokaat, *Dideryk*, *Harmen*, *Gerolf*, *Timp*, *Emgebet*, *Folkart*. Dit waren waren de getuigen van 's Graven zijde: *Harmen*, *Eingelberth* de Advokaat, *Perenhard*, *Regenhard*, *Pejor*, *Otto*, de Graaf *Ronipert*, *Poto*, *Hartgart*. Gedaan in 't jaar na 's Heeren Menschwording MLIX, in de XII indiktie; in 't vijfde jaar van den Koning *Hendrik*.

Deze giften heeft Guido, de XLII Bisshop van Utrecht / in 't jaar MCCCX op donderdag na O. A. Drouws Hemelvaart goedgekeurt. En de gifte van de tienden der aangespoelde landen heeft Paus Innocentius, op het verzoek der Kanonniken / in 't twaalfde jaar van zyn Pausdom bevestigt. Wy laa-
ten

ten hier de afschijften van beide die byleven volgen.

In Gods name, Amen. Wy Guido, by Gods Brief van genade Bisschop van Utrecht, maaken door den Bisschop Guido, deezzen brief bekend dat 'er wel-er eene twijfeling ontstaan is over de tienden van de nieuw-bebouwde landen der Parochikerke van Lochem: want onze in *Christus* beminde, de Deken en het Kapittel der kerke van Zutfeen, vertoonden uyt eenige vergunningen van wijle onzen voorzaat, *Willem I* Bisschop van Utrecht, dat de voornoemde tienden hunne kerke toebehoorden: en dewijl de boeren en de Heeren der nieuw-bebouwde landen, onder de gemelde Parochie, de gemelde tienden der nieuw-bebouwde landen aan de gemelde kerke niet wilden betaalen; zoo hebben de Deken en het Kapittel voornoemd op ons verzocht dat wy de boeren, en de Heeren der gemelde nieuw-bebouwde landen, tot het betaalen van die tienden door kerkelijke straffen zouden dwingen. Maar om dat wy over het recht der gemelde kerke, in de zake die zy van ons verzochten, zonder den raad der Prelaaten en Kapittelen van onze kerk van Utrecht geene uitspraak wilden doen, hebben wy den Deken en het Kapittel van Zutfeen naar onze voornoemde kerk van Utrecht geweest, om hunne voorrechten aan dezelve kerke te vertoonen. Als de Prelaaten en Kapittelen der kerken van Utrecht daar over eindelijk vergadert waren, en over de gemelde vergunningen van Heer *Wilhelmus*, onzen Voorzaat, met malkander gesproken en gehandelt, en alles nauwkeurig onderzocht hadden; hebben de

434 OUDHEDEN EN GESTICHTEN

Prelaaten en Kapittelen der gemelde kerken ons met een algemeen en eendragtig overleg dit bericht gegeven dat, zoo verre als hun uyt de gemelde vergunningen konde blijken, en zoo als ze ook uyt de oude en goedgekeurde gewoonte die van ouds in het Stift van Utrecht onderhouden is beseffen en oordeelen kosten, volgens welke gewoonte alle de tienden der nieuw-bebouwde landen den Bisschop van Utrecht van ouds toebehoorden; dat, zeg ik, als de Heer *Wilhelmus*, onze Voorzaat voorn. wanneer hy in eene algemeene Synode van Utrecht met eene onbepaalde wijze van spreken erkende dat de tiende te Lochem de kerke van Zutfeen toebehoorde, en die tiende aan de zelve kerke overliet, zijn zeggen aldus verstaan wierd en naar de rechten verstaan moft worden, dat die erkenenis niet alleen op de tiende van dien tijd maar ook van de volgende tijden zag; en hy zoo wel de eene als de andere (aan de gemelde kerke van Zutfeen) gelaaten heeft. Daarom is het dat wy, met den raad van de Prelaaten en Kapittelen der Utrechtsche kerken voornoemd, de tiende te Lochem, zoo wel van de oude als die van de nieuw-bouwde landen, aan den Deken en het Kapittel der Zutfeensche Kerke toegewezen hebben, en by dit geschrift toewijzen, om van dezelve altoos bezeeten te worden. Daarenboven hebben wy met den raad van de Prelaaten en Kapittelen onzer Utrechtsche kerke voornoemd, achtervolgens de gifte door den voornoemden Heer *Wilhelmus* gedaan, en met de toestemminge der Utrechtsche Geestelijkheid, den Deken en het Kapittel der Zutfeensche kerke voornoemd in eene algemeene Utrecht.

Utrechtsche Synode toegewezen, en wijzen hen by dezen brief toe, alle de tienden der eylanden van Rhene tot Aarnhem en van Aarnhem tot Deventer toe; te weeten van zulke eylanden die 'er in dien tijd al waren maar noch niet beploegt wierden; als ook van de zoodanigen, die door aanspoeling van den Rhyn en den Yffel noch opkoomen moften; 't zy dat ze in 't midden van den vloed gelegen waren, of den oever raakten; om ook van den Deken en het Kapittel voornoemd ten allen tijde bezeeten te worden. Tot oirkonde der zake hebben wy goedgevonden ons zegel aan den tegenwoordigen brief te hangen. Gegeeven in 't jaar des Heere MCCCX, 's woensdag nae O. L. Vrouws Hemelvaart.

Innocentius Biffchop, de Dienaar van Gods Bulle van den Paus Innocentius.
 Dienaaren, wenscht aan zijne beminde zoonen, de Kanonnikken van Zutfeen, de eeuwiggezaligheid, en den Apostoliffchen zegen. Het is billijk dat we het verzoek der genen, die om rechtmatige zaken aanhouden, eene vaardige toestemming geeven; en hunne begeerten, die niet onredelijk zijn, volbrengen. Hierom is het, beminde zoonen in den Heere, dat wy, willende uwe rechtmatige eyffchen met eene hartelijke genegendheit te ontmoeten, de tienden van de nieuw-bebouwde landen, en van de landeryen die in den Rhyn door aanspoeling opkoomen, 't zy dat ze den oever raaken of in 't midden van den vloed gelegen zijn, van Rhienen tot Hunnepe toe, die onze Eerwaarde Broeder de Biffchop van Utrecht uluiden op eene wettige wijze geeven heeft, ten uwen behoefte bevestigen, en

E e z door

door den tegenwoordigen brief bekrachtigen.
Het zy dan geenen mensch geoorlofd enz.

Open brief
van Hen-
ricus, Bis-
schop van
Utrecht.

Henricus, by Gods genade Bisschop van Utrecht, wenscht allen den genen die den tegenwoordigen brief zullen zien de eeuwige zaligheid in den Heere. Het is bekend dat zulke zaken, die naer recht en reden geschieden, dikwils door den nevel der vergeetenisse verduistert worden, en het doorgaans noodzakelijk is dat ze door geschrift bevestigd worden: waar door eene zaak zeker word, die anders twijfelachtig scheen. Daarom willen wy dat het allen en ieder bekend zy dat wy, overweegende dat het met de kerkelijke Regelen overeenkoomt, en eene godvruchtige zaak is, de tienden, die de schattingen der behoeftege zielen zijn, ten behoeve van de kerken uyt de handen der leeken te lossen, met den rijpen raad van onze getrouwen, en op den afstand van onzen beminden, *Steven* Ridder van Lantdorpe, de tienden van vier huizen te Werken, in de Parochie van Wernesvelde, te weeten Sikkink, Hermannink, Segessink, en Kemink, aan den Deken en het Kapittel der Zutfeensche kerke in eigendom gegeven hebben: dewijl de gemelde Ridder *Steven* behalven de voornoemde tienden, die hy van ons te leen gehouden heeft, noch meer andere goederen van ons en van onze kerke van Utrecht te leen houdt. En om dat we begeeren dat deze onze verrichting ten allen tijde bestendig blijve; hebben wy den tegenwoordigen brief door ons zegel doen bekrachtigen. Gegeeven in 't jaar des Heere M CC LV, te Utrecht, 's daags voor *S. Aegidius* dag.

De bozdere bzieben zullen top in 't herbolg /
 daar het beter te pas koomt / opgeeben.

In 't jaar 1468, 's vrydags na 's Heeren
 Hemelvaart / heeft Hertog Adolf aan de Ma-
 jestraat van Zutfeen het recht vooz altoos
 gegeeben om de benoeming tot de drie Dok-
 tors- pzebenden te doen: welke Pzebenden al-
 dus genoemd wierden; om dat de Kanonnik-
 lien / die daar toe bebozdert wierden / Dok-
 tors of Licentziaaten in de Burgerlyke of
 Kerckelyke Rechten mosten zyn. Daar hy
 noch by bedong dat ze inboozlingen mosten
 zyn van de stad Zutfeen / en resideeren mog-
 ten: en daarenboven den Dozst ten dienste
 staan om Gezantschappen te bekleeeden / of
 hem des noodig zijnde raad te geeben. Deze
 gifte is den 22 December 1503. dooz den Bis-
 schop Frederik van Baden goedgheurt.

*Brief van Hertogh Adolf van 't jaar 1468. van
 drie Dom-beeren inkomsten wt te reyken
 aan den geenen die zich met de wee-
 tenschap der rechten bemoeyden.*

WY Adolf vander genaiden Gaides Hertoch
 van Gelre ind van Guylick in Greve van
 Zutphen, Doen konde und bekennen met de-
 sen apenen brieve; voir ons onse erve ind nae-
 komelingen, dat wy om sunderlingen gonsten,
 liefden ind genaeden wille, die wy hebben ind
 draigen tot onser Stadt Zutphen, ind om trou-
 wen dienstes wille sye ons gedaen ind bewesen
 hebben, der selver onser Stadt Zutphen ver-
 leent ind gegeven hebben, verleenen ind geven,
 op dat sie oere burgeren ind burger kijnder toe-
 leeringe ind doechden halden, ind klercken ind

geleerde mannen opvoeden moegen, als dat sie van nu voirtaen in toekomende tijden eewelick ind ommermeer ons onsen erven ind naekomelingen Hertoigen van Gelre ind Greven van Zutphen, te nomineren sullen hebben tot dryen Canonix pravenden in onser Collegiater kercken van sente Walburgh bijnnen onse Stadt Zutphen, welke drye pravenden zijn sullen, die pravenden die thant meyster *Arnt van Hoekelom*, *Johan van Meer Gerritsoen*, ind *Johan Keppelman* besitten, ind nu voirtaen heyten sullen Doctor Pravenden, die wy vur ons onsen erven ind naekomelingen die vurgemelde onser Stadt tot oiren nominatien reserviert hebben, ind reservieren in cracht des briefs, Alsoe als der drien pravenden eenich ledich weerden of verschijnen van besitteren tot besitteren, idt weer overmits doide of dat sie sich begeven der weerlt ind toe Cloester gingen, dat alsdan Burgermeester, Schepen ind Raet inder tijdt, bijnnen den nesten xiiij. dagen nae datter ennich verschene, ons onse erven ind nakomelingen dair toe oire burger of burger kijnder eyn, dat eyn bequeem man in der tijt Doctoir of Licentiaet were, en niger in den geestlijcken oft wereltlijcken rechten, ind die daer toe toegelaten ind gepromoviert wer van ernstigen ind strengen examen, na gesette der Universteeyten daer sy oeren graide verkregen hedde, nomineren sullen; Ind dat selve oick voir Deken ind Capittel inder rijt den Heyligen to halten, als sie komen to residentien, oft dat die selven, die sie ons, onsen erven, ind nakomelingen in der tijt nominerende, ten mijnsten wesen meysters inden vij. vryen konsten of *Baccularii*, ind hedden oir *formalia bis* aan den *gradum magistratus* voll ind all gehoirt, ind

ind weeren dat die selve die sie inder tijt nomineerden niet vorder graduwijrt dan totter *Gradus* in den soeven vryen konsten als vursz. steet, sal onse Stadt vurgemelt voirdet cautie ind geloove nemen, eer sie die nomineren, dat sie voirtaen in studiis ind leeringh sullen beherden, ind binnen den neesten vijf jaeren of idt saecke were dat sie over berch studierten, of binnen ses jaeren of sie aen dese zijde des berchs studierden, nae der nominatien Doctoir of Licentiaat wesen sullen in der vursz. rechten, en toegelaten van ernstigen examen als vursz. steet, ind nyet een komen noch toegelaten werden ter residentien; dan wolden syc eyn jaer of twee, nae dat syc promiviert weeren, stait to Romen of toe Parijs om toe practiseren, sullen sie moigen doen, by alsoe dat sie na den tweek jaeren dat sie practisieret hedden, ommeren toe residentie komen, ind stedelick op oer pravanden voirtaen sitten ind residieren sullen, by verluys oerer pravanden. In Burgermeystere, Schepen ind Raide in der tijdt sullen doch altijdt den bequeemsten ind weerdichsten van konsten ind seeden, den sie van oeren burgeren of burger kijnder hedden, nomineren; Ind dat nyet om gonsten, gaven, noch om dat die eyn voir die ander mechtiger van maige of vrunde weer, dan alleyn dat die selve den sie in der tijt nomineerden die weerdichste weer. Ind wen sie ons onse erven ind naekomelingen in vursz. maeten soo nomineeren werden, sullen wy, onse erven ende naekomelingen collatie ind presentacy doen, ind dese presentatie brieve am Deken ind Capittel onse kercken vursz. doen geven, sonder eenige weygeringe of indracht. Doch weert saicke, dat onse Stadt Zutphen, in tijden als die vursz. drie

pravenden of eenich van dien ledich weer, geen bequemen man als vursz is to nomineren en hedden, of dat die selve die sye in der tijt nomineert hedden, geinen vorderen grait en hedden, dan Meyster of *Baccalaurii* toe wesen in den vij. vrye konsten als vursz steyt, ind baven der cautien ind gelove vurgemelt in studiis nyet stedelick en beherden, sich nyet en schickten dat sy Doctoir of Licentiaet wurden bijnnen den vurgemelten besetten jaeren naeder nominatien als vursz is, of dat die selve na dat sye pravenden acceptiert ind angenomen hedden eyn tijdt lank, 't weir eyn jaer of twee of drie meer of min, die beheelden ind daerenteynden vaeren lieten, ind sich nyet en schikten die te beholden, oick of dat die selven die twee jaer lanck nae oeren graide vursz practisieret hedden, nyet ther residentien komen en wolden; soe solde die selve pravenden die dan alsoe ledich wurden, toe der buyrte alleyne weder ain ons onse erven of nakomelingen blijven ter nominatien, alsoe wal als ter collatien als presentatie, dair wy onse erven ind nakomelinghen als dan selfs eynen Doctoir of Licentiaet of Meyster of *Baccalarius* in den soeven vryen konsten toe nomineren ind presentieren sullen. Ind soo tot dese drie pravenden, die *Doctoir pravenden* heiten sullen, of wy of onse erven ind nakomelingen dan inder tijt eyn nomineerden ind presentierden, die nyet voirder graduwijrt en weere, dan to *Magisterium* of *Baccalariatum* toe in der soeven vryen Consten, dat dan die selve aen ons onse erven ind nakomelingen cautie ind gelooove doin sal voirtain in studiis toe beherden, Licentiaet of Doctoir te werden, als van ons burgeren ind burger kinderen van Zutphen vurgemelt steyt, Beheltlich

Burgermeyster Schepenen ind Raide dair enteyndens wederom oere nominatie aan die selve pravyende, ind dat daer mede in toekomende tijden altyt toe halden, soo duckye dat gevieler off gebyurde als vursz is. Beheltlich ons oick, of wy, onse erven ind nakomelingen in toekomende tijden der selven Doctoren ind Licentiaten, als sye to residentien komende weren, behoifden in ambassaten te schicken am Fursten, Heeren of Steden, of dat wy rades met sie plegen wolden, ind wy, onse erve, of naekomelingen sie dairomb verschreven, dat sy dan wijlichlicken komen, ind ons, onse erven, ind naekomelingen gehoorsam dair in zijn fullen, doch op onse onser erven ind naekomelingen kost. Allet sonder argelist. Ind want wy Hertouch vursz willen dat dese onse verleeninge ind gifte onse vursz Stadt Zutphen then ewijgen daigen toe vast ind stede zy ind blijve, hebben wy dese toe oirkonde onse grooten segel van onsen rechten werenheyte voir ons onsen erven ind nakomelingen am desen brief doin ind heyten hangen. Ind voirt begeert am den eerbaeren onsen lieven andechtigen Deken ind Capittel onser kercken vursz, dese vurgemelte onse verleeninge mede to ratificeren ind to believe. Ind op dat der burger kijnder ind burger vursz die tot desen drien pravyenden vursz genoempt fullen werden, toe beth macht hedden in studiis toe beheerden, hon eyn redelijcke absency toe te vuegen, Alsoe bekennen wy Deken ind Capittel der Kercken van sente Walburgh binnen Zutphen vursz, voir ons ind onse naekomelingen, dat wy aensijende den gueden wille ind toneygen die onse genaden lieve Heeren heeft totter selver Stadt Zutphen, uyt begeerte syner genaden ind toe

gonsten der Stadt Zutphen, dese vurgemelde sijne verleeninge ind gifte belieft ind ratificiert hebben, believen ind ratificieren mit desen selven brief; ind avergegeven, averdragen, ind capitulariter averkomen zijn voir ons ind onse naekomelingen, dat wy den gheenen, die in toekomende tijden tot des drien Doctoir prävenden genoempt sullen werden, jaerlijx ind alle jair als dat geordiniert is, die wijle sy in *studiis* ind *practica* staen in beheerden als vursz steet, geven sullen ter absentien vijf ende dertich Rhijnsche gulden, welcke absentie wy ind onse naekoemelingen den selven sullen bestaen aan te geven nae den jair van gratien, als men van oltz, nae ons Capittels gesetten ind statuten, ons mede Canonicken die nyet residieren absency to geven plegen. Ind want wy willen dat dese onse ratificatie ind avergifte van der absency voirgenoemt ten eewigen daigen toe stedich ind vast zy, soe hebben wy Deken ind Capittel voirgenoemt onse Capittels segel voir ons ind onsen naekomelingen beneden segell ons genaden lieven Heeren doin ind heyten hangen. Gegeven in den jair ons Heeren duysent vyer hondert acht ende sestig, des Vrydaichs nae onsen Heeren Hemelvaerts dach.

Beneden op de vouwe stond: Door Mijnheer den Hartog in de tegenwoordigheit van deze Heeren van zijnen Raad: *Wynand van Aarnhem*, Heer in Lembek, en *Matthias van Eyl*, Hofmeester, alle beide Ridders: en van *Johan van Rossun* en *Dideryk vander Horst*, Schildknaepen.

De bevestiging / die de Bisschop daar op
gegeeven heeft / luidde als volgt:

WY *Frederik* Markgraaf van Baden, by de ge-
nade van Godt en den Apostoliffchen Stoel Bevesti-
ging van
den Ordi-
narius.
Bisschop van Utrecht, maaken aan alle menschen
bekend, en willen dat het ieder een door dee-
zen brief kenbaar zy, dat wy de overdraging
van het recht van Patroonschap op de drie Pre-
benden van *S. Walburgs* kerk te Zutfeen, on-
der ons Bisdóm, of de magt om bequaame per-
soonen tot dezelve te benoemen, dewelke
wel-eer door den doorluchtigen Heer *Adolf*,
Hartog van Gelderland en Gulik en Graaf van
Zutfeen godvruchtighjk en loffelijk gedaan en
toegestaan is, en vermeld staat in den brief
door denwelken onze tegenwoordige brief ge-
stoken is . . . en voorts alles en ieder in 't by-
zonder, dat daar in begreepen, verhaalt en be-
schreeven word, uyt onze zekere kennisse goed-
keuren, voor welgedaan en aangenaam hou-
den, begeeren dat het onverbreekelijk onder-
houden worde, en alles met onze gebruykelij-
ke handtekeninge in Gods name bevestigen.
Gegeeven onder ons zegel ter zaaken, 't welk
aan den tegenwoordigen brief gehangen is. In
't jaar des Heere duizend, vijf hondert, en drie,
den twee-en-twintigsten dag van de maand
December.

In 't jaar 1432. op *S. Jacobs* avond heeft
de Hartog *Arnout*, die toen op het slot *Kro-
zendale* was / aan het Kapittel bergunt dat
het niet gedagbaart mag worden als booz de
tegenwoozdigheit en in de kamer des Har-
togs.

Dooz

Vikaryen. Dooz de mildadige godbychtigheid der volgende tijden zijn deze Vikaryen na het stichten der Kanonniksdyen opgekomen.

1. Vikary van 't H. Sakrament.
2. Vikary van den H. Severinus.
3. Vikary van den H. Michaël.
4. Vikary van 't H. Kruys en de H. H. drie Koningen; doch deze Vikary is naderhand vernietigt; en haare inkomsten aan de kerkinneraadje vereenigt. Die inkomsten bedroegen in 't jaar 1572. 500 daalders; en wierden dooz de kerkmeesters / die dooz den Raad verhooren wierden / en geen rekenschap behoeften te doen / besteedt om 't gebouw der kerk te onderhouden / en de behoeftigen in hunnen nood te verligten en by te staan. Dooz t outaar van deze Vikary / 't welk by het hoer stond / is den 24 Mey 1519 eene Mis gesticht van 't Hoogwaardigste Sakrament; dewelke te zeven uren met een Diaken / Onderdiaken / en een orgel / most gedaan worden.
5. Vikary van den H. Bartholomæus.
6. Van de H. H. Onnoozele kinderen / en de Apostelen Philippus en Jacobus.
7. Van de H. H. Martinus en Maria Magdalena.
8. Van de H. Margareta, in de zoogenaande 's Graven Kapelle; wiens bezitter geen deel had in de dagelyksche opdeelingen / die de bywoonders van het hoer en van de kerkelyke getijden gemenen. Deeze vier laatste Vikaryen stont

stonden ter benoeminge der Ghaben van Zutseem.

9. Van de H. H. Apostelen Petrus en Paulus.
10. Van den H. Laurentius.
11. Van de H. H. Ludgerus, Paulus, Cunera en Walburgis: wiens bedienaar gehouden was vijf Missen ter week te zeven uren te leezen / en het koer by te woonen. Deze Vikary stond ter vergevinge van den bedienaar der kerke / die t'zamen Koster en Kloklouder was; en was den 3 April 1505 gesticht dooz Harmen Beushof, Jutte Beushof deszelfs huyshouder / en eene Antonia Iserens. De stichting wierd dooz het Kapittel en den Bisschop Frederik van Baden goedgekeurt.
12. Van de H. H. Apostelen Simon en Judas.
13. Van de H. H. Anna en Nicolaus.
14. Van den H. Lambertus.
15. Van de H. Catharina.
16. Van de H. Agne.
17. Van de H. H. Apostelen Andreas, Matthias, Paulus, en Matthæus: wiens bezitter om de andere week den eersten dienst most leezen. Deze Vikary is in 't jaar 1327 gesticht en begiftigt dooz den Deken Gerlacus.

De Schryver / dien itt volge / spreekt eben eens als of dit eene enkele Vikary ware geweest: maar upt de volgende stichtinge blijkt dat het twee Vikaryen waren.

Wy Gerlacus, Deken der Zutseensche kerke, willen dat het een ieder, die deezen brief zal

zal zien, bewust zy dat wy met den wille en toestemminge van 't Kapittel der gemelde Zutfeensche kerke in dezelve kerke twee outaaren opgerecht en begiftigt hebben; het eene ter eere van de H. H. Apostelen *Paulus* en *Matthias*; het andere ter eere van de H. H. Apostelen *Andreas* en *Mattheus*; en dat op deezen voet: dat een van de Vikarissen der gemelde outaaren, die het dan zijn zullen, de eene week den eersten dienst zal doen; dewelke gewoon is 's ochtends in de gemelde kerke gedaan te worden; en dat de andere Vikaris den zelve dienst in de volgende week zal doen. Als die eerste dienst gedaan is, zal de andere van die twee Vikarissen den volgende dienst beginnen en aflezen: zoo dat hy die Misse altijd zal beginnen voor de Misse, die aan 't outaar van 't H. Kruys gelezen word. Op die wijze zullen de Vikarissen de week onder malander verwisselen, en hunne Misse op de voorgeschreeve wijze doen; 't welk zy ten eeuwigen tijde zullen onderhouden.

Tot oirkonde, enz. Gegeeven in 't jaar M CCC XXVII, 's daags voor den dag van den H. Bisschop *Nicolaus*.

18. De Dikary van de H. Barbara: wiens bedienaar de zelf de verbintemissen had als de eben gemelde Vikarissen: en daarom wierden de bezitters van beide deze Dikaryen Primissarii of Eerste-Missleezers genoemd.
19. Van de H. Maagd en Martelaresse *Cacilia*.
20. Van de H. H. *Thomas* en *Antonius*.
21. Van de H. H. *Sebastianus* en *Elizabeth*.

22. Van de H. Maagd Maria, en den H. Kristoffel.
23. Van de H. vier Martelaaren.
24. Van de vier Heilige Leeraars der kerke / en de H. H. Adrianus, Erasmus, Fabianus, en Sebastianus: welke Dikary in de nieuwe kapelle achter het hoer dooz de burgers opgerecht is in het jaar 1435; daar de Bisschop Rodolphus zyne goedkeuring aan gegeeven heeft den 19 April 1445. De Bedies naar der Dikarye was verpligt te resideeren, en het hoer by te woonen. De Dikary wierd by beurte dooz het Kapittel en de stads Oberheit vergeeven; doch met dit beding dat een inboozling most boozgaan / maar ten minste zyn achtende jaar bereikt hebben.

Dit zyn de woorden van Lindeborn; die hier slegts van eene Dikarye gewaagt. Maar 't zyn drie Dikaryen geweest: de eerste aan het outaar van de H. H. Fabianus en Sebastianus; de tweede aan 't outaar van de vier Leeraaren der kerke: de derde aan 't outaar van de H. H. Martelaaren Adrianus en Erasmus. Dit blijkt upt het verdrag; 't welk de Deken en het Kapittel aan den eenen kant / en de Burgemeesters en Schepenen van Zutseem aan den anderen kant / ober de benoeming tot de gemelde drie Dikaryen aangegaan hebben.

WY Deken en Capittel der groter Kirken van Sente Walburgen to Zutphen aan die een side, en wy Burghermeeสเตอร์en, Schepenen, ende Raden der Stat van Zutphen an die ander syde

448 OUDHEDEN EN GESTICHTEN

de, doen kont, ende bekennen mit desen apenen brieven voer ons, ende voer onse nakomelingen, dat wy den Almachtighen Gade, synre weerder Moeder Marien, ende allen Heylighen to lave ende to eren in vermeerrenisse des dienstes ons Heren eendrechtelic, minnentlic, ende vriendelic mit malkanderen avergedraghen, averkomen, ende eens gheworden syn vander Collacien ofte præsentacien van den drien nyen Vicarien ofte Altaren, die in onser groter Kerkken van sommighen onser Burgheren berent, ende ons Burghermeisteren, Scepenen en Rade vorz. voert bevalen, ende wert bi orlove ende consent ons Dekens ende Capittels voergen, conserviert ende ghewier syn, als mit namen dat Altaer in der nyer Capellen achter den Choer, dat ghewier is in die ere *Gaids, ende der Heiligher Martelaer Sente Fabiaens, ende Sente Sebastiaens*; ende dat ander in die ere *der Heyligher vier Leerre*, ende dat derde in die eere *Sente Adriaens, ende Sente Erasmi* der heiligher Martelaer, in manieren ende voorwaerden hier na bescreven; Als dat wi Burghermeisteren, Scepenen, ende Rade vorz. die eerste præsentacien van den Vicarien wergh hebben soelen, welke Vicarie wi Deken ende Capittel vorz. den ghenen die ons van den Scepenen gepresentiert wordt, guetlic gheven soelen, sonder wederteggen; en die ander Collacie van den Vicarien vorz. sal ons Dekens ende Capittels vorz. volkomeliken toebehoeren, ende daer na dan ons Scepenen vorz. ende alsoevoert die Vicarien vorz. te conferieren, ende te præsentieren nu die een, daer na die ander van ons Dekens ende Capittels ende Scepenen vorz. soe dicke ende soe menichwerff als enich van den drien Vicarien vorz. le-

dich

dich wort in enigherwijs ten ewighen daghen toe sonder arghelist. Voert soe wen van ons Deken en Capittel ofte Scepenen vorisz. die Collacie ofte presentacie van enich der Vicarien vorisz. inder tyt sal toebehoeren, die sal die Vicarie conferieren, of daar toe praesentieren enen onser Burgher kindt, die daar nutste ende bequaamste toe is, die ten mynsten achtien jaer olt is; Mer weert sake, dat onser Burgher kynder daar gheen nutte of bequeem to en were, so sal die ghene van ons den die Collacie ofte praesentacie in der tyt sal toebehoeren, die Vicarie die daer ledich gheworden weer, in wat manieren dat heerkomen muchte wesen, conferieren oft daer toe praesentieren enen anderen eersamen, bequeemen persoen, die daer nutste toe sy, ende ten mynsten achtien jaer olt sy. Voert so soelen die *Vicarii* van den drien Vicarien vorisz. oer jurament doen, ghelikerwijs dat die *Vicarii* van den olden Vicarien doen na alden heerkomen ende ghewoente onser Kirken. Voert so soelen si ter eren Gaidis in onser grote Kircken vorisz. stedeliken ende truweveliken wael te Choer gaan singen ende lesen, ende anders Gaidis dienste helpen doen na gueder alder ghewoenten ender ordinancien onse Kirken vorisz. ten weer sake, datse noetdurf-tighe saken sonder arghelist daer van onsculdichden, ende des soelen die *Vicarii* wederomme der offerhande ghenieten in oren Missen hen geof-fert als die olde *Vicarii* van gracie. Voert soe en soelen die *Vicarii* van den drien Vicarien of-te Altaren vorisz. ghene praesencie hebben mit den olden *Vicariis* die sy voer deser tijt datum dis briefs ghehadt hebben, ten weer sake, dat die brieve of dat praesencie boek inhielde, dat men

se omnibus ofte *perpetuis* & *perpetuandis* gheven
 folde. Voert soe soelen die brieven van der Vi-
 carien dotacie ofte renten, ende voert alle brie-
 ven totter Vicarien behorende, in ene sonderlin-
 ge kist in der Kirken daar toe ghedeputiert ghe-
 lecht werden, daar wi Deken ende Capittel
 vorz. den enen slotel, ende wi Scepenen voergh,
 den anderen slotel aff hebben soelen, om wanneer
 des noet ghebuert, sementlic totter kisten te
 gaen, die brieven te aver sien, ende weder daer
 inne te leggen. Voert soe wien van ons die Col-
 lacie ofte praesentacie van enich der Vicarien
 vorz. in der tijt sal toebehoeren, die sal die Col-
 lacie ofte praesentacie doen binnen der ierster
 maent, na dien dat die Vicarie ledich ghewor-
 den is: ende weert sake dat ons Scepenen vorz.
 tot enigher tijt die praesentacie gheboerde van
 enich der Vicarien vorz. ende wy dan bin-
 nen eenre maent na dien dat die Vicarie le-
 dich gheworden weer, nyemant en praesen-
 tierden, so moghen wy Deken ende Capittel
 vorz. wanneer die maent omme ghecomen is
 die Vicarie conferieren in manieren soe vorz.
 steet, op dat die Collacie ofte praesentacie der
 Vicarien vorz. ons niet afhendich ghemaect
 en werde. Voert soe soelen dese *Vicarii* resi-
 dencie doen op oren Vicarien, ende wan-
 neer sy niet en residieren na der tijt dat si Prie-
 ster sijn, soe en soelet sy gheene absencien be-
 gheren, mer soe soelen wy Deken ende Capitel
 vorz. die renten van den Vicarien heffen en-
 de boeren, ende die voert laten ende kieren,
 ghelikerwijs dat wi doen mitten renten van den
 olden Vicarien, mer die wyle dat die *Vicarius*
 gheen Priester en is, so soelen die renten der
 Vicarien toebehoerende in vermeerrenisse der Vi-
 carien

earien renten, of an ornamenten, kelcken, buec-
 ken, ofte anderen cleynodien tot behoef der Vi-
 carien vorfz. gheleecht werden, ende dit fal ghe-
 fchien bi eendrachteliker ordinancien, weten,
 ende guerduncken ons Dekens ende Capittels,
 ende Scepenen vorfz. of der gheenre die wy fe-
 mentlic daer toe ordineren sonder erghelift.
 Voert weert sake, dat enich banne of interdift
 in onfer Kirken gelacht worde, of dat onfer
 Kirken last of noet aenqueme, woe die heer
 queme, soe soelen die *Vicarii* van den drien Vi-
 carien-ofte Altaren vorfz. sich conformieren
 gehoersaem ende biftendich wesen ons Deken
 ende Capittel vorfz. En weert sake dat ye-
 mant ennighe *Vicarium* van den drien Vica-
 rien vorfz. daeromme moeyen, of anders mit on-
 gelimpe avervallen wolde, dat God verhueden
 moet, soe soelen wi Deken ende Capittel vorfz.
 den verantwoerden, ende hem bestendich we-
 sen tot finen rechten. Weert oeck sake dat enich
Vicarius der Vicarien vorfz. ons Deken ende Ca-
 pittel voergh. ongehoersaem ofte rebel worde,
 ofte een onredelic of onprieftelic leven leyden,
 des hi om onsen wille niet late en woelde, soe
 moeghen wi Deken ende Capittel voergh. den
Vicarium corrigeren *canonica correctione* als sich dat
 gheboert. Voert weert sake dat enich *Vicarius*
 teynden finen viventwintich jaren niet Priester
 en worde, ende driewarf muntlic, met brieven,
 of avermits enen *Notario* ende ghetughe daer toe
 verfocht ende requirert worde, ende des dan
 niet en dede, soe mach die ghene van ons De-
 ken ende Capittel ende Scepenen vorfz. die den
Vicario die Vicarie ghegheven of ghepraesen-
 teert hadde, den priveren, ende enen anderen
 die Vicarie conferieren, ofte daer toe praesen-

tieren na formen soe vorfz. steet. Ende weert sake dat enich Papael of yemant anders sijn hant in dese Collacie ofte præsentacie steken wolde om ons die Collacie ofte præsentacie athendich te maken, soe soelen wy malkanderen truwelic daer in bistendich wesen dat te wederstaen als sich dat niet recht gheboert. Voert soe soelen alle punten in desen brieve begrepen altyt staen ter verclaringhe ende verbeteringhe ons Dekens ende Capittels, ende Burghermeisteren, Scepenen ende Rade vorfz. ende onser nacomelinghen na den besten reden ende rechten, alle arghe- list, ferpell, ende quade behendicheit die men in enigherwijs visieren of bedenken mach, in allen ende ygheliken punten des briefs claeliken uytgescheyden. Deser brief sijn tweⁿ alleens sprekende, daar wy Deken ende Capittel vorfz. den enen af hebben, ende wy Burghermeist- ren, Scepenen, ende Rade voergh. den ande- ren. In oirkonde der waerheit alre punten vorfz. soe hebben wy Deken ende Capittel voirfz. ons Capittels seghel, ende wy Burghermeisteren, Scepenen, ende Rade voergh. onser Stat seghel voer ons ende voer onse nacomelinghen an desen Breve ghehanghen. Ghegheven in den jaer ons Heren dusent vierhondert, vyf ende dertich, des vridaghes na den sonnendaghe in der Vasten, als men in der Heiligher Kerken singhet *Letare Jerusalem.*

Wy *Rodolphus*, by de genade van Godt en den Apostolischen Stoel Bisschop van Utrecht, doen ieder een kond dat wy den verdragbrief, door den welken deze onze brief gestoken is, goedkeuren, bevestigen, en in Gods naame bekrachtigen; behoudens altijd ons en ieder-
eens

eens recht; behoudens ook dat de stichtingen der Vikaryen, die in het verdrag uytgedrukt staan, altijd in haare volle kracht zullen blijven; welke stichtingen wy in geenen deele begeeren noch vermogen te benadeelen. Tot oirkonde der waarheit hebben wy deezen brief door het aanhangen van ons zegel doen bekrachtigen. Gegeeven in 't jaar der Heere 1445, den 19 dag van April.

De bezitters der zes laatste Vikarpen wiserden door de wandeling Hebdomadarriffen genoemd; om dat ieder van hen gehouden was op eenen dag van de week eene plechtige Hoogmisse te doen.

Doch om van de zes Vikarpen der * wekelijksche Beurtvikariffen, die hier anders als by J. Lindeborn opgegeeven worden / en van haare lasten en begeevers / den Lezer beter begrip te geeven / zal ik hier de Bulle van den Paus Innocentius laten volgen.

Innocentius Bisschop, de Dienaar van Gods Dienaaren, wenscht zijne beminde zoonen, den Proosten van S. *Pieters* kerk te Utrecht, van S. *Lebwinus* kerk te Deventer, en van S. *Walburgs* kerk te Aarnhem, de zaligheid en den Apostoliffchen zegen.

Op huden hebben wy eenen brief van den volgenden inhoud verleent: *Innocentius* Bisschop, de Dienaar van Gods Dienaaren, ter eeuwige gedagtenisse der zake: de pligt van harders-ampt, 't welk ons hoewel zonder onze verdienste opgeleit is, vereischt van ons dat wy allen den genen, die onze zorge toebetrouwt

* Zoo noem ik deze Hebdomadarriffen. *Vertaald.*

454 OUDHEDEN EN GESTICHTEN

zijn, voornamentlijk die ons en de Roomsche kerke van herte toegedaan zijn, door het wegneemen van hindernissen der pleidooyen en kraakelen, de voordeelen van eene goede rust en vrede bezorgen: en dat wy die zaken ook door ons gezag bekrachtigen en toestaan; dewelken wy verstaan hebben dat tot bevestiging van zoodanige rust en vrede, tot luister van deftige kollegiale kerken, en tot vermeerdering van den Goddelijken dienst, met de vrywillige toestemminge der partyen zijn beraamt. Zoo is het dan dat ons van wege onze beminde zoon en den Deken en het Kapittel van *S. Walburgs* kerk in de stad Zurfeen, aan den eenen kant, en van de Burgemeesters, Schepenen, den Raad en meer andere leeken der zelve stede aan den anderen kant, een verzoek voorgedragen is; behelzende dat zy over eenigen tijd, tot vermindering van de pleidooyen en geschillen, dewelke tusschen hen, zoo als met reden gevreeft wierd, by tijd en wijle stonden te ontstaan by gelegendheit dat de Burgermeesters, Schepenen, Raad, en meer andere leeken, zoo als zy zeiden, ook deel hadden aan het recht van Patroonschap over de zes volgende Vikaryen; dat is, om tot ieder Vikary, aan de volgende zes outaaren in de voornoemde kerke staande, bequaame perfoonen voor te stellen; te weeten tot de Vikary aan 't outaar van de *H. H. Fabianus* en *Sebastianus* achter het koer; tot de Vikary aan 't outaar van de vier Kerkleeraaren; tot de Vikary aan 't outaar van de *H. H. Adrianus* en *Erasmus*; tot de Vikary aan 't outaar van de *H. H. Servatius*, *Paneratius*, en *Christophorus*; tot de Vikary aan 't outaar van den *H. Apostel Thomas*, en

van

van de H. H. Belijders *Antonius* en *Blasius*: en tot de Vikary aan 't outaar van de H. H. *Cornelius*, *Quirinus*, *Hubertus*, en *Leonardus*; dat, zegge ik, de Burgermeesters, Schepenen, en Raad voornoemd, tot beeter gerustigheid van beide de partyen, tot meerder glans en luister der voornoemde kerke die daar alleen een Kapittel heeft en zeer prachtig opgebouwt is, en tot vermeerdering van den Goddelijken dienst aldaar, behoudens het goedvinden van den Apostoliffchen Stoel, van het voornoemde recht van Patroonschap afstand gedaan hebben; en met den Deken en het Kapittel voornoemd onder anderen tot het volgende verdrag, of vergelijk en besluit, gekomen zijn: te weeten dat het Kapittel en de Deken voornoemd, of de Kanonnik der zelve kerke, die dan volgens de gewoonte der zelve kerke in de beurt is om de kerkelijke ampten te vergeeven, ieder der voorschreeve Vikaryen of Kapellanyen, wanneer ze gezamentlijk of achter malkander, ook in de Pausselijke maanden, gelijk in de verdragpunten tusschen de Duytsche Naatzi en den voornoemden Stoel over lang vastgesteld is, hoe dikwils dat het zy, openvallen, niet tegenstaande allerhande genadegunsten, verwachtbrieven, benoemingen, eerste beden der Keizeren en Koningen, algemeene of byzondere *reservaatzien* van den voornoemden Stoel of deszelfs Legaaten, zelfs die door den Roomschen Paus in wat voor soort van kerkampten dat het zy misschien gedaan zijn, of gedaan mogen worden, zonder eenige tegenspraak van de Burgemeesters, Schepenen, en Raad voornoemd, zullen kunnen en mogen vergeeven aan de gauwste en bequaamste burgers

zoonen, en aan Geestelijken der zelve stede, die metter daad Priesters zijn: of binnen 't jaar, of op een anderen tijd, met de *dispensaatzië* des Kapittels, tot het Priesterschap willen gevordert worden: die dan zullen zijn en genoemd worden * Week-vikarissen; en als zoodanige Vikarissen onder zekere eerlijke voorwaarden, die dan beraamt zullen zijn of noch beraamt zullen worden; en behoudens hunne gewoonlyke bezoldingen, altijd gehouden en verpligt zullen zijn alle en iedere kerkelijke getijden, zielgetijden, en alle andere Goddelijke diensten zoo by dag als by nacht in dezelve kerke by te wonen, het koer te bedienen; en volgens de ordonantzien van 't Kapittel, zoo dikwils als het noodig zal zijn, aan 't hoofdoutaar der zelve kerke Hoogmissen zelfs voor de zielen der overledenen te doen, de Epistelen en Evangelien te leezen of te zingen; en de vordere diensten, die ten laste der Weekvikarissen staan, te verrichten.

Voorts dat de genen, die zulke Vikaryen of Kapellanyen by tijd en wijle bezitten, dezelve zonder den wille en toestemminge van den Deken en het Kapittel voornoemd geenszins mogen of kunnen vermangelen; maar volkomentlijk gehouden zijn by de gemelde kerk in eigen persoon te resideeren: zoodanig dat, in gevalle zy in het bovenstaande of iets van het zelve onachtzaam of slap bevonden worden, en daar tegen koomen te doen, zy door den Deken en het Kapittel voornoemd, nae dat ze driemaal vermaant zijn geweest, van hunne Vikaryen of Kapellanyen vryelijk en zonder te misdoen afgezet, en dezelve Vikaryen aan an-

* Hebdomadarissen.

dere perſoonen of Geestelijken, die de voorge-
melde hoedanigheden hebben, mogen ver-
geeven worden: en dat de genen, die zulke
Vikaryen of Kapellanyen op zoo eene wijze
zullen gekreegen hebben; indien zy over die
Vikaryen of eene van dezelve in rechte ver-
volgt worden, gehouden en verplicht zullen zijn
om op hunne eige kolten, indien ze goeds genoeg
hebben, of indien ze zulks om hunne armoede
niet uytvoeren kunnen, op de kolten van het
Kapittel, en de Burgemeesters, Schepenen,
en Raad voornoemd, hunne zaak gerechtelijk
te verweeren, te verdedigen, en tot behoer-
lijke uytvoering te brengen of te doen bren-
gen; en dat ze met hunne tegendingers, voor
dat het derde vonnis besliffender-wijze gevelt
is, geen verdrag zullen mogen ingaan; zoo als
in de akten of openbaare bewijsstukken, die
daar over gemaakt zijn, breeder uytgedrukt
staat.

Zoo hebben dan de Deken, het Kapittel,
de Burgemeesters, Schepenen, en Raad voor-
noemd, ons doen vertoonen dat 'er noch ach-
tien altydduurende kerkelijke ampten ter be-
geevinge, provisie, voorstellinge, verkiezinge,
of andere beschikkinge van den Deken en
het Kapittel voornoemd, in 't algemeen of by-
zonder staan; dewelke in de Pausselijke maan-
den openvallende, van de verwagte Geeste-
lijken, wien ze op verwachting gegeeven zijn,
volgens het gebruyk aanvaardt worden of mo-
gen worden: en daar op hebben ze ons met
alle nedrigheit doen bidden, wy zouden toch
door eene Apostolische goedaardigheit het ge-
maakte akkoord of verdrag en de gemelde or-
donantzie, op dat ze des te bestendiger zou-

den zijn, door de Apostoliffche bevestiging bekrachtigen; en daar by ordoneeren en vaststellen dat de voorgemelde Vikaryen onder geene genadegunsten, verwachtgunsten, noch algemeene of byzondere *refervaatzien*, begreepen zijn.

Zoo is het dan dat wy, die voor den glans en luister der aanzienlijke kollegiale kerken, en voor de vermeerderinge van den Goddelijken dienst in de zelve, van herte genegen zijn, en den Deken met ieder persoon van 't gezeide Kapittel in 't byzonder, en daar by de Burgemeesters, Schepenen, en Raad voor noemd van alle ban- opschorting- en interdikt- vonnissen, en alle vordere kerkelijke strafvonnissen en straffen, die van 't recht of eenig mensch, by wat gelegenheit en om wat oorzaak dat het zy, tegen hen gevelt mogen zijn, alleenlijk om de uytwerking van deezen brief te kunnen genieten, door den inhoud dezès ontbinden: en voor ontbondene zullen houden; zoo is het, zeg ik dat wy, door dusdanig een verzoek bewogen, het voornoemde verdrag, akkoord, en ordonantzie, en alles en ieder in 't byzonder dat in de voorschreeve akten en openbaare bewijsstukken vervat staat, en daar op gevolgt is, zoo verre als het op dat akkoord, verdrag, en ordonantzie staat by den inhoud dezès door 't Apostolifch gezag bekrachtigen, goedkeuren, en bevestigen: ten welken einde wy alle en iedere gebreken, indien 'er eenigen mogten ingeslopen zijn, goed maaken: en door het zelfde gezag en inhoud als boven ordoneeren en verklaaren dat alle aanneemingen, begeevingen, en andere schikkingen, die omtrent de Vikaryen of Kapellanyen voornnoemd, door

door eenige perſoonen gedaan zullen worden, van wat waardigheit, ſtand, aanzien, rang, en hoog gezag dat die perſoonen zijn, en uyt kracht van welke brieven, genadegunſten, verwachtgunſten, byzondere of algemeene *reſervaatzien* behalven als ze door den aſtand of dood van de bezitters by den R. Stoel openvallen, of van welke benoemingen, eerſte be- den, door ons of den voornoemden Stoel, of op wat andere wijze en om welk inzicht die verleent mogen zijn, of na deezen verleent zullen worden; dat zeg ik, zulke aanneemingen, begeevingen, ſchikkingen, en wat daar by tijd en wijle mag op gevolgt zijn, voor nietig, krachteloos, en van geener waarde moeten gehouden worden. Voorts, ingevalle de gemelde Vikaryen of Kapellanyen, uyt kracht of hoofde van eenige brieven, hoedanige brieven dat het zy, behalven als dezelve Vikaryen door den aſtand of dood van de bezitters by den voorn. Stoel openvallen, aan eenige perſoonen mogten vergeeven worden, of dat 'er bevel gegeeven wierd om ze vergeeven, al waar het zake dat in zulke bevelbrieven van het akkoord, verdrag, en ordonantzie voornoemd, en van de dagtekening deezer Bulle, uydrukkelijk en byzonder gewag wierd gemaakt; dat dan de Deken en het Kapittel voornoemd geenzins gehouden zullen dien perſoon of die perſoonen, denwelken die Vikaryen op de gemelde wijze mogten gegeeven zijn, aan te nemen; en om het niet aanneemen geenzins met enig interdikt, opſchortinge, of banvonnis, mogen of kunnen bezwaart worden: dat het ook niet en krachteloos zal zijn 't geen iemand, op wat gezag dat het zy, weetend of onweetend,

tend, iets hier tegen mogt onderneemen; niet tegenstaande alle Pausselijke Ordonantzien en Dekreeten; en alle inzettingen en gewoonten; al waren die door den eed der gemelde kerke, door Pausselijke bevestiging, of op wat andere wijze dat het zy, bekrachtigt. Het zy dan geen mensch geoorlofd deezen brief onzer ontbindinge, bevestiginge, goedkeuringe, bekrachtiging, goedmakinge, en ordonantzie, te overtreden; of 'er iets, door een roekeloos bestaan, tegen te onderneemen. Indien iemand zich vermeeten mogt zulks te bestaan; die moet weten dat hy in de gramschap van den Almagtigen Godt, en van des zelfs Apostelen *Petrus* en *Paulus*, vervallen zal. Gegeeven te Rome, by *S. Pieter*, in 't jaar van 's Heeren Menschwording 1489, den 7 December, in 't zesde jaar van ons Pausdom. Weshalve wy uwe bescheidenheit door dezen Apostolischen brief beveelen dat gy, of een of twee van uluiden, door u zelve of door iemand anders of meer anderen, waar, wanneer, en hoe dikwils zulks noodig zal zijn, en gyl van wegen den Deken en het Kapittel, of de Burgemeesteren, Schepenen, en Raad voornoemd, daar toe verzocht zult worden, den tegenwoordigen brief plegtelyk afkündigt; den Deken, het Kapittel, mitsgaders den Burgemeesteren, Schepenen, en Raad voornoemd, in het bovenstaande krachtdadige hulpe biedt; en te weeg brengt dat zy, zoo in 't gemeen als byzonder, de geruste bezitting of als bezitting van de gemelde bevestiging, goedkeuring, ordonantzi, en inzetting, naar den inhoud van den tegenwoordigen brief en van de andere voorgemelde brieven, genieten; zonder te ge-

doo

doogen dat zy tegen den inhoud van de gemelde brieven, of van onzen tegenwoordigen brief, door wien dat het zy, ontrufft of eeniger wijze getoort worden: ten welken einde gy alle tegenspreekers, ontruffers, floorders, en wederspannigen, op ons gezag door kerkelijke strafvonniffen en andere rechtsmiddelen zonder op eenig beroep voor hooger rechtbank te lerten zult beteugelen: niet tegenstaande, enz. Gegeeven te Rome by *S. Pieter*, in 't jaar 1489, den 7 December; in 't zesde jaar van ons Pausdom.

Binnen de zelfde kerk was ook een outaar gesticht ter eere van de Allerheiligste Maagd Maria, en *S. Jan Evangelist*. Dit blijkt uit den volgenden Wy brief; daar ook voorgescreeven word op wat dag de wyding van het outaar / en van de kerk zelf / jaarlyks geviert moet worden.

Wy *Jacobus*, by Gods genade Bisschop der kerke van Suda, bekleedende in de Bisschoppelijke zaken de plaats van den Hoogwaardigen Vader en Heer *Guido*, by de zelfde genade Bisschop van Utrecht, doen kond aan alle menschen dat wy in 't jaar des Heere 1315, 's maandags na het oktaaf van Pinxteren, in de kerke van Zutfeen een outaar ingewijdt hebben ter eere van de *H. Maria* altijd Maagd, en *S. Jan Evangelist*: en geordoneert hebben dat het Wyfeest van 't zelve outaar geviert zal worden op Zondag na de vervoering van den *H. Martinus*: ten welken einde wy, steunende op Gods barmhertigheid, en op de voorsprake van de *H. H. Apostelen Petrus en Paulus*, en van alle Heiligen,

ligen, aan alle en iedere Christene geloovigen, die op den gemelden dag daar met ootmoedigheid t'zamen koomen, en met godvruchtigheid en een waarchtig berouw gebiecht hebben, van de boetwerken die hun opgeleit zijn veertig dagen aflags verleenen. Daarenboven hebben wy 's anderen daags op het verzoek van de eerwaardige mannen, den Deken en 't Kapittel der gemelde kerke van Zutfeen, het jaarlijksch Wyfeest der zelve kerke, om beters wille, overgebracht op den Zondag voor S. *Bartholomæus*: doch het Wyfeest van 't outaar en 't koer der zelve kerke hebben wy in de Paaschweek gebragt: en zal de tegenwoordige brief, die met ons zegel gewapent is, tot oirkonde der waarheit dienen. Gegeeven in 't jaar en op den dag als boven.

Hier by is in het jaar 1510. een a'tijddurende kerkdienst gekomen; dewelke in de gemelde kerk dooz eenen Johan Kalfzeler, vooz altijd Vikaris aan het outaar van de eifduizend Maagden en van de H. Maagd Agnes. gesticht is ter eere van den Allmogenden Godt / van de hoogherhebe Maagd Maria, en van de H. Maagd Walburgis. Deze kerkdienst / die in 't jaar 1517. dooz den Bisschop Philips van Borgonje bebestigt wierd / is allereerst begee aan * Johan Slachek.

Ook is 'er in S. Walburgs kerk een Broederschap geweest; zoo als we uyt de volgende Bulle leeren.

Julius (8) Bisschop, de Dienaar van Gods Dienaaren, ter eeuwige gedagtenisse der zake.

* Uyt den Fondaatzi-brief.

De diepte van de voorzienigheid der Goddelijke Majesteit, binnen geene paalen en geen schut besloten zijnde, bestiert en beschikt op eene onbegrijpelijke wijze zoo wel de hemelsche als aardsche zaken: zoodanig dat ze die zaken, dewelken voor de zaligheid van 't menschelijk geslacht dienstig zijn, door zekere haare Bedienaars in de gemoederen der menschen doet vloeyen; en hun ook tijdelijke goederen bezorgt, door de welken zy in staat gestelt worden om godvruchtige werken te doen. Daarom is het dat wy, die door de zelfde voorzienigheid het ampt van Opperpriester, hoewel onwaardig, op aarde bekleeden, gaarne acht geeven op zulke dingen, dewelken dienstig zijn voor den welstand van alle doch byzonderlijk van deftige kollegiale kerken, en van de personen die de Goddelijke diensten aldaar vlijtig bywoonen: daarom is het ook dat wy zulke dingen, dewelke tot Gods lof en de vermeerdering van den Goddelijken dienst gedaan worden, op dat ze ten allen tijde bestendig en in volle kracht mogen blijven, als we daar toe verzocht worden, gaerne met de Pausselijke bevestiginge bekrachtigen; en dat we de Christene geloovigen door afluaten en quietscheldingen aanzetten om 'er de behulpzaame hand aan te bieden; op dat zy door de tijdelijke goederen, die zè zullen uytgereikt hebben, mogen verdienen met de eeuwige zaligheid beloont te worden. Van wegens onze beminde zoonen, den Deken en het Kapittel, mitsgaders de Vikarissen en vordere Geestelijken die alrijdduurende ampten in S. *Walburgs* kerke binnen de stad Zutfen bezitten, is ons niet lang geleden een verzoek voorgedragen

van dezen inhoud; dat zy, door eenen yver van godtvruchtigheid gedreeven, in de voorn. kerke, ter eere van S. *Walburgis*, onder wiens aanroepinge dezelve keik gesticht en ingewijdt is geweest, een Broederschap opgerecht en ingestelt hebben; in welk Broederschap ook eenige personen aangenomen en opgeschreeven worden, die tot den schoot der gemelde kerke niet behooren: dat zy daarenboven tot vermeerdering van 't zelve Broederschap en den Goddelijken dienst onder andere zaken geordoneert en ingestelt hebben dat de Broeders, die by tijd en wijle in dat Broederschap zullen aangenomen worden, gehouden zullen zijn te betaalen vierdhalve Rhynsche guldens; om tot dagelijksche uytdeelingen aangeleit te worden: welke uytdeelingen alleenlijk aan de genen zullen uytgereikt worden, die de Goddelijke dienften in de gemelde kerke bywoonen. En hier door geschiedt het dat de Kanonnikken, en die eenige waardigheit of andere kerkelijke amptem in de gemelde kerke bekleeden, door dezelve uytdeelingen aangelokt, zich naarstiger toonen om de Goddelijke dienften aldaar by te wonen: en verder dat ze noch eenige geoorlofde en eerlijke inzettingen en ordonantzien uytgegeeven hebben, die den welstand van 't gemelde Broederschap betreffen. Weshalve wy van wegen den Deken, het Kapittel, de Vikarissen, en de vordere Geestelijke Amptenaaren voornoemd, met alle nedrigheit gebeden zijn dat wy ons zouden gewaardigen de oprechting, instelling, inzettingen en ordonantzien voornoemd, op dat ze des te beter stand mogen houden, met de Apostolische beveltinge te bekrachtigen, en vorders voor
het

het bovenstaande te zorgen. Zoo is het dat wy, den Deken en 't Kapittel, mitsgaders de Vikarissen en de vordere geestelijke Ampten naaren voornoemd, en ieder persoon van 't Kapittel in 't byzonder, van alle banvonnissen enz. (zoo als boven) ontslaande, de oprechting, instelling, inzettingen en ordonantzien voornoemd, by den inhoud dezès door eene Apostolische bevestiging bekrachtigen en goedkeuren; en daar by alle en iedere gebreken, die in den gemelden brief ingeslopen zijn, goedmaaken. Daar by ordoneeren en verklaaren wy dat de tegenwoordige Deken, Kanonniken en Vikarissen der gemelde kerke, of die het dan zullen zijn, mitsgaders die daar andere altijddurende kerk-ampten bezitten, alle de inkomsten die uyt het gemelde Broederschap van tijd tot tijd zullen koomen, zullen mogen aanleggen tot dagelijksche uytdeelingen; dewelken aan de geenen, die onder hen de Goddelijke diensten in dezelve kerke bywoonen, naar de hoedanigheden der personen, zoo als ze tot nu toe uytgedeelt zijn, zullen mogen uytgereikt worden. Daarenboven dat de tegenwoordige Broeders van 't zelve Broederschap, en die het by tijd en wijlen zullen zijn, die in de vasten en op de anderen dagen als de kerken binnen en buiten de stad (Rome) staande van de geloovige Christenen om (9) af te laaten te verdienen bezocht worden, zeven outaaren of godvruchtige plaatzen ter plaatze daar de Broeders dan zullen woenen (welke outaaren of godvruchtige plaatzen van de Broeders zelf zullen gekooren worden) dat zeg ik de Broeders die de gemelde zeven outaaren zullen bezoeken, en het gebed des Heere en de

Engelsche Groetenis aldaar met godvruchtigheid zullen leezen, dezelfde aflaten en quijtscheldingen van zonden zullen verkrijgen, dewelken zy verkrijgen zouden, indien ze de kerken binnen en buiten de stad (Rome) staande op dezelfde dagen bezochten; en alles metterdaad volbragten, 't welk ten dien einde vereischt mag worden. Daarenboven, indien de Broeders, of iemand van hen, zich naer eenige plaatzen quamen te begeeven, die door ordinaris gezag onder het kerkelijk interdikt zijn gestelt; dat zy aldaar behalven op Paaschdag, en zonder iemands nadeel, alle kerkelijke Sakramenten zullen mogen ontvangen; en de lichaemen der zelve Broederen, indien ze daar ten tijde van het interdikt koomen te sterfen, vryelijk en zonder te misdoen eene kerkelijke begraaffenis, doch zonder eenige lijksstaatze, mogen hebben. En op dat de godvruchtigheid der geloovigen tot de zelve kerk noch vieriger worde, en de geloovige Christenen die kerk met behoorlijke eerbewijzingen bezoeken; en 'er tot het pleegen van hunne godvruchtigheid des te liever 't zamenkoomen; eindelijk op dat ze de behulpzaam hand tot het boventtaande des te graeger uytsteeken hoe dat ze daar voor, door de gave der hemeliche genade, een grooter verquiking in zich zelve bevinden, zoo ordoneeren en verklaaren wy dat dezelve Broeders, en alle andere geloovige Christenen, die met een waarachtig leetweezen gebiecht hebbende de voornoemde S. *Walburgs* kerk op de vier feestdagen derzelve Santinne, te weeten van haar overlijden, aankomste, en eerste en tweede vervoering, met godvruchtigheid bezocht,

en tot het bovenstaande de behulpzaame handen uytgesteken zullen hebben, voor ieder van die feestdagen, als ze zulks gedaan zullen hebben, van de boeten die hun opgeleit zijn, twintig jaaren en ook twintig vastens afflags en quijtscheldinge zullen hebben: 't welk wy alles op het zelfde gezag als boven, en by den inhoud dezes, ordoneren en verklaaren; niet tegenstaande alle Pausselijke konstitutien en ordonantzien, en alles wat hier tegen strijden mag. Doch wy begeeren, indien de zoodanigen die *S. Walburgs* kerk aldus bezoeken, en de behulpzaame hand ten voorschreeven einde uytreiken, of om eene andere reden, eenigen anderen (10) aflat voor altijd, of voor eenen tijd die noch niet verstrecken is, van ons verkreegen hebben; dat dan de tegenwoordige brief, raakende den gemelden aflat van twintig jaaren, van geene kracht en waarde zal zijn. Het zy dan geenen mensch geoorlofd enz. Gegeven te Bolonje, in 't jaar 1506, den 29 January, in 't vierde jaar van ons Pausdom.

Doch op dat de Kanonnikken en Dikarissen den grooten en hoogloffelijken Heere het dankoffer en de offerhande des geklank met des te minder moeite zouden opdraagen / heeft men hun behalven de hooraalen noch drie hoergezellen toegevoegt. Deze ordonantzien omtrent de hoofdkerk en haare loontrekken de Bedienaars zijn al gemaakt / toen het geloof hier eerst begon op te koomen; en de eerste Apostelen van ons Vaderland den Christelijken Godsdienst in dit landschap verkundigden. Maar als 'er aan den boet van de stad als een andere stad begoft op te koomen;

men; zoo dat alle de ingezetenen door eenen Priester niet geregeert kosten worden / en de kerk door zoo eene menigte al te klein was; is 'er in den nieuwen aanwas van de stad eene nieuwe kerk getimmerd / en op den naam van den H. Nicolaus ingewijdt. De Priester / die het bestier over deze kerke had / wierd door den Graaf van Zutfeen gekoozen. In dezelve kerke was een kerkdienst van S. Agatha en het Medelijden der H. Maagd Maria ingestelt; wiens Bedienaar / die door den Pastoor en de Verwers gekoozen wierd / verplicht was om 's bypdags de H. Offerhande op te draagen. Ook waren in de zelve kerke de volgende Vikarjen gesticht:

Vikarjen.

1. De Vikary van 't H. Kruys; dewelke door Karel V, als Graaf van Zutfeen / met de toestemminge van den Utrechtschen Kerkevoogd / in 't jaar 1545. aan het Pastoors-ampt gehecht / en aldus te niet gegaan is.

2. - - - van den H. Apostel Andreas; die ook ter benoeminge van den Graaf plagt te staan.

3. - - - van S. Anna; wiens Bedienaar tot het leezen van twee Missen ter week verbonden was; en door den Pastoor / de Kerkmeesters / en het Broederschap van S. Anna verkooren wierd.

4. - - - van S. Antonius; wiens Bedienaar gehouden was de heilige Altaar-geheimenissen tweemaal ter weeke te verrichten / en alle de diensten van het koer by te woenen. Hy wierd door den Pastoor / de Kerkmeesters / en het Broederschap van S. Antonius aangestelt.

5. - - - van de Allerheiligste Maagd Maria:

ria: welke Dikary haare plaats had in de kapelle / die dicht aan de kerke stond: en wienſ Bedienaar driemaal ter week den Goddelijken dienst verrichte. Daar by moſt hy op de feestdagen van **S. L. Drouw** / van de **H. H. Apogtelen** / en van de **H. H. Michaël**, Johan den Dooper, Laurentius, en Magdalena, de eerste Messe onder de Metten leezen. Deze Dikary had vette inkomsten; en stond in het jaar 1571. ter vergeebinge van Johan en Dideryk van Keppel, en Karel van Steenberg.

Op dat de rampspoedige menschen geen ^{Gasthuy-} hulpe zouden ontbeeren / en de ellenden niet ^{zou.} eenwigduurend zouden zijn; hebben onze voorzouders / door eene godbzuchtige barmhertigheid gedreeven / verscheide Godshuizen opgerecht: want / daar zy zoo mild waren geweest om den Bedienaaren van Christus rijkelijke inkomsten te bezorgen; hebben ze ook niet karig willen zijn om Christus zelf in de armen te hoesteren. Ik zal slechts die Godshuizen aanhaalen / dewelke de meeste opmerking verdienen: onder dewelken de volgende zekerlijk eene plaats hebben.

Heeren Borrenhofs oude-manhuys; 't welk ik allereerst vermeld vinde in een parkementen brief van 't jaar 1404.

S. Elizabeths gasthuys / anders 't nieuwe gasthuys genaamd; 't welk voornamentlijk geschied is door eenen Egbert Kreynk. Op het aanhouden van den zelven Egbert, en het verzoek van Antoni Iseren en Geraard vander Voerst, heeft het Kapittel in 't jaar 1449, 's daags voor **S. Jan den Dooper**, toegestaan dat 'er in de kapelle van 't gasthuys een oustaar zoude opgerecht en ingewijd worden.

Dewijl de akte dezer vergunninge eenige ordonantzien en booswaarden behest; zal her niet ondienstig zyn dezelve alhier te laten volgen.

Wy Deken ende Capittel der Kirken van sente Walburgen to Zutphen doen kont ende bekennen mit desen apenen brieven voer ons ende voer onse nacomelighen, dat wi Gade van hemelic to lave ende to eren, om den dienst Gades te vermeren, ende mede omme ernsthaftighe versuete ende beden der Verwaerres des nyen Gasthuys der heylige Weduwen Sinte Elisabeth in der older Stat van Zutphen in onsen Kirspel gheleghen consentiert, toeghelaten, ende belieft hebben, consentieren, toelaten, ende believen avermits desen teghenwoerdighen brieve, dat die Gastmeisters ende Verwaerre des Gasthuys voirsz. in den voirghenoemden Gasthuus een altaer moegen laten consecreren, ende wiën, ende dat voert berenten moeghen tot enen *Beneficien* ofte *Officium*, hoe dat den Verwaerres des Gasthuus voirsz. dat best dienen ende even comen sal: mit voirwaerden of dat altair tot enigher tijt een *Beneficium* worde, dat wi Deken ende Capittel voirsz. ende onse nacomelighen dan ten ewigen daghen die Collacie ofte ghifte daar van hebben soelen. Mer weert sake dat dat een *Officium* blijft, so soelen die Verwares des Gasthuys voirsz. inder tijt ons den Priester, den si dat *Officium* bevelen wille, te voren praesentieren, ende soe sal die Priester sijn jurament doen ons ende onser kirken truwe ende holt te wesen, ende die Priester inder tijt sal staen onder obediencien, ende berichte ons Dekens ende Capittels voirsz. beheltlich doch, dat

at die Verwaerres in der tijt des Gasthuys voirsz. en Priester ofzetten moeghen, wanneer si willen, ende alsoe dicke ende vaek, als hen dat nut ende oerbaerlick sal duncken wesen, ende enen anderen Priester dat *Officium* weder bevelen, welke Priester altijt sijn jurament te voeren doen sal ons ende onser kirken truwe ende holt te wesen, ende die Priester, den dat *Officium* soe bevalen werdt, sal altijt staen onder bericht ons Dekens ende Capittels, gelijc voirsz. steet. En weert sake dat in onser kirken interdickt queme, so en sal die Priester des Gasthuys voirsz. niet celebreren, noch Misse doen, mer hi sal mit ons interdickt holden als sich dat doch in de rechte gheboert. Voert so en salmen in den voerghenoemden Gadhuse gheen Misse doen dan mit beslatenen doeren, ende daer en sal oick niemant van buten inghelaten werden die Misse te hoeren, dan die in den Gadhuse wonachtich sijn sonder arghelift. Voert soe moghen die ghene die in den voirsz. Gadhuse wonachtich sijn biechten den Priester des Gasthuys voirgh. of anders waer daer hen best ghenughet, ende die Priester des Gasthuys voirsz. mach die armen ende voert alle die ghene, die in den voirsz. Gadhuse wonende sijn, of in toekomende tiden noch wonende soelen werden, berichten mitten heilighen Sacrament, uytghesecht als si bedrede of in hoeren lesten sijn off ligghen. Voert so gheven wi allen den ghenen die inden voirsz. Gadhuse wonende sijn, of naemaels soelen wonende werden, oeren hoersam vri ende quyt, daer voer soelen die Verwaerres inder tijt des Gasthuys voirsz. ons ende onse nacomelinghen gheven jaerlix erflic ende ewelic ende op Paeschen betalen enen Zutphenschen Schilt, als men

binnen Zutphen jaerlix ghist van pensien ende van hueren, beheltlich doch dat tot welker tijt die Verwaerre inder tijt des Gasthuys voirsz. ons ende onse nacomelinghen enen Zutphenschen Schilt erfliker renten, den men niet loesen en mach, ghevest hebben, so sal dat Gasthuys voirsz. van den voerghenoemden olden Schilt jaerlix erfliker renten voertan onbelast wesen, ende bliven. Voert soe en soelen die Priester des Gasthuys inder tijt, noch die Gastmeisters noch niemant van oeren weggen, tot gheenre tijt daer nae staen enighe vorder Privilegien van onsen alreheilichsten Vader den Pauwes van Romem, van Cardinalen, Ertzbisshoppen ofte Bisshoppen te verwerven. Ende weert sake dat si of yemant van oere weggen sonder argheleest heymelic of apenbaer dat hier en baven deden, soe sal al dese onse believinghen voirsz. van gheenre weerden wesen, ende aldan moeghen wi, ende onse nacomelinghen den Priester ende Gastmeisters des Gasthuys voirsz. doen verbieden, dat alsulke dienst, alsdan in den voergh. Gasthuysse niet meer en geschie sonder yemants wederleggen. Voert so en sal die Priester des Gasthuys voirsz. in onser Kirken niet komen als men die ghetiden singhet, ende den dienst Gades aldaer duet, hi en hebbe an sijn religie ende habijt ghelijc dat die *Vicarii* ende *Chorisocii* in onser kirken doen, beheltlic ons en onser kirken alle oers rechten, alle argelieft, ferspell, ende quade behendicheit in allen ende ygeliken punten des briefs claerliken uutgesecht. In oirkonde ende tuchnisse des so hebben wi Deken ende Capittel voirsz. voer ons, ende voer onse nacomelinghen, ons Capittels zeghel an desen brieff doen hangen. Ende wy *Engbert Kreyng*
als

als een mede stichter des Gasthuys voirsz. ende *Anthonis Yseren*, ende *Gheryt vander Voerst* Kircmeisteren in der tijt der groter Kircken van Zutphen, ende Gastmeesteren, ende Verwaerre des Gasthuys voirsz. bekennen voer ons ende voer onse nacomelinghen, dat alle punten voirsz. bi onsen willen, weten, ende consent ghedingt, ende ghesiet sijn, ghelijc alst voirsz. steet, ende hebben des to tughe onse Seghele mede an desen brief ghehanghen, welker brieve sijn twee van woerde to woerden alleens sprekende, daer wi Deken ende Capittel voirsz. den enen aff hebben, ende die Verwaerre des Gasthuys voergh. den anderen. Ghegheven in den jaer ons Heren dusent vier hondert neghen en vier-tich, op Sinte Johans avont Babtisten, geheiten *Nativitas*.

Het gasthuys / dooz de wandeling Spitaal genaamd / had jaarlijks groote inkomsten / enz. De andere Godshuyzen zal ik nu ongemeld voorby gaan.

Dan was 'er noch een armen-huys / Keppels gasthuys of Keppelmans Huyzinge genaamd : 't welk Everhart van Keppel, Kanonnik van S. Walburgs kerk te Zutscen / in 't jaar 1415. opgerecht heeft. Wy zullen hier wederom de stichting en ordonantzien van dit gasthuys laten volgen :

In den name des Heere, Amen. In 't jaar 1415, in de achtste inidktie, 's vrydags, den 10 Mey, ten tijde dat de Pauffelike Stoel open stond, is voor de eerwaarde en bescheidene mannen en Heeren, *Bernard Hendriksz. Deken*, *Johan van Stamprade*, *Johan ter Poerten*, *Reinier Jegher*, en *Tydeman van Angeren*,

Geren, Kapitulaire Kanonnikken van *S. Walburgs* kerk te Zutfeen, die in de Kapittelplaatze der zelve kerke, onder de plegtigheden van de Misse Kapittels-gewijs vergadert waren, in de tegenwoordigheid van my openbaar Notaris, en van de onderschreeve getuigen die daar toe geroepen en verzocht waren, in eigen persoon verscheenen de eerbare man en Heer *Everhard van Keppel*, Kanonnik der zelve kerke, by zijne zinnen en verstand zijnde, en gezond van lichaam: dewelke na een rijp en naerstig beeraad, genegen zijnde om de weereldsche zaken tegen de hemelsche en de vergankelijke tegen de eeuwigduurende te verwisselen, op hoope van een eeuwige vergelding, tot een hulpmiddel voor zijne ziele, en voor de zaligheid der zielen van zijne vrienden, ouders, en weldoenders, zuiver en eenvoudig, door geen geweld, vreeze, bedrog, list, of slinksche streeken zoo als hy verklaarde bedrogen, zijn erf en huys, dat in de stad Zutfeen, onder het Stift van Utrecht, van de eene zijde gelegen is beneden het huys van *Geraard Stuveberg*, en aan de andere zijde beneffens de Straat *Saltmarket*, en voor deezen van *Geraard ten Brinke* bewoont is geweest, met alle deszelfs rechten en vorder toebehooren, volgens de wijze, de form, en den inhoud van een pampieren ceeltje, 't welk hy den voornoemden Heere *Johan van Stamprade* overgaf (die hetzelfde aldaar overluid met eene verstaanbaare stemme oplas, en wiens inhoud hier beneden van woord tot woord zal uytgeschreeven worden) met eene eenvoudige, onwederroepelijke, en eeuwige gifte, hoedanig die tusschen leevende personen gedaan word en gewoon is gedaan te worden, aan de

de armen van *Christus*, en aan de outaaren van de H. H. Drie Koningen en van den H. Apostel *Bartholomeus* die in dezelve kerke staan, vryelijk gegeven en geschonken heeft. Ook heeft de gemelde Heer *Everhard* van het zelve huys en erve, door het werpen van eenen halm, ten behoeve en voor't gebruyk van de voornoemde *Christus* armen en outaaren, vrywilligen afstand gedaan, en ze volkomentlijk overgegeeven. En hy verzocht vorder op de Heeren, den Deken en Kanonniken voorn. dat zy de gemelde gifte, die hy op de gezeide wijze gedaan had, wilden goedkeuren en bevestigen. Daar op hebben de Deken en het Kapittel, na een wijle beraads, en ook in de tegenwoordigheit van de Heeren *Johan van Schoonhove* Vikaris van 't outaar der Drie Koningen, en *Lodewyk Ortwinus* Vikaris van S. *Bartholomeus* outaar, die het zelve huys volgens de volkome form en inhoud van der gemelde ceel voor zich zelve en hunne opvolgers aangenomen hebben, de voornoemde gifte goedgekeurt en bevestigt; en op my Notaris verzocht dat ik over het bovenstaande eene openbare akte of meer openbare akten zoude maken. Nu de inhoud van de pampiere ceel waar van boven gewag is gemaakt, volgt hier van woord tot woord, en is dusdanig: *Ik Evert van Keppel* Cononic Sunte Walburge Kerke t'Zutphen mijn huus gheleghen te Zutphen ander eenre syt by *Gert Stuvemberchs* huse, ende an die ander syt an den Saltmarkt streckende op der Stats muren, dat alleer *Gert ten Brinke* plach toe te hoeren, dat gheve ic beneden den solren mitten vorsten kelren tien olden armen luden, vijf an die ene syt vrouwen
per-

personen toe *Stuvenberchs* huyswert, die oeren ganck hebben soelen to der heymelicheit doer steliiken, ende der heymelicheit, ende des rumes daar binnen te bruken tot oere noetdroft; en vijf an die andere syt mans personen op ten kelre malc mitter heymelicheit, die daer toe hoert bisonder, ende al enighen luden; in al sulken ghevoeghe soe wat die armen daer in brenghen, die daer ontfangen warden, dat sal daer bliven voer die ander die daar in den huys sint. *Secundo* dat huys baven den armen aling mit synen toebehoer, en mit den achtersten kelre, ende dat stelleken tens den kelre, dat sollen hebben twee *Vicarii* voer hoer, en voer hoer nacomelingen besitter oerre Altaren daer alle weghe toe te hoeren, welke *Vicarii* daer voer sollen holden dat huys in dake, ende in gueder waringhe baven en beneden, ende alle oncoft, die daer comt op dat huys buten last der armen, daer beneden woent, ende die selve *Vicarii* soelen wesen des berichtens, die armen daar uyt, ende in te setten, wanneer daer ledighe steden sint, of die den huse niet ghedelike en sint. Ende en konnen si des niet eens ghewesen, soe sal den Deken van Zutphen daer een Aerman toe wesen, mit welker stemmen dat hi toestaet, die sal voergaen; en die selve *Vicarii* soelen elc een halve pont gheven den armen te volste hoere barninghe jaerlix; voert waert sake dat dat huys mit hulpe Gaidis, ende gueder luden rente crege, daar sollen dese voerghenoemde *Vicarii* des huses den armen barninghe mede werven, die like te deylen voer by de man ende wijf, ende gheen vuer meer to hebben dan twe, dat is te verstaen een voer die mannen, en een voer die vrouwen.

wen, en oft si meer cregen dan barninghe daer soelen si searp bier mede verven, die like to deylen voer dat huys, ende voer die ghene die daer siec in legghen, ende den oer noetdroft daar af te doen. En weert sake dat die *Vicarii*, die dat anneemen, ende die ene van den twee daer niet en sete, so sal die ander dat halve pont betalen van des absenten wegghen jaerlix, ende dat huys bruken also langhe, dat hy vollenkomeelic die cost weder hebbe, die hi daer an ghelecht heeft, ten were dat om die absente vernueghede dan dat hi oen inneme, ende hier en sal oen gheen orloch des Dekens ende Capittels vanden, dat he absent wesen mach, scade an doen, ende bleve die absent langher dan een thalf jaar na maninghe Dekens ende Capittels, soe moeghen si daer een ander in die stat setten sonder syn wedersegghen. En weert sake, dat der *Vicarii* daer gheen en sete, ende absent bleven een vierdeel jaers na maninghe Dekens ende Capittels, soe moghen die Deken ende Capittel dat huys twee anderen Vicarien gheven in allen gevoeghe, als voorschreeven is; voert waert sake, dat daer een putte worde gemaket, den sollen si ghelike bruken doer dat huys boven ende beneden, ende den solden die *Vicarii* voert an holden ghelijc den huse, en wie dit anneemt, die sal des een schijn gheven voer den Deken en Capittel voer oen ende voer sine nacomelinghen, dit vaste to golden onder ene peen van vervalde des huys, ende vijf olde schilden, welke schilde wesen soelen Dekens ende Capittels te behoef honre buken opten chore, is dat si na maninghe Dekens ende Capittels binnen een vierdeel jaers daer nae den huse niet vol en doen, als voerschre-

schreven steet. Ende voert waert sake, dat dat huys verbrande, ofte neder storte, ofte anders van onghewalle verdorve haestelike, so soelen si onbehaelt wesen van alle peenen; Ende wolden si weder dan daer op timmeren, dan stonde in horen wille toe behoef oere Altaren.

Dit alles is gedaan te Zutfeen, in de Kapittelplaatze van *S. Walburgs* kerk voornoemd, in het jaar, in de indiktie, op den dag, in de maand, op de uure, als boven; daar tegenwoordig waren de bescheidene mannen en Heeren, *Pieter van Lare*, *Johan Goddsmits* (*Johanne Aurifabri*) *Herman van Koesveld*, Prieters en altijddurende Vikarissen in de voorn. kerke; en een groot getal andere geloofwaardige getuigen, die by het boventsaande verzocht en geroepen waren.

En ik *Wernerus Glazemaker*, Klerk onder 't Bisdom van Utrecht, en door Pausselijk gezag openbaar Notaris, enz.

Mans Kloosters.

Preekheeren klooster.

Het eerste stond in 't midden van de stad / op den slaker oever van den Driet Berkel; en wierd van Dominikaanen bewoont; die men anders Preekheeren noemt. Dit klooster kent vooz zijne Stichtster *Margareta*, de dochter van *Guido Graaf van Vlaanderen*; die met *Reinok I, Graaf van Seiderland en Zutfeen* / was getrouwt; en in 't 21 jaar der dertiende eeuw naar den hemel is verhuift. Daar zijn 'er die met *Aquilius den Graaf Reinold* zelf vooz den Stichter houden; en *Slichtenhorst* schryft ook dat hy / ober het verlies van zijne vrouwe getroffen / dit klooster

ter deed opbouwten in 't jaar 1292. *Chang* is het de verblijfplaats der Zanggodinnen; die boozhenen by *S. Walburgs* kerkt gehuystbest waren.

Het verdrag is noch booz hande / 't welk tusschen het Kapittel en Adriaan de Mera, algemeen Diktaris der Nederlandische Provincie / upt naame van dit Konvent / in 't jaar 1489. aangegaan is. In dit verdrag word bedongen dat ze aan niemand / zonder boozgaande bergunninge van 't Kapittel / de *H. Kommunie* zullen upreiken / van aan de *Monniken* van 't Konvent; en aan de *Tertarissen* van * *S. Dominicus* *Order*; die van binnen in 't wit van buiten in 't zwart gekleed gaan / en onder de gehoozzaamheit van de *Order* leeven.

In een tweede verdrag / dat den 8 Augusti 1392. dooz bemiddeling van Willem van Kleef Hartog van *Seiderland* ingegaan is / word gehandelt van eene somme geids / de *Kanonijke portzie* genaamd / bestaande in hier ponden gangbaare denieren; die ze jaarlijks / upt hoofde van de *begzaaffnissen* / op den dag van den *S. Martinus*, of binnen 't oktaaf / aan 't Kapittel moften opbrengen.

Het tweede klooster / *Galilea* genaamd / Minnebroeders klooster. was aan den ingang van de stad by de *Laer* der poort gelegen. Het was in het 1455. dooz de *Kreyngen* gebouwt / en wierd van die soort van *Francisnaanen* bewoont / die om de ondergouding van den strenger regel *Observanten* genoemd worden. Maar om dat onze *Broeders te Lutteen*, het zijn de woorden van *Gonzaga* †, zoo in byzondere vermaningen als open-

* Dat zijn menschen, die naar den derden Regel van *S. Dominicus* leeven.

† In *Originib. Seraphicæ Relig.* pag. 3.

baare predikaatzien, vry krachtig tegen de kettery uitvoeren; zijn de begunstigers der zelve kettery daar door zoo boos geworden dat ze dit Konvent, 't welk door een deel vrome en Katolijke burgers even buiten de stads vesten in 't jaar 1455. opgebouwt was, in 't jaar 1572. gansch afgebroken en onder de voet gesmeeren hebben. En 't staat te weten dat dit Konvent onder de Vergaderinge der Keulsehe Provincie behoorde.

Nonnekloosters.

Daar waren vijf Nonnekloosters:

't Eerste wierd van twaalf Maagden bewoont / die naer den derden siegel van S. Franciscus leefden en den Raad tot P. oviers hadden. Het ampt van ordinaris klooster-bezoeker was den Gardiaan van 't klooster Salsleen opgedragen. Het wierd Spitaal genoemd naer het naastgelegen gasthuys; 't welk die Maagden met eene Christelijke liefde bedienden. Ook is de helft van het klooster in 't jaar 1663. aan 't zelve gasthuys voor vierduisend gulden verkocht; na dat de andere helft al verkocht was voor 2800 gulden. De eerste ophomste van het klooster is niet bekend; en ik heb geen ouder brieven raaken de dit zelve klooster gezien / als van het jaar 1381. Gelmera Schimmelpenning, de laatste Mater of kloosterboogdes / heeft het bewind gevoert in 't jaat 1572.

Het tweede Nonneklooster-

Het tweede Nonneklooster wierd ook van zulke Tertziarissen bewoont; doch die onder het Kapittel van Utrecht stonden. Wegens dit Konvent heeft de Hoog- edele Heer Kantenburg

nenburg op het volgende bericht ter hand gesteld: Arnolda, de dochter van Heer Wouter Keppel, heeft met hare dochter Johanna, die zij by den Ridder Willem van Yzendoorn gewonnen had / tot het opbouwen van dit klooster gegeven zekere huyzing / die zij te Zutfeen had staan. Dit klooster wierd daarom Yzendoorn genoemd / en op den naam van de H. Maria Magdalena ingewydt. Het is noch in zijn geheel: maar zoodanig dat het een Wapen doorgang heeft; om dat 'er in de trouwe versterkinge van de stad eene poort door geslagen is. In 't jaar 1548. wierd het van 35 Zusteren bewoont.

In 't jaar 1571. was Marcellus Paente de Pater of Overste van dit klooster; zijnde van beroep een Broeder van goeden wille uit het klooster Hulsberge. De Mater, of Kloosterhoogster / was Andriesje Bentink genaamd. Het ampt van Kloosterbezoeker wierd door den Generaal benevens de Vaders van de Monnebroeders Ouder bekleedt.

In het derde woonden ook heiligetijze dochters van den zelfden Regel en Vergaderinge; die de H. Catharina voor Patronesse aangenaam hadden. Het wierd Heer Hendriks klooster genoemd naar den eersten Overste / Hendrik van Heusden; van wien het volgende in het leven van den eerwaardigen Vader Dideryk van Heusden te lezen staat: Daar was een Kapellaan, een Zwollenaar van geboorte, en Heer Hendrik van Herxen genaamd. Deze Van Heusden, door de geur der deugden van den godvruchtigen Dideryk van Herxen getrokken, heeft eene plaats in 't Fraterhuys te Zwolle gekreegen. Naderhand is hy te Zutfeen toe-

Overste der Zustersen aangesteld; en heeft daar zoodanige voetspeuren van deugden nagelaten; dat het huys aldaar naer hem is genoemd, en die benaming tot den tegenwoordigen dag toe behouden heeft. Dit huys was door zekere weduwe / met naame van Wulves, upt eene goddzuchtige mildadigheid aan de boozn. Maagden geschonken; 't welk de reden is / dat het ook de benaming van Wulfshuys gekreegen heeft. Als de gemelde weduwe van het huwelijks juk ontslagen was; heeft zy onder de bestieringe van den eertw. Vader Johan Brinkherinks een religieus leven in de weereld geleidt. Dit staat alzo in de Naamrolle der Geraards-zustersen van Debenter aangedekend; onder welke Zusters haare dochter / Elizabeth van Wulves, eene bande allereersten en vermaardsten is geweest. De gebouwen van dit klooster zijn ook noch in huu geheel / maar in twee huzingen verdeeld. Het eene gedeelte word door een pesthuys gebruikt. In 't andere is het gasthuys geplaatst / dat van ouds de Beyer wierd genoemd: maar nu den naam van 't gulde gasthuys draagt. In 't jaar 1505. was Margareta Menninks de Bedienaresse of Mater van dit klooster / en in 't jaar 1572 Hadwyg Kuyzers.

Geraard Wolf, een Zurssemer / en een broeder van S. Jans Kamp, was in 't jaar 1571. de Pater of Overste van Heer Hendriks-klooster. De Generaal / met de Vaders Minnebroeders / was de kloosterbezoeker. In 't zelfde jaar woonden hier 30 Zusters.

Vierde.

Het vierde wierd het Rondeel genoemd / om dat het op 't Rondeel van de stads vesten was gebouwt. De Maagden / die 'er huys hielden /

den / waren dooz gene kloostergeloften gebonden; maar alleenelyk dooz den band van liefde met Godt en malkander vereenigt: en stonden onder het bestier der meergemelde Broederen van Deventer.

Het bysde / dat onder dezelve Broederen ^{vijfde.} ende bescherminge van S. Agnes stond / wierd Admans huys genoemt / en van 't zelfde slag van Maagden bewoont: over dewelken eene Antonia van Apeldoorn in 't jaar 1572. het ampt van Mater bekleedde. Ik zal hier uyt de parkemente pampieren van * S. Walburgs kerk den volgenden byef opgeeven; die wegens den staat van dit konvent eene nette kennis geeven zal.

In den naame des Heere, Amen. Tot lof en glorie van den Almogenden Godt, en des zelfs allerheerlykste Moeder, de H. Maagd *Maria*, mitsgaders van de zeer heilige Martelaresse *Agnes*; en vorders tot bewaring en cieraad van de welruikende rooze en fonkerende lelie des maagdoms; daar by op het byzonder en uyt-drukkelyk aanhouden van den Doorluchtigsten Vorst, onzen Heere en Begeever *Adolf*, Hartog van Gelderen en Gulik, en Graaf van Zutfeen; en van de aanzienelyke en voorzigtige mannen, de Burgemeesteren en Raad, en om andere wettige redenen; zoo hebben wy, de Deken en 't Kapittel der kollegiale kerke van *S. Walburg* te Zutfeen, onder het Bisdom van Utrecht, tot het bouwen en inwijden van eene kapelle in 't Zusterhuys of Konvent van *S. Agnes*

* In 't Latijn staat, e membranis Walburgii: maar ik meene dat het moet zijn Walburgis, of Walburgicis. *Ver-*
maelder.

voornoemd, door de wandeling *Admansbuys* genaamd, onder onze Parochie, onze toestemming, medestemming, en gunst op de volgende voorwaarden, bedieningen, manieren, en vormen gegeven en verleent; zoo als wy dezelve by den inhoud dezes geeven en verleenen. Ten eerste dat de Zusters van 't gemelde Konvent de magt zullen hebben, en reeds hebben, om op te rechten en te bouwen, of te doen oprechten en bouwen, de kapelle en outaaren boven vermeld; met een klokhuis, klokje, kerkhof, en al het vordere tot eene kapel behorende; voor zich zelve, en voor die by haar inwoonen, en 'er de kost koopen; als mede voor haare gasten, en de Religieuzen, en godvruchtige personen, van buiten koomende. Vorders dat de gemelde Zusters de magt zullen hebben om voor haar zelve en voor de gemelde personen door haaren Biechtvader, of door een ander bequaam Priester of andere bequaame Priesters, zoo op feest- als werkdagen, te laten Missen leezen, Sermoenen doen, en de vordere Kerkdiensten verrichten; zelfs ook om de Sakramenten des outaars en des laatsten Olyzels, en wat vorder nootzakelijk is, door dezelve te laten bedienen, en met behoorlijke eerbiedigheid bewaaren en berechten: zoodanig dat ze geenzins verplicht of verbonden blijven om de Parochie of Moederkerk te bezoeken, en iets aan dezelve te betaalen. Vorder dat de Missen, Vespers, en andere getijden op de hoogste feestdagen, hoogtijden, en dubbelde Heiligendagen, met volkome uytfluitinge nochtans van onze Parochianen, en alleenlijk voor de voorgemelde personen, in de zelve kapelle met

geslote deuren plegtelyk en met luider stemme zullen mogen gedaan en gezongen, en van ieder een, die ze uyt godvruchtigheid wil bywoonen, gehoord worden. Wijders dat de Biechtvader of Overste, dien de Zusters zullen kiezen of aanneemen, ons, dat is den Deken en 't Kapittel, moet voorgesteld worden; en als een koorgezel onzer kerke, den gewoonlijken eed doen; die ook van ons in zijne rechten zal gehandhaaft worden, zoo als de andere personen die tot de kerk behooren. Doch die ons alzoo voorgesteld word, mag niet afgewezen worden; ten zy dat zijne onbequaamheit en onwaardigheid tot dat ampt bewezen zy. De Biechtvader, die dus aangewomen is, zal de biecht der Zusters en de vordere vermelde personen mogen hooren, en dezelve een bequaame boete opleggen; zonder zich zelve, zonder ons uytdukkelyk verlof, met het biecht hooren van onze Parochianen eenigerwijze te bemoeyen. Echter mogen de Zusters en andere personen voornoemd, in doodsnoed, een bequaam en godvruchtig weereldsch Priester, of Religieus, tot het hooren van haare biecht verkiezen; zoo als ze zullen weeten dat voor haare zaligheid dienstigt zal wezen. Voorts zal niemand buiten de Zusters, en andere voorgemelde personen, in de kapelle of op het kerkhof voornoemd mogen begraven worden; ten zy dat onze toestemming daar toe alvoorens verzocht en verkreegen zy; en dat de lijkdiensten en jaargetijden in onze kerke geschieden; volgens de loffelijke gewoonte, die altijd onderhouden is geweest, en noch onderhouden word. Eindelyk zullen in dit Konvent, in

geenerley wijze, meer Zusters aangenomen worden als vijftig. Voor hetwelke, en al het bovenstaande, ons en onze nazaaten jaarlijks ten eeuwigen dage op het winterfeest van den H. *Martinus*, of binnen den tijd van veertien dagen, voor of na dat feest te rekenen, dadelijk, met dankzegginge, en zonder eenige tegenzegginge of verontschuldiging, voor eene kanonijke portzie betaalt zal worden eene halve mark louter zilver, of de waarde van dien; met de helft van alle de offerpenningen; 't zy dat die aan de outaaren of in de blokken gegeven zijn, of waar dat ze van daan mogen koomen. Doch ingevalle het getal van 50 Zusters vergroot of vermeerdert, of het gemelde konvent in een klooster van een goedgekeurde klooster-order verandert; en 'er alle de getijden met opene deuren gezongen wierden; dat ons in zulk een gevalle van het gemelde klooster, benevens de helft der gemelde offerpenningen, jaarlijks op de voorschreeve wijze betaalt zal worden een gehele mark louter zilver, of de rechte waarde van dien. Dat ze ook op eene boete van 25 Fransche schilden (waar van de eene helft voor het onderhoud van ons koer, de wederhelft ten behoeve van den Bisschop van Utrecht besteedt zal worden) niet het minste tegen het bovenstaande, de aflaten alleen uytgezonderd, door iemand anders of meer anderen, zonder ons verlof zullen doen, te weeg brengen, of zien te verkrijgen: en indien ze iet zulks verkreegen hadden; dat zy hetzelfde op de eigen zelfste straffe niet zullen mogen gebruyken of genieten: behoudens nochtans een goedgekeurden Regel; indien ze mogten goedvinden

den zoo eenen Regel aan te neemen; dien zy dan met alle deszelfs *indulten* en voorrechten mogen aanneemen en behouden, zoo als boven uytgedrukt word; alle list, bedrog, slinksche bekuipinge of uytlegginge, gansch en geheel ter zijde gesteld en buiten gesloten. Ter getuigenisse der zake is de tegenwoordige brief door het aanhangen der zegelen, zoo van het Kapittel als 't Konvent, wederzijds met zekere kennisse en volkomen wille bekrachtigt en bevestigt, in 't jaar des Heere 1465, de 13 indiktie, den 10 November, 's daags voor het feest van den H. Bisschop en Belijder *Martinus*, in 't eerste jaar des Pausdoms van den Allerheiligsten Vader in *Christus*, onzen Heere, *Paulus II*: ten overstaan van de aanzienlijke en voorzigtige mannen *Hendrik Kaelzak*, *Willem Kerrynk*, en *Geraard Assé*, Schepenen der stede van Zutfeen; mitsgaders van *Geeraard Ayssak*, Fabrikmeeester van de kerk der gemelde stede; onder het Bisdome van Utrecht; die by het bovenstaande als getuigen ontboden en verzocht waren.

In de plaats van deze Zusters / die dooz 't ontweeder der Reformatzie oberballen en weggeraakt zijn / is een Predikant gekomen.

In 't jaar 1425. is Willem Kniekamp Pastoor der Parochie van O. V. Brouten en de D. H. Petrus en Walburgis geweest. In 't jaar 1571. was Pieter van Steenberge Deken van het Kapittel te Zutfeen. In 't zelfde jaar wierd het Pastoorz-ampt van S. Nikolaas kerk dooz Diderijk van Katwijk bekleedt. De Kattolijken / die 'er 't zedert den ondergang van

den ouden Godsdienst overgebleeven zijn / worden door een Priester uyt de Maatschappye van Jezus bedient.

Zutfeen is de geboortestad van Geeraard Zerbolt, die daarom bygenaamd was van Zutfeen; want onder de Broeders van Heer Floris Hups was het gebruikelijk de geboorteplaats voor eenen toenaam aan te nemen. Deze Zerbolt, na dat hy veele scholen in zijne jonkheit bezocht had / heeft zich ook naar Debenter begeeven. Daar heeft hy den gemelden Floris Radewyn die na de dood van Geeraard de Groot de voortzetter van 't gemeene leven was / getrouwelyk aangehangen; en heeft zich ook Priester laten worden. En dewyl hy zyn werk noch meer als de anderen maake van boeken uyt te schryven: en ook de boeken der beroemste Schryfveren / doch voor al der H. Schryfveren / te doorlezen: is hy tot Opzichter aangestelt over de Boekerpe / die men daar verzamelen en oprechten zoude. En daar was niet / dat hy den Broederen zoodanig aanpreeg / als het lezen en bestudeeren van heilige boeken / doch voor al van de H. Schrift. Om hun de zucht tot dat studeeren noch beter in prenten; heeft hy onder andere schriften / die in 't Latijnsche Batavia * Sacra opgeteld staan / twee boekjes in zijne moederlijke tale uitgegeeven. Het eene handelde van de nuttighen van 't lezen der Heilige Boeken: het andere van de geboden in de moederlijke tale. Jakob Revius, die beide die boekjes in de ongedrukte schriften der Boekerpe van Debenter gevonden had / heeft ze in de Latijnsche taal overge-

zet / en in zijne Historie van * Deventer in-
gevoegt.

Eer wy van Zutfeen scheiden / zullen wy
de volgende akte / als ter zake dienende / hier
laaten volgen: wy hebben ze uyt een oud par-
kementen handschrift getrokken; daar wy
veele andere dingen / die hier ingevoegt zyn /
uyt getrokken hebben.

*Akte van Verdrag tusschen den Deken en het
Kapittel, over eenige gebruyken der kerke
van Zutfeen.*

In Gods name, Amen. Door deze openbare
akte zy ieder een bekend hoe dat het met ze-
kere tweedragt en verschil tusschen Heer *Johan
Boteneger*, Deken, en t^hans laatste Kanon-
nik der kerke van Zutfeen, onder het Stift van
Utrecht, aan den eenen kant; en het Kapittel
der zelve kerke aan den anderen kant, einde-
lijk afgeloopen is. Dit geschil bestond hier
in: De Heer Deken voornoemd eischte van
zijn Kapittel de offerpenningen, tot de On-
derdiakens Prebende behoorende, en zeer vee-
le andere dingen, in de onderstaande artikelen
begreepen; die hem, zoo als hy voorgaf, ten
deele uyt hoofde van zijn Dekenschap ten deele
uyt hoofde van zijne Prebende toebehoorden:
t welk all-gader van het Kapittel, zoo als
men zien kan, vlak uyt ontkent en gelochent
wierd. Weshalve de Heer *Johan Deken* voor-
noemd aan den eenen kant, en *Geraard van
Brunckhorst, Aarnout Pelegrim, Willem Okker-
man, Aarnout Last, en Hendrik van Maleye,*
Kapitulaire Kanonnicken der gemelde kerke

Lib. 1, pag. 41. enz.

H h 5

van

van Zutfeen, die het Kapittel der zelve kerke tegenwoordig uytmaaken, aan den anderen, de zaak gezamentlijk en eendragtelyk aan Mijnheer *Heimerik van Hellu*, Medekanonnik en School-overste, als scheidsman, vriendelijken bemiddelaar, en goedeman verbleeven hebben: met belofte aan malkander . . . dat ze zich aan de uytpraak en het vonnis zouden onderwerpen, en hetzelve gehoorzaamen; 't welk de gemelde goedeman en bemiddelaar over de volgende punten, of een van dezelve, of by gelegendheit van die punten, tusschen hen zal gegeven en uytgesproken hebben. Daar op heeft de zelve Heer *Heimerik*, die van de partyen gelijk gezeit is gezamentlijk daar toe gekooren was, en den last van zoo eene willekeurige uytpraak en vonnis met den wille der partyen op zich genomen had, deze willekeurige uytpraak gegeven. Ik *Heimerik van Hellu*, School-overste der kerke van Zutfeen, onder het Bisdom van Utrecht, geeve deze uytpraak over de artikelen, die door den Deken der kerke tegen het Kapittel der zelve kerke ingebracht zijn; en ik zegge volgens de rechten en gewoonten onzer gemelde kerke, naar mijne beste kennis en gewisse, en zoo als ik die gewoonten, ten tijde dat ik in de zelve kerke Kanonnik ben geweest, heb zien onderhouden, en gehoort heb dat ze van mijne Voorzaaten tot nu toe onderhouden zijn geweest. Eerstelyk, wat de offergiften tot de Onderdiakens Prebende behoorende belangt, die de Deken zegt dat hem toekoomen, daar op zeg ik, als een Kanonnik, die een Onderdiakens of Diakens Prebende had, tot het Dekenschap gevordert is, dat hy den staat van

On-

Onderdiaken of Diaken, zoo in het bedienen van het ampt dat aan dien staat gehecht is, als in't genot van 't verval dat hem uyt hoofde van die bediening toequam, te weeten het gedeelte van de doodgiften dat den gemelden staat toebehoorde, op staande voet volkomenlijk verlaaten zal, en tot den trap van den Priesterlijken staat op te klimmen; om dan van de gemelde offergiften even zoo groot een gedeelte te trekken, als de andere Kanonniken, die Priesterlijke Prebenden hebben. En indien zoo een Deken naderhand van zijn Dekenschap afstand doet; dat hy dan aanstonds wederkeeren zal tot zijnen vorigen staat of tot een anderen die hem toekomt, als of hy noit tot het Dekenschap gevordert ware geweest; om de ampten, die aan dien staat gehecht zijn, wederom waar te neemen als te vooren; en van't gemelde verval een behoorlijk gedeelte, dat dien staat toekomt, te genieten. En wegens het volle * koergeld, 't welk de Deken zegt dat hem als een nieuwen Kanonnik toekomt; daar op zeg ik dat de Kanonnik, die van nieuws inkomt, geen heel noch geen half koergeld te eischen heeft, voor dat hy zijne verwacht-jaaren uytgedient hebbe, en tot de mededeeling van alle de vervallen door het Kapittel aangenomen zy: de genen nochtans uytgezonderd, dewelken, hoewel van het aanneemen van eene regeering verschoond, evenwel *resideeren*; wien dan 't halve koergeld, maar niet het volle, toegedeelt word. En van het koren der afwezige (Kanonniken) zegge ik dat zulk koren tot verligting verstrekt van de onkosten, die aan de boe-

* Door de wandeling, presentia-geld.

ken en kerkcieraaden, of voor andere gebruyken, voor 't profyt van de kerk en het Kapittel door den Officiaal zijn gedaan. Maar indien 'er, na dat de Officiaal de rekening gedaan heeft, iers van 't gemelde * koren overblijft; dat word gelijkelijk gedeelt onder de *resideerende* Kanonnikken; die de kerkelijke bedieningen en goddelijke diensten geduurig bywoonen; en den last en hitte van den dag draagen. Maar, indien 'er te kort mogt koomen, dan zoude alles, dat 'er te kort quam, uyt de eige beurzen van ieder *resideerend* Kanonnik moeten goed gemaakt worden. Voorts wegens het verstrijken van de drie jaaren zegge ik dat een Kanonnik, die een Kanonniksprebende door een anders overlijden verkreegen heeft, naar de vruchten van die Prebende twee of drie jaaren moet wachten, naar dat de tijd van zijn voorzaats overlieden het vereischt. Want indien zijn voorzaat gestorven waar, eer dat het luiden van de Kompleeten 's avonds voor het winterfeest van *S. Maarten* ge-eindigt is; dan zal de overledene zelf de vruchten trekken in 't einde van 't jaar als hy gestorven is; en de nazaat zal dan twee jaaren wachten; dewelken beginnen zullen met den naastvolgenden dag van de *H. Walburgis*: en de vruchten van die twee jaar zullen van 't Kapittel getrokken worden, voor de gebruyken des Kapitfels en der kerke, die boven genoegzaam uytgedrukt zijn. Maar by aldien de voorzaat noch na het eindigen van het luiden der Kompleet geleeft zal hebben; dan zal de nazaat drie jaaren wachten, die met den gemelden

* Voor koren staat hier overal *annona*; 't welk, zoo als elders al gezeyt is, voor koren genomen word.

dag van *S. Walburgis* zullen beginnen: en zal de overledene in zulk een gevalle niet alleen de vruchten van dat jaar trekken, in 't welke hy gestorven is; maar ook de vruchten van een der drie gemelde jaaren; te weten van 't naastvolgende jaar: en de twee andere jaaren, gelijk gezeyt is, zullen voor het Kapittel zijn; zoo dat het Kapittel altijd twee jaaren hebbe; en de overledene een of twee, naar eisch van den tijd, op denwelken hy gestorven is; zoo als reeds genoegzaam is opgemerkt. Het geen gezeyt is van een Kanonnik, die door iemands dood eene Prebende krijgt; moet ook verstaan worden van zoo eenen Kanonnik, die door afstand, afzetting, of op wat andere wijze dat het zy, zijn voorzaats Prebende bekooft; ten ware dat iemand eene Prebende door verwisseling mogt krijgen: want zoo een kooft in den zelven staat en plaats, in dewelke hy den Kanonnik vindt, met wien hy zijn kerke-lijk ampt vermangelt heeft. Doch dit moet voor alles in acht genomen worden dat ieder nieuwe Kanonnik, ten ware dat hy misschien tot Deken gekooft wierd, zoo als boven gezeyt is, 't zy dat hy de Prebende door iemands dood, of by vermangeling, verkreegen hebbe, den trap van Onderdiaken met al den last en voordeel, en ook deszelfs gestoelte, en de laagste plaats in 't koer en kapittel, hebben zal; tot dat hy metertijd, indien hy in 't leven blijft, tot een hooger trap, gestoelte, en plaats opklimme. Noch al vorder, wegens het doen van den eed der gehoorzaamheit; daar van zeg ik; dat een nieuwe Kanonnik, die den gewoonlijken eed van gehoorzaamheit eens gedaan heeft aan den Deken, die het op

zoo eenen tijd was, niet gehouden is denzelven ooit te vernieuwen. Noch vorder wegens de vereeringen, zoo die in brood als in geld aan de Kanonnikken ten koer verschijnende uytgedeelt worden, en die de Deken zegt dat het Dekenschap toebehooren; daar op zegge ik dat al zulke vereeringen, 't zy dat ze in brood of geld bestaan, de twaalf Kanonnikken toebehooren, maar niet den Deken; noch iemand anders, die geen Kanonnik is; ten zy dat 'er misschien iets voor den Deken, of iemand anders, by uystersten wille besproken zy: ook worden ze onder de *resideerende* Kanonnikken, die tegenwoordig in het koer zijn, gelijkelyk uytgedeelt: de genen nochtans uytgezonderd, die zonder het voornoemde recht van de regering aanvaardt te hebben, *resideeren*: denwelken, gelijk gezet is, geen gelijk maar een half gedeelte toegedeelt word; behalven ook een dertiende gedeelte van een malder tarwe; wiens eene helft in de eerste lijkdiensfen der overledenen, die een Broederschap hebben, doorgaans in brood uytgedeelt word; en de wederhelft op de dertigte dagen van dezelve overledenen. Doch dat dertiende gedeelte koomt den Koster der kerke van Zutfeen toe. En van de vier brooden, die op de jaargetijden van eenige overledenen geoffert worden, koomen hem twee brooden toe. Somtijds worden d'er ook in de eerste lijkdiensfen van eenige overledenen vier brooden op't outer geoffert; waar van het eerste den Priester toekoomt, die de Misse zingt; het tweede den Diaken; het derde den Onderdiaken; het vierde den gemelden Koster. Wijders van de offergiften der Pastorye zegge ik dat 'er in onze kerke van Zutfeen twaalf

Prebenden zijn: te weeten zes Priesterlijke, die van de zes oudste Kanonnikken, dat is die langst Kanonnikken zijn geweest, bezeeten worden: vier Diakens-prebenden, die de vier naastvolgende of jongere Kanonnikken hebben: en twee Onderdiakens-prebenden; die wederom van de volgende of allerjongste Kanonnikken bezeeten worden. Doch de offergiften in de gemelde kerke voorvallende, waar van 'er sommigen offergiften der Pastorye andere offergiften der lijken genoemt worden; die worden onder de Kanonnikken en den Deken op deze wijze verdeelt. De Deken die het op zoo eenen tijd is, 't zy dat hy Kanonnik zy of niet, als zijnde de voornaamste Harder der kerke; en de voornoemde Kanonnikken, die Priesterlijke Prebenden hebben, *resideeren*, en in den staat van Priesterschap gestelt zijn, als zijnde medewerkers in 't gemelde Harders-ampt, moeten de gemelde offergiften der Pastorye, indien ze altemaal *resideeren*, en Priesters zijn gewijdt, gelijkelijc gemeten en onder malkander deelen; behalven nochtans den genen, die de zoogenaamde Prebende van 's Graven Kapellaan bezit; aan welken Kapellaan, gelijk ook aan de andere laager Kanonnikken, van de offergiften der Pastorye niets moet uytgedeeit worden. De offergiften der lijken of lijkdiensten worden in vier gelijke deelen verdeelt: van welke vier deelen de twee Kanonnikken, die Onderdiakens Prebenden hebben, indien ze *resideeren* en Onderdiakenen zijn gewijdt, als ze met hen beiden zijn, een deel gelijkelijc met malkander deelen: indien 'er maar een is, die zal dat vierde deel alleen terkken. Het tweede gedeelte der gemelde

de offergiften komt den gemelden vier Kanonnikken toe, die Diakens Prebenden hebben; indien ze *resideeren*, en Diakenen zijn gewijdt. En dit vierde gedeelte deelen zy ook gelijkelyk onder malkander; 't zy dat ze met hen vieren of weiniger in getal zijn. En, of het gebeurde dat 'er een alleen was; die moet dat vierde gedeelte alleen naar zich neemen; zoo als van de Onderdiakenen is gezeit. Wat de twee overige deelen van de offergiften der lijken of lijkdiensten belangt; die moeten de Deken en Kanonnikken, die Priesterlijke Prebenden hebben, gelijkelyk onder malkander deelen, even als ze de voorgemelde giften der Pastorye onder malkander deelen: zoo dat de voornoemde Deken, 't zy dat hy Kanonnik of geen Kanonnik zy, met de Kanonnikken, die Priesterlijke Prebenden hebben, gelijkelyk deelt en moet deelen van de offergiften der Pastorye en lijken; en met zoo een gedeelte ten volle vergenoegd zijn. Daarenboven staat te weeten dat de gemelde Kanonnikken, die Priesterlijke Prebenden bezitten, om het genieten van de gemelde offergiften, met deezzen last bezwaart zijn; te weeten dat zulke Kanonnikken om het trekken van de gemelde offergiften der lijkdiensten en lijken verpligt zijn om den gemelden Deken in het bedienen van zijne Pastory te helpen; en hunne weeken in het koer en de krost, door zich zelve of andere bequaame Priesters, te houden. Doch de Kanonnikken, die Diakens of Onderdiakens zijn, zijn verbonden om de Evangelien en Epistelen van 't geheele jaar, door zich zelve of door andere bequaame Vikarissen of Koergezellen, in het koer te leezen; en om

den Deken en die zijne medewerkers in de Pastorye zijn, of die hunne plaats bekleeden, als ze de zieken met het Hoogwaardig Sakrament bezoeken, by te staan: daar dit nochtans moet bygevoegt worden dat de gemelde Kanonniken op hooge feestdagen, wanneer de diensten tot nu toe gewoon zijn geweest door Kanonniken verricht te worden, gehouden zijn de plegtigheden der Missen en andere kerkelijke getijden door zich zelve, of door hunne Medekanonniken die ze in hunne plaats gestelt hebben, naer ouder gewoonten te verrichten, en dezelve behoorlijk by te wonen. Daar by dient geweeten, of het gebeurde dat 'er van de voornoemde Kanonniken die Priesterlijke Prebenden hebben een Priester alleen of ook de Deken alleen *resideerde*; en dat de anderen niet *resideerden*, of geen Priesters gewijdt waren; dat in zulk een gevalle die *resideerende* Kanonnik of Deken de gemelde gedeelten van de offergiften der lijken, en alle de offergiften der Pastorye, geheel en al alleen naer zich moet neemen; zullende ook de verschuldigde en gewoonlijke lasten, die aan den gemelden Priesters staat gehecht zijn, alleen draagen. Wyders, of het gebeurde dat de laagste stand, dat is die van Onderdiaken, openstond; zoodanig dat geen van hen beiden *resideerde*, of de Wijdzels van Onderdiaken ontvangen had; dan moet de jongste van de voorgemelde Kanonniken, die Diakens Prebenden hebben, tot den trap van Onderdiaken nederklimmen; om die plaats, met den last en het voordeel dat 'er aan gehecht is, te bekleeden; ter tijd toe dat ten minste een van de voornoemde Kanonniken, die Onderdiaken,

498 OUDHEDEN EN GESTICHTEN

Prebenden hebben, zijne wijdzels gekreegen hebbe, en *resideere*. Even eens is het met de plaats van Diaken gelegen: want indien die trap door geen een van de vier Kanonniken bezet waar; dat is, indien niemand van hen alleen *resideerde*, of Diaken ware gewijdt; dan zal de jongste van de gemelde Kanonniken, die Priesters Prebenden hebben, tot den trap van Diaken afklimmen; om die plaats, met den last en 't voordeel dat 'er aan gehecht is, te bekleeden; ter tijd toe dat ten minste een van de vier Kanonniken, die Diakens Prebenden hebben, Diaken zy gewijdt en *resideere*. Daarenboven; nademaal ieder gedeelte van de gemelde offergiften ieder Kanonnik in 't byzonder toekomt uyt hoofde van het ampt, bediening, en dienst dien ieder naer zijnen staat te verrichten heeft, zoo als gezeit is; zoo mag zoo een Kanonnik, die de wydzels op zijnen staat passende niet ontvangen heeft, dewijl hy den dienst door zich zelve niet verrichten kan, niets van de voorgemelde offergiften beuren. Noch staat te weeten dat de offergiften, die in de drie Missen van Kersmis geoffert worden, te weeten in de Missen *Domini dixit ad me; Lux fulgebit;* en *Puer natus est nobis*, onder den Deken en de twaalf *resideerende* en gewijde Kanonniken gelijkelijk omgedeeft moeten worden. Noch vorder; of het gebeurde dat de Deken, of iemand van alle de Kanonniken voornoemd, zes volle weken dag aan dag afwezig bleef; die zoude, ten zy dat hy van 't Kapittel uitgezonden of met deszelfs zaaken belet ware, van alle de offergiften der Pastorye, der lijken, en der drie Missen voornoemd, zonder eenige ver-
schoo-

Schooninge, op de daad zelf, en zonder dat eenige dagvaarding of vermaning noodig ware, versteeken zijn; en tot den aanvang van 't nieuwe jaar, 't welk den 1 Mey begint, versteeken blijven. Tot oirkonde en meerder zekerheit van al het bovenstaande heb ik *Heimerik van Hellu*, *Scholasticus* der kerke van Zutfeen voornoemd, deze openbaare akte door *Reimbold van Beynen*, Openbaar Notaris onderschreeven, doen beschrijven en afkündigen; en heb 'er tot bekrachtiging mijn zegel aan gehangen. Gegeeven en gedaan in de Kapittelplaatze der kerke van Zutfeen, in 't jaar des Heere 1351, in de vierde indiktie, den 26 dag van February, te zes uuren of daar omtrent; in de tegenwoordigheid van de bescheide mannen, de Heeren *Werner van Oldenzele*, *Werenbold de Marni*, alijdduurende Vikarissen der kerke van Zutfeen, en *Johan Ludolfsz.* Priester en Koergezel der zelve kerke; die 'er als getuigen by geroepen en verzocht waren.

Upt het zelfde handschrift laat ik hier volgen eenen *Rechts*handel van den Bisschop Johan van Arkel, ober de onderhoudinge van de inzettinge / die doo? Clemens V gemaakt is in zijne Dekretaal / beginnende *Ut qui in Divinis*, enz.

Ik *Johannes*, by Gods genade Bisschop van Urecht, wensche aan de in *Christus* beminde, den Deken der nieuwe stad van Zutfeen, en alle Pastooren, Priesteren, en Klerken, onder ons staande, dieden tegenwoordigen brief zullen zien, de zaligheid in den Heere. Achtervolgens den pligt van ons Hardersampt zijn wy ten nauwste verbonden om de gebreken;

500 OUDHEDEN EN GESTICHTEN

doolingen, misverstanden, en verkeertheden der zeden, die wy mogen verneemen dat in de kudde die ons aanbevolen is, dat is in de kerken onder ons staande en in de Bedienaaren der zelve, opgerezen zijn, met eene waakzaame zorgvuldigheid, zoo als een waarachtigen Harder past, door de hulp des Heere te verbeteren. Wy hebben verstaan dat 'er in de kollegiale kerke van *S. Walburg* te Zutfeen, onder ons Bisdóm, 't zedert de eerste stichtinge en begiftiging der zelve kerke, altijd geweest zijn en noch zijn twaalf Kanonniks Prebenden, tot dewelken mettertijd by trappen opgeklommen word: dat daar onder zes Priesterlijke Prebenden zijn; die de zes oudste Kanonnikken hebben, dat is de zes, die langst Kanonnikken zijn geweest: dat 'er vier Diakens Prebenden zijn, die de vier Kanonnikken hebben; dewelken, als Kanonnikken gerekend, jonger zijn als de zes voorgaanden, en hen onmiddellijk volgen; en eindelijk dat 'er twee Onderdiakens Prebenden zijn; dewelken van de twee allerjongste, dat is lest aangekomene Kanonnikken, bezeeten worden: wijders dat eenige Kanonnikken, en in 't byzonder de Heeren *Egbert van Eze* en *Johan van Doornik*, die zoodanige Prebenden als Kanonnikken bezitten, en by trappen van de Onderdiakens tot de Diakens en van de Diakens tot de Priesterlijke Prebenden opgeklommen zijn, weigerig zijn, en tot noch toe blijven, zoo als ons te kennen gegeven is, om zich zelve tot de wijdzels die aan hunne Prebenden gehecht zijn te laten bevorderen: waar door zy Godt vergrammen, en hunne zielen in gevaar stellen: en 't welk ook de oorzaak is dat de

de gemelde S. *Walburgs* kerk te Zutfeen in de kerkelijke dienften groore letzels, ongemakken, en hinderniffen lijdt. Daarom is het dat wy, begeerende zoodanige hinderniffen, misverftanden, en ongemakken, met Gods hulpe naer ons vermogen door bequaame tegemiddelen tegen te gaan, uluiden altemaal en ieder van ul. in 't byzonder, die daar toe verzocht zult worden, op de deugd der heilige gehoorzaamheit gebieden dat gy, den tegenwoordigen brief gezien hebbende, zult gaan by *Egbert van Eze* en *Johan van Doornik* voornoemd; mitfgaders by de Heeren, den Deken en 't Kapittel der kerke van Zutfeen, indien gy daar toe gelegendheit kont vinden: zoo niet, dat gy u dan naar de voornoemde kerk begeeft: de Priesters en Geestelijken der zelve kerke, en indien zulks noodig is eenige bequaame geruigen, die gy bekoomen kond, by malkander roept; en *Egbert* en *Johan* voornoemd, en alle de Kanonnikken der gemelde kerke van Zutfeen, die Prebenden hebben en tot de wijdzels aan hunne Prebenden gehecht noch niet bevordert zijn, welke Kanonnikken uluiden door den toonder van deezen brief in 't byzonder genoemt zijn of genoemt zullen worden; dat gy, zeg ik, de gemelde perfoonen in 't openbaar en voor al de weereld vermaant dat ze zich van nu af tot daags voor het oktaaf van den naaftkoomenden Heilige Drievuldigheits dag, welk oktaaf vallen zal op den laaftendag van Mey, tot de gemelde wijdzels moeten laaten bevorderen; of dat ze in de volgende straffen en perijkelen vervallen zullen: te weeten, indien ze zulks niet gedaan zullen hebben, dat ze dan van stonde

de af, zoo ras als de gestelde tijd verstreeken is, ter tijd toe dat ze die wijdzels zullen ontvangen hebben, volgens de ordonantzie die *Clemens V* in de Kerkvergaderinge van Vienne tegen de zoodanigen uytgegeeven heeft, uyt het Kapittel hebben te blijven; en de helft der uytdeelingen ontvangen, dewelke den Kanonniken die zekere getijden bywoonen gegeeven worden, en zich geenzins vermeeten een grooter gedeelte te eiffchen of aan te neemen: ten welken einde gy *Egbert* en *Johan* voornoemd, en allen den Kanonniken in 't byzonder die uluiden door den bringer dezels opgegeeven zijn, of ongegeeven zullen worden, den volkomen inhoud der voornoemde ordonantzie zult voorhouden. En by aldien de gemelde perfoonen hier tegen doen, of zich in iets van 't bovenstaande wederspanning toonen, 't geen Godt verhoede; zoo zullen wy het banvonniss, en indien het noodig is, noch zwaarder middelen tegen hen in 't werk stellen; ten zy dat ze eene krachtige reden hebben in te brengen, om dewelke zy tot het bovenstaande niet verbonden zijn. En gy zult hen dagvaarden om tot het inbrengen van deze reden tegen den laatsten vermaandag voor ons of onzen Officiaal *Vyane* te verschijnen; dewelke dan de gemelde reden zullen * onderzoeken, en vorder doen, 't geen het recht vereischt. Noch belasten wy den Heeren Deken en Kapittel voornoemd, en wy beveelen 't hun wel strengelyk op de deugd der heilige gehoorzaamheit, ja op de opschortinge hunner ampten en den kerkelyken ban, dat zy de gemelde ordonantzi (van *Clemens V*) naar haaren volkomen inhoud, en zoo als ze leit, na dat de laatste dag voor 't oktave van

H. Drievuldigheits dag zal verstreken zijn, voortaan en ten eeuwigen tijde tegen alle hunne Kanonnikken, zoo tegenwoordige als toekomstende, dewelken weigerig zijn om zich tot de wijdzels aan hunne Prebenden gehecht te laten bevorderen, onverbreekelijk hebben te onderhouden. En op dat de kracht van dit ons bevél in de geheuggenisse der tegenwoordige Kanonnikken geprent blijve, en ook tot de kennis der toekomstende Kanonnikken koomen mag; zoo laten wy uluiden door den zelve bringer een *origineel* afschrift van 't zelve bevél met ons zegel daar aan toekoomen; om van u aan de voornoemde Heeren, den Deken en het Kapittel, gelaaten en ter hand gestelt te worden: welk afschrift wy begeeren, en op de voornoemde straffen gebieden, dat zy zullen hebben aan te neemen, in hunne papiergaarde of brievekist weg te leggen en op te sluiten, en voor een eeuwig gedenkschrift naarstig te bewaaren. Voorts zult gy ons het antwoord der gemelde Kanonnikken, die gyl. dus vermaant hebt of vermaanen zult, met den dag uwer vermaninge, en wat ul. vorder in het uytvoeren van dit ons rechtsbedrijf zal wervaren zijn, door uwen brief, die door dezen open brief gestoken zy, duidelijk te kennen geeven: zullende deze onze brief ter getuigenisse der zake dienen. Gegeeven te Deventer, in 't jaar des Heere 1361, 's woensdags na den Zondag als 'er gezongen word, *Oculi.*

* De zin zoude in 't Latijn eenigzins anders schijnen te luiden: maar ik meene dat 'er een drukfout is, enz. *Verstaalder.*

Du volgt de uptboering van den gemelden Rechtshandel / zoo als die door den Pastoor van de nieuwe stad gedaan is / en door 't afschrijft van denzelven Rechtshandel gestoken was.

Ik *Jacob Klink*, Pastoor van de kerk der nieuwe stad van Zutfeen onder 't Stift van Utrecht, betuige aan den eerwaardigen Vader in *Christus*, Mijnheer den Bisschop van Utrecht, of aan deszels Officiaal of Stedehouder, alle eerbiedigheid en eere, die mogelijk is. U zy kundig dat ik uw bevel, door 't welke het tegenwoordig briefje gestoken is, volgens deszels volkomen inhoud, zoo als 'er in begrepen staat, in 't openbaar en eerbiediglijk in het koer der kollegiale kerke van de H. Maagd *Walburgis* der oude stad van Zutfeen, in de tegenwoordigheid van de eerzaame mannen en Heeren, *Arnout Laft*, *Johan van Doornik*, *Hendrik van Maleye*, *Ludolf van Altmis*, en *Arnout Rutgersz. van Nimwegen*, zijnde aldaar Kannonnikken die Prebenden hebben, op den Zondag als 'er in de kerke gezongen word *Judica*, ten een uure of daar omtrent, uytgevoert heb; daar noch tegenwoordig waren de bescheidene mannen en Heeren, *Johan Rixsekim*, *Daniel van Remmerswale*, *Johan Korenpeit*, *Johan Goosen* makelaars zoon, *Matthys Lambertsz.* altijd blijvende Vikarissen; en vorder *Johan Ludolfzoon*, *Willem Hugink*, *Rembold van Beynen*, Priesters en Koergezellen der gemelde kollegiale kerke van Zutfeen, *Johan Sevus*, Pastoor der kerke van Nederhorst, *Johan van Zon*, geestelijk persoon, en *Kristiaan vander Putte*, Leek, dewelken daar by geroepen waren, om het

het bovenstaande als getuigen te zien en aan te hooren. Ter getuigenisse van deze uytvoering is mijn zegel aan het tegenwoordig briefje gehangen: gegeven in 't jaar 1361, op den Zondag voornoemd.

De gemelde Rechtshandel van den Bisschop Johannes van Arkel is dooz den Bisschop Johannes van Arkels nazaat / op de volgende wijze bevestigt:

Wy *Johannes*, by Gods genade Bisschop van Utrecht, doen kond aan allen, die den tegenwoordigen brief zullen zien, dat wy den rechtshandel, die door onzen voorzaat . . . *Johan van Arkel* gehouden, en ook behoorlijk is uytgevoert, door welken rechtshandel onze tegenwoordige brief gestoken is, als redelijk en rechtmatig goedkeuren, bestendig verklaaren, en door den inhoud dezes uyt zekere kennisse in Gods naame onwederroepelijk bevestigen. Daar benevens gebieden wy op de opschortinge en den kerkelijken ban aan allen en ieder in 't byzonder, die daar belang aan hebben of zullen hebben, dat ze den gemelden Rechtshandel, of de Ordonantzie in den zelven vermeld, aldus beginnende, *Ut hi qui in divinis*, naar deszelfs volkomen inhoud, en zoo als hy daar leit, in de kerke van Zutfeen ten eeuwigen tijde onverbreekelijk hebben te onderhouden. Gegeeven onder ons zegel; 't welk aan den tegenwoordigen brief gehangen is in 't jaar des Heere 1365. des zaterdags na den Zondag, op den welken in Gods kerke gezongen word *Cantate*.

A A N T E K E N I N G E N

1. Ik geloof niet dat iemand den Heer *Alting*, ja alle de Schrijvers, op dit stuk tegenspreken zal. Die eerwaardige Schrijver geeft evenwel te kennen dat sommigen den naam van Zutfeen van de *Ufipiers* of *Ufipetes* willen afleiden. De verdraaying is wat al te groot, en schijnt op 't oordeel af te stuyten. Maar by deze gelegendheit zal ik zeggen dat de *Ufipiers* evenwel hier omtrent huys gehouden hebben: waar over *Cellarius* in zijne *a* oude Weereldbeschrijvinge kan nagezien worden.

2. Voor goede tarwe staat in 't Latijn, *Bona Siliginis*: dit woord *Siligo* heb ik meermaalen, in de vertalinge van dit werk, voor tarwe genomen: want ik meende, en meene het noch, dat het by de oude en beste Schrijvers altijd voor tarwe genomen word. 't Is waar dat *Siligo* ook wel voor een soort van slegte tarwe genomen wierd: maar evenwel was het een soort van tarwe. Echter heb ik *Siligo* altijd al twijfelende door *tarwe* vertaalt, welke twijfeling sedert eenigen tijd meer vermeedert als vermindert is. Niet dat ik aan de rechte beteekeninge van *Siligo* twijfele; maar aan de kennisse der middelste eeuwen; wanneer veele Schrijvers zich aan 't bestudeeren van de rechte Latijnsche taal weinig lieten gelegen zijn. De redenen van mijne twijfeling zijn,

1. Om dat ik van goederhand verzekerd ben dat *Siligo* noch tegenwoordig, in sommige Latijnsche Scholen buiten ons land, voor rogge word gebruykt. 2. Ik heb in de oude brieven van dit werk de woorden *Siligo* en *Triticum* gevonden; maar 't heugt my niet dat ik 'er *Secale* gevonden heb. Zouw 'er noit rogge-brood gegeten zijn geweest? Dat geloof ik qualijk. 3. In deezen eigen brief, een weinig laager, daar de Schrijver van tarwe spreekt, vinde ik het Latijnsche woord *triticum*: hoewel het waar is dat men dezelfde zaak altijd met den zelfden naam niet behoeft uyt te drukken. Doch om dat 'er noit gewag van *secale* word gemaakt, en dat 'er ze-

a Geograph, antiq. part. 1. lib. 2. cap. 5.

ker:

kerlijk ook rogge gegeten is, zoude ik zeer twifelen of *Silico* niet genomen word voor *Secale*.

3. *Van de wijnkooopen, enz.* In 't Latyn staat: *de Vinicopijs*; welk naamwoord in dezen zelve brief tweemaal word gebruykt. Ik weet van *Vinicopium* niet anders te maaken als wijnkoop; 't welk op de ooren van sommige Latynisten waarschijnlijk afsluiten zal. Van sommige, zegge ik; te wete die van 't brabbel-latijn der middelste eeuwen weinig gehoord of gelezen hebben. Het lust my, ten gevalle van den ongeoffenden Leezer, eenige staaltjes van dat keukenlatijn op te geeven: en zal die staaltjes slechts, om de minste moeite, uyt het Woordenboek van den bekenden *Dn Cange* uyt-schrijven. *Abandum* en *Abandonium* betekent by die Schryvers eene zaak die men voor verlaaten houdt, of metterdaad verlaat; van 't Fransche woord *abandonner*. *Abatare*, ter aarde vellen, van het Fransche woord *abatre*. *Acaptare*, iemand voor zijn Heer en Hoofd erkennen, van *caput*. *Acolhenza*, goed onthaal; van 't Fransche woord *accueil*. *Adelingus*, *Edelingus*, een Edelman. *Adcreditatus*, die goed kredyt heeft. *Adiratus*, of *adisratus*, dat niet by der hand is, van het Fransche woord *egaré*. *Adlittare*, aanlanden, van *litus*. *Advisare*, berichten, van het Fransche woord *avis*. *Affarium*, in 't Fransch *affaire*. *Affidare*, zijne trouw aan iemand verbinden, van *fido*. *Afforciare*, versterken. *Affocare*, vuur aanleggen, van *focus*. *Agrementum*, welgevallen: in 't Fransch *Agrément*. *Ahanare*, het land bebouwen, van *anbelare* zwoegen. *Aidus*, helper, van het Fransche woord *aide*. *Ainescia*, *Enescia*, een gedeelte van de erfenis, dat den oudsten zoone toekomt: in 't Fransch *ainesse*. *Aketon*, een kriegsrok, in 't Fransch *Haqueton*. *Aldermanus*, in 't Engelsch *Alderman*. *Ambasciare*, een Gezantschap bekleeden. *Ambasciator*, *Ambassadeur*. *Amparare* en *imparare rem aliquam*, in 't Fransch *s'emparer*, enz. *Antegarda*, *retrogarda*, in 't Fransch *Avantgarde*, *Arrieregarde*. *Apprenticij*, in 't Fransch *Apprentis*. *Aquagangium*, watergang; van 't Latynsche woord *aqua*, en het Duytsche gang. *Arcerij*, by de Franssen *Archers*. *Arengare*, eene redeneering

ring voor een Vergaderinge doen, in 't Fransch *ban-
ranguer*. *Arrestare*, in 't Fransch *arrester*. *Aristato*,
kleederen, met dewelken de tomben van aanziene-
lyke luiden behangen wierden; van de Duytsche
woorden *eer* en *staat*. *Arrayatus*, wel uytgerust,
van 't Fransche woord *arrayé*. *Arrentare*, op ren-
ten zetten. *Arsena*, in 't Fransch *Arsenal*. *Assem-
blatio*, *assemblée*. *Assumere*, opfommen, de som-
me opmaaken. *Atica*, haat of nyd. *Atteintus* ge-
rechtelijk van een misdad overtuigd: in 't Fransch
atteint & convaincu. *Avalare*, naer beneden vaeren,
den vloed afvaeren, enz. Van 't Fransche woord
aval, laagte. *Avalterra*, de Nederlanden; van 't
Fransche woord *aval*, en het Latynsche *terra*.
Avantagium, in 't Fransch *avantage* *Avantura*, in 't
Fransch *avanture*. *Averare*, bewijzen, waar ma-
ken. *Avera*, *averia*, goederen, have; van 't Fran-
sche woord *avoir*. *Auriculare*, iemand iets toeluis-
teren. *Babewynnus*, een Baviaan. *Beinberga*, yzere
krijgshoozen, van been en bergen. *Batalia*, ge-
vecht. *Berbicaria*, schaapskooy, in 't Fransch *Berge-
rie*. *Bierhannum*, van bier en ban; zijnde zeker geld
dat de bierverkoopers moesten opbrengen. *Bladum*,
tarwe of ook koren, van het Fransche *blé*. *Blavus*,
blauw. *Blocus*, Blok, *Blodwita*, boete voor 't ver-
gieten van menschelijk bloed, van bloed en *wite*,
dat is straffe. *Blondus*, blond. *Bolengarius*, bakker,
van 't Fransche *Boulangier*. *Bordus*, boord. *Boscus*,
bosch. *Bota*, boete. *Botta*, lees, by de Franssen
botte. *Boto*, knoop, in het Fransch *bouton*. *Braiare*,
schreyen, van 't Fransche *braire*. *Branda* en *Brando*,
een brandende toorts, een kool, enz van brand-
den. *Bresma*, een braastem. *Bridgumus*, Bruidegom.
Brigancii, in de Fransche tale *Brigans*. *Brodiatores*,
broddelaers: die in 't uytshryven der oude boeken
broddelden. *Bruarium*, *Brueria*, Heide, van 't Fran-
sche woord *Bruyere*. *Bucus*, bok. *Buffones*, in 't
Fransch *Bouffons*. *Buletare*, bulten het koren. *Bur-
tare*, boerten. *Buticula* en *Buticularius*, in 't Fransch
Bouteille, en *Bouteiller*. *Abbutare*, in 't Fransch
aboutir. *Caciare*, jaagen, in 't Fransch *chasser*. *Ca-
merlengus*, Kamerling. *Cambellanus*, Kamerling; in
't Fransch *Chambellan*. *Caminus* weg; in 't Fransch
che-

chemin; in 't Spaansch en Italiaansch *camino*. *Camisa*, in 't Fransch *Chemise*. *Campio*, *Camphio*, Kampvechter. *Carreiare*, *carricare*, *carruare*, met een karre of wagen voeren: in 't Fransch *charrier*. *Cascavillus*, klokje, bel: van het Spaansch woord *cascavel*; *Casticiare*, timmeren, van *castitia*, voor een huys genomen. *Categorare*, *Categorizare*, preeken. *Cavalarii*, of zoo als *Du Cange* geleezen wil hebben *Cavatarii*, schoenlappers: van het Fransche woord *Savetiers*. *Cavaticarii*, die hoofdgeld moeten geeven. *Caculatores*, *Cacularii*, *Coclearii*, Guchelaars, die met de goocheltas speelen enz. *Recachiatus*, afgewezen, te rug gedreeven: van 't Fransche woord *rechasse*. *Changia*, verruiling, in 't Fransch *eschange*. *Charolare*, opspringen, enz. in 't Fransch *Cabrioler*, *Cheuptannus*, Kapiteyn: van 't oude Fransche woord *Chevetaine*. *Choremanni*, mannen van 't Hof: van 't Latynsche woord *curia*, en het Duytsche Hof. *Cyriczetum*, inkomste der kerke, van de Saxisse woorden *Cyrik*, kerk, en *sceat*, schatting, enz. *Cittadantia*, het recht van Burger-schap: van 't Italiaansche *Cittadinanza*. *Civada*, gerst of haver, enz. by die van Languedok *cibado* of *Sivado* genaamd. Hier van koomen *Civadagium*, *Civeragium*, enz. *Ciurma*, de galey boeven, roeyers, in 't Italiaansch *Ciurma*, in 't Fransch *Chiourme*. *Clangorium*, het klokkenhuys, daar de klokken hangen. *Claperius*, konynekooy, van 't Fransche woord *Clapier*. *Clarafius*, *Clarico*, *Claro*: klaroen: in 't Fransch *Clairon*. *Classicum* en *Classus*, het luiden van alle de klokken, die in 't klokkenhuys hangen, van 't Fransche woord *glas*. *Clausarius*, een Monnik, die in zijne celle opgesloten leeft. *Claustrare*, in een klooster opsluiten: of iemand voor een Monnik aannemen. *Cleia*, *Claiu*, enz. eene horde: in 't Fransch *Claye*. *Clericio*; die de eerste Kruynscheering ontvangen heeft. *Clerificari*, Geestelijk worden, enz. *Gloca* of *Closca*, klok. *Cofferum* en *Coffrum*, koffer. *Collistrigium*, de kaak: van *collum*, en *stringo*: om dat de misdadiger met zijnen hals aan een yzeren kring vastgebonden wierd. *Incombrare*, *incombramentum*, beletten, beletzel: waar over *Du Cange* zelf kan nagezien worden. *Cumpagnia*:

pagnia: in 't Italiaansch ook *Compagnia*, in 't Fransch *Compagnie*, een bende soldaaten. *Compagnium*, in 't Fransch *Compagnie*. *Complainta*, zekere schatting; van *Complainte*, klagte; om dat 'er over die schatting veel te klaagen viel. *Cona*, hoek, gewelte: in 't Fransch *coin*. *Coninae pelles*, Konynsvellen. *Conquestare*, in oud Fransch *conqueter*. *Cosanna*, *Cosanna*, gewoonte: in 't Fransch *coutume*. *Customare*, schattingen ophaalen. *Constumarius*, pacters, enz. *Conzagiare*, dagvaarden, enz.

Deze staaltjes heb ik als ter loops uyt het begin van *Du Cange* getrokken, en het grootte gedeelte noch overgeflaghen. Indien ik tot de volgende letters wilde overgaan; die zouden ieder geen minder getal van zulke half bakke Latynsche woorden opleveren. Ook heeft de Leezer gezien dat sommigen van die nieuwerwettiche woorden uyt tweederhande tale 't zamengevoegt zijn; zoo dat het geen wonder is dat het naamwoord *Vinicopium* half Latijn half Duytsch is. Daar zag men niet op, en misschien wierd zulks voot een fraaye uytvindinge gehouden. Ik moet 'er evenwel byvoegen dat 'er echter in die tijden geleerde luiden zijn geweest, die van zulke wantaal walgden; en zoo zuiver Latijn schreeven, als meenig Schrijver van dezen tijd; of ten minste hun beste deden om geen batterd-latyn te spreken. Dit zonde deeze Aantekening al te groot maken: misschien zal 'er elders beter gelegendheit toe komen. Maar dit raakt zoo verre de betekening van het woord *Vinicopium*: doch die zwaarigheit blijft 'er noch wat winst dat 'er van de wijnkoopen der tienden konde koomen. Daar zal ik maar op zeggen dat het Kapittel, of de Officiaal van 's Kapittels wege, den wijn waarschijnlijk geleverd zal hebben, en de prolyten daar van genooten. Elders is getoont hoe dat sommige Geestelijken, zoo Kanonnikken als Monnikken, bier en wijn plagten te verkoopen.

4. *Oorspronkelijke slaaven*, in 't Latyn *originarii*, die van afkomste slaaven zijn, en welker voorouders ook slaaven waren, enz.

5. Voor Bakkers staat in 't Latyn *Cereales*: 't welk volgens den meergemelden *Du Cange* Bakkers betekent.

6. Voor Masmannen staat in 't Latyn *Masmanni*; die naar allen schijn de zelfden zijn met *Massariis*. Nu *Massarii* ^b waren huysluiden of boeren, die op de wooning of hofstede van eenen Heer, of klooster, of Kapittel zaten, en wisten wat zy daar jaarlijks voor opbrengen moften. *Massarius* kooimt van *Massa*; 't welk dezelfde betekening heeft als *Manjus* of *Mansum*; en naer sommiger giffing ook van dezelfde afkomfte is.

7. Door de vrede, die de Vorst verleent, word zijne bescherming, en zoo als men spreekt, *Sauvegarde*, verstaan. Zoo staat 'er in ^c zeker Synode: *Ieder kerk genieete de vrede Gods, de vrede des Konings, en de vrede van alle kerken.*

8. Voor bescherming staat in 't Latijn *bannum*: 't welk velerhande betekeningen heett; maar hier voor 's Vorsten bescherminge genomen word. Ook wierd het woord *ban* van de Duytschers in die betekeninge genomen; en de Vorst zeide dat hy zijnen ban aan zoo of zoo een persoon, of kerk, of plaatze verleende. Zoo staat 'er by *d Ughellus*: „ Ook „ heeft de Keizer zijnen ban over den Bisschop en „ de voornoemde lanthoeve gezonden . . . zoo dat „ niemand zich voortaan hebbe te verftouten, den „ voorn. Bisschop, of iets dat hem aangaat, te quellen, te plaagen, of te ontruffen, enz., „ In die betekeninge word het woord *bannum* zeer dikwils van *Ughellus* gebruykt. Zoo staat 'er ook in eenen brief van *Karel e den Grooten*: „ Indien iemand kooimt „ jaagen in dit woud, dat de beschutting van onzen „ ban heeft, enz., „ Zoo verleent Keizer *Koenraad f II* „ zijnen ban en vrede allen den genen, „ die de kerk van Hamburg zouden bezoeken, enz. „ En dien zelve ban heeft hy ook den Aartsbisschop om zijne trouwe diensten gegeven. „ Dat wierd genoemt *mitter g bannum super aliqua re vel persona*. Die den ban verleende, deed het met deze plegtigheit, dat hy eenen stok in de handen nam; en eene zekere boete stelde voor die zoo eenen persoon,

^b Vide Du Cange.

^c Idem in voce Pan.

^d Ital Sacra in Episcopis Afcularis.

^e Apud Crantz. in Metrop. lib. 2. cap. 2.

^f In privil. Ecclesiae Hamb.

^g Du Cange in voce bannum.

of plaats, beledigen zouw. Ook wierd het genoemd, *ponere bananum super caput alienus*, enz. 't Geen de Leezer by *Du Cange* zal beweezen vinden.

9. Dit is geweest *Julius II*; van wien ik by deze gelegendheit maar zeggen zal dat hy van sommigen hemelhoog gepreezen, van anderen zoo veel te meer gelaakt en mispreezen word. *Stella*, die op dien tijd leefde, stelt hem onder de beste Pauzen:
 „ Hy is zekerlijk een goed en deugdzaam man; 't zijn
 „ de woorden van *Stella*, en is zoo groot een Vor-
 „ stendom ten uyerste waardig; indien gy . . . op
 „ zijne voorzigtigheid, wijsheit, en goed overleg
 „ ziet. En wegens zijne gerechtigheit en goeder-
 „ tierenheit word hy zoodanig geroemt; dat het niet
 „ wel te zeggen is, door wie (van beide die deugden)
 „ dat hy grooter lof verdient. Want hy is ten hoog-
 „ ste ervaren geweest in de beschaafde wetenschap-
 „ pen, en heeft uytermaten veel gehouden van ge-
 „ leerde mannen; die hy van alle kanten opzocht,
 „ en zoo met geld als kerkelijke prouwen wonder-
 „ lijk ondersteunde. Zoo eenen Paus had Gods kerk
 „ van noode; die het scheepje van *Petrus*, dat se-
 „ dert langen tijd door de golven der zonden ge-
 „ weldig gebeukt was geweest, ter haven der zalig-
 „ heit konde stieren, enz. „

Onuphrius Panvinus, die anders de gebreken der Pauzen wel opleezen durft, getuigt van hem dat hy, Kardinaal geworden, allerhande deugden, en voor al de gematigdheit in zijne woorden en werken behartigde, vriendelijk in zijn gedrag was; om zijn deftig gedrag, beleefdheit, en bevalligen ommevang, in de gunst van grooten en kleynen stond; en ook geen andere vrienden verloor; als die zeegbaar van ommevang waren. En, na dat hy zijn Pausdom beschreeven had, haalt hy zijn gedrag met deze woorden op: „ Hy is geweest kloekmoedig,
 „ standvastig; een dapper voorstander der kerkelijke
 „ zaaken, kost geene smaatheden verdraagen; was
 „ onverzoenbaar tegen de hardnekkigen; in tijden
 „ van tegenspoed zich zelve te boven gaande en
 „ overtreffende; van een onverwinbaar gemoed; in
 „ tijden van voorspoed gematigd, en zeer milda-
 „ dig. „ Hy had pas te voore gezeit dat hy (*Julius II*)
 door

door de glorie der wapenen een grooter naam verkreegen had als eenen Opperpriester pafte: maar hy voegt 'er daar na by dat hy om geen andere redenen zoo veele oorlogen gevoert heeft; als om het kerkelyk gebied, dat van sommigen geweldigerhand ingenomen was, wederom te winnen. Meer andere Schrijvers, die hem even hoog verheffen, behoef ik niet aan te haalen: ieder kan wel denken dat 'er genoeg zijn, die zynen lof niet zullen verkleinen. Maar daar zijn 'er ook genoeg, voor al onder de Fransche ^b Schrijvers, die zoo veel quaads als de anderen goeds van hem weten te zeggen: maar men moet ook weten dat hy met de Franssen schier altijd in vyandschap heeft geleefd. Het geen by *Arnoldus i Ferronus* staat, hoewel 't een gemeen zeggen was, dewyl hy 't evenwel voor geene zekere waarheit opgeeven durft, wil ik ook niet tekenen. De zaak zoude hier in bestaan: *S. Pieter* word doorgaans met sleutelen uytgeschildert, *S. Paulus* met een zwaard. Zoo vertellen ze dan dat *Julius II*, als hy gereed stond om tegen de Franssen op te trekken, met den degen op zy en de sleutelen in de handen naar den Tyber ging, en de sleutels in dien waterstroom wierp; zeggende, naardien *S. Pieters* sleutels niet langer hielpen, dat hy zich voortaan van *S. Paulus* zwaard bedienen zouw. Doch dat zal ik, tot naerder bewijs, voor een uytstrooyzel houden; maar dit evenwel zeggen dat de gemelde Paus by sommige Vorsten, ja by Kardinaalen zelf, gansch niet wel heeft gestaan. 't Ging zoo verre dat de Keizer *Maximiliaan*, en *Lodewijk XII* Koning van Vrankrijk, door eenige Kardinaalen gestijfd, een algemeen Koncili te Pise deden beroepen; daar de kerk, zoo wel in haar hoofd als ledemaaten, hervormt zoude worden. Het Koncili ging ook aan onder de voorzitting van den Kardinaal de *Sancta Cruce*: men hield verscheide Zittingen; eerst te Pise; daar na te Milane; want de Kerkvergadering was uyt vreeze van den Paus *Julius* van Pise naar Milane verplaatst. De Paus wierd verscheide reizen gedaagt om eene vrye plaats, tot het houden van eene Kerkvergadering,

^b Meferay, A. Ferronus de reb. gestis Gallor. &c. &c.

In Ludovico XII.

te benoemen; en 'er in eigen persoon te verschijnen: eindelijk wierd hy in zyne bedieninge opgeschort; met verbod aan alie Christenen van hem staande die opschorting voor Paus te kennen. Maar de Paus, om dat onweder te verdrijven, hield eene andere Vergadering in 't Paleys van Lateranen. *Maximiliaan* bezweek, en hield zich aan den Paus *Julius*, en de Lateraansche Vergaderinge. De Paus koont ondertusschen te sterven; en *Lodewijk XII* zag ook geen beter raad, als zijne streng te laten glien, en zich ook met de Kerkvergaderinge van Lateranen te vereenigen.

Ik moet 'er noch byvoegen dat *Julius II*, noch Kardinaal zijnde, getoont heeft dat hy in de hoofsche strecken gansch niet onbedreeven was. Toen *Alexander VI* op zoo eene wijze, als elders verhaalt is, overleden was; deed zijn zoon, *Cesar Borgia*, zijn uysterste best om die opperwaardigheit op iemand te doen vallen, op wien hy zich zelven in den algemeenen haat der menschen noch best verlaaten mogt. k Hy had het oog op *Georgius d' Amboije*, Aartsbisschop van Rowane; dien het Pausdom, zoo als het scheen en de zaken honden, niet missen kon. *C. Borgia* had een deel Kardinaalen gewonnen; het Franche leger was in de stad; dat naer des Bisschops wenken omzag: ieder vreesde voor quaade gevolgen, indien de Aartsbisschop voorby gegaan en in zijne verwachtinge bedrogen wierd. De zaak was zoo goed als geklonken. *Julianus de Ruvere*, die naderhand *Julius II* geworden is, en gansch geene reden had om *Cesar Borgia* veel goeds te gunnen, ging den Aartsbisschop als in vertrouwendheit spreken „ Ik weet zeer wel, zeide hy, en ik bekenne dat gy de gunst der Kardinaalen hebt, en tot „ Paus verkooren zult worden. Daar by verklaare „ ik dat ik, om den weg voor u te baanen, en de „ zaak tot een gewenscht einde te brengen, veele „ veinzingen en ontveinzingen heb gebruikt. Maar „ tot noch toe heb ik gezweegen; weetende dat „ de tijd noch niet gekomen was, om my met „ vrucht voor u te verklaaren. Doch wy allemaal „ die uwe vrienden zijn, zijn voor eene zake be-
k A. Ferronus in Lud. XII.

kommerd; te wecten dat de uytlandsche Kardinaalen schreeuwen en klaagen zullen dat gy uyt vreeze voor 't Fransche leger tot Paus verkooren zijt; 't welk; gelijk u bekend is, voor dezen ook is gebeurt; en dat ze dan een nieuwe Vergadering zullen aanleggen om een anderen Paus te kiezen. Dewijl gy dan ziet dat gy de genegendheit van alle Kardinaalen hebt, waarom verloft gy uwe vrienden van deze bekommeringe niet? En, om de waarheit te zeggen, iemand zoude ons (na de verkiezing) niet zonder eenigen schijn van reden kunnen te gemoet voeren dat de hulp van den H. Geest ons verlaaten had, om dat de Kardinaalen onder de verkiezinge rondom omringt waren van de wapenen der Franffen. Dies oordeele ik dat gy wel zult doen met het Fransche leger aenstonds uyt de stad te doen trekken: wanneer gy de Pauffelike opperwaardigheit zult bekoomen, zonder dat 'er iets tegen te zeggen zal vallen. Dit raade ik u alzoo, om dat ik in deze zaken niet t'eenemaal onbedreven ben; en zekerlijk weer dat gy de genegentheit der Kardinaalen hebt. Wat vorder noodig zal zijn om u tot die Opperwaardigheit te doen koomen, daar in belove ik dat ik u getrouwelijk en met alle vlijt zal helpen.

De redenen van den Kardinaal troffen den Aartsbisschop, die de zaak aan *Cesar Borzia* bekend maakte. *Borgia*; die't niet harden kost dat zoo een man als *Julianus* in zijne oogten was van den H. Geest durfde spreekten; deed zijnen raad evenwel opvolgen. De Franffen trokken uyt Rome; de Aartsbisschop van Rowane wierd in zijne hoope beirogen. Want de Kardinaalen, voor geene Franffen meer te vreezen hebbende, gaven hune stemmen aan *Franciscus Piccolominiens*, die den Pauffeliken Stoel slechts eenige dagen onder den naam van *Pius III* bekleedde; en den voornoemden *Julianus*, of *Julius II*, tot opvolger kreeg. En, 't geen den Aartsbisschop misschien noch meest gespecten heeft. *Julianus*, die hem dus uytgestreeken had, leest naderhand meer als eens met de verwaandheit en ligtgeloovigheit der Franffen gelachen.

10. Om afluaten te verdienen, enz. voor welke woorden in het Latyn staat, *pro stationibus consequentis*. Ik weet niet dat ik veele plaatsen geleezen heb, daar *Statio* voor afluat genomen word: maar het gevolg geeft genoeg te kennen dat het hier zoo genomen moet worden. De reden zal zijn dat zulke *Staatzien* te Rome gedaan worden om afluaten te verdienen. Dient dan geweten dat *Statio* by de Kerkelijke Schrijvers verscheide betekenissen heeft. Eeritelijk word dat woord voor *Jejunium* of vasten genomen: hoewel sommigen dit onderscheid tuschen *Jejunium* en *Statio* stellen dat *Jejunium* een eigenwillig vasten, *Statio* een geboden vastendag betekent. Ten tweede *n* word *Statio* voor de Vergaderinge of byeenkomste der Christenen genomen; voornamentlijk voor de Zondagsche Vergaderinge. Ten derde worden die kerken, kapellen, en andere plaatsen *Stationes* of *Staatzien* genoemt, daar de ommegangen of processien eenigen tijd stil staan; en daar de geloovigen dan bidden, eenige veerze uyt de Psalmen zingen, enz. En om die reden word *Statio* *o* ten vierde voor de ommegangen of processien zelf genomen. Zoo staat 'er in 't leven van *Gregorius den Grooten*, door *Johannes p Diaconus* beschreeven, dat de gemelde Paus de ommegangen, *Stationes*, deed houden in de kerken, en op de kerkhoven der Martelaaren; dat hy die ommegangen in eigen persoon volgde; en 'er op verscheide tijden 20 Evangelien voor het volk uytgeleit heeft. Dat het woord *statio* in dit verhaal van *Johannes Diaconus*, gelijk ook in den 42 brief van *Cyprianns*, voor zoo eenen ommegang of *processie* moet genomen worden, is volgens *Du Cange* het gevoelen der geleerden. De beroemde *q Mabillon* voegt 'er by dat *Job. Dia-*

l Rabanus de instit Clerici cap 8. Jejunium & Statio dicitur. Zie Isidor. lib. 6. Origin cap. ultimo. Cassianus op verscheide plaatsen. Hermes Pastoral lib. 3. cap. 5 &c.

m Vide Raban. & Isidor. ibid. Chr. Lupan in Canon. tom. 5. pag 67. 68, 69. Mabillon. Musæum Italic. part 2. pag XXXI, XXXII.

n Vide ibid. & Du Cange in Glossar.

o Vide Du Cange &c. p Lib. 3. cap. 18.

q Musæum Ital. pt. 2. &c.

zoo verstaan moet worden dat die *Stationes* of ommevangen voor den tijd van *Gregorius den Groo- ten* geen vaste plaats hadden, maar dat nu de eene plaats by wijze van eene processie bezocht wierd, dan de andere, naer dat het gelegen quam: doch dat *Gregorius* ingestelt heeft dat de kerkhoven der Martelaaren, dat is hier te zeggen de kerken op de graven der Martelaaren gebouwd, door die ommevangen bezocht moesten worden.

Ik zal 'er uyt den zelven *Mabillon* noch byvoegen dat die ommevangen ook *Litanven* genoemd zija geweest. Mettertijd wierd het woord *Litania* meer genomen voor de gebeden die onder den ommevang geschieden: voornamentlijk voor de aanroepingen der Heiligen. Doch by de Grieken word *Litania* ook voor den ommevang genomen: zoo als de Leezer by *Du Cange* (*in Constantinopoli Christiana*) bewezen zal vinden. By den zelven *Du Cange*, maar in een / ander werk, zal de Leezer zien dat *Statio* ook dikwils voor een maaltijd of onthaal genomen is geweest.

Ik moet noch zeggen dat het gebruyk van drie- jaarige, zesjarige, tien en twintigjarige afaaten aan de bezoekers van zekere kerken of godvruchtige plaatzen te verleenen hoewel t'hans zoo gemeen geworden, niet veel ouder is als de twaalfde eeuw: 't welk evenwel van eenige Religieuzen sterk, en tot kyvens toe, tegengesproken word. Het zeggen van de geleerdste luiden, dat zulke afaaten niet veel ouder zyn, steunt op de stilzwijgendheit der Schrijveren, by dewelken van zulke afaaten geen ouder gewag gevonden word. By *Anastafius* by voorbeeld, die de daaden der Pauzen nauwkeurig beschrijft, zal men zulke afaaten niet vermeld vinden. Om het

r Dit kan ook uyt andere Schrijvers bewezen worden: zoo staat 'er by *Anastafius Bibl. (in Sergio Papa) Constituit ut in diebus Annunciationis Domini, Nativitatis, & Dormitionis S. Dei Genitricis, Litania exeat a S Adriano, & ad S Mariam populus accurrat.* zoo word *Litania* by den zelven Schrijver ook genomen in *Honorius I, Stephenus III, Gregorius I*, enz. by *Gregorius I* zelf lib 11, Epist. 2. en by *Aimoinus* lib 1 Hist. Franc cap 25. &c.

f In Glossario mediae & infimae Latin.

kort te maaken; 7. *Morinus*, die in zulke zaken niemand te nae gesproken, alles zoo nauwkeurig onderzocht heeft en zoo grondig verstaat als de beste, verzekert ons niet alleen maar bewijst het ook bondig dat het gemelde gebruyk niet veel ouder is dan het jaar 1150 of 1600. Zine vordere bewijsreden kunnen by hem nagezien worden. Die dat gebruyk onder willen maaken, hebben onder anderen drie bewijzen in te brengen: 1. Dat *Gregorius I*, zoo als *Guillemus v Antifiodorensis* schrijft, aan alle de geloovigen die de onnemen in de valten te Rome volgden vijftig jaaren afaats heeft verleent. 2. Dat in eenen brief van *S Ludgerus*, die achter zijn leven staat, van zulke afaaten gesproken word. 3. Dat *Sergius II* drie jaaren afaats verleent zonde hebben aan alle geloovigen, die de gebeenten van eenige Heiligen in de kerk van de *H H Silvester en Martinus* op zekere dagen zouden bezoeken. Dit staat op een marmere tafereel te lezen. ² Welk in de gemelde kerke noch tegenwoordig ten toon is hangende. Maar *Guillemus Antifiodorensis* moet blijk van zijn zeggen gegeven hebben; en is te lang na *Gregorius I* in de weereld gekomen, om in die zake zonder ander bewijs, ja tegen alle bewijzen aan groot geloof te verdienen: te meer, daar men in de werken van *S Gregorius* geen 't minste gewag van 't verleenen van zulke afaaten vinden kan. Wat den brief van *S Ludgerus* belangt, daar de kanonizaati van *S Swithertus* omstandig beschreeven word, die word tegenwoordig van alle kenders voor een verdichten brief gehouden; waar over *Batavia Sacra* in 't leven van *Zwitbertus* kan nagezien worden. Dat marmere tafereel, zegt *Morinus*, is daar niet geplaatst door *Sergius II*; maar langen tijd daar nae door iemand anders: die geleest zal hebben als zulke afaaten al in zwang begosten te gaan, of al langen tijd geaan hadden. Die zal uyt het gebruyk van zinnen tijd geoordeelt hebben dat het altijd zoo gebruykelyk was geweest; en gedagt hebben dat zoo eene kerk niet genoeg verheerlijkt ware geweest zonder het verleenen van d'ergelijke afaaten. Die met zulke

² De Pænit lib. 10. cap 20

v Summa Theol. lib. 4. tract. 6. cap 9.

geschillen gediend is, zal meer andere bewijzen van den zelve trant by den geleerden *w Papebrochius* aangehaald en opgelost vinden.

11. Die een andere afaat had, mogt geen deel aan dezen afaat van 20 jaaren hebben; 't welk noch een overblijfsel schijnt te zijn van de oude kerktucht; wanneer men, in 't verleenen van afaaten, met veel grooter gematigheid en spaarzaamheit te werk ging als tegenwoordig. Ook is dit een van de ken-teekenen, aan dewelken men gewoon is sommige Pausselijke afaatsbrieven te toetzen. Ik wil zeggen dat verscheide zulke afaatsbrieven van de twaalfde, dertiende, en veertiende eeuw, en noch veel meer die noch ouder zijn, al ware het maar om deze reden, voor valsche en verdichte brieven gehouden worden, om dat ze zoo mild en quillachtig zijn in het verleenen van volle, of driejarige, vijfjarige, zesjarige afaaten. Hier van hebbe ik reeds op andere plaatzen, en ook in de voorgaande Aanteke-ninge, gesproken. Ik moet hier noch, tot bevesti-ging van de gemelde spaarzaamheit, 't een en 't ander uyt *Baronius* en andere Schrijvers byvoegen. Zoo schrijft *Baronius* dan over het jaar 1177 dat *Alexander III* in 't gemelde jaar het hoofdoutaar der kerke van Ferrare ingewijdt heeft; en niet meer als een jaar afaats voor de doodzonden verleende. Hier uyt blijkt, zegt hy, *hoe dat de Pauzen in dien tijd niet gewoon waren langer afaaten te geeven als van een jaar, behalven in de Kruysvaarten naar 't H. Land; 't welk uyt de bullen der andere Pauzen ook beweezen kan worden.* Derhalve als *Alexander III* omtrent twee jaaren laater, te weeten in de Kerk-vergaderinge van Lateranen, met den raad der an-dere Bisschoppen twee jaaren afaats aan alle de ge-nen verleende die de wapenen tegen de Ketteren zou-den aanschieten; daar in heeft hy eene groote toe-geevendheit gebruykt; en zulks gedaan, om dat hy 't hoognoedig voor 't welvaren der kerke achte, de moedwilligheit der ketteren gewapenderhand te be-teugelen. In de dertiende eeuw, zoo als *x Morinus* met krachtige redenen bewijst, was het ook iet zeld-

w Resp. ad Exhibit. Errorum: art. 14.

x Lib. 23. de Pœnit. cap. 22.

zaams en ongewoons dat de Pauzen afluaten voor een geheel jaar verleenden. In het jaar 1215, als *S. Franciscus* zijne Order niet lang geleden ingestelt had, wierd van de IV Lateraansche Kerkvergaderinge onder *Innocentius III* voor eene Wet uytgegeeven dat men ter gelegendheit van eene kerkwyding geen grooter afluat zoude geeven als van een jaar: en dat de afluat, op het jaarfeest van zoo eene kerkwyding, niet grooter mogt zijn als van 40 dagen: daar men deze reden by voegde *om dat de Roomsche Paus, die de volheit der magt bezit, gewoon is deze gematigheit in zulke zaaken te onderhouden.* Die verdere bewijzen eischt, heeft *Morinus* ter gemelde plaatze maar na te zien.

Wat de volle afluaten belangt; die wierden volgens den meergemelden *Baronius* allecnelijk in eene gelegendheit gegeeven; te wecten aan de Kruysvaarders die hun leven voor de behoudenisse van het Christendom tegen de Turken en Sarazyuen gingen waagen; of ten dien einde geld opbragten: de reden was; dat het Christendom, zoo als de zaak begreepen wierd, in 't uysterste gevaar was om door die Aartsvyanden van ons geloof onderdrukt te worden.

Dit alles betuigen de geleerdste Schrijvers: de bewijzen, zoo als het Ichijnt, zijn bondig en klaar. Doch die hunne rekening by zulk schrijven niet vinden, zwijgen op alle die bewijsredenen slechts stil; en hebben 't even drok met de volle afluaten te vertellen, die hunne Order of kerken in de gemelde eeuwen zouden verkreegen hebben. Om dat het zoo te pas kooft, en over alle deze Bullen niet veel anders aan te tekenen valt, moet ik hier in 't kort van den bekenden afluat en het feest van *Portiuncula* spreken; zonder my nochtans in zoo eene zake het ampt van Rechter aan te matigen. Ik wil slechts historiffcherwijze verhaalen wat zwarigheden dat 'er tegen dien afluat ingebragt zijn, en noch kunnen ingebragt worden. De zaak is aldus gelegen; of word op deze wijze van de Franciskaner y Monnikken vertelt. *S. Franciscus*, door groot medelijden over

y Zie Lucas Waddingus tom. I. *Annalium Minorum* ad ann. 1221.

de blindheit der menschen getroffen, en voor 't menschelijk geslacht met eene uysterste vierigheid biddende, kreeg van eenen Engel bevel om naer de kerk van *Portiuncula* te gaan; daar hy *Christus* met de Allerheiligste Maagd, en een groot getal van Engelen, zoude vinden. Daar gekomen wierd hy van *Christus* met deze woorden aangesproken: „ *Franciscus*, gy zijt zeer bezorgd voor de zaligheid der zielen; daarom word u verlos gegeven, om iets van my te verzoeken, dat ter vertroostinge en zaligheid der zielen, en voor de verheerlijkinge van mijnen naam, dienen kan: want gy zijt gegeven voor de zaligheid der volkeren, en de herstellinge van mijne kerk. „ Daar op zoude *S. Franciscus* verzocht hebben dat alle de genen, die tot deze plaats zouden koomen, en in de kerk (van *Portiuncula*) gaan, volkome vergiffenis en aflat mogten verkrijgen van alle hunne zonden die zy den Priester zouden biechten. En, om dat de bede zoo groot was, bad hy de Allerh. Maagd om zijn verzoek door haare voorspraak te ondersteunen. De Heiligste Maagd deed het op staande voet, en zoo krachtig als ze kost. Zoo dat *Christus* den H. Man aanstonds met deze troostelijke woorden toesprak: „ De zaak die gy verzoekt, o *Franciscus*. is zeer groot: maar gy zult noch grootere zaken verkrijgen. Ik stae u toe 't gene gy verzoekt: maar ik begeer dat gy by mijnen Stedehouder gaat, die de magt om te binden heeft in den hemel en op de aarde: en dat gy dezen aflat uyt mijnen naam van hem verzoekt. „ *S. Franciscus* ging aanstonds met eenen Broeder op reis; en vond den Paus *Honorius* te Perouze. By den Paus gekomen verzocht hy dat alle de genen, die gemelde kerk zouden bezoeken, en die hunne zonden met een oprecht berouw gebiecht hebbende van den Priester zouden ontbonden zijn; van alle zonden en straffen der zonden, zoo wel in den hemel als op aarde, mogten ontslagen zijn; en dat van den dag huns Doopzels af, tot den tijd toe dat ze hunne voeten in de kerk van *Portiuncula* gezet hadden. De Paus antwoorde dat hy eene groote zaak verzocht; en dat het R. Hof de gewoonte niet had, van zulke aflaten te geeven. Maar als *Franciscus*

ciscus daar op geantwoordt had dar hy zulks uyt zijnen eigen naam niet verzocht, maar uyt den naam van *Christus* die hem gezonden had: zeide de Paus tot drie reizen voor alle de Toehoorders: *Heb uw verzoek; ik begeer het zoo.* Als de Paus daar op door de Kardinaalen vermaant wierd dat door zoodanigen aflat de overzeesche aflaten, voor 't herwinnen van 't H. Land, vernietigt zouden worden; gelijk ook de aflaten die men door 't bezoeken van de drempels der H. H. Apostelen *Petrus* en *Paulus* winnen kost; heeft hy den aflat zoodanig gematigt dat hy maar op eenen natuurlijken dag in 't gansche jaar zouw kunnen gewonnen worden. Die dag was noch niet beraamd of bepaald; en daar verliepen twee volle jaaren, eer dat de dag, om zoo eenen aflat te winnen, vastgesteld was. Dit zoude iemand wonder kunnen voorkoomen; te wecten dat *S. Franciscus*, die zoodanig van yver voor de zaligheid der zielen brandde, zoo veele menschen in dien tijd liet sterven, die vervolgens geen deel aan zoo kostelijken een aflat kosten hebben. Maar daar tegen moet men denken dat in zulke geheimrijke verholendheden alles even geheimrijk is: en dat de vaststelling van zoo een hoogen en plegtigen dag wederom met een groote en plechtige staatzie most geschieden. Het gebeurde eens dat de H. Man in 't felste van den winter, omtrent middernacht, als hy den nacht met waaken en bidden overbragt, van den *Satan* onder de gedaante van een vriend aangevochten wierd. *S. Franciscus*, ziende wat hy beoogde, trok zijnen rok uyt, en hield maar zijne onderbroek aan. Dus toegesteld ging by zich zelven in de doornen wentelen, en deed den helschen vyand metter haast de vlugt neemen. Fluks zag hy zich zelven met een zeer groot en helder licht omvangen: en, daar 't in 't midden van den winter was, zag hy een groot getal roode en witte roozen bloeyen. Daarenboven zag hy eene meenigte van Engelen, die hem vermaanden om naar de kerk van *Portiuncula* te gaan. Hy stond over ende, en zag met verwonderinge toe dat hy, zonder dat hy 't wilt, nieuwe en witte kleederen aan had. Hy plukte zes roode en zes witte roozen, en ging zoo naar de kerk;

maar had onderwege weder nieuwestoffe van verwondering, want de weg naar de kerk toe, zooals 't hem toefcheen, was met zijde en purpere kleederen bestrooyt en opgeschikt. In de kerk gekomen, zag hy *Christus* met zijne Moeder in 't midden der Engelen staan; dien hy na behoorlijke aanbidding verzocht dat hy den dag, om den voornoemden aflat te winnen, zoude bepaalen. De H. Maagd quam hem wederom te hulpe, en had niet veel moeite om zulks van haaren zoon te verkrijgen. *Christus* zeide dat hy 'er dien dag toe koos, als zijn Stedehouder *Petrus* uyt de gevangenis van *Herodes* verlost was. Maar *S. Franciscus* wierd wederom naer den Paus gezonden, die alles behoorliker wi ze kenbaar zoude maaken. Om geloof by den Paus te vinden, moft hy eenige van de voornoemde witte en roode roozen mede nemen; en ook eenige getuigen, die alles wat 'er verhaalt is gehoord en gezien hadden. De H. Man deed, zoo als hem bevolen was, kreeg by den Paus gehoor, en 't geen hy vorder verzocht. Daarenboven zondt de Paus bevel aan zeven Bisschoppen om den gemelden aflat in de kerke van *Portiuncula* plegtelijk af te kundigen. *S. Franciscus*, door de Bisschoppen verzocht, klom eerst op den preekstoel, en verkundigde dat 'er jaarlijks in de kerk van *Portiuncula*, zoo als verhaalt is, volle aflat te verdienen zoude zijn. De Bisschoppen, dien zoo een groote aflat ongerijnd voorquam, en die ook de afkondiging molten doen, wilden maar tien jaaren aflat verkundigen. De Bisschop van Assisië, die de eerste afkondiging doen zoude, klom op den stoel om tien jaaren aflat af te kundigen. Maar ilae zulke Heilige luiden eens tegen: de Bisschop was geen meester van zijne tong; en konde de afkondiging niet anders doen als ze door den H. *Franciscus* gedaan was. De andere zes Bisschoppen, daar over gebelgd, zouden 't verbeteren, en klommen een voor een op den preekstoel. Maar zy voeren niet beter als de Bisschop van Assisië; en, of ze het wilden doen of niet, zy lazen altemaal *vollen aflat*. Voor zoo een mirakel moft alle twijfeling verdwijnen, en alle tegensprekers hunnen mond snoeren. En, op dat het verhaal zijn volkomen beslag zoude heb-

hebben, en 'er niet over te twijfelen zoude vallen, wordt een groot getal getuigen opgegeven; zijnde meest luiden van aanzien, en Heeren, uyt de omleggende steden en kasteelen; die de voornoemde afkondiging altemaal bygewoont hebben.

Dit alles heeft *Lucas Waddigus* getrokken uyt den *Spiegel van S. Franciscus* *leven*; uyt de brieven van *Theobaldus* Bisschop van Assisè, die naar zijn schrijven gebloeit heeft omtrent het jaar 1208; en uyt andere Schrijvers die de tijdgenooten van *Theobaldus* zijn geweest.

Maar dit verhaal, hoe sierlijk opgetooid, en met den naam van aanzienlijke getuigen pralende, word van veele geleerden tegengesproken. Wy hebben reeds gezien met wat eene Ipaarzaamheit dat de aflaaften in die tijden gegeven wierden. En *S. Franciscus* zoude tegen het standvastig gebruyk van zijnen tijd een vollen en onbepaalden afflag van *Christus* verzocht hebben; als of de zaligheid der zielen van zoo eenen afflaat afgehangen had. In alle aflaaften worden eenige werken van boetvaardigheid, eenige gebeden, een zeker getal aalmiffen, voorgeschreeven. Hier heeft men alles goedkoop, en den hemel voor niet. En *S. Franciscus*, die zoo een liefhebber van verstervingen en boetvaardigheden was, zoude alle zulke werken als uytgesloten hebben. De aflaaften worden volgens *Navarrus* en *a Bellarminus* voor eene hatelijke zaak in de Rechten gehouden, om dat ze de voldoende boetwerken ontzenuwen: welke boetwerken zoo nut ter zaligheid zijn, en ons door de kerk zoo aangeraaden worden. En *S. Franciscus*, als of hy een nieuwe leere invoeren en alle kerktucht t'onderste boven had willen smyten, zoude van *Christus* begeert hebben dat de grootste schelmen en deugnieten, zonder de minste boetvaardigheid te pleegen, bestaan zouden met zoo eenen afflaat te winnen. In't Koncili van Laterane was pas vastgesteld dat men op het jaarfest der Kerkwijdingen geen grooter afflaat zoude verleenen als van 40 dagen; en men had 'er deze reden by gevoegt dat zulks goedgevonden was om de werken van boet-

De Jubileo Notab 9.

Lib. 1. de Indulg. cap. 7.

vaardigheid, die door *Christus* en de Apostelen zoo hoog aangepreezen was, niet te ontzenuwen of te verminderen. En *S. Franciscus*, als of hy de wijsheit alleen had gehad, en tegen het besluit van den Paus en 't algemeen Koncili regelrecht had willen aangaan, zoude zich veritout hebben zoo eene groote en ongenoorde zaak van *Christus* te verzoeken! En waar wil dat hene, 't geen in 't voorgemelde verhaal ook staat: te weeten dat *Franciscus* op de vraag van den Paus *Honorius*, hoe veele jaaren afluats dat hy gaarne had, dit antwoord zoude gegeven hebben: *Het believe uwe Heiligheit niet zoo zeer jaaren te geeven als zielen?* Waren de zielen dan zonder zoodanigen afluat verlooren, en door dien afluat behouden? Zoo moet dan de Kerk, met alle de Pauzen en Bisschoppen, tot dien tijd toe zeer hardvochtig ja wreed zijn geweest; om dat ze zoo veele duizenden en millioenen van zielen zoo langen tijd zonder afluat heeft laten leeven en iterven. Ten minste is ze zoo lang dom en onweerdend geweest; en heeft geene kennis van de afluaten gehad; dewijl zy oordeelde dat al te groote en meenigvuldige afluaten de zielen meer quaads deden als goeds.

Maar daar zijn noch andere redenen, die het verhaal van den gemelden afluat by menschen, die hunne oogen niet willens voor het licht der waarheit toesluiten, zeer onwaarschijnlijk maken.

S. Bonaventura, de luitler van de Franciskaner Order, en zoo wel om zijne geleerdheit als heiligheit by alle kenders ten uyerste geacht, heeft het leven van den *H. Franciscus* zeer nauwkeurig beschreeven. Hy was zes jaaren oud, toen *S. Franciscus* storf; en heeft vervolgens goede kennis van zaaken gehad. Ook heeft hy alles wat den *H. Man* raakte met de uyerste zorgvuldigheit opgezocht en beschreeven; mirakelen, veropenbaringen, nachtgezigten, vijf wonden, enz. Maar van den afluat van Portzionkel meldt hy geen enkeld woord. Dat meer is, hy beschrijft wijd en breed hoe dat *S. Franciscus* de kerk van Portzionkel verbetert, en 'er met zijne broederen huys gehouden heeft: ja hy spreekt omstandig van zekere openbaringe, die een der zelve Broederen wegens die kerke had gehad. Was het daar de

rechte

rechte plaats niet om ook van den gemeiden aflaat te spreken, en daar hy veele mindere zaaken nauwkeurig beschrijft, kost hy of mogt hy zoo eene wonderde zaak, zoo een heilzaam hulpmiddel der zondaaren, onvermeld voor by stappen? Zekerlijk neen, indien ze waarachtig waer. Hy stapt ze echter ongemeld voor by: hy verhaalt wel wat eene genuechtheid dat de H. Man voor de kerk van *Portimanel* had; wat hem daar wedervaren is, enz. Maar van den gemelden aflaat geen enkel woord. Kan iemand gelooven dat *S. Bonaventura* zoo eene zaak, in zoo eene nauwkeurige beschrijvinge, die zoodanig tot eere van *S. Franciscus* strekte, zoude overgeslagen hebben?

Voeg hier by dat geen Historischrijver, geen Godtgeleerde, die omtrent die tijden geleefd heeft, en eenigen roem van geleerdheit had, eenig gewag van zoo een heilzaamen aflaat, zoo eene ongehoorde zake, zoo een deftig mirakel, heeft gemaakt. De *Vlinnebroeder Bartholomeus van Pisa*, de eerste Schrijver die de zaak omstandig verhaalt, is omtrent 176 jaaren na die geschiedenis in de weereld gekomen. Maar het zeggen en 't gezag van dien *Bartholomeus* zullen we zoo aanstonds naarder onderzoeken. Wat hadden de Godtgeleerden hier een open veld gehad om allerhande en zeer gewigtige gevolgen uyt die geschiednisse te trekken! Als by voorbeeld, dat de kerk van *Christus* de magt ontvangen heeft om aflaten te geeven; dat die magt voornamentlijk in den persoon van den Roomschen Paus berust: dat de Biecht noodig is om van zijne zonden ontslagen te worden.

Onder de Historischrijvers van die tijden moet gerekent worden *Vincentius Bellovaceus*, een Dominicaner Monnik, en de tijdgenoot van *S. Franciscus*. Deze *Vincentius* heeft eene Historie *b* van de Weereld, van de Scheppinge af tot 18 jaaren na de dood van *S. Franciscus* toe, beschreeven en uytgegeeven. *L. Waddingus* zelf *c* getuigt van hem dat niemand van de oude Schrijvers de levensdaaden van *S. Franciscus* wijdoopiger beschreeven heeft als *Vincentius* in het

b Speculum Historiale.

c In appar. ad Annales Minor.

dertigste Boek van zijnen *Historiffchen Spiegel*. Daar noch by gevoegt moet worden dat *Vincentius Bellouacensis* alies te boek stelde, wat hy gelezen of van hooren zeggen had. Hy beuyligtigde zich zoo zeer niet, zegt de schrandere *Melchior d'Canus*, om waarachtige en zekere zaken te beschrijven, als om niets onvermeld te laten, dat by ergens in eenige briefjes aangetekend had gevonden. Zoo een Schrijver nochtans, die alle gelegenheden zoekt om wat wonders te verhaalen, weet het minste niet van dien aflagt te vertellen. Men zegge niet dat het geeven van dien aflagt in 't eerste zoo bekend niet was; maar, gelijk met meer zaken gaat, allengskens bekender is geworden. Maar we hebben de vertelers van dit gansche verhaal boven wel anders hooren spreekken. Dat meer als eens voor den Paus en Kardinaalen verhandelt en doorgegaan is; dat zeven Bifchoppen voor al het volk afgekundigt hebben; daar zoo eene menigte van de naastgelege steden en kasteelen tegenwoordig was, kan dat eenigen tijd onbekend zijn geweest, en als begraven gelegen hebben.

Hiet zelfde bewijs kan getrokken worden uyt de stilzwijgendheit van *S. Antonius de Padua*. Deze heilige Man, die ook ten tijde van *S. Franciscus* leefde, ja zelfs een Religieus van zijne Order was, heeft veele zondaars door zijne predikaatzien tot een beter leven gebragt: maar in geen een van alle die predikaatzien, die by malkander gedrukt zijn, word van den gemelden aflagt een eenig woord gerept. Nochtans, indien 't verhaal van dien aflagt waarachtig ware, kost 'er niemand beter kennis van hebben, en bescheid van geeven, als de voornoemde *Antonius de Padua*. Ook was 'er niets bequaamer om het volk tot het winnen van de aflagten op te wekken, en een heilig ontzag voor zoo enen schat in te drukken, als de Histori van dezen aflagt.

Even zoo een bewijs word 'er getrokken uyt de stilzwijgendheit der Pauzen; dewelken in den tijd van honderd jaaren, en langer, na de dood van *S. Franciscus* den gemelden aflagt door geene Bulle bevelltigt, of aangepreezen, of vermeldt hebben: daar

d De Locis Theol lib. 11. cap. 6.

e Vide Beilamin. de Scriptor. Eccles.

nochtans sommige Pauzen van dien tijd, naar het zeggen van *L. f. Waddingus*, verscheide Bullen uitgegeven hebben om den lof van *S. Franciscus* en van zijne Order, ook in veel geringer zaaken, op te haalen. 't Is waar; men geeft een stuk of brok uyt zekere Bulle op, die de Paus Alexander IV omtrent het jaar 1255. aan alle Patriarchen, Bisschoppen, en mindere Prelaaten, zoude geschreeven hebben. Maar daar op word geantwoordt dat die Bulle zekerlijk verdicht is, en den gemelden Paus met geen schijn van waarheit kan toegeschreeven worden. Onder anderen g word'er deze reden tegen ingebracht, dat deze Bulle niet te vinden is in de groote *b* Verzameling der Pauwelijke Bullen, door *Laërtius Cherubinus* uitgegeven: een gewis teken dat ze onder de Bullen of brieven van den voorn Paus niet gevonden word; en vervolgens op zijnen naam valschelijk is verdicht. Dat dit geen nieuwe of zeldzaame zaak is, en veele Bullen op de naamen der Pauzen valschelijk uitgegeven zijn, heeft geen bewijs van noode; en is elders ook aangetoont. En dit mag men van de gemelde Bulle van *Alexander IV* des te ligter gelooven, en geruster zeggen; om dat *Waddingus* zelf, die alles wat hy kan, en meer als hy kan, tot bewijs van den voornoemden aflat by malkander haalt, echter de gewaande Bulle van *Alexander IV* stilletjes voor by gaat; 't welk hy zekerlijk niet gedaan zoude hebben, had hy ze voor waarachtig gehouden.

Wat zekere Bulle van *Benediktus XII* belangt, in dewelke de aflat van *Portiuncula* zeer hoog verheven en aangeprezen word; die word eerstelijk ten minste voor zeer verdagt gehouden; als ook niet staande in het gemelde *bullarium Magnum*. Ten tweede doet ze hier ter zake niet: want *Benediktus XII* is over de honderd jaaren na de dood van *S. Franciscus* Paus geworden: en wy spreken hier van Pauzen die binnen de eerste honderd jaaren, naar *S. Franciscus* dood, den gemelden aflat zouden aangeprezen of ten minste vermeldt hebben.

f In *Annalib. Minor. &c.*

g Zie *Tractatus de Indulg. Portiunculæ &c.*

h *Bullarium Magnum.*

Ook zal men straks op de Bullen der laateren Pauzen naarder antwoord geeven.

Noch kan men tegen den zelveu af laat doen gelden dat het gantsche verhaal zoo fabelachtig luidt, dat het zija eigen vonnis schijnt mede te brengen. Wie zal gelooven dat *Honorius* in eene zaak die zoo ongehoord was, en tegen het algemeen gebruyk der kerke streed, zoo gereed stond om *S. Franciscus* aantonds geloof te geeven; en zija zeggen, dat hy van den Heere *Christus* gezonden wierd, zonder bewijs en getuigen, en zonder het zien van eenige mirakelen, voor de zuivere waarheit aan te neemen? Wie zal gelooven dat hy zoo drijvens, zonder de zaak te overleggen of den raad der Kardinaalen in te neemen, zoo eene groote en ongehoorde zaak voor altijd en zonder eenige bepalinge zoude toegetaan hebben? Wie zal wederom gelooven dat hy, over zijne al te voorbarige vergunninge door de Kardinaalen tegengesproken, aantonds van zinnen veranderde; en zijne vergunning voor 't grootte gedeelte herroepen heeft? Want eerst wierd de af laat voor altijd en zonder eenige bepalinge gegeeven; daar na zoude hy maar eeneu natuurlijken dag in het gantsche jaar gelden. Indien de Paus zoo dufftig, zoo onbezonnen, zoo roekeloos te werk had gegaan; zoude hy als een kind, en als een man zonder hersenen en oordeel, te werk gegaan hebben: daar hy nochtans van de Historischrijvers voor zoo een dommekracht of ydelhoofd niet opgegeven word. En hoe weinig palt het dat *S. Franciscus* van *Christus* zelf naar den Paus zoude gezonden zija; en geweigert zoude hebben de Bulle aan te neemen, die hem aangerooden wierd; en in zoo groote een zake zoo wel te pas konde koomen? Is het ook te gelooven dat *S. Franciscus*, zoo groote een zaak verkreegen hebbende, twee volle jaaren gewacht zoude hebben, met ze werkstellig te maaken? Doch hier van is boven al gesproken.

Meer andere redenen, als de ongelooffelijkheid van zoo veele mirakelen, enz. zal ik nu overlaan; en slechts zeggen dat eene zaak, die uyt zoo veele hoofden onwaarschijuelijk is, en opeen gezond oordeel ailluit, op zeer sterke en overtuigende bewijsrede.

530 AANTEKENINGEN OP DE
redenen en getuigenissen zouw moeten steunen, om
by menschen van kennis ingang te vinden. Doch
wat voor bewijzen en getuigenissen worden 'er ter
bevestiginge van zoo eene wondere zaak bygebracht?
Een naamloos en onbekend handschrift; als eene on-
gedrukte Kronijk der Minnebroederen; door eenen
Franciscus Fabriensis geschreeven. Welke Kronijk
van *L. Waddingus* voor een zeer oud geschrift op-
gegeeven word, zonder dat hy eenig blijk van zoodani-
ge een oudheit geeft. Wie zal ons verzekeren dat deze
Kronijk niet van jonger datum is, en op den naam
van eenen *Fabriensis* uytgegeeven? Hoe veele voorbeel-
den van zulke bedriegeryen zijn 'er niet voor han-
den? En wie zal zulks niet des te ligter gelooven;
daar *S. Bonaventura* die zaak in eene Beschrijvinge;
daar hy het volgens de regels der Historien had
moeten doen, niet vertelt of met een enkel woord
aanroert? Men *k* brengt eene getuigenis by van *Martinus*
IV, die aan't roer der kerke gezeten heeft in
't jaar 1282, en den gemelden a'tlaat zoude goedge-
keurt en bevelligt hebben. Maar waar uyt word die
goedkeuring en bevelliging beweezen? Uyt de ge-
tuigenisse van eenen *Petrus Rosulphus*: doch die *P.*
Rodulphus heeft zijne Historie van de *Serafynsche Or-*
der op het einde van de 16 eeuw opgedraagen aan
Sixtus V: en behoeft vervolgens in eene zake, die
zoo lang voor zijnen tijd zoude voorgevallen zijn,
op zijn enkeld zeggen en zonder naarder bewijs niet
geloof te worden.

Men sehermt met de getuigenisse van eenen *Theo-*
baldus, Bisschop van Assisië, dewelke gebloeit zou-
de hebben omtrent het jaar 1308; en wiens getu-
genis, met zijne eige hand geschreeven, te Rome
onder de bewaringe der Minnebroederen zoude be-
rusten. Die *Theobaldus* zoude de gansche geschiede-
nis uyt zeer geloofwaardige personen veritaan heb-
ben enz. Maar is het niet vreemd, en geeft het gee-
ne reden van achterdocht, dat alle de gedrukte Schrij-
vers, die op dien tijd geleefd hebben, die geschiede-
nis onvermeld laaten en stilzwijgens voorby itappen;
en dat ze alleenlijk uyt ongedrukte boeken, uyt

i Ad ann. 1267.

k Waddingus ad ann. 1223

ſchriften onder de Minnebroederen beruſtende, ge-
haalt kan worden? De gedrukte en over al bekende
Schrijvers zijn juist altemaal in die zake onkundig
geweeſt: de ongedrukte en onbekende Schrijvers
hebben ze zoo veel te beter geweeten. Maar laat
ons ten minſte eerſt beweezen worden dat *Theobal-*
aus toen Biſſchop van Aſſiſe is geweelt: dat de ge-
melde brief de echte en rechte brief van deezen
Theobaldus is: dat 'er geen jonger Schrijver de han-
den heeft aan gezet. Zoo lang als men daar geene
verzekering van heeft, hoeft men die getuigenis niet
voor zeker aan te neemen. En, indien dezelve ge-
tuigenis eens aan een kender van oude handſchriften
vertoont mogt worden, wie weet wat 'er noch al
vorder op te zeggen zoude vallen.

Dan doet men de getuigenis gelden van zeker
Boek, *De Spiegel des Levens van S. Franciscus* enz.
Maar men moet wel grootelijks om bewijzen ver-
legen zijn, als men genootzaakt is zulke bewijstuk-
ken op te geeven. *L. 1 Waddingus*, die dat bewijs
doet gelden, bekend vrybortig dat de oude druk van
den gemelden *Spiegel* veele ongelooftbare en beu-
zelachtige vertellingtjes behelsde; en dat het noch
onbekend is wie dat den gemelden *Spiegel* mag ge-
ſchreeven hebben. De Leezer kan 'er vorder van
oordeelen.

Maar, zegt men, *Bartholomæus Pisanus* is immers
geen onbekend Schrijver; en die heeft niet lang na
de dood van *S. Franciscus* geleeft en zijn Boek uyt-
gegeeven. Het ſchrijven van *B. Pisanus* moet alles
goed maaken: voor de getuigeniſſe van *Pisanus* moe-
ten alle twiſfelingen en tegenwerpingen wijken; alle
twiſfelaars en tegenwepers ſprakeloos ſtaan. Maar
laat het ons ten minſte geoorlofd zijn, eer dat we
ons gevangen geeven de proef van *Pisanus* ſchrijven,
en van zijne hoogachtbaarheid, eens op te neemen.
Zijn boek is genaamd *Conſormitates vitæ S. Francisci*
tum vitæ Jeſu Chriſti Domini Noſtri: dat is, *Gelijk-*
formigheden van het leven van S. Franciscus met het
leven van onzen Heer Jeſus Chriſtus. In dit Boek,
gelijk veele geoordeelt hebben, en noch oordeelen
zullen, geeft hy zijne genegendheit en onbezonnen

† Ad ann. 1226.

yver den vollen toom; verheft den heiligen *Franciscus* boven alle Heiligen; en stelt zijne daaden in een gelijken graad met de daaden van *Christus*. Ja hy maakt het zoo grof dat vercheide ^m geleerde luiden van zijne eige Order zijnen toomeloozen drift mispreezen en quaadgekeurt hebben. Hier door alleen zal het gezag van dien grooten *Barth. Pisanus*, van dien voorvechter des gemelden aflagts, by de meeste Leezers al zeer laag zijn gedaalt. Voeg hier by dat hy, volgens de getuigenis van den geleerden Minnebroeder *Henricus n sedulius*, zijne Historie geschreeven heeft in het Jaar 1399; dat is omtrent 170 jaaren na dat *Christus* den gemelden aflagt zoude verzeent hebben. In eene zoo wondere zaak moet men al ouder getuigenissen en andere getuigen voor den dag brengen, om luiden van oordeel en kennis op zijne zijde te krijgen. Maar hoe gaat het? Die 'er belang in hebben dat de gemelde geschiedenis waarachtig zy, of 'er voor gehouden worde, gaan op den Preekstoel even driftig voort met den gezeyden aflagt te verkundigen. Tot bewijs doen zy de getuigenissen van *Barth. Pisanus*, van *Franciscus Fabriensis*, van *Petrus Ruulfus*, en diergelijke Schrijvers gelden. De toehoorders, doorgaans en zeer weinigen uytgezondert ongeschulteerde en onbedreeve luiden, hebben even groote kennis aan eenen *Pisanus* of *Fabriensis*, als aan eenen *Augustinus* of *Hieronymus*. Zy hooren een goed getal getuigen opleezen; dat is hun genoeg; zy houden alles voor bewezen.

Maar om tot de zaak te koomen; andere Schrijvers als de *H. Bernardinus Senensis*, de *H. Antoninus*, ja *Bellarminus* zelf, die dat verhaal voor waarachtig houden, zijn wat te laat in de weereld gekomen om voor getuigen te verstrekken. Hun gevoelen kan niet anders bewijzen, als dat ze op dit stuk niet zeer hardgeloovig zijn geweest. 't Is waar; *Bellarminus* is een doorgeleerd en zeer verstandig Schrijver; maar hy word van niemand voor onfeilbaar gehouden: de beste Schutters kunnen wel eens mis schieten.

Doch de Voorstanders van den aflagt geeven 't ech-

^m Zie Moiry.

ⁿ In Commentar. ad vitam S. Francisci &c.

ter niet gewonnen; en roemen daar sterk op dat het verhaal van den gemelden aflat in een byzonder Brevier van de Franciskaner Order ingelafcht is. Maar de vrage is of alles, wat in zulke Brevieren ingelast is, voor de klaare waarheit moet gehouden worden. Dan zoude de Brevieren der Minnebroederen grooter voorrecht hebben als de Roomsche: want twee Roomsche Pauzen, *Clemen VIII* en *Urbanus VIII*, hebben de Roomsche Brevieren van veele onwaarheden doen zuiveren; en gewis tekenen dat ze alles, wat in de Brevieren staat, niet altijd voor de zuivere waarheit houden. Deze zaak verdient wat omstandiger verhandelt te worden; niet alleen om dat ze hier in den aflat van de Portzionkel te passe koomt; maar voornamentlijk om dat de zaak van groote aangelegendheit is; en van veele menschen zelfs onder de Geestelijken verkeerdelijk begreepen word.

Staat dan te weten dat niet alles, wat in het Roomsche Brevier staat, by de geleerdste Katolijken voor eene zekere waarheit aangenomen word. De Dekretalbrieven der oude Pauzen, die voor *Siricius* op den Roomschen Stoel gezeeten hebben, worden tegenwoordig van alle geleerden voor een stinkende voddekraam van *Isidorus Mercator* gehouden. Nochtans staat 'er een groot getal van die brieven in het Brevier, dat dagelij's in de Roomsche kerke geleezen word, enz. Om het kort te maaken, zal ik hier slechts de woorden van den Kardinaal *Vincentius Maria Ursinus*, Aartsbisschop van Benevento, over die stoffe uytgeschrijven. Hy zegt voor eerst dat de Reliquien van *S. Bartholomaeus* noit van Benevento naar Rome zijn vervoert; 't welk nochtans in 't Roomsche Brevier als eene zekere waarheit aangetekend staat. Hy zegt „ dat uyt de „ byzondere daaden en verrichtingen der Heiligen, „ die het R. Brevier uyt hunne levens verhaalt, „ geen zeker bewijs kan getrokken worden; voor „ al, indien ouder gedenkschriften daar tegen strijden. De kerk, zegt hy vorder, die de Brevieren „ gebruykt, oordeelt niet dat alles van eene on-

o. Dissertat. de Reliquiis S. Bartholomaei, Benevento vindicatis.

„ wraakbaare en onfeilbaare waarheit is, 't geen in
 „ de Brevieren is gezet: want zy heeft die dingen,
 „ die in de Brevieren stonden, meenigmaal, op ver-
 „ scheidt tijden, en by verscheidt gelegenheden,
 „ verandert en verbetert. Dit blijkt uyt de Synode
 „ van Sens, van 't jaar 1528; dewelke een Dekreet
 „ maakte dat men de Brevieren en Missalen verbe-
 „ teren zouw. Het blijkt uyt de Synode van Keu-
 „ len van 't jaar 1536, dewelke het zelfde goedge-
 „ vonden heeft. Eindelijk de Synode van Rowane
 „ van 't jaar 1581, en die van Rheims van 't jaar
 „ 1583, gaven een Dekreet uyt dat men de Brevie-
 „ ren van alle valsche vertellingen op het nauw-
 „ keurigste zoude hebben te zuiveren: 't welk alles
 „ tot een bewijs dient dat de Brevieren juist altijd
 „ niet vry zijn van alle historische doolingen of on-
 „ waarheden: maar doorgaans eene groote spons
 „ (om veele zaken uyt te wisschen) van noode hebben;
 „ schoon dat de kerk dezelve voor haar gebruyk
 „ aangenomen heeft. . . . Ja de geleerdste Keur-
 „ meesters der Historien oordeelen dat het Brevier
 „ van *Clemens VIII* en *Urbanus VIII*, 't welk wy
 „ gebruyken, ook niet t'eenemaal vry is van alle
 „ feilen. Zoodanige feilen zijn: 1. De Offerhande
 „ door den Paus *Marcellinus* aan de afgoden opgedra-
 „ gen; en zijn leetwezen dat hy daar over beroont
 „ zoude hebben in de Synode van *Sinuessa*. 2. Ver-
 „ scheidt Lessen, uyt zoodanige boeken van eenige
 „ Oudvaders getrokken die voor apokryf gehou-
 „ den worden. 3. Het Geloofsbegrip, *Al wie za-
 „ lig wil worden*; 't welk in de hedendaagsche Bre-
 „ vieren den *H. Athanasius* toegeschreeven word;
 „ en nochtans volgens het eenparig gevoelen van
 „ meest alle de geleerden van dien *H* Man niet
 „ opgesteld is. 4. De lofzang, *Wy looven u o Godt*;
 „ die (in de zelve Brevieren) aan de *H. H. Ambro-
 „ sius* en *Augustinus* toegeschreeven word; daar hy
 „ nochtans volgens de geleerden gemaakt is van
 „ den Monnik *Sisobuthus*. En 't is volkomen zeker
 „ dat de Kardinaal *Baronius*, in historische zaaken,
 „ geen volslagen geloof gegeven heeft aan de Bre-
 „ vieren. „ Dus verre de gemelde Kardinaal. Maar
 „ 't word tijd om het verschil over den voornoemden
 „ Aflaat ten einde te brengen.

De Voorstanders van dien aflaat beroepen zich ook op de mirakelen, die tot bevestiging van de gemelde geschiedenis zouden gedaan zijn; en by *Barth. Pisanus*, in den *Spiegel van S. Franciscus leven*, en elders beschreeven worden. Maar de mirakelen zijn tegenwoordig zoo gangbaar niet; en men zoude al andere zegsmannen als eenen *Barth. Pisanus*, of eenen *Spiegel van S. Franciscus leven*, of diergelijke Schrijvers, moeten hebben, om ze voor ware mirakelen aan te neemen. De veropenbaaring, die aan *S. Brigitta* wegens den zelven aflaat gedaan zoude zijn, stel ik in den zelfden graad met de mirakelen: en van zulke veropenbaringen, en wat 'er doorgaans van te gelooven zy, is elders in 't breede gesproken.

Zoo koomen wy dan tot de laatste verschanffing van de voorstanders der gemelde geschiedenisse. Hier meenen zy dat ze zeker en veilig zijn, en 'er niet uytgedreeven kunnen worden. Althans gelaaten ze zich zoo voor de menschen; zoo op den preekstoel als in de byzondere t'zamenpraaken; en weeten de menschen daar door op dit stuk by malkander te houden. Ik spreek van de Bullen van sommige Pauzen; waar in de meergemelde aflaat goedgekeurt, bevestigt, ja ook wijder en breeder uytgebreidt word. Zulke Bullen leggen d'er; ik kan het niet ontkennen; hoewel dat ze altemaal na de veertiende eeuw uytgekomen zijn: de Pauselijke Bullen van onder *datum* zijn boven afgekeurt en uytgemontert. Zulke Bullen, zeg ik, leggen d'er; en de gemelde Voorstanders doen ze in alle gelegenheden gelden. Maar die zich op den stijl van 't Roomsche Hof verstaan, zien niet dat 'er uyt die Bullen zoo groot een bewijs voor den aflaat van *Portiuncula* kan getrokken worden. Zulke Bullen worden daar doorgaans op het verzoek van party verleent; met deze onderstellinge dat het verzoek op de waarheit steunt. De Paus word by voorbeeld gebeden om zekere voorrechten, die als waare voorrechten opgegeven worden, te bevestigen en wijder uyt te breiden. De Paus gaat op dat zeggen voort, en ondersteelt het, dat het waare voorrechten zijn: hy bevestigt ze, en doet alles wat men begeert; maar dat bevestigen, en wat hy

vorder doet, geldt niet volgens de meening der Pauzen zelf, ten zy dat de verzoeker zijn verzoek naar de waarheit voorgestelt hebbe. Anders zouden de Pauzen bynae niet anders te doen hebben, als de waarheit van allerhande feiten te onderzoeken. Zoo schrijft *p Alexander III* aan den Aartsbisschop van Kantelberg dat diergelijke Pausselijke brieven altijd mer deze voorwaarde moeten verstaan worden: *Si preces veritate nitantur; indien het verzoek op de waarheit steunt.*

Deze zaak verdient wederom wat breeder verklaart te worden: en ieder een ziet dat ze in hondert gelegendheden te pas kan koomen. De voorstanders van den zoo dikwils gemelden aflat zouden kunnen zeggen dat sommige Pauzen den aflat van *Portiuncula* niet alleen bevestigt hebben; maar ook in hunne Bullen verklaart dat hy van *Christus* gegeeuen was, enz. dat is wat meer gezeit als *Wy bevestigen dien aflat, en onderstellen dat hy van Christus gegeeuen is.* enz. Dat zy allemaal zoo: daar hy hebben de gezeide voorstanders noch niets gewonnen. 't Is honderdmaal beweezen dat de Pauzen, als ze eenige historissche zaken in hunne Bullen verhaalen, daar in doolen kunnen, en meenigmaal gedooft hebben. Daarom zegt de geleerde Jesuyt *Papebrochius* dat de *Historischrijvers* zich niet door 't Pausselijk gezag verbonden achten om alles voor gekanonizeerd te houden wat te Rome eenigerwijze goed of quaad gekeurt is. Zeker geschrift van den beruchten Abt *Joachim*, door de wandeling *Joachim Abbas*, is door de Kerkvergadering van Lateranen en *Innocentius III* veroordeelt als een geschrift van den gemelden Abt. *Honorius III*, die het ook doemde, voegt 'er by dat het van *Innocentius III* op zoo eene wijze veroordeelt was. Het geschrift, dat van de H. Drie-eenigheit handelde, is met alle reden gedoemt; daar twijfelt geen Katolijk Schrijver aan. Maar of het van dien beruchten *Joachim* geschreeuen was, dat hebben twee geleerde Jesuyten in twijfel getrokken; *Theophilus* & *Raynaudus*, en 't *Papebro-*

p Extra cap. 2 de Rescript

q In Hoplotheca contra istum calumniae.

r Respons. ad Error. art. 2. §. 18.

chius. De laatste spreekt wat omzigtiger; weetende dat hy magtige vyanden had die alle zijne woorden als een in goudschale woegen, en ten quaadste duidden. De eerste spreekt helderuyt de borst, en houdt het voor zeer waarschijnlijk dat zoo wel *Joachim*, als zijn geschrift, onschuldig en rechtzinnig waren: maar dat zijne vyanden of eigen Monnikken de handen aan 't geschrift geslagen hadden, en 'er eenige ketteryen in geflanst. Dit is ook gansch niet onwaarschijnlijk, dewijl hy in zijne andere geschriften zoo rechtzinnig van de H. Drievuldigheid spreekt als de beste Godtgeleerde zoude doen. En, om 'er dit by te voegen, hy geeft deze reden van de vyandschap der gemelde Monnikken; dat hy op de hervorming van zijne Order doelde. Om een begin te maaken, stichte hy de Abdy *Flore*, om 'er de hervorming in te voeren; en verliet de Abdy *de Curatio*; daar de meeste Monnikken van geen hervormen hielden. Daar van daan, zegt hy, zijn de Krokodilstraanen en de afkeerigheden van die verlaatene Monnikken gekomen: toen begosten ze met zijne profecyen te spotten, en tegen zijne geschriften met een bitteren haat ingenomen te worden. Dies hebben zy zijn geschrift, zoo ras als hy gestorven was, by de Kerkvergadering die *Innocentius III* uitge-schreeven had aangeklaagt; en te weeg gebragt dat het zelve in een quaden zin, dien eenige (misschien ingeflanste) woorden scheenen te hebben, veroordeelt wierd. Zoo hebben dan twee Pauzen, en eene Kerkvergadering, volgens die twee Jesuyten in hunne Bullen gemist, als ze den gemelden Abt *Joachim* voor den uytvinder en verbreider van die doolingen hielden.

Sixtus IV zegt in eene van zijne Bullen dat de kerk van Avinjon door de H. *Martha*, die *Christus* in haar huys onthaalde, gesticht is geweest, en van *Christus* zelf ingewijdt: zoo al 'er vertelt word, en de oude Schrijvers vertellen, en de brieven van sommige Roomsche Pauzen betuigen. . . . Daar de gemelde *Papebrochius* deze bemerking op maakt: *Ik geloof niet dat iemand van dit gevoelen is dat men diergelijke feiten, zoo al ze van Sixtus voor de waarheit opgegeeven wor-*

f Resp. ad Exhibit. Error. Art. 3. §. 3 & 4.

den, en, zoo als 'er by staat, van eenigen zijner voorzaaten voor de waarheit opgegeeven waren geweest, een volslagen geloof moet geeven: of dat men van de overleveringe der burgerye van Avinjon, die van alle kanten ten uysterste onzeker is, een gevolg moet trekken tot andere diergelyke overleveringen; aan dewelke Sixtus IV of andere Pauzen in eene diergelyke gelegendheit, of op eene diergelyke wyze, hunne getuigenis gegeeven hebben. Want uyt zulke getuigenissen volgt niet anders, wat het feit (of de waarheit der geschiedenisse) belangt; als dat ten tijde van Sixtus IV, wanneer het bestudeeren der beschaafde wetenschappen en kerkelijke Historie uytermate verzuimt wierd, en 'er gansch en geheel toe lag, zoodanige praaticjes, om dat ze van niemand onderzocht wierden, grooter geloof vonden, als ze tegenwoordig by geleerde luiden vinden zouden: of ten minste dat ze met grooter geduld aangehoort, en met grooter toegeevendheit zelfs van Roomsche Pauzen aa genomen wierden, als ze nu zouden aangehoort en aangenomen worden.

Martinus V had bevel gegeeven om het lichaam van *S. Monica*, dat te Ollie begraven lag, naar Rome te vervoeren. De vervoering van dat lichaam, zoo als men meende, wierd op het Pauwelijk bevel gedaan. *Martinus V* liet eene Bulle uytgaan, die hy met deze woorden besloot: *Begeerende dat alle geloovige Christenen, om de voorgemelde vervoering, wegen de heiligkeit van dit lichaam, beter kennis mogen hebben; zoo is het dat wy, die deze vervoering goedkeuren en voor welgedaan houden, dezelve uyt zekere kennisse volgens ons Apostolisch gezag door den inhoud deze bevestigen; en op dat hunne godvruchtigheit tot de H. Monica noch krachtiger worde, willen wy dat die vervoering door den inhoud dezes als door eene openbaare omklinking aan ieder een kenbaar gemaakt worde.* *Gregorius XIII*, zich op die verklaring verlaatende, doet een ieder weeten dat hy een stukje van dat lichaam, te weeten van *S. Monica's* hoofd, naar Bolonje gezonden heeft. Daar hebben we twee Pauzen, die 't gemelde lichaam, dat op den naam van *S. Monica's* lichaam van Ollie naer Rome overgevoert was, voor 't rechte lichaam van die Santinne

† Ibid. 6, 7.

hou.

houden. Wy zien dat de eerste, ik meene *Martinus V*, *uyt zekere kennisse en uyt krachte van zijn Apostolisch gezag*, verzekert en verklaart dat *S. Monica's* lichaam van Oostie naer Rome overgebracht is. Maar volgens een anderen Schrijver was dat lichaam lang te voore, te weeten in 't jaar 1162, van Oostie naar het klooster van Aroafja in de Nederlanden overgebracht. *Walterus*, die de Schrijver is en Prior van 't gemelde klooster was, heeft de overvoering zelf gedaan. En *Papebrochius* getuigt dat die Beschrijving alle de kentekenen heeft van eenen Schrijver die geloofwaardig is, en op den zelven tijd heeft geleefd. Hy voegt 'er by dat het vieren van *S. Monica* sedert dien tijd begonnen is; en dat de oude Martelaarsboeken geen het minste gewag wegens het vieren van *S. Monica* maaken. Daatenboven staat die overvoering in een oud Martelaarsboek (of Levensbeschrijvinge der Heiligen) van 't gemelde klooster aangezekent; en *Papebrochius* getuigt dat dit Martelaarsboek ruim over 200 jaaren geschreeven was. Dat meer is de Historie van dezelve vervoering, door *Walterus* in 't jaar 1162. gedaan, is omtrent het jaar 1680. in 't licht gegeven; en wierd te Rome openlijk gelezen; zonder dat 'er iemand te Rome gevonden wierd die iets in dezelve te berispen vond; of eenige redenen konde aanwijzen om ze als verdagt uyt de handen te doen vallen.

Hier uyt blijkt ten minste dit, dat men over een feit, hoewel door Pausselijk gezag bevestigd en waerachtig verklaard, noch twifelen mag. Ja *Papebrochius* zelf zoude naast gelooven dat het lichaam van *S. Monica* in de Nederlanden overgebracht is: en dat het ander, 't welk op den naam van *S. Monica's* lichaam naer Rome overgevoert wierd, het lichaam van een andere Santinne is geweest. En wat die *zekere kennis* van *Martinus V* belangt; die gaat niet vorder, zegt hy, als dat het lichaam van een Santinne, onder de kist van *v. S. Aurea* gevonden, en voor *S. Monica's* lichaam gehouden, te Rome is gebracht.

Dat meer is, de Pausselijke Bullen spreken mal-

v. Martinus V betuigt in zijne Bulle dat het gemelde lichaam onder de kist van *S. Aurea* gevonden wierd.

kander

kander op het stuk van feiten niet zelden tegen. Om het in 't kort en slechts met een voorbeeld te bewijzen; de Italiaanen en Franssen krakeelen onder mal-kander met groote hevigheid en ernst over het lichaam van *S. Benediktus*. De eersten meemen dat in de Abdye van *Kassino* rust; de laatsten willen 't het be-eedigen dat zy dat eerwaardig lichaam bezitten. Onder andere bewijsredenen * worden 'er van weers-kanten Pausselijke Bullen voor den dag gebragt. Daar zijn Pauzen die den Italiaanen volkomen gelijk geeven; daar zijn 'er die de Franssen in 't gelijk stellen. Daar leggen Bullen van Pauzen, die de overvoering van 't gemelde lichaam naer Vrankrijk niet willen gevierd hebben; en daar leggen 'er, die niet willen gezeit of beweert hebben dat het elders zoude rusten als in Vrankrijk.

Hier zullen de voorstanders van *Portiuncula* naer allen schijn verlegen staan: indien ze alle feiten voor waarachtig anneemen willen, die in de Bullen der Pauzen voor waarachtig opgegeeven worden; dienen ze staande te houden dat twee stellingen, die mal-kander opentlijk tegenspreken, beidegaar waar konnen zijn. Durven ze dat niet staande houden; zoo moeten ze bekennen dat sommige Pauzen in hunne Bullen op het stuk van kerkelijke feiten gedooft hebben, en vervolgens noch meer doolen konnen. Zullen ze dan ook, steunende op een Bulle van *Sixtus IV*, staande houden dat *Honorius IX*, *Honorius X*, *Lucius IV*, een zekeren afsaat van *Leo IV* bevestigt hebben? Zeggen ze neen; zoo heeft men wederom een bewijs dat 'er op de Pausselijke Bullen, op het stuk van kerkelijke en andere feiten, geen vaste staat te maaken is. Zeggen ze ja; zoo dienen ze eene nieuwe Beschrijving van de Levens der Pauzen op te stellen: want by *Platina*, *Stella*, en alle Historischrijvers vindt men niet meer als vier *Honoriusen* vermeld, en drie *Luciussen*.

Iemand zal misschien oordeelen dat ik al te wijdloopig ben in het wederleggen van eene zaak, die zoo veel wederleggens niet schijnt van noode te hebben. Maar die zal niet weeten met wat eene

* Vide Bollandistas in *Viris S. S* ad 21 Martii.

* Vide *Papenbroch*, *ibid.* S. 10.

plegtigheid dat de dag van *Portiancula* jaarlijks gehouden word; hoe hoog en metwat eene verzekerdheit dat men dan den gemelden aflat doet gelden; en hoe dat de onkundige menschen zich meer aan 't vieren van dat feest laten gelegen zijn, als aan 't vieren van Paasschen en Kersmis.

G O R Z E L.

Dit dorp / in 't Graaffschap van Zutfeen halfwege Zutfeen en Deventer gelegen / is van ouds *Gursta* genoemd geweest. De Parochiherk / in dewelke geene Dikarpen waren / stond ter vergeebinge van den Graaf van Zutfeen.

In 't jaar 1571. stond hier als Pastoor Johan Stakebrand, Dikaris te Zutfeen.

W A R N S V E L D.

Warnsveld / ook onder 't Graaffschap en Parochi-kerk aan S. Pieters Kapittel gegeven. quartier van Zutfeen gelegen / had eene herk die den H. Martinus toegewijdt was. Deze herk is door Godebaldus, Bisschop van Utrecht / aan S. Pieters Kapittel te Utrecht geschonken: en 300 als in den volgenden brief te leezen staat.

In den naame der Heilige en onverdeelde Drie-
 vuldigheid. Aan alle geloovigen, zoo tegen-
 woordige als toekomende, zy bekend dat ik
 Godebaldus, by Gods genade Bisschop van U-
 trecht, den Broederen van S. Pieters kerk te
 Utrecht gegeven hebbe de kerk van War-
 nesveld; met eene kapelle tot die kerk behoo-
 rende, en *Urdene* genaamd; zoodanig dat de
 gemelde Broeders de magt hebben om de in-
 komite der zelve tot zulke gebruyken te be-
 floeden

steeden als zy zullen goedvinden. Dit hebben wy gedaan ter bede van onzen getrouwen, en voor de zaligheid mijner ziele; op dat die Pootier ons genadig zy, in wiens stede wy Bisschoppen ook sluiten en open doen. Ook hebben wy dezelve kerk vrygemaakt van het (1) bezoek des Bisschops; van de (2) offerpenningen, en van alle Bisschoppelijke latten; ten zy in zulke gevallen; als de Bisschop daar in eigen persoon een Synode houdt; wanneer hy twee marken voor dienstgeld ontvangen zal. En op dat dit by de nakomelingen onwrikbaar blijve; hebben wy de gatte door eene Bisschoppelijke afkondiging bekrachtigt; en door dezen brief die met ons zegel bezegelt is bevestigd. Dit is te Utrecht in 't openbaar gedaan in 't jaar MCXXI, in de XIV indiktie; in 't vijfde jaar des Keizerdoms van Keizer *Hendrik*, in de tegenwoordigheid van Mijnheer *Godobaldus* Bisschop van Utrecht: daar de volgende Geestelijken als getuigen zijn by geweest. *Mengodus* Domprooft, *Hermannus* Prooft, *Theodoricus* Prooft, *Luitardus* Prooft, *Lubbertus* Deken, *Gerardus* Deken, *Wichardus* Kameraar: en deze vrye leeken; *Dideryk* Graaf van Holland, Graaf *Willem*, en zijn broeder *Dideryk*, *Godefroy van Malsen* en zijn broeder *Hieronymus*, *Awnout van Rhode* en zijn broeder *Giselbert*: en de volgende Dienstmannen; de Schout *Jalo*, *Giselbert* met zynen zoon *Geraard*, *Lutbert*, *Werenbold*, *Rikaard*, *Gelbrand*, *Lutbert*, *Werner* de neef van den Schout; *Aarnout Knif*, *Ybrand*, *Otto* Kameraar.

Kerkdiensten.

In 't jaar 1571. wierd de Pastory bekleedt door eenen Paulus van den Have.

Af

In dezelve kerke waren eenige kerkdiensten ingestelt: als eerstelijc de kerkdienst van de H. Maagd Maria; daar de last aan gehecht was van eene zaterdaagsche Misse / en die dooz de Kiemaks begreeven wierd. 2. Die van de vier Maarichalken, die ter begeevinge van de Barnieren stond; en wiens bedienaar alle dingsdagen en donderdagen den Goddelijken dienst leezen moest. 3. Die van de H. Catharina; wiens bedienaar gehouden was 's woensdags en 's vrydags de onbloedige Offerhande op te draagen: deze kerkdienst wierd in het jaar 1571. vergeeven dooz Geraard vander Kapelle in den Dom.

Onder deze Parochie is ook gelegen de kapel te Dieraulieren; die t'hans verballen is. Dezeibe heeft wel- eer ter begeevinge van het geslagt van vier-akkeren gestaan. Paderhand is dat recht aan de Van Dozten / Begren- der plaatze / en in 't gevolg aan de De Ruiters verballen.

A A N T E R E N I N G E N.

1. Van het bezoek des Bisschops; of van het bezoekgeld. In het Latijn staat *a circatu*; 't welk ook *circada* en *circata* wierd genoemt. Dit was zeker geld; 't welk den Bisschoppen, als ze hun Bisdom bezochten of rond gingen, en den staat van alles opnamen, moft opgebracht worden. 't Is niet meer als redelijk dat de onderdaanen den Bisschop, in het draagen van zulke onkosten, te gemoet koomen. Maar elders is getoont hoe dat sommige Bisschoppen de kerken en kloosters door dat bezoeken plagten te drukken. Daarom was het dat *Hincmarus*, Aartsbisschop van Rheims, van den Koning *Lodewijk II* verzocht *a dat by de kerken door geene n. t. j. poorige bezoekgelden en on-*

* Epist. ad Lud. 2. cap. 9.

544 OUDHEDEN EN GESTICHTEN

behoorlijke schattingen zoude laten drukken. Daarom staat er ook in eenen brief van Guido, Bisschop van Bayvais; Hy zal nochtans ooit op de Synode gaan; noch de schatting, die men circada noemt, betaalen. En Ivo Carnotensis verklaart dat de kerk van Mundeville vry was van't Synod-geld, van't circada of bezoek geld, en van allerhande schattinge.

2. Voor off-roppeningen staat in 't Latijn *oblatis*: *Oblatae* of *oblatæ* was een soort van zeer dunne fine broodtjes; dewelken de Icenmannen en onderdaanen op sommige plaatzen gehouden waren by zekere gelegenheden aan hunne Heeren op te brengen; welke *oblatæ* of *oblatæ* naderhand in een geringe somme gelds verandert wierden.

A L M E N.

Parochi-
kerk van
Almen,
enz.

Almen / onder 't Ambacht van Zutfeen gelegen / heeft eene Parochiekerk / die door den Graaf van Zutfeen vergeeven werd. Den Pastoor is eertyds een Kapellaan toegeboegt; die de Dikary van de H. Nicolaus en Catharina bezat. Onder deze Parochie / te meeten te Herffen / was ook eene kapel gebouwt; daar noch eens in 't jaar gepredikt word.

W Y C H M O N D.

Parochi-
kerk van
Wych-
mond,
enz.

Dit dorp / onder het zelve Drostschap gelegen / had eene kerk / die op den naam van S. Ludgerus ingewijd was; maar over lang door den Jffel die daar voor by vliet ingesloopt is. Deze Ludgerus liet zijne gedagten gaan om hier een klooster voor de Benedictijner Monnikken op te bouwen; maar hy werd volgenz * Surius van Gods wege ver-

b Zie Du Cange, &c.

* In 't leven van Ludgerus op den 26 Maart.

maant

maant om het te Werden aan de Roer te tim-
 meren. De Abt van dit klooster / die ook
 een Rijksvoest is / had het recht om benevens
 den Graaf van Zutfeen eenen Pastoor tot de-
 ze kerk te benoemen. De kerk had eene Vi-
 kary; te weten van de Allerh. Maagd Ma-
 ria en S. Catharina; wiens bezitter gehouden
 was driemaal ter weeke Mis te leezen / en te
 resideeren. In't jaar 1459, op S. Antonius
 dag / heeft Wouter die Dempige, met zijne
 huysvrouw Lumme, aan deze Vikary tot
 hernieerding van haare inkomsten gegeven
 de zoogenoemde Bloemendaals Cienden. Deze
 Wouter en zijne huysvrouw / gelijk ook de
 eerste Stichters en Begiftigers den 25 Sep-
 tember 1404. gedaan hadden / hebben de be-
 geeping voor zich zelven en hunne erfgena-
 men besproken: welke erfgenaamen t'hang
 zijn de edele Heeren Ter Bruggen en de Hoe-
 nen. Wy bedingen, zeggen ze in den stichting-
 brief, dat de Vikaris, die deze Vikary bezit,
 geenen kerkdienst of anderen last boven de ge-
 meide Vikary zal mogen of kunnen aanneemen;
 ten zy dat wy Stichters, of die by tijd en wijle
 onze nazaaten zijn, en het recht van begeeving
 of voorstelling hebben, onze uytdrukkelijke
 toestemming daar toe geeven, enz.

Willem van Baek, Andries Kreing, Cele
 Keppelman, en Evert Vander Voert Heer
 van Borrenhobe / Opzigters van het Gaste-
 huys te Zutfeen; voorts Andries Iseren Ge-
 raardszoon, Andries Iseren Antoniszoon, Lu-
 dekyn te Ryt, Hendrik Vander Mersche, Hen-
 drik Sturman, Rense van Boerle, Theodoor
 Vander Waile, Johan Van den Rhyu, Wer-
 ner Tollener, Menso Smedeken, Wouter die

Dempige, Hendrik Willink, en Theodoor Wissink, erfgenaamen of erfbezitters onder de Parochie van Wychemont; eindelijk Johan Voeithuizen mede-erfgenaamen / en Harmen Wollert, Kerkmeesters / hebben het erf / hebben vermeld en in de pampieren der kerke Sente Luygers land genaamd / in 't jaar 1451. op S. Margaretaas avond verkocht aan den Deken en 't Kapittel van S. Walburgs kerke te Zutfeen. In 't jaar 1455, des zaterdags vooz S. Elizabeths dag / is de opdragt gedaan vooz Gorsele van den Guythuys, Rychter van Arnheim en van het Quartier van de Deluwe.

Onder de Parochiekerke van Wychemont stond de kapel van Bunnisbergen: dewelke tegenwoordig slechts eenige steene klompen of puinwera vertoont.

In 't jaar 1571. stond hier als Pastoor Gooßen van Dalen.

V O R D E N.

Parochiekerk te Vorden, enz.

De Parochiekerk van dit dorp / dat ook onder het Bisschopschap van Zutfeen behoort / was in het jaar 1121. door Godbaldus Bisschop van Utrecht aan S. Pieters Kapittel te Utrecht geschonken. Eiders vinde ik het recht van voorslellinge toegeschreeven aan het Kapittel van Zutfeen; doch ik leeze by Gramaye dat het den Grave alleen zoude toegekomen hebben. In dezelve kerke was maar eene Bildis / te weten van den H. Antonius: doch die is ober lang aan het kosterfchap gehecht; om de inkomsten van 't zelve kosterfchap / die al te gering waren / te verbeteren.

Binnen de paalen van deze Parochie / te Vorden

Hakfort / stond eene kapél; in detwelke eene Kapél te
Hakfort. Vikary was gesticht ter eere van de Heilige Maagd Maria, en de XI duizend Martelaren.

Jakob van Hakforde, Ridder / heeft van zijne goederen / te Meigerink onder deze Parochie gelegen / aan de Parochikerke gegeven acht malders tarwe / Zutseensehe maat; en drie (1) stukken eigen lands. Drie van die acht malders zullen voor de Kerkmeeesteren zijn / om altijd licht by de Sakristy te onderhouden. De Priester / die op de Sakristy past / zal vyfshalf malder hebben; en daar voor verplicht zijn om 's maandags eene Mis voor de overledenen / en zaterdags eene Hoogmis van G. L. Vrouwe te doen. De Pastoor / om dat hy hem daar in behulpzaam is / zal een half malder hebben. De Pastoor / de Vikaris / en de Kapellaan / zullen jaarlyks by jaargetijden houden voor de zielen van Jakob van Hakforde en Johanna Ploeg. Daar voor zal de eerste ieder reize twee stukken gelds hebben / die men Braspenningen noemt: en de twee anderen ieder een van de overige Braspenningen. Ook zal de Bedienaar van de Sakristy ten tyde van die jaargetijden of zelmiffen drie waskaarffen voor het loer ontfleeken.

De giftebrief is getekent in 't jaar 1474, 's vyf dags na Drie Koningen dag.

Het kasteel van Dorden / dat dicht aan de Kapél op
het kasteel. Parochikerke staat / heeft ook een kapelle / in detwelke eene Vikary was gesticht. Willibr. Bonnigerhove, des Prooms Officiaal / die ten naamlijst van de Proomen van Deventer ontgegeeven heeft / spreekt op het jaar 1508.

van de gemelde Dikarpe; en geeft te kennen dat ze niet lang geleden oppgerecht was.

In dit doorp is gebooren Hendrik van Vorden; van wien onder Debenter gesproken is.

A A N T E K E N I N G.

1. Voor drie stukken eigen lands staat in 't Latijn *tres libras Dominicas*: dat *Dominicus* daar eigen te zeggen is, schijnt zeker genoeg; en by *Du Cange* staat wydloopig beweezen dat het woord *Dominicus* in dien zin dikwils plagt gebruykt te worden: maar dat ik *libra* voor een stuk lands neeme, zal sommigen misschien misselijk voorkoomen: en ik bekenne dat ik het zelf met geene volle geruttigheid doe: te meer, om dat 'er aanitonds volgt wat dat 'er met de malders koren en het geld gedaan moet worden. Zoo schijnt het dan dat *librae* daar voor *ponden* moet genomen worden. Maar wat is *libra* dan te zeggen; *tres libras Dominicas*? Dient dan geweeten dat *Libra terra* of *Librata terra*, volgens de waarschijnlijkste en beste uytlegging, genomen wierd voor een stuk lands 't welk jaarlijks zoo veele of zoo veele ponden, tot eene bepaalde en zekere somme, opbrengen kost. Waar over *Du Cange* wederom, op het woord *Libra terra*, kan nagezien worden.

S T E E N D E R E N.

De herk van Steenderen / dat onder het Landdrofschap van Zutfeen gelegen is / staat onder de bescherminge van den H. Remigius. De Proost van Betlehem heeft het recht om den Pastoor te benoemen; en begceft de Pastorp a. u. een van zijne onderhoorige Reguliere Kanonnikken; met den last van 's maandags en 's byzdays een Messe te lezen

Daar zijn drie Wiergen tot gerief van de Pastorie gesticht. 1. Die van G. A. Vrouw:
wielis

wiens Bedienaar gehouden is 's woensdags en 's bydags den Goddelijken dienst te doen; en altijd op zijne eige kosten licht te onderhouden. Deze Vikary wierd dooz den Graaf van Bronkhorst vergeeven. 2. De Vikary van S. Radbodus; wiens bedienaar / die dooz den Proost van Betlehem verkooren wierd / 's donderdags en zaterdags de offerhande des outaars opdjaagen most. 3. Die van de H. Catharina; die haaren bedienaar verpligte om 's dingsdags en zaterdags de heilige Altaar-geheimenissen te verrichten; en ter begeevinge van de Brazenburgen stoud.

Dan was 'er noch een kerkdienst van S. Anna; wiens bedienaar gehouden was eens om de tweede week Misse te leezen; en dooz de Kerkmeesters aangesteld wierd. Het orgel had ook eenige vaste inkomsten.

In 't jaar 1571. wierd de Pastory bekleedt dooz eenen Johan Arnoldi; zijnde een regulier kanonnik / en te Deutekom gebooren.

B R O N K H O R S T.

Onder dezelve Pastorye stoud ook het nabuurige Bronkhorst; 't welk op den rechter arm van den Assel staat / en niet meer als eenen myl van Zutfeen gelegen is. Bronkhorst, zegt L. Guicciardini, is een stedeke dat gantch niet verachtelijk is; den tytel van Graafschap voert, en een eigen en byzonderen Heer heeft: dewelke nochtans / volgens het schryven* van Pontanus, op de landdagen maar bekend is onder den naam van Baron. Onder de vier Baronen van 't Graaffschap is deze de eer-

* In Gelria.

ste ; en een erfelyk goed der Graaven van Limburg en Stryum. Op dat nu de famili der oude Heeren van Bronkhorst / en de ingezetenen zelf / dooz de ongemakkelijkheit der wegen niet zouden belet worden de Goddelijke diensten dikwils genoeg by te woenen / is 'er in dit stedeke eene kerk gebouwt ; doch die de voornoemde kerk booz haare Moederkerk erkent. In die kerke van Bronkhorst zijn twee Dikarpen gesticht : eene van de Allerheiligste Maagd Maria ; en een tweede van de H. H. Georgius en Martinus.

Te Baek staat ook eene kapél / die onder dezelve Parochi kerke hoort / en eene Dikarp heeft. Maar dewyl op 't onderhoud van de timmeraadje niet gepast is / heeft die kapél haar dakt al verlooren / en vervalt hoe langer hoe meer.

H E N G E L.

Het doorp Hengel is ook een lidt van 't voorsz gemelde Proostschap / en van 't Graaffschap van Zutseem. Het recht / om iemand tot de Pastory en de Dikarp der Drie Koningen te benoemen / quam den Graave van Zutseem toe. Wegens de andere kerkelyke zaaken van dit doorp hebben wy geen bescheid gebonden.

Z E L L E M.

Parochi-
kerk van
Zellem,
enz.

De Parochi kerke van het doorp (1) Zellem / 't welk ook onder het Landproostschap van Zutseem staat / stond ook ter benoeming van den Proost van Betlehem. Daar waren drie Dikarpen in de kerk gesticht : die van S. Anna ; die

die van S. Antonius; en die van S. Catharina.

't Is omtrent 40 jaaren geleden dat'er eenen Pastory ober deze dorpen oppgerecht is: welke Pastory allereerst bekleedt is dooz Simon Arnoldi, te Emmerik gebooren. Als dezelve te Deventer beroepen was / is Andries van Dieren in zijne plaats gekomen.

A A N T E K E N I N G.

1. Ik zal hier slechts aantekenen dat Zellein, daar de Heer *Alting* en anderen Zelheim voor schrijven, zijne benaming zoo wel als O denzeel, waarschijnlijk schuldig is aan de oude Saliers.

H U M M E L.

Hummel, een doorp van 't Graaffschap Zutphen / staat ook onder 't rechtsgebied van den Landdrost. De H. Willibrordus is de Beschermheilig der kerke: het Pastoorz-amp staat ter benoeming van den Heer van Keppel: welk ampt in 't jaar 1571. bekleedt wierd dooz Evert Jansz.

Parochie-ke k en Patroon van Hummel, enz.

Daar waren twee Dikarpen: de eerste van S. Willibrordus; wiens Bedienaar tot twee wechelyksche Missen verbonden was, en dooz den Heer van Keppel aangestelt wierd.

De tweede was die van S. Antonius, en de vier gekroonde Martelaaren: wiens Bedienaar gehouden was tweemaal ter weke den Goddelijken dienst te doen; eens aan 't onstaar van deze Dikarp; en noch eens in de kappelle van het Heerenhuys te Inghuizen / 't welk onder deze Parochie staat. In 't jaar 1572.

had Zeger Vander Voorst het recht om den
Dikaris van deze Dikary te benoemen.

V A R S E V E L T (1).

Parochi-
kerk en
Patroon
van Varfe-
velt.

Dit doorp / in 't Graaffschap van Zutfeen
gelegen / is een lidt der Baronye van Wisch.
S. Ludgerus word'er als Patroon of Schuthei-
lig gebiert: de Pastory wierd dooz den Pas-
tooz van Betlehem aan iemand van zijne ka-
nonnikken / die de bereischte bequaamheit
had / gegeven. Dit recht is den Proost van
Betlehem gegeven dooz Harmen Graaf van
Loon; die eenigen tijd te voore / te weten
in 't jaar 1232. zijn landthups aan den zelven
Proost in eigendom opgedragen had De
Pastooz is gehouden wekelijks vijf Missen
te leezen: maar de Kapellaan helpt hem een
gedeelte van dien last draagen.

In 't jaar 1571. stond hier als Pastooz Ge-
raard van Aert, Regulier Kanonnik te Bet-
lehem.

In deze kerk waren twee Dikaryen ge-
sticht: 1. Die van 't Hoogwaardigste Sakra-
ment; wiens Bedienaar tot eene donderdag-
sche en eene zaterdagse Misse gehouden was.
2. Die van S. Anna: wiens Bedienaar alle
dingsdagen en bypdagen den Goddelijken
dienst verrichte.

De kapel te t'Zynderen stond onder deze
Parochie; maar is in 't jaar 1660. dooz een
geweldig onweder om berre gesmeeten.

A A N T E K E N I N G.

1. Hier mag ik vraagen waarom dat Varfevelt niet
zoo wel naer *Varus* genoemd zoude zijn; als ver-
scheide

scheide andere plaatzen hunne benaaming, naer het zeggen van geleerde Schrijvers, van den zelve *Varus* gekreegen hebben. De zaak verdient wat klaarder voorgesteld te worden. Die de Romeinsche Historien gelezen hebben, weeten hoe dat de Romeinsche Veltheer *Quintilius Varus*, ten tijde van *Augustus*, in Duytsland en door de Duytschers verslagen is, en wat een misbaar dat *Augustus* daar over maakte. Maar waar dat die neerlage der Romeinen voorgevallen zy, daar over hebben de Historischrijvers veel te zeggen. *Urspergensis*, a *Nouclerus*, en meer anderen beweerden dat die zege door de Duytschers bevochten is by Augsburg: volgens *Aeneas Sylvius* zoude het geschiedt zijn by Ments; volgens *J. Aventinus* by Duisburg in 't land van Kleef. Anderen zijn voor Meissen; anderen wederom voor Stromberg in 't Bisdom van Munster. Maar de meeste en geleerdste Schrijvers, als *Hamelmannus*, *Reineccius*, *Meibomius*, *Cuspinianus*, *Lazius*, *Lindebrochius*, *St. Pigbius*, *Lipsius*, *Serrarius*, *Altamerus*, *Brouwerus*, *Isaak Pontanus*, *Tesmaker*, en meer anderen in de *Monumenta b Paderbornensia* vermeld, houden 't voor eene gewisse waarheit dat die schrikkelijke neerlage der Romeinen nergens anders is geschiedt als niet verre van Paderborn, of, gelijk de Aantekenaar op de gemelde *Monumenta Paderbornensia* vry wel bewijst, tusschen Paderborn en Detmold. De redenen, die my zeer waarschijnlijk en doordringend voorkoomen, en daar ik niet merkelyks by te voegen heb, kunnen daar nagezien worden. 't Is hier de rechte plaats niet, om daar wijdloopig van te handelen: en ik heb maar te toonen dat de naam van den gemelden *Varus* volgens de Schrijvers in de naamen van sommige plaatzen vereeuwigt is; en dat het zelve met even groote waarschijnlijkheit op den naam van Varsevelt kan toegepast worden. *Varisberg*, door de wandeling *Forstenberg*, een Adelijk Maagdenklooster in 't land van Kleef, is volgens *St. Pigbius Varius* berg te zeggen. *Warburg*, een stedeke onder het Bisdom van Paderborn, is volgens d *Ser-*

a Vide *Monumenta Paderbornensia*, pag. 19.

b Ibid. pag. 21.

c In *Hercule Prodigio*.

Lib. 3 *Rep. Mogust.* notat. 5. ad vitam S. Bonifacii.

varius zoo veel te zeggen als *Varus* burg. Warenholt in 't Graaffschap van der Lip, Warendorp in 't Bisdóm van Munster, Warlare of Varlare, een Norbertyner Abdy in 't zelfde Bisdóm, zijn volgens andere e Schrijvers ook naer *Varus* genoemd. Ik wil *Varus*, noch ook de gemelde plaatzen, in het bezit van die eere nu niet flooren; noch zulke Schrijvers voor deze reize tegenspreken. Maar ik zie niet waarom dat Varsevelt, en misschien ook Warnsevelt zoo even beschreeven, op de zelfde eer, zoo groot of kleyn als zy is, niet zoo wel mogen toemen als de eerstgenoemde plaatzen. *Pighius*, *Serrarius*, en de andere Schrijvers, konnen geen andere reden van hun zeggen geeven, als dat die naamen eene groote overeenkomste met den naam van *Varus* hebben. Doch de overeenkomste is zoo groot, of omtrent zoo groot, in Varsevelt en Warnsevelt, als in de andere zoo even gemelde plaatzen.

O U D K E P P E L.

Patroon
van Oud
Keppel.

Oud Keppel / een dorp van 't Graaffschap Zutseer / en onder het hechtersampt van Doersburg gelegen / had eene kerk / dewelke in verscheide schriften eene kollegiale Parochiekerk word genoemd; en ter eere van de H. H. Apostelen Petrus en Paulus ingewydt was. In deze kerke waren de volgende Dikarpen opgerecht:

1. De Dikarp van O. L. Vrouw.
2. - - van S. Jan den Dooper.
3. - - van de vier H. H. Evangelisten.
4. - - van den H. Apostel Andries.
5. - - van de H. H. Apostelen Philippus en Jacobus.
6. - - van den H. Apostel Thomas.

* Vide Monum. Paderbor. ut supra.

7. - - van de H. Maria Magdalena.
8. - - van den H. Antonius.
9. - - van den H. Nicolaus.
10. - - van den H. Georgius.

Dan was 'er noch een kerkdienst van de H. H. Drie Koningen; dewelke dooz de Vikarissen waargenomen wierd; en met eene dagelyksche Misse booz de overledenen was belast.

Het recht van de Pastory en de Vikarpen te hergeeven quam den Heere van Keppel toe; dewelke eertyds in 't vermeenighuldigen van Vikarpen als om prijs schijnt gestreeden te hebben met den nabuurigen Heer van Berge.

In 't jaar 1571. stond hier als Pastoor Johan van Venloe (Venlo.)

NIEUW KEPPEL.

Nieuw Keppel / 't welk van Guicciardini Patroun van Nieuw Keppel, enz. onder de onbemuurde en onbewalde stedekens van het Graaffschap Zutfeen gerekent word / is gelegen op den linker oever van den Riffel; en word naer den vermakelijken burg die 'er staat dooz de wandeling Burg Keppel genoemd. De kerk / die daar gebouwt is / boert den naam van S. Laurens kerk; en staat onder het Patroonschap van den Heere van Keppel. Daar zijn drie Vikarpen / die ook dooz den zelve Heer begeben worden:

1. Die van de Allerh. Maagd, en S. Jan den Dooper; wiens bezitter tot twee Missen ter weeke verbonden was.

556 OUDHEDEN EN GESTICHTEN

2. - - van den H. Laurentius.

3. - - van den H. Antonius: wiens Bedie-
naar verplicht was om de offerhande der Mis-
se driemaal ter weeke op te draagen.

Oude Pas-
toors.

In 't jaar . . . was Wessel van Stumeren
Pastoor van Nieuwkeppel; en in 't jaar 1571.
Antonis Buemik.

DEKENSCHAP
VAN
STEENWYK,

*Onder 't welke de volgende plaatsen
gerekent worden;*

STEENWYK.
STEENWYKERWOLD.
PAESLOE.
OLDEMARKT.
DEKUYNRE.
BLANKENHAM.
GRIETHOORN.
WANNEPERVEEN.
VOLLENHOVE.
ISSELHAM.
SCHERWOLDE.
DEZWARTESLUYS.

STEENWYK.

Steenwijk
waar gele-
gen, enz.

Steenwijk / geen zeer groote maar een ou-
de en zeer sterke stad van Overijssel /
paalt aan Drieland; en is gelegen aan
den

den Dliet A, dewelke zijnen oorsprong niet verre van daar in de velden heeft; en naer de Zuidzee toe loopt / om zijne wateren daar te loozen.

In 't jaar 1595, den 4 Julij / wierd het dooz Prins Mauris na eene belegering van 38 dagen aan 't Vereenigde Nederland gehecht. Tien jaaren te voore was het van J. B. (1) Tassis met eene krijgslust ingenomen / en den Staaten ontweidigt / na dat Rennenberg te bergeefs ten dien einde openbaar geweld had gebuykt. De bezettingen / zoo als Famianus Strada op het jaar 1582. verhaalt / hadden Hasselt twee dagen te voore overompeit en 'er eenige beelden van Heiligen van daan gebragt; dewelken zy spotsgewijs op de besten plaatsten / om 'er wacht te houden. Maar op den zelfden nacht / als zy de beelden daar geplaatst hadden / en op de zelfde plaatze daar die beelden om wacht te houden stonden / wierd Steenwijk van den gemelden Tassis beklommen en ingenomen.

De stad heeft twee kerken:

De hoofdkerk / die den H. Clemens als Patroon toegewijdt is / heeft in 't jaar 1257, of zoo als anderen betweeren 1262, van Henricus X X V I I I Bisschop van Utrecht tot vermeerdering van haaren luister een Kapittel van 7 Kanonnikken verkreegen. De Bisschop Johan van Arkel, die er noch twee Kanonniksden byvoegde / gaf den Kanonnikken bevol / indien zy beter zin in Dollenhobe als Steenwijk hadden / om het Kapittel te Dollenhobe te plaatzen. Het ampt van Pastoor / en vervolgens de zielbestiering / is aan deze kerk gehecht: staande de Pastoor / zoo wel als

Twee kerken.

als de Kanonniksdpen / ter benoeminge van den Heer van Overijssel.

Kanonnik-
ken van 't
jaar 1540.

In een ongedrukten brief van Georgius, Bisschop van Utrecht / staan deze twee Heeren als Kanonnikken van S. Clemens kerke vermeldt :

Ysbrand , en de Heer en Meester Harmen van Zwyn den.

Maar volgens een handschrift van den Bisschop Egidius de Monte wierd die waar- digheit in het jaar 1571. alhier door de volgende de persoonen bekleedt.

De Heer en Meester Frederik Blessink.

Johan Egbertz.

Everhard van Ense.

Aalbert van Thyl

Wichard Geraardz.

Michiel van Tweebergen.

Vikarjen. Behalven de Kanonniksdpen waren d'er de volgende Vikarjen.

1. De Vikary van de V. Maagd Maria onder het kruys.

Deze Vikary is in het 1391. gesticht door eenen Priester / Westerhesken genaamd ; daar Floris van Weyelichoven, Bisschop van Utrecht / zijne bevestiging aan gegeven heeft. Deze zelve Vikary was in 't jaar 1554 door de dood van Lubbert van Hardenbergh in de Pausselijke maand opengeballen ; maar na dien 'er binnen de drie maanden / na den tijd van het openballen te rekenen / niemand op de plaats der Vikarye was verscheenen / die dat ampt van den Paus overhagen had ; en ber-

vervolgens de begeebing van de Vikary / achtervolgens de Verdagpunten tusschen den K. Stoel en de Vorsten van Duytsland getroffen / aan de ordinarisse vergeebers / te weten den Deken of Onderdeken en het Kapittel verballen was; en nadien de ordinarisse vergeebers hun recht van de gemelde Vikary binnen zekeren tijd te vergeeven insgelijks verzuimt hadden; en de Bisschop uyt dien hoofde / volgens de ordonantzi der Lateraansche Kerckvergaderinge / gerechtigd was om de Vikary booz die reize te vergeeven; zoo heeft Georgius van Egmond, toen Bisschop van Utrecht / dezelve Vikary den 15 Decem-ber 1555 gegeeven aan Hendrik van Akkoy, Vikaris in den Dom van Utrecht *.

Ik heb noch een ander handschrift der Domkerke van Utrecht / uyt het welke blijkt dat Pieter Jakobsz. Priester den 12 Oktober 1554 bebestigt is in de boornoemde Vikary van O. L. Vrouw onder het Kruys; dewelke booz de dood van den boorgemelden Lubbert van Hardenberg opengeballeu was.

In 't gemelde handschrift van het Kapittel der kollegiale kerke van S. Clemens staat noch een brief van het jaar 1461; behelzende de verklaring of plegtige belofte; die booz den Deken / by het aannemen van zijn ampt / gedaan most worden: mitsgaders de verklaring / die een kanonnik / een Vikaris / en de Pastoor zelf / gehouden was te doen.

Hier volgen nu de bozdere Vikaryen:

2 De Vikary van den H. Antonius; aan dewelke de last gehecht was van des donderdags een zingende Mis te doen. Beide die Vikaryen

* Uyt een parkementen brief, enz.

ren wierden door den Deken en het Kapittel begeeben.

3. - - Die van de Allerh. Maagd Maria: wiens Bedienaar tweemaal ter weeke den Goddelijken dienst verrichten moest: eens des zondags; en noch eens als 't hem behesde / en best gelegen quam.

4. - - Die van S. Anna.

5. - - Die van S. Barbara.

6. - - Die van den H. Severinus. De Bedienaars van deze drie Dikarpen, waren ieder tot het leezen van drie Missen ter week verbonden; en wierden door het Kapittel aangesteld.

7. De Dikarp van den H. Eligius: staande ter begeevinge van het Kapittel en de Schepenen.

8. - - Die van het H. Kruys.

9. - - Die van de H. H. Stephanus en Laurentius. Beide deze Dikarpen / aan dewelken de last gehecht was van drie Missen ter week / wierden door het Kapittel en de Kerkmeesters vergeeben.

10. - - Die van de H. H. Crispinus en Crispinianus: die eben eens belast was als de twee laatstgenoemden.

Parochi-
kerk te
Havelte

Behalven de Parochien die onder het Bisdom van Deventer gelegen waren / en haare Bedienaars of Regenten van dit Kapittel plagten te krijgen / was 'er ook zoo eene Parochi-kerk te Havelte / onder het Stift van Groninge en het gerecht van Drent. Misschien zyn 'er in 't land van Drent meer zulke Parochien geweest; van dewelken wy geen zeker bericht gekreegen hebben. Echter kan onze Beschrijving van het landschap Drent des aangaande nagezien worden. De

De tweede Parochiakerk was de H. Maagd Maria als Patronesse toegewydt: de Bedie- naar der kerke of Pastoor; zoo als hy van den Bisschop * De Monte genoemd wozd / wierd van de Burgemeesteren en Schepenen gekoo- ren; en had 't zynen dienste twee Vikarissen / die alle zondagen / diingsdagen / doinderdagen / en zaterdagen de H. Offerhande der Nisse Gode opdroegen; en door het Broederschap van O. L. Vrouw aangestelt wierden. De eerste was Vikaris aan 't outaar van 't H. Kruys. en den H. Apostel Jacobus: de tweede aan 't outaar van O. L. Vrouw.

De tweede
Parochi-
kerk.

In 't jaar . . . is Hubertus, die ook Proost van O. L. Vrouws kerke te Utrecht en Deken te Oldenzeel was / tot Pastoor van Steenwijk bet estigt.

De inkomsten der beide kerken zyn nu de stads Schatkamer toegewezen.

De Steenwijk is ook een gasthuys / S. Catharinaas gasthuys genaamd; in 't welke eene Vikary aan 't outaar van de Allerheiligste Drievuldigheid was gesticht / met den last van drie wekelijksche Missen. Noeh was 'er eene Vikary van de H. Catharina; dewelke / zoo wel als de voorgaande / door de Burgemees- ters en Schepenen vergeeven wierd.

Steenwijk is de geboorteplaats van Cornelius Schultingius; die te Keulen Regent van S. Laurens kollegie / en Kanonnik in S. An- dries kerke / is geweest. Hy heeft zynen naam bereeuwigt door het uytgeeven van veele (2) boeken / die van Val. Andreas opgetelt woz- den; en is gestorven den 20 April 1637. Zyn broeder / Petrus Schultingius, was Hoog-

* In libr. Vlietat.

562 AANTEKENINGEN OP DE
leeraar in beide de Rechten; en heeft het
amp van Pensionaris 30 jaaren lang te Keu-
len bekleed.

A A N T E K E N I N G E N.

1. Zoo als *Strada* dit verrassen van Steenwijk be-
schrijft, is het wel waar dat *Taffis* de zaak uytge-
voert heeft; maar de lof van die krijgslift uytgevon-
den te hebben, kooft *Verdugo* toe; en wierd door
eene vrijster in 't werk gestelt. *Verdugo* was ver-
wittigt dat de bezetting van Steenwijk, als of 'er
voor geen vyand te vreezen ware, in eene volle
gerustigheid leede; en dat de muuren aan zekeren
oord zouden kunnen beladdert worden. Maar hy
wilt de diepte van de gracht niet, die uyt den naaltge-
gen vliet toevoer van water kreeg. Om het te weeten,
bediende hy zich van een boeren meysje. Dat meysje
liet haaren hoed in de gracht vallen, als of hy 'er in
gewaayt waar. Om dien hoed wederom te krijgen
treedt zy in de gracht, loopt den hoed herwaarts
en derwaarts nae; en bevindt dat het water op som-
mige plaatzen niet hooger was als haare knien.
Daar op word *Taffis* na het vallen van den avond,
met een deel volks van *Verdugo* afgezonden, om
eene kans op de stad te waagen. 't Was juyst pik-
donker; en de bezetting zoude een vrolijke nacht
houden van 't geen ze te Hasselt gerooft had. Nie-
mand had de gedagte dat de vyand hem deeren kon.
Ook hadden ze de beelden der Heiligen, die ze van
Hasselt medegebragt hadden, ten deele tegen 't aan-
koomen van den nacht op de hoogste plaatzen aan
galgen gehangen; ten deele met geweer toegerakelt,
en op de vesten geplaatst, met bevel om daar goede
wacht te houden. Maar die goddelooze gassen, zoo
als *Strada* spreekt, en de zaak duidt, hebben de Hei-
ligen tot hun eigen bedert gewapent. De soldaaten
van *Taffis*, zegt hy, als of de Heiligen, die reeds
meester van de vesten waren, hen by de hand gree-
pen, beklommen de vesten zonder eenigen tegen-
stand, enz.

2. *Cornelius Schultingius* is zekerlijk een geleerd
man

man geweest; was in de Kerkelijke Oudheden zeer ervaren, wist de schriften van de Oudvaders, en de beste Schrijvers, als van buiten: en maakte zijn meeste werk van de Protestantsche Schrijvers, die hy zeer wel geleezen had, te wederleggen. Maat de oordeelkunde over de echte en onechte werken van de oude Schrijvers, en andere zaken daar toe behoorende, hoewel ze vry begoft op te koomen; en van *Erasmus* met een goeden uytflag beoeffent was, was evenwel noch op haar hoogte niet. Daar hi moet men *Schultingus*, wat toegeeven; hoewel hy doorgaans bliken geeft dat het hem aan geen oordeel schotte: maar hy had alle de hulpmiddelen niet, die men na zijnen tijd uitgevonden heeft. Onder anderen heeft hy eene uytlegging over het Misfaal en 't Brevier geschreeven; dewelke hy met dezen tijtel in 't licht liet koomen: *Bibliotheca Ecclesiastica, sive Commentariorum Sacrorum de expositione Missalis & Breviarii, tomi quatuor.* a Hy had dat werk met groote moeite opgestelt; en, zoo als de tijd toen was, vry wel behandelt. Naet den tijd toen was, zegge ik; want, gelijk zoo even gezegt is, aan de oordeelkunde was noch veel te verbeteren: en de schaaft van de *Bollandisten*, van *Baillet*, van *Tillemont*, en veele andere deftige Schrijvers; was over de gemeene levens der Heiligen noch niet gegaan. Hy schaaft die levens zoo wat; maar hy laat veel ongeschaafd. Hy had alles opgesteld, en gereed om ter presse te brengen: maar geen een Drukker of Boekverkoopster, die 'er aan wilde, ik meene, die het op eigen kosten durfde drukken. Deze stoffe, zegt de bekende Vader *Simon*, die de levens der Heiligen en kerkelijke getijden raakt; leed zoo veel opspraak, voornamentlijk 't zedert dat de Protestanten in de weereld gekomen waren, dat niemand het drukken van zijn werk durfde waagen. Van alle kanten wierd hem te gemoet gevoert dat de meeste levens der Heiligen, die men in 't Brevier geplaatst had, niet anders waren als verdichtzels der Monnikken; dien 't gelust had, den menschen een heel sprookjes te vertellen. Hy beloofde wel dat hy niets zoude opgeeven als op goede bewijsstuk-

* Zie *Bibliothèque Critique* tome 2. chap. 18.

ken: en dat hy alle onechte en verdichte beschrijvingen uyt chieten zouw: niemand durfde hem geloof geeven. Ik moet hier tusſchen voegen dat *Wicelius*, van Protestant Katolijk geworden, en daar by een groot voorſtander en verwonderaar van *Erasmus*, de levens der Heiligen met een goed oordeel en gelukkigen uytſlag in zijne Levensbeſchrijvinge der Heiligen had begonnen te ſchaaven, en 'er zeer veele fabelen uytgemonſtert. De Katolijken zelf, die *Wicelius* geleezen hadden, dagten dat *Schultingius* de oude en verſleete fabelen ſlechts wat opgeſchikt en in een cierlijker kleed voor den dag gebragt hadde. Dus was hy genootzaakt om zijn werk op eige koſten uyt te geeven: en, op die koſten niet al te hoog zouden loopen, liet hy 'er maar 300 exemplaa- ren van drukken. Dit is de reden, zegt de voorn. *Simon*, dat dit werk zoo bezwaarlijk gevonden kan worden.

Dezelve *Simon* getuigt dat hy weetenswaardige aanmerkingen over de kerkdienſten der Proteſtanten heeft gemaakt; en wel bewijft dat ze geene redenen gehad hebben om de ceremonie der Katolijke kerke te verlaaten. Maar hy gaat te verre, wil noch ſommige levens der heiligen verdedigen, die geene verdediging waardig zijn: zouw 'er ſchier een geloofs- artikel van maaken dat de *Mariaas*, in 't H. Evangelij vermeld, maar eene *Maria* en niet van malkander onderscheiden zijn, enz. Echter verbindt hy zich niet ſlaaffelijk aan de in zwang gaande gevoelens. By voorbeeld, op het ſtuk van de onbevleete Ontvangeniſſe der Allerh. Maagd, ſchijnt hy de gelegendheit te zoeken om eenen brief van den vermaarden *Joannes Heſſelius* voor den dag te brengen; die tot dien tijd toe ongedrukt was gebleeven. In dien b. brief durft die hooggeleerde en zeer deſtige man wel te kennen geeven dat hy de voorſtanders van de onbevleete Ontvangeniſ der H. Maagd *Maria* voor een deel oproerige en bygeloovige menſchen houdt. Hy zegt dat ze de geheele Oudheit tegen

b De conceptione Deiparæ quaſtionem moves; ad quam eſt libenter tibi reſpondeam; propter quorundam tamen hominum turbulentiorem ſuperſtitionem non libenter in ea verſor.

hebben; en hy valt by die gelegendheit hevig uyt tegen de Schoolgeleerden of Scholastijken; dewelken de geschriften der oude Leeraaren achter de bank werpende, hun leven in het uytvinden en veilen van een deel opgezochte redekens verslijten.

Om een einde te maaken; de overgrootte arbeid van *Schultingius*, in het opstellen van 't gemelde werk, is zekerlijk prijzens waardig. Hy heeft geene moeite gespaart om de Missalen, Brevieren, en andere Boeken van verscheide kerken na te zien: en ons ten minste een wijdloopig bericht gegeven, wat 'er op dat stuk in de Welersche kerke voorgevallen is. Zelfs heeft hy eene lijst van de Missen der Oostersche kerke opgesteld, en telt 'er 40 onder de Chaldeen alleen. Ik zal 'er noch byvoegen dat hy ook eene zeer schoone Misse opgeeft van den gelukzaligen Job: welke Misse hy getrokken had uyt het Misfaal van *Pius V* dat te Venetzie gedrukt is in 't jaar 1564. Hier uyt blijkt, zegt de meergemelde Vader *Simon*, dat de beruchte Jesuyt *Theophilus Raynaudus* geen groot gelijk had, als hy de feestdagen van sommige Heiligen uyt het Oude Testament.... onder de *à* buitenregelize godvruchtigheden stelde. En ik ben zeer bedrogen, zoo gaat hy voort, indien dit voorbeeld van geduldigheid, 't welk den ouden Israëlitien voorgesteld is, schoon dat *Job* van een anderen landaart was, niet zoo wel in het Roomsche Maandregister mag staan als zoo veele Jesuiten.

Voor 't laatste heb ik van dit werk nog te zeggen dat het van *Schultingius* merkelyk verkort is, op dat de kosten van het drukken niet te hoog zouden loopen. De vermaarde Drukker *Plantyn* zoude den druk eindelyk noch ondernomen hebben: maar hy storf eer dat hy werk begonnen had; en daar op volgden de geloofs-beroerten en inlandsche oorlogen in Vrankrijk; 't welk het drukken wederom om eene andere reden deed achter blijven. Die reden bestond hier in, zoo als *Schultingius* zelf getuigt,

Hæc opinio, ut verum fatear, mihi videtur ostendere quod abeat eorum Scholasticorum studium, qui relictiis veterum Doctorum scriptis in suis ratiunculis consensunt.

à Heteroclitias.

dat *Plantyn* en *Moretus* voor de Paryzenaars werkten; die hun geld schooten om hunne drukperssen gaande te houden. *Immatura & dolenda incidens mors Plantini, & mox subsequenti tumultus Gallici (Parisiensium enim tum Plantinus tum Moretus Mercenarii erant, a quibus illis ad imprimendos libros nummi supeditabantur) editionem eo tempore impediverunt.*

S T E E N W Y K E R W O L D.

Patroon van Steenwijkerwold, enz. **Steenwijkerwold** / een doorp van Overijssel / is onder het Bisschopschap van Dollenhove gelegen. De kerk / die haaren Pastoor van 't Kapittel van Steenwijk kreeg / was op den naam van den H. Apostel Andreas ingewijd.

In 't jaar 1571. wierd die Pastory bekleedt door eenen Jan Jansz. Bonken. Na het veranderen van den openbaaren Godsdienst en landregeering hebben er de volgende Pastoors gestaan:

Hermannus Joersma, te Groninge geboren / en in zijn Pastorye overleden den 25 October 1591.

Everhard Stalpaert, een Hagenaar / naderhand Pastoor te Kijstwijk.

Willem Heusken, te Maastricht geboren / en te Steenwijkerwold overleden den 20 October 1704.

Engelbert Brouwer.

De kerk had drie Dikarpen. 1. Die van 't H. Kruys: wiens Bedienaar wekelijks tot het leezen van twee Missen gehouden was / en door de Heeren Schulting aan gestelt wierd. 2. Die van O. L. Vrouw; wiens Bedienaar insgelijks verplicht was om twee maal ter week den Goddelijken dienst te doen; en

en in 't jaar 1574. dat ampt gekreegen heeft op de benoeming van Harmen ten Ham. 3. Die van den H. Dionysius; die eenen Besdienaar op de benoeming van den Pastoor; en de buuren kreeg; en met drie wekelijksche Missen belast was.

P A E S L O E (P A E S L O.)

Van Paeslo / dat ook een doorp van Oerziffel is / en onder het Dorstampt van Dollenhove behoort / hebben wy geen bescheid bekoomen; en zullen het derhalve als eene onbekende plaats voorby gaan.

O L D E M A R K T.

De kerk van dit doorp / 't welk ook onder het Dorstampt van Dollenhove gelegen is / was de bescherminge van den H. Nicolaus aanbevolen. De Pastoor stond ter benoeminge van het Kapittel van Steenwyk. Volgens een handschryft van Georgius, Bisschop van Utrecht / wierd de Pastoor van Paeslo en Oldemarkt in het jaar 1547. bekleedt door eenen Boudewyn Jansz.

Patroon
Begeever
der Pasto-
rye, enz.

In 't jaar 1571. wierd ze bekleedt door Frederik Scheurink.

Daar waren ten dienste van de Parochiekerk vier Vikarpen gesticht. 1. Die van 't H. Kruys; die de Pastoor aan zijnen Kapellaan vergaf; onder beding van alle bydagen den Goddelijken dienst te doen. 2. Die van O. A. Vrouwe. 3. Die van den H. Antonius. 4. Die van de H. Anna. De Bezitters van de drie laatste Vikarpen moesten alle weeken twee Missen doen.

Vikaryen.

K U I N D E R T

Kuindert,
eertijds een
Graaf-
schap.

Kuindert / 't welk ook in een parlementen
Brief der Utrechtsche kerke vermeldt word /
is eertijds een (1) Graaffchap geweest. Dit
Graaffchap heeft Frederik van Blankenheim,
Biffchop van Utrecht / van Harmen en deszelfs
zoon / Graaven van Kuindert / den 2 Mey
1367 gekocht voor eene jaarlyfche rente van
vierhondert fchilden. Doch dit jaargeld is
naderhand afgekocht voor eene gereede fomme
van 5250 fchilden.

* Het is tegenwoordig een stedelike onder
het Biffchop van Bül en jove; het lefte dat
ten Zuiden onder dat Biffchop staat: en is
gelegen op den oever van het Dike; daar een
blijetje / ook Kuiner genaamd / na dat het de
wateren van den Diket de Linde overgenomen
heeft / zich met de Zuiderzee vernieugt.

Parochi-
kerk.
Vikaryen.

De Parochiakerk was op den naam van den
H. Nicolaus ingewydt: de Pastory stond ter
benoeming van den Heer van Oberpffel. In
de zelve kerke waren verscheide Vikaryen ge-
fticht.

1. Die van de Allerh. Maagd Maria, en
den H. Willebrordus: welke Vikary / die van
Deenhuizen hier gebragt was / ook door den
Heer van Oberpffel vergeeven wierd.

2. Die van 't Hoogw. Sakrament; dewelke
alle donderdagen eene zingende Miffe ver-
ryfchte; en ter begeehinge van de Kerkmee-
sters stond.

3. Die van O. L. Vrouw ter Noodt; die
eenen Bedienaar van de Stickers kreeg; en
met een zaterdaagsche Miffe belast was.

* Zie Menfo Altling, enz.

4. Die van 't H. Kruys.

5. Die van de H. Anna.

6. Die van den H. Antonius. De Bezitters van deze drie Dikarpen waren gehouden alle wecken viermaal de onbloedige Offerhande op te draagen.

7. De Dikarpen van den H. Nicolaus; aan dewelke de verbinteniss was gehecht van weckelyks twee Missen te lezen. Deze vier Dikarpen werden ieder dooz een byzonder Broederschap bergeeben: want men had 'er vermaarde Broederschappen; dewelken in 't begiftigen der herkelijche ampten by mild en schootig waren.

* In 't jaar 1571. was Kornelis Hendriksz. Pastoor van de Kuinder; en † in 't jaar 1619. Geeraard Vymond.

De laatste wierd in dien arbeid opgevolgt dooz Gekollekten van 't Martysstift van Keulen: en noch tegenwoordig word de Kuinder en Sreentwpli dooz zoo eenen Religieus bedient.

A A N T E K E N I N G.

1. Wegens de Kuinder, en de Graven van de Kuinder, kunnen onze Aantekeningen op het eerste deel van Vriesland nagezien worden; daar we vry omstandig van die Graven gesproken hebben. Daar staat ook aangetekent, 't welk hier eenigzins te passe koomt, hoedat de Graaf van de Kuinder, door den Bisschop *Balduinus II* omtrent het jaar 1196 overwonnen, genootzaakt was onder de wetten van den Overwinnaar te buigen. De zwaarste van allen was dat de oppermagt over het Graaffschap. by 't uytsterven van mannelijk oir, aan den Bisschop van Utrecht zoude koomen. Daar zal men ook aange-

* Uyt een handschrift van den Bisschop *Ægidius de Monte.*

† *Relatio J. Torrii &c.*

merkt vinden hoe dat de Graaf van de Kuinder, al langen tijd voor 't jaar 1397, te weeten in 't jaar 1363, zich zelve en zijn Graaffchap den Biffchop van Utrecht by wijze van een leen onderworpen heeft; met belofte van hem jaarlijks een zeker gewigt boter op te brengen. Indien het waarachtig is dat de Graaf *Herman van Kuinre*, zoo als hem nagegeeven wierd, zijne onderdaanen drukte, en over zijne geweldpleeginge hemelhoog deed klaagen, moet hy weinig voorzigtigheits 't over gehad, en in de kunst van regeeren niet lang 't school gelegen hebben. De Graaven waren juyst de magtigste niet: lagen in 't midden van magtiger Vorsten, die dikwils maar eenen glimp zoeken om de onmagtigen op 't lijf te vallen: hadden altijd 't een of 't ander met de Biffchoppen uytftaan. In zulke gelegendheden was het veiligt, ja ten uysterste noodzakelijk, ten minste met hunne onderdaanen wel te ftaan; en dezelve niet te dwingen, of ten minste gaande te maaken, om naer eene omkeering van regeering te verlangen.

B L A N K E N H A M.

Parochi-
kerk en
Patroon
van Blan-
kenham.

Blanckenham / een doorp van Oberpffel / onder het Bzofschap van Dollenhobe behoorende / is aan de Zunderzee gelegen. Al heb ertgens geleezen dat hier ober eenige honderden van jaeren eene kerk van twee vroukoluiden gesticht en met gzoote inkomsten begiftigt is. De Pastorp van deze kerk / die op den naam van den H. Nicolaus ingelwijdt was / wierd door de Kerkmeesters van Blanckenham en den Pastoor van Ifselham begeeben. Hier was maar eene Vikarp; te weeten van O. L. Vrouwe; wiens Bedienaar door de gemeente onder de Parochie hoorende aangestelt wierd; en tot eene woensdaagsche en zaterdaagsche Miffe gehouden was. Dan was 'er noch een kerk

kerkdienst van den H. Antonius; wiens Bedienaar insgelijks door de gemeente most behooren worden; en 's dingsdags eene Messe lezen.

In 't jaar 1571. heeft hier als Pastoor gestaan Johan Memne.

GRIETHOORN.

* Griethoorn / ook een doorp van Overijssel / Opkomst van Griethoorn.
 en onder het meergemelde Oostampst gelegen / is volgens Bocopius allereerst in 't jaar 1312. bewoont geweest van een deel breemlingen / die op hunne kleederen van hooren en achteren krupffen droegen / zich zelven met roepen en toutotjes die vol knoopen waren geesselden / en hun werk maakten van Psalmen te zingen; welke menschen zekerlijk zijn geweest van de Sekte † der (1) Geesselaaren; die toen in Hoog- en Nederduytsland een sterken aanhang begost te krijgen. Die menschen hebben deze plaats / die zoo lang onbewoond en onbebouwd gelegen had / allereerst in 't gemelde jaar 1312. bevolkt; en met zeer grooten arbeid bebouwt. De gemelde Schrijver zoude ook half gelooven dat zy het branden van turf allereerst in deze gewesten in zwang gebracht hebben; misschien om dat ze elders gezien hadden dat men van turf vuur konde stookken. (2) Want in eenen brief van

* In een parkementen brief der Utrechtsche kerke word het Gethorne genoemd; daar ook verhaalt word dat de Prelaaten van Vriesland een vergelijk over dit doorp tusschen den Bisschop van Utrecht en de Drentenaars te weeg gebracht hebben.

† Van deze Sekte kan zeker Boekje Historia Flagell. dat te Parijs gedrukt is, nagezien kan worden.

Ludol-

Ludolphus, eersten Abt van S. Laurens kerk te Oostbroek buiten Utrecht / van den eersten November 1113. staat te leezen dat hy aan de Nonnen / die om de nauwte van het klooster verplaatst waren / niet om eenig recht dat ze hadden maar uyt enkelde gunst / een stuk Weenlands gegeeben heeft om 'er zoo veel turf als ze van noode hadden uyt te delven

Schutheilig.

De H. Martinus word van de kerke dezer plaatze als Patroon gebiert: de Pastory word door de eige kerkmeesters en de gemeente be-geeven: die ook het recht hebben om de Bedienaars der volgende Vikarjen te benoemen.

1. De Vikary van 't Hoogwaardig Sakrament.

2. Die van 't H. Kruys; dewelke beide gaar twee Missen ter week vereiffchen.

3. De Vikary van O. L. Vrouw; aan dewelke het kosterschap der kerke gehecht is; mitsgaders de last van twee weekelyksche Missen; en om tusschen Paasschen en S. Michiels dag alle dagen de vrog-mis tusschen vyf en zes uren te leezen.

Ook hadden zy den kerkdienst van S. Anna te begeeven; wiens Bedienaar tot het leezen van eene Misse ter week verbonden was.

In 't jaar 1571. stond hier als Pastoor Johan van Koevorden.

A A N T E K E N I N G E N.

1. Hoewel het genoegzaam zeker is dat 'er eene Sekte van Geesselaars is geweest; zoo kan ik echter noch met geene vollage toestemminge anneemen dat de Geesselaars, die zich te Griethoorn te neer-gezet hebben; voor *Sektarissen* of aanhangers van een

De ketterfche gezindheit moeten gehouden worden. Om 'er van te oordeelen dient men na te zien wanneer dat flag van volk Europa doorwandelt heeft, en wat gevoelens dat aan 't zelve toegeschreeven worden. De eerste openbaare Geeffelaars, daar de Historien van gewagen, zijn omtrent het jaar 1259. in Italie opgekomen. Ondertuffchen, zegt de Historischrijver *Fleury*, is 'er, in Italie een beweging van godvruchtigheid opgereezen, die tot dien tijd toe noch geen voorbeeld had gehad. Die beweging nam haar begin te Perouze; trok van daar naer Rome; en vorders door het gansche land. De Edelluiden en 't gemeene volk, de oude en jonge menschen, tot de kinderen van vijf jaaren toe, door de vreeze Gods getroffen om de zonden die gansch Italie overfloonden, gingen in alle steden gansch naakt over straat; die deelen alleen uytgezonderd, die eerbaarheidshalve nootzakelijk moeten gedekt worden. Zy gingen ommeegangsgewijze, twee aan twee; hielden ieder een leere geffel in de hand; en sloegen onder het loozen van meenigvuldige zuchten en het storten van traanen zoo geweldig op hunne schouders dat ze gansch bebloed wierden. Dan voegt hy 'er by hoe dat ze ook by nacht met brandende waschkaerffen in de hand, ja zelfs in 't hardste van den winter, hunne reis vervolgden. Men zag ze met honderden en duizenden, ja somtijds tien duizend gelijk, in order gaan; hebbende aan hun hoofd eenige Priesters, met kruyffen en vaandelen. Zy liepen dikwils met groot gedrang in de kerken, en wierpen zich plat ter aarde voor de outaaren. Het zelve deden zy in de dorpen en burgten: zoo dat de bergen en vlakke velden van hun geschreeuw daverden. In de plaatze van muziktuig en minnezangen hoorde men allesins niet anders als een treurig geschreeuw, en naare jammerklagen. De vrouwluiden, tot de grootste Mevrouwen en teerste vrysters toe, deden het zelfde in haare kamers, dat de mansperfoonen in 't openbaar deden. De grootste vyanden gaven malkander de hand, en maakten een oprechte vrede: de woekeraars en roovers

* Hist. Eccles. tom. 17. op het jaar 1259.

qua-

quamen van alle kanten de onrechtvaardige goederen wederom geeven: alle de andere zondaars deden afstand van hunne zonden. De gevangenhuyzen wierden open gezet; de gevangenen geslaakt; de uytgebanne borgers t'huys ontboden. Men had het zoo drok niet allerhande goede werken te pleegen, als of men gevreesd had dat 'er vuur uyt den hemel op de zondaars zoude nederdaalen, of de aarde van malkander scheuren. De wijte luiden stonden over eene zoo schielijke boetvaardigheid verzet; en wisten niet wat zy 'er van denken zouden. De Paus had ze niet bevolen of ingestelt, geen Predikant had 'er de menschen door zijne welspreekentheit toe bewogen; geen mensch, wegens heilichheit vermaard, had 'er aanleiding toe gegeeven. Een hoop eenvoudige menschen had ze begonnen; en die eenvoudige menschen hadden zoo een toeloop, zelfs van geleerde en aanzienlijke luiden, gekreegen.

De boetpleeging bleef binnen Italien niet besloten; en wierd wei haast in Duytsland, Polen, en de aangrenzende rijken, nagevolgt. De Boetpleegers of Geesselaars gingen met het bovenlijf van de middel af naakt; behalven dat ze het hoofd en aangezigt dekten om niet gekaat te worden. Van de middel af hadden ze een kleed, dat tot de voeten toe daalde. Zy geesselden zich tweemaal daags: 't welk zy drie-en-dertigmaal achter malkander deden, ter gedagtenisse van de 33 jaaren, die *Christus* naer 't gemeen gevoelen op de aarde overgebragt heeft; en onder het geesselen zongen zy eenige liedkens op de dood en het lijden des Zaligmakers. De voornoemde *b Fleury* getuigt dat 'er de bygeloovigheid haast onder speelde; want, zoo als hy schrijft, leerden ze opentlijk dat niemand vergiffenis van alle zijne zonden bekomen kost; ten ware dat hy die boetvaardigheid den tijd van eene maand had gepleegt. Zy biechten malkander over en weer; en gaven malkander de ontbinding; hoe wel dat ze niet meer als leeken waren. Ook zouden ze voorgegeeven hebben dat hunne boetpleeging den overledenen ja den verdoemden zelfs in de helle, en den zaligen in den hemel, nut en voordeelig was. An-

b Ibid.

dero

dere Schrijvers, als *Chronicon e Augustense*, spreekten van die bygeloovigheden en doolingen niet: maar zeggen slegts dat die boetpleeging, om dat ze noch van den Roomfschen Stoel noch van eenig persoon van aanzien voortgekomen was, by eenige Bisschoppen en by den Vorst van Beyeren in kleynachting begon te koomen; en zoo van zelfs vervallen is.

Voorts verhaalt dezelve *Flury* dat *Manfredus*, Koning van Napels, die Geesselaars begon verdagt te houden, als of ze het oog op zijne staaten mogten hebben. De waarschijnlijkheit was niet groot, en de reden van vreezen verre gezocht. Maar een kleine schijn, in zoo eene zake, is by de Vorsten groot. Hy deed hun op lijfstraffe verbieden van eenen voet in zijne staaten te zetten. De Markgraaf *Pallavicinus*, alzo achterdochtig als *Manfredus*, deed hun op dezelfde straffe aanzeggen dat ze buiten Kremona, Milanen, Bresse, en geheel zijn gebied, zouden hebben te blijven. *Prandotha*, Bisschop van Krakouw, gebood hun die stad ten spoedigste te verlaten; ten ware dat ze liever in een naeren kerker wilden huys houden. Dus is dat volk, om dat het over al zijn hoofd sliet, verloopen of verstroot: en ik vinde geene Geesselaars by de Historischrijvers wederom vermeld voor het jaar 1344; eenige jaaren, vroeger of laater, onbegreepen. Maar nyt het gene hier nyt *Bucopius* wegens het bevolken van Griethoorn verhaalt word schijnt te blijken dat de eerste Geesselaars, hoewel hier en daar verjaagd of buiten gesloten, echter niet t'eenemaal verstooven of te niet gegaan zijn; maar ergens om gerust en ongemoeid op hunne wijze te leeven, een veilige wykplaats gezocht en eindelijk aangetroffen hebben. Anders moet men zeggen dat de tweede Geesselaars vroeger opgekomen zijn, en hunne rol gespeelt hebben, als de Schrijvers doorgaans verhaalen. De opkomste van deze tweede Geesselaars word aldus van den Heer *d' Fleury* beschreeven.

„ Als de pest in Hoogduytsland over was; begoff
 „ het volk zich zelven in 't openbaar te geesselen;
 „ onder voorwendzel van Gods gramschap te ver-
 „ zoenen. In het jaar 1349, half Juny, zijn 'er twee

c Ad ann. 1260.

d Tom. 18, op het jaar 1349

„ hondert uyt Zwaben te Spiers aangekomen; heb-
 „ bende een hoofd, en twee Meesters, dien zy in
 „ alles gehoorzaamden. Zy trokken 's ochtens vroeg
 „ over den Rhijn; en alzoo het volk met groote
 „ hoopen quam aangelooopen; maakten zy een groo-
 „ ten kring voor de kerk; en in 't midden van dien
 „ kring trokken zy hunne kleederen en kouffen en
 „ schoenen uyt; houdende slegts een onderbroek
 „ aan, die op hunne hielen hing. Daar op traden
 „ zy in den kring; gingen den zelve rond; wier-
 „ pen zich een voor een ter aarde, de armen kruys-
 „ selings uytgestrekt: de volgende stapten over de
 „ eerste hene, die zy met hunne geesselen zachtjes
 „ aanraakten, dan stonden de eersten op, en gin-
 „ gen hene; slaande zich zelve met geesselen, die
 „ ieder eenige knoopen met vier yzere punten had-
 „ den. Onder het geesselen zongen zy in de Hoog-
 „ duysche tale, en riepen Godt dikmaal aan. . . .
 „ Hunne Meesters deden de ronde; en vermaande
 „ hen tot het bidden, om Gods barmhertigheid
 „ over het volk te doen daalen; en ook om hunne
 „ gebeden voor hunne weldoenders, beledigers, en
 „ vorders voor alle zondaaren, en de zielen in 't
 „ vagevuur, te storten. Dan stonden zy op, en gin-
 „ gen zich kleeden: en die hunne kleederen en de
 „ pakkaasje bewaart hadden, quamen ook hunne
 „ beurt houden, en even het zelve doen.
 „ Daar op stond 'er een van die Geesselaars over
 „ ende; en las met een sterke stemme zekeren brief;
 „ dien een Engel in S. Pieters kerk te Jeruzalem
 „ gebragt zoude hebben. In dien brief stond te lee-
 „ zen dat *Jezus Christus* om eenige redenen ver-
 „ toorn was; als om dat men den zondag niet
 „ onderhield; op de vrydagen niet valle; en vor-
 „ ders, om de godslalteringen, woekeryen, en
 „ overspelen die 'er in zwang gingen. Dat *Jezus*
 „ *Christus*, van de Allerheiligste Maagd en de En-
 „ gelen gebeden zijnde om de weereld barmhertig-
 „ heit te bewijzen, geantwoordt had, dat een ieder
 „ vieren dertig dagen lang zijn huys verlaten moest,
 „ en zich zelve geesselen.,,
 „ Dan verhaalt hy met wat een genegendheit dat ze
 „ te Spiers ontvangen wierden; en hoe ieder even
 „ gretig

grootig was om hun huisvesting te geeven: dat ze geene aalmiffen in 't byzonder aannaamen, maar wel in 't gemeen; om toortzen en vaandels te koopen, die ze zeer kostelijk hadden: dat ze zich tweemaal daags in 't openbaar geesselden, en eens by nacht en in 't heimelijk: dat ze met geene vrouwen spraken, en op geen bedden van veeren fliepen: dat ze op hunne kleeren, die zwart van verwe waren, van vooren en achteren roode kruyssen droegen; en ook op hunne bonetten: dat ze aan hunne riemen geessels hadden hangen, enz. Te Spiers kreegen ze over de honderd perfoonen in hun gezelschap, en te Straatsburg over de duizend; die allegader beloofden dat ze hunne Meesteren 34 dagen lang in alles gehoorzaam zouden zijn. Niemand wierd zonder zoo een belofte aangenomen: en dan moest hy noch verklaaren dat hy zijne zonden met leetwezen gebiecht, zijne vyanden vergeeven, en de toestemming van zijne vrouw verkreegen had. Dan moest hy noch ten minste vier denieren, dat is drie fluivers, 's daags te verteeren hebben; om niet genootzaaks zijn te bedelen. Een denier deed toen zoo veel, als thans negen Fransche denieren doen.

De vrouwluiden wierden ook gaande om de mans in het pleegen van die boetvaardigheid na te volgen; ontblootten haar lichaam tot den boezem toe, en sloegen 'er lustig met den geessel op. De bygeloo- vigheid quam wederom in 't spel: zy waanden de magt te hebben van malkander van alle zonden te ontbinden; roemden op hunne mirakelen, en het uyt-drijven van booze geesten: verzekerden dat hun bloed, 't welk zy door de geesselingen vergooten, met het bloed *Christus* ter vergeevings der zonden wierd gemengt. Veele Bedelende Monnikken en weereldsche Priesters spraken die geesselingen tegen: maar andere Bedelmonnikken keurden ze goed; en spraken d'er in hunne predikaatzien met grooten lof en ophef van. De Paus, van alles verwittigd, liet eene Bulle tegen de Geesselaars en hunne voorstanders uytgaan: te Parijs wierd dat geesselen insge- lijks quaadgekeurt; en den Geesselaaren door den Koning op lijfstraffe verboden in 't Rijk te koo- men.

^e Volgens *Tritheimius*, die ook van deeze Geesselaaren gewag maakt, en 'er ook met verachtinge van spreekt, zouden ze eerst uyt Hongarye gekomen zijn, en zich door Duytsland verspreidt hebben. Hy voegt 'er by dat de Paus *Clemens VI* alle vlijt aanwende om ze tot bekeering te brengen. Die naer goeden raad lusterden, moesten openbaare boetvaardigheid pleegen: die hardnekkig bleeven, wierden den weereldschen Rechter overgelevert, en verbrandt.

Henricus f Rebdorf, van die Geesselaaren spreekende, getuigt dat ze veele menschen tot godvruchtigheid opgewekt hebben; maar dat ze daar tegen van veele anderen gelaakt wierden. Hy verhaalt vorder dat ze door zeker stedeke van het Bisdom van Bamberge trekkende van de Jooden, die daar in groot getal woonden, besprongen wierden: dat de Jooden omtrent 14 Geesselaars, en eenige Burgers die hen beschermden, doodgeslagen en het stedeke aan brand gestoken hebben. Eindelijk zegt hy ook dat ze veele bygeloovigheden begotten te pleegen, malkanders zonden te vergeeven, quaade leeringen te preeken. Maar wonder is het 't geen *g Cuspinianus* van de meenigte der Geesselaaren schrijft: te weeten da-
Karel IV, tot Keizer gekooren, met zijne gematlinne *Anna* naer Aken meende te gaan; en de reis reeds aangenomen had: maar dat hy 'er niet konde koomen om de groote meenigte der Geesselaaren, die toen opgekomen waren, en door de geheele weereld zworven. Wat laager voegt hy 'er by dat dezelve *Karel* de verdeefelijke en bygeloovige Sekte der Geesselaaren, die door gansch Duytsland gedrongen was, op Pausselijk bevel met de hulpe der andere Vorsten gewapender hand doodgeslagen en verdreeven heeft. *Albertus h Krantzius* is hun niet gunstiger als de voornoemde Schrijvers. Van het geesselen, van het draagen van kruysen, enz. spreekt hy als de Heer *Fleury*: daar hy noch byvoegt dat ze de oogen altijd naer de aarde geslagen hielden, en 'er altijd even bedrukt en droefgeestig uytzagen:

^e *Chronie. Hirsaug.* in Abbate *Wichardo*.

^f In *Annal.* ad an. 1347. ^g In *Carolo IV*.

^h In *Wandalia*, lib. 8. cap. 29.

dat hunne schouders en rugge van al het geesselen bont en blauw waren; dat ze, als ze onder het zingen 's Heeren koorden hoorden vermelden, schielijk plat op hun aangezigt vielen; niet gelijk wy zouden doen, met eersit neder te knielen; maar plotzeling, en als een steen die van boven nederploft. En ieder viel zoo ter aarde daar hy onder het zingen stond: was de plaats steenachtig, of vuyl en modderig, daar wierd niet eens op gelet. Yzerè harten wierden door het zien van hun uyerlijk gedrag vermurwt. Zy baden niemand om iets te hebben; maar 't geen hun van zelts gegeven wierd, dat namen ze met dankbaarheid aan. Maar, zegt hy, onder deze tekenen van Godsdienstigheid bedekten en voedden zy heimelijke ondeugendheden. Tot bewijs brengt hy by dat ze eens van twee Predikheeren aangedaan wierden, en gevraagd hoe dat ze dus bestonden te preeken zonder dat ze eenige zending hadden. Zy, daar over gebelgd, vallen op de Preekheeren aan. De een, die zijne beenen te baat had en sterk in 't loopen was, ontquam het gevaar te nauwer nood. De andere wierd dicht by de Maas doodgesteenigt.

Uyt alles zoude ik besluyten dat de eenvoudigheid groot deel aan die boetpleegingen heeft gehad; en dat veele menschen, in hunne harten getroffen, die levenswijze aangenomen of nagevolgt hebben. Maar daar by houde ik voor zeker dat de grootste hoop door nieuwsgierigheid, bygeloovigheid, ydele glori, onwetendheit, en andere verkeerde inzigten, tot zoo een ongemeene levenswijze gedreeven is geweest: en ik geloof dat meest alle de Leezers even eens oordeelen zullen.

Omtrent zestig jaaren daer nae, te weeten in 't jaar 1414, is 'er te Zangerhuizen in Duytsland een andere Sekte van Geesselaars voor den dag gekomen; die zich zelven de Broeders van het Krüys noemden. Zy hadden hunne leere, zoo als ze roemden, uyt zeker geschrift gehaalt; 't welk; door een Engel uyt den hemel in 't jaar 343 te Rome op S. Pieters outaer was gebragt. 't Zedert dien tijd, teiden ze, zwerven wy door de weereld, ons zelven geesselende: want op dien tijd heeft Godt den

Henry tome 20, over 't jaar 1414.

Paus en andere Prelaaten hunnen dienst opgezeit; en hun alle magt van te binden, ontbinden, en wyden, afgenomen. . . . Daar was maar een Sakrament overgebleeven: de geesseling was gekomen in de plaats van het doopzel; en niemand konde zalig worden, zonder zich zelven te geesselen. Het Sakrament des Outaars was het lichaam des Heere niet; maar de Koekoek der Priesteren. De Biecht en ontbinding hielpen niet; alles moest door de geesseling afgedaan worden. *Elias* en *Enoch* waren al overlang in de weereld verscheenen: *Elias* was te Erford over 40 jaren verbrandt; *Enoch* was de Leeraar *Koenraad Smith*; die deze leering allereerst in Turingen gepredikt had. Godt had alle zielen teffens in den beginne geschapen. In 't laatste oordeel zal *Koenraad Smith*, maar niet *Jesus Christus*, als Rechter voorzitten. Men moest geen andere dagen vieren als den Zondag, Kersdag; en O. L. Vrouws Hemelvaart. Zy pleegden uyerlijk den Godsdienst als andere Christenen; met de feesten en vastendagen te onderhouden, en de beelden te eeren. Maar de rest meenden zy goed te maaken, met zich zelven dapper te geesselen. Zy zijn altemaal te Zangerhuizen ten vuure gedoemt, en levendig verbrandt. Deze laatste Geesselaars raaken die van Griethoorn niet; maar ik heb goedgevonden hunne histori, om alles wat de Geesselaars aangaat by malkander te hebben, in 't kort aan te raaken.

Men heeft wel meer zulke schielijke, ongemeene, en openbaare beweegingen van godvruchtigheid gezien; die echter zoo schielijk vergingen, en in rook verdweenen, als ze opgekomen waren: of om naar sommiger gevoelen te spræken, die al van den beginne slechts met een masker van godvruchtigheid aangedaan waren, en den menschen met een schijn van heilichheit beguichelden; maar inderdaad niet anders waren als apery, of loosheit en bedrog van menschen, die wat anders zochten dan naer 't Evangeli te leven. Ik zal my vergenoegen met een staaltje of twee by te brengen: 't eerste zal ik eerst met de woorden van *Meyerus* verhaalen; en 'er dan het oordeel van andere Schrijvers by voegen. Zoo k schrijft *Meyerus*

k Annal. Flandr. in Margaret. Malcana, ad ann. 1399.

dan

dan dat zeker Priester, wiens naam tot zijne verwondering onbekend gebleeven is, over de Alpen in Italie aangekomen, binnen den tijd van vier maanden een aanhang van meer als 70 duizend menschen gekreegen had, en van een ieder voor heilig gehouden wierd. Hy droeg het beeld van 't H. Krus als een veldteken voor uyt. Zy gingen allemaal in wit linnen gekleed; 't welk schier tot de hielen toe quam. 't Aangezigt en gansch het hoofd was bedekt; behalven dat 'er twee gaten voor de oogen open gelaaten waren. Mans en vrouwsperfoonen, Edelen en onedelen, Monnikken en Nonnen, trokken zoo een kleeding aan, en volgden den gemelden Priester. Alwaar ze van den nacht overvallen wierden, daar bleeven ze onder den blooten hemel slaapen. Onder het voortreizen baden zy Godt met een groot geschreeuw om barmhertigheid: zongen liederen ter eere van den Almagtigen Godt en de Heilige Maagd: riepen tot de menschen dat ze toch in vrede en eendragtigheid zouden leeven: leefden in 't gemeen; kreegen en gaven voor niet: temden hun vleesch door veelvuldig vasten. Niemand verbood hen in zijn land te koomen; maar alle steden vielen hun even vierig toe: de oorlogsheroerten hielden in Italie geheelijk op; ontelbaare vyanden maakten vrede. 't Is een wonder hoe gastvry en liefdadig dat de menschen zich overal toonden. Het biechten, en de H. Kommuni ontvangen, wierd dagelijksch werk. Het wierd voor een verborgen werk des Heere aangezien. Die van Luca, van Florentzie, van Genua, van Pisloye, van wat jaaren en staat dat ze waren, Bischoppen, Priesters, kooplieden, voegden zich by die benden. Waar dat ze quamen, daar wierden de menschen gaande om 't zelfde voorbeeld na te volgen. Ze waren uyt Vrankrijk overgekomen; en zijn door Etrurië, Ombrië, Sabine, het Markgraaffschap van Ankona, het land der Marsers, en de vordere landschappen, tot het uysterste van Italie toe getrokken.

Zoo lang als die reis duurde, was 'er over al rust en vrede. Maar als ze te Viterbe waren, en naar Rome meenden te trekken; heeft *bonifacius* (IX) een hoop krijgsknechten gezonden, den voornoemden

Priester laaten vatten; en te Rome verbranden. Of de Paus zulks met of zonder goede reden gedaan heeft, dat laat *Meyerus* daar. De spraak ging, zegt hy, dat *Bonifacius* voor zijn Jubeljaar vreesde; of dat die Priester te Rome koomende, den Paus, om de kerkfchenring te heelen, zoude van kant geholpen hebben. Daar op is die zwerm der *l* witrokken schielijk verdweenen; en het oorlogen, dat in Italie zoo lang van zelfs stil geltaan had, ging weer even geweldig aan. *m* *Platina*, die het ook verhaalt, schrijft veele dingen als *Meyerus*: en voegt 'er by dat de Priester, die het kruys droeg, den menschen wijs maakte dat het om de zonden der menschen weende: en als dat geschiede; dat de menschen dan luidskeels om barmhertigheid riepen. Hy zegt ook dat de Oversten en Bisschoppen der steden hem toevielen; en dat hy door den Paus ter dood gebragt is, enz. Sommigen schrijven, zegt hy, dat hy al 't bedrog door de pijnbank beleden heeft, en aldus met goede reden ten vuure verweezen is. Anderen zeggen dat men geen bedrog in den man gevonden heeft; maar dat de Paus het verzonnen en uytgestrooit heeft om het gerucht, dat hy hem uyt nijdigheit gevangen en ter dood gebragt had, te doen verdwijnen. Welk van beiden met de waarheit best overkome, zegt *Platina*, dat is Gode bekend. Doch zoo als *Theodoricus a n Niem* de zaak beschrijft; is die gansche zaak niet anders als een guichelspel geweest. In het tiende jaar van *Bonifacius IX*, zegt hy, dat is in 't jaar 1398, zijn 'er eenige bedriegers uyt Schotland in Italie gekomen. draagende kruysen van tichelsteenen gemaakt, waar onder men eenig bloed had gemengt, en die men met oly nat gemaakt had; zoo dat ze in 't heetste van den zomer scheenen te zweeten. Een van hen, zoo als ze zelden, was *Elias*, die uyt het Paradijs wedergekomen was: en 't zoude niet lang lijden, of de weereld zoude door een aardbeeving vergaan. Daar ontstond zoo eene schielijke en algemeene beweging van godvruchtigheid als reeds beschreeven is; men trok

l Zy wierden doorgaans *Albati* genoemd.

m *Platina* in *Bonifacio IX*.

n *De Schism. lib. 2. cap. 6.*

over al witte kleederen aan: men ging ommegangs-
gewijs naar de omleggende plaatzen en steden; dat
moest ieder 13 dagen doen; en dan kon hy weder
naar huys keeren. *Theodoricus a Niem* zegt ook dat
zelfs eenige Kardinaalen zich dus lieten beguichelen;
die ook witte kleederen of hemden aantrokken, en de
ommegangen achter aan liepen. Zoo lang als die
ommegang of dat omzwerven duurde, sliepen ze
des nachts in de kerken, in de kloosteren, en op de
kerkhoven; die zy met hunne vuiligheden bemor-
sten; en daar ze de boomvruchten, die 'er omtrent
stonden, opaten. Dewyl ze altemaal, jong en oud,
mans- en vrouwsperfoonen, op dezelfde plaatzen
door malkander sliepen, ging 't 'er somtijds niet al
te schikkelijk toe. Eindelijk, zoo als hy verhaalt,
wierd 'er te *Aquapendente* in den Kerkelijken Staat
een van die bedriegers by de kop gevat; dewelke op
de pijnbank gebragt zijnde een misdaad beleed, om
dewelke hy aan het vuur opgeoffert wierd. Dit is
het verhaal van *Theod. a Niem*; en de Heer *Fleury*
wil hem liever gelooven als den H. *Antoninus*, of
Platina. Den H. *Antoninus* heb ik niet; maar daar
uyt schijnt te blijken dat hy die witrokken of land-
loopers zoo zeer niet beschuldigt als gemelde *Theodo-
ricus* doet. *Fleury* wil *Theodoricus* daarom liever ge-
looven om dat hy in Italie sedert 30 jaaren woon-
de, en alles als voor zijne oogen had zien geschieden.
S. *Antoninus* was 10 of 12 jaaren oud, toen het ge-
beurde; en *Platina* vertelt het slegts op het zeggen
van zijnen Vader. Ik zal den Heer *Fleury* niet te-
genspreken: maar een bewijs, dat iemand door de
pijnbank als met geweld uyt den mond getrokken
word, zal nimmer zeer hoog by my gelden.

Ik zal het met een andere bende van diergelijke
landloopers besluiten, die ook in het wit gekleed
gingen; en uyt ons Holland gekomen waren. Ten
tijde van den Grootmeester *Frederik* Markgraaf
van Misnie, is 'er uyt Batavie een wonderlijk slag
van menschen in Pruiffen aangekomen; bestaande
uyt Stoeldraayers, en andere leeggangers. Zy hadden
een geestelijk persoon uyt Italie tot hunnen Kapitein

o Dissert. 14. de Origin. Kelig. Christ. in Pruss. achter
Chronicon Dusburgi.

verkooren , en doorreiden gansch Pruiffen. Zy droegen witte kleederen ; en gingen barrevoets en blootshoofds , zoo wel by winter al in den zomer ; en droegen een houten kruys , dat ze op de ermen hadden leggen. Voor hunne fpijze gebruikten ze boom- en aard-vruchten ; als appelen , peeren , kersfen ; zoodanig dat ze geen vleefch van beeffen , en geene viffchen , durfden aanraaken , veel minder in den mond fteeken. Hun uyerlijk gelaat was zeer godvruchtig ; waar door veele menfchen bewogen wierden om hun rijkelyk te geeven. Zy hadden niets ; zonder nochtans eenig gebrek te lijden. Waar dat ze naer toe trokken , zy vonden 'er alles gereed. Te Koningsberge aangekomen , wierden ze in de oude ftad op de koften der burgerye onthaalt. Van daar trokken ze naer Litthouwen ; om vorder naar Tartarye en Turkye te reizen : maar alzoo hun de mondkoft begon te ontbreeken ; zijn ze voor een gedeelte gebleeven daar ze waren , voor een gedeelte van de menfchen , die nergens van wiften , doodgeflogen. Die zullen zich waarfchijnlijk ook ingebeeldt hebben dat de Tarters en Turken gereed ftonden om op het zien van hun zedig gedrag , en houte kruyffen , de leere van *Mahomet* af te zweeren.

Van het turfbranden , en de oudheit van dat gebruyk , hebbe ik in de Aantekeningen op Vriesland vry omftandig gehandelt. Daar hebbe ik getoont dat het uytgraaven en branden van turf hier omtrent al gebruykelyk is geweest ten tijde van *Plinius* , enz.

W A N N I P E R V E E N .

Parochi-
kerk , Be-
zeyer der
Faltorye ,
enz.

Dit is ook een doorp van Oberyffel ; 't welk onder het Drostampt van Dollenhobe ftaat. De kerk was op den naam van de H. H. Apostelen Philippus en Jacobus ingewydt : het Paftoors- ampt wierd door den Paftoor van Dollenhobe begeeben. Daar was maar een

eene Dikary / te wecten van de H. H. Maria Magdalena en Antonius; dewelke rijkelyke inkomsten had; en verhoegt was met den last van des zondags / 's woensdags / en 's byndags / den H. Dienst te doen.

In 't jaar 1571. wierd de Pastory bekleedt doo; Aarnout Aarnouts.

V O L L E N H O V E.

Vollenhobe is allereerst een zeer sterk kasteel geweest; 't welk Godefridus van (1) Rhenen / de XXVIII Bisschop van Utrecht / die in 't jaar 1178. uyt het leven gescheiden is / niet verre van het strand der Zuiderzee opgetoopen heeft / om de strooperen der Driezen te beteugelen. Dit zelve kasteel heeft eertijds ook booz 's Bisdoms kerker gedient; daar de ondeugende Geestelijken opgesloten wierden: en / dewyl het op eene welgelege plaats stond / en van de Utrechtsche Bisschoppen dikmaal bezocht wierd / zijn 'er zoo nu zoo van hupzen by getimmert; dewelken tot een tamelyk stedek aangegroeit zijn. Het is de zetel van eene Kantzelarpe of Hoogen Raad geweest; die doo; Philippus II. als hy Heer van Oberpffel was / ingestelt is; en van wien geene rechtzaken booz hooger rechtbank mogen getrokken worden.

Daar zijn drie kerken. De eerste of de hoofdkerk / die een doophont had / en eenen Pastoor; op de benoeming van den Heer van Oberpffel kreeg / was den H. Nicolaus toegewijdt. Ik heb ergens gelezen dat ze in 't jaar 1408. den naam van S. Margaretaas kerk gedragen

Vikaryen.

dagen heeft. In deze kerk waren 7 Vikararyen gesticht.

1. Die van 't H. Kruys; wiens Bedienaar alle zondagen / woensdagen / en bypdagen / den Goddelijken dienst verrichten moest; en in 't jaar 1570. op de benoeming van den Pastoor; en Johan van den Sloot aangesteld wierd.

2. Die van de H. Anna; die in 't gemelde jaar ter begeevinge van den Pastoor; en Gelmer Hendriksz Burger te Meppelen / heeft gestaan; en den Vikaris tot het doen van twee Missen verplichte.

3. De Vikary van den H. Evangelist Joannes; die drie Missen ter weeke bereischte; en in 't zelfde jaar op de benoeming van Hendrik Borger, te Kampen woonende / en Johan de Wit een borger van Doilenhobe / van eenen Bedienaar wierd voorzien*.

4. Die van de H. Catharina; wiens Bedienaar weekelijks volgens zijnen pligt twee Missen las; en tot dat ampt op des Pastoors benoeming gebodert wierd.

5. Die van O. L. Vrouw; wiens Bedienaar insgelijks tot twee Missen gehouden is; en door den Pastoor en Kerkmeesters aangestelt word.

6. De Vikary van den H. Gregorius.

7. Die van den H. Martinus. Aan beide deze Vikararyen was de last gehecht van drie weekelijksche Missen: en de laatste wierd door den Heer van Overpffel vergeeven.

Van was 'er noch een kerkdienst van 't Medelijden der Allerh. Maagd Maria; en een tweede van den H. Antonius: dewelken ieder

* Uyt een Register der Proostdye van O. L. Vrouw te Utrecht; op het jaar 1570.

door een byzonder Broederschap vergeeven
wierden.

In 't jaar 1571. was Johan Vuistens Pas-
toor van S. Nicolaus kerk: tegenwoordig
staat 'er de Heer Herman Sevensterre.

De tweede kerk / O. L. Vrouws kerk ge- Tweede
naamd / wierd door eenen Bedienaar van de kerk.
volgende Vikarpen bedient: want daar waren
drie Vikarpen in deze kerk gesticht.

1. De Vikarp van O. L. Vrouw; wiens
Bedienaar / die gehouden was alle zondagen
en zaterdagen den Goddelijken dienst te doen /
door den Raad tot dat ampt gebozdert wierd.

2. De Vikarp van de H. H. Apostelen Pe-
trus en Paulus; dewelke met den last van twee
wekelijksche Missen vergeeven wierd door
den Pastoor / den Gardiaan van S. Jans
Kamp, en den Overste van Klarenburg.

3. De Vikarp van de H. H. Apostelen An-
dreas en Thomas; wiens Bedienaar ook twee-
maal ter week de H. Misse leezen most.

De derde kerk stond niet verre van de stad / Derde
in het doorp Baarle: had eenen Bedienaar; kerk.
die door den Pastoor en den Drost van Vol-
lenhove aangestelt wierd; en 'er alle zonda-
gen en Heiligdagen Misse en predikaatzi deed.
Doch zy heeft altijd onder de Parochiekerk
van Vollenhove als haare moederkerk ge-
staan.

Tusschen dit doorp en de stad Vollenhove;
omtrent ten halber wege / aan de Zuiderzee /
staat de Schans Blokzyl; die aldaar ten tij- Blokzyl.
de van onze Voorbaders oppgerecht is tegen de
aanlagen / die de Spanjaards op de Zuider-
zee mogten onderneemen. Maar ze is met
tertijd zoo volkrijk gewoorden / dat ze voor
veele

veele stedekens van dit Bisdom niet zonder reden weigert te wijken. Op de Schans is 'er ook een kerk gebouwt: gelijk 'er ober twee jaaren noch eene tweede kerk gebouwt is te Beubake onder de stads ban.

Gasthuys. Te Dollenhobe is maar een gasthuys; in wiens kapelle / die den H. Geest toegewijdt is / eene Vikary is gesticht; die den Vikaris tot het leezen van drie Missen verplicht; en doo; den Pastoor; en de Kerkmeesters begeeven word.

Dollenhoben had ook twee kloosters; te wecten een mans- en een Nonneklooster; doch die beidegaar eben buiten de stad stonden. Het laatste / onder de stads ban staande / en Klarenberg genoemd / wierd van Nonnen bewoont; die naar den derden Regel van S. Franciscus leefden / en onder het zoo genaamde algemeen Kapittel of Vergaderinge van Utrecht stonden.

*S. Jans
Kamp.*

Het eerste wierd van Broederen bewoont / die naar den zelfden Regel en onder het zelfde Kapittel leefden. De plaats / daar ze huys hielden / wierd S. Jans Kamp genoemd; en is allereerst bewoont geweest van Broeder Johan van Ummen; van wien onze Thomas a Kempis in zijne *Konijk* * van S. Agnes-berg het volgende verhaal doet: In 't jaar des Heere 1420, den 1 September, op S. *Ægidius* nacht, is overleden de godvruchtige en getrouwe dienaar des Heere *Johan Regheland*, die een zeer lieve discipel van Meester *Gerrit de Groot* was geweest. Deze *Johan*, die een naarstige toehoorder van deszelfs Sermoenen was, is uyt vroomme ouders gebooren en yeele jaaren te

Zwol opgevoedt. In zijne jonkheit had hy zijn gezigt, door Gods toelating, in eene ziekte verlooren; en is zijn leven lang blind gebleeven. Doch de goddelijke genade heeft hem des te meer van binnen verlicht, hoe dat hy de uyterlijke dingen minder konde zien. Zijne moeder, *Regbelandis* genaamd, was eene godvruchtige vrouw; en is dikwils met haaren blinden zoone naer verregelege oorden gereist, om de plaatzen der Heiligen (1) te bezoeken. Wanneer zy hem by de hand leidde; en als voorttrok, om de predikaatzien te hooren; trachtende hem tot allerhande goede werken aan te porren. Als dan de eerwaardige Meester *Geraard de Groot* te Zwol predikte, en veele menschen door Gods genade getroffen wierden; heeft de Heer het hert van deezzen zijnen dienaar ook geopent en ontfoken: zoo dat hy groote genegendheit voor Meester *Geraard* kreeg; en wenschte om van zoo grooten een man dikwils onderrecht te worden. Daar op liet hy al dat reizen door de weereld vaaren; en trachte Gode in gerustigheid en stilte te dienen; vermaanende ieder een, die by hem quam, om de aardsche begeerlijkheden te versmaaden; en het nieuwe leven in *Christus*, 't welk Meester *Geraard* met zijne woorden en heilig leven aangewezen had, te betrachten. Als hy dan eenige luiden van goeden wille by zich gekreegen had; begoft hy in hun gezelschap te Zwol een gemeen leven te leiden. Maar als ze naderhand genegen wierden om buiten het gewoel der weerldsche menschen te leeven; begoften ze den berg *Nemele*, die tegenwoordig *S. Agnes*-berg is, te bewoonen, en eene grooter vergadering te

maaken: welke vergadering hy benevens zijne medehelpers, tot het stichten van het klooster toe, lange jaaren met eene getrouwe godvruchtigheid bestiert heeft; zonder zich aan veele hinderpaalen, die zich van tijd tot tijd opdedden, te stooren. Als het klooster eindelijk gesticht, en 'er in 't jaar 1409. een *Prior* op eene wettige wijze gekooren was; heeft de man, als vol van broederlijke liefde, en door eene groote zucht tot de zaligheid der zielen gedreeven, eenige van de oudste Leeken in zijn gezelschap genomen; en op *S. Jans Kamp*, by *Vollenhove*, ter cere van de *Allerh. Drie-vuldigheid* eene nieuwe Vergadering begonnen; die hy met Gods hulpe metter tijd vermeerdert heeft. En als de broeders nu na verloop van eenigen tijd vermeenigvuldigt waren; heeft hy met veele broederen de kleding van de derde Order aangetrokken, en is tot zijn levenseinde toe een ootmoedige Bedienaar en de eerste Overste der Broederen gebleeven. Hy was een van de eerste en oudste discipelen van *Meester de Groot*: en heeft dikwils veele geestelijke t'zamenkomsten met hem gehouden. Ook heeft hy den weg van een heiligen omgeng van hem geleert: en heeft zich zelve en zijne nieuwe discipelen aan zijnen raad en bescheidenheit volkomenlijk onderworpen. Dit is die godvruchtige en lofwaardige vader *Johannes*; die al vroeg van de goddelijke genade voorkomen is: dagelijks grooter en grooter voortgang deed, en altijd voorwaarts streefde: een groot liefhebber van de armoede, een bewaarder van de ootmoedigheid, een vriend van de matigheid, 't cieraad van de kuysheit, een regel der eenvoudigheid, een hand-

haver van de tucht, een vyand van de ondeugd, een luister van de deugden, een voorbeeld van godvruchtigheid, sterk in 't geloove; langmoedig in de hoope, wijd uytgestrekt in de liefde; en die veele menschen van de ydelheit der weereld bekeerde. Als hy nu door grooten ouderdom afgemat was, en de dag zijner ontbindinge sterk naderde, begoft hy te Almelo, daar hy toen by de Zusters was, ziek te worden. Daar hy ook in den ouderdom van 70 jaaren in den Heere ontslapen, en in de kapelle der Zusteren begraven is.

Dus verre uyt Thomas a Kempis: doch het volgende hebben wy uyt het leven van den eerwaardigen Vader Theodoricus van Herxen getrokken.

Na de dood van Broeder *Johan van Ummen*, zoo even vermeld, geweest discipel van *Geraard de Groot* en Heer *Floris*; zijn 'er eenige Broeders uyt *S. Jans Kamp* by Heer *Theodoricus (van Herxen)* gekomen; verzoeken- de dat hun een Priester en Leeraar uyt zijn kollegie te Zwol mogt gegeven worden in de plaatze van den overleden (*Johan van Ummen*.) Hy gaf hun zinnen discipel en Broeder *Johan Rees*: die dat ampt loffelijk bediende, en hun veele vrydommen mitsgaders een kerkhof bezorgde. Hy wierd opgevolgt door Broeder *Christiaan de Zeeuw*, die naar den derden Regel leefde.

Na de dood van de *Zeeuw* zijn ze weder by den voornoemden Vader gegaan: die hun zinnen Broeder *Aalbert Griet* voor eenen Biechtvader gaf. Voor de derde reize over dezelfde
zake

zake aangesproken, heeft hy gemaakt dat ze den Heer *Thomas*, enen Broeder uyt de vergaderinge van *Alberge*, tot Overste kreegen. Deze Heer *Thomas* heeft dat huys heerlijk voortgezet: en met groote moeite te weeg gebragt dat de Priesters de regeering met volkomen gezag in handen gekreegen hebben. Want tot dien tijd toe hadden de Leeken het bewind over de tijdelijke zaaken en bezigheden gehad; en de geestelijken met de Priesteren de geestelijke zaken waargenomen.

Dit is een van de voornaamste kloosters der derde Orde enz. geweest.

S. Jans Kamp is een van de voornaamste kloosters geweest / die den derden Regel van **S.** Franciscus) volgden / en onder het zoogenoemde Kapittel van *Utrecht* stonden. Want in de ordonantzien / die in 't jaar 1572 des zondags na 's Heeren Hemelvaart te *Amsterdam* in eene algemeene vergaderinge vastgesteld zijn / staat het volgende te leezen: Het ampt van den overleden * Patriarch zal bekleedt worden door den Prooft van *S. Paulus* huys of van *S. Jans Kamp*, ter tijd toe dat 'er een nieuwe Patriarch op een wettige wijze verkooren zy. Die dus verkooren is, word door den *Pater* van *S. Jans Kamp* bevestigd; 't welk geschiedt in het koer, in de tegenwoordigheit van alle de Vaders; dewelken, na dat bevestiging gedaan is, den lofzang die de *H. H. Ambrosius* en *Augustinus* toegeschreeven word met vreugde uytzingen.

Kapittel van *Utrecht* beschreeven.

Dit gemelde Kapittel / van 't welke mi meermals gewag is gemaakt / wierd het *Utrechtsche* Kapittel genoemd; om dat de kloosters / die 'er onder hoozden / binnen de paalen van 't *Utrechtsche* Bisdom besto-

* Patriarch zal hier Generaal te zegge zijn. *Verhaalder.*

ten

ten waren. Verscheide Pauzen en Bisschoppen van Utrecht hebben het goedgekeurt / bevestigd / en met heelerhande gunsten en voorrechten begiftigt; welke gunsten en voorrechten te Amsterdam door den druk gemeen zijn gemaakt in het jaar 1562. Het is zijne opkomst verschuldigt aan onzen Geraard de Groot: want Johan * Busschius, na dat hy de opkomst der Reguliere Kanonniken / en der Broedren en Zusteren in het gemeen leevende / beschreeven heeft / zegt verder: De kloosters der Tertziarissen, van den zelfden stam en wortel voortgesproten, zijn meer als honderd in getal; dewelken, zoo als kennelijk is, onder een provinciaal Kapittel tot nu toe geregeld leeven, en Gode getrouwelijk dienen.

In de Vooreden van de ordonantzien / die aan dit Kapittel eigen zijn / staat het volgende te leezen: Veele zoo mans- als vrouwspersoonen in de stad en het Stift van Utrecht, die eerst in gemeene huizen, onder de gehoorzaamheit hunner Oversten, in de gemeenschap van alle goederen, en met eene Christelijke liefde en onthoudinge den Heere dienden, hadden een groote zucht tot een strenger leven: maar hunner eige zwakheit niet onbewust zijnde, en zulke hooge dingen niet al te voorbarig onderneemen durvende, hebben zy met godsdienstige en in de rechten ervarenen mannen raad gepleegt; en met hun overleg de Order der Betvaardighheit, die van een gematigde strengheit is aangenomen.

Teu tijde der Kerkvergaderinge van Baszel / die in het jaar 1439 gehouden is; bestond het gemelde Kapittel uit 70 Konventen

* Chron. Windesh. lib. 1. cap. 47.

en drie duizend religieuzen; by dewelken naderhand noch veere anderen gekomen zijn. Maar daar tegen zijn 'er ook veelen geweest / die de levenswijze van S. Franciscus verlieten / en tot de Ouders der Reguliere Kanonniken / Kapuzijnorden / of Karmelieten overgingen. De volgende lijst van de kloosters / onder het gemeinde Kapittel behoorende / is van het jaar 1470, en upt Adrichomius getrokken: daar wy eenige aantekeningen tot naerder verklarung bygevoegt hebben.

Kloosters
van den
derden Re-
gel te Am-
sterdam.

Te Amsterdam / S. Paulus Konvent / van manspersonen bewoond; 't welk in 't jaar 1409. opgerecht is. De kerk van 't Konvent is in 't jaar 1661. verzoost / en den Franssen booz het pleegen van hunnen Godsdienst gegeven.

Van het Konvent zelf is S. Joris Hof gemaakt.

-- Het Konvent van S. Cæcilia; dat nu het Admiraleithuys is.

-- Dat van S. Clara; 't welk zedert het jaar 1595. booz een tucht 't of rasp-huys word gebuykt

-- S. Mariaas Konvent / naderhand in burgerhuizen veranderd.

-- S. Ursulaas Konvent; dat nu het spiuhs is.

-- Het Konvent van S. Barbara; wiens kappelle de Schilders t'hang in bezit hebben.

- Dat van S. Lucia, in 't jaar 1580 een weeshuys geworden; aan hetwelke de inkomsten der Hartthuyzenen geschonken zijn.

- Dat van S. Margareta, van 't welke burgerhuizen zijn gemaakt.

Te Wilnaar: het Konvent van de H. Catharina;

Charina, en dat van de H. Maria: van welke Konbenten Kornelis Vander Woude in zijne Kronijk van Alkmaar geen gewag maakt.

Te Almelo S. Catharinaas Konbent.

Te Amersfoort dat van de H. Agnes.

In den Bziel / het Konbent van de H. Catharina.

Te Buuren S. Barbaraas Konbent.

Te Kuilenburg S. Mariaas Konbent / anders Mariaas Kroon genaamd; 't welk volgens * Slichtenhorst begonnen is ten tijde van Johan Heer van Kuilenburg / die in 't jaar 1452. opt het leven scheidde.

Te Kampen / S. Agnes en S. Michiels Konbent

Te Delft / S. Agathaas Konbent; 't welk in t Nieuweland aan de Geerweg in een gehuurd huys zijn begin genomen heeft: maar in 't jaar 1390. heeft het van de weduwe Aleidis Bofers een vaste woonplaats met eenige inkomsten by de Oude kerk gekreegen.

Sinte Barbaraas Konbent; 't welk volgens een ongedrukte Kronijk van Adrichomius in 't jaar 1400 opt het voorgeaande voortgesprooten is. Na dat het langen tijd geene vaste plaats had gehad: heeft het eindelyk in 't jaar 1405. van de weduwe Hase Dirks, en haare twee dochteren Barbara en Catharina, een vaste plaats / en daar by groote inkomsten bekomen: wellie Hase Dirks, die eerste † Bedienaresse in dat Konbent is geweest / in 't jaar 1417. de kerk heeft gebouwt / en in 't jaar 1418 de opsluiting in het Konbent ingeboert. Doch in 't jaar 1536. is het Konbent afge-

* Kronijk van Gelderland, pag. 57.

† Zoo worden de Oversten in sommige kloosters genoemd.

596 OUDHEDEN EN GESTICHTEN
brandt / en met groote kosten weder opge-
bouwt (3).

- S. Ursulaas Konvent.

Te Doesburg / S. Mariaas en S. Cathari-
naas Konvent.

Te Dordrecht / het Konvent Marienborn;
't welk volgens + Beverwijk in 't jaar 1572.
in een weeshuys veranderd is; zoo als Ou-
denhove in zijne † Beschrijvinge van Zuidhol-
land ook aangetekent heeft.

Te Edam / S. Maria Magdalenaas Kon-
vent.

Te Elburg / dat van S. Agnes.

Te Elst / dat van de Allerh. Maagd.

Te Eukhuyzen / S. Ceciliaas en S. Ursu-
laas Konvent.

Te Emmerik Marienkamp; 't welk de Non-
nen *Affuera van Meverden* en *Beatrix van Wes-
terik*, die in het Konvent woonden, in 't jaar
1607. aan de Jesuiten ingeruimt hebben; wel-
ke Vaders hetzelfde tot noch toe bewoont, en
'er met grooten yver veel goeds gedaan heb-
ben. De eerste bewoonsters zijn haare opkom-
ste schuldig aan de godvruchtige vrouwe *Hele-
na Kaels*, weduwe van *Dideryk Kaels*, in zijn
leven Richter te Griethuyzen; dewelke in dat
stedeke een Konvent voor de Zusteren, naar
den derden Regel van *S. Franciscus* leevende,
had gesticht. Want de voorn. *Helena* heeft te
Emmerik, misschien om dat ze daar omtrent
eenige landeryen had leggen, na haar mans
doed ook een Konvent voor de Zusteren van
den zelve Regel willen stichten, en naar haar
vermogen, begiftigen. Dus verre zijn het de

† In zijne Beschrijv. van Dordrecht.

‡ Pag. 414.

woorden van Wassenberg in zijne * Beschrijvinge van Emmerik.

Te Gorkum S. Agnes Konvent; 't welk in 't jaar 1401. van de weduwe Elizabeth Spronks een erbe en zekere inkomsten heeft gekreegen / en in 't jaar 1404. den siegel van den H. Franciscus aangenomen. In 't jaar 1407. is de kerk ingewijdt: en in 't jaar 1412. de opsluiting in 't Konvent ingeboert; zoo als op Abr. Kemp, in zijne † Beschrijvinge van Gorkum / te lezen staat.

Te Gouda / S. Catharinaas Konvent.

Te Groninge / het Konvent van S. Agnes; en dat van O. L. Vrouw † op die Hoorn: van welke Konventen Utho Emmius noch in de Beschrijvinge van Driesland / noch in die van Groninge / eenig gewag heeft gemaakt.

Te Grootenbroek S. Elizabeths Konvent.

In 's Gravenhage S. Elizabeths Konvent; zijnde tegenwoordig een pleyn; 't welk de Groenmerkt word genoemd.

-- **Het Konvent van S. Maria ter Galileën**, in de Pooten; 't welk in burgerghuyzen verandert is.

Te Hardertwijk S. Catharinaas Konvent.

Te Haarlem S. Michiels Konvent 't welk den 8 April 1488. gebouwt is op den driesprong van de Houtstraat / daar nu de doelen staat. Zoo spreekt Schrevelius in zijne † Beschrijvinge van Haarlem; dewelke ook slegts de naamen der vglgende Konventen vermeldt:

* Pag. 299.

† Pag. 192.

‡ Zie onze Beschrijving van Groninge.

§ Lib. 1, pag. 22.

-- S. Ursulaas Konvent / S. Marthaa's Konvent / S. Margaretaas Konvent ; S. Annaas Konvent / S. Catharinaas * Konvent.

Te Holtmaer / S. Mariaas Konvent / dooz de wandeling O. L. Vrouwen Berg genaamd : het was onder 't gebied van Batenburg gelegen ; en wierd van manluuden bewoont.

Te Hasselt Mariaas Konvent.

Te Hoorn S. Ceciliaas Konvent ; 't welk daar gesticht is in 't jaar 1402.

-- S. Mariaas Konvent ; 't welk gesticht is in 't jaar 1408, en in 't jaar 1574. in een weershuys verandert.

-- S. Catharinaas Konvent / in 't jaar 1400. opgekomen.

-- S. Geertruids Konvent / dat in 't jaar 1404. gesticht is geweest.

-- S. Agnes Konvent ; 't welk op een poel / die van de Regeering daar toe gegeven was / en dooz de Zusters met aarde opgevult wierd / gebouwt is in 't jaar 1585 †.

Te Heusden S. Catharinaas Konvent ; 't welk Gysbert van Randwijk, een man † van grooten adel en by verscheidene Hartogen van Gelderland / als Arnoldus, Adolphus, hooggeacht / op 't einde van zijn leven gesticht en rijkelyk begiftigt heeft. Doch het Konvent is volgens † Oudenhove in een schole verandert : en de kerk / die in 't jaar 1637. in beters staat is gebracht / is den Engelschen en Franschen ingeruimt.

* Van dit Konvent kan onze Beschrijv. van Haarlem nagezien worden.

† Zie Veli Beschrijv. van Hoorn

† Zie Pontan. Hist. Getr. lib 10. ad ann. 1481.

† Beschrijving van Heusden, pag. 12.

Te Huissen S. Elizabeths konvent; 't welk eertijds van de Hoog- edele Bylanden gesticht is / en met inkomsten begiftigt: en 't eenigste konvent van 't gemelde Kapittel is / dat staande is gebleeven.

Te Leiden / Roonburg (Romenburg) buiten de Hooghoertsche poort: zijnde een zeer oude Burg der Romeinen. Maar in 't jaar 1390. is er een konvent / S. Margaretaas konvent genaamd / op het puinwerk van den gemelden Burg gebouwt. Na de bekende geloofsberoerten is het konvent afgebroken / de plaats van alle puin en steenen gezuivert / en tot tuinen en bogaerden aangeleit.

-- S. Michiels konvent / naderhand in burgerschuyzen verdeeld.

-- O. L. Vrouws konvent op Abkhout: dat hetzelfde lot heeft onderstaan.

-- S. Barbaraas konvent; 't welk de edele Heer Simon van Alkemade, anders van Woude, de zoon van Johan en Catharina Valkenesse, in zijn eigen huys had gesticht / en 'er zekere inkomsten aan gegeven. Na de Reformatie is het konvent booz 's Prinzen en der Straaten Hof gebuikt / en de kapel booz een wapenhuis. Op de zolders / haben de kapelle / worden eenige lasten koren bewaart / om onder de armen / by dieren tijd / uytgedeeit te worden.

Te Medenblik O. L. Vrouws konvent / en een tweede / dat den naam van S. Catharinaas konvent plagt te voeren.

Te Monnikendam O. L. Vrouws konvent.

Te Muider S. Catharinaas konvent.

Te Paerden / O. L. Vrouws konvent.

Te Nijmegen het konvent Betlehem.

Te Oen / in de Veluwe / O. L. Vrouwa
konvent.

Te Oudewater S. Ursulaas konvent.

Te Oldezeel dat van S. Agnes.

Te Purmerent / dat van de H. Ursula.

Te Rhenen S. Agnes konvent.

Te Rotterdam het konvent van S. Agnes.

Te Schagen S. Catharinaas konvent.

Te Schiedam S. Ursulaas konvent: 't welk
daar gesticht is in 't jaar 1424: maar als het
in 't jaar 1429 afgebrandt was / is het in het
naastgelegen doorp / de Ketel / overgebracht.

Op Cessel S. Agnes konvent.

Te Ciel was insgelijks zoo een konvent /
dat den naam S. Agnes konvent boerde. De
stichting van dit konvent is in 't jaar 1443.
dooz den Bisschop van Utrecht goedgekeurt;
en de kerk / die noch in wezen is / in 't jaar
1478. opgebouwt. Zie Slichtenhorst, eerste
Boek / enz.

Te Utrecht S. Ceciliaas konvent: 't welk
achter S. Barbaraas gasthuys dooz 22 Maag-
den / die in dat gasthuys den tijd van 16 jaar
ren t'zamen gewoont hadden / allereerst be-
gonnen is. Als naderhand Theodorus Van-
der Aa, en deszelfs huysvrouw Lucia, haar
een erf en huizing by de Neude aangeboden
hadden / is het konvent derwaarts overge-
bragt in 't jaar 1397. waar in haar behulp-
zaam is geweest Geraard van Bronkhorst, ka-
nonnik van S. Salvators kerk / en een groot
weldoender der gemelde Maagden. In 't jaar
1399, den 7 Augusti / is 'er de opsluiting en
de derde Regel van S. Franciscus aangeno-
men. Onder de bermaardste weldoenders van
dit

Dit konvent worden de volgende personen in het Doodboek des konvents opgegeeven : Den 16 Oktober *Sophia van Zanen* : die het Hooge Outaar en 't huys in 't jaar 1421. heeft gesticht : *Aeltius Floet*, burger te Kampen : met zijne huysvrouwe *Eva*, zijnen zoone *Gerbrand*, en zijne dochter *Margareta* : dewelke al hun goed in 't jaar 1483. aan deze Nonnen by uitersten wille besproken hebben.

-- *S. Niklaas konvent.*

-- Het konvent *Betlehem* : onder de stadsgan / t'hang in een tuin en bogaerd verandert.

Te *Dollenhobe S. Jans Kamp*, wiens inkomsten t'zedert het verbannen der Religieuzen de schatkamer van *Oberijssel* toegewezen zijn.

-- *Klarenburg.*

Te *Warmond S. Ursulaas konvent.* Dit konvent is dooz *Johan van Woude Heer van Warmond* / die in 't jaar 1417. overleden is / opgerecht vooz adelijke *Maagden* die niet zeer bemiddeld zijn. Daar op hebben de twee *Zusters* van zijne gemalinne / zijnde dochters des *Heeren van Kruininge* / haare kloosterge-loften in dit konvent gedaan.

Te *Mezop S. Jans konvent* / 't oude Hof genaamd / naderhand een weeshuys geworden.

-- *O. L. Vrouwen konvent* / of het jonge Hof.

Te *Zutfeen S. Maria Magdalenaas konvent.*

-- *S. Catharinaas konvent.*

Maar den 3 July 1568. heeft *Pius V* het gemelde *Kapittel* / en alle andere *Kapittels* der *Certziarissen* / de *Spaansche* alleen uptgezondert / dooz een open brief vernietigt; den naam van *Generaal* afgeschafft / en al het

gezag des Kapittels te niet gedaan. De Konbenten zelf heeft hy aan't gebied / de bestrafsing / en het bezoek van den Generaal en van die Provinciaal en der Obserbanten / in welker Provincien zulke Konbenten van de derde Orde mogten gelegen zijn / onderworpen.

De Obserbanten met Pausselijke brieven gewapend / en door de krachtige hand van Alva ondersteund / zijn zonder moeite tot hun oogwit gekomen; en hebben de Tertziarissen genootzaakt om hunne onderwerping in 't jaar 1570. te doen: want Broeder Willelm Itertein, die toen de Generaal der Tertziarissen was / heeft benebens elf andere Broederen van zijne Orde zich zelven en zijne gansche Vergadering / ten overstaan van eenen Notaris / aan Vader Lucas de Arrenaló, des Hartogs Siechtbader en Pausselijken Kommissaris / geheel onderworpen. Daar by heeft hy hem een volbaardige en ongekrenkte gehooorzaamheit en volkome onderwerping beloofd: behoudens nochtans dat ze hunne kleeding niet zouden veranderen; en de goederen / die ze tot dien tijd toe bezeten hadden / zouden behouden. Zelfs eenige Broeders van 't gemeene leven / schoon dat ze onder de Orde der Tertziarissen niet stonden / zijn evenwel ook verscheenen om dat ze het bewind over eenige kloosters van den derde Regel voerden: want die onwillig waren om te verschynen / wierden van den Kommissaris met de (4) gaepen bedzeigt. En niet alleen zijn ze verscheenen: maar hebben ook beloofd dat ze de Zusters onder hun bewind staande zouden zien te beweegen om onder zijn bezoek te staan / en de Bulle en inzettingen van den Paus te gehoozamen. Maar

Maar zeer veel Zusters / hoewel haar zulkis door haare Regenten en Maters of Gegeersters verboden was / hebben daar tegen geroepen: verklaarende dat ze by de Minnebroeders niet zouden biechten / als in den uitersten nood. Daar op is de onderwerping / die door dwang geschiedt was / herroepen; en de bescherming des Bisschops van Utrecht tegen de geweldpleeging der Monnikken bezocht en verkreegen; terwijl dat de zaak te Rome op de gemeene kosten van 't Kapittel zoude behandelt worden. Wat dat ze daar verkreegen hebben / vinde ik niet aangetekent: daarom zoude ik gelooven dat de lastige regering der vrouwluiden en het pleiten den Observanten verdooten heeft; en dat zy de zaak om die reden hebben laten steeken / of in het pleidoop onder gelegen hebben: te meer / om dat de nieuwe Godsdienst in de meeste plaatzen van 't voornoemde Bisdom de overhand begon te krijgen; en dat ze Gregorius XIII zoo toegeevend niet bonden: welke Paus veel zaaken / die Pius al te ligt toegestaan had / nuttelyk wederroepen heeft. Dat ze het geding verlooren hebben / kan uit dien hoofde voor waarschijnelijk gehouden worden; om dat de redenen / daar de Bulle van Pius V op steunde / geen plaats had in onze Certziarissen; noch ook in onze nabuuren de Certziarissen van Zyperen; dewijl die wegens de ordonantzie van den Kardinaal Del Karp onkundig waren; noch dezelve van noode hadden. Zy hadden ze niet van noode; om dat de fouten en vergrijpingen in de kloosterbezoekingen / die de Oversien jaarlijks deden / aanstonds door zeer heilsaame

Tegenstand door de Zusters van den derden Regel gedaan.

zaame ordonantzien verholpen wierden. Welke ordonantzien onder my berusten; en te Delft door de nauwkeurige hand van Adrichomius geschreeven zijn. Deze Adrichomius, die Overste van S. Barbaras konvent in de gemelde stad was / en dikwils het aamt van * Definitor heeft bekleedt / is de voornaamste van allen geweest; die voor het Kapittel tegen de aansrandingen der gemelde Monnikken gestreeden hebben. In die ordonantzien vinde ik ook aangetekend dat het gemelde Kapittel in 't jaar 1574, na dat Bpover Willem van Horses alvorens tot Generaal verhooren was / te Utrecht in S. Nikolaas kerke wederom eene Vergadering gehouden heeft. In die Vergaderinge / zoo als 'er vorder verhaalt word / wierd een besluit genomen dat alle de konventen (onder het gemelde Kapittel behoorende) een lijst van hunne inkomsten zouden open leggen; en dat men dan ieder konvent een zekere somme zoude opleggen; om de kosten van 't gemelde pleidoop / die reeds hooger als 3680. guldens liepen / te betaalen. Dan is 'er te Utrecht by de Religieuzen van S. Ceciliaas konvent noch een Vergadering gehouden in 't jaar 1575: welk jaar voor dat en alle andere konventen der Tertziarissen doodelyk is geweest: het konvent van Almelo en dat van Huissen alleen uitgezonderd; waar van het eerste † buitens lands verzonden is / en op 't gypen legt: het tweede noch by welbaarend is. Maar wy

* De Definitores zijn de voornaamste Raadsluiden van den Generaal, of de Provinciaalen.

† Dat is dat de Nonnen verzonden zijn, gelijk onder Almelo verhaalt zal worden.

hebben reeds lang genoeg by de Franciskaasner Religieuzen van den derden Regel omgezworven.

AANTEKENINGEN.

1. Elders is al gezeyt dat deze Bisschop naer het schrijven van den geleerden *Buchelius* een reuzen gestalte schijnt gehad te hebben. Hy *a* bewijst het uyt zijn hoofdpanne, en vordere gebeenten; die in 't jaar 1580, als *Buchelius* noch een jongeling was, uyt de aarde gegraaven zijn.

2. Van de bedevaarten, of pellegrimaadjen, en het bezoeken van geheiligde plaatzen, is elders al gesproken: daar ook getoont is dat veele Katolijken zelf den menschen die lange en veelvuldige pellegrimaadjen niet zeer aanprijzen. En deze spreuk van *Thomas a Kempis*, die veele pellegrimaadjen doen, worden zelden heilig, zal van luiden, die de zaak verstaan, niet ligt tegensproken worden. Maar 't is een andere vrage of ze altijd onprijsbaar zijn; en als ze op een goede wijze gedaan worden, den mensch geen voordeel konnen doen. Dit zoude eenigzins de geloofs geschillen raken, daar ik voor deze reize niet aan tainen wil; maar zal nu slegts de oudheit van dat gebruyk met korte woorden aanwijzen. De Kerkelijke Geschiedtschrijvers van Maagdenburg zeggen *b* ergens dat het gebruyk van heilige plaatzen by wijze van een pellegrimaadje te bezoeken eerst opgekomen is onder *Konstantyn den Grooten*; en voegen 'er by dat het kort daar na van *Gregorius Nyssenus* in een lange reidenvoeringe tegensproken en quaadagekeurt is. Daar op word dit antwoord gegeven *c* dat de Kinderen van Israhel driemaal in 't jaar ter bedevaart naer den Tempel des Heere moesten reizen: 't welk ook van *Helkana* en *Anna*, ja van *Christus* zelfs, en zijne Moeder enz. zorgvuldig nagekomen is: dat de *Besneedene d* Kamerling uyt Moorenland quam; om

a In Notis ad Hedam, sub Episc Godefrido.

b Cent. 4 cap. 6.

c Zie Bellarm. de cultu SS. lib. 3. cap. 8.

d Handel. der Apost. 8 Hoofdst.

zijne gebeden te Jeruzalem te doen; dat *e Paulus* zelf naer Jeruzalem reisde, om 'er het Pinxterfeest te vieren. Vorder heeft men uyt het verhaal van *f Eusebius* en den *H. g Hieronymus* dat de *H Martelaar Alexander* met yver naer Jeruzalem reisde, om 'er zijne gebeden te storten, en de heilige plaatzen te bezigtigen. De gemelde Martelaar was een zeer heilig man, en word ook van de Maagdenburfche *h Geschichtschrijvers* wonderlijk gepreezen. Echter is hy honderd jaaren vroeger in de weerd geweest als de Keizer *Konstantyn*. De *H. i Hieronymus* spreekt op een andere plaats, als of 'er schier geen optellen waer aan alle de Bifchoppen, Martelaaren, en welsprekendheitshalve vermaarde mannen, die van 's Heeren Hemelvaart af tot zijnen tijd toe van tijd tot tijd naar Jeruzalem waren gereist; denkende dat hunne Godsdiens en wetenschap noch onvolmaakt was, en hunne deugd haar volle beslag niet had; zoo lang als ze *Christus* niet hadden aangebeden op die plaatzen, daar het Evangelii allereerst, van den galgboom des Kruys af, geflikt had.

Die pellegrimaadjen naer Jeruzalem, en het bezoeken van andere heilige plaatzen, plagten ten tijde van *Konstantinus*, en korten tijd daar nae, sterk in zwang te gaan. Zoo word *Helena*, *Konstantyns* moeder, van *k Eusebius* en *S. l Ambrosius* gepreezen, dat ze naer Jeruzalem was gereist, om 'er haare godvruchtigheid te pleegen.

Zoo schrijft *m S. Paulinus* ook dat de menschen door een groote zucht naer Jeruzalem gedreeven wierden; om de plaatzen, daar *Christus* lichamelijk verkeert had, te bezigtigen en aan te raaken. En op een andere *n* plaats getuigt hy dat *ontelbaare schaa- ren* gewoon waren uyt de afgelegendste plaatzen in pellegrimaadje te koomen naer 't graf van den *H. Felix*.

En hy *o Sokrates* vinden wy dat *Eudocia*, de vrouw van *Theodosius II*, volgens voorgaande belofte in

e Hand. 20 Hoofdst.

f Lib. 6. Hist. cap. 9.

h Cent. 3. cap. 10.

k Lib. 3. de vita Constant.

l Orat. de obitu Theodosii.

n Natali 3. S. Felicis.

g De Viri. Illust.

i Ep. 17. ad Marcellam.

m Ep. 11. ad Sever.

o Lib. 3. cap. penult.

pellegrimaadje naar Jeruzalem getrokken is. Ook leeft men by *Palladius* dat *Melania*, die ten tijde van den H. *Hieronimus* leefde, te Jeruzalem bezig was met het inhaalen van de pellegrimmen, die daar uyt de geheele weereld aanquamen.

Maar hoe kooft het dan dat *Gregorius Nyffenus* die pellegrimmaadjen zoo tegenspreekt? Daar zal ik eerst op zeggen dat ik hier slechts historischerwijze van de oudheit der pellegrimmaadjen spreek; of ze prijsbaar of onprijsbaar zijn, in dat geschil heb ik my niet ingelaaten. Evenwel zal ik by deze gelegendheit zeggen wat op die tegenwerping geantwoordt word. Voor eerst zoude het misschien te bezien staan of die Redenvoering den H. *Nyffenus* met goed recht toegeschreeven word: zy staat in de oude drukken van dien Vader niet: de vertaalter, die ze uyt het Grieks overgezet heeft, is onbekend. Maar daar op staat men niet: men heeft maar te zeggen dat *Gregorius Nyffenus* daar alleenelyk van Mönnikken en Nonnen handelt; en de pellegrimmaadjen voor zulke perfoonen ongeraadzaam acht. Van zulke perfoonen spreek hy maar; en vervolgens, word 'er gezegt, moet zijn zeggen alleenelyk op zulke perfoonen gepatt worden.

Dan zegt *Gregorius Nyffenus* noch dat die pellegrimmaadjen en lange reizen, voornamentlyk der vrouwluiden, met veele geestelyke gevaaren zijn vervoegd. Dat word niet ontkenf: en daarom worden ze de vrouwluiden ook niet aangepreezen, ten zy dat zulke gevaaren geweert konnen worden. Eindelyk zegt hy dat men niet byzonders te Jeruzalem zal vinden, of men heeft het elders ook. Zoekt men Godt, die is over al. Wil men kerken en bidplaatzen hebben, die vindt men ook op andere plaatzen. Dat is altermaal waar, word wederom van den anderen kant geantwoordt, wat de wezentlyke zaken van den Godsdienst betreft. Maar te Jeruzalem zijn eenige zaken, die elders niet gevonden worden, en ter opwekkinge van de godvruchtigheit konnen dienen: het Graf des Heeren, de heilige plaatzen, die hy in zijn leven bewandelt, en daar hy zoo veele wonderdaaden uytgewerkt heeft. En *Gre-*

gorius Nyssenus wil maar zeggen dat het bezigtigen van die heilige plaatzen zoo nootzakelijk niet is; voornamentlijk voor Monnikken en Nonnen, dat ze daarom hunne eenzaamhezt behoeven te verlaten.

Zoo zijn dan de pellegrimmaadjen by de oude Christenen zeer in gebruyk geweest, en van veele aanzienelijke mannen goedgekeurt. Maar daar tegen is het de waarheit ook dat ze van deftige manuen niet altijd, noch ieder een, aangepreezen wierden. De redenen van *Gregorius Nyssenus*, hoewel hy maar van Monnikken en Nonnen spreekt, kunnen ook veele andere perfoonen toegepast worden. *Jonas* Biffchop van Orleans, daar 9 hy de pellegrimmaadjen tegen *Claudius Taurinensis* verdedigt, bekent evenwel dat ze geene Monnikken of Nonnen aan te raaden zijn. En de H. *Hieronymus*, die 7 ergens de pellegrimmaadjen goedkeurt, fchrijft evenwel aan den 5 Monnik *Paulinus*, en bewijft het met veele redenen, dat het den Monnikken niet geraadzaam is naer de heilige plaatzen te reizen. Hy voegt 'er by dat S. *Antonius*, die een Monnik was, noit naet de heilige plaatzen in pellegrimmaadje is gereist: en dat S. *Hilarion*, om dat hy in Paleftynen woonde, de heilige plaatzen eene enkele reize bezocht heeft; op dat hy de Godsdienstigheit van die plaatzen, die zoo naby gelegen waren, niet zoude fchijnen te verflaaden. Hoe dat die pellegrimmaadjen niet alleen den Monnikken en Nonnen, maar ook den weereldfche luiden, door luiden van kennis afgeraadten zijn, wat een verkeerd betrouwen dat de menschen op die pellegrimmaadjen stelden, hoe dat de tweede Synode van Chalons over de misbruyken der pellegrimmaadjen geklaagt heeft, kan in onze Aantekeningen op de Delfland nagezien worden.

Ze kunnen echter op een goede wijze gedaan worden; en in de Kerkvergaderinge van Trenten worden de bevaarden naet heilige plaatzen, als ze behoorlijker wijze gefchieden, als godvruchtige en godsdienstige zaken gepreezen.

Ik moet hier eene plaats bybrengen van een aanzienlijk en hooggeacht Schrijver van de Lutherfche ge-

9 De cultu Imagio. iib. 3. 7 Ep. 17. ad Marcell.
5 Ad Paulin. de instit. Monachi. 8 Pag 62.

zindheit; die de heilige plaatzen in Palestynen bezocht heeft; en bekent dat de godvruchtheid door het bezien van die plaatzen opgewekt word. Ik spreek van *Christophorus Furer*, in zynen tijd Burgemeester van Nurenberg, die zyne v reys naer Palestynen en de naastgelegene landen zelf beschreeven heeft; en zoo in de voorreden als nareden van dat werkje hooggelijk gepreezen word. Hy verhaalt daar zeer omstandig hoe dat hy met zynen reisgezel de heilige plaatzen bezigtigt heeft; en met het bezigtigen van Bethlehem bezig zijnde, zegt w hy; „Vorder gaande hebben wy de plaats gezien daar *Christus* op den achtiten dag besneeden is. Als ik in alle deze plaatzen mijne gedagten over de wonderbare geboorte onzes Heilands mer aandagtigheit liet gaan; moet ik bekennen dat 'er een zonderlinge beweging des gemoeds en meer als gemeene blijdschap in my ontstaan is; want 't is waarlijk zoo gelegen; gelijk die groote Leeraar van Duytsland, *Philippus Melancthon*, ergens gescreeven heeft: *Door het bezigtigen van die plaatzen word de zaak ons a's tegenwoordig vertoont; en ontstaat in ons de gedagte; door dewelke wy ons zelve met ons gemoed tegenwoordig stellen in de vergaderinge en dat gezelschap, 't welk Christus over al volgde, en ooggetuige is geweest van alle de zaken die in Palestynen vertoont zijn.*„

3. Dewijl hier wederom van *S. Agathaas* en *S. Barbaras* Konvent te Delft gesproken word; zal ik hier aantekenen dat de Nonnen, die daar overgebleeven waren, en van de Heeren Staaten zeke penningen voor haar onderhoud genooten, indien ze van die penningen niet genoeg bestaan kosten, nu en dan verhooging van haar onderhoud kreegen. 't Welk niet alleen van de gemelde Nonnen, maat ook van de Nonnen der andere Konventen, en van de Monnikken, verstaan moet worden. Ik zal hier slechts eenige staatties, die my nyt de *Resolutien* der Heeren Staaten van Holland en Westvriesland opgegeeven, ten bewijs by brengen

Jan Jakobsz. de Jonge, eertijds *Procurator* van de

v *Christoph. Fureri Itinarium &c.*

w Pag 66, 67.

Karthuizers buiten Delft, kreeg in 't jaar 1597. voor zijn onderhoud 300 ponden, ieder pond van 40 grooten, in de plaatze van 200, die hy te voore getrokken had.

De Nonnen of *Konventualen* van *S. Barbara* te Delft, zijnde 14 in getal, en die van *S. Ursula*, 13 in getal, kreegen ook in 't zelfde jaar vermeerdering van haar onderhoud: te weteen, ieder 20 ponden, van 40 grooten het pond, boven 't geene zy zoo lang getrokken hadden.

Aan *Dirk Jochimsz.* Boekbinder te Delft, eertijds Religieus op *Sion* buiten de zelve stad, wierden in 't zelfde jaar 250 jaarlijksche ponden toegeleit, in de plaatze van 200 die hy zoo lang getrokken had.

Aan *Zoost Janssen*, eertijds *Pater* van de *Cellebroers* te Delft, wierden den 25 January 1601 dertig ponden van 40 Vlaamsche grooten voor zijn leven toegestaan. In 't zelfde jaar 1601, den 21 Decem'er, is aan de geweze *Mater* van *S. Aachten* te Delft, en aan *Cornelia van Nassouw*, gereit de *Merwe*, die daar Nonne was geweest, insgelijks verhooging van haar onderhoud gegeven.

Zoo hebben *Neeltje Jakobs*, *Meesje Gerrits*, en *Aaltje Feunis dr.*, geweze Nonnen in het Konvent *Nazareth* te *Ryswyk*, in 't jaar 1602. vermeerdering van haar jaargeld verzocht en verkreegen. Het zelfde is in het gemelde jaar ook vergunt aan de *Juffrouwen Johanna Brecht*, *Elizab. v. Beukelaar*, *Adriana Vos*, en *Maria van Schellenburg*, eertijds *Juffrouwen* in de *Abdye* van *Loosduinen*.

En *Jan Jakobs Poth*, eertijds *Onderdeken* van het *Kapittel* in den *Briel*, oud en kreupel, kreeg in 't zelfde jaar honderd ponden eens boven zijn gewonelijk onderhoud. Ook is aan *Hendrik Hendriksz. van Meerhout*, gewezen *Monnik* van 't *Preekheeren klooster* in 's *Gravenhage*, en aan *Jakob Hendriksz. de Holst*, gewezen *Monnik* in de *Abdye* van *Egmont*, in 't jaar 1602. vermeerdering van onderhoud toegestaan.

En aan *Magdalena van Tol Floris dochter*, *Geertje Harmens Meynsje Pieters*, *Heiltje Jans*, *Dignum Jakobs*, *Grietje Lamberts*, *Aaltje Jans*, *Maartje Willems*, *Maartje Frans*, geweze Nonnen van *S. Ursulaas*

Julaas Konvent te Delft, wierd in 't jaar 1603. ook verhooging van onderhoud toegewezen. Welke verhooging in 't zelfde jaar ook vergant wierd aan *Fan van Meuwēn*, en *Lenyn Loys*, Predikheeren in 's Gravenhage.

In 't zelfde jaar hebben de Juffrouwen *Cornelia van Erp*, *Maria Spi-rinx van Wel*, *Ongaert van Ven-schen*, en *Maria van Tresling*, overgebleevē Nonnen van Koninksveld buiten Delft. voor haar onderhoud 450 ponden gekreegen, in de plaatze van 400 ponden die ze te voore trokken. Zelfs wierd 't gemelde jaar aan *Jakob Jansz van Dordrecht*, voor hene Religieus in het Konvent van Donk, na zijne dood een 200 genaamde graci-jaar ten behoeve van zine erfgenaamen toegestaan.

Kornelis van Teilingen en *Kornelis Evertszoon*, de laatite Religieuzen van het Konvent Emestein, die 200 lang 160 ponden van 40 grooten het pond gepooten hadden, hebben in 't zelfde jaar een diergelijke verhooging tot 210 ponden toe bekomen.

De Juffrouwen *Cornelia* en *Anna van Nassouw*, gezeid *de Merwen*, gezusters en geweze Nonnen van *S. Achten* te Delft, kreegen insgelijks in 't jaar 1603. verhooging van onderhoud. De eene had 150 ponden genooten; de andere 175; nu kreegen ze 25 ponden meer. Ik had meer diergelijke verhoogingen van 't jaarlijks onderhoud der overgebleevene Monnikken en Nonnen konnen bybrengen maar ik denke dat de Leezer aan de bygebragte genoeg zal hebben.

4. Men ziet nyt het gansche verhaal dat alles geweldiger hand en zonder eenige form of schijn van recht behandelt wierd. Religieuzen, die zich aan een lijdelyken Regel verbonden hadden, en op welker gedrag, zoo veel als men bespeuren kan niet veel te zeggen viel, worden onverhoord en onverdedigd gedwongen, om onder nieuwe Oversten, straffer tuchtmeeſteren, en strengere tuchtregelen, te staan. Wat den naam *Observanten* belangt; de Leezer moet indagtig zijn 't geen we v elders aangetekent heboen; te weteen dat de naam van *Konventueelen*, of in Konventen woonende, den Minne-

Aantek. op het 2 deel van 't Utrechtsche Bisdom, p. 653.

broederen van 't begin hunner instelling toe past is. Maar als de tucht, gelijk het doorgaans gaat, onder hen verslapt of zeer aan 't slapen was; heeft *S. Bernardinus de Senis* in 't jaar 1419. eene hervorming ondernomen: en alles op den ouden voet herstelt. De Minnebroeders, die deze hervorming volgden, wierden *Observanten* genoemd; 't welk te zeggen was dat ze de onderhouders van den rechten Regel waren. *S. Bernardinus* zal dat hervormen met een loffelijk inzicht gedaan hebben; daar word niet aan getwijfelt: maar zoo een loffelijk inzicht kan by de nazaten ook ligtelijk veranderen. Het is zeer te duchten dat de *Observanten*, van dewelken hier gesproken word, onder den schijn van de gemelde Konventen onder een scherper tuchtregels te willen brengen, voornamentlijk beoogt hebben zoo veele Konventen meester te worden; en 'er het zeggen over te hebben. Die manier van alles geweldiger hand uyt te voeren, met gevangnissen en de galeyen te dreigen, de Religieuzen onverhoord tot het aanneemen van een strenger Regel te dwingen, gelijkt niet zeer naer den geest van een oprechte hervorming; en had de hervorming zelf misschien beter van noode dan de Konventen, daar men de hervorming invoeren wilde. In andere plaatzen is het somwijlen ook in diergelijke zaaken even eens toegaan als hier. De *Rekollekten*, ook een soort van *Franciskaner Monnikken*, vertoonden zich allereerst in *Vrankrijk* ten tijde van *Hendrik IV.* Zy waren, zeiden zy, de echte kinderen van *S. Franciscus*, en de waare onderhouders van zijnen Regel. De andere *Minnebroeders* en de *Kapucijnen* deden dat zoo nauwkeurig niet, en behoorden in veele zaken hervormt te worden. De *Koning* gaf hun een *Konvent* te *Beaufort*: andere plaatzen, door dat voorbeeld opgewekt, wilden ook *Rekollekten* hebben. Deze *Monnikken*, daar door aangemoedigd, zochten het *Konvent* *Balmette* buiten *Angiers* ook in te krijgen, en raakten in 't bezit. Zy hoopten geen minder glori te verkrijgen door dat klooster te hervormen, zegt zeker y *Schrijver*, als een *Koning* van γ *Sicilie* ver-

y *Pierre Mathieu Hist de France liv. iv.*
 γ *Renatus*, die dat *Konvent* gesticht had.

kreegen had door hetzelfde te sichten. Wy hebben elders al verhaalt hoe dat de Kordelieren, niet konnende verdouwen dat ze door die nieuwe aankomelingen dus uyt hun eigen huys gestooten waren, die Rekollekten gewapenderhand belegerden; de poorten opliepen; en de muuren met ladders beklimmen. De belegerden, hoe zeer dat ze op het onderhouden van den Regel geroemt hadden, namen hunne toevlugt niet tot het gebedt. Zy weerden de belegeraars met braave keysteen en af: en ware het volk niet toegeschoten, het zouw'er zonder moorderye niet afgeloopen hebben. Daar mede was het kraakeel niet beslist. De zaak wierd voor het Hof gebracht: daar *Servin*, 's Konings Advokaat, vertoonde dat alle nieuwigheit, voornamentlijk in zulke zaaken, van een quaad gevolg en gevaarlijk was: dat men onder schijn van hervorminge geen nieuwe soorten van Monnikken invoeren moest: dat men maar al te dikwils in Vrankrijk bevonden had hoe veel quaads dat'er de nieuwe klooster-orders gedaan hadden. Dat om zulke redenen in welgeregelde Staaten, als onder't gebied van Veneetzie, geen nieuwe klooster-orders toegelaaten wierden: dat zelfs het hervormen van Konventen, volgens eene ordonantzie van *Hendrik II*, aan geenen Religieus moegt opgedragen worden, ten zy dat hy van geboorte en afkomste een Fransman ware; of ten minste zijne klooster geloften in Vrankrijk hadde gedaan; en'er ten minste 25 jaaren gewoont, enz. De Rekollekten moesten uyt Balnette trekken; en de Kordelieren kreegen hun Konvent wederom.

In 't jaar 1483. was'er in Vrankrijk een Gardiaan der Franciskanen, *Olivier Maillard* genaamd, die ook de strenge onderhouding des Regels, of de levenswijze der Observanten, wilde invoeren; en alle de Kordelieren van Fours, om dat ze zich niet voegen wilden, uyt hun Konvent aldaar verdreeven had. Maar de Kordelieren kreegen een *arrest* tot hun voordeel, en de Gardiaan *Maillard* bevel om hen ongemoeid te laten. Dit verhaal ik maar historischer-wijze; zonder den Gardiaan *Maillard* gelijk of ongelijk te geeven. Hy kan door een goed

* Pierre Matthieu *ibidem* in margine.

614 OUDHEDEN EN GESTICHTEN

inzigt gedreeven zijn geweest; en dat Konvent heeft misschien wel een degelijke hervorminge van noode gehad. 't Is meer gebeurt dat Konventen, die men hervormen zouw, en hervormen moett, door voorpraak van magtige vrienden, zulke arresten verkreegen hebben.

I S E L H A M.

Parochi-
keik en
Patroon
van Ise-
ham.

De kerk van dit dorp / 't welk onder het Drostschap van Dollenhove gelegen is / was den eersten Martelaar / te weten den H. Stephanus toegeewijdt. Het bedienen van de Pastory was gehecht aan het Dekenschap van Steenwijk. In dezelve kerk was maar eene Dikary / te weten die van den H. Petrus; wiens Bedienaar gehouden was twee weekelijche Messen te doen; en by 't afweezen van den Pastoor de bedieningen van het Harders ampt waer te neemen. Van was 'er noch een kerkdienst van S. L. Vrouw: dewelke / zoo wel als de Dikary / door den Pastoor gezamentlyk met de Kerkmeeesters vergeeven werd.

In 't jaar 1571. wierd het Pastoor's ampt bekleeft door Johan Niklaasz. Vonk.

S C H E R W O L D.

Scherbe-
lig van
Scherwol-
de, enz.

De kerk van het dorp Scherwolde / dat ook onder het Drostschap van Dollenhove gelegen is / stond onder de bescherminge van den H. Nicolaus; en het Kapittel van Steenwijk had recht om den Pastoor te benoemen. De gemelde kerk had eene Dikary / te weten van den H. Antonius; dewelke haeren Bedies

Bedienaar verplichte om alle feestdagen / en noch tweemaal in de week / als 't hem best gelegen quam / den heiligen dienst te doen. Hy had ook het kosterschap waar te neemen; en wierd dooz den Pastoor en het Broederschap van S. ANTONIUS aangesteld.

In 't jaar 1751. stoud hier als Pastoor Dideryk Hetgers.

DE ZWARTE SLUYS.

De Zwarte Sluys / een doorp van Oberpffel / en onder het meergemelde Proostschap behoorende / is gelegen op de Decht / die hier den naam van 't Zwarte water boert. Dicht aan het doorp staat een sterke schans met een Parochi-kerk; by welke schans een Nonne-klooster van S. Benediktus Ouder staat; 't Zwarte water genaamd / in hetwelke 25 proben gesticht waren. De kloosterboogdes voerde den titel van Priorinne; en de Nonnik / die de Nonnen in 't geestelyke bestierde / en ook van S. Benediktus Ouder was / boerde den naam van Proost. Van die Proosten zyn 'er twee maar tot onze kennis gekomen; Giselbert Vander Houte, en Hendrik Onink. De eerste bekleedde dat ampt in 't jaar 1406: de tweede omtrent het jaar 1429.

De Schrybers verhaalen doozgaans dat het gemelde klooster / op den naam van Marienberg, omtrent het jaar 1227. gesticht is dooz Rodolphus Burggraaf van Loebarden; en dat hy zulks gedaan heeft o3 het bevel van Willebrandus, den XXXV Bisschop van Utrecht / tot voldgeninge voo3 zyne weder-spannigheit / en voo3 het vermoorden van den

Biffchop Otto II. Dit moorden word aldus van W. Heda beschreeven : Als de Biffchop (*Otto II*) voorgenomen had hun wederspannig gemoed te straffen, heeft hy een groot leger verzamelt; en de omleggende Vorften, die met hem vermaagschapt of zijne bondgenooten waren, te hulp ontboden; dewelken ook niet achtergebleeven zijn. Ze zijn dan met het leger naar Koevorden getrokken: maar als zy 't zy uyt achteloosheit, 't zy al te veel op hunne krachten steunende, zonder order voortrokken; zijn ze vanden vyand, hoewel zwakker van manschap, maar die op de gelegenheit loerde om hen te verrassen, in de ongebroykbaare plaatzen en moerassen die de Vecht daar maakt, op een ellendige wijze overrompelt. De vyanden spaarden niemand; maar hebben hunne woeden tegen allen, zonder onderscheid, doch met grooter wreedheit tegen de Edelluiden, gepleegt. Als ze den Biffchop, die gansch afgemat en krachteloos was, gevangen hadden gekreegen; hebben zy hem wreedelijk vermoordt, en de kruin van zijn hoofd (met zeer scherpe degens zoo als 'er *Beka* byvoegt) afgevilt. Zy waren met zijne dood noch niet verzaadt; maar hebben het doode lichaam met veele wonden doorkloken; en zoo gewondt als het was onder het slijk gedompelt. **Deze schandige neerlage is voorgeballen den eersten Augusti 1226.**

Als Wilibrandus, Ottoos nazaat / deze prouwmelden gewroken / en de Koeboorders en Dzentenaars / die den gemelden Rudolf te hulpe gekomen waren / verslagen had; heeft hy de overgebleevenen / en daar onder Rudolf zelf / in genade aangenomen; maar onder
meer

meer andere dingen / die by de gemelde Schrijvers kunnen nagezien worden / bedongen dat Rudolf dit klooster zoude stichten en met behoorlijke inkomsten begiftigen. Doch naderhand is hy om het vernieuwen van zyne wederspannigheid onthooft / en op een radt gezet ; en heeft aldus de welverdiende straffe van zyne trouweloosheit ondergaan: 't welk I Pikarr. in zijne Kronijk van het Landschap Orent / omstandig en wydloopig beschrijft.

Bucelinus, in het tweede deel van zijn Germania Sacra, brengt het begin van 't gemelde klooster op het jaar 1130: waar in hy / gelijk hy op meer andere plaatsen doet / zich zelven (1) vergift. De volgende brief zal ons beter bescheid dien aangaande geeven.

*In den naame der heilige en onverdeelde Drie-
vuldigheid, Amen. Wilbrandus, Bisschop van
Utrecht, wenscht aan alle Christene geloovigen
de eeuwige zaligheid in den Heere. Vermits
in het maaken van het Tabernakel de god-
vruchtigheid van Moises, en in het opbouwen
van den Tempel de voorzichtigheit van Salo-
mon, door de H. Schrift zeer gepreezen wor-
den; zoo is het dat wy, die hunne voorbeel-
den gelukkiglijk begeeren na te volgen, in Sal-
land, op eene plaats die wy den naam van Mz-
rien-berg gegeeven hebben, een klooster van
een nieuwe plantaadje van Benediktyner Non-
nen hebben beginnen te stichten: welke plaats
wy ook van onze middelen, zoo als we kosten,
behoorlijk begiftigt hebben ter eere van den
almogenden Godt, van de H. Maria altijd
Maagd; van de H. Maria Magdalena, en van*

den *H. Benediktus*: 't welk wy gedaan hebben, voor een middel onzer zonden, en voor op zaligheid der ziele van onzen voorzaat, den Bisschop *Otto* gelukkiger gedagtenisse; en van alle de genen die met hem op het Veen by *Koelvorden* gebleeven zijn; mitsgaders die met den Schout *Koeraad* by *Steenwijk* zijn verflaggen; en van alle de *Vriezen*, die hun leven te *Bakkeveen*, of *Mirspere*, ten dienste der kerke en voor de gerechtigheit gelukkig ge-eindigt hebben. Ook hebben alle de goede luiden, die deel hadden aan 't Veen, by 't klooster gelegen, om dat ze zich over dat goede werk verheugden, en om deszelfs voltrekking met een goed herte te helpen bevorderen, 13. hoeven met de bosschen, wateren, beemden en weiden daar toe behoorende, aan 't voorschreeven klooster vrijwillig en met eenparige toestemminge geschonken. Daar by hebben wy ook het rechtsgebied en de tiende van 't gansche Veen, tot deszelfs uysterste paalen toe, voor altijd aan 't voorn. klooster gegeven. Weshalve op dat dit heilig werk, 't welk gelukkiglijk begonnen is, gelukkiglijk volkendigt worde, en altijd gelukkiglijk in stand blijve: en op dat het gemelde klooster met deszelfs goederen en personen ten allen tijde rust en vrede mag genieten: zoo is het dat wy het zelve klooster, met de personen die 'er reeds aangenomen zijn of noch staan aangenomen te worden, mitsgaders met het erf daar het op staat, 't welk *Roelof Lefman van Kotten* met de toestemminge zijner vrienden voor de zaligheid van zijnen broeder *Arnout Reiger*, vrijwillig en volkomentlijk gegeven heeft: en vorders met alle zoo losse als vaste goederen, die het tegen-

voor-

woordig gerechtlijck bezit, of na deezen door Gods zegen op rechtmatige manieren zal konnen verkrijgen, onder de bescherming van den H. *Martinus* en de onze genomen, en onder onzen ban gestelt hebben: 't welk wy door ons tegenwoordig handschrift, op het welke ons zegel tot meerder bekrachtiging gedrukt is, onverbrekelyk bevestigen. Ook verleenen wy aan 't zelve klooster het recht van begraaffenis: te weten om hunne eigen huysgenooten te begraaven; en daarenboven alle Christene geloovigen, die aldaar met de toestemminge hunner *Priesteren* willen begraaven worden. Daarenboven geeven wy den *Priesteren* der zelve plaatze volkome magt en verlos om de biecht te hooren, en de zieken tot het huysgezin der zelve plaatze behoorende te zalven: zoo verre als de *Regel van S. Benediktus* en het bevél van den *Proost* zulks vereischt. Dierhalve wat persoon, kerkelyk of weereldlyk, uyt quaadaardigheid betaan zal hebben de rust der gemelde kerke, tegen onze tegenwoordige bevestiging, te stooren, of hetzelve klooster in deszelfs goederen of persoonen op eene beledigende wijze te quellen, indien hy andermaal en voor de derdemaal vermaant zijnde tot geen inkeer kooft, en voor de belediginge geen voldoening geeft; die moet weten dat hy in den ban gevallen is. Gegeeven te *Deventer*, in 't jaar van 's Heeren *Menschwording* 1233, den 20 July, zijnde het zesde jaar van onze *Bisschoppelyke* regeering, in de tegenwoordigheit van Heer *Hermannus*, *Bisschop* van *Leale*, die dezelve kerk ingewijdt heeft: en van meer andere getuigen, welker naamen hier onder geschreeven staan. *Godefridus Proost van Marien-berg, Wil-*
lems

lem Prooft van Betlehem, *Reimarus*, Prooft van S *Pieters* kerk. De Deken *Antonius*, met zijn Kapittel van Deventer: Meester *Menzo*, Kanonnik te Marien-waart: *Alexander*, Kanonnik van S. *Juns* kerk te Utrecht, *Bertboldus*, Notaris en Kanonnik van S. *Mariaas* kerk te Utrecht, *Boudewyn*, Graaf van Benethem, *Egbert*, Burggraaf van Groninge, *Roelof van Norch*, *Harmen* en *Geraard van Rothe*, Broeders, *Pelgrim* en *Wouter Radink* van Vollenhove, *Hendrik van Stonebrink*, *Burchbert* en *Geraard von Middelwik*, *Zwether vander Vorste*, *Gifelbert van Buchorst*, *Alfert van Iselmuthen*, *Geraard van Benethem*, *Winemaar van Hardenberg*, *Lembert van Haren*, *Engelbert* en *Hendrik van Gernere*, *Remfryd van Junne*, *Zwether van Genne*, *Harmen van Vilsere*.

Dus verre upt den oorspronkelijken brief; op wiens rugge en vouwe met een andere hand geschreeven stond: Brief van Heer *Wilbrand*, Bisschop van Utrecht, over het eerste begin van dit klooster, en de giften aan't zelve gedaan.

A A N T E K E N I N G.

1. Daar over moet *Bucelinus* niet al te strengelijk bestraft of geblaamt worden; hy klaagt hemelhoog in zijne Voorreden dat zijn boek, 't welk by zijn afweezen gedrukt was, zoo ellendig was mishandelt, en van drukfouten kriede. En waar kunnen de drukfouten ligter insluipen, als in de cytergetallen?

BLAD-WYZER

*Van de voornaamste zaaken, in het eerste
deel der Oudbeeden en Gestichten van
Deventer verhandeld.*

A.

- A** *Delboldus*, oordeel over zijne lijst van de
Leenmannen der Utrechtsche kerke. 398
Advokaaten der Utrechtsche kerke hadden
niet veel te zeggen. 399
Aflaaten: het gebruyk van driejarige, zesjari-
ge, tienjarige aflaaten aan de bezockers van
zekere kerken te verleenen, is niet ouder
dan de twaalfde eeuw. 517
- - - opwerpen daar tegen gedaan, worden
opgeioft. 518
- - - van ouds was men zoo mild niet in het
verleenen van aflaaten als nu. 519
- - - de volle aflaaten wierden van ouds maar
in eene gelegenheit verleent. 520
- - - zie *Portiuncula*.
Agnesberg, klooster, den Bisschop van Deven-
ter voor eene Bruidchat toegeleit. 54
Abuis (Henricus) Vikaris in de Katedrale kerke
te Munster. 240
- - - begeeft zich in 't Fraterhuys te Deven-
ter. 240, 241
- - - sticht een Fraterhuys te Munster. 241
- - - zijne dood, lof, enz. *ibid.*
- - - had ook zoo een Konvent in 't Graaffchap
van Tekelenburg ingevoert. 242
- - - ook te Osnabrug. 242
- - - en te Keulen. *ibid.*
Akademien: zie *Praag*: zie *studeeren*, enz. *Alba*

B L A D - W Y Z E R.

- Alba* (Hartog van) waarom dat hy Rome niet durfde belegeren. 4
- Albertus*, Bifchop van Liffant. 183, 184, 185
- - - maakt dat de Paus eenen kruistogt tegen de ongelooovige Liffanders afkuntigt. 185
- Alexander V I* of hy van vergift getorven is, enz. 283, 284
- - - zijn geldkift na zijne dood gerooft. 285
- - - onordentelikheden onder zijne uytvaart gepleegd. 285, 286
- - - zijn lichaam zag'er leelijk uit, enz. 286
- Amen*, dorp, enz. 544
- Amadens van Savoye* door de Kerkvergadering van Bazel tot Paus verkooren. 279
- - - neemt den naam van *Felix V* aan, doet afstand. 279, 280
- Amersfoort*: Konvent der klerken van 't gemeene leven aldaar. 209
- Anholt* (het Erf-droftfchap van) of onder het quartier van Zutfeen hoort, enz. 52
- - - is onder den Bifchop van Munfter gebleven. *ibid.*
- Antwerpen*, Huys der Klerken van 't gemeene leven aldaar. 217
- - - in een Bernardyner kloofter verandert. *ibid.*
- - - de 12 eerfte Monnikken van Yffeltein onthoden. 217, 218
- Apoffelen*, de Apoffelen dezer landen, als *Bonifacius*, *Zwitbertus*, enz. verftonden de Duitfche taal. 53
- - - of ze uyt Engeland gevlugt zijn om de wreedheden der Saffen te ontwijken. 53, 54
- Arachifus* of *Arechis*, Hartog van Benevento, heeft den tijtel van Prins aangenomen. 32, 33
- - - liet zich zalven, zette een kroon op zijn hoofd.

3

BLAD-WYZER.

hoofd, enz.	34
<i>Aristeas</i> , zijne Histori van de 70 Overzeeters onderzocht.	379
- - - korte schets van die Historie.	379, 380
- - - drie gevoelens daar omtrent.	380, 381
- - - zwaarwichtigheit van dat geſchil	381
- - - bewijsredenen voor en tegen die Histo- rie, met de wederzijdſche oploffingen.	382,
	383, enz. enz.
- - - die Overzetters hebben maar de 5 Boe- ken van <i>Mofes</i> vertaalt.	393, 394
<i>Arayolos</i> , kasteel in Portegaal, Kouvent van Klerken in 't gemeen leevende, by dat kas- teel.	262

B.

B <i>Aak</i> , kapel te Biak.	550
<i>Baldricus</i> , Biſſchop van Utrecht, ſchenkt de ſtad Oldenzeel aan het Domkapittel van Utrecht.	354
- - - zijne a'komſte.	353, 354
- - - ſticht daar een kapittel.	355
- - - waar begraven.	357
- - - hoe lang dat hy Biſſchop is geweest.	355
- - - verſchil van de Schrijvers over die zake.	372
- - - of hy die kerk van Oldenzeel opgebouwt heeft.	357, 372
<i>Ballingſchap</i> , de Geestelijke Rechterſ mogen niemand in ballingſchap zenden.	85
- - - zie <i>Biſſchoppen</i> .	
<i>Bilk</i> (<i>Evert</i>) geleerd man van Deventer.	330
<i>Ban</i> , voor 's Vorſten beſcherminge: hoe zoo een ban gegeven werd, enz.	511
<i>Bathmen</i> : Kerk en Vikaryen aldaar.	340
<i>Bazel</i> (Kerkvergadering van) zie <i>Eugenius</i> I V.	
--- waar-	

B L A D - W Y Z E R.

- - - waarom dat men de Vaders daar in Naat-
zien verdeelde. 272
- Bekeering der ongeloovigen: zie Lijflanders.*
- Benediktus XIII van de Fransien, enz. voor*
Paus erkent. 269
- - - belooft afstand te zullen doen, enz. *ibid.*
- - - volgens eenige Schrijvers is hy daar toe
genoodzaakt. *ibid.*
- - - van die Schrijvers gepreezen; dat prij-
zen onderzocht, enz. 269, 270
- - - verstaat zich met *Gregorius XII*, word
afgezet, enz. 270, 271
- Bertholdus*, tweede Bisschop van Lijfland, be-
oorlogt in eigen persoon de ongeloovige Lijf-
landers. 184
- Bisdommen van de Nederlanden vermeenigvul-*
digt. 1, 2
- - - dat is door *Philippus II* uytgevoert, en
waarom. 2, 3
- - - zijne voorzaaten hadden dat in de zin ge-
had. 2
- - - getal en naamen der nieuwe Bisdommen.
3, 4
- - - d' frige mannen daar toe gekooren. 4
- - - Bulle by der oprechtinge, enz. 5, 6, 7
- - - Bisdommen by den Pausselijken Stoel
openvallende, zie *Kerkampten.*
- Bisdom van Deventer, zie Deventer.*
- Bereftiging der Bisschoppen; wierd eerst door de*
Medebisschoppen van dezelfde Provincie en
den Metropolitaaan gedaan. 171, 179
- - - daar na door den Metropolit. alleen. 179
- - - hoe dat recht aan den Paus gekomen zy.
179, 180
- - - dat schijnt door de *Reservaatzien* opge-
komen te zijn. 189
- - de

B L A D - W Y Z E R.

- de Pauzen wilden de bevestiging niet altijd
geeven. 180
- ja gaven de Bisdommen dikwils aan andere
personen. 180, 181
- zie *Pauzen*.
- Beurs* van de *Cusa* te Deventer, zie *Cusaas beurs*.
- voor die van Deventer zijn beurzen ge-
sticht te Perouze, Keulen, Herfort, enz.
329, 300
- voor de Utrechenaaren te Perouze ge-
sticht. 329
- Bisschoppen*: zie *Bevestiging*.
- Bisschoppen* hoe verre dat de Bisschoppen in 't
opleggen der lichamelijke straffen mogen
gaan. 83
- wat *Gregorius I.* daar van oordeelde. 83, 84
- echter van *Gregorius I.* zelf en andere Bis-
schoppen in sommige gevallen goedgekeurd.
84
- zulke kastijsingen moeten voor vaderlijke
kastijsingen aangezien worden. 85
- de Bisschoppen en Geestelijke Rechter's
mogen niemand in ballingschap zenden. 85, 86
- Blankenham*, Dorp, met eene Parochikerke,
enz. 570
- Blokzyl*, Schans, enz. 587
- Boesius* (*Philips*) bygenaamd *van Helmont*, Pas-
toor van O. L. V. Kerk te Deventer. 171
- zijn overgroote yver en drift voor 't Ka-
tolijk geloof. 117, 172
- zijne geschriften. *ibid.*
- Bolonte* in Italie: Broeders van 't gemeene le-
ven aldaar. 251
- daar was eerst een Konvent van de Regu-
liere Kanonnikken geweest. *ibid.*
- de goederen van dat Konvent door *Baliba-*

B L A D - W Y Z E R .

- zar de Costa* (naderhand *Johannes XIII*) ver-
kocht, enz. 276
- Bonifacius VIII*, of hy de Kerkers voor de
Geestelijken allereerst uitgevonden heeft. 87
- Bonifacius VIII*: of hy allereerst een dubbelde
kroon op 't hoofd gezet heeft. 373, 376
- Bonifacius* (Sint) in wat plaatsen van Holland
dat hy gewoont heeft. 73
- Borkulo* (Droftschap van) onder den Biffchop van
Utrecht gebleven. 52
- Borne*, Dorp met een Parochikerk, enz. 401
- latere Pastroors. 402
- Brevieren* (Roomfche) alles wat in de Brevie-
ren staat, behoeft niet voor een vaste waar-
heit aangenomen te worden. 533
- aanwijzing van eenige fouten, die daar in
gevonden worden. 533, 534
- Brigitte* (Sinte) is van haaren man met zijne toe-
ftemminge gefcheiden, ftichte een Klooster,
enz. 278
- is driemaal gekanonizeert. 278, 279
- Brynolfus*, Biffchop van *Scara*: vergeeffche
moeite gedaan, om hem gekanonizeert te
krijgen. 280
- Brinkerink* (*Johan*) fticht een Nonneklooster te
Diepeveen. 313
- had maar vier of vijf guldens aangeld, als
hy het begoft te bouwen. 315
- waar op dat hy betrouwde. 316
- wat een goede tucht en heilig gedrag dat
hy daar ingevoert heeft. 317
- zijne dood. 318
- Brixen*, Konvent van Klerken in 't gemeene te
Brixen. 252
- Broeders van 't gemeene leven*, zie *Deventer*.
- verscheide Afzetfels van dien levensftaat.
— zie

B L A D - W Y Z E R

- zie 205, 207, 208, 206. enz. enz. enz. 238
- van veele Monnikken niet bemind, enz. 238, 239
- wat hun verweeten wierd. 238, 239
- moeite gedaan om de Hoogduitsche Broeders met de Nederlandsche te vereenigen. 247
- de Broeders van de Italiaansc Vergadering tot het doen van geloften gedwongen. 257
- klagten van zeker Schrijver daar over. 257, 258
- zie *Italiaansche Vergadering*.
- vierde Afzetzel in Portegaal. 258, 259, enz.
- door wien eerst begonnen. 258, 259
- veele voortreffelijkheden en voorrechten van die Broeders. 364
- zie *Portegyffsche Vergadering*.
- vijfde Afzetzel in Sicilie. 265
- zesde Afzetzel, te weeten van Genua. 267
- Brunbergen*, Kapel van Brunbergen. 546
- Brussel*, Fraterhuys te Brussel. 221
- vermaarde Schole in dat Konvent. *ibid.*
- Bronkhorst (Evert)* geleerd man te Deventer gebooren. 330
- Bronkhorst*, Barony, Kerk aldaar, enz. 549
- Brunesius (Ludolphus)*, Dekente Deventer. 129
- zijn lof, en vordere bedieningen. 129, 130
- Brunesius* of *Brunis (Gerardus)* onder de geleerde mannen van Deventer gerekent. 331
- Bullen der Pauzen*: of alle feiten, die daar in verhaalt worden, voor waarachtig te houden zijn. 535
- de Pauzen onderstellen slechts dat die feiten waarachtig zijn, zonder dezelve als waarachtig te verklaren. 535, 536

B L A D - W Y Z E R.

- verscheide voorbeelden van 't zelfde. 536.
- de Pausselijke Bullen spreken malkander op het stuk van feiten somtijds tegen. 537

C.

- C** *Adalus, Cadalius*, door toedoen van Keizer *Hendrik IV.* tot Paus gekooren. 253
- reden van die verkiezing. 281
- doet afstand, enz. 282
- Casimirus*, Monnik, word door den Paus van sijne geloften ontslagen, en Koning van Polen. 39
- voorwaarden, die hem door den Paus voorgeschreeven wierden. 39, 40
- Condulmerius (Gabriël)* de zusters zoon van *Gregorius XII.* is met *Corrarius* de eerste Queecker der Italiaansche Klerken van 't gemeene leven geweest. 247
- is naderhand Paus geworden onder den naam van *Eugenius IV.* 248
- zie *Eugenius IV.*
- Corrarius (Antonius)* de broeders zoon van *Gregorius XII.* is met N. de eerste Queecker der Italiaansche Klerken van 't gemeen leven geweest. 247
- naderhand Kardinaal geworden. 248
- Cusaas* Beurs, te Deventer gesticht door N. de *Cusa.* 327
- hoe die Beurs nu besteedt word. 328
- klagte van den Overste van S. *Niklaas* Gasthuys by het Dorp *Cusa*, enz. 328, 329
- besluit door de Majestraat op die klagte genomen, 328, 329

B L A D - W Y Z E R .

D.

- D***Ekens*, lijst van de Dekens te Deventer. 121,
122
- Delde*: stedeke van Overijssel, Parochiëkerk en
Vikaryen aldaar. 394
- Pastoors. 395
- Delft*, Konvent der Broederen van 't gemeene
leven aldaar. 209
- neemen den derden van *S. Franciscus* aan.
210
- worden Reguliere Kanonniken. *ibid.*
- trekken naar den berg *Sion*, buiten Delft.
ibid.
- uyt dit Konvent is het algemeen Kapittel
der Reguliere Kanonniken voortgekomen.
210, 211
- zie *Sion*.
- Deventer* (Bisdom van) wanneer opgerecht. 1, 2
- de Bisschop door het Kapittel van de De-
venter in 't bezit der Prooſtdye van Deven-
ter gestelt. 54
- daar de Staaten van Overijssel by de Land-
voogdes over klaagen. 54, 55
- het Bisdom van Deventer bekleedt de twee-
de plaats onder de Bisdommen die onder het
Aartsbisdom van Utrecht staan. 60
- Bisschop van Deventer tot Prooſt van drie
Kollegiale Kerken aangesteld. *ibid.*
- lijst der Bisschoppen van Deventer. 64
- Dekenschap van Deventer. 102, 103, enz.
- Kapittel van Deventer, zie *Kapittel*.
- Deventer* (de stad) word beschreeven. 103
- by wat gelegendheit opgekomen. 142
- naamreden. *ibid.*

B L A D - W Y Z E R :

- Pastoors der latere tijden , die te Deventer gestaan hebben. 171, 174, enz.
- drie Kerken te Deventer. 103, 104
- groote brand te Deventer. 107
- zie *Lehuinus Kerk.*
- zie *Niklaas Kerk.*
- zie *O. L. Vrouwen Kerk.*
- Gasthuizen te Deventer. 192
- Manskloosters te Deventer. 193
- Norbertyner Klooster. *ibid.*
- Priors van dat Klooster. 193, 194
- Minnebroeders Klooster. 194
- van de konventueele Franciskaner verlaten, en door de Observanten in bezit genomen. 194, 195
- Klooster der Klerken van 't gemeene leven. 195, 196
- die Klerken vernieuwen de gebouwen des Kloosters. 204
- Overste van dat Konvent. 205, 206
- verscheide afzetzels van dien levensstaat. 207, 208, enz. enz.
- Nonnekloosters te Deventer, en daar by. 294
- het eerste, Mariendale genaamd , en door de Gravin *Ermgardis* gesticht. 294, 295
- zie *Mariendale.*
- tweede Nonneklooster. 297
- inzettingen van dat Konvent. 297, 298
- op wat voorwaarden dat die Zusters in de Stad toegelaten zijn. 299, 300
- derde Nonneklooster; *Geerts* Kloosters genaamd. 302
- vierde. 303
- lof van die Zusters. 303, 304
- vijfde Nonneklooster, *Lammenklooster* genaamd.

B L A D - W Y Z E R :

naamd.	305
— <i>Maters</i> van dat Klooster.	<i>ibid.</i>
— zefde Nonneklooster.	306
— zie <i>Egbert te Beek</i> .	
— zevende Nonneklooster <i>Buiskens</i> klooster genaamd.	309
— Moeders of Overfter van dit klooster.	312
— achtfte Nonneklooster te Diepeveen.	312, 313
— Schole te Deventer, zie <i>Schole</i> .	
— <i>Hieronymus</i> huys voor de Fraters. enz.	320
— weldoenders van dit huys.	321, 322
— het nieuwe huys, of arme Fraterhuis.	324
— door wat perfoonen opgebouwd.	324, 325
— Beurs te Deventer geficht, zie <i>Cufas beurs</i> .	
<i>Deventer</i> , die van Deventer hebben eene beurs in 't kollegie van <i>S. Gregorius</i> te Perouze.	329
— ook hebben zy twee beurzen te Herfort,	
— en vier te Keulen.	329, 330
<i>Deventer</i> (<i>Johan van</i>) geleerd Minnebroeder te Deventer gebooren.	332
<i>Deventer</i> (<i>Jakob van</i>) vermaard Weereldbe- fchrijver, te Deventer gebooren.	<i>ibid.</i>
<i>Diepenheim</i> , Kerk, Vikaryen, enz.	400
<i>Diepeveen</i> : Nonneklooster aldaar.	312
— dit klooster heeft het religieus leven op verfcheide plaatzen ingevoert of verbeterd.	313, 314
— Paters of Overften van dat klooster.	314
— opbouwing van 't klooster.	315
— vernieling, enz.	316
— groote lof van die Zusters.	317
— <i>Maters</i> van het konvent.	318
<i>Dispensaatzi</i> , zie <i>Monnikken</i> .	
<i>Doesburg</i> , het konvent Marienburg te Does- burg.	215
R r 4	<i>Doed-</i>

E L A D - W Y Z E R .

- Doodstraffen*, de Pauzen plagten tot geen doodstraffen te koomen. 86
 — zie *Pauzen irregulier*.
Dorrius (*Johannes*) onder de gelcerde mannen van Deventer gerekent. 333
Drent, *Drentenaars*, van ouds Tenkters, naamreden, enz. 49, 62
 — Drent zoude het *derde ent* te zeggen zijn. 49, 50
 — bedenkingen daar tegen dienende. 62
Duitsche Ridders dwingen de Lijflanders tot het geloof. 186
 — verdrukken dezelve, enz. 186, 187
 — worden van de Poolen te hulp geroepen. 188
 — plaagen de Poolen, enz. 188, 189

E.

- E***Gbert ter Beek* word van... voor een zoone aangenomen. 222
 — sticht het Fraterhuys te Emmerik. 223
 — Overste te Deventer. 224
 — sticht daar een zesde Nonneklooster. 306
 — belet het uytgaan der Nonnen, verdedigt zich daar over voor de Majestraat, enz. 306, 307
Ek (*Bartholomæus*) zijne bekeering, streng leven, enz. 239
Eleonora, Gravin van Gelderland, sticht een Minnebroeders klooster te Deventer. 194
Emmerik: Fraterhuys aldaar gesticht. 222
 — zie *Wiel* (*van der*)
Enschede: stedeke, Pastoors, enz. 396
Ermgardis, Gravin van Kleef, sticht de Abdy *Mariendale*. 294
Evan-

B L A D - W Y Z E R .

- Evangeliboek* , met *S. Lebuinus* eige hand be-
schreeven. 109
- twijfeling daar over. 109, 110
- Evora* , Konvent van Fraters aldaar. 262
- legt overhoop met het Koncili van Bazel. 271
- zoekt de Vaders te doen scheiden, en waar-
om. 273
- komt tot kerkvonnissen, maar verandert
van gedrag. *ibid.*
- word door de dood van de Keizer weer moe-
diger, gebied de Vaders te scheiden. 274
- beroept een ander Koncili te Ferrare, word
door de Vaders van Bazel afgezet. enz. 274, 275
- alles schikt zich ten beste voor *Eugenius* ,
word van ieder een wederom erkent. 275,
276
- Eugenius IV.* verklaarde dat de Broeders van 't
gemeene leven naar de wijze van den *H. Pe-
trus* leefden. 266
- Expectativen* , zie *Reservaatzien*.

F.

- Feeftdagen* , dubbelde, die naam wanneer op-
gekomen. 378
- Feira* in Portegaal: Konvent der Fraters aldaar. 263
- Felix V* , zie *Amadeus van Savoye*.
- Ferdinandus a Korduba* , wonderlijk verhaal van
zijn overvliegend verstand, onvergelykelijke
geleertheit, ervarentheit in allerhande we-
tenschappen, enz. enz. 291, 292, enz.
- wierd daarom voor den Antikristen een too-
venaar gehouden. 292
- hy was daar by gansch niet hoovaardig,
R r 5 maar

B L A D - W Y Z E R :

- maar zeer nedrig. *ibid.*
Floris Radewyns, eerste Overste te Deventer van
 de Kleken in 't gemeen levende. 195, 196, 204
 — zijn heilig leven, enz. 205
 — hoe dat de arme studenten door hem te De-
 venter voortgeholpen wierden. 319, 320
Franciscus (Sint) zie *Portiuncula*.
Franken: de Saliers waren een gedeelte van de
 Franken. 60
 — sommige Franken waren Hoogduitsland
 dieper ingetrokken. 61
 — maar die waren uyt de Sallische Franken
 gesprooten. *ibid.*
 — de Franken, die zoo meenigen inval in 't
 land der Batavieren gedaan hebben, waren
 Sallische Franken. 61, 62

G.

- G***eertsklooster* te Deventer. 303
 — lof van die Zusters. 303, 304
 — Maters van dat klooster. 304
Geesselaars. zie *Grietboorn*.
Geesselaars, Sekte, wanneer eerst opgekomen. 572, 573
 — hoe dat ze Europa doorwandelden zich zel-
 ven geesselden, de menschen tot boetvaar-
 digheit opwekten, enz. 573, 574
 — de bygeloovigheid begon'er onder te spee-
 len. 574
 — hoe dat ze te niet gegaan zijn. 575
 — tweede Geesselaars. 575, 576
Geesselaars: vorder beschrijving van hunne gees-
 selingen. 577, 578
 — van hunne bygeloovigheid, groot getal,
 enz. 578
 — an.

B L A D - W Y Z E R :

- andere Sekte van Geesselaars, *de Broeders van 't H. Kruis* genoemd. 578
- de leeringen van deeze Geesselaars. 580
- zy worden verbrandt. *ibid.*
- Geesselingen* of door de Geestelijke Rechters mogen opgeleit worden. 83, 84
- zie *Bisschoppen*.
- Geldenhaurius*, wat dat hy uyt den mond van *Oostendorp* verstaan zoude hebben. 331
- dat zeggen onderzocht. 337
- slegte getuigenis, die *Erasmus* van hem geeft. 338
- Gent*: klooster der Broederen van 't gemeene leven te *Gent*. 215
- bloeyende school in dat Konvent. 216
- verandering omtrent die schoole voorgevallen. *ibid.*
- verscheide voorrechten aan dat Konvent door eenige Pauzen toegestaan. 216, 217
- Gent* (*Geraard van*) de zoon van den Kastelein, was bygenaamd *de Moor*, ende *Duivel*. 216
- was met dien bynaam gediend. 236
- Genua* zesde Vergadering der Klerken van 't gemeene leven, te *Genua*. 267
- Konvent der Broederen by *Genua*. 267, 268
- tweede Konvent by *Genua*. 268
- Geraartsbergen*: Konvent van Klerken van 't gemeene leven aldaar. 220
- vermaarde schoole in dat Konvent. 221
- Godefridus*, Bisschop van *Utrecht*, begiftigt *S. Lebuinus* kerk te *Deventer*. 128, 130
- Godtvruchtigheden*: vertellingen van ongemeene uiterlijke godvruchtigheden. 580, 581
- zie *Geesselaars*.
- zie *Priester*.
- zie *Landloopers*.

B L A D - W Y Z E R:

- Goor*, een onbewald stedeke. 396
- Graaven van *Goor* voerden den tijtel van
Vaandrig en Advokaat des Bisdoms. 397, 399
- waren ook leenmannen der Utrechtse
kerke. 397, 398
- Heer van *Goor* afgezet. 327
- hoe dat te verstaan zy. 399
- Gorgo*, in Sicilië, Konvent der Fraters aldaar. 266
- Gouda*, Konvent der Broederen van 't gemeene
leven ter Goude. 213
- Gorzel*, Dorp, enz. 501
- Grabo* (*Matthæus*) Dominikaner Monnik zoekt
de Broeders van 't gemeene leven overal ha-
telijk te maken. 238
- zijn 25 stellingen, om die Broeders te be-
vechten. 238, 239
- doet eene plegtige herroeping. 241
- Granvelle*, zie *Perenot*.
- Gregorius X*, zijne godvruchtigheid, liefdadig-
heit, soberheit, enz. 338, 339
- Gregorius XII*. van alle Christenen niet erkent. 268
- met wat voorwaarde verkooren. 269
- op zijn leven voor het Pausdom valt gansch
niet te zeggen. 270
- doet eenen eed van afstand te zullen doen,
indien *Benediktus XIII*. ook afftond. 269, 270
- zoekt uitvlugten. 272
- word te Pifa afgezet. 273
- de scheuring word grooter. *ibid.*
- eindelijk in de Kerkvergadering van Pifa
afgezet. 271
- Griekse Keizers*, lieten zich *Heilig* noemen. 80
- die laatdunkendheit van *Frederik I*. gelaakt. 81

B L A D - W Y Z E R :

- Griethoorn*, Dorp, allereerst van menschen be-
woond, die zich op gezette tijden geesfel-
den. 571
— die menschen zouden het branden van turf
daar ook in zwang gebragt hebben. 571,
— of ze van de Sekte der Geesfelaren zijn
geweest. 572, 573
Groninge: Konvent der Klerken van 't gemeene
leven aldaar gesticht. 218
— het zelve in 's Bisschops verandert. 218, 219
Groot (Geraard de) heeft tot zijne dood toe in
Geertsklooster gewoont. 305
— onder de geleerde mannen van Deventer
te rekenen: zijne werken. 339

H.

- Haaksbergen*: Dorp, Pastoors, enz. 404
Hakfort, kapel aldaar. 546, 547
Hakkuze (Willem) onder de geleerde mannen van
Deventer gerekent. 332
Hardevwyk Konvent aldaar. 215
Hassia (Henricus ab) klaagt'er over dat de San-
ten en Santinnen al te zeer vermeenigvuldig-
den. 280
Hegius (Alexander) vermaard Schoolmeester te
Deventer. 318
— heeft de Grieksche taalkunde in Neder-
land doen herleven. *ibid.*
Heiligkeit, uwe heiligkeit, allerheiligste, die tijtel
certijds aan alle Bisschoppen gegeven. 80
— somtijds ook aan gemeene Priesters. *ibid.*
— de Konstantinopolitaansche Keizers lieten
zich ook *Heilig* noemen. *ibid.*
— bedenkingen daar over. 80, 81
— zie

B L A D - W Y Z E R.

- zie *Griekſche Keizers*.
 — die tijtel ook door *J. Savisb.* aan den Koning van Engeland gegeven. 81
Hengelo, Dorp, enz. 403
Hengei, Dorp, enz. 550
Heribertus, Biſſchop van Utrecht, begiftigt *S. Lebuinus* Kerk te Deventer. 127
Herink (*Bernardus*) Algemeen Vikaris, enz. 89
Hervormingen van de Kloosters, bedenkingen daar omtrent. 612, 613
Hieronymus van Praag, ſpant met *Job. Hus* tegen de Duytſchers aan voor de Bohemers. 235
Hildesheim, Konvent van Broeders in 't gemeen levende te Hildesheim. 246
Holton, Dorp met een Parochiakerk, enz. 341
Holtzenius (*Petrus*) geleerd man te Deventer gebooren. 334
Honnep, Abdy aldaar. 294. 295
 — zie *Mariendale*.
Hoorn, Konvent der Klerken van 't gemeene leven te Hoorn. 208
Humiliaten, Monniken in Italie, enz. 254
 — hoe dat die Order opgekomen is. 282
 — groot verval van die Order. 283
 — drie van hunne Overſten willen *S. Carolus Berromæus* doen vermoorden. *ibid.*
 — de Order uytgeroeit. *ibid.*
Hummel, Dorp, met een Parochiakerk, enz. 552
Hus (*Johan*) zijn verſchil met de Duytſchers, in de Hooge Schole van Praag. 234, 235

I.

J *Aartekening*, het jaar van honderd, of van duizend, of van alle beiden, plagt dikwils in de jaartekeningen achtergelaten te worden. 182

Jans

B L A D - W Y Z E R.

- Jans Kamp* (Sint) Klooster te Vollenhove. 588
 — van wien eerst bewoont, gesticht, enz. 589
 590
- Infante*: die naam aan de kinderen der Koningen van Spanje en Portegaal gegeven. 286
 — is voor dezen ook aan andere jonge Vorsten gegeven. 286, 287
 — die benaming is veel ouder dan *Ferdinandus II*, enz. 288
- Joachim*, Abt; of zeker geschrift met goed recht op zijnen naam veroordeelt zy. 536,
 537
 — kuiperij van sommige Monnikken om zijn geschrift veroordeeld te krijgen. 537
- Joannes XXIII*, zijn slecht gedrag voor dat hy Paus geworden was. 276
 — waarom afgezet. 277
- Irregulier*, of de Pauzen *irregulier* zouden worden met de doodstraffe over iemand uyt te spreken. 88
 — twee voorvallen over die zake. 88, 89
- Iselbam*, Dorp, met een Parochiëkerk, enz. 614
- Italiaansche Vergadering* der Broederen in 't gemeen leevende: zie *Rome*, *Verona*, *Vicenze*, enz. enz.
 — word tot het doen van geloften gedwongen. 257
 — die Vergadering, met die van de Jesuiten en Kruisbroeders door *Clemens IX*. vernietigt. 258
 — deftige mannen van die Vergadering. *ibid.*
- Julianus* (Sint) zoude op de baren van de zee aan de kusten van Italic aangedreeven zijn. 246, 247
- Julius II*, Paus, van sommigen hemelhoog geprec-

B L A D - W Y Z E R .

- preezen ; van anderen zoo veel te meer ge-
laakt. 512, 513
- Koncili te Pifa tegen hem beroepen. 513
- hoe dat hy een Franschen Bisschop op eene
listige wijze van 't Pausdom verstooken heeft. 514
- Justinianus (Laurentius)*, eerste Patriarch van
Veneetzie, zijn groote lof, enz. 258
- Justus* (Sint) zijne Reliquien in de Hoofdkerke
van Zutfeen bewaard. 407
- waar die gebleven zijn. *ibid.*

K.

- K** *Amerik*, Fraterhuys aldaar. 232
- schole in dat huys. 233
- Kanonizeeren*, zie *Hassia*: zie *Brigitta*.
- het kanonizeeren van sommige Heiligen niet
doorgegaan, en waarom. 280
- Kapittel van Deventer* beschreven. 110
- zoude door den Bisschop *Bernulphus* uyt S.
Salvators Kerk te Deventer overgebracht zijn. 111
- dat zeggen onderzocht. 111, 112
- 't Is echter waar dat de eerste Kanonnikken
van S. *Lebwinus* Kerk uyt de Kanonnikken van
S. *Salvators* Kerk genomen zijn. 113
- Broederschap tusschen de Kanonnikken van
beide die Kerken vernieuwt. 113, 114
- pligten van die Broederschap. 114, 115
- giften door de Bisschoppen van Utrecht aan
dit Kapittel gedaan. 126, 127, 128, enz.
- heeft 't zedert de Reformatzi eenigen tijd
een zekere inkomste g. noten. 143
- die inkomste wierd eindelijk niet meer be-
taalt. 144
- ver-

B L A D - W Y Z E R.

- verval van 't Kapittel. 145
- door *Rovenius* weder op de been geholpen. 147
- Ordonnantien over die zake door hem ge-
maakt. 147, 148
- Kapittel* van de Kloofsters van den derden Re-
gel te Utrecht. 592, 593
- hoe groot eertijds. 593, 594
- Lijst van de Kloofsters onder dat Kapittel
staande. 594, 595
- door *Pius V.* vernietigt, en aan de Obser-
vanten onderworpen. 601, 602
- Kempe*, Fraterhuys aldaar. 231
- Kerkampfen*, by den Pauffelyken Stoel open
vallende, worden door den Paus alleen ver-
geven. 182
- die Refervaatie is best van allen gegrond.
182, 183
- Kerkelyke Ampten*, hoe dat door de Pauzen en
Koningen met het vergeven van die ampten
speelden. 45, 46
- zie *Refervaatzien*.
- Kerken*, omtrent 1003 wierden de Kerken schier
over al vernieuwt. 107
- Keulen*, Fraterhuys aldaar. 243
- de Broeders aldaar zijn des Keizers eeuwige
Kapellaanen verklaart. 244
- Klerken* van 't gemeene leven. zie *Broeders*.
- Kloosternaamen*, als *Job. de S. Teresa*, enz. wor-
den van *Th. Raynauldus* enz. niet goedge-
keurt. 288
- *Job. Bapt. Thiers*, spreekt het geven van
zulke naamen noch kragtiger tegen. 289
- Koeverinks* (*Gijsbert*) derde Biffchop van De-
venter. 91
- onder wat voorwaarden dat hy die bedie-
ning

B L A D - W Y Z E R.

- ning aangenomen heeft. 91, 92, enz.
- groote blyfchap over zijne aanftellinge. 96
- zijne gaven, lof, enz. 97 - 101
- Konimbre*, Konvent der Broeders aldaar. 263
- deftige mannen daar uit voortgekomen. *ibid.*
- Konftantijn de Grootte*. zie *Silvefter* (Sint)
- Kroon*, zie *Pauffelyke Kroon*.
- Krooning der Pauzen* al gebruykelijk ten tijde van *Karel den Grooten*. 377, 378
- Kulm* in Pruiffen.
- Eenige Broeders van 't gemeene leven derwaarts gezonden, enz. 224, 225
- hoe dat ze daar gevaren zijn. 225
- het Konvent komt'er tot een goeden ftaat. 226
- vordere omftandigheden. 226, 227, 228
- Kuindert* (de) is een Graaffchap geweest. 568
- is door den Graaf Herman aan den Biffchop van Utrecht verkocht. 568
- Befchryving van de Parochiekerk. 568, 569
- vorder verhaal wegens de Graven van de Kuindert. 569, 570
- L.
- L**ambertus (Prooft) te Deventer, sneuvelt in den oorlog tegen den Graaf van Holland 117
- Lamego*, Konvent van de Broeders in 't gemeen levende, te Lamego. 261
- Lantloopers*, die uiterlijk ongemeene godvruchtigheden pleegden. 583
- hoe dat ze gekleed gingen, zich gedroegen, enz. 583, 582
- zie *Godvruchtigheden*, *Priesters* enz.
- geweld te Delft en elders gepleegd om de **Religieuzen** tot onderwerping te dwingen, **klocke tegenftand van veelé Zusters**. 603
- pro:

B L A D - W Y Z E R.

- proces daar uit ontstaan, 't welk de Observan-
ten naar allen schijn verlooren hebben. 603, 604
- zy gingen zonder form van rechten te werk.
611, 612
- Latijnsche taal*, verscheide staaltjes van het keu-
ken latijn der middelste eeuwen. 507, 508, enz.
- Lebuinus* (Sint) is dezelfde niet met *S. Livinus*.
104
- is de reisgezel van *S. Willibrordus* niet ge-
weest. 105
- word verkeerdelijk onder de Benediktijner
Monnikken gerekent. 106
- Lebuinus* Kerk te Deventer. 103
- is driemaal afgebrand. 106, 107
- en eens afgebroken om een andere op te
bouwen. 106
- Reliquien die daar plagten bewaart te wor-
den. 108
- de Reliqui-kassen geplunderd. 110
- broederschap tusschen het Kapittel van De-
venter, en dat van Oudmunster te Utrecht.
zie *Kapittel van Deventer*.
- Vikaryen en *Officien* in *S. Lebuinus* Kerk. 135
- Lingen* (Graaffschap) van den Graaf van Teklen-
burg ontnomen. 53
- ook aan 't geestelijk rechtsgebied van den
Bischof van Osnabrugge onttrokken. 53
- Lisbon*, drie Konventen der Fraters, by Lisbon.
259, 260
- voorzegging omtrent het tweede gedaan.
260
- gemakelijkheid der plaatze. *ibid.*
- groote achting der Broederen. 260, 261
- het derde ook zeer geacht. 261
- Livinus* (Sint) is dezelfde niet met *S. Lebuinus*.
104

B L A D - W Y Z E R .

- kort verhaal van zijn leven. 104, 105
Lodewijk XII. zijn misnoegen over ongerijmde predikaatien. 83
Lonigo, Broeders van 't gemeene leven hebben daar een Konvent. 250
Loffer, Dorp met een Parochikerk. 402
Loveni, Konvent der Klerken van 't gemeene leven aldaar. 219
 — de Broeders worden Reguliere Kartonnicken. 220
 — het Konvent met dat van Windeshem vereenigt. *ibid.*
Lucas (Sint) Afbeeldzel van de H. Maagd door hem geschilderd. 265
 — dat word tegengesproken. 233
Luyk, Fraterhuys aldaar. 231
 — de Jesuiten daar in gezet. 232
Lijfstanders, hoedanig tot het geloof bekeerd. 183, 184
 — daar door verlooren zy hunne vryheit. 186
 — hoe jammerlijk van hunne Oversten geplaat. *ibid.*
 — andere volkeren even eens geplaat. 186, 187

M.

- M***abusius* (*Johan*) eerste Bisschop van Denter. 64
 — doet afstand enz. 64
 — door het krijgsvolk zeer mishandelt. 64, 65
Maillard (*Olivier*) wil de Fraciskanen hervormen, maar word belet. 613
Manneken (*Carolus*) begiftigt verscheide godvruchtige plaatzen. 236, 237
 — zijn geschrift over de Latijnsche tale niet zeer geacht. 237
 — zij:

B L A D - W Y Z E R.

- zijne aardige wijze om in alle wetenschappen en handwerken onderwezen te worden. 237
- Marcellinus* (Sint) verkeerdelijk onder de Benediktijner Monnikken gerekent. 106
- Maria*, de naam van *Maria*, zie naam.
- Marienberg*, Klooster, anders 'tzwarte water genaamd. 617. zie *zwarte water*.
- Mariendale*, onder het Aartsstift van Ments, Konvent van Klerken in 't gemeen levende, aldaar gesticht. 246
- *Mariendale*, Abdy buiten Deventer. 294.
- door wien gesticht enz. *ibid*
- afgebrand, enz. 295
- de Nonnen van Zanten uyt deze Abdye afkomstig. *ibid.*
- naamen der Abdissen. 296
- Kapel dicht by die Abdy. 296, 297
- Markel*, Dorp, van N. 't Mark van *Aelius* genaamd. 403
- Massæus* (*Christianus*) vermaarde Schoolvoogd. 231, 232
- ook in de Historien zeer ervaren. 238
- zijne geschriften. *ibid.*
- Mechelen*, Konvent van Broederen van 't gemeene leven te Mechelen. 222
- Meinardus*, een godvruchtig Priester, preekt het Geloof in Lijfland. 184
- word Bisschop van Lijfland. 184
- Middendorpius* (*Jacobus*) geleerd Oldenzeeler. 364
- zijne bedieningen, schriften, enz. 364, 365
- gevoelen van Vader *Niklaas Nourry* over de Histori van *Aristeas*, door *Middendorpius* uitgegeven. 319
- Mijter* en kroon van den Paus. zie *Pauselijke Kroon*.

B L A D - W Y Z E R.

- Monnikhuizen*, Kartuizers Klooster aldaar. 348,
349, 350
- die Karthuizers hadden het recht om eenen Vikaris te Nieuwbroek te benoemen. 348, 349
 - afgebroken enz. 352
 - in de Kerk van dit Klooster plagten de Hartogen van Gelderland begraven te worden. 353
- Monnikken*, of de Paus de magt heeft om eenen Monnik van de plegtige belofte der onthoudinge te ontslaan. 38
- voorbeelden van Monnikken, die zoo ontslagen zijn. 38, 39
 - zoodanige dispensaatzien in Vrankryk ook goedgekeurd. 39, 40
 - klagten der Biffchoppen over hunne vryheit om te preeken. 81
 - wat het Koncili van Trente daar tegen gedaan heeft. 82
 - klagten over de predikaatzien van zommige Monnikken. 82, 83
 - oordeel van Koning *Lodewyk XII.* over zoodanige predikaatzien. 83
- Monnikken* en *Nonnen*, die naar de Reformatzi al te klein onderhoud hadden, kregen groter onderhoud van de Heeren Staaten. 609, 610
- Monfelice* in Italic, de Broeders van 't gemee- ne leven hebben daar een Konvent. 251
- Monte (Ægidius de)* tweede Biffchop van De- venter. 65
- hem word een voorfchrift van zijn Bisdom te regeeren ter hand gefteit. 65, 66
 - word na eenigen tegenftand door het Kapitel van Deventer aangenomen. 75
 - word gehuldigt, bezoekt zijn Bisdom. 78
- zii.

B L A D - W Y Z E R.

- zijne dood, lof, enz. 79
- Monte* (*Ægidius de*) Broeders Zoon van den
Biffchop *Ægidius de Monte*, word algemeen
Vikaris des Bisdoms. 90
- word afgezet enz. *ibid.*
- Munster* in *Westfalen*, Konvent van Klerken
in 't gemeen levende, te *Munster* gefticht. 241

K.

- N***aa*men, in de Kloosteren gebruikelijk. zie
Kloosternaamen.
- *N*aa~~m~~en, in den Doop gegeven, mogen
volgens *J. B. Thiers* niet ligtelijk verandert
worden. 289
- de *n*aa~~m~~en van *Philippijntje*, *Mickieltje*, enz.
door hem ook afgekeurd, en waarom. 290
- ook de *n*aa~~m~~en *Emmanuel*, *Salvator*, *Na-*
talis, *Sophia* enz. 335
- ook die van *Paschen* (*Paschalius*) Allerhei-
ligen (*Teffanctus*) *ibid.*
- verscheide *n*aa~~m~~en in den Doop te geven
ook van hem quaad gekeurt. 335, 336
- *Alexander VII.* heeft zijn eigen Neef onder
het Doopen 13 *n*aa~~m~~en gegeven. 336
- Nava* in *Sicilie*, Konvent van de Fraters aldaar. 266
- *n*aa~~m~~en uit het oude Testament in verschei-
de Sinoden afgekeurt. 336, 337
- ook de Heidensche *n*aa~~m~~en. 337
- de Polen zouden uit eerbiedigheid den naam
van *Maria* niet voeren. *ibid.*
- Nicolaus*, Biffchop van *Bolonie*, zijn loffelijk
gedrag. 277
- wierd tegen zijnen dank Kardinaal gemaakt. *ibid.*

B L A D - W Y Z E R.

- na zijne dood aan *Thomas Sarzano* verschee-
nen, enz. 278
- Nicolaus V.* (Paus) de Pausselijke waardigheid
is hem voorzeit enz. 278
- Niklaas*, Sint Niklaas Kerk te Deventer. 164
- de Pastory door Norbertijner Monnikken
bekleed. 165
- die Norbentijnen pleiten met de Kanon-
nikken over het bestier der gemelde Kerke.
165, 166
- akkoord getroffen. 166, 167
- Vikaryen in S. *Niklaas* Kerk. 169
- Nicolaus*, Bisschop van Linkopin, zijne Kano-
nizaaie waarom niet doorgegaan is. 280
- een groot oorlogsman. 280, 281
- Nieuw Keppel* onder de onbewalde Stedckens
gerekend. 555
- Nieuwbroek*, Dorp met een Parochikerk enz.
1348
- de Kerk wierd door de Karthuizers bege-
ven. 348, 349
- Nigris* (Augustijner Monnik) vergeeffsche moei-
te gedaan, om hem gekanonizeert te krijgen.
280
- Nimwegen* Fraterhuis aldaar. 230
- School aldaar, eerste Regenten enz. 230, 231

O.

- O***bservanten* trachten meester te worden van
de Kloosters onder het Kapittel van U-
trecht behoorende. zie *Kapittel van U-*
trecht.
- onderscheid tusschen de Observanten en
Konventueelen. 611, 612
 - zie *Rekollekten.* Odi.

B L A D - W Y Z E R .

- Odilia* (Sinte) haar arm wierd te Deventer be-
 waart. 204
 — door wien daar gebragt. 204, 205
Oldemarkt, Dorp, met een Parochikerke. 567
Oldenzeel (Dekenschap van) 353
 — naamreden, en oude Heeren van Oldenzeel.
 353, 354
 — door wien aan S. *Martinus* Kapittel te U-
 trecht gegeven. 354
 — Kapittel aldaar door den Bisschop *Balderi-
 cus* gesticht. 355
 — uyt hoe veele Prebenden dat Kapittel be-
 staat. 357
 — de Vikaryen van dat Kapittel. 357, 358
 — insettingen omtrent die Prebenden en Vika-
 ryen. 360
 — moeite gedaan om dat Kapittel naar Zwol
 over te brengen. 361, 362
 — laater Pastoors van S. *Plechelmus* Kerk te
 Oldenzeel. 362, 363
 — Broederschappen te Oldenzeel. 365, 366
 — Lijst der Proosten. 366
 — de Proostdy van 's Bisschops tafel gehecht.
 367
 — Lijst van de Dekens. 367
 — Gasthuysen te Oldenzeel. 369
 — Nonneklooster. 369, 370
 — de Nonnen verkopen haar Klooster aan de
 Heeren Staaten. 370
Olst, Kerk en Vikary aldaar. 340
Ongeloovigen, verkeerde inzigten van zommige
 Vorsten in de bekeeringe der ongelovigen.
 186, 187
 — zie *Lijflanders*.
 — of de Ongeloovigen om hunne ongeloovig-
 heit beoorlogt mogen worden. 187, 188, enz.

B L A D - W Y Z E R .

- misbruik der Duitſche Ridderen op dat ſtuk. 188, 189
- Onze *L. Vrouwen Kerk* te Deventer. 153
- de Paſtoors wierden eerst door het Kapittel aangefteft. 154
- die magt aan de Stads Overheid overgedaan. *ibid.*
- Eed, die door den Paſtoor gedaan moet worden. 155
- hoe dat aan *S. Lebuinus Kerke* verbonden was. 155, 156, 157
- zijne vordere verbinteniffen en pligten. 161
- Vikaryen in die Kerk geſticht. 162
- Ooſtendorp (Joban.)* geleerd man te Deventer geboren. 331
- Weſſel zoude hem voorzeit hebben dat de leere van *Thomas* en *Bonaventura* door alle Chriſtelijke Godgeleerden noch uitgejouwt zoude werden. 331
- Ortwinus Gratius*, onder de geleerde mannen van Deventer gerekend, maar in Weſſalen geboren. 333
- zijne werken. 334
- Osnabrug*, Konvent van Broeders in het gemeen leevende, te *Osnabrug*. 243
- Otto*, Biſſchop van Utrecht, begiftigt *S. Lebuinus Kerk* te Deventer. 133
- Oudkeppel*, Dorp, had een Kollegiale Kerk. 554
- Overyſſel*, onder het Biſdom van Deventer begrepen. 49
- naamrede. 49
- de oude Saliers hebben hier gewoon. 49
- verdeeling van *Overyſſel*. 50
- heeft onder de Biſſchoppen van Utrecht geſtaan. 30
- hoe

B L A D - W Y Z E R .

- hoedanigheid van het Land. 50
 - Lantregeering. 50, 51
 - Staten van Overyssel klagen over het Kapittel van Deventer enz. 54
- P.
- P**aasloo, Dorp, enz. 567
 - P**adua, Konvent der Broeders van 't gemeene leven aldaar. 248
 - zie pag. 253
 - aangenaamheit der Plaatz. 254
 - P**alermo, hier hebben de Broeders van 't gemeene leven een Konvent. 265
 - P**arma, Konvent der Klerken enz. by Parma. 268
 - P**astors van Deventer. 171-174, enz.
 - P**aulus IV. met de Fransien, tegen *Karel V.* en *Philips II.* in een verbond getreden. 34
 - waarom op de Spanjaards gebeeten. 34
 - zijne goede gaven, liefde voor de gerechtigheit, mildadigheit jegens de armen enz. 35, 36, 37
 - waarom dat de genegenheit des volks niet konde winnen. 35, 36
 - hoedanig in zijn standbeeld, naar zijne dood, door het volk mishandeld. 36
 - was somtijds al te straf. 36, 37
 - hy beweerde dat de Pauzen alleen de magt hadden om een Landschap tot een Koninkrijk op te rechten. 37
 - beweerde ook dat de afstand van *Karel V.* in zijne handen had moeten gedaan worden. 37
 - als ook dat hy in zulk een gevalle tot Keizer konde aanstellen dien hy wilde. 37, 38
 - wilde *Ferdinandus I.* voor geen Keiser erkennen. 38
 - hoe rauw dat hy de Gezanten der Koningin

B L A D - W Y Z E R.

- gin Elifabet bejegende. 38
- Pauffelijke Kroon*: volgens N. zoude *Bonifacius VIII.* allereerst twee kroonen opgezet hebben, en *Urbanus V.* drie. 373
- zwarigheden daar tegen. 376, 377
- zommigen ftellen een groot onderscheid tuffchen den *Pauffelijken* mijter en de kroon. 373, 374
- door den mijter zoude de *Geestelijke* magt betekent worden, door de kroon de *Wereldlijke*. *ibid*
- onderscheid in 't dragen van den Mijter en de Kroon. 373, 374
- de Paus heeft drie Mijters. 374
- Kroon die door *Konftantijn* aan den Paus zoude gegeven zijn. 374, 375
- die Kroon gestolen. 375
- goude Kroon, die Koning *Klodovæus* aan den Paus zoude gezonden hebben. 375, 376
- Krooning der Pauzen al gebruikelijk van *Karel* den Grooten. 377, 378
- Pauzen* (de) plagten niet tot doodvonnissen te komen. 86
- laaterre Pauzen hebben dat evenwel gedaan. 88
- of ze daar door *irregulier* zouden worden. 88, 89
- wilden fomtijds de verkoorene *Bifchoppen* niet bevestigen. zie *Bevestiging*.
- gaven de *Bisdommen* dikwils aan anderen. 180, 181
- dat is hun echter altijd niet gelukt. 181, 182
- plagten van alle huizen op zommige plaatsen een ftuk gelds te trekken. 343
- zie *Pieters penning*.

B L A D - W Y Z E R.

- Pellegrimmaadien*, de veelvuldige worden niet
geprezen. 605
- zijn zeer oud. 606, 606
- waren zeer gemeen onder de Christenen.
605, 607
- of ze altijd te mispruizen zijn. 607
- worden door een Luterschen Schrijver en
Melancton zelf geprezen. 608, 609
- Perenot (Antoni) de Granvelle*, waarom tot het
Bisdom van Mechelen geschikt. 4
- in de oprichting van de nieuwe Bisdom-
men gebruikt. 5
- Philips II.* recht nieuwe Bisdommen op. 1, 2, 3
- doet zijn voornemen aan Paus *Paulus IV.*
voorstellen. 3
- Pieters (Sint Pieters) penning*, zekere schatting
die ieder huis den Paus betalen moest. 343
- door welke Koningen in Engeland inge-
voert. 343, 344
- wie daar vry van was. 334
- in een vaste somme verandert. 334
- wierd ook in eenige andere Landen be-
taalt. 344, 345
- somtijds ook in Polen, Silesie, Bohemen.
335
- Silesie stond onder het interdikt om het
niet betalen van die schatting. 346
- Pius IV.* zijne Bulle tot oprichting der nieuwe
Bisdommen. 5, 6, 7. enz.
- Plechelmus (Sint)* korte inhoud van zijn leven.
356
- zijne Reliquien waar bewaard. 357
- Portegijssche Vergadering* der Klerken in 't ge-
meen levende. 258, 259, enz.
- groote voorrechten en achting van die Broe-
ders. 264
- Por-*

B L A D - W Y Z E R .

- Portekale* in Portegaal , Konvent der Broed-
ren enz. 263
- gemeene achting voor hunne liefdadigheid
enz. *ibid.*
- daar zijn geene geloften in gebruik. 264,
265
- deftige mannen van die Vergadering. 265
- Portiuncula* (Aflaat van) Historie van den Af-
laat 520, 521, enz.
- hoe dat S. *Franciscus* dien Aflaat van *Chri-
stus* verkregen zoude hebben. 521
- vordere vertellingen van S. *Franciscus* op
het stuk van dezen Aflaat. 521, 522
- mirakelen in het verkundigen van dien Af-
laat. 523
- verscheide onderwerpingen , die tegen den
zelven Aflaat gedaan worden. 524
- de Schrijvers van den zelven tijd weten
of melden'er niets van. 525, 526
- onwaarschijnelijkheden van 't gansche ver-
haal. 529, enz.
- de redenen , die voor 'tzelve verhaal inge-
bragt worden , opgewogen. 530, 531
- Pots* (*Petrus*) sticht een Konvent van een Kloos-
ter te Antwerpen. 217
- zie Antwerpen.
- Praag* , Hooge Schole aldaar , wanneer opge-
recht. 234
- oorzaak van het verloopen der Studenten.
234, 235
- groot getal der verloopene Studenten. 235
- andere Akademien hebben daar veel mede
gewonnen. *ibid.*
- Priester* pleegt uiterlijk ongewoone godvruch-
tigheden , krijgt groten aanhang , enz. 580,
581
word

B L A D - W Y Z E R.

- word op Pauffelijk bevel verbrand. 582
- verscheide gevoelens der Schrijveren over den zelve Priester en deszelfs aanhang. 582, 583
- Princeps, Prins*, waar dat die naam, voorzoo veel daar door eene waardigheid of Vorstelijk Leen betekent word, eerst uytgevonden is. 32, 33
- Prinsdom van Bonevento, 't eerste van allen opgekomen. 33
- andere Prinsdommen daar uit gesprooten. 33
- die tijtel naar andere Landen overgegaan. 33
- die tijtel word in Duitsland ook van alle Aards-Bisschoppen, Bisschoppen, en zommige Abten gevoert. 34
- wie dat dien tijtel noch voeren. 34
- Proosten*, lijst van de Proosten te Deventer. 117, 118
- Pythopæus (Lambertus Ludolphus)* onder de geleerde mannen van Deventer gerekent. 333

R.

- Raalte*, de Parochiëkerk stond onder het Kapittel van Deventer. 341
- Radbodus (Sint)* verkeerdelijk onder de Benediktijner Monnikken gerekent. 106
- Ramirez*, Monnik en Priesters, door den Paus van zijne geloften ontslagen, word Koning van Arragon. 39
- Ravanosa* in Sicilie, daar omtrent hebben de Klerken van 't gemeene leven en Konvent. 266
- Redanus (Petrus)* geleerd man te Deventer gebooren. 334
- Re-*

B L A D - W Y Z E R :

- Rekollekters* nemen de Kloosters der Konventueelen in , worden van dezelve belegert, enz. 612, 613
- Reservaatzien, Expectativen* (of verwachtgunster) Bevelbrieven, *Gomezius* oordeel daar over. 42, 43
- wat daar door verstaan word. 43
- welke Pauzen zulke Bevelbrieven eerst in 't werk gestelt hebben. 43
- onder wat schijn dat die eerst in 't werk gestelt wierden. 44, 45, 46
- de Koningen van Vrankryk, volgens *M. Roussel* de voornaamste oorzaak van de menigte der Reservaatzien en waarom. 45
- de Leeken wierden niet bezwaart, maar in hun volle recht gelaten. 47
- maar dat diende tot voordeel der Pauzen. 47, 48
- dat reserveeren ging eindelijk veel te grof toe. 48
- door *Innocentius V.* voor een gedeelte verlaten. 48, 49
- die reservaatzien in 't Koncilie van Trenten hoedanig afgeschapt of ingetrokken. 49
- zie *Kerkampten.*
- Resideeren* wat te zeggen zy. 40
- zwaare klagten tegen het niet resideeren der Bisschoppen. 40
- moete door de beste Bisschoppen in 't Koncilie van Trenten gedaan om dat misbruyk uyt te roejen. 40, 41
- in dat Koncilie gehandelt of het *resideeren* door de Goddelijke wet voorgeschreven was. 41
- waarom dat de Paus die uytspake niet wilde gedaan hebben. 41, 42
- gevolg van die zaak. 42
- Riga*

B L A D - W Y Z E R.

- Riga* opkomst van de Stad *Riga*. 184, 186
- Rimini*, Konvent der Broederen of Fraters aldaar. 256
- Rixfridus*, de Vader van den Bisschop *Baldericus*. 354
- waar dat hy Graaf is geweest. 370
- Rixtel* (*Johan*) Overste der Pauliten ter Gouda, voor 't geloove gedoodt. 214
- Rogierius* (Graaf) deed door zijn gebed eenen bron uyt de aarde opspringen. 266
- van welken *Rogierius* zulks verstaan moet worden. 293
- Rome*, Konvent der Broederen of Fraters te Rome. 255
- Rovenius* (*Philippus*) onder de geleerde mannen van Deventer te rekenen. 339
- Rudolf* Burggraaf van Koevorden verlaat den Bisschop *Otto*. 615, 616
- zijn elendig einde. 616, 617
- Rugierus* (Graaf) zie *Rogierius*.
- Rijssen* (Stedeke) enz. 400
- Kerk-Vikaryen, Gasthuis, enz. 400, 401

S.

- Saliërs* (de) hebben in Overyssel gewoont. 49-62
- zijn een gedeelte van de Franken geweest. 60
- de andere Franken uyt hen gesproten. 61
- zie *Franken*.
- Schole* te Deventer was zeer vermaard. 318, 319
- hoe dat de arme Studenten daar voortgeholpen wierden. 319
- T t — die

B L A D - W Y Z E R.

- die Schoole door den Bisschop *de Monte* merkelyk verbeterd. 327
- Scherwold*, Dorp, enz. 614
- Schoonhoven* Konvent der Broederen van 't gemeene leven aldaar. 208
- Seminari* te Deventer. 327
- Schultingius* (*Cornelius*) geleerd Steenwyker. 561
- oordeel over zijne Schriften. 563
- moest zijne Levens der Heiligen op eigen kosten drukken, en waarom. 563, 564
- 's *Gravezande* Gasthuis aldaar door de Graven opgerecht. 211
- dat Gasthuys in een Konvent . . . verandert. 211, 212
- 's *Hertogenbosch* Konvent der Klerken van 't gemeene leven aldaar. 214,
- vermaarde Schole in dat Konvent. 215
- het Konvent aan de Norbertijner Monniken gegeven. 215
- Silvester* (Sint) de Kerk van Oldenzeel was eerst op den naam van *S. Silvester* ingewijd. 357
- word allereerst van alle Pauzen met een Pausselijke Muts of Hoed afgebeeld. 372
- reden daar van. 372, 373
- zie *Pausselijke Kroon*.
- of *Konstantijn de Grootte* hem een goude Kroon op het hoofd gezet hebbe. 372-374, enz.
- zommigen verhaalen dat het een driedubbelde Kroon zy geweest. 375
- Sion* buiten Delft. zie *Delft*.
- het Kapittel der Reguliere Kanonniken uyt het Konvent van *Sion* voortgekomen. 210
- *Maus*

B L A D - W Y Z E R .

- Mans Kloosters onder dat Kapittel behorende. 211
- Nonnekloosters onder dat Kapittel staande. 212
- andere Kloosters daar onder staande. 213
- Sonnius (Franciscus)* over 't oprichten der nieuwe Bisdommen naar Rome gezonden. 3
- zijne gaven, enz. *ibid.*
- word vorder in dat werk gebruikt. 4.5
- Standonk (Johan)* doet een Fraterhuys te Kamerijk bouwen. 232, 233
- Statio*, het Latijnsche naamwoord *statio* heeft verscheide betekeningen by de Kerkelijke Schryvers, enz. 516
- Steenderen*, Dorp met een Parochiakerk. 548
- Steenwijk* (Dekenschap van) 556
- Steenwijk* (Stad) waar gelegen, enz. 556, 557
- hocdanig door een krijgslift verrast. 557-562
- beschrijving van de Kerken. 557, 558
- Steenwijkerwold*, waar gelegen, des zelfs oude Paltroors, enz. 566
- Studeeren*, men plagt langen tijd te studeeren. 235
- veele perfoonen studeerden op de Godkunde, zonder naar den geestelijken staat te denken. 235
- Studenten*, groot getal der Studenten te Praag. 235
- reden daar van. 235, 236
- Synthemius (Johan)* vermaard Schoolvoogd te Deventer, en van zijne Geschriften. 320
- zijne werken. 333

B L A D - W Y Z E R .

T.

- T**ekelenburg (Graaffschap) Konvent van Klerken in 't gemeen leevende in dat Graaffschap. 242
- Terwoelde**, Kerk en Vikaryen aldaar. 347
- Textorius** (*Adrianus*) *Procurator* der Pauliter ter Goude voor 't geloove gemartelt, 214
- Theodoricus**, Biffchop van Utrecht, begiftigt **S. Lebuinus** Kerk te Deventer. 131
- Til** (*Aalbert van*) Algemeen Vikaris des Bisdoms van Deventer. 91
- Twelle**, Kerk en Vikaryen aldaar. 347
- Twent**, naamrede en oude naam van dat land. 49-62
- **Tubantes**, de oude naam van de Twente-naars. 62
- reden van die benaming. 63
- dat land heeft uit verſcheide Graaffſchap-pen beſtaan. 63

V.

- V**arſeveld, Dorp met eene Parochikerke. enz. 552
- kan zoo wel als meer andere plaatzen naar den Romeinſchen Veltoverſte *Varus* zijn genoemd. 552, 553
- Varus**. zie *Varſeveld*.
- in welke plaatze van Duitsland dat hy verſlagen is. 553
- verſcheide plaatzen die hare benaming van *Varus* gekregen hebben. 553, 554
- Veluwe** (de) beſchrijving van dezelfs grond en Landeryen. 52, 53
- Venetie** Konvent der Broederen van 't gemeene leven, is het hoofd der Italiaanſche Vergaringe. 248
- noch

B L A D - W Y Z E R

- noch een te Venetzie. 254
- Verkiezingen* van Biffchoppen zijn door de Pauzen
sontijds over 't hoofd gezien. zie *Bevestiging*.
- Verone*, de Broeders van 't gemeene leven heb-
ben daar een Konvent. 250
- zie. 253
- Vicenze*, Broeders van 't gemeene leven aldaar. 249
- zie 256
- Vierakkeren*, Kapel aldaar, enz. 543
- Villar de Frades* in Portegaal, Klooster van de
Broeders of *Fraters* aldaar. 259
- Vincentius a Resurrectione*, de *Salomon* van Por-
tegaal genoemd. 264, 290, 291
- Viruius (Carolus)* zie *Manneken*.
- Voladimirus (Paulus)* Gezant des Konings van
Polen, stelt de vergaderinge van Konstants
een Traktaat ter hand tegen de Duitfche
Ridders. 189
- toont dat de Christene Vorften de onge-
loovigen om hunne ongeloovigheit niet van
hun goed berooven mogen. 189, 190
- Vollenhove* was eerst een Kasteel, enz. 585
- drie Kerken aldaar. 585, 586
- twee Kloosters te Vollenhove. 588
- opkomst van het eerste, *S. Jans Kamp*
genaamd. 588, 589
- Vorden*, Dorp, enz. 546
- Vorden*, Kasteel, daar een Kapel plagt te staan.
546, 547
- Vordenus (Henricus)* Deken te Deventer. 124
- zijne vordere bedieningen, lof, enz. 124, 125
- Vos (Jan de)* Prior van Windeshem. 199
- Utrecht*, Huys der Broederen van 't gemeene
leven te Utrecht. 229
- stand en welvaren van 't zelve Huys. *ibid.*

B L A D - W Y Z E R.

W.

- W**arnsveld . Dorp , enz. 541
 — de Kerk aan S. Pieters Kapittel te U-
 trecht geschonken. 541, 542
Wanneperveen , Dorp , enz. 584
Wellens (Henricus) sticht het Konvent der Kler-
 ken van 't gemeene leven te Loven. 219
 — zie *Loven*.
Westerwold (Johan) Klerk van 't gemeene le-
 ven word naar Kulm gezonden. 224, 225
 — heeft daar veel te lijden. 225
 — doet'er groote vruchten. 226
Wezel , Huys van Klerken in 't gemeen lee-
 vende aldaar gesticht. 244
Wezep , in Overijssel , Kerk van Wezep enz.
 340
Wiel (Diederyk van der) gaat in het Klooster
 te Zibekelo. 222
 — sticht het Fraterhuys te Emmerik. 222,
 223
 — gaat in dat Klooster. 223
Wilpe ; Kerk aldaar door S. *Lebwinus* gebouwd.
 346
Wyckmond , Dorp , enz. 544

Z.

- Z**ekerheit omtrent de vergeving zijner zonden
 en zijne rechtvaardigmaking. 190
 — verschil tusschen de Katolyken en An-
 dersgezinden op dat stuk. 190, 191
 — gevoelen van *Ambr. Catharinus* op dat stuk.
 191
Zellem , Dorp , naamreden , enz. 551, 552
 Zul-

B L A D - W Y Z E R .

<i>Zutfeen</i> (het Graaffchap) word beschreven.	51
— het lantgebied in vier quartieren verdeeld.	52
— Dekenschap van <i>Zutfeen</i> .	404
— <i>Zutfeen</i> (de Stad) beschreven.	405
— naamreden.	405
— de Hoofdkerk den H. <i>Petrus</i> en S. <i>Walburgis</i> toegewijdt.	406
— een gedeelte van de Kerk met den toren ingestort.	406
— Reliquien in die Kerk.	407
— deftige doopvont van die Kerk.	408
— een Kapittel in die Kerk.	408
— groot aanzien van den Prooft.	408, 409
— Lijft der Prooften.	409
— Lijft van de Dekens.	410
— eenige Kanonniken te Aarnhem geplaatft.	411
— pligten van den Prooft.	412
— wat hy den Kanonniken leveren en betaalen moeft.	412, 413, enz.
— Ordonantien over de rechten en pligten van den Officiaal.	415
<i>Zwaartbroeders</i> , een Ridderlijke Maatschappy tegen de ongelooovigen.	185
— met de Duitfche Ridderen vereenigt.	185.
	186
Zwarte Sluys, Dorp.	615
't Zwarte water Klooster.	615, 616
— by wat gelegenheit geficht.	616, 617
— goederen aan 't zelve gegeven.	618, 619